

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BİLECİK BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE 16. YÜZYILDA
VAKIFLAR VE ŞEHİRLEŞME**

DOKTORA TEZİ

Vedat TURĞUT

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Tarih**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa DEMİR

HAZİRAN - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLECİK BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE 16. YÜZYILDA
VAKIFLAR VE ŞEHİRLEŞME

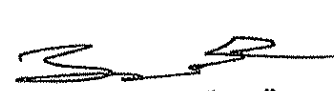
DOKTORA TEZİ
Vedat TURĞUT

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Enstitü Bilim Dalı: Tarih

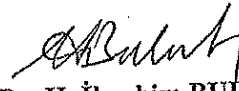
Bu tez 7/06/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa DEMİR
Jüri Başkanı

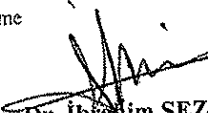
Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK
Jüri Üyesi

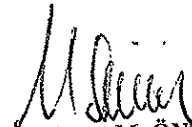
Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. H. İbrahim BULUT
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. İbrahim SEZGİN
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Murat M. ÖNTUĞ
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Vedat TURĞUT
17.06.2011

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinden itibaren vakıf müessesesinin idari, ekonomik ve toplumsal manada üstlendiği rollere ilişkin şimdiye kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Osmanlı padişahları ve devlet adamları, ele geçirdikleri tüm bölgelerde yeni vakıflar kurdukları gibi kurulmuş olan vakıflara da dokunmamışlardır. Bu araştırmada ayrıca Söğüt, Gölpaazarı, Ermenipazarı, Bilecik, İnönü, Bozüyük, Lefke gibi yerleşimlerdeki vakıflardan hareketle bölgenin sosyal ve iktisadi kesiti alınmaya çalışılmış, diğer sancaklardaki vakıf kayıtları da incelenerek Osmanlı Devleti'nin hızla kuruluş gelişmesinde, toplum nazarında "ideal devlet" olarak algılanmasının önemli bir yere sahip olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öncelikle, bu çalışmanın sınırlarının çizilmesi ve konunun belirlenmesi hususunda değerli fikirlerini ve desteğini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Mehmet ALPARGU ve Prof. Dr. Azmi Özcan'a, sonrasında çalışmanın her safhasında periyodik olarak biraya geldiğim ve fikirlerinden daima istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK'e ve Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT'a ve bu çalışmanın gerek içerik gerekse de şekli açısından oluşumunun tüm aşamalarında verdiği hoşgörülü, yönlendirici, bilgilendirici ve yapıcı desteği ile çalışmanın nihayete ermesinde en önemli katkıya sahip olan danışman hocam Prof. Dr. Mustafa DEMİR'e teşekkürü bir borç bilirken, doktora tezi hazırlamak gibi sabır gerektiren bu zor süreçte desteğini sürekli hissettiğim babam Kemal TURĞUT ile annem Meliha TURĞUT'a ve tezin hazırlanma sürecinde yardımlarını hiç esirgemeyen kıymetli dostum Sadullah GÜLTEN, Pelin KARCI, Hande İLKOR, İlknur AYHAN ve Asiye ÖZBEK'e de şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın, burada isimlerini zikredemediğim birçok dostum sayesinde ve birkaç olumsuzluklara rağmen bitirilebildiğini itiraf etmeliyim.

Vedat TURĞUT

17.06.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BÖLGENİN TARİHİ VE İDARİ YAPISI	6
1.1. Bölgenin Tarihi Yapısı	6
1.1.1. Osmanlı Hakimiyeti Öncesi	6
1.1.2. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	15
1.2. İdari Yapısı.....	31
BÖLÜM 2: VAKIFLAR	38
2.1. Bölgede Kurulan İlk Osmanlı Vakıfları	39
2.1.1. Osman Bey Dönemi Vakıfları.....	39
2.1.2. Orhan Bey Dönemi Vakıfları	42
2.1.2.1. Orhan Bey	42
2.1.2.1. Süleyman Paşa	44
2.1.3. Murad Hüdavendigâr Dönemi Vakıfları	46
2.1.4. Yıldırım Bayezid (Hüdavendigâr) Dönemi Vakıfları	47
2.2. Nahiyelere Göre Vakıflar	49
2.2.1. Bilecik Nahiyesi	49
2.2.1.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan Vakıflar	50
2.2.1.1.1. Selâtin vakıfları	50
2.2.1.1.2. Cami ve Mescidler	52
2.2.1.1.3. Zaviyeler	54
2.2.1.1.4. Zürrî Vakıflar	58
2.2.1.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar.....	59
2.2.1.2.1. Külliye/İmaret	59
2.2.1.2.2. Zürrî Vakıf	62
2.2.2. İnönü Nahiyesi	62

2.2.2.1. Külliyyeler.....	62
2.2.2.2. Camiler.....	66
2.2.2.3. Zaviyeler	67
2.2.2.4. Zürrî Vakıflar	71
2.2.2.5. Muallimhane	72
2.2.3. Söğüd Nahiyesi	72
2.2.3.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan vakıflar	72
2.2.3.1.1. Camiler.....	72
2.2.3.1.2. Zaviye ve Tekkeler.....	75
2.2.3.1.3. Zürrî Vakıflar	76
2.2.3.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar.....	77
2.2.3.2.1. Zaviye ve Mescidler.....	77
2.2.3.2.2. Selâtin Evkafı	78
2.2.4. Gölpaazarı Nahiyesi.....	79
2.2.4.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan Vakıflar	80
2.2.4.1.1. Cami, Mescid, Muallimhane ve Türbeler	80
2.2.4.1.2. Su Vakıfları	83
2.2.4.1.3. Derbend ve Köprü Vakıfları	84
2.2.4.1.4. Zaviyeler	84
2.2.4.1.5. Zürrî Vakıflar	89
2.2.4.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar.....	100
2.2.4.2.1. Muallimhane ve Kisve-i Eytam	100
2.2.4.2.2. İmaretler	103
2.2.5. Yarhisar Nahiyesi.....	107
2.2.5.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan Vakıflar	107
2.2.5.1.1. Mescid ve Zaviyeler.....	107
2.2.5.1.2. Köprü	111
2.2.5.1.3. Zürrî Vakıflar	111
2.2.5.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar.....	113
2.2.5.2.1. İmaret	113
2.2.5.2.2. Cami, Mescid ve Türbeler.....	115
2.2.6. Ermenipazarı Nahiyesi.....	116

2.2.6.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan Vakıflar	117
2.2.6.1.1. Zaviye ve Camiler	117
2.2.6.1.2. Zürrî Vakıflar	121
2.2.6.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar.....	122
2.2.6.2.1. Camii	122
BÖLÜM 3: YERLEŞME VE NÜFUS	129
3.1. Şehirlerin İki Mütamayız Ögesi: Surlar (Kaleler) ve Yollar.....	130
3.2. Şehir ve Nefs	132
3.3. Mahalle.....	136
3.4. Nahiye Merkezleri ve Nüfus	139
3.4.1. Bilecik	139
3.4.1.1. Lefke	143
3.4.2. İnönü	148
3.4.2.1. Bozüyük	149
3.4.3. Söğüd	154
3.4.4. Gölpazarı	157
3.4.5. Yarhisar	159
3.4.6. Ermenipazarı	162
3.5. Kır İskân Birimleri	164
3.5.1. Köyler ve Mezraalar.....	164
3.5.2. Kır İskân Birimlerinin Özellikleri.....	167
3.5.3. Has-Zeamet-Tımar ve Vakıf Köylerinin Karşılaştırması.....	171
3.5.4. Kır İskân Birimlerinin Ayrıntılı Analizi	173
3.5.4.1. Bilecik Nahiyesi	173
3.5.4.2. İnönü Nahiyesi	187
3.5.4.3. Söğüd Nahiyesi	200
3.5.4.4. Gölpazarı Nahiyesi.....	212
3.5.4.5. Yarhisar Nahiyesi.....	230
3.5.4.6. Ermenipazarı Nahiyesi	241
3.6. Nüfus Araştırmaları.....	246
3.6.1. Hukuki Statülerine Göre Nüfus.....	247

3.6.2. Dini Hüvviyetlerine Göre Nüfus	265
BÖLÜM 4: İKTİSADİ YAPI	270
4.1. Toprak İdaresi ve Gelirlerin Taksimi	270
4.1.1. Miri Topraklar	270
4.1.2. Vakıf ve Mülk Topraklar	274
4.2. Vergilendirme ve Üretim	277
4.2.1. Toprak Tasarrufu, Toprağa ve Şahsa Bağlı Vergiler	277
4.2.1.1. Bilecik Nahiyesi	283
4.2.1.2. İnönü Nahiyesi	285
4.2.1.3. Söğüd Nahiyesi	286
4.2.1.4. Gölpazarı Nahiyesi	287
4.2.1.5. Yarhisar Nahiyesi	289
4.2.1.6. Ermenipazarı Nahiyesi	290
4.2.2. Üretime Bağlı Vergiler	291
4.2.2.1. Hububat, Bakliyat ve Çeltik	291
4.2.2.2. Bağ, Bahçe, Bostan ve Meyve	301
4.2.2.3. Hayvancılık ve hayvancılıkla İlgili Vergiler	306
4.2.2.4. Sanayi Bitkileri ve İşletmeler	310
4.2.2.5. Pazarlar ve Şehir Gelirleri	312
4.3. Vergilerin Nahiyelere Göre Dağılımı	314
4.3.1. Bilecik Nahiyesi	314
4.3.2. İnönü Nahiyesi	318
4.3.3. Söğüd Nahiyesi	322
4.3.4. Gölpazarı Nahiyesi	326
4.3.5. Yarhisar Nahiyesi	331
4.3.6. Ermenipazarı Nahiyesi	334
SONUÇ VE ÖNERİLER	340
KAYNAKLAR	348
EKLER	368
ÖZGEÇMİŞ	485

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
BOA.TTD.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
Ed.	: Editör
KKA.TTD.	: Kuyud-ı Kadime Arşivi Tapu Tahrir Defteri
BOA.MAD.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter
H.	: Hicri
M.	: Miladi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
İA	: İslam Ansiklopedisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
C.	: Cilt
YLS	: Yüksek Lisans Tezi
Terc.	: Tercüme
Çev.	: Çeviren

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfus Gelişimi.....	147
Şekil 2: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfusun Dağılımı	147
Şekil 3: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi	147
Şekil 4: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfus Gelişimi.....	153
Şekil 5: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfusun Dağılımı	153
Şekil 6: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi	153
Şekil 7: Söğüd Nefsinde Nüfus gelişimi.....	156
Şekil 8: Söğüd Nefsinde Nüfusun Dağılımı	156
Şekil 9: Söğüd Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi	156
Şekil 10: Gölpazarı Nefsinde Nüfus Gelişimi	158
Şekil 11: Gölpazarı Nefsinde Nüfusun Dağılımı.....	158
Şekil 12: Gölpazarı Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi.....	158
Şekil 13: Yarhisar Nefsinde Nüfus Gelişimi	161
Şekil 14: Yarhisar Nefsinde Nüfus Dağılımı.....	161
Şekil 15: Yarhisar Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi.....	162
Şekil 16: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Gelişimi	163
Şekil 17: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Dağılımı	164
Şekil 18: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi.....	164
Şekil 19: Bilecik Kırsal Nüfusunun Gelişimi	186
Şekil 20: Bilecik Kırsal Nüfusunun Dağılımı.....	186
Şekil 21: Bilecik Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi	187
Şekil 22: İnönü Kırsal Nüfusunun Gelişimi	199
Şekil 23: İnönü Kırsal Nüfusunun Dağılımı	199
Şekil 24: İnönü Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi.....	199
Şekil 25: Söğüd Kırsal Nüfusunun Gelişimi	211
Şekil 26: Söğüd Kırsal Nüfusunun Dağılımı	211
Şekil 27: Söğüd Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi.....	212
Şekil 28: Gölpazarı Kırsal Nüfusunun Gelişimi	229
Şekil 29: Gölpazarı Kırsal Nüfusunun Dağılımı	230
Şekil 30: Gölpazarı Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi	230

Şekil 31: Yarhisar Kırsal Nüfusunun Gelişimi	240
Şekil 32: Yarhisar Kırsal Nüfusunun Dağılımı	240
Şekil 33: Yarhisar Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi	240
Şekil 34: Ermenipazarı Kırsal Nüfusunun Gelişimi	245
Şekil 35: Ermenipazarı Kırsal Nüfusunun Dağılımı.....	245
Şekil 36: Ermenipazarı Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi	245
Şekil 37: Vakıf Görevlilerinin Ünvanlara Göre Dağılımı (1487 ve 1530).....	249
Şekil 38: Vakıf Görevlilerinin Ünvanlara Göre Dağılımı (1575).....	249
Şekil 39: 1575 Yılı Bilecik Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı.....	254
Şekil 40: 1575 Yılı İnönü Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı.....	255
Şekil 41: 1575 Yılı Söğüt Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı.....	255
Şekil 42: 1575 Yılı Gölpazarı Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı	255
Şekil 43: 1575 Yılı Ermenipazarı Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı	256
Şekil 44: 1575 Yılı Yüzyılın Son Çeyreğinde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı ..	256
Şekil 45: Pir-i Fani Grubunun Yüzyıl İçindeki Kayıtlarda Gösterimi.....	257
Şekil 46: Muaf Grupların Birbirlerine Oranları.....	257
Şekil 47: Bilecik ve İnönü Nahiyelerinde Nüfusun Gelişimi	268
Şekil 48: Söğüt, Göl, Ermenipazarı ve Yarhisar'da Nüfusun Gelişimi	268
Şekil 49: XVI. Yüzyıl Osmanlı Kuruluş Coğrafyasında Nüfusun Dağılımı	268
Şekil 50: XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Köy-Nefs Nüfus Dağılımı	269
Şekil 51: XVI. Yüzyılın II. Yarısında Köy-Nefs Nüfus Dağılımı.....	269
Şekil 52: Nüfusun Nahiyelere Göre Dağılımı	269
Şekil 53: Toprak Tasarrufuna Göre Nüfus Grupları.....	282
Şekil 54: Resm-i Çift Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı	282
Şekil 55: Bilecik Toprak Tasarrufu	285
Şekil 56: İnönü Toprak Tasarrufu	286
Şekil 57: Söğüt Toprak Tasarrufu.....	287
Şekil 58: Gölpazarı Toprak Tasarrufu	288
Şekil 59: Yarhisar Toprak Tasarrufu	290
Şekil 60: Ermenipazarı Toprak Tasarrufu	291
Şekil 61: Hınta Üretimi.....	298
Şekil 62: Şair Üretimi	298

Şekil 63: Mahlut Üretimi	299
Şekil 64: Alef Üretimi	299
Şekil 65: Burçak Üretimi	299
Şekil 66: Hububat Üretimi.....	299
Şekil 67: Bağ-Bağat Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı	302
Şekil 68: Bostan Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı.....	303
Şekil 69: Bahçe Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı	303
Şekil 70: Piyaz-Sir Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı.....	304
Şekil 71: Meyve Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı.....	305
Şekil 72: Ceviz Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı	305
Şekil 73: Hayvancılık Vergilerinin Dağılımı.....	306
Şekil 74: Resm-i Ganem Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı	307
Şekil 75: Bilecik Gelir Kalemleri	314
Şekil 76: Bilecik Bağ-Bostan Üretimi	317
Şekil 77: Bilecik Hayvancılık Vergileri	318
Şekil 78: İnönü Gelir Kalemleri	319
Şekil 79: İnönü Hayvancılık Vergileri.....	321
Şekil 80: İnönü Bağ-Bostan Üretimi	322
Şekil 81: Söğüd Gelir Kalemleri.....	322
Şekil 82: Söğüd Hayvancılık Vergileri.....	324
Şekil 83: Söğüd Bağ-Bostan Üretimi	325
Şekil 84: Gölpazarı Gelir Kalemleri	326
Şekil 85: Gölpazarı Hayvancılık Vergileri	330
Şekil 86: Gölpazarı Bağ-Bostan Üretimi.....	331
Şekil 87: Yarhisar Gelir Kalemleri	332
Şekil 88: Yarhisar Bağ-Bostan Üretimi.....	334
Şekil 89: Ermenipazarı Gelir Kalemleri	334
Şekil 90: Ermenipazarı Bağ-Bostan Üretimi	336
Şekil 91: Ermenipazarı Hayvancılık Vergileri	336
Şekil 92: Vergi Kalemlerinin Toplam Gelir İçinde Dağılımı	339

Tezin Başlığı: Bilecik Bölgesi Örneğinde 16.Yüzyılda Vakıflar ve Şehirleşme	
Tezin Yazarı: Vedat TURĞUT Danışman: Prof. Dr. Mustafa DEMİR	
Kabul Tarihi: 17.06.2011	Sayfa Sayısı: xııı(ön kısım) + 390 (tez)+ 118(ekler)
Anabilimdalı: Tarih	Bilimdalı: Tarih
<p>Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinden itibaren vakıf müessesesi idari, ekonomik ve toplumsal manada en temel yapı taşı hüviyetinde olagelmıştır. Vakıf müesseselerinin gelişimi ve kurumsallaşması Osmanlı Devleti'nin beylikten devlete geçişinde muadili olan beyliklerle arasında fark yaratmıştır. Bu temel ayırım noktası çerçevesinde Osmanlı padişahları ele geçirdikleri tüm coğrafyalarda mevcut olan vakıflara yenilerini eklemiştirler. Bu yapılanmanın merkezi ya da çekirdeği ise Osmanlı Devleti'nin kuruluş coğrafyasıdır. Vakıf müesseseleri bu merkezden sınır vilayetlerine devletin yapısal gelişimine paralel olarak sayıca artmış, ekonomik hacim olarak büyümüş ve toplumsal rolünü artırmıştır.</p> <p>Bu araştırmada Osmanlı Devleti'nin ilk ele geçirdiği topraklar olan Söğüt, Gölpazarı, Ermenipazarı (Pazarcık), Bilecik, İnönü, Bozüyük, Lefke (Osmaneli) gibi yerleşimlerdeki vakıflardan hareketle bölgenin sosyal ve iktisadi kesiti alınmaya çalışılmıştır. Bölgeye ait Tahrir defterlerinin Mufassal ve Evkaf türlerinden elde edilen veriler bu yerleşimlerdeki nüfus, iktisadi yapı, vergiler hakkında bilgi vermekle birlikte mevcut vakıfların tarihi hakkında aydınlatıcı niteliktedir. Çalışma içerisinde bu veriler tablolar halinde sunulmuş nahiyelerin gelişimleri grafiklerle izah edilmeye çalışılmıştır. Vakıf müesseselerinin sayılarının ve iktisadi rollerinin artması, bölgedeki üretim türleri ve bölgedeki toplumsal yapının gelişimi üzerinde de baskın bir etkiye sahiptir. Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar XVI. yüzyıl iktisat tarihi açısından gerek bölge özelinde gerekse Osmanlı Devleti bütünü açısından bu sahada yürütülen araştırmalara katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Vakıf, Tahrir, Bilecik, Lefke, İnönü	

Title of the Thesis: Urbanization and Waqfs in 16 th Century at Bilecik Region	
Author: Vedat TURĖUT	Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Demir
Date: 17.06.2011	Nu. of pages: xiii (pre text) + 390 (main body) + 118 (app.)
Department : History	Subfield: History
<p>As of the foundation of Ottoman Empire, the establishment of waqf (also known as wakf and foundation) has been the most fundamental building block in administrative, economic and social sense. Development and institutionalization of the waqfs made a great difference between Ottoman Empire and its counterpart principalities, during the Empire transition from principality to state. Within the framework of this fundamental point, The Ottoman Sultans, in all seized lands, added new waqfs along with the existing ones. The centre of this structuring is the geography where Ottoman Empire was established. The waqfs, in line with border provinces to the structural development of the state, increased in number, raised in economic volume, and grew in social role.</p> <p>The purpose of the research, with reference to the waqfs in settlements such as Söğüt, Gölpazarı, Ermenipazarı (Pazarcık), Bilecik, İnönü, Bozüyük, Lefke (Osmaneli) that were the first lands seized by the Ottoman Empire, is to study the region's social and economic cross-section. Data provided from Mufassal (detailed) and Efkav (the organization that administrates the properties of waqfs) types of Tahrir register inform about the population, economic structure and taxes of aforementioned regions and also supply information about the history of existing waqfs. Increase in the population and economic role of the waqfs, has also a dominant impact on the types of production as well as development of the social structure in the region. It is thought that the result of this study will provide a great contribution to the researches conducted in this field in terms of the region in particular and the Ottoman Empire in general from the view point of economic history of the XVI Century.</p>	
Keywords: Foundation, Tahrir, Bilecik, Lefke, İnönü	

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi ile ilgili belgelerin azlığı bu döneme ait bazı olayların karanlıkta kalmasına neden olmuştur. Bu dönme ait kaynaklar yetersiz olmakla beraber, XVI. yüzyılda hazırlanmış olan evkaf tahrir defterlerinde geriye doğru yapılan atıfların kroniklerde yer alan bilgilerle kıyaslanmasıyla belli bir sonuca ulaşmak mümkün görünmektedir. Bu tarz defterlerden elde edilen önemli bilgilerin Ömer Lütfi Barkan ve Enver Meriçli tarafından hazırlanan “Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I” isimli tercüme çalışmasında ele alındığı bilinmektedir. Halime Doğru'nun bölge tarihini tahrir defterleri ışığı altında incelediği “XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı” adlı çalışması da burada anılmalıdır.

Bu çalışmada Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı olan Söğüt, Gölpazarı, Ermenipazarı ve Yarhisar nahiyeleri ile Sultanönü Sancağı'na bağlı Bilecik ve İnönü nahiyeleri ele alınmıştır. Bu altı nahiyenin seçilmiş olmasının sebebi, Halime Doğru tarafından ele alınan çalışmanın Eskişehir nahiyesi ağırlıklı olması, Barkan ve Meriçli tarafından ele alınan çalışmanın ise latinize edilmiş bir tasniften ibaret olması ve bu altı nahiyenin büyük bölümünün ilerleyen yüzyıllarda (XIX. Yüzyıl) “Ertuğrul Sancağı” bünyesinde birleştirilmiş olmasıdır. Eskişehir ve Bursa vilayetleri arasındaki geçiş güzergahında, onlarla etkileşim halinde fakat uzak olmaları hasebiyle böyle bir idari taksimata tabi tutulan bu altı nahiyenin birbirleri içinde ortak özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin, Söğüt ve Gölpazarı şehir merkezleri (nefsleri) mahallelere ayrılmamış durumdayken, Yarhisar ve Ermenipazarı vakıf gelirlerinin ağırlıklı olduğu hizmet sınıfında değerlendirilebilecek nahiyelerdendir. Bilecik ve İnönü nahiyeleri ise bünyelerinde iki nefsi (Lefke ve Bozüyük) barındıran nahiyeler olarak dikkat çekmektedir.

Araştırmanın Konusu

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinden itibaren vakıf müessesesinin idari, ekonomik ve toplumsal manada üstlendiği roller bilinmektedir. Araştırmanın konusu, ayrıca Osmanlı devleti gibi büyük bir imparatorluğun kurulduğu Bilecik ve çevresinin XVI. yüzyıldaki genel görünümünün nasıl olduğu ile ilgilidir. Bu bağlamda çalışmanın birinci amacı da XVI. Yüzyılda Bilecik bölgesinin tahrir defterleri ışığında incelenmesi olacaktır. Bu tarz çalışmalar gerek sancak ölçeğinde, gerekse şehir veya kaza merkezleri ölçeğinde

oldukça fazla olarak yapılmıştır. Bu çalışma da diğer tahrir kaynaklı çalışmaların bir benzeri niteliğinde olmakla beraber Bilecik merkezinin ve İnönü'nün söz konusu dönemde Sultanönü; kendisine bağlı Söğüt, Yarhisar, Gölpazarı ve Ermenipazarı'nın ise Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı olması bakımından iki sancağın karşılaştırması niteliğindedir. Bundan başka, tahrir defterlerinde bulunan atik ve köhne defterlere atıflar sayesinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde nasıl bir yapıya sahip olduğunun, o dönemde çok daha önemli bulunan Bilecik ve çevresinin geçirdiği evrelerin de mümkün olduğunca ortaya çıkarılması ikinci amaç olarak belirlenmiştir.

Tezin Birinci Bölümü'nde bölgenin coğrafi, idari ve tarihi yapısı ortaya konulmuş, Osmanlıların diğer beyliklerin önüne nasıl geçmeyi başardığı konusunda vakıflara atıf yapılmıştır. İkinci Bölüm, vakıflara ayrılmıştır. Vakfın ne olduğu, türleri, faydaları ve vakfa yöneltilen eleştiriler ele alındıktan sonra ilk Osmanlı vakıfları başlığı altında Osman Gazi, Orhan Bey, Süleyman Paşa, Murad Hüdavendigâr ve Bayezid Hüdavendigâr gibi ilk Osmanlı bey ve padişahlarının bolluk ve bereketi paylaşımına sunma işlevi olarak vakıfları kimler adına kurdukları ve nasıl kullandıkları konusuna değinilmiştir. Burada, incelenen bölge dışında söz konusu padişahların nişanları ile kurulmuş olan vakıflara da değinilmiş olup, bu şekilde bölgenin çevresi ile kıyaslanma şansı da yakalanmıştır. Bu noktadan sonra, ilk Osmanlı vâkıflarının ünvanları üzerinde durularak Gâziyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rum zümreleri içinde değerlendirilmiş ve bu zümreler içinde konumlandırılmayan fakih, sofı, danışmend, şeyh ünvanlarını taşıyan ve hiçbir ünvanı bulunmayan vâkıf ve mürtezikalılar (vakıftan yararlananlar) da ayrıca ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak incelenen nahiyelerde XVI. yüzyılın sonuna kadar kurulmuş ve o ana kadar hala ayakta olan vakıf müesseseleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü Bölüm'ün konusunu, adı geçen bu altı nahiyede şehir ve kır yerleşmeleri ile bu yerleşme birimlerinde meskûn bulunan nüfus grupları oluşturmaktadır. Burada yerleşmelerin vakıf eserleri etrafında oluştuğu konusu üzerinde ayrıca durulmalıdır. Bu bakımdan, her ne kadar XVI. yüzyılın sonuna kadar yerleşme ve nüfus konusu hakkında bir durum tesbiti söz konusu ise de bu yerleşmelerin vakıf eserleri etrafında, bu eserleri merkez alarak kuruldukları nüansı unutulmamalıdır. Araştırmanın son bölümünde, Bilecik, İnönü, Söğüt, Gölpazarı, Yarhisar ve Ermenipazarı nahiyelerinin ekonomik

yapıları, bu nahiyelerde üretilen ürünler ve alınan vergiler ele alınmış, devletin reaya elinde bulunan hangi artı ürün ile ilgilendiği, reyanın elinde artısı bulunmayan herhangi bir üründen ise vergi almadığı hususu üzerinde durularak çalışma sonlandırılmıştır. Sonuç olarak araştırmanın, uzun bir süre ayakta kalan bütün devletlerin, kurulma aşamasında “ideal devlet”in bütün özelliklerini, hiç olmazsa büyük bir bölümünü sergiledikleri, Osmanlı Devleti’nin de bunu yaparken vakıfları araç olarak kullandığı ve devletin meşruiyetinin de bununla kaim olduğu fikri çevresinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Araştırmanın Önemi

Ortaçağı karanlık yapan, geçmişe gidildikçe kaynakların yetersiz kalması ve bu yüzden de etkileri günümüze de yansıyan çok önemli olayların sebeplerinin ortaya tam olarak konulamamasıdır. Söz konusu çağda bazı olaylar, öyle büyük bir cazibeye sahiptir ki araştırmacı bu cezbe kaptırmaktan kendini alamamaktadır. Örneğin; İslam dininin Mekke’de ortaya çıkarak nasıl olup da sadece yarım yüzyıl içinde Çin’den Atlas okyanusuna kadar yayıldığı, yine ortaçağın sonlarında İslam dininin kısırcasında kalmış bir Hıristiyan medeniyetinin (Batı’da Endülüs, Doğu’da Osmanlı Devleti arasında sıkışıp kalan Avrupa) son bir nefesle coğrafi keşifleri gerçekleştirip, en batıdaki medeniyeti bilinmezliğe mahkum ederek (Aztek, Maya, İnka) kendi batı medeniyetini ne şekilde oluşturmuş olduğu her zaman incelemeye değer bulunan önemli sorunlardan olmuştur. Bunun gibi bir cazibeye sahip olan bir diğer konu da yukarıda bahsedilen kısırcanın doğu ayağını oluşturan Osmanlı Devleti’nin Söğüt’te küçük bir aşiret durumundan nasıl olup da dünyaya uzun bir süre hükmeden ve uzun bir süre de “denge” unsuru olarak önemli etkilerde bulunan bir imparatorluk haline geldiği konusudur. Konu hakkında ortaya çıkan fikir ve görüşler, kimilerine göre zengin bir külliyat meydana getirmiş, kimilerine göre ise işi içinden çıkılmaz hale sokmuştur. Yapılan bu araştırmanın, Osmanlı Devleti’nin kuruluşu meselesinin halledilmesine ve bu zamana kadar vakıflar ve XVI. yüzyıla kadarki yerleşmeler üzerinde tahrir defterleri merkezli yapılan araştırmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kullanılan Kaynaklar

Kaynakçada da sıralandığı üzere çalışma hazırlanırken geniş sayılabilecek bir literatür taraması yapılmasına gayret edilmiştir. Bunlar içerisinde kullanılan arşiv malzemesi

önem taşımaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı'nın konuyla tahrir defterleri taranmış; bunlardan konular içerisinde sıklıkla istifade edilmiştir.

Söz konusu arşivlerde bulunan tahrir defterleri birbirlerinin devamı olup, XVI. yüzyılın takibini sağladığı gibi, incelenen bölge ve çevresi için ilk dönem Osmanlı kaynağı olarak eşsiz bir değere sahiptir. Özellikle vakıf defterlerindeki bilgilerin takibi Osmanlı Devleti'nin kurulmasında etkili olan kişi ve kurumların araştırılmasına büyük katkı sağlamaktadırlar. Bu bağlamda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 438 numaralı Anadolu Muhasebe Defteri, 531 numaralı Hüdavendigâr Livası Evkaf Defteri, 453 numaralı Hüdavendigâr Livası Evkaf Defteri, 23 numaralı Hüdavendigâr Livası Mufassal Defteri, 16016 numaralı Hüdavendigâr Livası Evkaf'ından bir bölümünü muhtevi Maliyeden Müdevver defter ile 27 numaralı Sultanönü Sancağı Evkafı'nı muhtevi Maliyeden Müdevver defterler; Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı bünyesinde yer alan 145 numaralı Sultanönü Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, 541 numaralı Sultanönü Sancağı Evkaf Defteri, 75 numaralı Hüdavendigâr Livası Mufassal Tahrir Defteri, 80 numaralı Hüdavendigâr Livası Mufassal Tahriri ve 580 ve 585 numaralı Hüdavendigâr Livası Evkaf Tahrir defterleri araştırmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bununla beraber, çevre bölgelere ait yüzyılın sonunda tutulmuş bulunan 579 numaralı Kocaeli Sancağı, 568 numaralı Karesi sancağı, 547 numaralı Bolu Sancağı, 554 ve 555 numaralı Kastamonu Sancağı, 578 numaralı Çankırı Sancağı, 544 numaralı Saruhan Sancağı, 553 numaralı Selanik Sancağı, 566 numaralı Hamid Sancağı, 567 numaralı Teke Sancağı, 569 numaralı Menteşe Sancağı, 572 numaralı Çirmen Sancağı, 548 ve 549 numaralı Vize Sancağı, 561 numaralı Silistre Sancağı ve 559 numaralı Niğbolu Sancağı Evkaf defterleri de taranmıştır.

Çalışma esnasında, 1989 yılında yeniden yavaş yavaş ele alınmaya başlayarak 1993 yılında Anadolu'nun tüm sancaklarının yerleşme, nüfus, iktisadi yapı ve çok az da olsa vakıf konuları çevresinde oluşturulmuş Osmanlı Sancak çalışmalarından da sıklıkla istifade edilmiştir. Bunlara örnek olarak, Feridun Emecen'in Manisa Kazası, Ahmet Güneş'in Kocaeli Sancağı, Yücel Öztürk'ün Kefe Sancağı, Ahmet Kankal'ın Çankırı Sancağı, Halime Doğru'nun Eskişehir merkezli Sultanönü Sancağı gibi çalışmaları

gösterebiliriz. Bunların yanı sıra konuyla ilgili makaleler, kitaplar ve araştırma eserleri taranmış; ilgili kısımlarından istifade edilmiştir. Bunlar da bütün olarak kaynakça kısmında görülebilir.

BÖLÜM 1: BÖLGENİN TARİHİ VE İDARİ YAPISI

1.1. Bölgenin Tarihi Yapısı

1.1.1. Osmanlı Hâkimiyeti Öncesi

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölge olan Bilecik ve çevresi, Bithynia olarak adlandırılan bölgenin güney-doğusunda yer almaktadır. İstanbul'un Anadolu yakası, Kocaeli, Adapazarı, Bolu, Bursa ve Bilecik illerinin kuzey kesimlerini içine alan ve "Bithynia" olarak adlandırılan bölge, ismini bir Thrak boyu olan Thynler'den almıştır (Sevin, 2007:30). Uzun yıllar Hitit hakimiyetinde kalan Bithynia'da, M.Ö. 1190 yıllarında Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte büyük bir kargaşa ve kaos ortamı, Trakya ve Balkanlardan göç eden Friglerin ön Asya'ya gelerek Bithynia bölgesine hâkim olmasına kadar devam etti (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1252). M.Ö. 676'da Kimmerler, Frig egemenliğine son vererek Anadolu'nun birçok şehirleriyle birlikte Bithynia bölgesinde bulunan Bilecik şehrini de yağmaladılar. MÖ 553'de Bithynia bölgesi Lidyalıların egemenliğine geçti. M.Ö. 546 yılında ise bu kez Persler bölgeye hâkim oldular (Tuğlacı, 1985:54). Persler Anadolu'da Yuana, Çaparda, Kilikya ve Bitinya, Paflagonya, Frigya gibi bölgeleri ihtiva eden Helespont adlarıyla dört büyük satraplık (yönetim bölgesi) kurdu (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1253). M.Ö. 344'te şehir, İskender'in ve sonra komutanlarından Antigone'nin eline geçti (Sevin, 2007:30). İskender'in komutanlarından Lizimahos ve Nikomed 32 yıl boyunca Bithynia hükümdarlığı yaptıktan sonra Bithynia, M.Ö. 74 yılında Nikomedes Philapator'un vasiyeti üzerine Romalıların hâkimiyetine girdi (Sevin, 2007:31). Bölge, aynı türden bir vasiyet olayına, aradan geçen yaklaşık 1400 yılın ardından Bithynia'nın Türk hakimi olan Osmanlıların, Germiyanogulları'nın topraklarına sahip olmasıyla şahit olmuştur. Uzun yıllar Romalılar tarafından yönetilen bu topraklar, M.S. 395'de Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Bizans yönetimine geçmiştir.

Muaviye döneminde (673–678) Müslümanlar, başta Bilecik olmak üzere Söğüt ve Bozüyük'ü ele geçirdiler ve İstanbul önlerinde Bizanslılar karşısındaki başarısızlık üzerine gerilemek zorunda kaldılar. Halife Harun Reşit döneminde Bithynia'nın diğer şehirleri gibi Bilecik de Abbasi yönetimine geçtiyse de Bizans yönetimi ile Harun Reşit'in anlaşmasıyla bir kez daha Bizans himayesine verildi. Bilecik'in İstanbul

şosesi olarak anılan İstanbul-Bağdat kervan yolu üzerinde bulunması adının çok eskiden beri bilinmesini sağlamıştır (Tuğlacı, 1985:54–55). XII. yüzyılda Bizans egemenliğindeki Anadolu, 21 Thema'ya (eyalet) ayrılmaktaydı ve inceleme sahası içinde kalan yerler, Opsikion Theması'na bağlı idi. Opsikion Theması, merkezi İznik olmak üzere Bursa, Eskişehir, Balıkesir, Çanakkale, Bilecik illerinin kapsadığı alanda oluşturulmuştu.

İncelediğimiz coğrafyada Bithynia'ya bağlı olarak Belekome, Agrilium, Lamounia, Thebasion/Sevasion, Armenocastron, Göl-Flanos gibi yerleşim birimlerinin izleri bulunmaktadır. Bizans döneminde şimdiki Bilecik'in yerinde "Belekome" adında, Hamsu ve Debbaghane deresi vadileri arasında bir kaya çıkıntısı üzerine yerleşmiş olarak bulunan, bugün sadece temellerinden bir kısmına rastlanabilmiş bir kale bulunmaktaydı (Darkot, 1986:611). Antik dönemlerdeki Agrilium şehri olarak düşünülen Yarhisar köyü ise, tarihi Roma yolunun hemen ardında yer almaktadır. Yol, köyde ikiye ayrılıp biri eski antik köprü'nün altında bulunan yoldan köye girmekte oradan da Karaomca üzerinden Ermenipazarı yönüne gitmekteydi. Halk arasında da bu yola hâlihazırda İpek yolu denilmektedir. Diğer yol ise, köyün solundaki yamaçtan yükselerek Bilecik yönüne gitmektedir. Osmanlı kroniklerinde sıklıkla geçen Yarhisar günümüzde Yenişehir'e bağlı küçük bir köydür. Burada Orhan Bey'in yaptırdığı camii ve hamam hala ayakta durmaktadır (Kaplanoğlu-İnalçık, 2000:28vd).

Bozüyük'te yapılan arkeoloji çalışmaları, bölgenin M.Ö. 1500'lerden beri yerleşim birimi olarak kullanıldığını göstermektedir. Şehrin, antik çağlarda "Lamounia" olarak belirtilen bölgenin kazılarda ortaya çıkarılan yere tekabül ettiği düşünülmektedir (Umar, 2004:233-234). Lamounia adı bu biçimi ile Helen dilinde "Lamoun yurdu" anlamındadır (Yurt Ansiklopedisi, 1982:1264). Roma döneminde Bozüyük'ün Frigya ya da Bithynia bölgelerinden hangisinde kaldığı, bu iki eyaletin sınırında yer aldığı için tartışma konusudur. Umar; Bozüyük'ü Bilecik ve Söğüt ile birlikte Bithynia bölgesi sınırları içinde gösterirken; Sevin, Bithynia bölgesi sınırında Küçük Phrygia kentleri içinde olduğunu yazar (Sevin, 2007:210). Zachariadou, Bozüyük'ün eski adının Pithekas olduğunu öne sürmektedir (Zachariadou, 1997:120). Khoniates, Pithekas'dan yanındaki kalelerden dolayı bahsederken (Khoniates, 1995:36) Ramsay, bu yeri Bizans askeri yolunun geçiş güzergâhındaki bir yer olarak zikretmektedir

(Ramsay, 1960:220). Dernschwam, seyahatnamesinde Bozüyük'ün yerleşim yeri hakkında: "Bu sarp yerler Osmanlılar Anadolu'ya ve oradan bu havaliye geldikleri sıralarda eşkıyaya sığınaklık ederlermiş. Şimdi bulunduğumuz bu şehre yakın bir yerde, dağın eteğinde eskiden büyük bir şehir varmış. Bu şehirde vaktiyle yolun iki tarafında kurulmuş...." ifadelerini kullanmıştır (Dernschwam, 1987:224).

Söğüt'ün yerinde eski çağa ait bir iskân merkezinin bulunup bulunmadığı tam olarak bilinmemekle beraber, Bizans kaynaklarında burada "Thebesion" veya "Sevasion" adlı bir kasabanın bulunduğu rivayet edilir. Söğüt'ün bu adı, Türkler zamanında aldığı bir gerçektir. Arapça yazılan eserlerde bu adın Söğüt ağacının Arapçası olan "Safsaf" ve Farsça metinlerde Söğüt'ün Farsçası olan "Bid" şeklinde geçtiği görülmektedir. Eski Türk kaynaklarında da "Söğütçük", "Söğütlü-Saraycık" ve "Hittaibid" adıyla anılmaktadır. Kâtip Çelebi'nin, Takvimü't-Tevarih'inde Harunü'l-Raşid'in H. 181/M. 796 senesinde Söğüt'ü fethettiğini kaydetmesi, Müslümanların istila hareketinin belirtisi olmalıdır (Darkot, 1967:762). Katib Çelebi, Söğüt'ü Şahrah üzerine bir kasaba olarak anlatırken, H. 1058/M. 1658 yılında Söğüt üzerinden geçen Evliya Çelebi ise Söğüt'ü "Bursa Sancağı hükmünde Lefke (şimdiki Osmaneli) kazası nahiyelerinden, kadısı bulunan, bağlı, bahçeli 700 kadar kiremit örtülü evler, müteaddit cami, han, hamam, çarşı ve pazar içeren bir kasabadır" şeklinde tarif etmiştir (Darkot, 1967:762). Söğüt'ün çok eski bir yerleşim merkezi olduğu, Çaltı, Kayabalı gibi çeşitli köylerinde Romalılardan ve Bizanslılardan kalma eserlere rastlanmasından ve Oluklu köyünde de bazı sütunlar bulunmasından anlaşılmaktadır (İzbrak, 1980:351). Ermenipazarı ise, antik çağlarda Armenocastron olarak bilinen yerde kurulmuştur. XVII. Yüzyıla doğru harab olmaya yüz tutan Ermenipazarı, Mustafa Paşa'nın kurduğu zaviye ve kervansarayının etrafında büyüyüp gelişen bir nefis olarak ortaya çıkmaktadır.

Anadolu'ya gaza amacıyla yapılan ilk seferleri düzenleyen kişinin Çağrı Bey olduğu kabul edilmektedir. Aslında bu cihad anlayışı, dönemin Selçuklu beyleri tarafından kalabalık kitleler halinde Selçuklu ülkesine gelen Türkmenlerin kontrolü için kullanılan bir metottu. Bu metod, Aşıkpaşazâde'nin eserinde de açık bir şekilde ortaya konmaktadır: "Osman Gazi kim dedesi Süleyman Şah Gazi'dür, en evvel bu Rum vilayetine ol gelmişdür. Gelmege sebep budur kim âl-i Abbas zamanından ta

Süleyman Şah zamanına değin nesli Celî (Arab) galib idi nesl-i Yafis üzerine. Rum dahi mağlub idi ve Acem dahi mağlub idi nesl-i Yafes oldukları sebebden. Acem padişahları gayretlendiler kim bize Arab galib oldu dediler. Yafes neslinden göçer evi kendülere sened idindiler. Ol sebebden Arab’a galib oldular. Arab kim mağlub oldu, vilayet-i kâfir temerrüt ettiler ve hem bu göçer evlü halktan Acem ihtiraz ittiler. Tedbir ittiler. Süleyman Şah Gazi’yi ilerü çektiler kim ol göçer evin ulularından idi. Ellibin mikdarı Türkmen ve Tatar evin koştular; “varun Rum’a gaza idün” didiler. Süleyman Şah dahi kabul itti. Geldi Erzurum’dan dahi Erzincan’a indi ve Erzincan’dan Rum vilayetine girdiler. Bir nice yıl yöridiler. Etrafları feth ittiler. Süleyman Şah Gazi hayli bahadurluklar itti. Bu Rum’un dağlarından ve derelerinden incindiler. Göçer evlerün davarı dereden ve tepeden incinür oldu. Yine Türkistan’a azm ittiler. Geldükleri yola gitmediler...” (Aşıkpaşazâde, 2007:273-274).

Aşıkpaşazâde’nin bu anlatımında üç olgu dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, israiliyat olarak adlandırabileceğimiz bilgi ve fikirlerin XIV. yüzyılda genel gerçek olarak kabul edildiğidir ki bu fikir, dünya üzerinde yayılmış olan bütün toplumların Nuh’un oğulları olan Sam, Ham ve Yafes’ten türediği bilgisine dayanmaktadır. Buradaki anlatım, devleti erkini elinde bulunduranların aynı dine inanıyor olsalar bile Samî veya Yafesî olmanın da ayırımına varmış olduklarını göstermektedir. İkincisi; toplumların yerleşik ve göçebe olarak birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış olduğu gerçeğidir ki Süleyman Şah’ın Anadolu’da başlattığı faaliyetler bu bağlamda ele alınmalıdır. Üçüncüsü; aynı dinin mensubu olmanın yine de o zamanın dünyasında baskın olan birleştirici unsur olduğudur. Yine bu yüzyılda başlamış olan Haçlı Seferleri ve belki de Haşhaşiyûn vak’ası da bu bağlamda ele alınmalıdır¹.

Hem gaza amaçlı hem de göçebelere kontrol etme kaygısıyla seferler düzenlenen Anadolu, Arslan Yabgu’nun soyundan gelen Selçuklu şehzadeleri için siyasi hâkimiyetlerinin merkezi olan yurt konumundaydı. Malazgirt Savaşı’nın kazanılması sonucunda, Anadolu’da Bizans açısından oluşan kargaşa, Türkiye Selçukluları için

¹ Konuyu doğrulayan başka bir kayıt da İbrahim Yinal’ın, Maveraünnehir’de bulunan Oğuzların büyük bir kısmı yanına gelince kendilerine, “Sizin burada kalmanız ve ihtiyaçlarınızı buradan karşılamamız yüzünden ülkem sıkıntı içine girdi, bana kalırsa yapacağınız en doğru iş Rumlara karşı gazaya çıkıp Allah yolunda cihad etmenizdir, böylece ganimet elde edersiniz. Ben de sizin izinizden gelip size yardımcı olacağım” (İbnü'l-Esir, 1987:415) şeklinde nasihat ettiğini anlatan pasaj içinde verilmiştir (bkz Şahin, 2007:42).

uygun bir siyasî ortam meydana getirdi. Anadolu'da İslâm'ın yayılması, esas bu devlet zamanında sistemli ve planlı bir şekilde gerçekleşmiştir (Şahin, 2007:43)².

Kutalmışoğlu Süleyman, Melikşah tahta çıktığı sırada ülkedeki birtakım karışıklıklar arasında, kardeşleri Mansur, Alperek ve Devlet ile birlikte Anadolu'nun Fırat ırmağı boylarında ve Urfa taraflarında fetihlerine devam ediyordu (Turan, 1998:48-50; Cahen, 2000:10). Daha sonra bu bölgede güçlü bir nüfuzu olan Atsız'ı bertaraf etmek için Fatımî-Şîî devletini resmen tanıyarak bu devletle ittifak yapan ancak Atsız tarafından bu ittifakın mağlup edilmesinden sonra Anadolu'nun kuzey taraflarına gelerek fetihlere başlayan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın başarılı fetihleri sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti, 1075 tarihinde fethedilen İznik şehrinin 1076 yılında başkent ilan edilmesiyle resmen tarih sahnesine çıkmış oldu (Turan, 1997:286). Süleyman Şah, Bizans'ın karışık durumundan da faydalanarak kısa sürede hâkimiyet sahasını genişletti ve Kadıköy'e kadar ilerledi (Anna Kommena, 1996:124). Ardından tekrar güneydoğuya yöneldi ve Tutuş ile yaptığı savaşı kaybederek 4 Haziran 1086 yılında hayatını kaybetti (Bezer, 2002:83)³.

Süleyman Şah'ın ölümü ve oğullarının Melikşah tarafından hapsedilmeleri yeni kurulmakta olan devletin sarsılması ve tâbî beyliklerin bağımsızlıklarını kazanmalarına sebebiyet verdi. Altı yıl sonra hapisten kurtulup geri dönebilen Kılıç Arslan'ın hükümdarlık süresi, hem kaybedilen toprakları geri almak ve ülkede istikrarı temin etmek için Bizans ve Anadolu beylikleri ile hem de kısa süre sonra başlayacak olan Haçlı saldırılarıyla mücadele etmekle geçti (Anna Kommena, 1996:196vd; Turan, 1998:95vd; Bezer, 2002:85-95). Kılıç Arslan dönemi, Haçlılarla yapılan mücadelelerin gaza ruhunu geliştirmesi açısından büyük bir öneme sahiptir (Anna Kommena, 1996:325-359; Runciman, 1989:135-149; Turan, 1998:98-104). Aynı şekilde, Haçlı seferlerine karşı Kılıç Arslan'la birlikte ortak mücadele eden Melik

² Bu dönemde Anadolu topraklarında hüküm süren siyasî güç Selçuklulardan ibaret değildi. Bilhassa Malazgirt savaşından sonra Anadolu'da fetih hareketine girişen Türkmen beyleri, burada kendi adlarıyla anılan fakat siyasî olarak Selçuklulara tâbî beylikler kurmuşlardı. Emir Danişmend, Artuk Beğ, Saltuk Beğ ve Mengücek Gazi'nin kurdukları beylikler bunların en önemlileri arasında sayılabilir. Bu beylerden başka Emir Porsuk, Afşin, Çubuk, Çökürmüş gibi Türkmen beyleri de Anadolu'ya akınlarda bulunuyorlardı (bkz Şahin, 2007:43).

³ Süleyman Şah'ın bu siyaseti hakkında bkz. Gülay Ögün Bezer, "Türkiye Selçuklularının Güneydoğu Siyaseti ve I. Haçlı Seferinin Bunun Üzerindeki Etkileri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Coşkun Alptekin'e Armağan, sayı: 12 (Eylül 2002), s. 83).

Danişmend Gazi'nin Anadolu'da gaza ruhunun tüm inceliklerini ortaya koyduğu bilinmektedir (Gordlevski, 1988:48-49; Turan, 1994:210; Balivet, 2005:22).

Özellikle Birinci Haçlı Seferi, saldırı durumunda olanlar için oldukça başarılıdır. Haçlılar, Anadolu Selçuklu Devletinin başşehri olan İznik şehrini ele geçirmek için harekete geçtiklerinde Kılıç Arslan, yaptığı savaşı kaybedince İznik, 19 Haziran 1097 tarihinde Haçlılar ile Bizanslıların eline geçmiştir. Bu felaketten İznik'in Osmanlılar tarafından fethine kadar yaklaşık iki yüzyıl bir süre geçecektir. Haçlıların bu başarısı ve Kûdus istikametine doğru yürüyüşü karşısında Haçlıları durdurmak için Kılıç Arslan, Dorylaion Savaşı denen bir savaş daha yapacak ancak başarılı olamayacaktır. 1 Temmuz 1097'de gerçekleşen bu savaşın Eskişehir ya da Bozüyük-İnönü civarında yapıldığı düşünülmektedir. Genellikle Alman araştırmacılar, Dorylaion savaşının yapıldığı yerin Bozüyük-İnönü civarında olduğuna kanaatindedirler. Goltz, muharebenin Dorylaion'da değil aksine Niceae (İznik)'ya doğru olan yol üzerinde gerçekleştiğini iddaa etmektedir (Koerte, 1899:1). Hagenmeyer, Haçlıların 22 saat yürüyüş saati uzaklıkta bulunduğu için Dorylaion'a 30 Haziran (1907) gecesinde ulaşamamış oldukları fikrindedir. O savaş bugünkü Bozüyük veya İnönü yakınlarında vâzetmektedir (Runciman, 1989:143). Mehmet Ziya ise "Bozüyük'ten Eskişehir'e doğru imtidat eden vasil ve uzun bir ovanın kuzey ve güney tarafları Keşiş'in şubatı ve Söğüt'ün dağlarıyla sıkışmıştır. Kılıç Arslan'ın süvarileri işte bu geçitten mürür etmişlerdir." şeklindeki görüşlerini yazarken kitabın diğer sayfalarında ise bu savaşı Söğüt ile Eskişehir arasındaki vadide konumlandırır (Mehmet Ziya, 1328:155-161). Turan, savaşın Eskişehir'de meydan savaşı olarak yapıldığını yazarken, Haçlıların geliş güzergâhı konusunda aydınlatıcı bilgi vermemektedir (Turan, 1998:101-104). Runciman ise, Savaşın Eskişehir yakınlarında olduğundan emindir. O'na göre, doğuya giden Bizans yolu Söğüt'ten geçip Dorylaion'un yaklaşık 12-13km kuzey batısında ovaya dahil olmaktadır. Türkler, ani taarruzda bulduklarına göre dağlarda saklanmış olmalıydılar. Bu yol, Sarısu (Bathys) ovası ve Porsuk ovasından, ırmakların Dorylaion'un hemen üst tarafında birleştikleri yere kadar uzadığı alçak tepeler silsilesi ile ayrılmıştır. Haçlılar ordugâhlarını Sarısu vadisinde kurmuşlarsa, Türklerin Porsuk vadisi üzerinden ani ve sürpriz bir taarruz yapabileceği düşünülebilir. Porsuk'un hemen güneyinde Karacaşehir tepelerinde bulunan rasat mevki, Haçlıların harekâtını izlemek imkânı bahşeder ki araziye bizzat tetkik eden Runciman, savaş mevkiini

Lefke'den (Osmaneli) doğruca Sarısu vadisine girdiği yere vazetmektedir (Runciman, 1989:137). Parman da bu yolun hem I. Haçlı seferinin güzergâhı (1097), hem de İmparator Alexios'un 1116'da Nikea'dan hareketle Leukai (Lefke) üzerinden Dorylaion'a ulaştığı yol olduğunu düşünmektedir. Bilecik'in güneydoğusundan geçen bu yol Eskişehir'e Söğüt, Beşkardeşler, İlkburun ve Keskin üzerinden ulaşır. Bu yol üzerinde Frigya bölgesine dâhil olan kısımdaki Roma ve Bizans yerleşimlerinin varlığını özellikle Beşkardeşler kutsal yeri, kuzeye bakan heykel kaideleri ve kilise kalıntısı göstermektedir (Parman, 2002:86).

Haçlıların İznik'i işgal ettikten sonra Eskişehir'e doğru ilerlediğini haber alan Kılıç Arslan, iki Haçlı ordusunun birleşmesini önleyemeyerek savaştan yenik ayrılmıştır (Demirkent, 2004:34-35)⁴. Kılıç Arslan'ın asıl Haçlı saldırısında mağlup olması, Türkiye Selçuklularının Orta Anadolu'ya çekilmesine ve başta İznik ve Batı Anadolu olmak üzere pek çok toprağın Bizans'ın eline geçmesine neden olmuştur (Anna Komnena, 1996:327-342; Turan, 1998:100-101). Kılıç Arslan'dan sonra oğulları Şehinşah ve I. Mesud devirleri de Bizans'la mücadele içinde geçmiş, devletin yeniden toparlanmasını sağlayan I. Mesud'un Haçlılar karşısında yaptığı mücadele Selçuklu gazâ ruhunu yine ön plana çıkarmıştır (Şahin, 2007:46).

Burada kritik önemdeki yerleşim yeri Eskişehir yakınlarındaki Dorylaion olup, bölgeyi 1172 tarihinde ziyaret eden Arap gezgini el-Herevi, Selçuklu-Bizans sınırını "Ebu Muhammed Battal'ın kabri bir tepenin üzerinden Amuriyye (Ankara) memleketinin hududu üzerindedir...tam memleketin ve kâfirlerin hudududur..."

⁴ Bundan sonra Haçlı ordusu, Anadolu'da Uluborlu (Polybotus), Yalvaç (Antioch-Pisidia), Akşehir (Philomelium), Ladik (Laodicea), Konya (Iconium), Ereğli (Hereclea), Kemerhisar (Tyana), Niğde (Augustapolis), Kayseri (Mazacha), Kahramanmaraş (Marash) yoluyla Antakya'ya indi. Buradan "Boulogne'lu Baudouin" Urfa üzerine giderek buradaki yerel Ermeni kralının evlatlığı ilan edildi ve hemen sonra onu öldürüp ilk Haçlı devleti olan Edessa Kontluğu devletini kurdu. Haçlı ordusu Antakya kuşatmasına başladı ve kale içinden Firuz adlı bir kişinin ihaneti üzerine, sonunda Antakya dış kalesini ellerine geçirdiler. Hemen sonra Büyük Selçuklu Devleti Musul Atabeyi Kerboğa'nın büyük ordusunu Antakya önünde yendiler. Burada da bir Haçlı devleti olarak Antakya Prensiği devletini kurdular ve Norman Beomondo ilk Antakya Prensi oldu. Haçlı ordusu Antakya'dan güneye inerek Haziran 1099'da Fatimi Devleti'nin elinde bulunan kutsal şehir saydıkları Kudüs kalesi önüne geldiler ve Kudüs Kuşatması'na başladılar. 15 Temmuz'da Kudüs'ü ellerine geçirip oradaki Müslüman ve Yahudilerin hepsini öldürdüler. Orada da bir Haçlı devleti olarak Kudüs Krallığı devletini kurdular ve ilk Kudüs Kralı olarak Godfrey de Bouillon'u seçtiler. Askalon Muharebesi'nde Fatimileri yenerek Filistin'e iyice yerleşen Haçlılar, bundan bir yıl sonra da Trablus-Şam şehrini ellerine geçirerek Trablus Kontluğu'nu kurdular. Böylece, Birinci Haçlı Seferi 1100 yılında Anadolu'nun güneyi, Suriye, Lübnan ve Filistin'de Frank asıllı hükümdarları olan dört Haçlı devletinin kurulmasına yol açmış oldu (Haçlı Seferleri hakkında geniş bilgi için bkz. Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, I-II-III, Çev. Fikret Işıltan Ankara, 1992; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri Tarihi, İstanbul, 2004).

şeklinde tarif etmektedir (Togan, 1981:484; Turan 1998:206). Yukarıdaki kaynaktan da anlaşıldığı üzere Selçuklular ile Bizans sınırı bugün Eskişehir merkezde bulunan Sıcaksu mevkiinden (muhtemelen Hamamyolu caddesi yakınlarından) geçmektedir. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, bu sınırların aşılmasını engellemek için 1175 yılında Dorylaion'u yeniden inşa etmeye karar vermiştir (Khoniates, 1995:121). Kaleyi tahkim ettikten sonra ertesi yıl (1176) Bizans imparatoru Manuel Komnenos, Selçukluları takip etmek için sefere çıkmış ve Bizans ile Anadolu Selçuklular arasında gerçekleşen Myriokephalon savaşında Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır (Khoniates, 1995:123-130; Turan, 1998:208-211; Cahen, 2000:115-117). Savaş sonrasında yapılan anlaşma hükümlerinde Dorylaion ve Sublaion kalelerinin yıkılması da bulunmaktaydı ki Sublaion kalesini Osman Turan, Menderes nehrinin kaynaklarından bir yer olarak belirtmektedir.

Ancak İmparator, Sublaion kalesini yıkarken Dorylaion kalesini yıkmaktan vazgeçmiş ve bunda ısrar etmiştir. Bizanslıların bu iki kalesi, Ege ve Marmara kıyılarına kadar uzanan bölgelerin savunulmasını sağlayan en önemli tahkimat merkezleridir. Ege kıyılarına kadar uzanan bölgenin savunmasını sağlayan Sublaion kalesinin tahrip edilmesinin, bölgede 1177 ve 1178'den sonraki yıllarda Türk fethinin gelişmesini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Ege bölgesinde Türklerin erken bir dönemde yerleşerek güçlü beylikler kurması ve belki de Osmanlıların fethinin Dorylaion'dan dolayı yavaş olması, yapılan savunma tedbirlerinin etkinliğine bağlıdır. Bizanslıların Myriokephalon savaşından sonra Türk ilerleyişini durdurmak amacıyla taarruz fikrinden vazgeçip, alan kontrolüne yönelerek elindeki toprakları muhafazaya yönelmişlerdir (Jorga, 2005:137).

Devletini ve kudretini her geçen biraz daha büyüten Alâeddin Keykubad'ın dönemi de gerek Anadolu ve gerekse bölge tarihi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Keykubad'ın Moğollarla arasında bir tampon vazifesi gören Celâleddin Harezşah'ı 1230 tarihli Yassıçemen Savaşı'nda yenmesi bir anda Selçuklularla Moğolları karşı karşıya getirmiş, ancak bu tehdit güçlü iktidarı sayesinde Alâeddin Keykubad devrinde yoğun olarak hissedilmemiştir. Keykubad'dan sonra başa geçen Gıyaseddin Keyhüsrev'in kötü yönetimi, devleti sonu alınamayacak felaketlere sürüklemiştir. Yassıçemen Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte, sayıları her geçen gün daha da artan

Türkmen nüfusunu idare etmekten aciz kalan iktidar, Türkmenleri kontrol altında tutabilmek gayesiyle bazı tedbirlere başvurmuş, bu tedbirler çerçevesinde Harezmi Türkmenlerine karşı çok ağır ceza ve yaptırımlar uygulanınca, bu Türkmenler devletin aleyhine hareket etmeye başlamışlardır. Baba Resul isimli bir Türkmen babasının önderliğinde toplanan bu gayri memnun zümreler, Türkiye Selçukluları için, bir daha geri dönülemeyecek bir serüvenin başlangıcı haline gelecek bir isyan hareketine giriştiler (İbn Bibi, 1996:46-51, 413-416; Ocak, 1996:41; Çamuroğlu, 1999:161; Elvan Çelebi, 1995:15; Oruç Bey, 1972:28; Nişancı Mehmed Paşa, 1949:110; Şahin, 2007:55-61).

Anadolu'ya girmek için fırsat kollayan Moğollar, isyandan sonra buradaki baskılarını artırarak, yapılan Köseadağ Savaşı'nda (1243) Selçuklu ordusunu bozguna uğratarak kendi egemenliklerini kurmuşlardır (Köprülü-Babinger, 1996:57)⁵. Bu egemenlik, 1336 yılına kadar etkisi giderek azalarak devam etmiş ve Yıldırım Bayezid'in kendisini İlhanlılar'ın varisi sayan Timur'a karşı aldığı yenilgi ile kısmen yeniden kurulmuşsa da Anadolu siyasetinde çok önemli bir yer işgal eden Bizans'ın siyasi arenada varlığını yitirmesini müteakip tamamen ortadan kalkmıştır.

Osmanlılar, bölgeye geldiğinde uçtaki Türk ilerlemesinin nerelere kadar yayılmış olduğu konusu bu noktada ele alınmalıdır. Osmanlılar bölgeye geldiklerinde Eskişehir bölgesinin batısına doğru Türk ilerlemesinin nerelere kadar ulaştığı konusunda, Eskişehir'de İlhanlıların uç valisi olan Emir Caca Bey'in vakfına göre de bir yorum yapılabilir. Vakıf kaydı aynen şöyledir: “Tanrı tarafından korunmuş olan Sultanyüğü'ne tabi şu nesneleri dahi vakfetmiştir: Kara Gova köyünün tamamı olup sınırı... köyüne kadar Egri-Özi köyüne, Alıncak Köyüne ve Göç Özi köyüne kadar uzanır. Göç Özi adını taşıyan köyünün tamamı olup, sınırı Kara Gova adı verilen köye kadar uzanır. Bu köy Sündek mülkünde olup Direkli'ye, Saru Kavak'a ve köyden şehre kadar giden yola kadar uzanır...” (Temir 1959:127-128).

Cacaoğlu Nureddin Bey'in vakfından yapılan bu alıntıda görüldüğü gibi, 1260 yıllarında Selçuklu ilerlemesinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Cacaoğlu Nureddin Bey vakfında belirtilen köyler Eskişehir'in kuzey batısındadır ve Eğriözi (Eğriöz),

⁵ Yerleşiklerle göçebeler arasındaki mücadele bakımından 1153 yılındaki Oğuz İsyanı ile Babai Ayaklanması arasında görülen benzerlik, 1141 yılında gerçekleşen Katvan Savaşı ile Köseadağ Savaşı arasında da bulunmaktadır.

Kara Gova (Karaçobanpınarı) Alınca (aynı adla) gibi köyler, bugün hala aynı adı taşımaktadır. Eskişehir'in kuzeyinde bulunan Karacahisar, belki uç beyliğine tabi olmakla birlikte Bizanslıların elindedir. Türkmen aşiretleri Bithynia'daki dağlarda bulunan bol otlulu yaylalara doğal olarak gidip geliyorlar ve Bilecik tekfuru dahil, Sakarya'ya kadar bütün bölge Darü'l-İslam sayılıyordu. Rivayete göre Osman'a tabi aşiretler Domaniç yaylağı ile Söğüt kışlağı arasında mevsimlik göçlerini serbestce yapabilmekte idiler (İnalçık 2005:132).

Osman Gazi'nin Mal-hatun ile olan aşk hikayesinde Gündüz Alp'le beraber İnönü'de bulunması ile ilgili Neşri'de verilen teferruattan bu kalenin de bir Türk Beyi'nde olduğu anlaşılmaktadır⁶ (Mehmed Neşri, 1987:43-44). Neşri, bu açıklamaların yanında II. Alaaddin'in naiblerinin Eskişehir ve İnönü'de bulunduğunu da belirtmiştir. Bu kayıtlardan Selçuklu sınırının İnönü bölgesine kadar uzandığı düşünülebilir. Osmanlılar bölgeye geldiklerinde Bizans; Karaca-Şehir'i dayanak noktası olarak daha küçük ölçekli küçük kalecikler olan Çukur-Hisar, İnönü, Yar-Hisar (Poyra), Bahçe-Hisar ve Kandilli kalelerinden Ermeni derbendine kadar uzanan bir savunma hattı oluşturmuştu. Osmanlılar bölgeye geldiklerinde bu savunma sistemi aşağı yukarı işler durumdadır. Yerel rivayette Bozüyük yakınlarında Ertuğrul Gazi'nin sancaktarı olduğu rivayet edilen Kara Dona'nın şehit olmasıyla sonuçlanan çatışma Bozüyük-Söğüt yolu üzerinde yapılmış, yine aynı yol güzergâhında Alibeydüzü köyü yakınlarındaki Yediler mezarlığı muhtemelen bu çatışmalar sonucunda meydana gelmiştir.

1.1.2. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu

Türklerin Anadolu'yu istilası ve bir yurt olarak edinme mücadelesi çok çetin geçmiş; Haçlı seferleri, Bâtını olayları ve Oğuz isyanı gibi gailelerin atlatılmasından sonra ortaya çıkan Babai isyanı ve ardından gelen Moğol istilası sonrasında bir anda toparlanıp büyük bir dünya devletine doğru atılan çevik adımlar, birçok araştırmacının zihnini bulandıran bir muamma olarak değerlendirilmiştir.

Bu muammalardan birini Osmanlıların kimlerden ve nereden geldikleri konusu oluşturmaktadır. Öncelikle, Anadolu'nun orta ve doğusundaki yaylalarda yaşayan Türkmen grupları, Köseadağ Savaşı öncesinde ve sonrasında Moğol baskısından

⁶ Bu kişinin ismi her ne kadar verilmemişse de vakıf kayıtlarından İdris Battal Bey olabileceği düşünülmektedir.

kaçarak, Anadolu'nun batısındaki uçlarda kurulan küçük beyliklerin topraklarına dahil oldukları bilinmektedir. Gerek göç eden Türkmenlerle birlikte gerekse Moğol baskısının önünden kaçmak suretiyle çok sayıda ahi, derviş, şeyh, fakih gibi unvanlar taşıyan zümreler de bölgeye yerleşmişti. Bu zümreler, sınır boylarında kurdukları tekkelerinde faaliyet gösteriyor, İslâmî anlayışla eski "alperen"lik geleneğini gazilik geleneğine dönüştürüyorlardı (Emecen, 1994:6). Sözü edilen küçük siyasî teşekküllerden birisi de kuzeybatı Anadolu'da bulunan Söğüt'ü kendisine merkez edinen Osmanlı Beyliği idi. Osmanlı Beyliği, Bizans sınırına en yakın beylik olarak dikkat çekiyordu (Uzunçarşılı, 1988:49-90). İleride büyük bir imparatorluk haline gelip üç kıtada hüküm süreceğ olan Osmanlı Beyliği'nin bu dönemdeki reisi devlete ismini verecek olan Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi idi.

Ertuğrul Gazi'nin Söğüt bölgesine yaklaşık 1270'li yıllarda Orta Anadolu'dan geldiği tahmin edilmektedir. Çoğu, Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık yaptığı dönemden sonra kaleme alınmaya başlayan Osmanlı kroniklerinde bu konuyla ilgili pek çok efsane türetilmiştir. Mesela, Aşıkpaşazâde, Osman Bey'in dedelerinin Anadolu'ya doğudan gelerek Erzincan civarında altı yıl yaşadıklarını, Türkiye Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykûbâd'ı Celâleddin Harzemşah ile yaptığı Yassıçemen Savaşı'nda desteklediklerini ve savaşın kazanılmasında kilit rol oynadıklarından bahsetmektedir. Bu görüşler başka kroniklerde de paylaşılmıştır (Aşıkpaşazâde, 2007:46, 273; Enveri, 2003:18; İbn Kemal, 1991:46-48; Mustafa Âli, 2006:22). Klasik Osmanlı tarihçilerinden Ruhi, Osmanlı ailesinin Anadolu'ya gelişini "Türkistan vilayetine kefare-i Tatar hücum itmeğe başladı. Taife-i Oğuz'dan bazısı ki begleri Kayı Han neslinden idi gelüp Ahlat şehri nevahisinde temekkün itdiler. Çün kefare hücumu ziyade oldu andan dahi göçüp Rum diyarına geldiler" (Ruhi Tarihi, 1992:375); Hoca Sadeddin ise, "Türk boylarından Osmanlı oğullarının ulu atası Kayı Han'ın boyu da Merv-i Şahicihan sınırı üzerinde Mahan şehrinde yerleşmişti. Bu boy, devletleri bir birine katan Cengiz karışıklığı ortaya çıkınca Doğu Anadolu sınırı üzerinde Ahlat'a göç etmek zorunda kalmıştı" (Hoca Sadeddin Efendi, 1992:25) şeklinde anlatmıştır. Aynı hikaye Mahmut Bayati'de, "...Bunun için Cengiz'in çıkardığı karışıklık sırasında Kaya Alp'la babası Kızıl Buğa eli ile Ahlat'a geldiler." (Bayati 1949:393) şeklinde geçmiş, Karamani Mehmet Paşa'nın anlatımında ise biraz farklı olarak "Ermeniyye şehirlerinden Ahlat şehri çevresinde deve, koyun, uşak ve hizmetçi sahibi bir kavim

vardı. Bunların önderi ve başkanı yüce soylu, yüksek soplulu, iyi huylu, temiz siyretli birisi idi. Soyu 21 göbekte Nuh'un oğlu Yasef'in çocuklarından Oğuz Han'a ulaşırdı. Adı Kayık Alp'ti. Bu da Selçuklularla birlikte kaçmağa razı oldu. Asıl yerlerini ve yurtlarını bırakarak kavmi ve boyu ile beraber Anadolu'ya doğru yöneldi. Bu yöneliş 656 (M. 1258) yılında idi" (Nişancı Mehmed Paşa, 1949:343) şeklinde ortaya konmuştur. Hayrulah Efendi, Osmanlıların atalarından Süleyman Şah'ın, Ahlat denilen şehrin sahrasından H. 621/M.1224 senesinde kendisine uyan adamları ve bir çok hayvanlarıyla inerek yedi sene kadar orada oturduğunu, Sultan Alâeddin'in hizmetinde bulunduktan sonra, "Caber Kalesi önünde akan Fırat nehrini geçip, Arabistan'a doğru gitmekte iken rahmet denizine batınca" cesedinin orada gömüldüğünü (Hayrullah Efendi, 1971:15) yazmaktadır.

Fuad Köprülü, XIII. Asırda Merv civarındaki Mahan'dan Anadolu'ya gelindiği hakkındaki eski ananeci nazariyenin müspet mahiyette hiçbir tarihi esasa dayanmayan basit bir masaldan ibaret olduğunu, Osmanlı sülalesi hakkında eski kronikçilerin türlü türlü şekillerde tekrar ettiklerini, Osmanlıların Anadolu'ya gelmeleri hakkında yine aynı kaynaklarda mevcut karışık, mütenakız tarihi hadiseler ve kronoloji ile telifi imkansız masallara da kıymet atfedilmemesi gerektiğini savunmuştur (Köprülü 2006:143-205). Sümer ise, Osmanlıların Merv/Mahan'dan göç etmeleri konusunda Köprülü ile ayrı düşünmektedir. Osman Bey'in dedelerinin bulunduğu oymağın Horasan'dan Anadolu'ya Moğol istilası sebebi ile geldiğine dair rivayeti reddetmek için elde hiçbir delil yoktur (Sümer 1999:182-240). Togan da hangi uruğdan olursa olsunlar, Osmanlıların Horasan'dan Ahlat yoluyla geldiklerinin muhakkak olduğunu belirtmektedir (Togan, 1981:322). Togan ve Sümer, Osmanlıların atalarının önce Azerbaycan tarafına gitmelerine karşın bölgeye yerleşmeye imkân bulamadıklarını, Ahlatşah beyliğindeki siyasal karışıklıklar nedeniyle bu bölgede yerleşmeyi başardıklarını belirtmektedirler (Togan,1981:318; Sümer, 1999:182).

Osmanlı şecerelerini veren Aşıkpaşazâde (Aşıkpaşazâde, 2006:45, 273), Neşri (Mehmed Neşri, 1987:21), Oruç Beğ (1972:21) vb. kronik yazarları, Osman Gazi'nin dedelerinden Kızıl Boğa adlı bir kişinin varlığından bahsetmekte ve Kızıl Buğa'nın, Mahan'da yaşadığını yazmaktadırlar. Cüveyni, 1220 yıllarda Merv'de (Mahan) Buka adlı bir kişinin yaşadığını kaydetmiştir. Osmanlıların Kızıl Boğa adını verdiği Buka,

Merv’de Moğol saldırılarına karşı direnişin liderlerindedir (Cüveyni, 1988:194). Agacanov, aynı olayı “Cend ve Merv’den kaçan Türkmenler, daha önce Harzemşah ordusunda görev yapan Buka’nın birlikleri arasına katıldılar. Buka da aslen Türkmen’di. Muğrap vadisinde yaşayan Türkmenler de ona katılmıştı. Buka’nın Merv’de ortaya çıkmasıyla, iki siyasi grup arasında şiddetli görüş ayrılıkları baş gösterdi. Bir grup, şehri Cengiz Han’a teslim etmekten yana tavır alırken, diğeri Moğollara kesin kes karşılık verilmesini istiyordu. Müdafaadan yana olanlar Buka’ın çevresinde toplanmışlardı. Askerler ve şehir halkı da onu destekliyordu. Arkasından Alaeddin Muhammed’in en gözde komutanlarından Mucir el-Mülk, Merv’de sahneye çıktı. Buka komutayı, Moğollara karşı mücadelede liderlik için hazır olduğunu söyleyen Mucir el-Mülk’e bırakmaya mecburdu” sözleriyle açıklamaktadır (Agacanov, 2004:369). Cüveyni burada Türkmenlerin aralarında anlaşarak İhtiyareddin’i kendilerine yönetici seçtiklerinden ve karışıklıklar çıkararak şehri ele geçirmek istediklerinden, gece baskını düzenleyip yönetimi yıkma yolundaki planları öğrenen Mucirü’l Mülk’ün tedbir alması üzerine amaçlarına ulaşamadıklarından (Cüveyni, 1988:197) bahsetmektedir. Burada, Amuriye valisi İhtiyareddin ile Osmanlı sultanı “Bursa’nın hâkimi Osmancık oğlu İhtiyarü’d-din Sultan Orhan Beğ” (İbn Battuta, 2004:430) arasındaki isim benzerliğine dikkat çekmekle yetinilecektir.

Osmanlıların Moğolların önünden kaçıp giden Harezmlilerle geldiklerinin râvilerinden İbn Bibi, Harezmlilerle Selçuklular arasında yapılan anlaşmayı ve sonuçlarını “Erzincan’ı Kır Han’a, Amasya’yı Bereket’e, Larende’yi Güçlü Sengün’e ve Niğde’yi de Yılan Boğa’ya ikta olarak verdi. Sultan’ın şefaati adaleti, merhamet ve cömertliğiyle Harzemlilerin geçimi ve yaşamı yeniden düzeldi. Onlara huzur ve güven geldi. Oğulları, adamları ve askerleri daha sonra yanlarına gelerek kendilerine katıldılar. ... Zevk ve işrete dalıp zamanın acılarını unuttular” şeklinde anlatmaktadır (İbn Bibi, 1996:433-434). Aşıkpaşazâde’nin Erzincan üzerinden Anadolu’ya giriş yaptığını yazması, muhtemelen Erzincan’ı ikta olarak alan Kayır Han’ın antlaşma şartlarını uygulayan ve kontrol eden Harzem Türklerinin en büyük otoritesi olmasıyla ilişkili olmalıdır (Emecen, 2010:14-15). Aşıkpaşazâde, Süleyman Şah’ın Anadolu’da hayli bahadırılık ettiğini yazmaktadır ki bu bahadırılıkları anlatan Osmanlı tarihçilerinden özellikle Şükrullah Karacahisar seferini Ertuğrul Gazi’ye mâl etmektedir (Şükrullah, 1947:21). Şükrullah’ın anlattığı Karganmış (Karakamış, Alpu /

Eskişehir doğusunda eski Ankara-Beypazarı- Eskişehir yolu güzergahındadır) kafirleri üzerine yapılan sefer sırasında verdiği Kütahya'nın kafir olduğuna dair teferruat, bu seferin Süleyman Şah tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Batılı araştırmacılardan Gibbons, Süleyman Şah'ın varlığını kabul etmekle beraber başka bir kronoloji verir. Buna göre 1209 yılında Süleyman Şah, ellibin Türk ailesiyle Erzincan'a yerleşmiş, 1224'te Süleyman Şah'ın Fırat nehrinde boğulmasını müteakip iki oğlu Ertuğrul ve Dündar, Ankara yakınlarına yerleşmişler ve 1230-1240 yılları arasında Ertuğrul, Kütahya'nın kuzey batısında Karasu vadisinde yerleşmiştir. 1259'da Osman'ın Söğüt'te doğmasını 1289'da Ertuğrul'un ölümü takip etmektedir (Gibbons 1998:296). Beldiceanu da Ertuğrul'un henüz aydınlığa kavuşmamış bir tarihte, babası Süleyman Şah ve iki kardeşi Sungur Tekin ve Gündoğdu ile birlikte Küçük Asya'ya geldiğini ve uzun yıllar orada kaldıktan sonra doğdukları ülkeye dönmeye karar verdiklerini yazarlar (Beldiceanu, 2004:17). Ali Sevim, Osmanlıların atası Süleyman Şah'ı efsane olarak görmekte ve bu kişinin Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah olduğunu iddia etmektedir (Sevim, 1981:91-93). Abdulhaluk Çay da Kutalmış oğlu Süleyman Şah ile Ertuğrul'un babası Süleyman Şah'ın karıştırıldığını düşünmektedir (Çay, 1999:26). Uzunçarşılı, Ertuğrul Bey'in babasının şimdiye kadarki tarihlerin kaydettikleri gibi Süleyman Şah olduğunun şüpheli olup, yeni araştırmalar neticesinde bunun Gündüz Alp olmasının ihtimal dahilinde olduğunu belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1995:100-101). İnalçık da Süleyman Şah'ın varlığı konusunu, Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın Osmanlı rivayetlerine yansımaları olarak görmektedir (İnalçık, 2005:123). İmber, Süleyman Şah'ı bir efsane olarak nitelendirenler arasında olup (İmber, 2000:39-40), Divitçioğlu da aynı fikirden hareketle Osmanlı'nın atasının Kutalmış oğlu Süleyman'ın efsanesiyle dirilen sureti olduğunu belirtmiştir (Divitçioğlu, 2000:20). Divitçioğlu, aynı zamanda Osmanlıların atası Süleyman Şah efsanesini İnalçık'a dayanarak İznik'in fethi için yaratılan bir mit olarak değerlendirir (Divitçioğlu 2000:98-99).

Aslında, Osmanlıların atalarının kim olduğu ve Anadolu'ya geliş zamanları ile ilgili rivayetlerin, Timur ile olan mücadeleler esnasında Timur'un Osmanlıları aşağılamak için kullandığı ifadelerin tersine bolluk ve bereketi paylaşımına sunan "garip sevindirici" Osmanlıların asil bir soydan geldiklerini kanıtlama ve onları rakip Türk devletlerine

karşı üstün bir konuma geçirme kaygısının, kaynaklarda böyle tutarsız bilgilere yol açtığını söyleyebiliriz.

Ertuğrul Gazî'nin faaliyetleri hususunda, Alâeddin Keykubad'a yardım ettiği yönünde verilen bilgilerin haricinde kaynaklarda pek bilgi yoktur. Ancak, onun devrinde yaşamış olan gazilerden bazılarının Osman Gazi devrinde de gazalara katıldığına dair ifadeler, onun da zaman zaman akınlar düzenlediği şeklinde yorumlanabilir. Fakat yeni geldiği bölgede komşularıyla dostâne ilişkiler kurmuş olması (mudârâ) ihtimali de kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Osman Gazi devrinde, yaylaya çıkılırken eşyaların emaneten Bilecik tekfuruna bırakıldığına ilişkin bilgiler bunu destekler mahiyettedir. Kroniklerde yer alan ifadelerden bu dönemde Karacahisar ile Bilecik arasındaki Ermeni Beli, Domaniç Beli ile Söğüt İli'nin yaylak ve kışlak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Ertuğrul Gazi zamanında Bozüyük-Söğüt yolundaki Sabuncu Derbendi, Osmanlıların kontrolü altındadır. Osman Gazi'nin yaptığı savaşların yerlerinden çıkartılabilecek sonuç; Ermeni Derbendi, Domaniç Beli (Derbendi) ve Ahi Beli'nin (Derbendi) Ertuğrul Gazi zamanında, Bizanslıların kontrolünde olduğudur. Osmanlıların yerleştiği alanın doğusundaki Karacaşehir, Anadolu Selçukluları'na tabi olarak Bizans tekfurunun elinde bir adacık gibi durmaktadır. Ertuğrul Gazi döneminde yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi Osmanlıların gelip yerleştikleri yerleşim yerlerinin, İnönü'nün batısında ve Ermeni Derbendi'nin doğusunda aranmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Buna göre Osmanlıların ilk yerleşim yerlerinin Bozüyük, Saraycık, Günyarık, Karaağaç, Dodurga ve Hoca Yadiğar⁷ arasında aranması doğru bir yaklaşım olarak ele alınabilir.

⁷ XIX. Asrın sonlarında Osmanpazarı'na göçmenlerin yerleştirilmesine ilişkin bir belgede aynen şöyle denmektedir: "Osmanpazarı muhacirlerinden Bozüyük nahiyesinde vaki Kozfındıkpınarı başında iskanları icra olunan 42 haneden mürekkep bir karye teşkili ve mezkur karyenin İnönü nahiyesine rabtıyla cennetmekan Ertuğrul Gazi hazretlerinin muasırlarından Havace Yadiğar (Hoca Yadiğar) namına izafetle hususuna sami-i sadaret penahide bil istizan irade-i sanniyye cenab-ı padişahi müteallık ve şerefsudur buyrulmuştur" (BOA., 5 Za. 1304 DH.MKT., Dosya:1434, Gömlek: 91). "Osmanpazarı muhacirlerinden kırkiki hane halkının Bozüyük nahiyesinde vaki kuzfındık panarı başında iskanları icra ve hududu ma'lume ile mahdud ve kabil-i ziraat cibal-i mubahadan Koca Kır nam araziye haliye kendülerine terk ve i'ta olunarak ... teşkil edilen karyenin İnönü nahiyesinde rabt edilmek üzere İnönü kasabasında cennet mekan Ertuğrul Gazi hazretlerinin muasırından Havace Yadiğarın namına mensuben yad ve tesmiye kılınarak imam ve muhtar mühürlerinin ..." (BOA., 6 N. 1304, DH.MKT. Dosya: 1423, Gömlek: 25).

Ertuğrul Gazi'nin ölmesini müteakip toplanan boy meclisinin kararıyla yerine oğlu Osman "bey" seçilmiştir. Kronik yazarları, Alâeddin Keykubad'ın Osman Gazi'ye tuğ, davul, kılıç, kaftan gibi hâkimiyet alametleri göndermek suretiyle beyliğini onayladığını ifade ederler (Şükruallah, 1947:52; Ruhi, 1992:380). Kronikçilerin bu yaklaşımını, dönemin meşru idaresinin onayını almak suretiyle yeni kurulan devletin de meşruiyetini ortaya koyma gayreti şeklinde yorumlamak mümkündür. Aynı şekilde bu ifadeler, bilhassa Yahşi Fakih'in ve Aşıkpaşazâde'nin hayatta buldukları dönemde alevlenen Osmanlı-Karaman mücadelesi çerçevesinde, Selçukluların doğal mirasçısı olduklarını iddia eden Karamanoğullarına karşı Osmanlıları Selçukluların mirasçısı olarak kabul ettirme çabası olarak da düşünülebilir (Şahin, 2007:79).

Osmanlı Beyliği'nin beylik sürecindeki ilk hükümdarı olan Osman Gazi'nin çok yiğit, gözüpek ve atılgan bir savaşçı olduğu anlaşılmaktadır. Osman Gazi, asıl ününü bu kişisel yeteneklerinin yanı sıra benimsemiş olduğu gazâ politikasına da borçludur. Benimsediği bu politika sayesinde çevresine çok sayıda gazi, derviş, ahi ve abdal toplamıştı. Osman Gazi'nin Bizans topraklarına gazâ akınları düzenleyip şöhretini her tarafa yaymak suretiyle müstakil beylik sürecini başlatması, Emecen'e göre, devletin onun adıyla anılmasının nedeni olmalıdır (Emecen, 1994:8).

Osman Gazi'nin temel stratejisi, bölgedeki Bizans savunmasının bel kemiğini teşkil eden müstahkem mevkiyerine ulaşım yollarını kontrol etmek için önce derbentleri (bel) işgal etmek olmuştur. Bu strateji sayesinde Osmanlılar, kendilerine göre üstün savunma gücüne sahip, müstahkem mevkiyerde üstlenmiş bulunan Bizanslılara üstünlük sağlamışlardır. Bu stratejiyle Osman Gazi, derbentleri kontrol ederek Bizans yerleşim yerleri ve kaleleri arasındaki ulaşımı sınırlamış ve onların yalnız kalmasını sağlayarak adım adım fethini gerçekleştirmiştir. Bu stratejik yaklaşım, Zachariadou tarafından da dile getirilmektedir (Zachariadou, 2000:358).

Osman Gazi'nin askeri harekâtları kroniklere ilk olarak Bizanslıların Ermeni Beli'nde (derbend) pusu kurması üzerine yaptığı savaşla yansımıştır. Ermeni Beli savaşını Aşıkpaşazâde ve Neşri hemen hemen aynı şekilde anlatır⁸. Bu savaşta Osman Gazi'nin

⁸ "Osman Bey, yetmiş kişi ile Ermeni boğazından geçip gelerek, İnegöl'ü yakıp yıkmayı diledi. Aya-Nikola'nın casusu vardı. Gelip uyardı. (Bunun üzerine) pusuya sayısız er koydular. Osman'ın bir martalosu vardı (Artin adında bir Ermeni), Kafir, belin bittiği yerde pusuya er kodu diye bildirdi." (Mehmet Neşri, 1987:45); "Meger bir gün Ermeni Beli'nden Osman Gazi yetmiş kişiyle geldi kim

kardeşi Saru-Yatı oğlu Bay Hâce (Uyal Hoca) şehid düşmüş ve Ermeni Beli'nin bittiği yerdeki Hamza Köyü'nün yakınında defnolunmuştur (Aşıkpaşazâde, 2007:48, 276). Ermeni Beli bugünkü Karasu vadisini takip eden Bozüyük-Bilecik demiryolu ve D650 karayolunun baş tarafı olup, Bozüyük yakınlarından başlayan ve Karaköy yakınlarında biten vadiye verilen addır. Kroniklerin verdiği teferruata göre savaş Ermeni Beli'nin bittiği yerde gerçekleşmiştir. Bu yerin, Bilecik merkez ilçesine bağlı Karaköy olma ihtimali de var olmasına karşın daha çok günümüzde Pazaryeri ilçesine bağlı Fırınlar köyü yakınlarında olduğu düşünülmektedir. Fırınlar köyü yakınlarında bulunan tepelerin adının Hamzapınarı sırtları olması, savaşın bu bölgede olduğu ihtimalini güçlendiren bir kanıt olarak görülebilir. Bu savaşın doğrudan doğruya Ermeni Beli'nin kontrolü için yapılmış bir savaş olma ihtimali büyüktür ki Osman Gazi'nin savaş stratejisinde, derbentlerin kontrolü çok önemli bir yer işgal etmektedir. Osmanlı kroniklerinde Kuluca kalesinin fethi ve bu kalenin fethi sonrasında gelişen olaylar, oldukça karışık bir şekilde anlatılmaktadır. Aşıkpaşazâde (Aşıkpaşazâde, 2007:48-61), Neşri (Mehmed Neşri, 1983:45) ve Ruhi (Ruhi,1992:381)'de Osman Gazi'nin ilk seferlerine ilişkin verilen bilgiler birbirlerine benzerdir. Kroniklerin Osman Gazi'nin yaptığı bu çatışmalarla ilgili yazdıkları, bunların bir çatışmanın uzantısı veya devamı olduğunu düşündürmektedir.

Sözü edilen çatışmaların birincisi Kuluca Hisar'ın fethi, ikincisi Domaniç Beli savaşı, üçüncüsü Kandilli Çam savaşı ve dördüncüsü İt-eşeni savaşıdır. Bu savaşların coğrafi açıdan yapıldığı yerlere bakıldığında, Kuluca Hisar dışındaki diğer üç çatışmanın derbentlerin kontrolü için yapıldığı söylenebilir. Osman Gazi'nin ilk fethettiği yer olan Kulucahisar'daki savaş hakkında eski Osmanlı rivayetinde, Osman Gazi'nin kariyerinin ilk aşamasında Selçuklu sultanına tabi bölgenin iki büyük tekfurundan biri olan Bilecik tekfuru ile dostça ilişkiler içinde olduğunun kaydedildiğini ve Osman'ın aşiretinin Söğüt ile Domaniç arasındaki göç sırasında İnegöl bölgesinden geçerken İnegöl tekfuruyla düşmanlık ve çatışma durumuna geldiği belirtilir (Lindner,

İnegöli geceleyin oda ura. Bu kafirlerin casusu var idi. Pusı kurdılar. Aratun derler idi, Osman Gazinün bir martaluzı vard idi. Geldi, habar bidürdi kim bel dükendügi yerde pusı kodılar dedi. Gaziler dahı hakka sığındılar. Doğru pusıya yürüdiler. Cemi'isi yayağidi. Kafirler çoğ idi. Azim ceng oldu. Osman Gazinün kardaşı Saru Yatınun oğlu şehid oldı kim ol Bay Hocadur. Ermeni belinün dükendügi yerde Hamza beg köyinün nevahisindedür. Ve hem ziyaretinün yanında bir harabca karbarsaray dahı vardur. Oradan döndiler. Gerü geldi, Osman yaylaya gitdi.” (Aşıkpaşazâde, 1949:94).

2000:52; İnalçık, 2005:131). Osman Gazi'nin ilk gazasını bu sebeple İnegöl tekfuruna bağımlı Kuluca-Hisar'ı yağmalamakla gerçekleştirdiği ve bu tarihten sonra onun gaza kılıcını bir Vefaî-Babaî şeyhi olan Ede Bali'den kuşanan bir gazi olduğu iddiası, yapılan saha araştırmasında da kanıtlanmıştır. İnegöl yakınında bulunan Kulaca Köyü bugün de aynı adı taşımaktadır (İnalçık, 2005:131-132).

Osman Gazi'nin iki yol üzerinden Kuluca-Hisar'a gidebileceği düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, Domaniç üzerinden Domaniç Beli ve ikincisi, Ermenipazarı (Pazaryeri) üzerinden Ahi Beli yollarıdır. Bu fetihden hemen sonra kroniklerin Domaniç Beli yada İkizce savaşı olarak kaydettikleri savaş gerçekleştiğine göre Osman Gazi, Domaniç Beli'ni aşarak Tahtaköprü üzerinden Kuluca-Hisar'a gitmiştir. Kroniklerden anlaşıldığına göre Kuluca-Hisar'ın fethi, önceden planlanmamış, tam aksine tesadüfen önlerine çıkan bir fırsatın değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Aşıkpaşazâde'nin verdiği tarihe göre bu savaşın 1285 yılında veya hemen sonrasında gerçekleşmiştir. Kaynakların Domaniç-Beli veya İkizce adı verdikleri bu savaş yerinin nerede olduğu konusunda da ihtilaflar vardır. Danişmend, İnegöl ve Karacahisar tekfurlarının Osman Gazi'ye karşı ittifak ettikleri ve iki tarafın İkizce, Ekizce, Eğrice veyahut İkinci denilen yerde karşılaştıkları rivayetlerine değinerek tarihi atlaslarda İkizce mevkiinin Bilecik ile İnegöl arasında görüldüğünü ve bazı kaynaklarda bu muharebeye Domaniç Harbi de dendiğini belirtmektedir (Danişmend, 1971:3-4).

Savaştan bahseden bütün kronikler, İkizce'ye gelindiği ve Domaniç-Beli'nin aşıldığı yerde savaşın olduğunu anlatmaktadırlar. İnegöl'e bağlı Tahtaköprü bucağından güneye Domaniç'e giden mevcut yol üzerinde derbendin çıkışında Derbent Tepe ve İkizce Tepe vardır. Dolayısıyla savaşın burada yapılmış olması ihtimali güçlüdür. Dolayısı ile Kroniklerin anlattığı bu bilgilerden savaşın, derbendin İnegöl çıkışı tarafında gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Bu da Domaniç-Beli derbendinin büyük olasılıkla Bizanslılarca kontrol edildiğini ve savaşın gerçekte bu derbendin kontrolü için yapıldığını göstermektedir. Öte yandan Danişmend'in gösterdiği mevki olan Bilecik-İnegöl arasındaki İkizce ise, bugün Bilecik merkez ilçeye bağlı bir köy yerleşimi olarak adını korumaktadır. İkizce köyü, eski Osmanlı ordu yolunun Akbıyık ile Ahi derbendinin arasındaki yolun sağında yer almaktadır. Coğrafi açıdan

Domaniç’le Bilecik’e bağlı İkizce birbirlerine oldukça uzak bölgelerde yer aldıklarından Domaniç-Beli savaşının burada yapılmış olma ihtimali çok zayıftır.

Kronikler, Savcı Bey’in şehit edildiği yere verilen adın Kandilli Çam yada Bellü Çam olduğunu yazmaktadırlar. Savcı Bey’in defnedildiği yer konusunda Aşıkpaşazâde ve Neşri, Söğüt’te babası Ertuğrul Gazi’nin yanına defnedildiğini (Aşıkpaşazâde, 2007:51, 278; Mehmed Neşri, 1987:25), Ruhi ise bir çamın dibine defnedildiğini yazar (Ruhi, 1992:371). Bununla beraber, Domaniç-Beli’nde veya civarında bu gün Kandilli Çam adlı böyle bir yer adı yoktur. Ancak bazı yerel rivayetlerde Domaniç, Çarşamba ve Çamlıca Aldere yakınlarında yapılan savaşta Savcı Bey’e ait bir mezarın varlığına dikkat çekilmektedir.

Ahi-Beli civarında yapılan diğer bir savaşta İt-Eşeni savaşdır. Aşıkpaşazâde bu savaşın yapıldığı yere neden bu adın verildiğini, kardeşi Savcı’nın şehit düşmesi üzerine karşı taraftan öldürülen Kalanoz adındaki kafire yapılan hakaret ile açıklamaktadır (Aşıkpaşazâde, 2007:51, 278). İmber’in bu savaşı tamamen efsane olarak görmeye çalışmasına karşın (İmber, 1997:74) böyle bir savaşın geçtiği konusunda bütün kroniklerde bulunan ortak kayıtlar bu görüşün kabulünü zorlaştırmaktadır. Kaldı ki, İt-eşeni adlı yerleşim yerinin izine XVI. Yüzyılda tutulan tahrir kayıtlarında da rastlanmaktadır. İt-Eşeni köyü Ermeni-Pazarı (Pazaryeri) kazasına bağlı bir yerleşim yeridir ve İt-Eşen karyesine bağlı hariçten ziraat edilen Çayır-ı Bozgun adında kayıt dikkat çekicidir (bkz Bölüm 3).

Kroniklerin verdiği Kalanos adı hakkında da Zachariadou, bilinen bir Bizans ismi olarak Falanoz şeklini alan bu ismin bugün Sakarya bölgesinde yer alan bir yerleşim yerinin adı olduğunu belirtmiştir (Zachariadou, 2000:374). Savaşın geçtiği İt-eşeni köyünün tam yeri tespit edilememiştir. Haydar Çelebi Ruznamesi’nde Eşen adı ile geçen yer, Akbıyık’tan sonra Bozüyük’ten önce bir konak yeri olarak geçmektedir. Bu yerin, Ahi-Beli’ne çok uzak olmayan bir bölgede olduğu düşünülmekte olup, yapılan savaşın bellerin kontrolü amacına matuf olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı kronikleri Karaca-Hisar’ın fethine özellikle çok önem verirler ve bu fetih ile Osmanlı Devleti’nin kurulduğunu öne sürerler. İnalçık, “Osman’ın kariyerinde çığır açan bu büyük olay” için yaptığı yorumla, bu başarının Osman’ı uc bölgesinde gaza önderi olan alplerin gözündeki en ileri gazi önder durumuna getirdiğinin ve Aykut Alp,

Konur Alp, Hasan Alp, Turgut Alp gibi alpleri onun nöker/ yoldaşları durumuna getirdiğinin altını çizmiştir (İnalcık, 2005:132-133; 2004:67). Karaca-Hisar'ın nerede olduğu tartışma konusudur. Araştırmacıların hemen hemen tamamı bu yerin muhtemelen Eskişehir'e 7km uzaklıktaki Karacaşehir olduğu kanısındadırlar. Ancak bölgeyi araştıran Kaplanoğlu, bu yerin Karacaşehir olmadığı kanısında olup, bunun yerine Osmanlı kroniklerinde sözü edilen bölgede, Mezit Boğazı'ndan Bilecik'e giden Domaniç-Pazarcık yolundaki bir geçit üzerinde kurulan Karacakaya adlı köyü önermektedir (Kaplanoğlu-İnalcık, 2000:21). XVI. yüzyılda tahrir defterlerinde Karacakaya köyü, Hass-ı Şahi hissesinde Ermenipazarı (Pazaryeri) kazasına bağlı bir yerleşim yeri olarak gözükmektedir.

İnalcık Eskişehir'de olduğunu düşündüğü bu kale için, Eskişehir'e hâkim yüksek bir tepe üzerinde zaptı güç bir kale olduğunu yazmaktadır (İnalcık, 2005:13; 2010:105). Lindner ise, Karaca-Hisar'ı Karacaşehir olarak kabul etmesine karşın, burayı Germiyanogulları'nın elinde kabul eder (Lindner, 2000:23). Karacahisar'ın fethinin önemini belirtmek üzere Aşıkpaşazâde tarafından Osman'a Selçuklu Sultanı tarafından beylik sembolleri gönderildiği belirtilmiştir. İşte tam bundan sonra Osman'ın devlet politikasındaki kararları üzerinde ilginç bir bölüme yer verilmiştir. Kardeşi Gündüz Alp ile yaptığı görüşmesinde kardeşinin yağma hareketlerine devam edilmesi yönündeki görüşlerinin tersine Osman, "bu nevahülerimizü yakıp yıkıcak, bu şehrimiz kim Karacahisar'dır, ma'mur olmaz. Olası budur kim komşularımız ile müdara dostlukların edevüz" şeklinde görüş beyan ederek Germiyan tarafından gelen yağma akınlarına karşı bölge hristiyanlarını koruma görevi üstlenmiş, fethedilen yerlerdeki yerli hristiyan halkı, köylü ve şehirliyi istimalet ile yerlerinde bırakmıştır. Burada istimalet, hoşgörü ile kendi tarafına kazanma anlamındadır. Osmanlı kaynakları, Osmanlı fetihlerinde ve devletin kısa zamanda yayılışında istimaletin önemine vurgu yaparlar (İnalcık, 2010:106).

Osman Bey, bundan sonra yanında yoldaşları Köse Mihal ve Samsa Çavuş ile beraber Tarakçı Yenice'si ve Geyve'ye doyum seferlerini yapmıştır. Aşıkpaşazâde, bu doyumluk seferlerinden sonra Köse Mihal'in kızı ile Gölpezarı Bey'inin düğününe Osman Bey'in zengin saçısı ile katıldığını ve Bilecik tekfurunun da Yarhisar tekfurunun kızı ile yapacağı evliliğin düğününe Osman Bey'i hain bir plan ile davet

ettiğini belirtir. Ancak Osman Gazi, durumdan haberdardır ve amacı Bilecik Kalesi'ni ele geçirmek olduğundan düğünün Çakırpınarı'nda olmasını ister ve yaptığı plan ile 1299'da Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Yenişehir'i fetheder (Aşıkpaşazâde, 2007:56-60). Aşıkpaşazâde, anlatımını "bu dört pare hisarları kim aldılar vilayetünde adl ü dâd ettiler ve cem'i köyleri yerli yerine gelüp mütemekkin oldılar. Vakitleri kâfir zamanından daha eyü oldu belki. Zira bundaki kâfirlerin rahatlığını işidip gayrı vilayetlerden dahi adam gelmeye başladı" (Aşıkpaşazâde, 2007:60) şeklinde sürdürmektedir ki İnalçık'ın belirttiği istimalet politikasına en güzel örnektir. Geyve fethinden sonra da "halkını emn ü eman ile inandurdılar" kaydından da anlaşılacağı üzere Osman Gazi, ilk dönemlerde bu politikaya sıkça başvurmuştur. Osmanlılar, bir yeri zorla fethetme girişmeden evvel, üç kez teslim önerisinde bulunurlar, kabul edilirse aman verirler, şehirlere amanname veya ahidname ile güvenceler tanırırlar. Pachymeres, Türkmen akınları karşısında yerli halkın panik halinde kaçtığını anlatır. Ancak, toprağı yurtluk olarak alan Osmanlı Alpleri ve yoldaşları, geçimleri için Rum köylüsünün yerlerinde kalmasına muhtaçtı ki bu yüzden istimalet zorunluydu (İnalçık, 2010:107).

Bu aşamada Osmanlı Beyliği'nin ilk teşkilatlanması da yapılmıştır. İnönü de denen Karacahisar Sancağı'nı Oğlu Orhan'a, ordu komutanlığını kardeşi Gündüz'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e vermiş, Ede-Balı'yı ise Bilecik'te hanımı ile bırakıp kendisi Yenişehir'e yerleşmiştir (Aşıkpaşazâde, 2007:291). Osman Gazi, burayı kendisine merkez yapıp, İznik Kalesi'nin etrafındaki köyleri ele geçirdikten sonra kalenin geçim sıkıntısına girmesini bekleme politikası güderek şehri uzun yıllar abluka altına almıştır. Bu noktada, Bilecik-Yenişehir dolaylarının fethi yepyeni bir aşamayı da başlattığı söylenebilir. Çünkü bundan sonra Osman Gazi, İznik ve Bursa şehrini abluka altına almak için faaliyetlere girişmiştir. Öncelikle Bursa ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar'ı itaat altına alan Osman, 1302'de Avdan Dağları'nı Kızılhisar vadisinden geçip İznik Ovası'na inerek şehri kuşatmıştır. Osman'ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, birleşik bir Bizans ordusunu 1302'de Bafeus Savaşı'nda yenmesi ile gerçekleşmiştir. Osman Gazi, bu savaşta Bursa, Atranos, Bedenos ve Kestel tekfurlarıyla savaşmış, yeğeni Aydoğdu'yu şehit vermiştir (Aşıkpaşazâde, 2007:64, 292). Bursa'nın savaş ile alınamayacağını gören Osman Gazi, kaplıca tarafına bir hisar yaptırarak kardeşinin oğlu Aktemür'ü oraya

bıraktı. Dağ tarafına yaptırdığı hisarı ise nökeri Balabancuk'a emanet etti (Aşıkpaşazâde, 2007:65, 293). Köse Mihal'in İslam'a davetini ve Onun da kabulünü müteakib, Leblebicihisarı'nı, Çadırılı ve Lefke hisarlarını aman ile teslim alan Osman Gazi, Lefke yakınında bulunan Çavuşköy'ü Samsa'ya vermiştir. Mecece'yi de aman ile alan Osman, Akhisar tekfurunun karşı gelmesi üzerine yapılan savaş sonunda Akhisar, Karaçepiç (Saricahisar) ve Tekfurpınarı'nı fethetmiştir (Aşıkpaşazâde, 2007:66, 294). Bundan sonra Osman, oğlu Orhan'ı Akyazı ve Kocaeli'ne doğru göndermiş ve yanına Akçakoca, Konur Alp, Gazi Abdurrahman ve Köse Mihal'i de yoldaş tayin etmiştir. Orhan Gazi, Karaçepiç kalesini ve Absuyu'nu geçtikten sonra, Konur Alp'i Akyazı taraflarına akınlar yapaya göndermiştir. Akçakoca da Ayan Gölü suyunun aktığı Başköprü'de bulunan Burgoscuk'ta konaklayarak ormanlık bölgelere akınlarda bulunmuştur. Orhan, Karatekin'i alarak İznik'i kuşatma altına almış, burayı üs edinerek İznik bahçelerini tahrip etmeye başlamıştır (Aşıkpaşazâde, 2007: 69, 296). Bu sırada Bursa'dan acziyet işaretleri ve tekfurun şehri yalnızca padişaha vermek istediğine dair haberler gelince Orhan Bey, yanında Köse Mihal ve Turgut Alp, Şeyh Mahmud ve Ede-Balı'nın yeğeni Ahi Hasan olduğu halde şehri teslim almak üzere harekete geçmiştir (1326). Carretto'ya göre, Orhan Gazi'nin İstanbul'a yaklaşmak için Bursa'yı seçmesi, daha o zamandan imparatorluk hayalinde olduğunun göstergesi olup, bu işi etrafındaki gerçek gaziler sayesinde başarmıştır (Carretto, 1992:12).

1329 tarihindeki Palekanon (Eskihisar) Savaşı Osmanlı tarihindeki önemli dönüm noktalarından birini teşkil eder. Bu tarihe kadar Osmanlılar Sakarya ve Sapanca'nın doğusunda yerleşmişler, Bursa, İznik ve İzmit'i abluka altına alarak açıklıkla karşı karşıya bırakmışlardı. Osmanlılar bu savaşı kazandıktan sonra 1331'de İznik'i (Aşıkpaşazâde, 2007:312) 1337'de de İzmit'i fethetmiş, Gebze ve Hereke dahil sahildeki bütün hisarları alarak İstanbul Boğazı'na dayanmışlardır (Emecen, 2010:29-30). Bu savaş aynı zamanda Osmanlıların bir Bizans İmparatoru ile ilk karşılaşması olması bakımından da önemlidir. Osmanlılar İznik'i ve İzmit'i fethedip İstanbul'u tehdit eder bir duruma geldikten sonra Bizanslılar ile anlaşma yapmışlar ve Bizans, Osmanlı sultanına haraç ödeyen bağımlı bir devlet haline gelmiştir. 1336 yılında İlhanlı hükümdarı Ebu Said'in İran'da ölmesinden sonra devletinin dağılması Orhan Gazi'ye daha rahat hareket etme fırsatı vermiş ve bu tarihte bastırdığı gümüş sikke ile Orhan Gazi tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu hareket diğer Anadolu beyliklerinde

de tatbik edilmiştir. 1330'lu yıllarda Bursa'yı ziyaret eden İbn Batuta Orhan'ı Türkmen beylerinin ulusu olarak tanıtır ve çok kuvvetli askeri organizasyonunun bulunduğunu haber verir. Aynı türden bilgilere Ömerî ve Sivrihisar'lı Haydar'da da rastlanır (Emecen, 2010:38-42).

Osmanlılar 1334'den itibaren Karesi Beyliği'nde baş gösteren iç karışıklıklara müdahale etmeye başlamış ve 1345'e kadar bu beyliğin topraklarının büyük bir kısmını ele geçirerek Çanakkale Boğazı'na ulaşmışlardır. Aynı tarihlerde Aydınoğlu Umur Bey'in şehit olması Osmanlıları gazilerin en önemli bayraktarı durumuna getirmiştir. Tam bu aşamada Gelibolu Yarımadası'na geçiş Osmanlı Beyliği'nin komşu Türkmen beyliklerine karşı olan siyasetlerinde keskin bir değişime yol açmıştır. Rumeli'den elde edilen zenginliğin Anadolu'ya aktarılması ve Anadolu'nun insan gücü kaynaklarının kullanılması sonucu çift taraflı bir hareketlenme yaşanmıştır (Emecen, 2010:42vd).

Orhan Bey, Bizans ile müdara dostluğu siyasetine devam ederken bir yandan da oğlu Süleyman Paşa emrindeki kuvvetlerle Gelibolu Yarımadası'na geçiş yapıyor ve tabii felaketlerin de yardımıyla Balkanlarda hızlı bir yayılmanın önü açılmış oluyordu. Rumeli'de uç sisteminin giderek ilerilere atlaması sonucu Osmanlı uç beyleri büyük bir ihtişam ve zenginlik kazandılar. Bu ihtişamın, Batı Anadolu ve Orta Anadolu beyliklerinin tabanlarının ve askeri zümrelerinin Osmanlı tarafına geçmesini kolaylaştırdığı kesindir. Aslında Batı Anadolu bölgesinde kurulmuş olan ve birbirleriyle çoğu defa müttefik olarak hareket edebilen Türkmen beylikleri, siyasi açıdan farklı özellik gösterebilirler de taban itibarıyla aynı inanış ve değerler sisteminin hakim olduğu bir dünyayı oluşturuyorlardı. Rumeli'de elde edilen itibar ve zenginliğin diğer beylikler üzerinde hızlı bir "Osmanlılaşma" etkisi yarattığı kabul edilmektedir (Emecen, 2010:39vd).

Özellikle Murad Hüdavendigâr devrinde beylikler üzerinde sistemli bir vasallık bağı kurma siyaseti izlenmeye başlanmış Gemiyoğlu topraklarının bir kısmı akrabalık bağıyla Hamidoğlu topraklarından bazısı ise satın alınmak suretiyle ele geçirilmiştir. Toprak satın alma konusu her ne kadar Türk devlet geleneğine ters düşse de aynı zamanda Osmanlıların zenginliğini de gözler önüne sermiş ve beylikler tabanında iyi bir propaganda vesilesi olmuştur. Aynı zamanda Bayezid Hüdavendigâr'ın düğününde

bir Osmanlı uç beyinin zengin saçısı göz kamaştırmış ve komşu beyliklerin ilgi ve dikkatini çekmiştir. Bu dönemde Karamanlılar'ın 1367'deki başarısız Gorigos seferi ve 1387'deki Osmanlılar karşısında aldıkları Frenk yazısı mağlubiyetleri diğer Anadolu beyliklerine hakim olma konusunda Osmanlıları rakipsiz bırakan önemli olaylardır. 1389'daki Kosova Savaşı bütün Anadolu beyliklerinin katıldığı bir savaş olarak bütünleşme yolunda atılan fiili adımın ilk nüv'esini teşkil eder (Emecen, 2010:42-45).

Balkanlarda rakipsiz hale gelen Bayezid, vassallık bağının gevşek statüsünü ortadan kaldırarak doğrudan merkeze bağlı bir idare tarzı kurma siyaseti izlemeye başlarken ani bir zapt ve buna karşı oluşması muhtemel tepkileri de dengelemeye itina göstermiştir. Bunun için ele geçirilen yerlere her ne kadar merkezden idareci atansa da yerli hanedanlara eski topraklarında bir takım yerler mülk ve tımar olarak bırakılmıştır (Emecen, 2010:46-47). Yine bunun için ele geçirdiği yerlerde eski beylerin kurduğu vakıfları aynen muhafaza etmekten başka onlardan daha büyük vakıflar kurarak tabana daha cömert olduğunu, yani bolluk ve bereketin dolaşıma sunulması hususunda çok önemli bir araç olan vakıflar aracılığıyla Aşıkpaşazâde'deki "Bunlar sahib-çırak ve sahib-sofra ve sahib-alemdür ve sahib-simatlardır kim alem halkına nimetler yidürelər. Nitekim Halilü'r-Rahman'daki bu adettür. İküdü vaktında nevbet ururlar kim halk gelüb ta'am yiyeler..." zikrini fiile geçirip göstermiştir (Aşıkpaşazâde, 2007:53, 281).

İmber tarafından "karadelik" olarak yorumlanan Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi (İmber, 2000:39-60, 265-270) ile ilgili bugüne kadar pek çok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşler içinde Köprülü ile beraber Wittek'in Gaza teorisi en çok kabul görmüş olan tezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen, birbirlerini eleştiren Wittek'in "gaza" ve Lindner'in "aşiret" tezleri, Alman sosyolog Oppenheimer'in 1909 yılında ele aldığı evrimci nitelikteki "Fetih Kuramı"na dayanmaktadır. Buna göre devlet, toplumsal eşitsizliği onaylama amacıyla düşünülmüş bir baskı aracıydı. Bu eşitsizliği fetihle ve bir halkın ötekisini boyunduruk altına almasından doğmuştu. Bu boyun eğdirme yenilen yanın ekonomik bakımdan sömürülmesinden başka bir amaç taşımamaktaydı. Konunun Lindner'le ilgili olan tarafı, çoban toplulukların örgütlenme yeteneklerini hareketlilik ve etkili vuruş güçleriyle bir araya getirerek hareketsiz çiftçi topluluklarını boyunduruk altına almalarıyla ilgili kısımdır (Oppenheimer, 1984:227vd). Bu görüşe Lowie, Thurnwald, Westermann karşı çıkmışlar, özellikle Service devletin toplum

sözleşmesi olayından ortaya çıktığını savunduğu teziyle konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır (Claessen-Skalknik, 1993:15-23).

Ancak, Osmanlı Devleti'nin bu kadar hızlı ve başarılı kuruluşunun ardındaki sır yukarıda da ifade edildiği üzere, cömertliklerini vakıflar aracılığı ile daha fazla göstermeleri olmuştur. Kafadar'ın da ifade ettiği gibi Romalılar için Romulus neyse, Osmanlılar için de Osman odur (Kafadar, 2010:1). Roma Devleti ile Osmanlılar'ın büyük bir uygarlık kurmalarının ardında yatan sır aslında aynıdır. Bolluğun ve bereketin dolaşımı ve paylaşılmasının bir simgesi olan yollara önem veren belki de ilk devlet olarak karşımıza çıkan Romalılar, Vergilius'un "Aineias" adlı destanında, Truvalılar'ın devamı olarak sunulmuştur⁹. Romulus'un kurduğu Roma'da Capitolium'un iki tepesinin birleştiği yerde bulunduğu söylenen "asylum", "nereden gelirse gelsin her yabancıyı kabul edeceği"ni açıkladığı bölge olarak karşımızda durmaktadır. Bundan sonra Romalılar, "bütün yollar Roma'ya çıkar" felsefesi ile surları sadece düşmana karşı savunma aracı olarak görüp, dileyenin yollar aracılığı ile bolluğa ve berekete tabi ki Roma hâkimiyetini kabul etmek şartıyla kavuşabileceğini benimsemişlerdi¹⁰.

Osman Gazi'nin, İbrahim peygamberi takip eden bir gelenek olarak ayda bir ikinci vakitlerine tertib ettiği yemekler ve kendisinden sonra çocuklarının bu geleneği "vakıf"lar aracılığı ile kurumsallaştırmasının, bolluk ve bereketin paylaşımına hazır olduğu mesajının çevreye iletilmesi amacına matuf olduğu düşünülebilir. Nitekim Aşıkpaşazâde, Osmanlı hanedanının belirgin özelliği olarak "yoksul doyuran sofrası sahipleri" olduklarının altını çizmiştir (Aşıkpaşazâde, 2007:480-482). Orhan Bey'in ve sonra gelenlerin imaretlere yaptığı yatırımların yanında, düğün-derneklerde diğer devlet elçilerinin gözlerini kamaştıracak zenginliklerin cömertçe paylaşılması, birçok gazinin kendi bayrakları altında toplanmalarını dahi sağlamıştır ki bu durum,

⁹ Fatih, hükümdarlığı sırasında bir sultan, kaan ve kayser olarak Truva'yı ziyaret ettiğinde Osmanlı başarılarını Avrupa'da bazı kesimlerin desteklediği, Türklerin kendilerinden önceki Romalılar gibi Yunanlılara misillemede bulunan müntakim Truvalılar oldukları şeklindeki efsanenin farkındadır. Sultan bu ziyaret esnasında "Burasını Makedonyalılar ve Teselyalılar ve Moralılar almışlardı. Bunların biz Asyalılara karşı defalarca yaptıkları kötü davranışların intikamını aradan bir çok devirler ve yıllar geçmesine rağmen onların ahfadından aldık" (Kritovoulos, 1999:208) demek suretiyle Vergilius'un Aineias Destanı'nda işlediği anlayışı ortaya koymaktadır. Konuya 4. Bölümde surlar ve yollar ile ilgili bölümde yeniden değinilecektir.

¹⁰ Destan ile ilgili metin için bkz. Vergilius, Aineias Destanı, Çev. Türkan Uzel, Ankara, 1998.

antropolojideki potlatch¹¹ kavramı ile açıklanabilir. Bu konu, İkinci Bölüm’de vakıflar anlatılırken derinlemesine incelenmiş, Osmanlıların vakıf kurmada diğer beyliklere göre daha fonksiyonel oldukları düşüncesi çeşitli argümanlar ile anlatılmıştır. Osmanlı şehirleşmesinin sur dışına doğru yayılması da bu anlayışın bir tezahürü olarak düşünülmektedir.

1.2. Bölgenin İdari Yapısı

Anadolu toprakları, yüzyılın siyasi ve kültürel deneyimi ile coğrafi yapısının belirlediği bir doğal bölünmeye uğramış ve Lykia, Karia, Kappadokia, Mysia, Bithynia gibi coğrafi bölgelere bölünmüştür. Anadolu’da bu adla anılan krallıkların yıkılmasından sonra buraya hâkim olan Romalıların birer ili olarak bu bölünme Türklerin gelmesine kadar sürmüştür. Hatta beyliklerin kuruldukları yerlere bakıldığında sanki bu eski krallıkların yerini almışlar gibi bir görüntü sergiledikleri görülür. Bu yüzden Orhan Bey, yabancı yazarlar tarafından Bithynia kralı olarak anılmıştır (İnalçık-Kaplanoğlu, 2000:25). Osmanlılar ve onlardan daha önce özellikle Batı Anadolu’da hakimiyet kurmuş olan devletler, fetih politikalarının gereği olarak fethettikleri eski yerleşim birimlerinin coğrafi, hukuki ve idari yapılarında köklü değişiklikler yapmamışlardır. Osmanlılar da bu anlayışın bir ürünü olarak Ege ve İç Anadolu’da Osmanlı Devleti’ne katılan beylikler coğrafyasında eski idari ve coğrafi statüyü muhafaza etmiş ve ilk Osmanlı sancaklarının teşekkülünde önceki siyasi, idari ve coğrafi yapılar esas alınmıştır (Emecen, 2010:96-97).

XIII. ve XIV. Yüzyıla ait kaynaklar Batı Anadolu’daki Türkmen beyliklerinin iç idari teşkilatları ve bunun özellikleriyle alt birimlerinden ziyade genel coğrafi tasvirler, dış bünye, memleket ve şehirler üzerinde durduklarından beyliklerin hudutlarını takip edebilmek oldukça zordur (Emecen, 2010:88-89). Kroniklerden elde edilen bilgilere

¹¹ Antropolojik olarak bakıldığında potlatch kavramı Marcel Mauss’un “Armağan Üzerine Makale”sinde geniş çaplı bir şekilde karşımıza çıkar. Potlatch pratiğinin, toplulukların maddi servetlerini armağan olarak dolaşıma soktukları ve bu armağan alışverişi aracılığıyla tarafların birbiriyle ilişki kurdukları bir mübadele biçimi olduğu söylenebilir. Verme, kabul etme ve mukabele etme yükümlülüklerini taşıyan bu mübadele ilişkisinin biriktirme ya da artı-değer oluşturmaya yönelik bir eğilimi bulunmaz. Aksine dağı(tı)lmaya yönelik bir ekonomi biçimi önerir. Baudrillard hediye dağıtma törenlerini, “değeri ortadan kaldıran bir mübadele biçimine dayalı, karşılıklı toplumsal ilişkiler için bir temel” olarak görür (Hyde, 2008:21; Willis, 1993:29). Bir şey armağan etme ve karşılığında güç almaya dayalı bir mübadele ilişkisi olarak potlatch, statüye işaret eder (Akay,1999:38). Potlatch=Potlaç hakkında geniş bilgi için bkz. Oskay Ünsal, XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri-Kuramsal Bir Yaklaşım, Der Yayınları, İstanbul 1982.

göre, Bursa'nın fethinden önce subaşılık olarak nitelendirilebilecek iki idari ünitenin mevcut olduğu ve bunların altında ikişer vilayetin yer aldığı anlaşılmaktadır (Baykara, 1988:84). İlk idari birimler Yenişehir, Karacaşehir ve İnönü üçgeninde teşekkül etmiştir. Osmanlı tarih geleneği Yenişehir'in Osman Bey'in ilk merkezi olduğunu, Orhan Bey'in Karacahisar'da, Aykut Alp'in Eskişehir'de, Hasan Alp'in Yarhisar'da Turgut Alp'in İnegöl'de ve Gündüz Alp'inde İnönü subaşılığında bulunduğunu, Bilecik'in ise Şeyh Edabali'ye tahsis edildiğini belirtmektedirler (Aşıkpaşazade, 2007:63, 291; Oruç Bey, 1972:29; Neşri, 1987:38). Bundan sonraki fetihler sonrasında Kocaeli Sancağı oluşturulmuş ve oğlu Süleyman Paşa'yı Kocaeli'ne Murad Gazi'yi de İnönü Sancağı'na sancakbeyi olarak atayan Orhan Gazi, Ermenipazarı'nı da Yahşilü'ye vermiştir. Akça Koca'ya ise Kocaeli, Konrapa ve Bolu vilayetlerinden bazı bölümler verilmiştir (Oruç Bey, 1972:33). Aşıkpaşazade ise İznikmid'in Süleyman Paşa'ya, Bursa'nın Murad Gazi'ye ve Karacahisar'ın ise amcasının oğlu Gündüz'e verildiğini yazar (Aşıkpaşazade, 2007:89-311; Neşri, 1949:52). Dolayısıyla eski idari merkezlerin yanısıra, ortaya çıkan yeni idari birimler neticesinde Bursa merkez yapıldıktan sonra, idari bakımdan sınırları genişletilmiştir. XVI. yüzyılda Hüdavendigâr'a bağlı kasabaların dördü padişah hassı iken zaimler sancaktaki on kasabaya mutasarrıftı. Kasabaların dördü de vakıflara tahsis edilmişti. Bu dönemde inceleme alanımız içindeki Yarhisar Yayabeyi Ali Bey'in, Ermenipazarı Bursa Seraskeri Ali'nin, Gölpazarı Ankara Yayabeyi Hüseyin'in Söğüt ise Sancakbeyinin hissesine düşmektedir (Ergenç, 2006:129).

Bursa'ya ait elde bulunan en eski tahrir defteri, 1487 tarihli olup, bu deftere göre sancak; Balıkesir, Adapazarı, Marmara sahilleri ve Ege'ye kadar ulaşmakta ve Söğüt, Gölpazarı, Yarhisar ve Ermenipazarı'ndan başka Beypazarı (Nallukarahisar nefsinde de içinde barındırır), Kite, Yenişehir, Domaniç, İnegöl, Akhisar, Geyve, Seferihisar, Atranos, Kepsud, Mihaliçcik, Yenice-i Taraklı, Göynük, Akyazı, Edincik, Kızılcatusla, Gönen, Mihaliç, Bergama, Tarhala ve Fesleke nahiyelerinden teşekkül ediyordu (BOA.TTD 23; 166:1-125; KKA.TTD 75 ve 80; 580 ve 585). Görüleceği üzere, sancak nahiyelerinin çoğu Osmanlıların ilk elde ettikleri ve bir kısmı da ilk idari teşkilatı oluşturdukları yerler olup, Hüdavendigâr Sancağı'nın bu hale gelişi, XV. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş olmalıdır (Emecen, 2010:94). Yukarıda sözü edilen nahiyelerden bazıları kendilerine daha yakın merkezler varken Hüdavendigâr

Sancağı sınırları içine alınmasının sebebi, Bursa gibi bir uluslar arası ticaret şehrinin doğal olarak normal kır-şehir ilişkisi içinde olan yerleşme birimlerinden çok fazla nüfus çektiği göz önünde bulundurularak, şehri besleyecek çevrenin geniş tutulma zorunluluğudur (Ergenç, 2006:122-123).

Osmanlı Devleti'nde ilk teşkilatlanmış sancağın, Sultanönü sancağı olduğu ve burasının ilk sancak beyinin Orhan Bey olduğu hususuna daha önce değinilmişti (Aşıkpaşazade, 2007:63). 1393 yılında kurulan Anadolu Eyaletine bağlanan Sultanönü Sancağının sınırları, akarsulara göre çizilmiş olup, sancağın kuzey, kuzey-batı ve doğu sınırlarını Sakarya nehri oluşturmaktadır (Doğru, 1992:34). Dolayısı ile Osmanlılara has idari birimi Karacahisar, Seyid Gazi, İnönü, Günyüzü ve Eskişehir'i içine alan Sultanönü (Sultanöyüğü) ve Bursa'nın merkez alındığı Hüdavendigâr Sancağı'nın teşkil ettiği söylenebilir.

Bu dönemde ana idari kademesi olarak "sancak" teriminin kullanılıp kullanılmadığı konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Zira bu terimin beyliğin civardaki Türkmen beyliklerini ilhaka başladığı XIV. yüzyıl ortalarına doğru kullanıldığı ve bunlarında İlhanlılar ile olan bağın gevşeyerek müstakil hale geliş ile idari yapılanmanın gerçekleştirilen fetihlerle gelişmesi neticesinde ortaya çıktığı söylenebilir (Emecen, 2010:92-93). Osmanlı yönetiminde sancak, temel yönetim ünitesi olarak düşünülür, vergi oranları her sancak için hususi olarak hazırlanan kanunnamelerle ayrı ayrı tesbit edilir ve böylece sancak sınırları içindeki geniş bir bölgede ağırlık ve diğer ölçümlerdeki standart uygulamalar sancak kanunnamesine göre sağlanırdı (İnalçık, 1983:330). Osmanlı taşra teşkilatında sancaklar, her birinin başında birer kadının bulunduğu kaza adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış, bu kazalarda mevcut olan köyler idari ve coğrafi sınırlarla çevrili bölgelere taksim olunmuş, bu şekilde tesis edilen ve aynı hususiyete sahip bulunan köylerden oluşan idari bölgeye de nahiyeye adı verilmiştir (Emecen, 1989:111).

Osmanlılarda sancak ve onun alt birimi kaza, merkezden tayin edilen iki önemli yönetici tarafından yönetiliyordu. Bunlar yürütmeyi temsilen beylerbeyi ve sancakbeyi ile yargıyı temsil eden kadıdır (Ergenç, 1981:1266). Ergenç'in de belirttiği üzere, yürütme ve yargı organlarının görevlerinin alanı birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmış değildir ki bu görüşe Mantran da katılmaktadır (Mantran, 1990:124). Sancağın

yürütme sorumluluğu, Sancakbeyinin uhdesinde olup, Sancakbeyi, şehir ve ona bağlı olan bölgenin askeri güçlerini sevk ve idare etmek, şehrin güvenliği ile ilgili kadının aldığı hukuki kuralları yürürlüğe koymak ile görevliydi. Sancak beyinden sonra yürütmenin en önemli sorumlusu subaşı olup, sancakbeyinin sancak dışında olduğu durumlarda onun yerine sancağın yürütme fonksiyonunu elinde bulundururdu (Anhegger-İnalçık, 1956:XVI). Ancak bazı sancaklarda subaşının yerine sancakbeyinin yardımcılığını dizdarın yaptığı da görülmekte olup, bu konuda kadılık makamında bulunanların da yadsınamayacak rolleri bulunmaktadır (Öztürk, 2000:135). Hatta örfi ve şer'i yürütme organlarının aralarında oluşan rekabet sonucunda birbirlerini dengeleyen bir yapı sergiledikleri görüşü genel olarak kabul edilmiş durumdadır. Sancaklar ile merkez arasında kethüda, çavuş ve ulaklar eliyle kurulan haberleşme ağı devletin merkezîyetçi yapıya verdiği önemi yansıtmaya bakımından önemlidir (Öztürk, 2000:142). Ancak, sancakbeyi ve beylerbeyinin XVIII. Yüzyıldan itibaren sadece vergi toplayan vali durumuna getirilmesi, Osmanlı klasik sisteminin dejenerasyonunun miladını oluşturmuş, otonom eyaletlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Ticari, sınaî ve adli unsurların birleşmesinden meydana gelen şehir topluluğunun ortak bir kimlik kazanmasının ancak kadının şahsında gerçekleştirilebileceği, kadının padişah tarafından atanmakla beraber şeriatın uygulayıcısı olarak özerk olduğu görülmekte olup, padişahın kadı üzerindeki nüfuz ve otoritesi, İslam toplumunun imamı ve en büyük dini otoritesi olarak algılanmasına dayandırılmaktadır (İnalçık, 1992:15-16). Yargının yürütme organı olan Divan-ı Hümayun'daki temsilcisi kazaskerdir.

Sancağın iç güvenliği, sancakbeyine bağlı bulunan askeri kesim tarafından sağlanıyor ve başlarında subaşı bulunuyordu. Şehrin beledi hizmetleri ise vakıf-imaret sistemi içinde yürütülüyordu. Osman Ergin, Osmanlılarda tanzimata kadar belediye işlerinin, hükümet tarafından yürütülmediği ve bu işlerin yürütülmesinde reayanın serbest bırakılarak ferdi teşebbüslerin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Ergin, 1936:5). Ancak vakfın sadece ferdi bir teşebbüs olmadığı, devletin de vakıf karakterine sahip olup, kendisini adaleti temin etmeye vakfetmiş bulunan padişah ve kullarının en büyük vakıfların da kurucuları olduğu düşüncesinden hareketle kurumsal bir yapı ortaya

koyduğu görülmektedir. Günümüz anlayışında sahih kabul edilen vakıflar ile irsad kabilinden vakıf olmak üzere ortaya çıkan ikilem, her iki türden kurulan vakıfların temlikname vermek suretiyle özel mülke çevrilerek yapıldığı gerçeğinin tam olarak kavranamamasından kaynaklanmaktadır. Osmanlılarda temlikname verme yetkisine sahip olan padişah, fetihten sonra direkt olarak bunu yapması veya önceden Hass'a ayrılan bir yeri daha sonra mülkleştirmesi arasında hukuken fark yoktur. Bu iki durumun farklı algılanması daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmış bir anlayış olarak durmaktadır. Ebu's-Suud Efendi'nin sınıflandırmasının, kendi dönemine kadar olan uygulamalar sonucunda ortaya konmuş bir haritalandırma olduğu düşünülürse, vakıfların irsadi olup olmadığı hususu ehemmiyetini yitirir. İrsadi vakıfların hayatiyetlerini yitirmesi, öşür vergisinin kaldırılmasıyla da doğru orantılı olarak ortaya çıkmış görünmektedir. Aşar vergisi, ürünler üzerinden alınan genelde 1/10 oranında şer'i bir vergi olup, tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan Osmanlı için en önemli vergi olarak, irsad kabilinden vakıfların vazgeçilmez kaynağı durumundadır. Vâkıf, hayratına vakfettiği sırada köylerdeki en önemli gelir kalemi olan aşar vergisini vakfetmektedir. Köyden alınan bütün vergiler, vakfa bağlanmış olduğu halde, yüzyıllar sonunda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucunda aşar vergisinin yerini başka vergiler almış ve hayratlar, aşar vergisinin kaldırılmasından dolayı önemli akarlarından yoksun kalmıştır. Bu çerçevede, aşar vergisinin yerini almış olup, bir köyden toplanan vergilerin vakfa rücû ettirilmeyerek hayratın akardan yoksun bırakılmış olması düşündürücüdür.

Çalışma sahamızı, Sultanönü Sancağı'na bağlı Bilecik ve İnönü nahiyesi ile Hüdavendigâr Sancağı'nın Söğüt, Yarhisar, Göl ve Ermenipazarı nahiyeleri oluşturmaktadır. Bunlardan Sultanönü Sancağı'na bağlı olan Bilecik, aynı zamanda kadının bulunduğu kaza merkezini de içinde bulunduruyordu. Kaza ile nahije arasında devamlı bir kavram karmaşası bulunmakla beraber biri dini, diğeri ise daha çok sivil idari merkezi ifade ettiği söylenebilir. Bu merkezler genelde aynı yeri işaret etmekle beraber, nahije ve kaza merkezlerinin farklı yerleşim birimlerini işaret ettiği ender durumlar da bulunmaktaydı. Bilecik nahiyesinin kaza merkezi, Lefke kasabasıydı. Lefke, vakıf eserlerin etrafında kurulup gelişen bir kaza merkezi olarak Bilecik'e bağlı bir kasaba iken, XVII. Yüzyılda, bu vakıf kimliği çevresinde daha da gelişerek ayrı bir nahije ve kaza merkezi haline gelecektir. Bilecik, XVI. yüzyılın ilk yarısında gelirleri

Ertuğrul Gazi Vakfı'na bağlanmış 6 mahalle ve bir cemaatten müteşekkil bir nefse sahip iken, ikinci yarısında mahalle sayısı sekize yükselen bir nahiyeye olarak ortaya çıkmıştır. Lefke nefsi ise, gelirleri Yörgüç Paşa oğlu Abdi Bey Vakfı'na bağlanmış 4 mahalle ve iki cemaatten müteşekkil, Bilecik'e bağlı bir nefis konumundadır. Aynı şekilde İnönü Nahiyesi de Bozüyük kasabasını içine alan bir kaza merkezi hüviyetindedir. İnönü nefsi yüzyılın her iki yarısında da üç mahalleden müteşekkil bir nefis durumunda iken Bozüyük nefsi, İnönü'ye bağlı olarak gelirleri Kasım Paşa Vakfı'na bağlanmış yüzyılın ilk yarısında dört, ikinci yarısında ise üç mahalleden müteşekkil bir yapı ortaya koymaktadır. Hüdavendigar Sancağı'nın Söğüt ve Göl nahiyeleri hiçbir şekilde mahallelere ayrılmamış olan karye hükmünde pazarı olan nahiyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarhisar nahiyesinin nefsi dört mahalleden müteşekkil iken, Ermenipazarı nahiyesinin nefsi üç mahalleye bölünmüş bir vaziyettedir.

XVI. yüzyılda Sultanönü Sancağı'nı oluşturan nahiyelerden Bilecik, Eskişehir nahiyesinden sonra, sancağın en büyük ikinci nahiyesi durumundadır. Bilecik Nahiyesi'nde tesbit edilen meskûn köy sayısı –yüzyıl içindeki devamlılığına bakılmaksızın- 51, “ahaliden hali” olarak ise sadece birdir. İnönü Nahiyesi'ne bağlı olarak kaydedilen köylerden ise 50'sinin meskûn, ikisinin ise “hali” bulunduğu görülmektedir. Hüdavendigar Sancağı'nın Söğüt Nahiyesi ise yine köylerin devamlılığı hususu göz ardı edilmek üzere 43 meskun ve iki sonradan mezra haline gelen ve üç de nüfussuz kaydedilen köyden müteşekkildir. Göl Nahiyesi ise, incelediğimiz nahiyeler içinde en fazla kırsal birim sayısına sahip olan nahiyedir. Bu nahiyede köyler ile beraber bir çok mezranın da meskun olduğu görülmekte olup, köy-mezraa ayırımı yapmaksızın toplam 96 birimin meskun olduğu, buna karşılık bir mezranın da nefsin genişlemesi sonucu köy statüsünü kaybettiği görülmektedir. Yarhisar Nahiyesi'ne bağlı olarak köy statüsünü taşıyan 33 meskun ve bir de hali köy tesbit edilmişken, incelenen nahiyelerden en küçüğü olup, önemli geçit yerleri etrafında kurulmuş olan Ermenipazarı Nahiyesi'ne bağlı 17 köy zikredilmektedir.

İncelenen altı nahiyenin de önemli yollar üzerinde yer aldığı görülmektedir ki nahiyelerin bu durumu idari yapılanmada da etkili olmuştur. Bursa gibi önemli bir kenti besleyen hinterland içinde önemli yollar üzerinde bulunan bu nahiyelerde,

yolların güvenliğinden sorumlu olan kişilerin Bursa ve Sultanönü Sancakbeyleri'ne bağlı kalmaları düşünüldüğünden böyle bir idari tedbir alındığı söylenebilir. Tarihte ilk planlı ve kaldırım dōşeli olarak yapılan yolun Anadolu'da olduğu bilinmektedir. Anadolu'da tespit edilen en eski yolun İnan'dan gelerek Batı Anadolu'daki Sard'a ulaşan İnan Caddesi olduğu görölmektedir. Roma döneminde yapılan bu yolların Osmanlı döneminde de bakımı yapılip uzun yıllar kullanılmıştır. Bu yollar üzerinde yapılmış durak/menzil ve kervansaray yapımı yüzlerce yıl mükemmel biçimde sürmüştür. Yine bu yollar üzerinde atlı posta örgütü ve derbentler dikkati çekmektedir. İ.Ö. 292 yılında Roma İmparatoru Diocletion zamanında Nicomedia/İzmid'in Doğu'nun başkenti yapılmasıyla Anadolu'daki yollarda ilk önemli değışiklik meydana gelmiştir. Ancak esas kalıcı değışikliğin İstanbul şehrinin kurulmasıyla yaşandığı bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bundan sonra Anadolu'nun ana caddesi batı-doğu yönünde değil, İzmit körfezinden güneye dönüp İznik üzerinden geçerek Toros ve Kilikya geçidinden Tarsus'a ulaşmaktadır. Roma Caddesi olarak anılan bu yola bazı ikinci derecede önemli diğer başka yollar da eklenmiştir. Bu yol Türk devrinde de varlığını ve önemini korumuştur. Moğol istilası devri sonunda beylikler devrinde yolların önemleri yeniden değışti ve üç yol öne çıktı. Bunlardan en önemlisi yine Roma Caddesi idi. Osmanlı Beyliği'nin diğer devletlere göre öne çıkmasının sebebini, Halil İnalçık başta olmak üzere birçok araştırmacı, Roma Caddesi'nin Anadolu'ya açılan bölümlerini ele geçirmesine bağlar (Kaplanoğlu-İnalçık, 2000:16-17; Taeschner, 2010:124-167)¹². Bithinya'nın, hem zengin bir ülke olmasından hem de bu geniş yol güzergâhlarının kavşağında bulunmasından dolayı büyük bir devletin ortaya çıkmasına çok uygun olması, Osmanlı Devleti'nin diğer beyliklerden sıyrılarak büyük bir imparatorluk haline gelmesinin önemli bir açıklaması olarak önerilmesini haklı çıkaracak mahiyettedir.

¹² Bu dönemlerde, Osmanlı Beyliği topraklarından geçen diğer yollar hakkında bkz. Kaplanoğlu-İnalçık, 2000:16vd; Taeschner, 2010:124-167.

BÖLÜM 2: VAKIFLAR

Vakıf kurumunun İslam dünyası ve Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı üzerindeki etkileri genel çizgileriyle bilinmektedir¹. Vakıf, hapsetmek, alıkoymak manasında olup bir şeyin intifa hakkını kamu yararına tahsis edilerek başkalarının temellükünü engellemek manasında kullanılmıştır. Bu bakımdan vakfa habs da denmektedir. Hukuki açıdan ise Şafilere göre, ayn'ı tüketilmeden kendisinden yararlanılabilen bir malı rakabesinde her çeşit tasarrufu engelleyerek kurbet kastıyla menfaatlerini hayır cihetine sarfetmek üzere hapsetmektir. Burada hayır ciheti tabiri vakfın amacını tesbit etmektedir. Malikiler vakfı, mülkiyeti vakfedende kalmak üzere bir ayn'ı temlikî tasarruflardan alıkoymak ve gelirini insanların yararına veya bir hayır cihetine teberruğ edilmesi olarak tarif etmişlerdir. Hanbelilere göre ise vakıf, aslın hapsi ve semerenin tesbili yani Allah yoluna tahsisi olarak tanımlamışlardır. Hanefi hukukçular arasında ise bazı ihtilaflar bulunmakta olup, bu ihtilafların sebebi iki noktada toplanmıştır. Bunlardan birincisi, vakfın bağlayıcılığı üzerinde ikincisi ise, vakfedilen malın mülkiyetinin kime ait olduğu hususundadır. İmam-ı Azam'a göre, vakıf mülk bir ayn'ı vakfedenin mülkünde hapsetmek ve menfaatlerini tasadduk etmekten ibarettir. İmameyne göre ise, vakıf hükmi bir şahsiyete sahiptir ve vakıf malların mülkiyeti kamuya aittir (Akgündüz, 1996:76-94; Yediyıldız, 2003:8-10; Çağatay, 1994:9-13).

Vakfın meşei ile ilgili birçok iddaa ortaya atılmıştır. Bunlardan Zeis ve Van Berchem, devlet menfaati nazariyesini, Bercker ve Morand, vakfın Bizans hukuku menşei olduğunu ileri sürmüşlerdir. İtalyan Gathesi ise, vakfı Roma hukukuna dayandırmaktadır (Köprülü; 2005:295-343; Akgündüz, 1996:66-68; Yediyıldız, 2003:26-29).

Vakıf üzerinde yapılan araştırmalar, vakfın sağladığı menfaatler ve sebep olduğu olumsuzluklar üzerinden derin bir tartışmaya yoğunlaşmışlardır. Vakfın eğitim hizmetleri (Kunter, 1938:103-129; 1956:1-11; Berkî, 1956:19-37), sağlık hizmetleri

¹ Vakıf konusunda genel bilgi için bkz. Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", VD, II, Ankara, 1942 s. 1-35. Aynı yazar İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Ankara, 2005. Akgündüz, İslam Hukukunda ve Osmanlı tatbikatında Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1996. Yediyıldız, "Vakıf", İslam Ansiklopedisi, XIII, s. 153-172. Mustafa Nuri Paşa, Netayic Ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Ankara, 1992.

(Akozan, 1969:303-308; Öztuna, 1952:145,195; Gökay, 1942:263-265), bayındırlık, şehircilik ve belediye hizmetleri (Barkan, 1942:279-365; Ergin, 1944:5vd.; Ülken, 1971:13-37; Kuban, 1968:55-73; Yediyıldız, 1982:153-172, Demir, 1998:27vd), münhasıran dini hizmetler ve sosyal yardım ve güvenlik hizmetleri konularında çok önemli işlevleri olduğu bilinmekle beraber çoğunlukla ahlaki ve iktisadi açıdan eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Vakıfı ahlaki açıdan eleştirenlere göre, vakıf toplum içinde bir tembeller sınıfı oluşturmaktadır. Ancak bu anlayışın insanı çalışmaya sevkeden tek şeyin maddi hırsları olduğundan yola çıkan materyalist bir bakış açısından türediği görülmektedir. Dünya üzerindeki bütün insanların çalışması durumunda dolaşımda olan artı ürünün çoğalacağı ve zenginliğin artacağını iddia eden herhangi bir iktisadi nazariye de mevcut değildir. Vakıf konusu malların tedavül görmediği için gelir temin etmesinin zor olduğu, dondurulmuş olan servetin iktisadi açıdan zararlı olacağı fikrinden hareketle vakıf iktisadi açıdan da eleştiriye tabii tutulmuştur. Ancak vakıf konusunu teşkil eden malın gayrimenkûl olması esas olduğundan ve gayri menkûllerde tedavül asıl olmadığından bu itirazın yersiz olduğu anlaşılmaktadır (Akgündüz,1996:61-64). Bu bağlamda, sermaye birikiminin oluşmasına engel teşkil ettiği öne sürülen vakıfların asıl amacının da zaten bu olduğu, ekonomik refahın sermayenin tek elde toplanmasına bağlı olmadığı dünya üzerinde yürürlükte olan anti-tröst yasalardan da anlaşılmaktadır.

2.1. Bölgede Kurulan İlk Osmanlı Vakıfları

İlk Osmanlı vakıfları başlığı altında incelenecek olan vakıfların, Bayezid Hüdavendigâr'a kadar Osmanlı sultanlarının kurduğu vakıfların yanı sıra belli bir görevi ifa etmelerine karşılık olarak şeyh, abdal, derviş, gazi, fakih, danışmend, sofu, hoca gibi ünvanlara sahip olan kişilere “sadaka olunan” vakıflar olduğu belirtilmelidir.

2.1.1. Osman Bey Dönemi Vakıfları

Kesin olarak Osman Bey zamanında yapıldığı tesbit edilen vakıfların sayısı 13 olup, bunların dört tanesinin Söğüd, üç tanesinin Bilecik, iki tanesinin Yarhisar ve birer tanesinin de Ermenipazarı, Yenişehir, İnönü ve Bursa'da kurulduğu görülmektedir. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda verileceğinden burada değerlendirme amacıyla kısa atıflarda bulunulacaktır. Osman Gazi'nin Yarhisar'da biri “şeyh” ve

biri “fakih” ünvanını taşıyan İshak ve Mehmed’e toplam 3290 akçalık vakıflar yaptığı görülmektedir (KKA.TTD 585:294b, 297a). Ermenipazarı’nda ise “Baba” ünvanını taşıyan Zekeriya’ya 360 akçalık (KKA.TTD 585:289a), İnceleme alanımız dışında olan Yenişehir’de “Mevlana” Osman “Fakih’e Kazık Musa köyünde bir çiftlik (KKA.TTD 580:27), Bursa’da Şıhlar (Şeyhler) mezrasında Orhan Gazi zamanında Bahşi’nin tasarruf ettiği bir tekke için 365 akça hasılı olan bir çiftlik yer vakfedilmiştir (KKA.TTD 580:8). Bilecik’teki “Şeyh” Ede-Balı Zaviyesi için Söğüd’de toplam 2600 akça hasıllı Kozagaçı köyü ile Kozca mezrasını vakfeden Osman Gazi’nin (KKA.TTD 585:282b-283b), aynı nahiyede Ferraş Murad (KKA.TTD 541:53a, 54b) ve Ertuğrul Gazi (KKA.V.C. 156) adına da vakıflar tahsis ettiği söylenebilir. Söğüd Nahiyesinde Ömer Fakih için 200 akçalık bir çiftlik vakfettiği (KKA.TTD 585:277a-b) anlaşılan Osman Gazi’nin yine bu nahiyede “şeyh” ünvanını taşıyan Süleyman için 450 (KKA.TTD 585:280a-b), “derviş” ünvanını taşıyan “Akbaş” için 40 (KKA.TTD 585:283b), “sofu” ünvanını taşıyan İsa için ise 200 akça hasılı ile mukayyed yerleri ihsan etmiştir (KKA.TTD 585:282a). İnönü’de “abdâl” ünvanını taşıyan Kumral’a hasılı toplam 7317 akçayı bulan Kumral Baba (KKA.TTD 541:45-46b), Kumral Seydi ve Karaağaç köylerini vakfeden Osman Bey’in böylece Ertuğrul Gazi Vakfı haricinde toplam 15.000 akçaya yakın vakıflarda bulunduğu görülmektedir. Osman Gazi’nin Ömer adındaki şahısların aynı kişiler olduğunu düşünürsek “fakih” zümresinden iki, “şeyh” ünvanını taşıyan dört, “derviş” zümresinden üç ve sofı ve ferraş ünvanlarını taşıyan birer kişiye vakıf yaptığı söylenebilir. Bu dönemde Osman Gazi’nin çevresindeki nökerlerden başka daha çok Abdâlân-ı Rum’a yakın olduğu söylenebilir. Bu vakıfların dokuz tanesinin zaviye vakfı olması dikkat çekici olup, fetih politikası ile doğru orantılıdır.

Bunun yanında defterlerde “Selâtin-i maziyyeden” ve “kadimden” tabirleriyle kuruluş zamanı belli olmayan vakıflar da bulunmaktadır. Bunlardan “selâtin-i maziyye” tabiriyle verilenlerden bir kısmı, “kadimden” tabiriyle verilenlerden ise çoğunun daha sonra mensuh olduğu görülmektedir. “Selâtin-i mâziyye”den olduğu belirtilen kayıtların Osman Gazi ile başlatılması mümkün görünmekle beraber, bu tabirin geçtiği Kumral Abdal ile ilgili kayıta, direkt olarak isminin de verilmesinden dolayı içinde şüphe barındırmaktadır. Bu çalışmada yine de Bilecik ve İnönü Nahiyesi sınırları içinde “selatin-i maziyye” tabiriyle verilen vakıfların Osman Gazi,

“kadimden” olduğu belirtilen vakıfların da ondan önce kurulmuş olabileceği düşünülerek hareket edilmiştir. “Kadimden” olan vakıflar arasında, eskiden İnönü Beyi olduğunu düşündüğümüz İdris Battal Bey’in adı da zikredilmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere, Osman Gazi’nin adı belirtilmemesine rağmen, “selâtin-i maziyeden ahkâmları bulunduğu” kaydına binaen bu tarz kayıtlar da Osman Gazi’ye atfedilmiştir. İnönü’ye Sancakbeyi olarak atanan Orhan Gazi’nin Bursa’nın fethinden önce buradan ayrılması sebebiyle bu durum makûl görünmektedir. Bu bağlamda, “selatin-i maziye” ibaresinden hareketle, İnönü’ye bağlı Eğrigöz köyünde 233 akça hasıllı bir çiftliğin Ömer Fakih’e (KKA.TTD 541:48b), İnönü nefsinde 400 akça hasıllı bir çiftliğin Tur Ali Baba Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:44a), Aksu köyünde 400 akça hasıllı çiftliğin Osman Baba Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:45b), İncesu köyünde 350 akça hasıllı bir çiftliğin Murad Baba Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:47b), Dörtelli köyünde 354 akça hasıllı çiftliklerin Tigan Abdal Zaviyesine (KKA.TTD 541:48a), Bilecik’in Güniviran Köyü’nde 800 akça hasılı ile mukayyed bir çiftliğin Ahi Yunus Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:52a), Bilecik’in Ölükçe köyünde 250 akça geliri olan çiftliğin Derviş Abdurrahman Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:52a), Bilecik’in Çadırlu köyünde 750 akça hasıllı iki çiftliğin Burçaklı Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:52b), Bilecik nefsinde 700 akça hasıllı yarım çiftliğin Yarasa Baba Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:53b), Bilecik’in Bayad Köyü’nde 150 akça hasıllı bir çiftliğin Ahi İdris Zaviyesi’ne (KKA.TTD 541:53a) bu dönemde vakfedildiği söylenebilir. Bu şekilde ele alınan on vakıftan biri hariç tamamının zaviye vakfi olduğu, banilerinin ise önemli bölümünün yine “Abdâlân-ı Rum”dan oldukları müşehade edilmektedir.

“Kadimden” ibaresine dayanılarak Osman Gazi veya daha önceki döneme ait olması muhtemel olan vakıfların sayısı da ondur. Bunlardan “Seydi Süleyman Baba” Zaviyesi’ne Aksu köyünde 20 dönümlük yer (KKA.TTD 541:49b), Osmanlı hakimiyeti öncesinde İnönü Beyi olduğunu düşündüğümüz İdris Battal Bey tarafından vakfedilmiştir². Yine İnönü’ye bağlı İsaviranı’nda 665 akça hasıllı çiftlik Aluca Şeyh’e (KKA.TTD 541:44b), Kavşud köyünde 4110 akça hasıllı bir çiftlik Kulağuz Şeyh’e (KKA.TTD 541:45a), Armudlu köyünde 800 akça hasıllı bir çiftlik

² Sultan selim ve Süleyman’ın nişanlarıyla Seyyid Habib’in mutasarrıfı olduğu vakıf, kendisinden sonra oğlu Kızıl’a geçmiş ve hasılı tesbit edilememiştir.

Ahi Hoca Zaviyesi'ne (KKA.TTD 541:45a), Saraycık köyünde 400 akça hasıllı bir çiftlik, Yarhisar'daki ile belki de aynı zaviyeyi işaret eden Şeyh İshak Zaviyesi'ne (KKA.TTD 541:45a), Boyracık köyünde 700 akça hasıllı bir çiftlik Bahşayış Zaviyesi'ne (KKA.TTD 541:49a), Ece ve Kızılhisar köylerindeki 360 akça hasıllı çiftlikler Seydi Ali Zaviyesi'ne (KKA.TTD 541:49a), 800 akça hasıllı Etmekçi çiftliği Merdanlı İmaretine (KKA.TTD 541:48a) ve Bilecik'e bağlı Büyük Küre köyünde 700 akça hasıllı bir çiftlik Ahi İsmail Zaviyesi'ne vakfedilmiştir (KKA.TTD 541:52a). Bu gruptaki vakıflardan önemli bölümünün Fatih döneminde nesh edildiği görülmektedir. Yine vakıf banilerinden çoğunun "Abdâlân-ı Rum", ve birkaçının da "Ahiyân-ı Rum" ve fakih zümresinden oldukları görülmektedir³.

2.1.2. Orhan Bey Dönemi Vakıfları

Orhan Bey dönemi, henüz merkezi devlet anlayışının tam olarak oturmadığı, devlet yönetiminin bir ekip işi olarak algılanıp, yetkilerin ortak kullanımı prensibinin esas alındığı bir dönem olma özelliği ile devletin ilk zamanlarına tipik bir örnektir. Bu dönemde Orhan Bey, karar mekanizmasının başında bulunmakla beraber, oğulları Süleyman Paşa ve Murad'ı ve Çandarlı sülalesinin başı olan Halil Hayreddin Paşa'yı, Süleyman Paşa'nın oğlu İsmail Bey'i geniş yetkilerle donatmıştı. Bu bakımdan aşağıda incelediğimiz vakıflarda çok önemli bir bölümünün kurucusunun saltanat üyesi Süleyman Paşa olması dikkat çekici olmakla beraber şaşırtıcı bulunmamalıdır.

2.1.2.1. Orhan Bey

Orhan Bey, inceleme alanı içinde olan Söğüd'e bağlı Avdancık Köyü'nde 250 akçalık bir pare yeri Ede-Bali Zaviyesi'ne (KKA.TTD 585:283b), kardeşi Alaüddin Paşa için de Yarhisar'a tabii Karaağaç karyesinde 2060 akça hasıllı bir hisse vakfetmiştir

³ Ayrıca, Eskişehir'de Takıyyüddin Baba Zaviyesi (KKA.TTD 541:18a), Beştaş Zaviyesi (KKA.TTD 541:18b), Kılı Ali Zaviyesi (KKA.TTD 541:19a), Ahi Yeni ve Ahi Mustafa vs adına kurulmuş olan zaviye, Elvan Şeyh Zaviyesi (KKA.TTD 541:19b-20b), Yusuf Fakih Vakfı, Ahi Süleyman Zaviyesi, Ahi Mahmud Zaviyesi, İsa Şeyh ve Şeyh Şehabeddin Zaviyeleri, Ahi Hatib Baba'nın tasarrufundaki Eskişehir Camii hatibliği için kurulan vakıf (Hatibin ismi ve ünvanları dikkat çekicidir), Ahmed Zaviyesi, Derviş Ali ve Mehmed Fakih Vakfı, Gökçeköy'de Baş Salih Zaviyesi, Ahd Zaviyesi, Güzel Abdal Zaviyesi, Derviş Abdülkadir Zaviyesi ve Baba Derviş Zaviyesi, Şeyh Süleyman Zaviyesi, Safa Şeyh Zaviyesi, Seydi Abdullah Zaviyesi, Ahi Bikari Zaviyesi, Balluca Zaviyesi, Mustafa Şeyh Zaviyesi, Ahi Nasreddin Zaviyesi, Ahi Çöğenlü Zaviyesi, Ahi Şeyh Zaviyesi, Akdoğan Zaviyesi, Orhan Halil Zaviyesi, İbrahim Dede Zaviyesi gibi vakıflar (KKA.TTD 541:21a-28a) da sahip oldukları "kadimden" ibaresi dolayısıyla bu dönem veya Orhan Gazi döneminde ya da Osmanlı öncesinde kurulmuş olmalıdır.

(KKA.TTD 580:136a). Orhan Bey, babasının zamanında zaviye kurmuş olan Ermeni Baba'ya da Ermenipazarı'nda bir mezrada 120 akça hasıllı bir pare yer bağışladığı gibi (KKA.TTD 585:290b), Yarhisar'a bağlı Babaköy'de de 470 akça hasıllı bir çiftlik vakfetmiştir (KKA.TTD 585:297a). Yine Ermenipazarı'nda Sarı Baba Zaviyesi'ne Eymir köyünde 200 akça hasıllı bir çiftlik vakfeden Orhan Bey (KKA.TTD 585:289a), Esri köyünde de Şeyh İlyas Zaviyesi'ne 250 akça hasıllı bir çiftlik bağışlamıştır (KKA.TTD 585:289b)⁴. Orhan Bey'in ihsanda bulunduğu zaviyelerden biri de Esenli Şeyh'in zaviyesi olup, onun bu zaviyesine oğulları Murad ve Süleyman da vakıflarda bulunmuştur. Bu bağlamda, Ermenipazarı'nın Kutmanlar ve Gölpazarı'nın Gökçekaya mezraalarında toplam hasılı 300 akçaya yakın akar vakfa bağlanmıştır (KKA.TTD 585:269a, 289b).

Orhan Bey, Söğüd'e bağlı Kızılsaray mezrasına 200 akça hasıllı bir çiftliği Murad Fakih'e (KKA.TTD 585:280b), Virancık mezrasında 250 akça hasıllı bir çiftliği Ahmed Fakih ve Leglek Fakih'e (KKA.TTD 585:281a), Başviran mezrasında 200 akça hasıllı bir çiftliği İvaz bin İrice Bey bin Durbeyi Fakih'e (KKA.TTD 585:281b), Ahur mezrasında 200 akça hasıllı bir çiftliği Yusuf bin Mustafa Fakih'e (KKA.TTD 585:282a), aynı mezrada 140 akça hasıllı bir çiftliği Ebceoğlu Timur'a (KKA.TTD 585:282a) ve Göl'e bağlı Kösedik mezraasında 160 akça hasıllı bir çiftliği Ahmed Fakih'e (KKA.TTD 585:270a) bağışlamıştır. Orhan Gazi döneminde Mihal Bey Zaviyesi'ne de hasılı belli olmayan bir hamam vakfedildiği görülmektedir (KKA.TTD 585:273a). Göl'de ayrıca 120 akça hasıllı çomaklı mezrasında üç müdlük yer Polad'a (KKA.TTD 585:265a), 220 akça hasıllı Kavacık mezraasında bir çiftlik Musa Şeyh'e (KKA.TTD 585:265b), 250 akça geliri ile mukayyed olan Akpınar mezrasında bir çiftlik Bayram Şeyh oğlu Hasan Şeyh ve kardeşi İsmail Şeyh'e (KKA.TTD 585:269a), İnönü'ye bağlı Eğrigöz köyünde 800 akça hasıllı bir çiftlik Mehmed Şeyh Zaviye ve camiine Orhan Bey zamanında vakfedilmiştir (KKA.TTD 541:244a). İncelediğimiz alan içinde Orhan Bey'in zamanında kurulduğu tesbit edilebilen vakıflar bunlardan ibarettir. Görüleceği üzere bu bölgelerde “Abdâlân-ı Rum ve Ahiyân-ı Rum'u temsil eden “baba” ve “şeyh” ile genelde cami görevlileri olan “fakih” ünvanını taşıyan vâkıflar ağırlıktadır.

⁴ Bu vakfa bağlı olarak Eskişehir Nahiyesi'ne bağlı bir köy de akar olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:20b).

Orhan Gazi döneminde diğer bölgelerde, bu bölgede kurulan vakıflardan çok daha fazlasının tesis edildiği görülmektedir. Bu dönemde kurulan 90'a yakın vakfın 17'sinin incelenen bölgede kurulduğu görülmektedir. Orhan Gazi'nin kurdurduğu vakıflar için yaklaşık 500.000 akçalık hasıl toplandığı görülmektedir⁵.

2.1.2.2. Süleyman Paşa

İnceleme sahası içinde Süleyman Paşa'nın, Göl'e bağlı Köprücüler Karyesi'ni köprü meremmeti için 1250 akça hasılı ile Ali oğlu Bayezid ve Cüneyd'e (KKA.TTD 585:268a), Karaağaç Mezraası'nda 280 akça hasıllı yeri Bektaş Şeyh, Mustafa ve Murad Şeyh'e (KKA.TTD 585:263b), Pelidviranı mezrasında 210 akça hasıllı iki çiftlik yeri Mahmud Şeyh bin Ali Şeyh'e (KKA.TTD 585:264a), Elmakolu Mezraası'nda 140 akça hasıllı çiftliği Tekur Şeyh'e (KKA.TTD 585:265b), Aktaş Mezraası'nda 140 akça hasıllı yeri Sarı Şeyh'e (KKA.TTD 585:265b), Derecikköy Mezraası'nda 160 akça hasıllı bir çiftlik yeri Musa Şeyh'e (KKA.TTD 585:265b), Kuruöyük Mezraası'nda 160 akça hasılı yeri Çağırğan'a (KKA.TTD 585:266a), Sürüm Mezraası'nda 170 akça hasıllı yeri Ahmed Fakih'e (KKA.TTD 585:266b), Dükkanönü mezrasında 160 akça hasıllı yeri Hamza Şeyh bin Yusuf Şeyh'e (KKA.TTD 585:268b), Güney Mezraası'nda 250 akça hasıllı bir çiftlik yer Murad oğlu Aydın Şeyh'e (KKA.TTD 585:269a), İl-Mümin Viranı mezrasında kırkoklu yeri demekle maruf 170 akça hasıllı iki çiftlik yeri Resul Danişmend'e (KKA.TTD 585:271a), Depe Mezraası'nda 270 akça hasıllı yeri Yusuf Şeyh'e (KKA.TTD 585:271b), Kozca Mezraası'nda 250 akça hasıllı bir çiftlik yeri Pusad Şeyh'e

⁵ Orhan Bey, bölgede kurduğu bu vakıflardan başka Bursa'da bir imaret, kardeşi Alaüddin Paşa ve babası Osman Gazi ve dedesi Ertuğrul Gazi adına bir türbe ve mescid, Yenişehir'de kardeşi için evlatlık bir vakıf, kardeşi Çoban Bey için bir türbe ve medrese yaptırmıştır. Bundan başka, İnegöl'de Geyikli Baba, Kara Baba ve Ahi Yusuf için bir zaviye, İnegöl camii için bir akar, Bursa'da Manastır Medresesi, İznik'te geniş akarlara sahip bir medrese, Yenişehir'de Posteyn-pûş Baba, Yusuf bin İlyas, Sartıoğlu, Sevinç, İsmail Fakih ve İvaz Fakih için birer vakıf, Yenice-i taraklı'da Adil oğlu İnebey, Halil Fakih oğlu Satılmış ve Şeyh Kumari oğlu Ömer, Geyve'de Ahi Firuz, Şeyh Hasan oğlu Ali Şeyh, Yaşî Fakih evladı Alishar Danişmend, Akyazı'da Şeyh İsmail, Oruç Bey, Murad Danişmend, İbrahim ve İlyas Fakih ve Yahya Şeyh, İznik'te Karaoğlan, Farezmend, Hacı Çaka, Ömer Bey, Ahi Ördcek, Aşık, İbrahim Şeyh, Selim Abdal, Karasu Mescidi, Kaymaklı Mescidi, Zeyneddin Camii, Çoban Bey Camii, Kasım Fakih, Hamza Fakih, İlyas bey, İznik Camii, Gebze Camii ve Memi Şeyh için vakıflar tahsis etmiştir. Karesi Sancağı'nda Şeyhoğlu, Davud Fakih ve Şeyh Oruç Bey, Bolu Sancağı'nda Şeyh Piri Kurbi, Çeşme, Hasan şeyh oğlu Hoca Bey, Tur-Ali Şeyh oğlu Şeyh Eyne Bey, İbrahim fakih oğlu Fadullah, Hacı Mustafa oğlu Hüseyin Fakih, Süleyman oğlu Ahmed Fakih, Delüce Şeyh oğlu Hoca Fakih, Nazir Fakih, İsa Fakih, Mevlana Bekir Fakih, İsa Fakih, Mevlana İmam Sofu, Davut Şeyh ve Eyne Bey, Benderekli Camii, Ilıcaoğlu Ahmed Şeyh, Yusuf Fakih ve Mudurnu Camii vakıfları da onun zamanında yapıldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barkan-Meriçli, 1988:Muhtelif yerler, KKA.TTD 579:muhtelif yerler, KKA.TTD 568:muhtelif yerler, KKA.TTD 547:muhtelif yerler.

(KKA.TTD 585:271b), Güney Mezraası'nda 120 akça hasıllı bir çiftlik yeri Musa Şeyh'e (KKA.TTD 585:272a), Gökçekaya mezrasında 120 akça hasıllı bir yeri Esenli Şeyh'e (KKA.TTD 585:269a), Sürmeli Mezraası'nda 120 akça hasıllı bir çiftliği Oruz Bahadır'a (KKA.TTD 585:271a), Büklüce Karyesi'nde 700 akça hasıllı üç çiftlik yeri Gölpazarı Camii'ne vakfettiği görülmektedir (KKA.TTD 585:259a).

Süleyman Paşa'nın inceleme alanımız dışında da Beypazarı'ndan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada kurduğu vakıfların sayısı oldukça fazladır. Değişik bölgelerde tesbit edilen yaklaşık 170 vakfın 17'si incelenen bölgede kurulmuş olup, bu dönemde kurulan vakıflara toplam olarak yaklaşık 450.000 akçalık hasılın bağışlandığı söylenebilir⁶.

⁶ Süleyman Paşa incelenen bölge dışında Göynük'te bir cami, Kadioğlu Sinan adına bir evlatlık, özbekoğlu Hızır, İsa Bali, Yakub oğlu Şaban, Yag-segid, Halil Şeyh, Bağdad şeyh, Ömer Şeyh, Kandemiş oğlu İzzeddin Şeyh, İlyas Şeyh, İlyas Fakih, Kara Şeyh, Güvenç Şeyh oğlu İdris, İblistan oğlu Süleyman Fakih, Çiledar Şeyh, Nusret Şeyh, Turan Şeyh, Şaduman Şeyh, Ali fakih ve Musa Şeyh, Danişmend oğlu hoca Fakih, Ümmid oğlu Yusuf, Arab Şeyh, Hacı Şeyh, Taz Ömer oğlu Timurtaş, Kalburcu Oğlu Kulavuz, Ahi Ali, Ödemiş Camii, Hamza Şeyh, Kızılyer, Abdal Şeyh, Mevlana Ahmed Fakih, Sultanönü Sancağı'na bağlı Günyüzü Nahiyesi'nde Kara Mustafa, Yenice-i Taraklı'da Murad Şeyh oğlu Ahmed Şeyh, İshak Şeyh, Emir Şeyh, İbrahim Fakih oğlu Halil Fakih, Sindel oğlu Güvenç, Geyve'de Kara Teke oğlu Ali şeyh oğlu Şeyh Resul, Kadıların tasarrufunda iki yer, Taceddin Tokadi ve Ahi Adil, Mehmed Şeyh, Evhadı Fakih, Aydın Şeyh, Polad Şeyh oğlu Ümmid Şeyh, Hamza, Akyazı'da Pazarcık Mescidi, Süleyman Kadı, İsmail Fakih, Ahmed Fakih, İsmail Şeyh, Ahi İlyas ve Hızır, Akhisar'da Sadık Şeyh, Kemaliddin oğlu Hacı Ahmed, Kara Ahmed Seydi, Ahi Çoban, Taslakçı Mustafa, Ahmed Şeyh, Dede Bey, Yahya Fakih, İznik Camii için bir akar, Gökbaşlı Abdal, Beypazarı'nda Mevlana Alaüddin, Yapıoğlu Ali Bey, Yahşi Şeyh, Seyyid Ali oğlu Hali Şeyh ve İbrahim Şeyh, Mustafa Şeyh, Ulubey Şeyh, Duman Şeyh Ali Gölü Şeyh, İbrahim Şeyh, İsmail Şeyh oğlu Mezid Şeyh, Üveys Şeyh, Umurca Şeyh, Yakub Şeyh, Bekir Şeyh ve İlbey Şeyh, İsmail Şeyh, Eynecek oğlu İshak Şeyh, Sevinç Şeyh, Koşan şeyh Oğlu Said şeyh ve Veli Şeyh oğlu Şeyh Paşa, İsmail Danişmend, Lütfullah Şeyh, İdris Fakih, Ahi Hacı, Ahmed Fakih, Yahşi Fakih ve Bükmüş, Bolu Sancağı'nda Ümmid Şeyh, Süleyman Danişmend Oğlu Hacı Mahmud, Muhsin Fakih ve Halil Danişmend, Ali Fakih Bey, Ali Fakih, Şir Danişmend, İmam Bekir Fakih, İmam Hacı Fakih, Ali Fakih, Danişmend Oğlu Dündar Fakih, Hüseyin oğlu Zekeriya Fakih, Sofu oğlu Tur Ali, Şid Fakih oğlu Yusuf Fakih, Salih Fakih, Mustafa Şeyh, İmam Hacı Musa Fakih, Tura Şeyh, İmam İlyas Fakih, Halil Fakih, Süle Şeyh, Bolu Medresesi, Sevindik Köyü Mescidi, Taraklı Borlu Medresesi, Sukyani Fakih, Müderris Oğlu, Hoca Yusuf, İshak Danişmend, Umur Kadı oğlu, Aksanoğlanları, Hacı Muhammed Fakih, Mevlana Murad Fakih, İmam Kulağuz Fakih, Mudurnu Medresesi, Ümmid Hacı Bey, Adil Şeyh, Osman oğlu İshak Fakih, Hacı Mehmed Fakih, Seydi Şeyh, Şeyh İmran, Şeyh İsa, Ali Şeyh, Hoca Yusuf oğlu Mustafa ve Musa, Aslı Bey, Şeyh oğlu, Şeyh Şadi için vakıflar yapmıştır. İznik'te Mevlüd ve Salih, Hacı Efendi, Salih Ali, Halil Şeyh, Tuzcu Musa Bey, Kemer Abdal, Bayezid Fakih ve Karaoğlan için ihсанlarda bulunan Süleyman Paşa'nın adına medrese, imamet, hitabet vazifeleri, zaviye ve evlatlık olarak bir çok vakıf kaydında rastlanmaktadır. Süleyman Paşa, Balkanlarda Edirne, Bolayır, Malkara'da da birçok hayır eseri meydana getirdiği gibi Malkara'da Nadir Şeyh, Hacı İlyas, Gelibolu'da da İshak Fakih için vakıf yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbilgin, 2007:169-171, Barkan-Meriçli, 1988: muhtelif yerler, KKA.TTD 579: muhtelif yerler, KKA.TTD 568: muhtelif yerler, KKA.TTD 547: muhtelif yerler.

2.1.3. Murad Hüdavendigâr Dönemi Vakıfları

Defterlerde “Gazi Hüdavendigâr” veya “Murad Hüdavendigâr” şeklinde kaydedilmiş olan Murad Hüdavendigâr’ın, araştırma sahası içinde kurulan yirmi vakfın içinde ismi geçmektedir. Bunlardan Aşıkpaşazâde’nin eserinde çeşitli sebeplerle adına rastlanılan Şeyh Akbıyık’ın Yarhisar tevabiinde Kureyş dağında bulunan zaviyesine 1588 akça hasılı bulan Akbıyık Karyesi’ni, 700 akça hasılı bulunan Karakiçe mezrasını ve 1010 akça hasılı ile mukayyed olan Ayvacık Karyesi’ni vakfeden Murad (BOA.MAD 16016:3; BOA.TTD 453:238a-b; KKA.TTD 585:295a-296a; KKA.TTD 80:211b), Akbıyık için ayrıca Yenişehir’e tabi 20 nefer gebran ile mütemekkin olup, 4835 akça hasılı bulunan İmad köyünü de vakfetmiştir (BOA.TTD 117/1:91; KKA.TTD 580:28; Barkan-Meriçli, 1988:244). Bundan başka, Söğüd’e tabi Kızılsaray Mezraası’nda 170 akça hasıllı Ali Fakih’e (BOA.MAD 16016:15; BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:281a), Karadona mezrasında 230 akça hasıllı yeri Şeyh Ömer’e (BOA.MAD 16016:17; BOA.TTD 453:231b; KKA.TTD 585:284a), Gümran mezrasında 150 akça hasıllı bir çiftlik yeri Dursun bin Salih Şeyh’e (BOA.MAD 16016:16; BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:281b), Gölpazarı’na bağlı Yazıcı Mezraası’nda 170 akça hasıllı bir çiftlik yeri Ahmed Fakih’e (KKA.TTD 585:263b), Kozca Mezraası’nda 160 akça hasıllı bir çiftlik yeri Güvenç’e (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264b), 160 akça hasıllı Abbas Seydi mezrası ve Kızıkkıçılar Mezraası’nda 165 akça hasıllı beş müdlük yeri Hızır Şeyh’e (BOA.TTD 453:218a, 222a; KKA.TTD 585:264b, 269b), Polatlı Mezraası’nda 110 akça hasıllı bir çiftlik yeri Seydi Fakih’e (BOA.TTD 453:218a; KKA.TTD 585:264b), Aktaş Mezraası’nda 165 akça hasıllı bir çiftlik yeri Durabeyi oğlu Davud Fakih’e (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:266a), Kozcaviran Mezraası’nda 240 akça hasıllı iki çiftlik yeri Hüseyin Fakih’e (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:266b), 500 akça hasıllı Samsam Mezraası’nı İsrail Şeyh’e (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:266b), Horti Mezraasında 320 akça hasıllı bir çiftlik yeri Hacı Bahşi’ye (KKA.TTD 585:267a), Karacaoğlu Paşayığit Mezraasında 160 akça hasıllı Domalıyeri ve Beyköy Hacı Bedir’e (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267b), Sapak Mezraasında 150 akça hasıllı İki müdlük yeri Kulağuz Fakih’e (BOA.TTD 453:221a; KKA.TTD 585:268b), Akova Mezraasında “Konevi Çiftliği” demekle maruf 250 akça hasıllı yeri Mevlana Sinan’a (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD

585:272b), Akova Mezrasında 150 akça hasıllı yeri Ahi Gündüz'e (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272b), hasılı mukayyed olmayan bir mezrayı Mentеше Şeyh'e (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270b), Toyderesi mezrasında 130 akça hasıllı bir çiftliği Şeyh İlyas'a vakfedildiği görülmektedir (KKA.TTD 585:275a).

Murad Hüdavendigâr döneminde kurulan vakıflar, pek tabii ki burada sayılanlardan daha fazladır. Değişik bölgelerde bu dönemde kurulduğu tesbit edilen vakıfların sayısı 117'yi bulmakta olup, bölge dahilinde tesbit edilen vakıfların sayısı sadece 17'dir. Murad Hüdavendigâr döneminde kurulan vakıflara yaklaşık 530.000 akçalık hasıl bağlandığı söylenebilir⁷.

2.1.4. Yıldırım Bayezid (Hüdavendigâr) Dönemi Vakıfları

Yıldırım Bayezid, hem babası Murad gibi "Hüdavendigâr", hem de bilinen "Yıldırım" lakabı ile tahrir defterlerine kaydedilmiş olduğundan burada defterlerde geçen iki ünvanı da kullanılmıştır. Yıldırım Bayezid Han inceleme sahamız içinde Yarhisar'da yaptırdığı hamamı 3150 akça hasılı ile Ulu Cami'nin imamet, hitabet, nazır -ki Kadı'ya meşruttur-, kayyım cihetleri ile revgan-ı sirac ve hasır, rakabe giderlerine sarf edilmesini şart koşmuştur (KKA.TTD 585:297b). Yıldırım

⁷ Murad Hüdavendigâr, Bursa'da Kapluca Vakfı olarak bilinen imaretinden başka, Baba Şemsettin bin Pir Gaybe'l-Kalenderi, Şeyh Yusuf, Gazi oğlu Hızır, İnegöl'de Elvan Seydi, Şeyh Ali, Mustafa Şeyh, Yenice-i Taraklı'da Osman Şeyh, İsa Fakih, Musa Şeyh, Yemniha Danişmend, Geyve'de Durud Fakih, Türkmen Hacı, Muhammedi, İbrahim, Musa, Abdi ve Şeyh Mehmed, Sülü Şeyh, Seyfüddin oğlu İbrahim, Çakıroğlu, Beypazarı'nda Bükler Şeyh oğlu İshak Şeyh, Emir Fakih, Yenişehir'de Şeyh Kara, Nazir Fakih, Müstecab Veld-i Kayağulu, Hasan Fakih, İznik'te Rükneddin Medresesi, Ahmet Fakih, Gündüz Bey, Aydın oğlu İsa Bey, Karesi Sancağı'nda Ahi Zeynel, Ahi Mustafa bin Ahi Ali, Yusuf Fakih, Bayramiç Şeyh, İbrahim, Oylat Baba, Balıkesir Camii, Saruhan Şeyh, Mevlana Hoca, Balkanlarda Viza'de Mihal oğlu Yahşi Bey, Ahmet Baba, Malkara camii, Yegan Reis, Ahi Musa, Abdal Cüneyd, Timurhan Şeyh, Yahşi Fakih bin Danişmend, Mustafa Bey veled-i Yahşi Fakih, Bolu Sancağı'nda Köpek oğlu Murad ve Buldu oğlu Cüneyd, Hüseyin oğlu Halil ve Sevinç oğlu Hacı, Süle Fakih oğlu Mehmed, Ağcalı Fakih, Hayreddin oğlu Muhammed Fakih, Mahsub Fakih, Hoca Civan oğlu Hacı Davud, Sevindik Şeyh, Celaleddin oğlu Dede Fakih, İsa Oğlanları Halil Fakih, Çağa Kadısı Süleyman Fakih, Adil Fakih ve İvaz Fakih, Maruf oğlu Mustafa, İmam Muhammed Fakih, Salih Fakih, Mürsel Fakih, Bahşi Fakih, Ayvad Fakih, Aydın Şeyh oğlu Abdurrahim, Murad Şeyh, Mehmed Fakih, Mevlana Sinan ve oğlu İbrahim Fakih, Sofu Ali, Salih Fakih, Ayvad Şeyh oğlu Hamza, Osman Fakih, Sevindik Fakih ve Ali Fakih, Kasım Fakih, Ayvad Fakih, Bekler Fakih, Çakalı oğlu Bayezid ve Kalaycıoğlu Süleyman, Yahya Piri, İlyas, Hacı Fakih, Bali oğlu Süleyman, Hacıbey, Turbeyi Fakih, Turahan, Şeyh Alaeddin Seydi, Hamza oğlu Nurca, Hızır Fakih ve Halil Fakih, Kandemiş oğlu İzzeddin, İsmail oğlu Elvan, Kemal oğlu Yusuf Fakih, Mevlana İmam Fakih, Abdullah Fakih, Güvendik, İlyas Fakih oğlu Mehmed, Yakub Fakih, Gir Yörük, Mükrem'in Danişmend, Müşerref, Hızır Fakih, Germiyan oğlu Şeyh Nusreddin, Bikari oğlu İlyas, Kurd Şeyh, Ağuz oğlu Aydın Fakih için vakıflar yaptığı tesbit edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbilgin, 2007:169-171, Barkan-Meriçli, 1988: muhtelif yerler, KKA.TTD 579: muhtelif yerler, KKA.TTD 568: muhtelif yerler, KKA.TTD 547: muhtelif yerler.

Bayezid'in ayrıca inceleme alanımız dahilinde bir çok kişiye ihsanlarda bulunduğu da görülmektedir. Bunlardan biri olan Hacı Eşref Fakih için Söğüd'e bağlı Şarabhane Mezraası'nda bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:227a, KKA.TTD 585:277b), Karaca Ahmed oğlu Ali için 110 akça hasıllı Gölpazarı'na bağlı bir mezrayı (KKA.TTD 585:263a), İdris için Gölpazarı'na bağlı Karaköy Mezraası'nda 160 akça hasıllı bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a), Ahmed Fakih ve Davud Fakih için Gölpazarı'na bağlı Tuzaklı Mezraası'nda 160 akça hasıllı bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a), Hamza Şeyh için Karaköy Mezraası'nda 160 akça hasıllı dört müdlük yeri (KKA.TTD 585:264a), Hacı Fakih için Sürmeli Mezraası'nda 170 akça hasıllı bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:218a; KKA.TTD 585:265a), Ahmed Fakih için Tuzaklı Mezraası'nda 300 akça hasıllı bir çiftlik yeri (KKA.TTD 585:267a), Şeyh İbrahim için Sapak Mezraası'nda 170 akçalık yeri (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:267a), Süleyman Fakih ve Hızır Fakih için 250 akça hasıllı Dereköy Mezraası'nda bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267b), Halil Fakih için 100 akça hasıllı Toyderesi Mezraası'nda üç müdlük yeri (BOA.TTD 453:221a; KKA.TTD 585:268a), Kara Danişmend oğlu Tanrıvermiş için 130 akça hasıllı Yazıca Mezraası'nda bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268b), Hızır Şeyh için Kozca Mezraası'nda 300 akça hasıllı yeri (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a), Bayram Gazi için Bayat Karyesi'nde 150 akçalık bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a), Duman Şeyh için Donuzcu Karyesi'nde 70 akça hasıllı beş müdlük yeri (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270b), Hüseyin Şeyh için Büklüce Mezraası'nda 165 akça hasıllı bir çiftlik yeri (KKA.TTD 585:274b), İsmail Fakih bin Ümmid Fakih için Yarhisar'a bağlı Nasreddinler Mezraasında 110 akça hasıllı bir çiftlik yeri (BOA.TTD 453:238a; KKA.TTD 585:295a), Yarhisar'da Abdülgani Fakih imametlik için 150 akçalık yeri (KKA.TTD 585:297b), Ahi Musa için Ermenipazarı'na bağlı Depecikeşen Karyesi'nde 130 akça hasıllı yeri vakfetmiştir (BOA.TTD 453:234b; KKA.TTD 585:290a).

Yıldırım Bayezid zamanında kurulan vakıfların sayısı bunlardan ibaret değildir. Değişik bölgelerde kurulan toplam 280 vakıfta adı geçen sultanın kurdurduğu

vakıfların sadece 19'u incelenen bölge içinde kurulmuştur. Bu dönemde kurulan vakıflara toplam olarak yaklaşık 690.000 akça hasıl bağlandığı söylenebilir⁸.

2.2. Nahiyelere Göre Vakıflar

2.2.1. Bilecik Nahiyesi

Bilecik Nahiyesi'ndeki vakıflara bakıldığında hayratı nahiyede olan 8 adet cami ve mescid, 11 adet zaviye, bir adet Selâtin ve iki adet zürri vakfın yanı sıra, hayratı nahiyede olmayan iki adet külliye ve bir adet zürri olmak üzere toplam 25 farklı vakıf kaydına tesadüf edildiği söylenebilir. Cami ve mescidlerin önemli mahalle ve köylerde kurulmuş oldukları görülmektedir. Tesbit edilen 11 zaviye vakfının 6'sının Abdalân-ı Rum⁹, 3'ünün Ahiyân-ı Rum, birinin Gaziyân-ı Rum ve birinin de ünvanlı birine ait olduğu görülmektedir. Nahiyede yer alan iki adet zürri vakfın ise "bey" lakabından dolayı Gaziyân-ı Rum'a ait olduğu söylenebilir. Nahiyede yer alan külliye vakıflarının da Gaziyân-ı Rum içinde yer aldığı (biri aynı zamanda selâtin vakfidir), zürri vakfın ise hanedan üyesi birine yapıldığı gözlenmektedir.

Bilecik'te; Ertuğrul Gazi, Lülü Paşa, Yörgüç Paşa oğlu Melik İsa Bey ve Gedik Ahmed Paşa vakıfları Gaziyân-ı Rum¹⁰ vakıfları olarak takdim edilebilir. Derviş Abdurrahman, Seyyidü'l-Saadet Seyyid Hüseyin'in zaviyesi Timur, Ali Derviş'in

⁸ Bayezid Hüdavendigâr, Bursa'da yaptırdığı külliyenin yanında Balıkesir'de bir medrese, Edirne'de bir imaret, Bursa ve Kocaeli'ne bağlı Şile'de Şeyh Ebu İshak Kazerûni müridleri için bir zaviye, Bursa'da Gülçiçek Hatun, Gazi oğlu Hacı Hızır, Subaşı İnebeyi, Şeyh Hayran, Şeyh Ali, Emir oğlu Muhammedî, Şeyh Davud, Şeyh Mesud, Halil Çavuş, Ahi Musa, İlyas Fakih, Karesi Sancağı'nda Süleyman Fakih, Niğbolu Sancağı'nda bir cami ve zaviye, aynı sancakta Kadı İvaz medresesi, İznik'te bir camii ve imaret, Asılhan, Bostancı Abdullah Ağa, İsa Bey, İshak Fakih, Serez'de Bahaeddin Paşa bin Hızır, Dimetoka'da Kızıl Delü, Ahi Denek, Gelibolu'da Hayreddin, Ahi Devle, Malkara'da Hacı Ahmed, Aydın Şeyh, Şeyh Ahmed, Yumcu Şuca, Hacı Yatağan, Halife Şeyh, Edirne'de Kara Börklü, Hacı Doğan, Turbeyi Şeyh ve Evruz Ata için vakıflar yapmıştır. Bayezid'in adına Bolu Sancağı'nda irili-ufaklı 220'ye yakın vakıf kaydında rastlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbilgin, 2007:169-171, Barkan-Meriçli, 1988: muhtelif yerler, KKA.TTD 579: muhtelif yerler, KKA.TTD 568: muhtelif yerler, KKA.TTD 547: muhtelif yerler, KKA.TTD 559: muhtelif yerler.

⁹ Abdalân-ı Rum hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, 1999: 68vd, aynı yazar, 2002:279vd, aynı yazar 1996 63vd, aynı yazar, 2002:67vd, aynı yazar, 1999:70-71, İnalçık, 2000:127, Köprülü, 2006:40vd, aynı yazar, 1984:14, Çetin, 1990:121vd, Ekinci, 2002:30vd, Melikoff, 1994:151, Pakalın, 1993:5, Barkan, 1942:282vd, Uzunçarşılı, 1988:531, Kafadar, 2010:125vd, Ülken, 2003:82vd, Şahin, 2007:109vd, İnan, 1988:463 vd, Öztürk, 2000:11vd; Oruç Bey, 1972:25; Aşıkpaşazâde, 2007:49, 276; Neşri, 1995:71-73, Giese, 2000:154.

¹⁰ Gaziyân-ı Rum hakkında geniş bilgi için bkz. Wittek, 1971:55-59, Ahmedî, 1949:7, Şahin 2007:156vd, Özcan 1995:362-364, İnalçık, 2009:25-30, Aşık Paşa, 2000:549-561, Köprülü, 2006:86-88, Aşıkpaşazâde, 2007:53, 281, İnalçık, 1999:9-40, Ocak, 1997:164vd, Gallotta, 1997:54vd, Şimşirgil, 2002:99-106, Konukçu, 2006:375, Beldiceanu, 1995:28, Uzunçarşılı, 1988:415, Başar, 1995:540vd, Oruç Bey, 1972:38-50, Kayapınar, 2005:188-189.

tasarruf ettiği Burçaklı, Şeyh Edebalı ve onun zaviyesinde ferraş olduğu düşünölen Ferraş Murad ile Yarasa Baba zaviyeleri ise Abdalân-ı Rum'a örnek olarak gösterilebilir. Ahi Yunus, Ahi İsmail, Ahi İdris ve Ahi Hamza bu nahiyede bulunan Ahiyân-ı Rum'a dahil vakıf kurucuları olarak tebarüz etmiştir¹¹. Bilecik'te fakih zümresine mensub olarak sadece Mü'min Fakih örneğine rastlanmaktadır.

2.2.1.1. Hayratı Nahiye içinde Olan Vakıflar

2.2.1.1.1. Selâtin Vakıfları

1. Ertuğrul Gazi Evkafı

Ertuğrul Gazi, belgelerdeki bilgilere göre, Söğüd, Karacahisar ve Bilecik havalisinde gaza ile meşgul olmuştur. Türk arşivlerinde Ertuğrul Gazi ile ilgili belgelerin sayısı azdır (Erdoğru, 1990:81). Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Ertuğrul Gazi'nin Bilecik'teki vakıflarına dair belgeler bulunmakta olup, bu belgelerden Osmanlı padişahlarının Bilecik'i Ertuğrul Gazi'ye vakfettikleri anlaşılmaktadır. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde 156 sıra numaralı cedid evkaf defteri, Bilecik'teki Ertuğrul Gazi Vakfı ile ilgilidir. Defterin ilk sayfasında III. Ahmed'in tuğrası bulunmakta olup, ilk sayfasından anlaşıldığı üzere 1706 yılında Muharrir Hacı Hüseyin Hıfzi tarafından hazırlanmış ve 22 eylöl 1756 tarihinde defterin bir sureti Defterhane-i Amire'ye teslim edilmiştir. Defterde vakfın ne zaman ve kim tarafından kurulduğu belirtilmemekle beraber Bilecik şehri ile Günyüzü Nahiyesi'ndeki Dekinözü ve Mihaliç Nahiyesi'ndeki Samakov nam-ı diğer Dilgücek köylerinin “matekaddümden vakfa hasıl ve kadimden bu ana değin vakf” olduğu mukayyedir. “Kadim” kelimesinin, kimsenin bilmediği yada hatırlamadığı dönemleri tasvir etmesi ve Aşıkpaşazâde, Neşri, Hoca Saadeddin, Solakzade ve İbn Kemal'in eserlerindeki ifadeler sebebiyle vakfın Osman Bey tarafından kurulmuş olabileceği izlenimini çıkartmak mümkündür (Erdoğru, 1990:83-84).

¹¹ Ahiyân-ı Rum hakkında geniş bilgi için bkz. Şahin 2007:175vd, İbn Battuta, 2004:I-LIX, 404vd, Çağatay, 1989:4vd; Ocak-Uludağ, 1996:261vd, Vryonis, 1971:397vd, Taeschner, 1954:222vd, Gordlevski, 1988:195vd, Huda, 2004:38vd, İbnü'l- Esir, 1987:401; Muallim Cevdet, 1932:15-123, Köprölü, 1984:214, Bayram 1991 5vd, aynı yazar, 1979:14vd, Melikoff, 1998:119vd, Cahen, 2000:313, Sarıkaya, 1999:393vd, Dunn, 2004:162-163, Wittek, 1999:61vd, Demir, 2006:132vd, Göde, 2004:24vd, Yücel, 1983:45vd, Esterebâdi, 2003:201vd, Uzunçarşılı, 1988:162vd, aynı yazar, 1959:438, Çetin, 1996:108vd, Kaplanoğlu-İnalçık, 2000:150, Gallotta, 1997:56vd, Topal-Çolak, 1999:49vd, Gökbilgin, 2007:174, Babinger-Köprölü, 1996:54vd, Kuban, 1968:61vd.

Bütün selatin vakıfları gibi Darü's-sade Ağalığına bağlı olan vakfın ikinci özelliği “Menrûzu'l-kalem ve maktûü'l-kadem min külli'l-vücuḥ serbesttiyyet” üzere kaydedilmiş ve tahrir edilmiş olmasıdır. Bilindiği üzere serbest vakıflar sadece padişahlar ve vezirler vakfetmişlerdir. Burada vakfedilen toprağın rakâbesi veya tasarruf hakkı değil sadede vakıf sahada yaşayan kişilerden alınan vergilerdir (Erdoğan, 1990:85).

Ertuğrul Gazi vakfına Bilecik şehri gelirlerinin önemli bir kısmı bağışlanmıştır. Bu vergilerin bağ bahçe, çayır, bostan, pamuk üzerinden alınan vergilerden oluştuğu ayrıca sebze, ipek ve pamuk pazarları ile Bilecik ve Lefke kazalarının ihsariye, bad-ı heva, adet-i ağnam gibi niyabet gelirlerinin de vakfa bağlandığı görülmektedir. Bilecik'te genelde Efendi ve Beşe ünvanını kullananların tasarruf ettiği 271 adet bahçe ve Ortaküplü ve Aşağıküplü'deki bağların çoğu, hane vergileri çeşitli atölye, hamam ve kahvehane arsalarının mükataaları (1200 akça), Dekinözü ve Samakov köylerindeki 21 bab asiyab, 20 bab debbalhane, 14 bab boyahane, 14 bab bakırcı, 7 bab kuyumcu, 19 bab pazarcı, birer bab semerci, demirci, bakkal ve 95 bab dekakinden oluşan 172 adet dükkan Ertuğrul Gazi vakfının akarlarını oluşturmaktradır. Zikredilen boyahanelerin 11'i kuyumcu dükkanlarının da 5 tanesi Bilecik Ermenileri tarafından tasarruf edilmekte olup 172 bab dekakinden toplam 6790 akça gelir elde edilmektedir. 3689 akça hasıllı Dekinözü, 3000 akça hasıllı Avlağüzü, yine 3000 akça hasıllı Günyarık ve Samakov köyleri vakfa hasıl olarak kaydedilmiştir. Bilecik mahallerinden elde edilen toplam 5000 akça da vakfın hasılları arasında yer almaktadır (KKA.V.C. 156:1-18)

Bundan başka evvelden Söğüd kadıları tarafından tasarruf edildiği söylenen 2000 akça hasıllı iki çiftlik yerin ve ikisi Orhan Bey'den ve biri Gazi Hüdavendigar'dan olan üç ellici kafir yerinin “Ertuğrul canı için” vakf olduğu belirtilmektedir. Tımara emrolunduktan sonra vakfiyet üzere mukarrer tutulup Edebalı torunu Mahmud Çelebi'ye sadaka olunduğu, Mahmud Çelebi'nin imam ve hatib olarak görev yaptığı belirtilmektedir. Vakfın daha sonra Hamid Fakı'ya sadaka olunup son olarak Emir Mahmud'a sadaka olunduğu belirtilmektedir. Vakfın hasılı 2000 akçadır (KKA.TTD 585:282b).

2.2.1.1.2. Cami ve Mescidler

1. Büyük Küre Köyü Mescidi

Büyük Küre Köyü'nde bir müdlük mikdarı yerin imam olanlar tarafından tasarruf edilmek üzere vakfedildiği görülmekte olup, hasılı 50 akçadır. Köydeki camiinin giderleri ve imamı ile hatibi için İhvan'n 100, Rabia Hatun'un 400, Humma Hatun'un 500, Mehmed'in 500, İri'nin 500, Cafer'in 400, Hasib'in 400, Hacı Küçük'ün 300, Osman'ın 1000, Besni Hatun'un 1340, Mahmud'un 3500, İsmi Hatun'un 500, Mehmed'in 300, Şeref Hatun'un 300, Tule Hatun'un 240, Zeyneb Hatun 150 ve meremmet için 150 akça olmak üzere toplam 11.180 akça vakfettikleri, zikrolan 11.180 akça'nın camii imamı olanlara meşrut olup, mütevellinin ise Halil veled-i Yakub olduğu mukayyedir (BOA.MAD 27:112; KKA.TTD 541:52b, 63a).

2. Pelidözü Köyü Mescidi

Pelidözü Köyü'nde bulunan mescid için 4400 akça geliri olan bir bab dükkan, 3000 akça geliri olan bir hamam, 3000 akça nakdi vakfin yanında Rukiye Hatun'un 150, Fatma Hatun'un 150, Umur Hoca'nın 3000 ve meremmet için de 150 akça vakfettiği görülmektedir. Zikrolan 9000 akçanın Pelidözü karyesi mescidine imam olanlara cüzhanlık için şart olunduğu ve Bostanyan(Bostancıbaşı) adındaki birinin müteveli olduğu kaydedilmiştir. Bundan başka Bula-Hatun'un 4000 akça vakfedip % 15 ile murabaha edilerek, Nefs-i Bilecik'te her senede 1000 akçenin rıbhıyla hatm-i kıraat olunmasını ve 3000 akçenin rıbhıyla da Pelidözü mescidine imam olanın her sabah "Sure-i Tebareke" okumalarını şart koştugu görülmektedir. Sadece son sayımda mukayyedir (KKA.TTD 541:63b).

3. Bilecik Camii

Alakilise Köyü'nde Zeyneddin Çifliği'nin kadimden beri Bilecik Camii görevlilerince tasarruf edildiği görülmektedir. Pir Mahmud evladlarının tasarruf ettiği belirtilen bu yerden başka Seyyid Hüseyin'in Bilecik camiinde Huffaz olanlara kendi mülk kervansarayını da vakfettiği tesbit edilmiştir. Hasıl toplam 250 akça olarak mukayyedir.

Camii için bundan başka Mütevelli Gannam Hoca tarafından 11.500, Süleyman Halife tarafından 5900 akça “onu onbir buçuktan” vakfedilmiş olup, zikrolan akçaların murabaha ederek hasıl olan miktarın cami imamına ve müezzine meşrut olduğu kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:53a).

4. Emir Mahallesi Mescidi

Hacı Ahmed “bera-yı kıraat-i ihlas” için 500, Hacı Hüdaverdi “bera-yı kıraat-i Yasin” için 1000, Senalu Hatun dört vakit “bera-yı kıraat-i Yasin” için 1000 akça vakfetmiştir (KKA.TTD 541:63b).

5. Pazar Mahallesi Mescidi

Hacı Timur “bera-yı kıraat-i Yasin” için 1000, Süleyman “bera-yı kıraat-i sure-i tebareke” için 500, Sarı İbrahim “sure-i Amme” için 300, Hanım Hatun “sure-i tebareke” için 600, Hacı Bali Pazar Mescidi İmamı’na meşrut 3000 akça vakfetmiştir (KKA.TTD 541:63b).

6. Cedid Mahallesi Mescidi

Hacı Şuca imam ve müezzine meşrut olan 1100, Hacı İskender Kur’an tilaveti için 4000, Hacı Memi “bera-yı Yasin” için 1000, Hacı Şuca cüz tilaveti için 3000, Paşabali 600, Hacı Hüseyin 1000, Hediye Hatun “sure-i Tebareke” berası için 1000, Hacı Bekir “kıraat-i Yasin” için 1000, Hacı Şuca derdest-i mütevelli Ali 3100 vakfetmiştir. Mahallenin avarızı için de 4000 akçanın vakfedildiği görülmektedir (KKA.TTD 541:63b).

7. Cami-i Şerif Mahallesi Mescidi

Ayşe Hatun 180, Hacı İvaz müezzinler için 5000, Mehmed “bera-yı Şem” için 100; bağcı müezzin için 500, Selma Hatun imam için 3500; Mütevelli Ali 3500, Musa 3980, Memi Hoca “bera-yı kıraat ve imam” için miktarı belirsiz bir meblağı vakfetmiştir (KKA.TTD 541:52b).

8. Hacı Şuca Mahallesi Mescidi

Hacı Ali “bera-yı kıraat-i ecza” için 8000, Aslah oğulları imama meşrut olan 1200, Karadede 1000, Mehmed Çelebi 1000, Hacı İbrahim 1000 akça vakfetmişlerdir (KKA.TTD 541:52b).

2.3.1.1.3. Zaviyeler

1. Ahi Yunus Zaviyesi

Güniviran Köyü’nde bir çiftliğin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunduğu ve “selatin-i maziyyeden gelmeleri” bulunduğu belirtilmiştir ki bu ibare, Osman Gazi döneminde kurulmuş bir zaviye olduğunu düşündürmektedir. 800 akça hasılı olan vakfa Ahi Yunus evladından Mehmed ve karındaşları Mustafa ve Şaban veled-i Sefer mutasarrıf olmuşlardır (KKA.TTD 541:52a).

2. Derviş Abdurrahman Zaviyesi

Ölükçeöz Köyü’ne bir çiftlik yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunduğu ve 250 akça hasılı bulunan yere Derviş Abdurrahman’dan sonra oğlu Derviş Çerağ’ın mutasarrıf olduğu belirtilmektedir. Vakfın kadimden olması, kuruluşunun Osman Gazi ve hatta ondan önceki dönemlere kadar götürülebileceğini göstermektedir (KKA.TTD 541:52a).

3. Timur Zaviyesi

Bilecik nefsinde bulunan zaviyenin 400 akça hasılı mukayyed olup, “Seyyidü’s-Saadet Seyyid Hüseyin’den sonra “ber mucceb-i hükm-i merhum Sultan Mehmed Han tabe serahu” beratı ile Seyyid Mehmed veled-i Alişah ibn-i Hüseyin’in mutasarrıf olarak kaydedildiği görülmektedir. Söz konusu hasılın Papaslık köyüneki bahçe ve zeminlerden elde edildiği tesbit edilmiştir. 1706 yılında Ertuğrul Gazi Vakfı ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık bu zaviye aleyhine çözümlenmiştir. Zaviye’ye ayrıca 40 akça hasılı ile mukayyed Bayram Hoca Yeri demekle maruf yer de vakfedilmiştir (KKA.TTD 541:52a).

4. Ahi İsmail Zaviyesi

Büyük Küre Köyü'nde bir çiftlik yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunup, Ahi İsmail neslinden Osman'ın mutasarrıf olduğu tesbit edilmiştir. Vakfın kadimden oluşu, kuruluşunun Osman Gazi veya daha öncesine kadar götürülebileceğini düşündürmektedir. Vakıf 1653 yılında zaviyenin ortadan kalkmasıyla Havass-ı Hümayun'a ilhak olunmuş, daha sonra da içinde bulunduğu köyün tamamı ile beraber Köprülü Mehmed Paşa'nın Lefke yakınlarındaki Vezirhan'da kurduğu vakfa akar olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:52a).

5. Burçaklı Zaviyesi

Çadırlı Köyü'nde Burçaklı Zaviyesi'ne iki çiftlik yerin kadimden vakıf olduğu, ve "selatin-i maziyyeden hükümleri" bulunduğu belirtilmektedir. Bu ifadelerden vakfın Osman Gazi döneminde kurulmuş olabileceği düşünülmektedir. Ali Derviş ve karındaşlarının mutasarrıf olarak kaydedildiği vakfın hasılı 750 akçadır (KKA.TTD 541:52b).

6. Ferraş Murad Zaviyesi

Bilecik nefsinde "kadimden" vakıf olduğu belirtilen zaviyenin kurucusu olan Ferraş Murad'ın, Ede-balı Zaviyesi'nde ferraşlık vazifesi gördüğü tahmin edilebilir. Söz konusu vakfın, Fatih döneminde mensuh olduktan sonra mukarrer tutularak eski mütevellî oğlu Mehmed'e tevliyetlik üzere ve Ahmed adındaki dervişe müştemil sadaka olduğu kaydedilmiştir. Yusuf adındaki birinin Mütevellî ve Seyyid Mustafa'nın Şeyh olduğunun kaydedildiği vakfın tevliyetinin Kılıç Bey evladına şart olduğu da belirtilmektedir. Sultan Murad Han ve Sultan Mehmed Handan hükümleri olan Kılıç Bey evladından Cafer veled Murad veled Mehmed arasından Cafer'in mütevellî ve Seyyid Mustafa'nın Şeyh tayin edilmesinden sonra tevliyet, Cafer veled-i Murad'a geçmiştir. Vakfın Bilecik nefsinde 8640 akça toplam hasılı mukayyed olup, bunun önemli bölümü hamamdan sağlanmaktadır. Hamamdan elde edilen 5760 akçanın dörtte biri Ede-Balı zaviyesine sarf edilmekteyken, hamamın geliri 5040 akçaya düştükten sonra Ede-balı Zaviyesi'nin hissesi 720 akçaya düşmüştür. Vakfın Karaçay, Alakilise ve Güneyce köylerinde hasılı belirtilmeyen ziraatgâhlarının varlığından da bahsedilmektedir (KKA.TTD 541:52b). Ferraş Murad

Zaviyesi'ne akar olarak, Eskişehir Nahiyesi'nde hasılı belli olmayan 67 nefer ile meskun bir köy ile 350 akça hasıl ile mukayyed bir de çiftlik kaydı bulunmaktadır.

7. İbrahim Zaviyesi

Çukurviran Köyü'nde Gedik Seyyid elinde bulunan bir çiftlik yerin Emir Süleyman Hüdavendigâr döneminde İbrahim'e ve evladına vakfettiği görülmektedir. İbrahim'in evladından Selan Hatun oğlu Ali'nin mutasarrıf olup, vakfın mensuh olmadığı altı çizilirken mutasarrıflığın daha sonra İbrahim neslinden Sinan, Merhamet, Murad ve Mustafa'ya geçtiği kaydedilmiştir. Son olarak Çaltı Köyü'nde bulunduğu belirtilen zaviyenin mutasarrıflarının Şaban, Receb, Mustafa ve Ramazan adındaki şahıslar olduğu görülmekte olup, hasıl kaydedilmemiştir. Zaviyenin gelirleri belli olmamakla beraber derkenar kaydından giderlerinin “cihet-i meşihat” için 6 müdd hınta ve yevmi 7 akça; “cihet-i nezaret” için 6 müdd hınta; “cihet-i hitabet” için yevmi 3 akça olduğu belirlenmiştir (KKA.TTD 541:53a).

8. Yarasa Baba Zaviyesi

Bilecik'te yarım çiftlik miktarı yerin Yarasa Baba'ya vakf olduğu ve ellerinde “selâtin-i maziyeden hükümleri” olduğu belirtilmektedir. Derviş Halil, Derviş Durmuş, İbrahim, Abdurrahman, Seydi Ali ve Ahmed nam oğullarının mutasarrıf olarak kaydeildikleri vakfı son olarak Seydi Ali, Ahmed, İbrahim, Abdurrahman, Yunus ve Halil tasarruf etmişlerdir. Vakıf evladından 15 neferin kayıtlı olduğu anlaşılın vakıf yerin hasılı 700 akçadır (KKA.TTD 541:53b).

9. Ahi İdris Zaviyesi

Bilecik'in Bayad Köyü'nde bir çiftlik yerin kadimden vakf olup “selâtin-i maziyeden” gelmeleri olduğu ve daha sonra mensuh olup tımara verildiği kaydedilmiştir. Bayezid Hüdavendigâr, vakfı mukarrer tuttuktan sonra Lütfullah oğlu İhtiyar'a sadaka etmiştir. Bundan sonra oğulları Şefik, Turasa ve Beşir veledan Lütfullah mutasarrıflar olup, 150 akça hasılı bulunmaktadır. “Selatin-i maziye” ibaresi, vakfın kuruluş tarihinin Osman Gazi'ye kadar götürülebileceğini düşündürmektedir. Söz konusu zaviyeye Eskişehir'e bağlı Salih ve Depecikköy vs. de birkaç çiftliğin daha vakfedildiği görülmektedir. Ahi Hamza ve Ahi İdris'in tasarrufu altındayken mensuh olup tımara verilen yerler, zaviyenin ma'mur olması

sebebiyle yeniden vakfiyet üzere Ahi Hamza oğulları Üveys, Bali, İbrahim ve Ahi İdris'e verilmiştir. Vakfa son olarak Mustafa veled-i Ahi İdris mutasarrıftır (KKA.TTD 541:53a).

10. Lülü Paşa Zaviyesi

Bilecik'te "eski vakitlerde" Ak (Ede) Zaviyesi'ne vakfolunduğu belirtilen yerin daha sonra Sultan Mehmed Han hükmüyle Lülü Paşa'ya vakeildiği belirtilmektedir. Seydi Ali Şah'a sadaka olunduktan sonra "ayende ve ravendeye hizmet" olunmaya devam edildiği görülmektedir. Vakfa son olarak Nasuh mutasarrıf olup, toplam 740 akça olan hasılın beş bab asiyab, mukataa, kasab dükkanı ve ev ile dükkan zeminlerinden sağlandığı kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:53b).

11. Ede-Balı Zaviyesi

117/1 cilt numaralı deftere göre Osman Bey, 453 ve 585 numaralı defterlere göre Orhan Bey tarafından Şeyh Edebalı'ya vakfedildiği belirtilen Söğüd Nahiyesi'ne bağlı Kozağacı köyünde Osman Bey'den vakfa verilen 3 "gavur" bulunduğu mukayyedir. Zaviyeye Şeyh Ede oğlu Mahmud Paşa oğlu Şeyh Mehmed mutasarrıf olmuşlar ve meşihat şartlarını yerine getirerek ayende ve ravendeye hizmet etmişlerdir. Karyede ilk sayımda "cemaat-i Müslüman" başlığı altında 13 neferlik nüfus, son sayımda 18 nefere yükselmiş olup her iki sayımda da "cemaat-i gebran" başlığı altında 10'ar nefer mukayyedir. Karyenin hasılı 1710 akçadan 1768 akçaya yükselmiştir. Aynı nahiyede Kozca mezarası, Osman Bey'den Bilecik'deki Ede Şeyh Zaviyesi'ne vakfedilmiş olup, bahis konusu mezraya Edebalı oğlu Şeyh Mehmed'den sonra Paşa ve Mahmud mutasarrıf olmuşlardır. Vakfin son mutasarrıfı Mü'min Fakih'tir. İlk sayımda 13, son sayımda ise 24 nefer ile meskun olduğu görülen mezraanın hasılı 830 akçadır. Bundan başka Söğüd nefsinde 3 kafir yeri vakıf olup, zaviyede sarf olunduğu mukayyed olup, hasılı belirtilmemiştir. Böylece Söğüd'den sağlanan hasılın toplamının 2600 akçayı bulduğu söylenebilir (KKA.TTD 541:54a).

Zaviyenin Bilecik nefsinde Ferraş Murad tarafından yaptırılan hamamdan son tahlilde 720 akça hasılı kaydedilmiştir. Bundan başka, Sultan Mehmed Han beratı ile Derviş Mahmud adındaki vakıf evladının Derviş Paşa ile beraber mutasarrıf olduğu

vakfın meşihatının Elvan Bey'e bırakıldığı ve hasılının 1200 akça olduğu tesbit edilmektedir. Yine Bilecik nefsinde asiyab, mukataa, kasab dükkanı, dükkan ve hane zemin kiralari, bağat gelirlerinden toplam 740 akça hasılın mukayyed olduğu vakfın bu geliri Fatih döneminde Lülü Paşa Zaviyesi'ne aktarılmıştır. Böylece Bilecik nefsinde elde edilen hasılın toplam 1920 akçayı bulduğu görülmektedir (KKA.TTD 541:54b).

2.2.1.1.4. Zürrî Vakıflar

1. Yörgüç Paşa Oğlu Melik İsa Bey Vakfı

Yörgüç Paşa'nın babası Amasya ileri gelenlerinden Atabeyzade Abdullah Bey olup, doğum tarihi bilinmemektedir (Toruk, 2006:107). Bununla beraber Akyurt, silsilenamede Celaleddin Yörgüç Paşa'nın babasının Mehmed Bey olduğunu ve Gazi Mihal Bey'in torunu olduğunu belirtmektedir (Akyurt, 1947:33-37). Çelebi Sultan Mehmed, Amasya'da iken hizmetinde ve lalalığında bulunan Yörgüç, Ankara Savaşı sonrasında bozulan Osmanlı Birliği'nin tekrar sağlanmasında büyük emek sarfetmiş ve bu emeklerinin karşılığında Amasya Sancakbeyliği'ne tayin edilmiştir. Samsun ve Sivas'ta faaliyetleri tesbit olunan Paşa, 1415 yılında II. Murad'ın lalası olmuş, 1420'de Amasya'dan ayrıldıktan sonra 1422'de vezirliğe yükselerek Rum Beylerbeyi sıfatıyla yeniden Amasya'ya gönderilmiştir (Toruk, 2006:109; Akyurt, 1947:33). Burada gösterdiği büyük başarıların ardından kendi adına akça kestirmesi dönemin ilginç olayları arasındadır (Ayverdi, 1989:215). 1434 yılında Beylerbeylik görevinden alınan Yörgüç Paşa, Amasya'da Cami, imaret, medrese ve türbeden müteşekkil bir külliye yaptırmıştır (Toruk, 2006: 113-118)¹².

Yörgüç Paşa'nın Şahbula Hatun'dan olan Abdi Bey, Hızır Bey, Ali Bey, Yunus Bey, Sitti Hatun, Hundi Hatun adındaki çocuklarından başka, Safiye Sultan'dan Mustafa Bey adında bir oğlunun daha olduğu görülmektedir (Toruk, 2006:121). Akyurt ise, Yörgüç Paşa'nın oğulları olarak Ömer Bey, Mustafa Bey, Hızır Bey, Mehmed Bey ve Süleyman Paşa'nın isimlerini vermektedir (Akyurt, 1947:37). 541 numaralı Sultanönü Evkaf Defteri'ne göre ise Yörgüç Paşa'nın oğlu Melik İsa Bey'e de

¹² Yörgüç Paşa, bundan başka Akhisar Nahiyesi'nde bir camii yaptırmıştır. Oğlu Yunus'un kızı Hatice Hatun ise Yenişehir'de Dimbos Köyü'nü İznik'teki camii'de ruhu için cüz tilaveti ve köyde yaptırdığı mescidi için vakfettir (Barkan-Meriçli, 1988:252, 497).

tesadüf edilmektedir. Yörgüç Paşa'nın oğlu Melik İsa Bey de kurduğu evlad vakfına Lefke'yi kendisini oluşturan mahalleleri ile beraber akar olarak kaydettirmiştir. Bu dönemde Lefke, 26 nefer gebran ile meskun Hisar, 25 nefer gebran yanında 4 nefer de miriye bez vermekle yükümlü Zımmi ile meskun Savcıoğlu, 86 nefer gebran nüfusun yanında 26 nefer miriye bez vermekle yükümlü Zımmi ile meskun Baraklı, 47 nefer gebran nüfus yanında 26 nefer de miriye bez vermekle yükümlü Zımmi ile meskun Sarı Balaban mahallelerinden müteşekkildi. Bu mahallelerden elde edilen hasıl belirsizdir (KKA.TTD 541:59a-63a).

2.2.1.2. Hayratı Nahiye Dışında Olan Vakıflar

2.2.1.2.1. Külliye/İmaret

1. Sultaniye İmaret

Beşinci Osmanlı padişahı Çelebi Sultan Mehmed tarafından yaptırılan imaret, kendi adıyla anılan külliyesi içinde yer almaktadır. Külliyenin güneydoğusunda ve Yeşil Cami'ye çok yakın bir şekilde yaptırılan imaret, türbe ve cami yanında bulunması sebebiyle “Yeşil” ve medresenin daha meşhur olan “Sultaniye” adına nispetle “Sultan” isimleriyle tanınmıştır. Ancak Bursa Mahkeme Sicilleri, imaretin daha ziyade “Sultan Mehmed Han”, “Çelebi Sultan Mehmed Han” gibi padişahın kendi adıyla resmî kayıtlara geçirildiğini göstermektedir (Hızlı, 2001:52). Çelebi Sultan Mehmed'in Bursa'daki eserleri için düzenlediği R.evvel 822/Mart 1419 tarihli vakfiyesinde, külliyenin giderleri için vakfedilen çok sayıdaki köy, dükkân vs. yerler tek tek belirtilmektedir (Ayverdi, 1966:49-50).

Çelebi Sultan Mehmed'in Bursa'da yaptırdığı imaret evkafı için Bilecik'e bağlı Aleksi, Bahadır an Küplü ve Uzun Küplü köyleri ile Yarhisar'ın Karaomca köyünden başka Bursa köylerinden Serme ile şehir içinde çeşitli kalemler, akar olarak bağlanmıştır. Aleksi köyü, 28 hane ve 28 mücerreden müteşekkil 56 nefer “Cemaat-i Müselman” ile 110 neferden müteşekkil “Cemaat-i Gebran”ın oluşturduğu 166 nefer vergi nüfusuna sahip bir köy olup, köyden hasıl olan 4720 akçanın önemli bir bölümü bağ, bahçe ve bostan gelirlerinden sağlanmaktadır. Bahadır an Küplü Köyü ise, 48 nefer “Cemaat-i Müselman” ile 175 nefer “Cemaat-i Gebran”dan müteşekkil 223 nefer ile meskun olup, elde edilen toplam 6200 akça hasılın büyük

bir bölümü bağ, bahçe ve bostan mukataalarından elde edildiği görülmektedir. Uzun Küplü Köyü, 44 nefer “Cemaat-i Müselman” ile 274 nefer “Cemaat-i Gebran”dan oluşan toplam 315 nefere sahip bir köy olarak Bilecik’in en kalabalık köyü olma özelliğine sahiptir. Köyden elde edilen 13.844 akçalık gelirin 7500 akçası “mukataa-i bağ ve bağçe ve bostan”dan sağlanmaktadır. Köyde toplam 15 babdan müteşekkil 8 adet asiyyab kaydı bulunmaktadır (KKA.TTD 541:54b-57b).

İnceleme alanımız içinde Yarhisar’a bağlı Karaomca Köyü de bu vakfa akar olarak kaydedilmiştir. Karyede ilk sayımda 10 hane ve 5 mücerreden oluşan 15 nefer Müslüman ile beraber 19 nefer bağban gebranı ve 3 nev-yafteden müteşekkil 37, son sayımda ise 57 hane ve 11 mücerreden oluşan 68 müslüman nefer ile beraber 6 hane ve 4 mücerreden müteşekkil 19 neferden oluşan 78 nefer meskundur (Barkan-Meriçli, 1988:134).

Vakfın en önemli gelirlerini Bursa nefsinde bulunan çeşitli mukataa ve dükkan-hane gelirleri oluşturmaktadır. Vakfa bağlı olarak Mümin Ece Köyü’nden 8000 akçanın üzerinde gelir sağlanırken, 212 bab dükkan ve küşehadan elde edilen 85.249, Sultan hanından 27.500, Hacı İvaz Paşa hanından 11.000 ve zemin mukataasından 100 akça olmak üzere toplam 123.849 akça ile beraber toplam 130.000 akçanın üzerinde hasıl kaydedildiği görülmektedir (Barkan-Meriçli, 1988:52).

Vakıf gelirlerinin harcama kalemleri ise şöyle belirlenmişti: Öncelikle zaviye ile medresenin, sonra diğer binaların tamirine sarfedilecek olan hasıllardan artandan 400 dirhem 16 okka ağırlığındaki 6 batman, yani 98 okka (123 kg.) et ve beraberinde ona uygun ekmek ve pirince ve harda harc denilen ihtiyaç maddeleri için 40 dirhem akçe, zaviyede mutad olan usulle sarfedilecek. Günde iki kez yemek pişirilip ebeveyninin mezarlıklarındaki vazifelilere ve bu imaretin hademesinin evlerine gönderilecek, mukim ve misafir ayrımı gözetmeksizin aynı usul uygulanacak, Cuma, kandil ve Ramazan gecelerinde tatlı ve meyvelerle menü zenginleştirilecektir. İmaretin şeyhine günde 15 dirhem ve her ay 1 müd buğday, 1 müd arpa ve ½ pirinç, imama her gün 4 dirhem ve her ay 1 müd buğday ve arpa ile ¼ pirinç, müezzine günde 2 dirhem ve her ay 1 müd buğday, kapıcı da müezzinin aldığı alacak, aşçılardan üstad olanına her gün 2 dirhem, diğer dört aşçıya 1’er dirhem ve her ay 1 müd buğday, anbârdâr ve nakîbe 2’şer dirhem ve 1’er müd buğday, ekmekçinin her birine 1,25 dirhem, üç

câbîye 2'şer dirhem ve her ay 1 müd buğday ve 3 müd arpa, üç merkepçiye 2'şer dirhem ve 1 müd buğday, her gün birer cüz okuyacak otuz hafızın her birine 2'şer dirhem, bunların reislerine ise 3 dirhem ve ayda 1 müd buğday, iki kandilciye 1'er dirhem, kâtibe de hergün 3 dirhem ödenecekti. Bu arada vakfiyede, imaretin yıkılıp mahvolması durumunda, tekrar fiziksel ve fonksiyonel bakımdan hizmet verecek duruma getirilemezse, gelirin fakir ve miskinlere sadaka olarak verilmesi istenmektedir. İmaretin işleyişi kısmında, diğer imaret vakfiyelerinde de zikredildiği gibi, misafir ve bineklerinin üç gece barındırılması öngörülmekte, daha fazla kalmaları konusunda karar mütevelliyeye bırakılmaktadır. Son zamanlara kadar bazı kısımları gelebilen imaretin yapımının, cami girişindeki kitâbede yer alan bilgiden hareketle, Zilhicce 822/Aralık 1419'da ya da buna yakın bir tarihte bitirildiği düşünülebilir (Ayverdi, 1966:50; Hızlı, 2001:52).

2. Gedik Ahmed Paşa Külliyesi

Fatih ve II. Bayezid devirlerinin ünlü vezirlerinden olan Gedik Ahmed Paşa'nın Karahisar-ı Sahib'te yaptırmış olduğu külliye, medrese, imaret, cami ve hamamdan ibaret olup, 1472'de tamamlanmıştır. Külliyenin yapımını Mimar Ayas Ağa üstlenmiş ve ilk mütevellisi olmuştur. Külliyenin masrafları için Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndan 12.886 akça gelir vakfa tahsis edilmiştir. Külliye vakıfları için en büyük kaynak Paşa tarafından yaptırılan hamam gelirleridir (9820 akça). Ayrıca yıllık hasılatı 1464 akça olan Başhane, önceleri kasab dükkanı iken 1572'de boyahaneye dönüştürülen işletmeden elde edilen 180 akça, hamam yakınındaki 15 dükkana ait 960 akça tutarındaki kira ve 300 akçalık bahçe mukataası vakfin diğer gelirlerini oluşturmaktaydı. Külliye gelirlerinin büyük bir kısmı Karahisar Sancağı dışından karşılanmaktaydı. Kütahya, Banaz, Lazkiye, Honaz, Aydın, Bilecik ve İstanbul gibi çeşitli yerlerden sağlanan bu gelirlerin çoğu külliyyede görevli olanların ücretlerine tahsis edilmiştir (Bulduk, 1993:339-344).

Gedik Ahmed Paşa, Bilecik'e bağlı Kurd (Murad) köyünü, önceleri kendi mülküyken, Karahisar-ı Sahib (Afyon) Sancağı'ndaki imaretine vakfetmiştir. Söz konusu köyde 59 hane ve 33 mücerreden müteşekkil 92 nefer meskun olup, hasılı 4231 akçadır. Köyün gelir kalemlerinin önemli bir kısmını çift resmi ve hububat ürünleri üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır (KKA.TTD 541:50b).

2.2.1.2.2. Zürrî Vakıf

1. Şehzade Alemşah Validesi Vakfı

Bu vakıf için Gözlü Köyü'nün vergi gelirleri vakfedilmiştir. Önceleri Davut Paşa'ya ait bir mülk iken, II. Bayezid'in oğlu Alemşah'ın validesi Gülrüh Kamer Sultan'ın satın alarak erken yaşta ölen oğlu adına vakıf yaptığı görülmektedir. Ancak söz konusu vakfa ait herhangi bir vakıfnamenin görülmediği belirtilmektedir. 13 hane ve 10 mücerreden müteşekkil 23 nefer ile meskun olan köyden elde edilen vergi hasılı 1681 akça olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:52b).

2.2.2. İnönü Nahiyesi

İnönü Nahiyesi'ne bağlı Bozüyük nefsinde Kasım Paşa'nın banisi olduğu külliyyeden başka İnönü nefsi ve köylerinde de 4 adet cami ve mescid, 15 adet zaviye, 6 adet de zürrî vakıf kaydı bulunmaktadır. Nahiyyede tesbit edilen toplam 26 vakfın 7'sinin nesh edildikten sonra yeniden vakfiyetlerinin mukarrer tutulduğu anlaşılmaktadır. İnönü nahiyyesindeki vakıfların tamamının hayratları nahiye içinde bulunmakta olup, nahiye dışındaki herhangi bir hayri eser için akar bağışı tesbit edilmemiştir. Tesbit edilen vâkıflardan ikisinin Gaziyân-ı Rum (Kasım Paşa ve Abdullah oğlu Mustafa Bey), birinin Ahiyân-ı Rum (Ahi Hoca), 7'sinin Abdalân-ı Rum'a ait vakıflar olduğu (Tur Ali Baba, Osman Baba, Kumral Abdal, Murad Baba, Tigan Abdal, Seydi Ali, Seydi Süleyman Baba), 5'inin şeyh ve 8'inin fakih (Mevlana İsa Fakih, Ömer Fakih, Murad Fakih, Yusuf Fakih, Numan Fakih, Musa Fakih, Veli Fakih ve Mevlana Ferhad Fakih), birer tanesinin de hacı ve sofı unvanı taşıdığı görülmektedir. Vâkıflar arasında unvan taşımayanlar da bulunmaktadır.

2.2.2.1. Külliyyeler

1. Kasım Paşa Vakfı

Taeschner (Taeschner, 1932:185-186), Bozüyük'teki camiinin kurucusunun Güzelce Kasım Paşa olduğunu yazmakta ve O'nun bu görüşüne, Oktay Aslanapa, Faruk Sümer, Ayşe Denknalbant, Cahit Baltacı ve Güner İnal da katılmaktadırlar. Ancak Bozüyük Kasım Paşa Camiinde 1777 tarihinde boşalan hatiplik görevine Şeyhülislam'ın Padişah'a hatip atama için arzında aynen "Bozüyük'de vaki

müteveffa Kasım Paşa-yı Cezeri Camii Şerifi'nde evkaf-ı mahsusunda olmak üzere yevmi yedi akçe..." (BOA.CE, 1191:19298) ifadesinden caminin ve külliye banisinin Cezeri Kasım Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Goodwin de bu binanın Cezeri Kasım Paşa tarafından yaptırıldığını yazmaktadır (Goodwin, 1997:179-180).

Cezeri Kasım Paşa hakkında Celalzade Mustafa " ...saygı mercii bilgili, faziletli, olgun, iyilik ve lütuf sahibi, Kasım Paşa'dır. Bu zat, o dönemde olan iyiliklerin yüz suyu, kemal ve irfan sahiplerinin parlak gönüllerin misk kokusu ve amber işaretleri, iyilik ve olgunluk madeni, aydınlık hoş gönülleri, saygı ve şeref kaynakları, önceki ve sonrakilerin ilmini kendinde toplayan, gizli ve açık fenlerde zor meseleleri çözen, anlaşılması çok zor problemleri kaldıran, tenkitçi yaratılışı ince meseleleri anlayan nüktedan, tatlı dilli, olgun yumuşak huylu zihni hayal üreten ve cevher saçan faziletli çeşitli haber verendi. İnsaf ve adalette bizzat eşsiz Lokman, yumuşaklık ve zekada Aristo tedbirli, işleri yürütmeye Âsaf düşünceli, kapalı meseleleri halletmede zoru çözen, kanunlarda, anlayış sağlam, usul ve merasimde zihni muhkem ve sağlam, işlerin gerçeklerine muttali, gizli sırları bilen, ikisi de o dönemde en üstün en akıllıları idiler. Adı geçen Kasım Paşa şanslı genç şehzadenin lalalıkları hizmetine atanıp, saltanat fermanı ihsanıyla, güven sembolü defterdarlık da verildi" ifadelerini kullanmaktadır (Celalzade Mustafa, 1997:524-525).

Kasımpaşa Camii ve Külliyesi; Cami, sıbyan mektebi, imarethane ve mutfak, aşhane ile yıkılıp kaybolan medrese, kervansaray ve hamamdan ibarettir. Bu külliye Busbeq'in yanında 19 Mart 1555'de Bozüyük'ten geçen Dernschwam görmüş ve hakkında övgü dolu bilgiler vermiştir: "Bina bu direkler üzerine oturtulmuş. Kervansaraya birçok at konabilir. Camiyi otuz sene evvel Cassan Bascha (Hasan Paşa) [Kasım Paşa] yaptırmış. Caminin yanında iki tane imaret var. Burada yolculara çorba ve içinde et bulunan pilav veriliyor. Kervansaray bütün yıl çalışıyor. Hiç boş kalmıyor. Elçilere çorba, pilav ve et ikram edildi. İmaretin mutfaklarından bu şehirde oturacaklardan isteyenlere günde iki defa etle çorba dağıtılıyor. Cami, misafirhaneler, hoca için odalar ve imarethane kısmıyla birlikte ve hepsi bir arada güzel bir tesis. Caminin önündeki avluda yuvarlak mermerden yapılmış yüksek bir şadırvan var. Türkler camiye girmeden önce burada yıkanıyorlar (abdest alıyorlar). Bu, şöyle dıştan bir yıkanma. Ama onlar içten de temizlendiklerini sanıyorlar"

(Dernchwarn, 1987:224-226). Tournefort ise, seyahatnamesinde ayrıntı vermez: “10 Kasımdaki yürüyüşümüz, küçük korularla sınırlanmış güzel ovalarda on iki saat sürdü. Geceyi Buiduk'ta (Bozüyük) çatısı kurşun kaplı bir kervansarayda geçirdik; caminin kubbesi de kurşun kaplıydı” (de Tournefort, 2005:232).

Kasımpaşa Camii, Önünde son cemaat yeri ile kare planda tek kubbeli cami, kırmızı ve beyaz kesme taşlardan karışık örgülü duvarlarla 13.80 m. çapında pendantif kubbeli önünde mukarnas başlıklı sütunlar üzerine kırmızı ve beyaz taş kemerlerle üç kubbeli son cemaat yeri ve batı kenarında minaresi ile sade fakat olgun nispetli bir mimari örneği gösterir. İki renkli taşlardan yay kemerli kapısı üzerinde Rumi bordürlü dört satırlık Türkçe kitabesinde 935 (1528) tarihinde yaptırıldığı yazılıdır. Avlu kapısındaki şişkin sivri kemerli alınlık içinde karışık istifli sülüsle ikinci kitabede, bu tarih yazı ile Türkçe olarak tekrarlanmıştır. Dıştan sade bir mimarisi olan cami içinde şaşırtıcı bir dekor zenginliği göze çarpar. Mihrap beyaz kesme taştandır. Mermer minberin külahı, yan kanatları ve kapısının üst tarafı İstanbul Selimiye Camii'nden tanınan renkli sır tekniğinde çinilerle kaplanmıştır. İki sıra pencere ile açılan duvarlarda alt pencere alınlıkları çini ile süslenmiştir. Müezzin mahfili zarif ayaklarla dört taş kemer üzerine oturmaktadır. Korkulukları çini kaplamalı mermerdir. Bu sütunlar dışında camideki diğer mermer işler bölge ocaklarından çıkarılan siyah benekli beyaz mermerdendir. Geometrik yıldızlarla işlenmiş yer yer sedef kakmalı pencere kapaklarından yalnız mihrabın doğu tarafındaki tam olarak kalmış diğerleri tamir görmüş veya bozulmuştur (Aslanapa, 1986:172-175). Kasımpaşa hamamı ise bugün yok olmuştur. Hamamın Arapça olan kitabesi şöyledir: “Büniye haze'l-hammamı Kasım Paşa erraci min rahmetullahü'l-alem vakfen li-ruhu'l-Muhammed hayru'l-Enam salavatu'l-lahu aleyhi ve ileyhi'l-kiram tarihi fi sene-i isna ve selasin ve tisa' maete (932)”. Taeschner, Hamam kitabesinin bulunduğu yer hakkında, Kasımpaşa Camini içinde bulunan kapının hemen içindeki müezzin mahfilinin üstünde iki satırlık fayans üzerine işlenmiş bir yazı olduğunu belirtmektedir. Bu yazı bol sülüs ve rozetlerle süslü olup, kitabe Kasım Paşa'nın daha önce yaptırdığı, Bozüyük veya başka bir yerde bulunan bir hamamdan getirilmiştir (Taeschner, 1932:182-186).

Bozüyük'te Kasımpaşa'nın yaptırdığı imaret de bugün de ayakta. Dernschwam imaret hakkındaki izlenimlerini “Caminin yanında iki tane imaret var. Burada yolculara çorba ve içinde et bulunan pilav veriliyor. Elçilere çorba, pilav ve et ikram edildi. İmaretin mutfaklarından bu şehirde oturacaklardan isteyenlere günde iki defa etle çorba dağıtılıyor. Aslında burada oturanların çoğu fakir, hiçbir şeyleri yok. Eşkıya yüzünden vaktiyle buralarda kimse barınamazmış. Ancak Hasan Paşa [sic Kasım Paşa], camiye, kervansaray ve imarethane yapıtıyla halkı burada toplamış. Buraya ilk gelenler hoca takımı ile işsiz güçsüz tembel kimseler Dernschwam imaret hakkında oldukça iddialı biçimde imaretler yapıp da halka yemek verilmese, burada bir köy bile kurulamazdı. Ama hiç kimse çalışmak istemediği için bedava yemeğe gelmiş olabilirler” şeklinde aktarmaktadır (Dernschwam, 1987:224). Dernschwam Kervansaray hakkında ise “Kervansaraya birçok at konabilir. Kervansaray bütün yıl çalışıyor. Hiç boş kalmıyor” bilgisini vermektedir (Dernschwam, 1987:225). Tournefort seyahatnamesinde ise kervansaray hakkında sadece çatısının kurşun kaplı (de Tournefort, 2005:232) olduğunu belirtir. Koerte ise, kervansarayın bugün harabe olduğunu belirtmektedir (Koerte, 1899:1).

Kasımpaşa Camii ve Külliyesi'ne Kasım Paşa tarafından zengin gelirler temin edilen araziler ve mülkler bırakılmıştır. Bozüyük merkezi dört mahalleye ayrılmış olarak Kasım Paşa vakfına bağlıdır. Bozüyük merkezinde bir hamam ve 21 adet dükkan vakfa akar olarak kaydedilmiştir. Bozüyük merkezi dışındaki vakıf arazilerini belirleyen sınırlar defterde şöyle belirlenmektedir: “Bozüyük sınırı bunlardır zikr olunur Akçapınar ve Gölcük ve Boğdanoluk ve Ortaköprü ve Uzunkavak geçidi ve Defterdardeğirmen köprüsü ve Karadona burnundan Hoca Ali Pınarı ve Yemişlipınar ve Köprülü deyu - meşhedi ve Başlıpınar ve Eskiköy ve Karye-i Sunalar ve Karye-i Çay ve Taşluca ve Karye-i Günyarık Karye-i Belinden Akçapınara varid yaylak Göymük, yaylak-ı Akçapınar.” Bu sınırlar Bozüyük'ün kuzeyine doğru uzanan sınırlardır. Kasımpaşa vakfının bunun dışında çiftlikleri de bulunmaktadır ki bunlar; Karaca köyünde Murat ve Esed, Hıdır, Segirce köyünde Kulun-Yüki Çiftliği, çeltik ekilen Günyüzü nahiyesine tabi İnköy, Değirmenler ise Karacaşehir'e bağlı Eymür Öğüğü ve Kara-öyük'de bulunmaktadır (KKA.TTD 541:41a-42b).

Bozüyük nefsinde Hamam mukataasından 2601, 31 bab dükkan icaresinden 1495, çayır mukataasından 300, bahçe mukataasından 1184, Dona Köyü'nde bulunan beş aded çiftlikten 32.250, Tekirce köyündeki Karagöz çiftliğinden 50, bir bab boyahaneden 66, Çayır-ı Bâli Hacı'dan 15, Mukataat, çayır ve zemin ve asiyab der Vakfı Zaviye-i Kıllu Ali ber vechi maktu 200, Karaca Köyü'ndeki çiftlikten 661, Karacaşehir'e tabi Eymür Öyüğü Köyü'ndeki asiyablardan 2000, Karaöyük Köyü'ndek, onbir bab asiyabdan ise 1000 akça akar olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:41a-42b; BOA.MAD 27:82-83).

2.2.2.2. Camiler

1. Emced Camii Vakfı

İnönü nefsinde bulunan bir hamamın İnönü kadıları tarafından tasarruf edildiği, ancak Bayezid Han zamanında Emced adındaki birinin yaptırdığı camiye vakfedildiği görülmektedir. Hamamın günlüğü 7 akçadan 2520 akça hasılı olduğu kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:44b).

2. Mevlana İsa Fakih Vakfı

İnönü'de Etmekçi Çiftliği demekle meşhur çiftliğin evvelden Kadı tarafından tasarruf edildiği ancak daha sonra Merdanlı İmaretine vakfedildiği kaydedilmiştir. Vakfin nesh edilip tekrar mukarrer tutulmasından sonra Mevlana İsa Fakih'e sadaka olunduğu ve hasılının 800 akça olduğu tesbit edilmiştir (KKA.TTD 541:48a).

3. Hacı Yakub Vakfı

İnönü'nün Boyracık köyünde bir çiftlik yer, kadimden vakıf iken mensuh olub tımara verilmiştir. Sultan Bayezid Han'ın vakfiyeti mukarrer tutulmasından sonra eski mutasarrıfı Mevlana Ali Çelebi veledi Mevlana Bedreddin'e sadaka olunan çiftliğe en son Mevlana Davud'un mutasarrıf olduğu kaydedilmiştir. Çiftliğin hasılı 880 akçadır (KKA.TTD 541:48b).

4. Akçaköy ve İnönü Camii Vakfı

Katmar Köyü'nde bir çiftlik mikdarı yerin kadimden vakfolub, vakfiyet üzere Nefs-i İnönü ve Akçaköy camiinde hatib olanlar tarafından tasarruf edildiği ve hasılının 300 akça olduğu kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:49b).

2.2.2.3. Zaviyeler

1. Tur Ali Baba Zaviyesi

İnönü nefsinde bulunan Tur Ali Baba Zaviyesi'ne bir çiftlik yer vakfedilmiş olup, mezkûr zaviyede İskender Şeyh'in ayende ve ravendeye hizmet ettiği kaydedilmiştir. İskender'den sonra Derviş Yusuf ve Derviş Pîrî'nin mutasarrıf oldukları zaviyeye İnönü'de iki bağ yeri ve İsavıranı'nda onaltı dönüm yerin vakfedildiği görülmektedir. Derviş Yusuf ve Derviş Mehmet'in şeyhliğini müteakip, zaviyeye son olarak Derviş Mehmet ve oğulları mutasarrıf olmuşlardır. Zaviyenin toplam geliri 400 akça olarak kaydedilmiştir (BOA.MAD 27:87; KKA.TTD 541:44a).

2. Mehmed Şeyh Zaviyesi

İnönü'ye bağlı Eğrigöz köyünde bir çiftlik yerin Orhan Gazi tarafından Mehmet Şeyh'e mescid ve zaviye için vakfedildiği, Mehmed Şeyh'ten sonra İsa Şeyh oğulları Emir, Osman ve Şahkulu'nun mutasarrıf olduğu çiftliği bunların soyundan Orhan ve Mehmet'in tasarruf ettiği anlaşılmaktadır. Vakfa son olarak Mehmed ve oğlu Kocabali mutasarrıf olup, vakfın hasılı 800 akça olarak kaydedilmiştir (BOA.MAD 27:94; KKA.TTD 541:44a).

3. İlyas Sofu Zaviyesi

İnönü'ye bağlı Çomaklı köyünde 30 dönümlük yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunurken mensuh olup tımara verildiği ve Sultan Mehmed Han ile Sultan Bayezid Han hükümleri ile İlyas Sofu'nun tekrar vakfa mutasarrıf olduğu görülmektedir. Vakfın ilk etapta kimin adına kurulduğu tesbit edilememektedir (KKA.TTD 541:44b).

4. Alluca Şeyh Zaviyesi

İnönü'ye bağlı İsavıramı köyünde Aluca Şeyh adına kayıtlı zeminin, vakfiyet üzere tasarruf olunurken mensuh olup tımara verildiği, vakfiyetin “mukarrer” tutulmasını müteakip İbrahim ve daha sonra Hacı Sinan'a sadaka olunduğu kaydedilmiş olup, söz konusu vakıf için 665 akça hasıl tesbit edilmiştir (BOA.MAD 27:88; KKA.TTD 541:44b).

5. Kulağuz Şeyh Zaviyesi

İnönü'ye bağlı Kavşud köyünde bir çiftlik yer kadimden vakfiyet üzere Kulağuz ve nesli tarafından tasarruf edilirken, Mustafa fevt olmasından sonra Yusuf Fakih oğlu Usul'e geçtiği görülmekte olup, son olarak Numan Fakih'e ve vâkıfın neslinden Kemal'e sadaka olunmuştur. Köyeki çiftlikten 4110 akça hasıl elde edildiği kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:45a).

6. Ahi Hoca Zaviyesi

İnönü'ye bağlı Armudlu köyünde Ahi Hoca çiftliği demekle maruf bir çiftlik yer, kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunur iken tımara verilmiş, ancak vakfiyeti mukarrer tutulduktan sonra Sadık, Musa, Kulfal ve Ahmed'e sadaka olunmuştur. 800 akça hasılı ile mukayyed olan vakfa en son Sadık, Musa ve Kulfal mutasarrıf olmuşlardır (BOA.MAD 27:86; KKA.TTD 541:45a).

7. Şeyh İshak Zaviyesi

İnönü'ye tabi Saraycık köyünde bir çiftlik yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunur iken mensuh olup tımara virildikten sonra mukarrer tutularak İbrahim oğlu Ahmet, Hasan oğlu Tursun ve Halil oğlu Yusuf'a ve son olarak Ahmet'e sadaka olunduğu belirtilmektedir. Vakfın hasılı sadece 400 akçadan ibarettir (BOA.MAD 27:85; KKA.TTD 541:45a).

8. Osman Baba Zaviyesi

İnönü'niün Aksu köyünde bir çiftlik yer Osman Baba Zaviyesi'ne vakıf iken mensuh olub tımara virilmiş, ancak Sultan Bayezid Han zamanında mukarrer tutularak Murad Şeyh ve Ali Şeyh oğullarından Ali, Hamza, İlyas ve Yusuf'a yeniden sadaka

olunmuştur. Vakfa Mustafa Derviş'ten sonra Hasan ve mahmud veledan Ömer ve Mustafa veled Ali mutasarrıf olmuşlardır. Vakfın hasılı 400 akçadır (BOA.MAD 27:93; KKA.TTD 541:45b).

9. Kumral Abdal Zaviyesi

Söz konusu zaviyeye İnönü'ye bağlı Kumral Baba, Kumral Seydi ve Karacağağaç köyleri vakfedilmiştir. Bu köylerde toplam 147 nefer meskun olup, bunlardan 93'ü hane, 54'ü mücerred olarak kaydedilmiştir. Köylerden elde edilen toplam vergi miktarının 7317 akçayı bulduğu görülmektedir. Osman Han'dan vakfedildiğinin sabit olduğu belirtilen Kumral Baba köyüne, Mahmud Seydi ve Cemal Seydi mutasarrıflardır. Cemal Seydi'nin fevt olmasından sonra hissesi oğlu Bekir Seydi'ye sadaka olunduğu ve köye son olarak Kalender veled Şeyh Bekir'in mutasarrıf olduğu kaydedilmiştir. Köyden 1537 akça hasıl elde edildiği görülmektedir.

Kumral Seydi köyü ise, 3315 akça ile en fazla gelir getiren birim olarak dikkat çekmektedir. Osman Han tarafından vakfedildiği görülen köye Kumral Seydi oğlu Alişar'ın oğlu İbrahim Seydi mutasarrıf olup, İbrahim'den sonra oğlu Budak'a sadaka olunduğu belirtilmektedir. Karacağağaç köyü, Kumral Abdal Zaviyesi'ne vakfedilen İnönü Nahiyesi'ndeki son köy olup, 2465 akça hasılı ile mukayyedir. Kayıtlardan söz konusu köy için Sultan II. Bayezid'in de nişan-ı hümayununun mevcut olduğu anlaşılmaktadır (BOA.MAD 27:85; KKA.TTD 541:45b-46b).

10. Murad Baba Zaviyesi

İnönü'nün İncesu köyünde bir çiftlik yerin Murad Baba Zaviyesi'ne vakf olduğu, ellerinde "Selâtin-i maziyyeden" hükümleri bulunmasına rağmen mensuh olub tımara verildiği kaydedilmiştir. Bayezid Han zamanında mukarrer tutulduktan sonra Kalfal Şeyh ve Hızır İlyas'a sadaka olunan yere daha sonra Yusuf ve Ali'nin, Yusuf'un fevtinden sonra ise oğlu Ömer mutasarrıf olmuşlardır. 350 akça hasılı bulunan yeri son olarak Turgut Şeyh veled-i Yusuf Şeyh tasarruf etmişlerdir (BOA.MAD 27:90; KKA.TTD 541:47b).

11. Tigan Abdal Zaviyesi

İnönü'ye tabi Dörtelli Köyü'nde bulunan Tigan Abdal Zaviyesi'ne vakfedilmiş bulunan çiftliklere “selatin-i maziden” ahkamlarıyla Devlet Bacı'nın vakfiyet üzere mutasarrıf olduğu kendisinden sonra Hızır Bali'ye geçtiği kaydedilmiştir. Hızır Bali'den sonra oğlu Bektaş'ın 354 akçalık hasıla mutasarrıf olduğu görülmektedir. Söz konusu hasılın, Hamza Hacı'nın banisi olduğu Şuayyib değirmeninden sağlandığı anlaşılmaktadır (BOA.MAD 27:89; KKA.TTD 541:44a).

12. Bahşayış Şeyh Zaviyesi

Yine Boyracık köyünde bir çiftlik yerin kadimden Bahşayış Zaviyesi'ne vakıf iken mensuh olub tımara verildiği, mukarrer tutulduktan sonra Bahşayış Şeyh oğlu Yusuf Şeyh oğlu Seferşah'a sadaka olunan vakfın 700 akça hasılının bulunduğu kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:49a).

13. Seydi Ali Zaviyesi

İnönü'nün Ece ve Kızılhisar köylerinde bir çiftlik yerin kadimden Ali Seydi vakfı olduğu, Sultan Murad zamanında Ali Seydi oğlu Mustafa Seydi'nin vakfa mutasarrıf olduğu belirtilmektedir. Mustafa'nın fevt olmasından sonra Sultan Bayezid Han ve Sultan Selim Han zamanlarında oğlu Kemal Seydi'nin mutasarrıf olduğu vakıf son olarak Mustafa'ya sadaka olunmuştur. Vakfın 360 akça hasılı bulunmaktadır (KKA.TTD 541:49a).

14. Seydi Süleyman Baba Zaviyesi

İnönü'nün Aksu köyünde 20 dönüm mikdarı yer Seydi Süleyman Baba adındaki dervişe, İnönü'nün eski beyi olduğu düşündüğümüz İdris Battal Bey'in yaptığı vakıf, Osman gazi öncesinde yapıldığı kesin olan tek vakıftır. Sultan selim ve Süleyman'ın nişanlarıyla Seyyid Habib'in mutasarrıfı olduğu vakıf, kendisinden sonra oğlu Kızıl'a geçtiği ve hasılı tesbit edilememiştir (KKA.TTD 541:49b).

15. Kıllu Ali Zaviyesi

Kasım Paşa Vakfı'na bağlı olan bir zemin ve asiyab kaydı dolayısıyla yukarıda zikredilen Kıllu Ali Zaviyesi'ne Eskişehir'de de 200 akça hasıllı bir yer vakfedildiği

ve zaviyeye Göçek Derviş'in mutasarrıf olduğu görülmektedir (BOA.MAD 27:84; KKA.TTD 541:19a, 42b).

2.2.2.4. Zürrî Vakıflar

1. İbrahim Oğulları Hasan ve Yakub Vakfı

İnönü'ye bağlı Katmir Köyü'nde bir çiftlik yerin kadimden vakıf iken mensuh olup tımara verildiği, tekrar mukarrer tutulduktan sonra ise İbrahim oğulları Hasan ve Yakub'un 800 akçaya mutasarrıf oldukları kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:47a).

2. Hızır veled-i İlyas Vakfı

Çukurhisar köyünde bir çiftlik yerin kadimden vakıfken, mensuh olup tımara verildiği, Sultan Bayezid Han tarafından mukarrer tutulduktan sonra Hızır veled-i İlyas'a sadaka edildiği tesbit edilmiştir. Vakfın hasılı 800 akça olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:47b).

3. Ömer Fakih Vakfı

İnönü'ye tabi Eğrigöz köyünde bir çiftlik yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunurken mensuh olup, tımara verildiği, Sultan Bayezid Han zamanında ise vakfiyetinin "mukarrer" tutulduğu görülmektedir. Bu dönemde Ömer Fakih ve ölümünden sonra da oğlu Musa Fakih'e sadaka olunduğu belirtilen vakıf, Musa'dan sonra oğlu Cafer'e ve son olarak Veli Fakih adına kaydedilmiştir. Çiftlikten 233 akça hasıl elde edildiği görülmektedir (BOA.MAD 27:94; KKA.TTD 541:48b).

4. Murad Fakih Vakfı

Günyarık köyünde Tayyari yeri demekle maruf vakıf yer, sonradan mensuh olup tımara virilmiştir. 800 akça hasılı bulunan vakıf yer Murad'a sadaka olunmuştur (BOA.MAD 27:86; KKA.TTD 541:49a).

5. Mevlana Ferhad Fakih Vakfı

Günyarık köyünde Temurci çiftliği demekle maruf çiftliğin vakfolub, son tahlilde Mevlana Ferhad Fakih'e sadaka olunduğu belirtilmektedir (KKA.TTD 541:49b).

İnönü'nün Çepni Köyü'nde de 20 dönümlük yerin kadimden vakfiyet üzere tasarruf olunduğu, vakfiyetine “selâtin-i maziyeden” hükümleri olduğu kaydedilmiştir. Vakfın 700 akça hasılı kaydedilmiştir (KKA.TTD 541:47b).

2.2.2.5. Muallimhane

1. Mustafa Bey bin Abdullah Vakfı

İnönü nefsinde bir muallimhane bina edip “hasbeten lillah” 23.000 akça vakfedip, Bahtiyar veled-i İlyas'ı mütevellî nasbenden Mustafa Bey, rıbhndan elde edilen 1250 akçadan birer akça Mütevellilere, dört akça birinci muallime ve iki akça da ikinci muallime şart koşturmuştur (KKA.TTD 541:48b).

2.2.3. Söğüd Nahiyesi

Söğüd Nahiyesi'nde hayratı nahiye içinde bulunan 18 vakıftan 10'u cami ve mescid, 4'ü zaviye ve 4'ü de zürri vakıf hükmündedir. Bundan başka hayratı nahiye dışında olan iki selâtin vakfının yanında bir zaviye ve mescid bir de zaviye vakfına ait akarlar tesbit edilmiştir. Söz konusu vakıflarda mutasarrıf olan şahıslardan 4'ünün şeyh ve birinin sofî ünvanını taşıdığı görülmektedir. Gaziyân-ı Rum içinde değerlendirilebilecek bir vâkıfın (Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey) yanı sıra iki de Abdalân-ı Rum (Akbaş Derviş ve Şeyh Edebalı) temsilcisi bulunmaktadır. Vakıf mutasarrıfları arasında fakih ünvanını taşıyanların sayısı oldukça fazladır. Bunlar arasında Ömer Fakih, Mehmed Fakih, Yahya Fakih, Hamid Fakih, Hacı Eşref Fakih, Nimetullah Fakih, Murad Fakih, Durbeyi Fakih, Yusuf Fakih ve Ali Fakih, Mustafa Fakih, Cüneyd Fakih, Ahmed Fakih, Musa Fakih, Ahmed Fakih ve Leglek Fakih, Kasım Fakih, Süleyman Fakih, İbrahim Fakih, Hamza Fakih, Salih Fakih, Ramazan Fakih ve Hızır Fakih sayılabilir.

2.2.3.1. Hayratı Nahiye İçinde Bulunan Vakıflar

2.2.3.1.1. Camiler

1. Ömer Fakih Vakfı

Söğüd Nahiyesi'nde bulunan bir mezra, Osman Bey'in kayınpederi ve Orhan Bey'in dedesi olan Ömer Fakih'e imametlik için vakfedilmiş olup, söz konusu mezraaya

Ömer Fakih'den sonra kardeşi Mehmed tasarruf etmiştir. Mehmed Fakih'ten sonra Ömer Fakih, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed nişanlarıyla mutasarrıf olmuştur. Ömer Fakih'den sonra kardeşi Mustafa tasarruf etmiştir. Aynı nahiyede Kızılsaray mezrasında Murad Hüdavendigâr tarafından Ömer Fakih'e yapılmış bir vakıf kaydı bulunmaktadır. Bu iki kişinin aynı kişi olup olmadığı bilinmemekte ve mezkur mezraya daha sonra Ömer Fakih oğlu Hamza Bey oğlu Mehmed Fakih, Sultan Mehmed ve Gazi Hüdavendigâr nişanlarıyla mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 140 akçayı bulan mezrayı son olarak Yahya Fakih tasarruf etmiştir (BOA.TTD 453:227a; KKA.TTD 585:277b).

Söğüd kadıları için vakfedildiği görülen iki çiftlik yerin de Orhan Bey ve I. Murad'ın nişan verdikleri, Söğüd kadısının mutasarrıf olduğu ve "Ertonrul canı için 3 ellici kafir" in olduğu belirtilen kayıt, yukarıda ele alınan Ertuğrul Gazi vakfının Osman Bey tarafından yapıldığını düşündürmektedir. Osman Bey'in kayınpederi olan Söğüd kadısı Ömer Fakih tasarruf ederken mensuh olarak tımara verilen çiftlik, II. Bayezid zamanında Mahmud Çelebi'ye daha sonra ise Hamid Fakih'e sadaka olunmuştur. Vakfın son mutasarrıfı Emir Mahmud olup, hasıl 1960 akçadan 2000 akçaya yükselmiştir. Çiftlikte ilk sayımda 10 nefer son sayımda ise 14 nefer mukayyedir (BOA.TTD 453:227a; KKA.TTD 585:277b).

2. Hacı Eşref Fakih Vakfı

Söğüd'e bağlı Şarabhane Mezraası'nda bir çiftlik yer, Bayezid Bey ve Emir Süleyman'dan vakf olup, mahlûl kaldığı sebepten daha sonra Mevlana Şemseddin Ahmed'e verilmiştir. Mevlana Şûcâ'dan sonra son olarak Nimetullah Fakih tasarruf etmiştir. Mezraanın hasılı 200 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:227b; KKA.TTD 585:277b).

3. Murad Fakih Vakfı

Söğüd'e bağlı Kızılsaray Mezraası'nda Orhan Bey, I. Murad ve Çelebi Sultan Mehmed'den vakıf olan yere Murad Fakih oğlu Mehmed ve oğlu Murad Fakih tasarruf ettikten sonra Mevlana Şûcâ'ya sadaka olunmuş ve son olarak Mahmud adında birine verilmiştir. Mezraanın hasılı 200 akçadır (BOA.TTD 453:227a-228b; KKA.TTD 585:229a-280b).

4. İvaz bin İrice Bey bin Durbeyi Fakih Vakfı

Söğüd'ün Başviran Mezraasında İvaz'dan sonra Yusuf Fakih ve Ali Fakih'e imametlik üzere vakıf olan mezraa için Orhan Bey'den başka I. Murad, Yıldırım Bayezid, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed nişan-ı şerif vermiş olup hasıl 200 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:281a).

5. Yusuf bin Mustafa Fakih Vakfı

Söğüd'de Ahur Mezraası'nda Yusuf oğlu Hibetullah'ın Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad zamanında tasarruf ettiği vakıf, Orhan Bey zamanında imametlik için vakfedilmiştir. Vakfa son olarak Hacı Hiybe tasarruf etmiş olup 200 akça hasılı ile mukayyedir. İmamlık görevinin babadan oğla devam edebildiğini göstermesi bakımından önemlidir (BOA.TTD 453:230a; KKA.TTD 585:281a).

6. Yoğuncapelid Camii Vakfı

Söğüd'e bağlı karyede bulunan camiye imametlik ciheti için mezraada bulunan 2 müdlük yer vakfedilmiş olup, Cüneyd Fakih'ten sonra Mustafa fakih mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 70 akçadır (BOA.TTD 453:231b; KKA.TTD 585:283a).

7. Çaltı Köyü Camii Vakfı

Çaltı karyesinde bir çiftlik yer ala-sebili'liştirak Mehmed, Kasım, Durmuş, Musa ve İsa tarafından tasarruf edilmekte olup, hasılı 100 akçadır (BOA.TTD 453:232a; KKA.TTD 585:284a).

8. Ahmed Fakih Vakfı

Göynücek köyünde nim çiftlik vakıf yeri Ahmed Fakı'ya sadaka olunub fevt olduktan sonra İsa'ya verildiği ve hasılının 150 akça olduğu belirtilmektedir (BOA.TTD 453:232a; KKA.TTD 585:284a).

9. Ayaş Camii Vakfı

Selegri çiftliği demekle maruf çiftlik bir çiftlik yer Bigari mezraasında mülk olup, İmam Mevlana Ali Fakı ve Devlet Han adındaki şahıslar tarafından vakfeilmiştir. Vakfin hasılı 100 akçadır (BOA.TTD 453:232b; KKA.TTD 585:278a-284a).

10. Söğüd Camii

Sultan Mehmed'in Söğüd'de bir cami yaptırıp, Bursa'da Orhaniyye zevaidinden tayin ettiği hitabet, imamet, müezzin, kayyum ve revgân-ı çerağ ve hasır cihetleri için yevmi 10 akça bağışlamıştır (Barkan-Meriçli, 1988:280).

2.2.3.1.2. Zaviye ve Tekkeler

1. Şeyh Süleyman Zaviyesi

Söğüd'e bağlı İncepelid mezraasında Şeyh Süleyman'ın bir çiftlik yeri Osman Bey ve Orhan Bey'den vakıf olup, oğlu Ali Şeyh oğlu Mehmed ve kardeşi Osman mutasarrıf olmuşlardır. Daha sonra Mehmed oğlu Mustafa ve Yabaneri Aydın'a sadaka olunan vakfı, Aydın oğlu Mehmed tasarruf etmiştir. Osman'ın oğlu İvaz, Mehmed ve Mustafa ile bi'l-iştirak tasarruf etmişler, İvaz, Mahmud ve İsa vakfa tasarruf eden son kişiler olarak kayd olunmuşlardır. Hasılı 450 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:229a; KKA.TTD 585:280a).

2. İsa Sofu Zaviyesi

Söğüd'e tabi olan Gökçeviran mezraasında İsa Sofu, Osman Bey ve Murad Hüdavendigâr tarafından muaf ve müsellemlenmiş, kendisinden sonra evladından Sofu Hasan oğlu Davud ve kardeşi Sevindik muaf ve müsellemlenmişlerdir. Davud ve Sevindik elindeki nişan-ı hümayunda "Namaz yerinden doğancı deresine ve sivrice tepeye varıncaya kadar vakf ettim" ibaresinin geçtiği belirtilmektedir. Sevindik oğlu Halil ve Hasan'ın mutasarrıfı olduğu vakfa son olarak Ali, Musa Fakih, Hüseyin, Ahmed ve Hasan tasarruf etmişlerdir. Orhan Bey, I. Murad, Çelebi Sultan Mehmed tarafından nişanları yenilenen vakfın hasılı 200 akça olarak belirlenmiştir (BOA.TTD 453:230b; KKA.TTD 585:282a).

3. Akbaş Derviş Zaviyesi

Söğüd derbendinde Sekizpınarı demekle maruf mevzide bir çiftlik yer, Akbaş Derviş evladına vakıf olup, harab ve gayr-ı mamur olduktan sonra Salih'e sadaka olunmuştur. Hasılı 40 akçadır (BOA.TTD 453:231b; KKA.TTD 585:284a). Aşıkpaşazâde, burada adı geçen Akbaş Derviş'e, Orhan Gazi döneminde yaptığı

faaliyetler neticesinde Kandıra taraflarının verildiğini belirtmektedir (Aşıkpaşazâde, 2007:82, 310).

4. Şeyh Ömer Vakfı

Söğüd'e tabi Karadona mezrasında olup, mektuplarının zayi olduğu ayrıca belirtilen vakfin kadimden vakıf olduğu, Çandarlı Halil Paşa'nın nişanının görüldüğü, merhum Çelebi Sultam Mehmed zamanında ise tekkeye nişan verildiği görülmektedir. Hasılı 230 akçayı bulan vakfa son olarak Ali Fakih ve Nasuh mutasarrıf olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:231b; KKA.TTD 585:284a).

2.2.3.1.3. Zürri Vakıflar

1. Ahmed Fakih ve Leglek Fakih Vakfı

Söğüd'de Virancık Mezraası'nda Orhan Bey ve Yıldırım Bayezid'den vakıf olan 1 çiftlik yere Ahmed Fakih oğlu Yusuf Fakih ve Kasım Fakih ile Leglek oğlu Süleyman Fakih tasarruf etmişlerdir. Elllerinde Orhan Bey'den "bu çiftliği virdim" diye nişanı şerif vardır. Kasım Fakih oğlu İbrahim Fakih'in elinde ise Orhan Bey'den itibaren Fatih Sultan Mehmed'e kadar hükümler olmuş tüm padişahların nişanları görülmüş olup Hamza Fakih, vakfin son mutasarrıfı olarak kayıt altına alınmıştır. Vakfın hasılı 250 akçadır (BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:280a).

2. Ali Fakih Vakfı

Söğüd'e tabi Kızılsaray Mezraası'nda Gazi Murad'dan vakıf olduğu belirtilen bir çiftlik yere Ali Fakih oğulları Salih Fakih ve Ramazan Fakih tasarruf etmişlerdir. Ramazan Fakih ve Salih Fakih oğlu Osman, Yıldırım Bayezid, Çelebi Sultan Mehmed, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed nişanları ile mutasarrıf olup, son olarak Ali adlı kişiye sadaka olmuştur. Mezraanın hasılı 170 akçadır (BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:281a).

3. Dursun bin Salih Şeyh Vakfı

Söğüd'e bağlı Gümran mezrasında bir çiftlik yer Murad Hüdavendigâr nişanı ile vakıf olup, Dursun Şeyh'den sonra Mehmed'e verilmiştir. Mehmed'den alınan vakıf

Derviş Aydın'a sadaka olunmuştur ki hasılı 150 akçadır (BOA.TTD 453:229b; KKA.TTD 585:281a).

4. Ebceoğlu Timur Vakfı

Söğüd'de Ahur mezrasında kayıtlı ikinci vakıf, Ebceoğlu Timur'un bir çiftlik yeri olup, kardeşi Umur ve Ali'den sonra Hızır Fakih'e sadaka olunmuştur. Hızır Fakih ile beraber Ali oğlu Durmuş ve Umur oğlu Güvendik vakfa mutasarrıftırlar. Durmuş'tan sonra oğlu Ali'nin tasarruf ettiği vakfın hasılı 140 akçadır (BOA.TTD 453:230a; KKA.TTD 585:282a).

2.2.3.2. Hayratı Nahiye Dışında Bulunan Vakıflar

2.2.3.2.1. Zaviye ve Mescidler

1. İlyas Bey bin Bahşayış Ağa Zaviye ve Mescidi

Yarhisar'da Gölcük karyesinde bir mescid ve zaviye bina ettiren İlyas Bey'in vakfını aşağıda Yarhisar Vakıfları incelenirken ele alınacağından burada sadece Söğüd'deki akarları hakkında bilgi verilecektir. Bu vakfa bağlı olarak Avdancık Karyesi, daha önce üç hisse olup, tımar tarikiyle tasarruf edilirken, İlyas Bey'e temlik edilmiş, İlyas Bey de Gölcük'te bina ettirdiği zaviye ve mescidine vakfetmiştir. Küçük Küre karyesi halkının hariçten ziraat ettikleri karyede ilk sayımda 29 hane ve 19 mücerreden oluşan 48 nefer, son sayımda ise 41 hane ve 32 mücerreden oluşan 73 nefer mukayyedir. Hasılının 8540 akçayı bulduğu karyede en önemli gelir kaynağı bağcılık olup, çift resmi gelirleri de önemlidir. Avdancık ile beraber 39 nefer ile muskun olup, 1800 akça hasılı bulunan Karaviran Köyü de vakfa gelir olarak kaydedilmiştir. Bundan başka Söğüd'deki yaya ve müselleme çiftlikleri de 1750 akça hasıl getiren kalemler olarak zikredilebilir (BOA.TTD 453:227a-228b; KKA.TTD 585:278a-280a).

2. Şeyh Edebalı Zaviyesi

Söğüd'ün 28 nefer ile meskun olup, 1768 akça hasılı ile mukayyed olan Kozağacı Karyesi, 24 nefer ile meskun olup, 830 akça hasılı ile mukayyed Kozca mezrası ve 70 akça hasılı bulunan 3 kafir yeri vakfa bağlanmıştır. Bundan başka hasılı 250 akça

olan Avdancık köyünde bir pare yer de Orhan Gazi tarafından vakfedilmiştir (BOA.TTD 453:230a-231a; KKA.TTD 585:282b-283b).

2.2.3.2.2. Selâtin Evkafı

1. Ertuğrul Gazi Evkafı

Daha önce Söğüd kadıları tarafından tasarruf edildiği söylenen 2000 akça hasıllı iki çiftlik yerin ve ikisi Orhan Bey'den ve biri Gazi Hüdavendigâr'dan olan üç ellici kafir yerinin "Ertuğrul canı için" vakfolduğu belirtilmektedir. Tımara emrolunduktan sonra vakfiyet üzere mukarrer tutulup Edebalı torunu Mahmud Çelebi'ye sadaka olduğu, Mahmud Çelebi'nin imam ve hatib olarak görev yaptığı belirtilmektedir. Vakfın daha sonra Hamid Fakı'ya sadaka olunup son olarak Emir Mahmud'a sadaka olduğu belirtilmektedir. Vakfın hasılı 2000 akçadır (BOA.TTD 453:230b; KKA.TTD 585:282b).

2. Sultan Murad Han Evkafı

Söğüd Nahiyesi'nde bulunurken bu nahiyeden ayrılmış bulunan Söğüd Yörüklerinden ilk sayımda 14.016, ikinci sayımda ise 22.146 akça hasıl elde edildiği kaydedilmiştir. Söz konusu cemaatler içinde yer alıp Adranos'da mütemekkin olan Bahşiler cemaatinin 38 hane ve 9 mücerreden nüfusu, 456 akça bennak ve 1740 akça ganem vergisi vermekle yükümlüdür. Keçelü cemaati ise, 63 hane ve 49 mücerreden müteşekkil nüfusu ve 756 akça bennak, 5738 akça ganem vergisi ile kaydedilmiştir. "mahlut-ı cemaat-i Keçelü" olarak mimmelenen cemaatin nüfusu 47 hane ve 42 mücerreden müteşekkil olup, söz konusu cemaatten 564 akça bennak ile 2284 akça ganem vergisi alındığı görülmektedir. Başıkaraklar cemaati ise, sadece 7 neferden ibaret olup, 48 akça bennak resmi vermekteydiler. "müteferrika-i Söğüd" başlığı altında 31 hane ve 17 mücerreden oluşan nüfus, 372 akça bennak ve 800 akça ganem vergisi vermekle yükümlüydü. Dereili köyünde tesbit edilen 31 neferlik nüfustan ise 228 akça bennak resmi alınmaktaydı. Söz konusu cemaatler içinde İnegöl'de 15 hane 8 mücerreden oluşan Yollular ve Bayramlı cemaatlerinden toplam 204, Gönene'de mütemekkin olduğu anlaşılan 23 neferden müteşekkil Güremlü, 22 neferden müteşekkil Köçekler ve 29 neferden müteşekkil Feranlar nam-ı diğer Uçarlar cemaatlerinden ise toplam 456 akça bennak resmi alındığı görülmektedir.

Kite’de meskun olup, 40 neferden oluşan Kagan, 43 neferden oluşan Müteferrika-i Söğüd, 13 neferden oluşan Balık-Hoca, 9 neferden oluşan bir başka müteferrika-i Söğüd, 17 neferden oluşan Saruhanlar, 29 neferden oluşan Yörükler, 17 neferden oluşan Başıkaraklar, 12 neferden oluşan Kalaycı Yörükleri, 6 neferden oluşan Kara Ahmedler ve 13 neferden oluşan diğer müteferrika-i Söğüd cemaatlerinden toplam 1512 akça bennak vergisi alındığı anlaşılmaktadır. Bergama Nahiyesi içinde yer alan 17 neferden oluşan müteferrik gruptan ise 120 akça bennak vergisi alınmaktaydı. Kızılca Tuzla’da meskun olan 63 neferden müteşekkil Bunamak Yörükleri, 133 neferden müteşekkil müteferrika-i Söğüd, 59 neferden müteşekkil Gök-bahşi ve 16 neferden müteşekkil bir başka Yörük grubundan ise toplam 1884 akça bennak vergisi elde edildiği görülmektedir. Mihalıç’da 19 neferden oluşan Halıcılar ve 52 neferden müteşekkil müteferrika-i Söğüd cemaatinden 552, Tophisar’da 23 neferden oluşan müteferrik gruplardan 168, Akyazı’da mütemekkin 5 neferlik Malkoç cemaatinden 36, İznik’teki 7 neferden oluşan müteferrik gruptan ise 60 akça bennak resmi alındığı görülmektedir. Son olarak Akhisar’da tesbit edilen 131 neferden müteşekkil Mihluyan Yörüklerinden 972, 7 neferden oluşan Ediceli cemaatinden 72, 25 neferden müteşekkil Uzuncalar cemaatinden 204, 47 neferden oluşan Münürlü cemaatinden 336, 15 neferden müteşekkil müteferrik gruptan ise 96 akça bennak resmi alındığı söylenebilir (Barkan-Meriçli, 1988:279-280).

2.2.4. Gölpazarı Nahiyesi

Gölpazarı Nahiyesi içinde imaret tarzında büyük bir vakıf kurulmadığı gözlenmektedir. Ancak nahie dışında kurulmuş olan bu tarz vakıflar için geniş aralar bağlandığı da görülmektedir. Bu vakıflardan biri muallimhane ve darü’l-eytam ikisi ise imaret hükmündedir. Nahie içinde kurulan irili-ufaklı vakıfların sayısı 95’i bulmaktadır. Bu vakıfların cüz tilaveti için yapılan para vakıfları dahil olmak üzere 20 tanesi cami, mescid, muallimhane ve türbe vakıfları olduğu, üçer tanesinin ise su ve köprü-derbent için yapıldığı tesbit edilmiştir. Nahie içinde 16 zaviye ve 54 zürri diyebileceğimiz vakıf kayıtları da bulunmaktadır.

Vâkıfların ünvanlarına bakıldığında 35 şahsın “şeyh”, 20 şahsın “fakih” (Ahmed Fakih, İbrahim Fakih, Ramazan Fakih, Abdülkerim Fakih, İsmail Fakih, Mehmed Fakih, İdris Fakih, Ali Fakih, Hamza Fakih, Mustafa Fakih, İsa Fakih, Murad Fakih,

Cemal Fakih, Musa Fakih, Halil Fakih, Ömer Fakih, Duru Fakih, Tayyib Fakih, İbrahm Fakih, Ahmed Fakih ve Davud Fakih, Misafir Fakih, Seydi Fakih, Hacı Fakih, Hasan Fakih, Durabeyi oğlu Davud Fakih, Hızır Fakih, Hüseyin Fakih, Süleyman ve Hızır Fakih, Kulağuz Fakih), 5 şahsın “hacı”, iki şahsın “danişmend”, iki şahsın “Mevlana” ve “yayabaşı-yayabeyi”, bir şahsın da “hoca” ünvanlarına sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu vakıflardan 7’sinin Gaziyân-ı Rum (Abdullah oğlu Sungur Bey, Kutlu Paşa, Mihal Bey Gazi, Bayram Gazi, Nişancı Mehmed Paşa, Elvan Bey oğlu Sinan Bey ve Çandarlı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi), iki tanesinin Ahiyân-ı Rum (Durud Şeyh oğlu Ahi Ali, Ahi Davud ve Ahi Gündüz) ve dördünün Abdalân-ı Rum içinde değerlendirilmesi mümkündür (Karaca Ahmed oğlu Ali, Hüseyin Dede ve Duman Şeyh, Bereketli Zaviyesi’ni tasarruf eden Derviş Gaybî). Nahiye dışında kurulmuş olan vakıfların ise Gaziyân-ı Rum içinde değerlendirilebilecek olan şahıslar tarafından kurulduğu söylenebilir.

2.2.4.1. Hayratı Nahiye İçinde Bulunan Vakıflar

2.2.4.1.1. Cami, Mescid, Muallimhane ve Türbeler

1. Gölpazarı Camii Vakfı

Gölpazarı’nın Büklüce Karyesi’nde eski Kadioğlu’nun 3 çiftlik yeri ve bir değirmeni vakfolup, I. Murad dahi nişan vermiştir. Kadı’nın tasarruf ettiği vakıf daha sonra Gölpazarı hatibi Mevlana Nasuh, cihet-i hitabet üzere tasarruf etmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında 700 akça hasılı olan vakfa hitabet ciheti üzere Hatib Mevlana Bedreddin mutasarrıftır. Bundan başka İlyas Bey oğlu Ali Paşa, 4 Bab dükkan bina etmiş ancak hepsi harap olmuştur. Bundan başka var olan 6 bab dükkandan biri caminin hasırına, biri çerağ yağına, ikisi muarif, biri müezzin, biri kayyum cihetleri için şart koşulmuştur. Elllerinde Fatih Sultan Mehmed nişanı var olup, hasılı 150 akçadır. Böylece vakfin toplam hasılı 850 akça olarak kaydedilmiştir (BOA.TTD 453:213b; KKA.TTD 585:259a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

2. Göynücek Köyü Camii Vakfı

Kadimden vakıf olduğu belirtilen yer, Ahmed Fakih oğlu İbrahim Fakih’e imametlik üzere vakfedilmiş olup, daha sonra Said Faki’ya sadaka olunmuştur. Vakfin hasılı 830 akçadır (BOA.TTD 453:217a; KKA.TTD 585:263).

3. Yayabeyi Sungur bin Abdullah Türbesi Nukud Vakfı

Gölpazarı'nın Mededli Köyü'nde Sungur Bey, 30.000 akça vakfedip ribhından günde 5 cüz Kur'an-ı Azim'den kendi türbesine beş nefer hafız kıraat edip günde 5 akça almaları şart koşulmuştur. Tevliyet, cibayet cihetleri ile barber meblağ günde 9 akça etmektedir. Vakfın mütevellisi İbrahim Fakih, daha sonra ise Selimşah olmuş, cabisi kendisinin azaldı kölelerinden Musa ve daha sonra ise yine utekadan Hamza olmuştur. Vakfın yıllık geliri 3600 akçadır. Muamele oranı yaklaşık %12 olarak hesaplanmaktadır (BOA.TTD 453:225b; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:332).

4. Fatma Hatun bint-i Abdullah Vakfı

Gölpazarı'nın Mededli Karyesinde 1300 akça vakfedilip, ribhından seksen akçaya iki hatim okunması ve kalanının mütevelliyeye bırakılması şart koşulmuştur. Sungur Bey'in kızkardeşidir (BOA.TTD 453:226a; KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:332).

5. Karaağaç Köyü Camii Vakfı (Yusuf veled Hacı Süleyman Vakfı)

Gölpazarı'nın Karaağaç Karyesinde bir cami bina eden Hacı Süleyman, 7000 akça vakf-ı nukud edip, 4000 akçasının ribhiyla imamet ve hitabet cihetlerinin karşılanmasını, imamın aynı zamanda hatib olmasını, 2000 akçasının murabahasından 3 vakit ezan okuyacak olan müezzine, 2000 akçasının ribhi ise vakfa nezaret edecek olan Göl kadısına şart koşulmuştur. "Mütevelli dahi hatib ola" şeklinde şart koyan Hacı Süleyman'ın aslah-ı evladının hatib olmasını istemiştir. Evladın münkariz olmasından sonradır ki sulehadan kadı marifetiyle mütevellinin seçilmesi şart koşulmuştur. Hacı Süleyman oğlu Mevlana Nasuh, hem hitabet hem imamet cihetlerini; Ramazan Fakih ise müezzin cihetini yerine getirmektedir (BOA.TTD 453:225a; KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

6. Teyran Camii Vakfı

Gölpazarı'nın Teyran Karyesinde Bazı köy ahalileri aralarında para toplayıp teyran karyesi hududunda Kırka demekle maruf mevzide bir cami bina ve bazı dükkanlar ettirdikten sonra dükkan gelirlerini camiinin meremmetine ve baki kalanın 2/3'sine

hitabet, 1/3'i ise müezzine verilmesine şart eylemişlerdir. 10 bab dükkan mukataası, 10 bab dükkan, bac-ı bazar ve sergi mahsulü ve zemin mukataası olmak üzere toplam 713 akça geliri bulunmaktadır (KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:332).

7. Hüseyin Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Büklüce Mezraası'nda vakfin 1 çiftlik yeri olup, Göl hatibi Mevlana Nasuh'a verilmiştir. 165 akça hasılı görülen vakfin son mutasarrıfı olarak Abdülkerim Fakih mukayyedir (BOA.TTD 453:213b; KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

8. Cüz Tilaveti İçin Müteferrik Nukud Vakfı

Hacı Hüseyin Vakfı: Vâkıf için "Amme" suresi okutulması için 500 akça vakfetmiştir.

Hüseyin Dede Vakfı: 800 akça vakfedip, ribhıyla muallimhane oğlanlarına talim eylemesi için hatibe şart edilmiştir.

Kadı Ahmed Vakfı: Cuma günleri kendisi için "Amme" suresi okunması için 400 akça vakfetmiştir.

Vakıf: Muallimhane eytamına talimde bulunması için hatibe ribhı şart koşulmuştur.

Memi Veled Yusuf Vakfı: 400 akça vakfedip hatibin yılda bir hatim indirmesi ve 100 akçasının ribhıyla müezzinin hayır dua etmesi istenmiştir.

Kara Ahmed Vakfı: 300 akça vakfedip hatibin yılda bir hatim indirmesi şart koşulmuştur.

Veli Vakfı: 300 akça vakfedip, müezzinin yılda bir hatim tilavet eylemesi şart edilmiştir.

İbrahim Vakfı: 300 akça vakfedip ribhıyla müezzinin Cuma günleri hayır dua etmesi şart edilmiştir.

Hayrunnisa Hatun Vakfı: 300 akça vakfedip, ribhıyla müezzinin İhlas suresini tilavet etmesi meşruttur.

Müslime Hatun Vakfı: 300 akçanın ribhıyla yılda bir hatim tilaveti meşruttur.

Nefise Hatun Vakfı: 300 akçanın rıbhıyla hatibin yılda bir hatim tilavet etmesi meşruttur.

Sultan Paşa Vakfı: 300 akçanın rıbhıyla hatibin yılda bir hatim tilavet etmesi meşruttur.

Habib ve Durdu Hatun Vakfı: İki bab dükkan vakfedilip, dükkan gelirleriyle müezzinin yılda 2 hatim tilavet etmesi meşruttur (KKA.TTD 585:275a; Barkan-Meriçli, 1988:333).

2.2.4.1.2. Su Vakıfları

1. Güvenç Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Kozca Mezraası'nda bir çiftlik yer musluğa hizmet ettiğinden Güvenç'e vakfolup, ölümünden sonra evladından Yusuf oğlu Misafir ve Sürur tasarruf etmişlerdir. Mezkurları dahi ölümünden sonra Yusuf oğlu Üveys'in tasarruf ettiği vakıf, daha sonra kardeşi Bali, Ali ve Ramazan tarafından tasarruf edilmiştir. 2 hane ve 160 akça hasılın mukayyed olduğu görülen vakıf için II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim de berat vermişlerdir (BOA.TTD 453:217a; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

2. Sarı Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Aktaş Mezraası'nda bulunan bir kuyuya vakıf olan yere, Sarı Şeyh evladından İshak oğlu Yusufhan, daha sonra ise İshak oğlu Bahşi ve Yusufhan oğulları Gaybi ve Kasım mutasarrıf olmuşlardır. Bahşi'nin hissesine oğulları Mustafa ve Musa, Kasım'ın hissesine ise oğlu Minnet mutasarrıf olmuşlardır. Son olarak Ali ve Veli'nin tasarruf ettiği mezraanın hasılı 140 akçadır (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:265b; Barkan-Meriçli, 1988:322).

3. Hasan Şeyh Vakfı

Hasan Şeyh'in bir pare vakıf yerine, Mustafa Şeyh mutasarrıf olup, musluk hizmetinde bulunduğu belirtilmiştir. 70 akça hasılı olan vakıf yere son olarak Musa, Veli ve Dede Bali mutasarrıf olmuşlardır (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:269a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

2.2.4.1.3. Derbend ve Köprü Vakıfları

1. İsmail Fakih Vakfı

Çukurviran köyüne muttasıl derbendin, “Merhum Sultan” nişanıyla İsmail Fakı’ya tevcih edildiği, daha sonra oğlu Paşabali ve Ali Fakı’nın tasarruf ettikleri vakıf yerin Paşa-Bali oğlu Kasım ve Ali Fakı oğlanları Yakub ve İsmail’e intikal ettiği görülmektedir. Vakfa son olarak Ayvati mutasarrıf olup, hasılı 160 akçadır (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a; Barkan-Meriçli, 1988:329).

2. Ali oğlu Bayezid ve Cüneyd Vakfı

Gölpazarı’na bağlı Köprücüler Karyesi’nde, Ali oğlu Bayezid ve Cüneyd, köprü meremmeti için muaf ve müsellemler tutulmuş, Süleyman oğlu Mehmed, Davud oğlu İlyas, Bayezid oğlu Ali ve Hacı Hasan mutasarrıf olarak kaydedilmiştir. sekiz nefer ile meskun olduğu görülen karyenin hasılı 1250 akçadır. Karyenin vakıf olduğuna dair Süleyman Paşa’dan sonra I. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dahi nişan vermişlerdir (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:320).

3. Köprü Vakfı

Gölpazarı’nın Çeltikçi Karyesinde Göynük suyu üzerinde sahib-i hayrattan birinin yaptığı köprünün tamiri için görevlendirilen Mehmed Fakih bin Hüseyin ve Mustafa bin Mehmed avarız-ı divaniyeden muaf olmak şartıyla vazifelerini ifa etmektedirler (BOA.TTD 453:226b; KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:332).

2.2.4.1.4. Zaviyeler

1. Karaca Ahmed oğlu Ali Zaviyesi

Yıldırım Bayezid, Gölpazarı’nda bir mezraayı Karaca Ahmed oğlu Ali’ye vakfetmiştir. Ali oğlu Bali’nin tasarruf ettiği vakıf, daha sonra Mahmud ve Mehmed’e verilmiştir. Vakfın hasılı 110 akça olup, 2 hane ve 1 mücerreden müteşekkil 3 nefer mukayyedir (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a; Barkan-Meriçli, 1988:325).

2. İdris Fakih Vakfı

Bayezid Hüdavendigâr, Gölpaazarı'na bağlı Karaköy Mezraası'nda bir çiftlik yeri İdris oğlu Ali Fakih ve amcasının oğlu Yusuf, İdris ve Kasım müştereken tasarrufuna bırakmış, dha sonra Yusuf'un hissesine Ramazan ve Hızır adlı oğulları mutasarrıf olmuştur. Vakfa mutasarrıf olarak en son İne-dekin adlı şahıs anılmış olup, hasılı 160 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

3. Bektaş Şeyh ve Mustafa ve Murad Şeyh Zaviyesi

Gölpaazarı'nın Karaağaç Mezraası'nda Süleyman Paşa'dan vakıf olan mezraaya mezkûrlardan sonra evlatlarından Durmuş, Hızır, Bikari Şeyh ve Ali tasarruf etmişler, Bikari Şeyh'in hissesini ise evladından Ahmed ve Hüseyin tasarruf etmiştir. Çelebi Sultan Mehmed, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed nişanlarını tecdid etmiştir. Vakfın hasılı 280 akçadır (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:263a; Barkan-Meriçli, 1988:321).

4. Mahmud Şeyh bin Ali Şeyh Zaviyesi

Gölpaazarı'nın Pelidviranı mezrasında 2 çiftlik yer, Süleyman Paşa ve Yıldırım Bayezid nişanı ile vakıf olup, Mahmud Şeyh'ten sonra oğlu Davud Şeyh I. Murad nişanı ile mutasarrıftır. Hamza Fakih'ten sonra Mustafa Fakih ve Hasan'ın mutasarrıf olduğu mezraanın hasılı 210 akçadır (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:321).

5. Şeyh Kutlu Bey Zaviyesi

Şeyh Kutlu Bey'in Kozluca mezrasında bir çiftlik yerinin vakıf olduğu, Merhum Sultan nişanı ile Kutlu Bey evladından Adil tasarruf ettiği yerin Adil'in fevt olmasından sonra kardeşi Ali ve emmüsü İshak oğlu Derviş İbrahim'e geçtiği kaydedilmektedir. Nasuh Şeyh, Piri, Şaban, Derviş İbrahim ve Yusuf'un son olarak tasarruf ettikleri kaydedilen mezradan elde edilen hasıl 270 akçadır (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

6. Hamza Şeyh Zaviyesi

Gölpazarı'na bağlı Karaköy Mezraası'nda dört müdlük yer vakıf olup, Hamza Şeyh'ten sonra II. Murad zamanında İsa Fakih tasarruf etmiştir. Hasılı 160 akça olan vakfin son mutasarrıfı olarak Murad Fakih anılmaktadır (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

7. Tekur Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Elmakolu Mezraası'nda Süleyman Paşa'dan sonra I. Murad ve Yıldırım Bayezid'den de nişanları olan vakfin evlatları Yusuf Şeyh ve kardeşi Umur Şeyh; daha sonra ise Yusuf Şeyh evlatları Yakub ve Yunus tasarruf etmişlerdir. Umur Şeyh oğlu Habib, Yunus ile beraber tasarruf ederken, Yunus'un ölümüyle oğulları Veli ve Durali mutasarrıf olmuşlardır. Vakfa son olarak Ali, Veli ve Hüseyin mutasarrıf olup, hasılı 141 akça olarak mukayyedir. Mezraada vakfa bağlı 2 hane kaydedilmiştir (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a; Barkan-Meriçli, 1988:321-322).

8. Musa Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na tabi Kavacık Mezraası'nda Musa Şeyh'in bir çiftlik yerine Orhan Bey'in verdiği nişanı Yıldırım Bayezid de tecdid etmiştir. Musa Şeyh oğulları Şeyh Hasan, Dünder, Yusufhan ve kardeşi Alemlî tasarruf ettikten sonra, Cemal fakih sadaka olunan vakfa son olarak Muhiddin mutasarrıf olmuştur. Vakfin hasılı 220 akçadır (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:321).

9. İsrail Şeyh Zaviyesi

Gölpazarı'na bağlı Samsam Mezraası, İsrail Şeyh oğlu Alaüddin'in tasarruf ettiği vakfa son olarak neslinden Mustafa Fakih tasarruf etmiştir. Mezraada 3 hane ve 2 mücerreden müteşekkil 5 neferin mukayyed olduğu görülmekte olup, hasılı 370 akçadan 500 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:325).

10. Şeyh İbrahim Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Sapak Mezraası'nda, Şeyh İbrahim'in "tutageldiği yer" in kadimden vakıf olduğuna dair Mustafa Bey ve Musa Bey'in şahadetliği belirtilmiş olup, oğlu Şeyh Paşa'nın tasarruf ettiği görülmektedir. Şeyh oğlu Mustafa oğulları Hasan ve İbrahim'in tasarruf ettiği mezraanın son mutasarrıfları mezkur İbrahim ve yeğeni olduğu tahmin edilen Mehmed olarak belirlenmiştir. Hasılı 170 akçadır (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

11. Esenli Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na tabii Gökçekaya mezrası ise Süleyman Paşa'dan vakf olup, Esenli Şeyh'in 5 müdlük yerine, Yıldırım Bayezid'in dahi nişan verdiği, Esenli evladından Aslıhan oğlu Paşayığit'in, I. Murad ve Çelebi Sultan mehmed nişanlarıyla mutasarrıf olduğu kaydedilmektedir. Vakfa son olarak Esenli mutasarrıf olup, hasılı 120 akçadır. Vakfa bağlı 3 nefer mukayyedir (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:269a; Barkan-Meriçli, 1988:322). Ermenipazarı'nın Kutmanlar köyünde de bir çiftlik yer Orhan Bey ve Murad Bey'den vakıf olup, Esenli evladından İbrahim oğlu Ramazan mutasarrıftır. Nesli münkarız olduktan sonra Süleyman'a sadaka olunan vakfa son olarak Seyyid Ali ve Cafer mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 150 akçadır. Esenli'nin ailesinin bir diğer kolu Mustafa şeyh'in ayrı bir vakfı vardır ki I. Murad zamanında kurulmuştur. Böylece vakfın toplam hasılının 270 akça olduğu görülmektedir. Şeyh Esenli'nin Yenişehir'de Halka-havli mezrasına da mutasarrıf olduğu ve hasılının 100 akça olduğu görülmektedir¹³ (KKA.TTD 585:289b).

12. Vakfı Bayram Şeyh oğlu Hasan Şeyh ve İsmail Şeyh

Gölpazarı'nın Akpınar Mezraası'nda Sarnıç ve Üçağaç'ta bulunan yer, Orhan Bey ve I. Murad tarafından vakfedilmiştir. Şeyh Hasan ve İsmail Şeyh'in tasarruf ettiği vakfa daha sonra Bayrambey oğlu Durali Şeyh ve Hasan Şeyh oğlu Hüseyin ve Musa Şeyh oğulları Ali ve Veyis, meremmet hizmetini ifa etmek mukabilinde mutasarrıf olmuşlardır. Durali Şeyh'in ölümünden sonra oğulları Mehmed, Davud, Yakub,

¹³ Şeyh Esenli'nin neslinden Ali ve Hamza ve bunların fevtlerinden sonra Hamza'nın oğulları Ali, Hamza, İsa, Musa ve Süli'nin tasarruf ettikleri vakıf yerin mutasarrıfları olarak en son Süle, Veli, Bali ve Yunus kaydedilmiştir.

İsmail, Mahmud ve Hasan şeyh oğlu Hüseyin ve Musa Şeyh oğulları Ali ve Veyis müştereken mutasarrıftırlar. Vakfa, Süleyman Paşa, I. Murad, Yıldırım Bayezid, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed tecdidi nişan vermişlerdir. Vakfın hasılı 250 akça olup, son olarak kaydedilen mutasarrıflar, İskender, Nebi, Abdi, Bali ve Yusuf'tur (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:269a; Barkan-Meriçli, 1988:321).

13. Menteşe Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Mezraanın tahsis edildiği vakfa, Bazezid Hüdavendigâr'ın dahi nişan verdiği, Menteşe Şeyh'in evladından İbrahim oğlu Rumpaşa mutasarrıf olup, ölümünden sonra mahlul kalan vakfı Mehmed'in tasarruf ettiği belirtilmiştir. Hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

14. Duman Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Donuzcu Karyesi'nde beş müdlük yer vakıf olup, Duman Şeyh oğlu Pazarlı ve oğlu Derviş Ali tasarruf etmişlerdir. Son olarak Musa Fakih'e verilen vakfın hasılı 70 akça olup, vakfa bağlı 1 hane bulunmaktadır (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

15. Resul Danişmend Vakfı

Gölpazarı'nın İl-Mümin Viranı mezraasında kırkoklu yeri demekle maruf iki çiftlik yer olup, Resul Danişmend'e Süleyman Paşa oğlu İsmail Bey nişan vermiştir. Süleyman Paşa'nın oğlu tarafından kurulan tek kayıtlı vakıf olup, Çandarlı Hayreddin Paşa ve Süleyman Paşa gibi padişah olmadan vakıf kurma-kurdurma yetkisine sahip ender kişilerdendir. Resul Danişmen'in ölmesiyle Halil Fakih'e verilen vakıf, Murad Hüdavendigâr ve Çelebi Mehmed zamanında oğlu Ömer Fakih, Ömer'in kardeşi Duru Fakih ve oğulları Mehmed, Tayyib ve Tahir tarafından tasarruf edilirken mensuh olup tımara verilmiştir. Hasılı 170 akça olan vakfın son mutasarrıfları Tayyib Fakih ve İbrahim Fakih'tir (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:271a; Barkan-Meriçli, 1988:323).

16. Mihal Bey (Gazi) Zaviyesi

Nefs-i Göl'de Mihal Bey'in bina ettirdiği zaviyeye akar olmak üzere yaptırdığı hamam harab duruma düştükten sonra zaviyenin de mu'attal duruma düştüğü belirtilmiştir. Zaviye ve hamam gördüğü tamirattan sonra yeniden ma'mur duruma gelmiş olmakla beraber hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a; Barkan-Meriçli, 1988:320).

2.2.4.1.5. Zürri Vakıflar

1. Ahmed Fakih ve Davud Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Tuzaklı Mezraası'nda bir çiftlik yer, Ahmed ve Davud Fakih'in ölümlerinden sonra mahlûl kaldığından, II. Murad zamanında Mevlana Şemseddin Ahmed'e sadaka olunmuştur. Daha sonra oğulları Halil ve İbrahim tarafından tasarruf edilen mezraa, mezkûrların ölümlerinden sonra Fatih Sultan mehmed zamanında mensuh olarak tımara verilmiştir. II. Bayezid zamanında Misafir Fakih'e sadaka olunan vakfin hasılı 160 akçadır (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

2. Ahmed Fakih Vakfı

Yazıcı mezraasında Ahmed Fakı'nın bir çiftlik yeri, vakf-ı evlad olarak Murad Hüdavendigâr zamanında vakfedilmiş olup, daha sonra Mahmud Fakı'nın tasarruf ettiği yer, Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı'nın mutasarrıflığına girmiştir. 150 akça hasılı mukayyed olan yer son olarak Hüseyin Fakı'ya sadaka olunmuştur (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:263a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

3. Durud Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Belenköy Mezraasında bir çiftlik yeri Durud Şeyh oğlu Ahi Ali tasarruf etmekte olup, ölümünden sonra oğulları Ali ve Sevindik mutasarrıf olmuşlardır. dört hane ve 170 akça hasıl ile mukayyed olan vakfa II. Bayezid Han dahi nişan vermiştir (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:329).

4. Hızır Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Abbas Seydi Mezraasının, Abbas Seydi tarafından ekinliğe açıldığı anlaşılan yerlere Hızır Şeyh mutasarrıf olup, ölümünden sonra Hasan tasarruf etmiştir. Hasılı 200 akça olan vakfa son olarak Pir Mehmed mutasarrıf olup, Murad Hüdavendigâr'dan başka Sultan II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'den dahi hükm-i hümayun verilmiştir. Ayrıca, Gölpazarı'na bağlı Kızıkkıçlar Mezraası'nda Hızır Şeyh'in 5 müdlük yerinin de vakıf olup, oğulları Salih, Mustafa ve Yitilmiş tarafından tasarruf edildiği belirtilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in nişanının var olduğu görülen vakfin hasılı 165 akça olup, son mutasarrıfları Derviş Ali ve Veli'dir. Mezraada iki hane kayıtlı olup, mutasarrıfları işaret etmektedir (BOA.TTD 453:218b, 22a; KKA.TTD 585:264a, 269a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

5. Seydi Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Polatlı Mezraası'nda bir çiftlik yer vakıf olup, Seydi Fakih oğlu Mehmed'den sonra Hamza oğlu Davud'a sadaka olunmuştur. Hasılı 110 akçadır (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:264a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

6. Hacı Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Sürmeli Mezraası'nda bir çiftlik yeri, Hacı Fakih oğlu Hasan Fakih ve torunu Yusuf tasarruf etmişlerdir. Hasan Fakih oğlu Halil Fakih ve Evran bir hisseye, Yusuf oğulları İsmail, Karaca, Ömer ve Mehmed ise diğer hisseye babalarını ölümüyle mutasarrıf olmuşlardır. 1 hane ve 170 akça hasılın kayıtlı bulunduğu vakfa son olarak Yusuf, Muhiddin, İsmail, Lütfi ve Timur mutasarrıf olarak gösterilmiştir (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

7. Vakf-ı Polad

Gölpazarı'nda Çomaklı Mezraasında Polad'a bağlı olarak 3 müdlük yerin mutasarrıfı Polad'ın kardeşi Dedegi Hoca ve Ramazan veled Bayrambeyi olup, Dedegi Hoca'nın ölümüyle oğlu Murad ve kardeşi oğlu Armağan tasarruf etmişlerdir. Vakfa son olarak Derviş Murad ve Durmuş mutasarrıf olup, ilk sayımda 3, son sayımda ise 1 nefer verg, nüfusu tesbit edilmiştir. Vakfin hasılı 120 akçadır.

8. Durağbeyi oğlu Davud Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Aktaş Mezraası'nda bir çiftlik yer I. Murad ve Yıldırım Bayezid tarafından vakfedilip, Davud Fakih kardeşi Bahşayış tarafından tasarruf edildikten sonra, oğulları Halil, Süleyman ve İbrahim mutasarrıf olmuşlardır. Halil'in hissesine oğulları Abdi, Adil ve İsa, Süleyman ve İbrahim ile ortak vakfa mutasarrıf olduktan sonra Abdülkerim, Hızır, Mezid ve Halil tasarruf etmişlerdir. Vakfin hasılı 165 akçadır (BOA.TTD 453:219a; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

9. Çağırğan Vakfı

Gölpazarı'nın Kuruöyük Mezraası'nda 160 akça hasılı bulunan vakfin, Fatih Sultan Mehmed zamanında tımara emrolunduğu anlaşılmakta, II. Bayezid zamanında ise vakfiyet üzere Hızır Fakih'e sadaka olunduğu görülmektedir. Vakfin son mutasarrıfı Mehmed'dir (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:322).

10. Musa Vakfı

Söğüdcük mezrasında beş müdlük yere Musa'nın oğlu Yusuf ve daha sonra Yusuf'un amcasının oğlu Aydın mutasarrıf olmuşlardır. Vakfa son olarak Seydi Ahmed adında bir şahıs mutasarrıf olup vakfin hasılı 160 akçadır (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:329).

11. Ahmed Fakih Vakfı

Gölpazarı'nın Sürüm Mezraası'nda Ahmed Fakih'e ait olan 10 müdlük yere oğlu İshak tasarruf etmekte olup, neslinin münkati olması sebebiyle Veli Fakih'e sadaka olunmuştur. Vakfa bağlı 3 nefer, hasıl olarak ise 170 akça mukayyedir (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:322).

12. Hüseyin Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Kozcaviran Mezraası'nda iki çiftlik yer, Murad Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid tarafından vakfedilip, Hüseyin Fakih oğlu Mehmed Fakih tasarruf edilmiştir. Ölümünden sonra oğulları Ahmed ve Mustafa'nın tasarruf ettikleri vakfa daha sonra Ahmed oğlu Nasuh ve Mustafa oğlu Salih mutasarrıf olmuşlardır. Vakfa son tahlilde Mehmed Fakih mutasarrıf olup, hasılı 240 akçadır. Ayrıca 2 hane

mukayyedir (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:266a; Barkan-Meriçli, 1988:324).

13. Hacı Bahşi Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Horti Mezraasında bir çiftlik yerin kadimden vakıf olduğu ve I. Murad zamanında Hacı Bahşi'ye verildiği görülen vakfa daha sonra evladından Hacı Mehmed, İsa, Hızır ve Ali mutasarrıf olmuşlardır. Vakfa son olarak Üveys, İbrahim ve Tayyib Fakih mutasarrıf olup, vakfin hasılı 320 akçadır (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:267b; Barkan-Meriçli, 1988:325).

14. Ahmed Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Tuzaklı Mezraası'nda bir çiftlik yere Ahmed Fakih ve kardeşi Mahmud oğlu Musa Fakih mutasarrıf olup, kadimden vakıf olduğu belirtilmiştir. Musa Fakih oğlu Yusuf Fakih'ten sonra Yunus ve Armağan'ın tasarruf ettiği vakfin geliri 300 akça olarak mukayyed olup, vakfa bağlı 5 hane belirlenmiştir (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267a; Barkan-Meriçli, 1988:326).

15. Hacı Bedir Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Karacaoğlu Paşayığıt Mezraasında Domalıyeri ve Beyköy kadimden vakıf olup, Hacı Bedir'e ve daha sonra Sinan Fakih'e sadaka olunmuştur. Daha sonra Sinan Fakih oğlu Şeyhi Fakih ve Hani'nin mutasarrıfı bulunduğu vakfin geliri 160 akçadır (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267a; Barkan-Meriçli, 1988:325).

16. Süleyman Fakih ve Hızır Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Dereköy Mezraası'nda bir çiftlik yeri, Hızır Fakih oğlu Yakub Fakih ve Donrul oğlu İvaz tasarruf ettikten sonra, Yakub oğlu Mehmed Fakih, İvaz oğlu Mehmed ve Donrul oğlu Murad mutasarrıf olmuşlardır. Murad'ın ölümünden sonra hissesi oğulları Musa Fakih, Muhassıl Seydi ve Yusuf'a intikal etmiştir. Son tahlilde 5 hane ve 250 akça hasılın mukayyed olduğu vakfin mutasarrıfları Ahmed Fakih, Yusuf, Musa Fakih ve Yunus olarak tesbit edilmiştir (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 585:267a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

17. Bahşı Şeyh Vakfı

Baraklı mezrasında Bahşı Bey yeri denen yer vakıf iken mensuh olup tımara verilmiş, daha sonra Misafir ve İnebeği'ne sadaka olunmuştur. Vakfın hasılı 110 akçadır (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:267a; Barkan-Meriçli, 1988:329).

18. Halil Fakih Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Toyderesi Mezraası'nda üç müdlük yer vakıf olup, Halil Fakih oğlu İsmail'in tasarrufundadır. Bayezid Hüdavendigâr'dan başka, Emir Süleyman, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dahi nişan vermiştir. 100 akça hasılı bulunan vakıf, Musa Fakih'e verildikten sonra kendisinden alınıp, Veli Fakih'e verilmiştir (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

19. Hamza Şeyh bin Yusuf Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Dükkanönü mezraasında Yusuf Şeyh'in neslinin münkati olması sebebiyle mahlul kalan vakıf, Çelebi Sultan Mehmed zamanında Yusuf Fakih'e verilmiş, Yusuf Fakih'ten sonra ise oğulları Süleyman, Ahmed ve Mahmud Fakih mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 160 akçayı bulan vakfın son mutasarrıfları Abdurrahman ve Ramazan'dır (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:322).

20. Kulağuz Fakih Vakfı

Gölpazarı'na tabi Sapak Mezraasında İki müdlük yer, I. Murad ve daha sonra Yıldırım Bayezid ile vakıf hüviyetine kavuşmuş, Kulağuz Fakih oğlu Davud tarafından tasarruf edilmiştir. Davud oğlu Seydi Ali ve Ali'den sonra Mehmed ve İbrahim'in mutasarrıfı olduğu vakfın geliri 150 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:325).

21. Kara Danişmend oğlu Tanrıvermiş Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Yazıca Mezraası'nda bir çiftlik yer vakıf olup, Kara Danişmend evladından Kasım Fakih ve İbrahim mutasarrıf olup, Fatih Sultan Mehmed'den dahi nişan almışlardır. 130 akça hasılı bulunan vakfa son olarak Nasuh mutasarrıf olmuştur (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:268a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

22. Murad oğlu Aydın Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Güney Mezraası'nda bir çiftlik yer Süleyman Paşa'dan vakf-ı evlad olup, Aydın Şeyh oğlu Süleyman oğlu İŐhak, Aydın ve Yakub tasarruf etmişlerdir. Daha sonra mezkurların evladından Ali Fakih, Nebi, İŐkender, Ramazan ve Süleyman'ın mutasarrıf olduğu vakfa I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad dahi nişan vermiştir. Vakfa son olarak Mehmed, İŐa, Mustafa, Musa, Ali Fakih, Gündüz, Veli, Mehmed, Ahmed ve Hasan mutasarrıf olmuşlardır. Vakfın hasılı 250 akçadır (BOA.TTD 453:222a; KKA.TTD 585:269b; Barkan-Meriçli, 1988:323).

23. Osman Şeyh Vakfı

Göl'ün Ekinciler mezrasında Osman Şeyh'in bir çiftlik vakıf yeri daha sonra mensuh olup tımara verilmiştir. Ömer Şeyh oğlu Hamza'nın vakfiyyet üzere tasarruf ettiği belirtilen yer, son olarak Kasım Fakı'ya sadaka olunmuş olup, hasılı 150 akçadır (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:269a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

24. Bayram Gazi Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Bayat Karyesi'nde bir çiftlik yer, İdris oğlu Musa ve Derviş Karaca'nın mutasarrıflığında iken, son olarak Yusuf, Hüseyin, Ali ve Evhad'a müntakil olmuştur. Hasılı 50 akçadan 150 akçaya yükselmiş olup, ilk sayımda 2, son sayımda 5 nefer mukayyedir (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

25. Ahmed Fakih Vakfı

Gölpazarı'nın Kösedik Mezraası'nda Ahmed Fakih'in mutasarrıfı olduğu vakfa Orhan Bey'den başka I. Murad'ın da nişan vermiştir. Ahmed Fakih evlatları Hamza, Yusuf oğlu Yakub ve İŐa oğlu Seydi Ahmed'in tasarruf ettikleri vakfa son olarak Ebubekir mutasarrıf olmuştur. İki hanenin kaydedildiği vakfın hasılı 160 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:222a; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:321).

26. Hızır Şeyh Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Kozca Mezraası'nda Hızır Şeyh'in "tutageldiği yer" in kadimden vakıf olduğu ve evladından Ali oğlu Mahmud ve Nasuh tarafından tasarruf edildiği belirtilmektedir. Nasuh oğlu Emir'in mutasarrıfı olduğu zaman vakfın Bayezid Hüdavendigâr'dan başka, Emir Süleyman ve Fatih Sultan Mehmed'den nişanı olduğu görülmekte olup, hasılı 300 akçadır (BOA.TTD 453:222a; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:327).

27. Köpek Şeyh oğlu Yahya Vakfı

Gölpazarı'nın Doğanlılar Mezrasında bulunan yer, vakıf defterinde olmadığı sebepten Fatih Sultan Mehmed zamanında mensuh olup II. Bayezid zamanında Nasuh Fakih'e vakfiyet üzere tevcih edilmiştir. İlk sayımda 6 nefer ile mütemekkin olduğu görülen mezraadan 170 akça hasıl elde edilmekteydi (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

28. İbrahim Şeyh Oğlu Gökçe Şeyh Vakfı

Akpınar mezrasında İbrahim Şeyh oğlu Gökçe Şeyh'in iki müdlük vakıf yerinden 60 akça hasıl elde eilmekte olup, Gökçe Şeyh'ten sonra oğlu Resul Şeyh vakfiyet üzere tasarruf etmiştir (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:270a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

29. Oruz Bahadır Çiftliği Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Sürmeli Mezrasında Bayezid Hüdavendigâr'dan vakıf olan çiftliği Doğan oğlu Ali oğlu Kemal ve kardeşi Ömer tasarruf etmişlerdir. Süleyman Paşa, Bayezid Hüdavendigâr, I. Murad ve Fatih Sultan Mehmed sırasıyla nişan vermişlerdir. Hasılı 120 akça olan vakfa Emrullah son olarak mutasarrıftır (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:271a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

30. Halil ve İsmail Fakih Vakfı

İl-Mü'min Viranı'nda "İbrahim'in duttuğu yer kadimden vakıf" olup, Halil ve İsmail Fakih'in tasarruf ettiği ve sonra Halil Fakih hissesine Ömer Fakih ve Tur Fakih'in, İsmail Fakih hissesine ise oğlu Musa'nın tasarruf ettikleri kaydedilmiştir. Ömer Fakih

ve İsmail Fakı oğlu Musa ve Turasi Fakı oğulları Ebubekir ve Osman'ın mutasarrıflığına geçen yer Ömer Fakı'nın fevtinden sonra oğullarna intikal etmiştir. Vakfa son tahlilde Tahir Fakı, Halil, Ali Fakı ve İbrahim Fakı mutasarrıf olarak kaydedilmiş olup hasıl 300 akçadır.

31. Yusuf Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Depe Mezraası'nda Yusuf Şeyh'in nesli münkati olduğundan Hacı Bahşi oğlu Murad ve Hamza tasarruf etmişlerdir. Mevlana Muhiddin'e sadaka olunan vakfa son olarak yukarıda zikr edilen Halil Fakih evladından Tayyib Fakih ve İbrahim Fakih mutasarrıf olup, hasılı 270 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:271a; Barkan-Meriçli, 1988:323).

32. Pusad Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nın Kozca Mezraası'nda bir çiftlik yer Süleyman Paşa'dan vakıf olduktan sonra Ali Şeyh oğlu Ömer Fakih ve Ömer Fakih oğulları Yahya ve Arpaç tarafından tasarruf edilmiştir. Vakfin son mutasarrıfları Mehmed ve daha sonra Ömer Fakih olup, hasılı 250 akça olarak mukayyedir. Çelebi Sultan Mehmed, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed zamanında da vakfiyet tecdid edilmiştir (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:271a; Barkan-Meriçli, 1988:323).

33. Turud Vakfı

Kadimden vakıf olduğu belirtilen yerin Turud tarafından tasarruf edildikten sonra Turud oğlu Habib'e müntakil olduğu ve hasılının 220 akça olduğu mukayyedir.

34. Yahya Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Sürüm Mezraası'nda Kadı mektubu ile kadimden vakıf olduğu belirtilen yeri, Yahya'dan sonra oğlu tasarruf etmiş, Fatih Sultan Mehmed zamanında ise tımara verilmiştir. II. Bayezid zamanında Mevlana Muhiddin'e sadaka olunan mezraada son tahrirde Hasan Derviş mutasarrıf olup vakfin hasılı 300 akçadır (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

35. Musa Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nı Güney Mezraası'nda bir çiftlik yer vakıf olup, Musa Şeyh oğlu Misafir ve Misafir oğulları Mürüvvet ve Piri sırasıyla mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 120 akçadır (BOA.TTD 453:224a; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:323).

36. Sevinç Şeyh Vakfı

Karaköy mezraasında bir çiftlik yer vakıf olup, hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

37. Hacı Dursun Vakfı

Yunaklu mezrasında bir çiftlik yer, Hacı Dursun vakfı demekle meşhur olup, Piri ve Ali'nin tasarruf ettiği belirtilmektedir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

38. İbrahim Şeyh Vakfı

Bir çiftlik yer, İbrahim Şeyh Vakfı demekle meşhur olup, Receb ve Nasuh tarafından tasarruf edilmiştir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

39. Ahi Davud Vakfı

Günay mezraasında Ahi Davud Vakfı demekle maruf yere Mustafa Fakih mutasarrıf olup vakfın hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

40. İbrahim Fakih Çiftliği Vakfı

Haric-ez-defter olarak mukayyed olan mezraanın hasılı belirtilmemiştir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

41. Kıvam Vakfı

Nefs-i Göl'de Kıvam Vakfı demekle maruf mezraaya Şaban tasarruf etmiştir. Ancak defter-i atikte mukayyed olmadığı söylendiğine göre II. Bayezid dönemi veya sonrasında vakfın hayat bulduğu düşünülebilir. Hasılı 100 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:225a; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

42. Bereketli Vakfı

Defter-i atik denilen ve Fatih Sultan Mehmed dönemi veya sonrasında hazırlandığı düşünülen defterde kaydı olmayan vakfin mutasarrıfı Derviş Gaybi olup ölümünden sonra Murad'a sadaka olunmuştur. Hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:225b; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

43. Hacı Osman Vakfı

Soğucakpınar'da kadimden vakıf olduğu belirtilen yer, daha sonra mahlul kalıp Hacı Osman neslinden Murad bin Yusuf mutasarrıf olmuştur. Defter-i atik'te mukayyed bulunmadığı anlaşılan vakıf için kazasker Mevlana Seydi Efendi, kadimden vakıf olduğu konusunda Mustafa Bey, Musa Bey ve çeribaşı Azablı Bey şahitliklerinde fetva vermiştir. Hacı Osman kızı oğlu Ahmed ve nısıf hissesine Süleyman Fakih'in mutasarrıfı olduğu vakfin hasılı 210 akçadır (BOA.TTD 453:226a; KKA.TTD 585:274a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

44. Hüseyin Şeyh Vakfı

Yağlıca mezraasında bir çiftlik yer vakıf olup, hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

45. Sülemiş Şeyh Vakfı

Kadimden vakıf olduğu belirtilen yer Göl kadısı Mustafa'ya tevcih edilmiş olup, hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:225a; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

46. Mevlana Sinan Vakfı

Gölpazarı'na tabi Akova Mezraasında "Konevi Çiftliği" demekle maruf yere Mevlana Sinan mutasarrıf olup, ölümünden sonra oğlu Mustafa'ya intikal etmiştir. Mahmud ve Ebubekir'den sonra Mahmud Fakih'e sadaka olunduğu belirtilen vakfin hasılı 250 akçadır (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:325).

47. Ahi Gündüz Çiftliği Vakfı

Gölpazarı'na bağlı Akova Mezraasında Ahi Gündüz Çiftliği oğlundan sonra Mehmed adında bir şahsa verilmiş olup, hasılı 150 akçadır (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:328).

48. Guri Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nda Guri Şeyh Vakfı demekle maruf vakıf yer, Mevlana Efdaleddin tarafından tasarruf edilirken kendisinden alınıp Süleyman Fakih'e verilmiştir. Vakfın hasılı 500 akçadır (BOA.TTD 453:225b; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:331).

49. Ereklı Şeyh Vakfı

Gölpazarı'nda Eskiden Terslice adı verilen köy, daha sonra Ereklı Şeyh mezrası olarak adlandırılmıştır. zamanla parakende olarak dağılarak mezraa haline geldiği anlaşılan yere Nasuh, vakfiyet üzere mutasarrıf olup, 500 akça gelir elde edilmekteydi (KKA.TTD 585:275a; Barkan-Meriçli, 1988:333).

50. Şeyh İlyas Vakfı

Gölpazarı'nın Toyderesi Mezraasında Şeyh İlyas'ın bir çiftlik yeri neslinin münkati olması sebebiyle Fatih Sultan Mehmed zamanında, Göl hatibi Mevlana Nasuh'a tevcih edilmiştir. Hasılı 130 akça olan vakfın son mutasarrıfı olarak Veli Fakih mukayyedir (BOA.TTD 453:214b; KKA.TTD 585:275a; Barkan-Meriçli, 1988:329).

51. Musa Şeyh Vakfı

Derecikköy mezrasında Musa Şeyh'e ait 160 akça hasıllı bir çiftlik yer, Süleyman Paşa tarafından vakfedilmiş olup, Musa şeyh'in kızı-oğlu tarafından tasarruf edildikten sonra Bazarlu oğlu İbrahim'e sadaka olunduğu kaydedilmiştir. Fatih Sultan Mehmed nişanıyla İbrahim oğlu Durasi vakfa mutasarrıf olarak kaydedilen son isimdir (BOA.TTD 453:219b; KKA.TTD 585:265a; Barkan-Meriçli, 1988:322).

52. Yakub Fakih Vakfı

Gölpazarı'nda 220 akça hasıllı Tatarcık yeri olarak bilinen yere Yakub Fakih'ten sonra Durud ve oğlu Habib mutasarrıf olmuşlardır (BOA.TTD 453:223b; KKA.TTD 585:272a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

53. Yayabaşı Ali veled-i Umur Vakfı

Tuzaklı köyünde Sakarya suyu kenarında kurubük olarak adlandırılan bir pare yeri Yayabaşı Ali ve oğlu Umur'dan sonra Ebu'l-Leys tasarruf etmiştir (BOA.TTD 453:224b; KKA.TTD 585:273a; Barkan-Meriçli, 1988:330).

2.2.4.2. Hayratı Nahiye Dışında Bulunan Vakıflar

2.2.4.2.1. Muallimhane ve Kisve-i Eytam

1. Haleb Beylerbeyi Nişancı Mehmed Paşa Vakfı

XVI. yüzyılda Osmanlı devlet adamlarından olan Nişancı Mehmed Paşa'nın doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmayıp, Merzifonlu'dur. Asıl lâkabı Yesilce olan Nişancı, kendinin muasırı olan Koca Nisancı Celâlzâde Mustafa Paşa ile karıştırılmaması için Ramanzâde Küçük Nisancı Mehmed Pasa olarak tanınmıştır. Tarihçi Nisancızâde Mehmed Kudsi'nin dedesidir (Turan:1988: 620). Ramanzâde Nisancı Mehmed Pasa, genç yasta Divân-ı Hümâyûn Kalemine intisap etmiş, burada gösterdiği basarıdan dolayı divân katiplğine tayin olunmuştur. 960 (1552) yılında defter eminliğine, bir yıl sonra da Reisü'l-Küttâblığa yükselen Nişancı Mehmet Paşa, Selânik'e gönderilerek Mora'nın tahririne tayin edilmiştir. Bu görevini başarıyla tamamladıktan sonra, kendisine İstanbul dönüşü "Nişancı" ünvanı verilmiştir (Turan: 1988: 620). Ramazan-zâde Nisancı Mehmed Pasa 965 (1557) yılında getirildiği nisancılık vazifesinden alındıktan sonra Arap ve Acem Defterdârlığı da denilen Halep defterdârlığına gönderilmiştir. Defterlerdeki kayıttan burada beylerbeylik vazifesi yaptığı anlaşılmaktadır (Mehmet Süreyya 1971:120). Ramanzâde Nişancı Mehmed Paşa, 970 (1563) yılında elli bin akçe zeametle nişancılık makamından emekli olmuş, 979 (1571) yılında vefat etmiştir. Mezarı Edirnekapı sur dışındaki Emir Buhârî Dergâhı bahçesindeyken, açılan çevre yolu nedeniyle yıkılmıştır (Turan,1988: 620; Yastı, 2005:1vd).

Nişancı Mehmed Paşa, Gölpazarı'nda mülkü olan bir çok yeri Çankırı Sancağı'na bağlı olan Tosya Kasabası'nda kurduğu Muallimhane ve Kisve-i Eytam Vakfı'na vakfetmiştir. Bunlardan biri Harmankaya Karyesi olup, Mahmud Bey oğlu Bali Bey mülkü iken Musa'ya verilen köyü, “fahrü'l-ümerai'l-murabitin” Ali Bey, Bali Bey varislerinden satın almıştır. Oğlu Mehmed Bey, mülkiyet üzere tasarruf ederken, Dersaadet'te nişancı olan ve Haleb Beylerbeyliği görevinde bulunan Mehmed Paşa'nın satın alınmış mülkü olarak mukayyedir. Mehmed Paşa, “Haremeyni'ş-şerifeyn'de tayin ettikleri kıraat-ı ecza-yı şerife” ve Tosya kasabasındaki muallimhane ve kisve-i eytam masrafları için 981 tarihinin muharrem ayında vakfetmiştir. Köyde ilk sayımda 16 hane ve 13 mücerreden müteşekkil 29 nefer meskun iken, nüfus son sayımda 17 hane ve 6 mücerreden oluşan 23 nefere düşmüştür. Köyün hasılı 1425 akçadır (BOA.TTD 531:275b; KKA.TTD 585:252).

Doğan Karyesi ise, Paşayığit mülkü iken tımara verilip Musa'ya tevcih edilen yeri Ali Bey, Paşayığit varislerinden satın aldıktan sonra oğlu Mehmed Bey, yukarıdaki tafsilat mucebince Mehmed Paşa'ya satmış, Mehmed Paşa dahi vakfetmiştir. Karyede 11 neferden oluşan nüfusun 8 nefere düştüğü görülürken, hasılı 1275 akçadan 1480 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 531:275a; KKA.TTD 585:253a). Koyunlu Karyesi, İlk sayımda 14 hane ve 7 mücerreden oluşan 21 nefer ile meskun iken son sayımda 34 hane ve 18 mücerreden müteşekkil 52 nefere yükselen köyün hasılı 1150 akçadan 1400 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 531:276a; KKA.TTD 585:253b). Vakfedilen diğer bir yer olan Selbükü Mezrası, İlyas Bey'in mülkü iken Ali Bey'in satın aldığı mezraa da Tosya'daki mezkur vakfa akar kaydedilmiş olup, hasılı 250 akçadan 756 akçaya yükselmiştir. Mezraada 5 nefer olarak kaydedilen nüfus 16 hane ve 10 mücerreden oluşan 26 nefere yükselmiştir (BOA.TTD 531:275; KKA.TTD 585:253b). Karaağaç Karyesi “Nam-ı diğer Akova” olarak mukayyed olan karyede de ilk sayımda 18 hane ve 11 mücerred, son sayımda ise 18 hane ve 21 mücerreden müteşekkil 39 nefer mütemekkindir. Hasıl 1106 akçadan 1210 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 531:277b; KKA.TTD 585:255a).

Ak Karyesi ise Mihal Bey'in mülkü iken, Ali Bey'in satın alması ile Mehmed Bey'e intikal etmiştir. Karyede ilk sayımda 16 hane ve 8 mücerreden oluşan 24 nefer “cemaat-i Müslüman” ile birlikte 13 hane ve 9 mücerreden oluşan 22 nefer

“cemaat-i gebran” meskun olarak bulunmaktadır. Son sayımda nüfusu 34 hane ve 42 mücerredten oluşan 76 nefere yükselen karyenin hasılı ise 1291 akçadan 1420 akçaya yükselmiştir. Alınç Karyesi, Ak karyesi ile beraber anılmıştır (BOA.TTD 531:277b-278a; KKA.TTD 585:256a).

Çay Karyesi’nde ise ilk sayımda 22 hane ve 6 mücerredten oluşan 28 nefer meskun iken, son sayımda 39 hane ve 54 mücerredten oluşan 93 nefer tesbit edilmiştir. Karyenin vergi hasılı 612 akçadır (BOA.TTD 531:278b; KKA.TTD 585:256a). Alınç’a tabi olduğu belirtilen Karaoğlan köyünün nüfusu ise, ilk sayımda 16 hane ve 7 mücerredten oluşan 23 nefer iken, son sayımda 33 hane ve 30 mücerredten oluşan 63 nefere yükselmiştir. Karyenin vergi hasılı 315 akçadan 535 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 531:278b; KKA.TTD 580:225a). Vakfedilen diğer bir köy olan Kozca Karyesi’nin ilk sayımlardaki verilere göre nüfusu 15 nefer iken, son sayımda 12 hane ve 24 mücerredten müteşekkil 26 nefere yükselmiştir. Karyeni hasılı 1320 akçadır (BOA.TTD 453:277b; KKA.TTD 585:251a). İğdir Karyesi’nin ise, 490 akça hasıl ile mukayyed olup, nüfusu 40 neferden oluşmaktadır (BOA.TTD 531:278b; KKA.TTD 585:258a).

Gömele Karyesi’nde ilk sayımda 15 hane ve 11 mücerred, son sayımda ise 25 hane ve 21 mücerred nüfus mukayyed olup, hasılı 443-450 akça olarak belirlenmiştir (BOA.TTD 531:278b; KKA.TTD 585:257a). Eğriat Karyesi, ilk sayımda 6 nefer, son sayımda ise 15 hane ve 3 mücerredten müteşekkil 18 nefer ile meskundur. Hasıl 350 akçadan 450 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 531:276b; KKA.TTD 585:254a). Yenice Karyesi, Çayır mezraası ile beraber mukayyed olan karyede ilk sayımda 12 hane ve 7 mücerredten müteşekkil 19 nefer, son sayımda ise 13 hane ve 21 mücerredten müteşekkil 34 nefer ile meskun olduğu görülen karyenin hasılı 1380 akçadır (BOA.TTD 531:276b; KKA.TTD 585:255a). Sorkun Karyesi’nde ise ilk sayımda 20 hane ve 3 mücerred, son sayımda 28 hane ve 32 mücerredten müteşekkil 60 nefer nüfus meskundur. Karyenin hasılı 1413 akçadır (BOA.TTD 531:279a; KKA.TTD 585:258a). Vakfa akar olarak Harmanmaya çiftlikleri de kaydedilmiştir. Durasi ve Mehmed çiftliklerinden 200’er akça hasıl elde edilmektedir. Mihal oğlu Ali Bey oğlu Mehmed Bey’in mülkü iken tımara verildiği ancak yapılan teftiş ile yanlışlığın halledilerek tekrar mülke kazandırıldığı, Mehmed Bey’in ise zikrolunan

Tosya'daki muallimhane ve darü'l-eytamına vakfettiği anlaşılmaktadır (BOA.TTD 531:279b; KKA.TTD 585:258a).

2.2.4.2.2. İmaretler

1. Elvan Bey oğlu Sinan Bey Vakfı

Sinan Bey, Yıldırım Bayezid için Germiyanoğlu kızı Devlet Hatun'u gelin getiren çaşnigirbaşı Paşacık Ağa oğlu Elvan Bey'in oğludur (Aşıkpaşazâde, 2007:102, 330). 1450'li yıllarda yaptırdığı vakıf çevresinde Geyve Elvan Bey İmaret Mahallesi gelişmiştir. Cami-i Şerif mahallesinin dahi Elvan Bey ailesinin kurduğu cami etrafında geliştiği, hatta son sayımda cami hatibinin Elvan Fakih oğlu Seydi Halife olduğu görülmektedir. Sadece son sayımda mukayyed olduğu görülen bu mahallelerden Cami-i Şerif Mahallesi 30 hane ve 28 mücerreden müteşekkil 58 nefer, Elvan Bey İmaret mahallesi ise 13 hane ve 19 mücerreden oluşan 32 nefer ile meskûndü. Mahallelerde meyhane ve bozahane mukataası, Geyve nehrinde yapılan çeltik üretiminin ağırlıkta olduğu ilk sayımda 40.000, ikinci sayımda 21.315, son sayımda ise 22.434 akça toplam gelir mukayyedir. Buna mukabil vakfın giderlerini; tevliyet, nezaret, meşihat, kitabet, cibayet, imamet-i imaret, tabbah, kilari, nakib, habbaz, Elvanbey karyesi imametliği, 7 nefer eczahan, ferraş cihetleri ile lahm, nan, erzen, havayic-i şurba, revgan-ı çerağ ve hatab, hiyme, ziyafet ve rakabe-i imaret beralarına sarf olunan ve yıllık 22.500 akçayı bulan kalemleri oluşturmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:377-378).

Sinan Bey İmaret için Gölpazarı'na bağlı Ağçakavak köyünü vakfetmiştir. Ağçakavak Karyesi, ilk sayımda 44 hane ve 10 mücerreden oluşan 54 nefer, son sayımda ise 32 hane ve 42 mücerreden müteşekkil 74 nefer ile meskun olduğu görülen karyenin hasılı 5980 akça olarak belirlenmiştir. II. Murad döneminde Edirne'deki Çömlekçi köyü ile beraber Abdullah Bey kızı Hundi Hatun'a temlik edilen karye, Hundi Hatun'un ölümünden sonra Elvan Bey oğlu Sinan Bey'e intikal olmuştur. Fatih döneminde mülkiyeti bozulup, tımara emrolunan karye, II. Bayezid zamanında Sinan Bey'e geri verilmiş, Sinan Bey ise Geyve'de bina ettirdiği imaretine vakfetmiştir. Geyve kazası ile ilgili kayıta ise 4400 akça olarak gösterilmiştir. Gölpazarı'na bağlı Kozca mezrası da bu nahiyede mezkur imarete vakfedilmiştir. Kozca mezraası'nda Devlethan Bey'in oniki müdlük mülk yerini, Elvan Bey oğlu Sinan Bey satın almış ve

Sultan Gazi'den nişan-ı humayun olarak imaretine vakfetmiştir. Tımara emrolunup tekrar mukarrer tutulmasından sonra Sinan Bey'in Geyve'de olan imaretine vakfedilen mezranın hasılı 620 akçadır (BOA.TTD 453:214b; KKA.TTD 585:261a).

Vakfa, Geyve Nahiyesi'ne bağlı Kozanoğlanları mezrası ve Şarabdar Köyü ile başka birçok gelir vakfedilmiştir. Kozanoğulları mezrası, Kozanoğullarından Yakub, Mesud, İskender ve Yakub'un mülkleri iken, Mesud kızı Selçuk'un hissesinden gayrısını Elvan Bey oğlu Sinan Bey satın almış ve Geyve'de olan imaretine vakfetmiştir. Eşkıncili vakıftır. Hasılı 590 akçadan önce 500 akçaya sonra ise 100 akçaya düşmüştür (Barkan-Meriçli, 1988:393-394). Şarabdar Mezrası ise, Evvelen I. Murad, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed nişanları ile Elvan Bey tarafından tasarruf edilmekte iken, Elvan Bey cüzhanları için vakıf olan yeri Sinan Bey, zaviyesine sarf olunması için II. Bayezid nişanı ile izin almıştır. Köyde ilk sayımda 34 hane ve 8 mücerreden müteşekkil 42 nefer bulunmakta olup, bunlardan 8'i "atik" olarak mukayyedir. Son sayımda ise köyde 37 hane ve 59 mücerreden oluşan 96 nefer tesbit edilmiştir ki, 1 tanesi "atik" olarak kayıtlıdır. Aşağıda tafsilatlandırılacak diğer gelirler ile beraber toplam gelirin 38.559 akçayı bulduğu görülmektedir.

Vakfa ayrıca, Dedepınar demekle maruf 3 pare yer, Hatib değirmeni, Hocaoğlu köyünde nısf değirmen, Musa Bey civarında Yassıtarla, Alpagud karyesinde bir bahçe, Kütahya ilinde bulunan Akçahisar karyesi ki geliri 8000 akçadır, Donuzlu'ya tabi Kula karyesi -ki hasılı 3000 akçadır-, hamam icaresi -ki hasılı 2680 akçadır-, kervansaray icaresi -ki hasılı 2200 akçadır-, Menteşe Livası'nda Muğla nefsinde bulunan hamamından elde edilen 2705 akça, Milas ve Balat'ta 80 akça gelir getiren dükkanlar, Rumili vilayetinde bulunan Ergene kurbunda Çiftlik Karyesi -ki geliri 1300 akçadır-, Edirne nefsinde Büyut icaresinden elde edilen 1200 akça, Kozca karyesinde iki müdlük yer ve Bursa nefsinde Büyur kirası ve kârhane gelirinden elde edilen 1850 akça vakfedilmiştir. Nefsi Geyve'de Elvan Bey hatunu Firuze Hatun'un vakfettiği değirmenin hasılı Elvan Bey mescidi imaretine sarf olunmaktadır. Mevlana Emir Fakih'ten sonra Mansur Fakih bin Ahmed tasarruf etmişlerdir. Elvan Bey oğlu İsa Bey'in altı müdlük yerinin vakıf olduğu ancak mukarrernamesinin bulunmadığı kaydolunmuştur. Yenice-i Taraklı nefsinde de Sinan Bey'in 3 müdlük

değirmeni, Geyve’de yaptırdığı imarete sarf olunmak üzere vakfedilmiş olup 300 akça hasılı bulunmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:398-399).

2. Çandarlı Mahmud Çelebi bin Çandarlı İbrahim Paşa İmareti ve Çandarlı Ali Paşa Vakfı

Çandarlı Mahmud Çelebi, Çandarlı İbrahim Paşa’nın oğlu ve Halil Paşa’nın kardeşidir. Annesi İsfahan Şah Hatun veya Hanım Hatun, Dede Bali’nin kızıdır. Mahmud Çelebi, Çelebi Sultan Mehmed’in kızlarından Hafsa Hatun ile evlenmiştir. Mahmud Bey, Bolu Sancakbeyi iken Macarlar ile yapılan Varna Savaşı sırasında Niş’de Macarlara esir düşmüş, esaretten kurtulması için yetmişbin düka altın verildiği kaydedilmiştir (Uzunçarşılı, 1988:97-100)¹⁴. İznik’te bir imaret yaptırmış ve bu imaretine Gölpazarı’na bağlı üç köyü vakfetmiştir. Bunlardan biri olan Dımışkı Karyesi olup, Sultan II. Murad’dan mülk olduğuna dair nişan bulunan köy, İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi zamanında İznik’teki imaretine vakfedilmiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed zamanında mensuh olan vakıf, Bayezid-i Veli zamanında tekrar mukarrer tutulmuştur. Karyede ilk sayımda 49 hane ve 27 mücerreden oluşan 76 nefer, son sayımda ise 100 hane ve 56 mücerreden müteşekkil 156 nefer meskundur. Karyenin hasılı 6500 akça olup, bostan gelirleri önemli bir yer işgal etmektedir (BOA.TTD 453:215b; KKA.TTD 585:261a). Kozköy Karyesi’nde ise, ilk sayımda 19 hane ve 11 mücerreden oluşan 30 neferlik nüfusun son sayımda 10 hane ve 12 mücerreden oluşan 22 nefere düştüğü görülmektedir. Karyenin hasılı 3955 akçadan 4000 akçaya yükselmiştir. Bozüyük Karyesi’nde ilk sayımda 14 hane ve 6 mücerreden oluşan 20 neferlik nüfus, son sayımda 8 hane ve 19 mücerreden oluşan 27 nefere yükselmiştir. Karyenin hasılı 3535 akçadan 3550 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:262a).

Çandarlı ailesinin İznik’teki vakıfları için kaydedilen vakıflar bundan ibaret değildir. Hayreddin Paşa oğlu Çandarlı İbrahim Paşa ve onun oğlu Çandarlı Halil Paşa da Akhisar’a bağlı 81 nefer ile meskun olup, 5135 akça hasılı bulunan Yuvalar (KKA.TTD 585:329a; Barkan-Meriçli, 1988:480), 44 nefer ile meskun olup, 4170 akça hasılı olan Altıntaş (KKA.TTD 585:330a; Barkan-Meriçli, 1988:480), 103 nefer

¹⁴ Çandarlı Vezir Ailesi hakkında geniş bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, Çandarlı Vezir Ailesi, TTK, Ankara, 1988.

ile meskun olup, 13.200 akça hasılı olan Uragra ve bu köye tabi olan 54 nefer ile meskun olan Pelidli (KKA.TTD 585:331b-332a; Barkan-Meriçli, 1988:480-481), 68 nefer ile meskun olup, 3700 akça hasılı olan Gökgöz (KKA.TTD 585:333a; Barkan-Meriçli, 1988:481), 19 nefer ile meskun olup, 4075 akça hasılı olan Timurtaş (KKA.TTD 585:334a; Barkan-Meriçli, 1988:482), 73 nefer ile meskun olup, 3300 akça hasılı olan Ağçaşehir (KKA.TTD 585:330b; Barkan-Meriçli, 1988:482), 58 nefer ile meskun olup, 6000 akça hasıl olan Daneler ve 52 nefer ile meskun olup, 6000 akça hasılı olan Mürseller köyleri (KKA.TTD 585:332b-333a; Barkan-Meriçli, 1988:482-483) ile 9 nefer ile meskun olup 820 akça hasılı olan Katıbaylı Mezrasını (KKA.TTD 585:333b; Barkan-Meriçli, 1988:482) ve Beypazarı'na bağlı olarak 58 nefer ile meskun olup, 19.300 akça hasılı olan Yukarı Ulucak ve 130 nefer ile meskun olup, 29.550 akça hasılı olan Köst Karyelerini vakfetmişlerdir (KKA.TTD 585:359a-b; Barkan-Meriçli, 1988:684). Yine Akhisar'da Hayreddin Paşa'nın evlatlık vakfı olarak Hayreddin, Sondullu ve Bakacık köylerini vakfettiği ve bu vakıflara da oğlu İbrahim Paşa'nın mutasarrıf olduğu görülmektedir (KKA.TTD 585:323b-324a, 328a; Barkan-Meriçli, 1988:479-480).

Çandarlı Ali Paşa ise, Gölpazarı'na bağlı Eşlüce ve Eşlüce-i diğer köylerinde Nasuh Bey'den satın aldığı kendisine ait nısıf hisseleri vakfetmiş olup, köylerden elde edilen hasıl toplam 9000 akçayı bulmaktadır (Barkan, 1088:312). Ayrıca Ali Paşa, Bursa'da 96 nefer ile meskun olup, 3100 akça hasılı olan Kırca-Hasan ve Bağçeler nam-ı diğer Bükrek Şeyh Karyelerini vakfetmiştir. II. Bayezid zamanında tekrar vakıf hale getirilen köyle ilgili son defterdeki kayıt üzerindeki derkenardan Çandarlı ailesinin vakıfları hakkında daha teferruatlı bilgi elde edilmektedir. Vakfedilen köylerle ilgili mülknamenin bir yangında yanması hasebiyle mülknamelerin yenilenmesi için vakfın mütevellî ve nazırı bulunan Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından Mirahor-u Sani Mir Ali'nin III. Selim'e sunduğu istidasında Hüdavendigâr livasına ait şu köylerin isimleri geçmektedir: Bursa kazasında Karaca-Hasan ve Bağçeli, Gölpazarı kazasında Dımışkı ve Kozköy, Akhisar'da Hayreddin, Sundullu, Yavalar, Depeler, Daneler ve Mürseller. Bunlardan başka, Kocaeli, Bolu, Sultanönü, Kütahya, Hamid, Suğla, Vize ve Paşa livalarına ait toplam 27 köyün kayıtları da bulunmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:53-54).

2.2.5. Yarhisar Nahiyesi

Yarhisar'da hayratı nahiye içinde yer alan 15 vakfın yanı sıra hayratı nahiye dışında yer alan 7 vakfa ait akar kayıtları bulunmaktadır. Hayratı nahiye içinde yer alan vakıfların 9'u cami, mescid ve zaviye, biri köprü ve 5'i zürri vakıf özelliğine sahiptir. Nahiye dışında kurulmuş olup, akarı Yarhisar'da bulunan vakıfların ikisi imaret, 5'i cami, mescid ve türbeye aittir. Yarhisar'daki vakıflardan biri nahiye dışında da akara sahiptir. Vakıf kurucularının ünvanlarına bakıldığında 7'sinin fakih (Abdülgani Fakih, İshak Fakih, Halil Fakih, İsmail Fakih, Ümmid Fakih, Menteşe Fakih ve Mehmed Fakih), 4'ünün şeyh ve birinin baba ünvanını taşıdığı görülmektedir. Vakıf kurucularından dördünün Gaziyân-ı Rum (Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey, Hamza Bey, Bahadır Ağa ve Piri Mehmed Paşa), üçünün Abdalân-ı Rum içinde değerlendirilmesi mümkün iken (Şeyh Akbıyık, Ermeni Baba'nın yanısıra Hamza Bey İmaretine bağlı olan Hoca Ömer Köyü'nde Bostan Dede Zaviyesi ve Şeyh Osman Zaviyesi ile bağlantılı olarak Derviş Osman, Derviş Ömer ve Derviş Ali), iki padişahın ve iki hanedan üyesinin de Yarhisar'da vakıf kurdukları veya başka yerdeki vakıflar için akar tahsisinde buldukları söylenebilir.

2.2.5.1. Hayratı Nahiye İçinde Bulunan Vakıflar

2.2.5.1.1. Mescid ve Zaviyeler

1. Bahşayış oğlu İlyas Bey Mescid ve Zaviyesi

Bahşayış oğlu İlyas Bey, Yarhisar tevabiinde Gölcük kasabasında bir mescid ve zaviye yaptırarak aşağıdaki akarları vakfa gelir olarak kaydedilmiştir.

Vakfettiği köyler arasında Yarhisar'a bağlı Karaağaç Karyesi'nde, ilk sayımda vakfa bağlı olarak 7 hane ve 1 mücerred, son sayımda ise 14 hane ve 17 mücerredten oluşan 41 nefer vergi nüfusunun mukayyed olduğu görülmektedir. Daha öncesinde tımar olup, İlyas Bey'e temlik edildikten sonra, mezkûr İlyas Bey tarafından Gölcük'te bina ettiği mescid ve zaviyesine vakfedilmiştir. 8 adet çiftliğin mukayyed olduğu karyede 2100 akça hasıl elde edilmektedir. Nesh olunan vakıflardan biridir (BOA.TTD 453:241b; KKA.TTD 585:298b-299a; Barkan-Meriçli, 1988:147-148).

Gölcük Karyesi de “Kadimü’l-eyyam’dan eben-an-ced fahrü’l-ümerai’l-kiram” İlyas Bey’in mülkü ve yurdu iken, “tebdil ve tagyir olub avan-ı nesihde” tımara verilmiştir. İlyas Bey, II. Bayezid zamanında mülkiyet mukarrer kılınca mezkûr karyede bina ettiği mescid ve zaviyesine vakfettiği köyün halkı, avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellemdir. Karyede ilk sayımda 32 hane ve 18 mücerreden müteşekkil 50 nefer mukayyedir ki 21 neferi piyade iken raiyyet kaydolanmıştır. Son sayımda karyede 94 hane ve 39 mücerreden müteşekkil 133 nefer vergi nüfusu ve 2850 akça hasıl mukayyedir (BOA.TTD 453:241b; KKA.TTD 585:298b-299a; Barkan-Meriçli, 1988:147-148).

Vakfın bundan başka Yenişehir Nahiyesi’ne bağlı Ümran karyesinin vergileri de akar olarak kaydedilmiştir. Mezkur karye evvelde 2 hisse olarak tımar tarikiyle tasarruf edilirken, İlyas Bey’e temlik edilmiş, İlyas Bey de Gölcük köyünde bulunan zaviyesine vakfetmiştir. Karyede ilk sayımda 9 hane ve 5 mücerreden oluşan 14 nefer son sayımda ise 30 hane ve 20 mücerreden oluşan 50 nefer meskûn olup toplam hasıl 2489 akçadan 2500 akçaya yükselmiştir. Aynı nahyedeki, Ebe Karyesi ise, Karaca Paşa oğlu Ulu Bey’in mülkü iken oğlu Aziz Bey’e intikal etmiş ve torunu Mustafa tarafından Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey’e 100.000 akçaya satıldıktan sonra İlyas Bey tarafından vakfedilmiştir. Karyede ilk sayımda 30 hane ve 17 mücerreden oluşan 47 nefer, ikinci sayımda 48 hane ve 23 mücerreden müteşekkil 71 nefer meskûndur. Hububat ekiminin ağırlıkta olduğu karyenin hasılı 9950 akçadır. Karyede ayrıca 3 çiftlik mukayyedir. Yine vakfa akar olarak yazılmış olan Umur Karyesi, evvelden “elliciler yeri” olup, hariçten ekilen 10 çiftlik boz yer ve sazlık vardır. Köyün toplam hasılı 3010 akçadır (Barkan-Meriçli, 1988:248-249). Vakfın, inceleme alanımız dahilindeki Söğüd Nahiyesi içindeki akarları hakkında daha önce bilgi verilmişti. Bunlardan Avdancık Karyesi’nde 73 nefer ve 8540 akça hasıl, Müsellem çiftliklerinde 1750 akça hasıl, Kara Viran Karyesi’nde de 39 nefer ve 1800 akça hasıl kayıtlıdır (BOA.TTD 453:227a-228b; KKA.TTD 585:278a-280a).

Böylece vakfa vergi veren son tahlilde 407 nefer râiyyeti mevcut olup, vakfın toplam hasılı 31.360 akçayı bulduğu söylenebilir.

2. Şeyh İshak Zaviyesi

Yarhisar'a tabi Gökçesu karyesi, Osman Bey tarafından Şeyh İshak zaviyesine vakfedilmiş olup, XVI. yüzyıl sonuna kadar da Şeyh İshak'ın evlâdı vakfi tasarruf etmişlerdir. Şeyh İshak oğlu Hacı Mehmed oğlu İshak oğlu Hacı Bayram, Fatih Sultan Mehmed dönemi ve sonrasına kadarki dönemde vakfa mutasarrıftırlar. Hacı Bayram'dan sonra Ali adında birine sadaka olunan vakfa berat-ı hümayunla Mustafa'nın mutasarrıf olduğu belirtilmektedir. Karyenin hasılı 1038 akçadan 3060 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 453:237a, KKA.TTD 585:295b, Barkan-Meriçli, 1988:147).

3. Şeyh Akbıyık Zaviyesi

Aşıkpaşazâde'nin "Tevarih-i âli Osman" adlı eserinde beraber sefere katıldığını anlatarak zikrettiği kuruluş döneminin önemli dervişlerinden olan Kıdvetü's-salikin ve'l-arifin Akbıyık'ın -nevverallahü merkadehu-, Yarhisar tevabiinde Kureyş dağında bulunan zaviyesine vakfedilen akarlar arasında Yarhisar'a bağlı 8 nefer vakf-ı gulaman ile meskûn olup, 1588 akça hasılı bulan Akbıyık Karyesi, 20 nefer ile meskûn olup, 700 akça hasılı bulunan Karakiçe mezrası, 8 nefer ile meskûn mezra ve çiftlikler, 42 nefer ile meskûn olup 1010 akça hasılı mukayyed olan Ayvacık Karyesi vakfedilmiştir (BOA.TTD 453:238b-239a, KKA.TTD 585:295b-296a, Barkan-Meriçli, 1988:151-152). Yine vakıf için Yenişehir'e tabi 20 nefer gebran ile mütemekkin olup, 4835 akça hasılı bulunan İmad köyü vakfedilmiştir (Barkan-Meriçli, 1988:244). Vakfa Şeyh Akbıyık'tan sonra oğlu Habibullah oğlu Abdullah mütevellî, Şeyh Emirullah ise nazır olmuşlardır. Habibullah oğlu Zayfullah oğlu Nasrullah Çelebi son olarak vakfa tasarruf etmişlerdir. Mezraa ve çiftlikler kısmında bahsi geçen 8 nefer dervişin daha sonra Samrı nam karyeye göç ederek on yıldan fazla orada kaldıklarından Samrı köyünü şenlendirdikleri belirtilmiştir (BOA.TTD 453:240a, KKA.TTD 585:298b, Barkan-Meriçli, 1988:147).

4. Osman Şeyh Vakfi

Osman Şeyh'in Yarhisar'da bir çiftlik vakıf yeri, bir değirmen ve bir bağının vakfiyet üzere tasarruf edildiği, Osman Şeyh'ten sonra oğlu Sevindik ve Sevindik oğulları Oruç ve İlyas ile kardeşi Ahmed Fakı'ya, daha sonra ise Ahmed Fakı'nın Davud ve

Yahşi adlarındaki oğullarına intikal ettiği anlaşılmaktadır. Selatin-i Maziye'den nişan-ı şerifleri olduğu belirtilen vakfa, Oruç Bey fevt olduktan sonra hissesine oğlu Nebi mutasarrıf olmuş, sekizde bir hissesine de Derviş Osman, Derviş Ömer ve Derviş Ali ber vech-i vakfiyet mutasarrıf olmuşlardır. Vakfin hasılı 300 akçadır. Göl'ün Ekinciler mezrasında da Osman Şeyh'in bir çiftlik vakıf yeri olup, daha sonra mensuh olup timara verilmiştir. Ömer Şeyh oğlu Hamza'nın vakfiyyet üzere tasarruf ettiği belirtilen yer, son olarak Kasım Fakı'ya sadaka olunmuş olup, hasılı 150 akçadır. Yine de iki Osman Şeyh'in aynı kişi olmadıkları da düşünebilir (BOA.TTD 453:238a, BOA.MAD 16016:5; KKA.TTD 585:295b, Barkan-Meriçli, 1988:154-155).

5. Abdülgani Fakih Vakfı

Kureyş Yayaları'na Abdülgani Fakih imam bir çiftlik vakıf yer tasarruf etmekte olup, Halil Fakih vakfı olarak anılmaktadır. Son olarak Nasuh tarafından tasarruf edilen çiftliğin hasılı 150 akçadır (BOA.TTD 453:240b, KKA.TTD 585:297a, Barkan-Meriçli, 1988:156).

6. İshak Fakih Veled-i Halil Fakih Vakfı

İmam Halil Fakı'nın oğlu İshak Fakı oğlu Davud Fakı'nın Fatih Sultan Mehmed zamanında mutasarrıf olduğu mezraa Yarhisar tevabiinde Gökçesu karyesi kurbunda yer almakta olup, vakfin hasılı 300 akça olarak mukayyedir (BOA.TTD 453:241b, KKA.TTD 585:298a, Barkan-Meriçli, 1988:155).

7. Gökçesu Camii Vakfı

Gökçesu köyünde 70 akça hasıllı bir çiftlik yer, kadimden karyede her kim imam olursa ona vakfedilmiştir. Aynı köyde İmam çiftliği adıyla bilinen ve hasılı 150 akça olan yeri Bali'nin tasarruf ettiği belirtilmektedir (BOA.TTD 453:242b, KKA.TTD 585:300a, Barkan-Meriçli, 1988:153).

8. Ermeni Baba Zaviyesi

Ermeni Baba'nın Yarhisar'a bağlı Babaköy'de Sultan Orhan nişanıyla bir çiftlik vakıf yeri olup, köye adını veren Ermeni Baba evladından Şeyh Mahmud oğlu Musa Fakı'nın tasarruf ettiği görülmektedir. Musa Fakı'dan sonra oğulları Ahmed, Musa ve

Hamza, Çelebi Sultan Mehmed zamanında vakfa mutasarrıf olmuşlardır. Vakfa son olarak Yunus'un mutasarrıf olduğu görülmektedir. İlk sayımda 4 hane ve 3 mücerred, son sayımda ise 11 hane ve 1 mücerredten oluşan 12 nefer ile meskun olan mezraada vakfa bağlı 350 akça hasıl kaydedilmiştir (BOA.TTD 453:239b, KKA.TTD 585:297a, Barkan-Meriçli, 1988:152). Ayrıca, Ermenipazarı'nda bulunan Yayaavşarı mezraasında bir pare yer, Ermeni Baba Zaviyesi'ne vakfedilmiş olup, neslinden Şeyh Seyyid Ali ve Şeyh Hızır'ın mutasarrıf olduğu zaviyede ayende ve ravendeye hizmet ettikleri belirtilmektedir. Vakfa aşağıda değinilecektir.

9. İlyas ve Yusuf Vakfı

Zekeriya Baba zemininden elde edilen 110 akça hasıl mukabilinde, İlyas ve Yusuf'un "ayende ve ravendeye hizmet ettikleri kaydedilmiştir. Vakfa son olarak Mevlana Muhiddin'in mutasarrıf olduğu görülmektedir (BOA.TTD 453:239b, KKA.TTD 585:297a, Barkan-Meriçli, 1988:155).

2.2.5.1.2. Köprü

1. Orhan Gazi Köprüsü

Elmapınar demekle maruf mezrayı Sultan Orhan, bir köprü bina edip vakfetmiş olup, hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:2342, KKA.TTD 585:300a, Barkan-Meriçli, 1988:156).

2.3.5.1.3. Zürrî Vakıflar

1. Vakf-ı İsmail Fakih bin Ümmid Fakih

Yarhisar'a bağlı Nasreddinler Mezraasında bir çiftlik yere, Ümmid Fakih oğlu İsmail Fakih'ten sonra oğlu Yusuf Fakı'nın mutasarrıf olduğu belirlenmiştir. Vakfın hasılı 110 akça olup, Yusuf'tan sonra oğulları Mehmed ve Veli, Fatih Sultan Mehmed zamanında mutasarrıf olmuşlardır. Veli'nin hissesi daha sonra Musa'ya sadaka olunmuştur (BOA.TTD 453:238a, KKA.TTD 585:295b, Barkan-Meriçli, 1988:154).

2. Mentеше Fakih Vakfı

Yarhisar tevabiinde Cüllahlar köyü kurbunda bulunan Mentеше Fakı Çiftliği demekle meşhur çiftlik, "Selatin-i Maziye"den hüküm ile "vakf-ı evlad" olmuş sonra Mentеше

Fakı'nın oğlu Salih Fakı vakf-ı evladlık üzere tasarruf etmiştir. Salih Fakı evladından Ömer ve İbrahim'in padişah mukarrnamesi ile mutasarrıflık yaptığı vakıf, daha sonra oğullarından Mehmed, İbrahim, Zeynel veled-i Ömer, Salih ve biraderi Mehmed'e intikal olmuştur (BOA.TTD 453:239a, KKA.TTD 585:296b, Barkan-Meriçli, 1988:155).

3. Şeyh İlyas oğlu Yusuf Vakfı

İlyas oğlu Yusuf'un bir çiftlik vakıf yeri ki Yenişehir tevabiinden Badaklu'da Ece Menteşa çiftliği olup, Orhan Bey nişanıyla Yusuf mutasarrıflığındadır. Yusuf'dan sonra oğlu Hızır'ın vakfiyet üzere mutasarrıf olduğu çiftliğin hasılı 130 akçadır. Yarhisar tevabiinden bir pare yer de ayende ve ravendeye hizmet ettikleri için İlyas ve Yusuf mutasarrıflığındadır. Yusuf'un fevtinden sonra oğlu İlyas'a intikal eden vakıf yer sonradan Mevlana Muhiddin'e sadaka edilmiş olup hasılı 110 akçadır (BOA.TTD 453:239b, KKA.TTD 585:296a, Barkan-Meriçli, 1988:155).

4. Hamza, Hasan, Hızır ve İlyas Vakfı

Hamza, hasan, Hızır ve İlyas'tan sonra Hamza oğlu Musa ve Mustafa'nın mutasarrıf olduğu Gökçesu köyünde 350 akça hasıllı bir çiftlik yer, son olarak Mezid Fakih ve Piri'ye sadaka olunmuştur (BOA.TTD 453:237b, KKA.TTD 585:311a, Barkan-Meriçli, 1988:153).

5. Mevlana Mehmed (Muhammedi) Fakih Vakfı

Osman Bey, Çamurluca mezrasında 230 akça hasıllı bir çiftlik yeri Mevlana Mehmed (Muhammedi) Fakih'e vakfetmiş olup, söz konusu vakıf, Mehmed Fakih'in ölümünden sonra oğulları Yusuf, Hasan ve Mustafa'ya intikal etmiştir. Vakfa son olarak İsa Fakih ve Mehmed Fakih mutasarrıf olmuşlardır (BOA.TTD 453:239a, BOA.MAD 16016:2; KKA.TTD 585:297a, Barkan-Meriçli, 1988:155).

2.2.5.2. Hayratı Nahiye Dışında Bulunan Vakıflar

2.2.5.2.1. İmaret

1. Hamza Bey İmaret

II. Murad devrinin önemli devlet adamlarından olan Hamza Bey, Fatih Sultan Mehmed döneminde Nefs-i Bursa'da kurduğu imaretine, çevrede bulunan bir çok nahiyeden bir çok köyün hasılını vakfetmiştir. İnceleme alanımız içinde yer alan Yarhisar'da Hoca Ömer ve Karaomca köyleri Hamza Bey'in imaret vakfına akar olarak kaydedilmiştir. Bunlardan Hoca Ömer Karyesi'nde ilk sayımda 5, ikinci sayımda 28 hane ve 6 mücerreden oluşan 34 nefer meskündür. Karye hasılı 2820 akça olup, 8 adet çiftlik ve 3 adet asiyâb mukayyedir. Karyede "haric-ez-defter-i atik" kayıtlarına atfen "Bostan Dede" zaviyesine bağlı 9 nefer kaydedilmiştir ki mezkûr kayıtlar mahallinde görülerek tutulan kayıtlar olmayıp, müsvedde defterinden istinsah edilerek tutulan kayıtlardır. Bundan dolayı Bostan Dede zaviyesinin hâlâ o dönemde karyede bulunup bulunmadığı ve zaviyenin hangi dönemde kurulmuş olabileceği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hamza Bey'den evvel karyenin tamamı olmasa bile karye içinde belirli bir yerin II. Murad'dan evvel Bostan Dede'ye vakfedildiği düşünülebilir (BOA.TTD 453:236b; KKA.TTD 585:293b; Barkan-Meriçli, 1988:148-149). Kara Omca Karyesi'nde de Hamza Bey'in 2,5 çiftlik yeri ki "Sarı Durali ve Paşayığit çiftliği ve Kavak yeri" demekle maruf yer olup, Bursa'daki imarete vakıftır ve toplam geliri 2857 akçadır. Karyede ilk sayımda 11 hane ve 3 mücerreden müteşekkil 14 nefer "cemaat-i gebran" nüfus bulunmakta iken, son sayımda 13 gebran nüfusun yanında 11 nefer de Müslüman nüfus kaydedilmiştir. Müslüman hanenin 5 tanesi üzerinde "atik", gebran nüfusunun 6 hanesi üzerinde ise "maa zevcetihi" kaydı bulunmakta olup, gebran nüfusun vakıf bağlar tassaruf ettikleri ve her dönüme 100 akça verdikleri belirtilmektedir (BOA.TTD 453:236b; KKA.TTD 585:294a; Barkan-Meriçli, 1988:149).

Vakfa bağlı İnegöl'e bağlı Alamüddin Karyesi'nde ise, ilk sayımda 16 hane ve 2 mücerreden mütevellid 18 nefer, son sayımda ise 17'şer hane ve mücerreden oluşan 34 nefer meskundu. İlk sayımda veli adında "gılman-ı vakıf", kesimci olarak kayıtlanmıştır. Vakfın hasılı 5030 akçadan 5033 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 453:243b; KKA.TTD 585:302a; Barkan-Meriçli, 1988:112). Bilaloğlu Karyesi'nde

ilk sayımda 13 hane ve 2 mücerreden oluşan 15 nefer, son sayımda ise 29 hane ve 14 mücerreden oluşan 43 nefer bulunmaktaydı (BOA.TTD 453:243b; KKA.TTD 585:302a; Barkan-Meriçli, 1988:112). Köyüm hasılı ilk sayımda 12.029 akça iken 13035 akçaya yükselmiştir. Hasılın önemli bölümü çeltik üretiminden sağlanmakta olup, köyde bulunan 24 erklik çeltik yerine 48 müd tohm ekilmektedir (BOA.TTD 453:243b; KKA.TTD 585:302a; Barkan-Meriçli, 1988:112). Ahi Karyesi'nde ise, ilk sayımda 14 hane ve 12 mücerreden oluşan 26 nefer, son sayımda ise 33 hane ve 45 mücerreden oluşan 78 nefer bulunmaktaydı. Köyün hasılının ise 6017 akçadan 6030 akçaya yükseldiği görülmektedir (BOA.TTD 453:249b; KKA.TTD 585:309a; Barkan-Meriçli, 1988:113). Kozca Yaylağı Karyesinde her iki sayımda da 4 hane ve 1 mücerreden oluşan 5 hane bulunmakta olup, yaylak olarak kullanılan tepelik bir yerde kurulmuş bir yerleşim yeridir. Hasılı 573 akçadır (BOA.TTD 453:249b; KKA.TTD 585:309a; Barkan-Meriçli, 1988:113).

Yenişehir'e bağlı Kara Ali Karyesi de vakfa bağlı olup, ilk sayımda 4 müslüman ve 22 hane ve 4 mücerreden oluşan 26 nefer gebran nüfus ile meskun olan karyede son sayımda 46 hane ve 11 mücerreden oluşan gebran nüfusun yanında 5 nefer de Müslüman mukayyedir. İlk sayımda gebran nüfustan 18 neferi "gılmanan- vakf" olarak kaydedilmiş olup, 13'ü "maa zevcetihî" olarak kaydedilmiştir. İkinci sayımda hangisinin kul, hangisinin reyaya olduğu belli olmadığından mahlut yazıldıkları belirtilmiştir. Karyenin hasılı 8440 akçadır. En önemli gelir kaynağı hububat üretiminden sağlanmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:245). Karesi Sancağı'nda Boğazhisar'a tabi Yassıbeyli köyü de bu imarete vakfolup, hasılı 3000 akça olarak mukayyedir (KKA.TTD 568:106a). Hamza Bey'in oğlu Mehmed Bey de Geyve'de bir zaviye yaptırmış ve zaviyesi için birçok akar bağlamıştır.

2. Çelebi Sultan Mehmed İmareti (Sultaniye İmareti)

Çelebi Sultan Mehmed'in imaretine Bilecik'te yapılan akarlar anlatılırken Yarhisar'a bağlı Karaomca köyünün de bu imarete vakfedildiği belirtilmişti. Köy, son sayımda 78 nefer ile meskûn olup, bu köyden vakfa 5383 akça hasıl sağlanmaktaydı (Barkan-Meriçli, 1988:145).

2.2.5.2.2. Cami ve Türbeler

1. Bayezid Hüdavendigâr Ulu Camii

Bayezid Hüdavendigâr Bursa'da yaptırdığı cami için bina ettirdiği hamamı vakfetmiş olup hasılı 3150 akçadır (KKA.TTD 570:98a; Barkan-Meriçli, 1988:147).

2. Ayşe Hatun bint-i Çelebi Sultan Mehmed Mescidi

Yarhisar'a bağlı Zekeriyaköy, Sultan II. Murad'ın kızkardeşi Ayşe Hatun'un Edirne'deki mescidine vakfolmuştur. Köy ile beraber Çakırcı Halil mezraası ve Arnavud Doğan yeri de 270 akça hasılı ile Zekeriyaköy'e zammolunmuş olup, toplam 2942 akça hasıl mukayyedir. Karyede 7 adet çiftlik bulunmaktadır. İlk sayımda 10 hane ve 9 mücerred, son sayımda ise 16 hane ve 7 mücerredten oluşan 23 nefer karyede meskun olarak bulunmaktadır (BOA.TTD 453:240a, KKA.TTD 585:298b, Barkan-Meriçli, 1988:147).

3. Bahadır Ağa Mescidi

Yazıcı Bahşi, Hızır Bey oğlu Yakub'dan satın aldığı 4 müdlük yeri Bahadır Ağa'ya satmış ve Bahadır Ağa da Bursa'da olan mescidine vakfetmiştir. Bundan başka 10 müdlük yer de mescide vakıftır. 500 akça hasıl mukayyedir. Vakfa ayrıca Sabuncu Hacı ve kardeşinden satın aldığı 10 müdlük yer de akar olarak kayıtlı olup, hasılı mukayyed değildir (BOA.TTD 453:240b, KKA.TTD 585:298a, Barkan-Meriçli, 1988:156).

4. Pir (Piri) Mehmed Paşa Mescidi

Kanunî devrinde yaşamış olan Pîr Mehmed Paşa'nın imar faaliyetleri hakkında Yusuf Küçükdağ'ın "Vezir-i âzam Piri Mehmed Paşa" adlı eserinde bazı bilgiler bulunmaktadır. Pîr Mehmed Paşa Konya'aki hayır ve ictimaî yardım müesseselerinden başka geniş Osmanlı ülkesinin birçok yerinde hayır eserleri ve bunları yaşatmak için mühim kaynaklar tesis etmiştir. İstanbul Zeyrek'te bugün yıkılmış bulunan bir cami, ve Kanlı medrese adı verilen bir medrese; İstanbul Mercan Kapısı'nda bir cami; Molla Güreni'de harab durumda bir hanikah, ve cami, Camcı Ali Mahallesi'nde bir Cami, Silivri'de İmaret, medrese ve mektep, çeşme ve Cami; Odabaşı'nda Pir Paşa'nın kayın pederi Seyyid Ömer'in vakfı -ki Pir

Paşa vakfına bağlıdır- Tarsus'ta Mevlevî hanikâhı, Karaman'da mektep, Konya'da Hanikah, imaret ve cami; Bursa Pınarbaşı'nda bir mescid, Konya Aksaray'ında bir cami, Belgrad'da bir imaret, Tekfurdağ'ında Nail köyünde bir mescid bunlardan tesbit edilebilenidir (Küçükdağ, 1994:23-24; 30-31). Bu döneme Cemâli ailesinin damgasını vurduğunu öne süren görüşler de bulunmaktadır (Küçükdağ, 1995:208).

Pir Mehmed Paşa, Bursa'daki Pınarbaşı Mescidi'ne Yarhisar'da bir mezrayı vakfetmiştir. Sabuncu Hacı ve kardeşine ait iken, Yazıcı Bahşi mezkur mezraayı satın alıp, mülkiyet üzere tasarruf ederken mensuh olmuş, II. Bayezid zamanında ise mülkiyet mukarrer tutulmuştur. Toplam 13 müdlük yerleri Yazıcı Bahşi'nin varislerinden satın alan Pir Mehmed Paşa, Bursa'daki mescidine vakfetmiştir. Mezraada ilk sayımda 7 hane ve 2 mücerred kayıtlı iken son sayımda nüfus kaydı bulunmamaktadır. Karyede 21 adet çiftlik ve 1050 akça hasıl kaydedilmiştir. Hasıl son sayımda 1170 akçaya yükselmiştir (BOA.TTD 453:242a, KKA.TTD 585:310a, Barkan-Meriçli, 1988:153-154).

5. Alaüddin Bey Türbesi

Yarhisar'a tabii Karaağaç karyesinde Orhan Bey'in kardeşi olan Alaüddin Bey'in vakfına bağlı ilk sayımda 10 hane ve 1 mücerred, son sayımda ise 12 hane ve 9 mücerredten oluşan 21 nefer kaydedilmiştir. Aynı karye, "defter-i evkaf-ı amme"de aynı isimlerle "Bokluca ve Kendir" olarak kaydedilmiştir. İlk sayımda 13, ikinci sayımda ise 21 neferin tesbit edildiği karyelerde 25 adet çiftlik kaydı ve 2057-2060 akça hasıl mukayyedir. Hasıl Alaüddin Bey türbesi ve Sultan Orhan Medresesi'ne sarf olunmaktadır (BOA.TTD 453:237a, BOA.MAD 16016:2; Barkan-Meriçli, 1988:148).

2.2.6. Ermenipazarı Nahiyesi

Ermenipazarı'nda 12 cami, zaviye ve hanlara ait vakıfların yanında 3 de zürri vakfın kurulmuş olduğu görülmektedir. Nahiyede kurulan vakıfları tasarruf edenlerin ünvanlarına bakıldığında, üçünün şeyh, üçünün fakih (Himmet Fakih, Musa Fakih ve Yunus Fakih), ikisinin hacı, birinin ağa ve birinin de kadızade olduğu görülmektedir. Vakıf kurucularından ikisinin Gaziyân-ı Rum (Lala Mustafa Paşa ve

Piri Ağa), birinin Ahiyân-ı Rum ve üçünün de Abdalân-ı Rum (Zekeriya Baba, Saru Baba ve Ermeni Baba) olarak değerlendirilmesi mümkündür.

2.2.6.1. Hayratı Nahiye İçinde Olan Vakıflar

2.2.6.1.1. Zaviye ve Camiler

1. Lala Mustafa Paşa Zaviyesi

Lala Mustafa Paşa, lakabından da anlaşılacağı üzere, III. Murad'ın lalağını yapmış ve "Kıbrıs Fatihî" olarak anılan, Sokullu Mehmed Paşa aleyhtarı bir Sırp devşirmesidir. Mustafa Paşa, 28 Nisan ve 7 Ağustos tarihleri arasında sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Gelibolulu Mustafa Âli'nin ilk zamanlardaki hamisi olması ve Trans-Kafkas seferinde yanında bulundurması dolayısıyla Lala Mustafa Paşa hakkında ilginç bilgilere ulaşılabilmektedir¹⁵.

Ermenipazarı Nefsi'nde Mustafa Paşa bir zaviye ve kervansaray bina edip vakfetmiştir ki vakıfların geliri senede toplam 15.025 akçadır. Nefs-i Pazarcık'ta 2 çiftlik miktarı yaya yerlerinden müteferrik yer, zaviye civarında 10 adet dükkan, Nefs-i İstanbul'da geliri 10.000 akça olan bir hamam ve hamam kurbunda 4 adet oda ve sayısı belirsiz dükkan ve Pazarcık hamamı mukataası, vakfın gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Vakfın giderleri ise aşağıdaki cihetlere yevmi 62 akça olarak görülmektedir. Tevliyet, meşihat, cibayet, imamet, hitabet, te'zin, talim-i eytam, kilerdar, kitabet, tabbah, habbaz, çerakçı, nakib, 5 nefer eczahan, 3 nefer müsebbihan, ferraş, gendüm-küb cihetleri, güşt ve nan bahaları, hınta ve baha-i şurba bahası, ziyafet-i misafirin, revgan-ı çerağ, harc-ı hurda masrafları gider kalemlerini oluşturmaktadır. Hatib Çiftliği mezrası, kadimden Hızır Bey'e ait olup, Ermenipazarı hatibi Mevlana Salih'e verilmiştir. Mustafa Paşa, camii yapmadan evvel eski bir cami var olduğundan onun yerine yaptırdığı camiye hatib olanlar buraya mutasarrıf olmaya devam etmişlerdir ki hasılı 130 akçadır. Bundan başka 110 akça hasılı ile mukayyed Çene mezrası da camide kim imam olursa ona şart koşulmuştur (BOA.TTD 453:233b, KKA.TTD 585:288b-289a, Barkan-Meriçli, 1988:169-170).

¹⁵ H. Mustafa Eravcı, "Gelibolulu Mustafa Âli'nin Nushatü's-Selâti'nde 1578-1579 Trans-Kafkas Seferi'ne Dair Eleştiriler ve Bunların Tarihi Önemi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. III; Serafettin Turan, "Lala Mustafa Pasa Hakkında Notlar ve Vesikalar", *Bellekten*.22 1958, s.551-593; Yunus Zeyrek, *Tarih-i Osman Paşa*, Ankara, 2001.

2. Zekeriya Baba Zaviyesi

Ermenipazarı Nahiyesi'ne tabi Zekeriya Baba köyünde ilk sayımda 4 hane ve 2 mücerred, son sayımda 10 hane ve 7 mücerred nüfus meskun olup, 360 akça hasıl mukayyedir. Zekeriya Baba vakfına Hüseyin Seydi'den sonra oğlu Aslıpaşa oğlu Ahmed ve Maruf ve Dedebali mutasarrıftır. Fatih Sultan Mehmed zamanında tebdil ve tağyir olunan vakıf daha sonra tekrar Maruf, Yusuf ve Ahmed oğlu Hüseyin'e sadaka olunmuştur. Vakfi en son Dedebali ve Behlül adındaki kişiler tasarruf etmişlerdir. Yarhisar'da vakfa bağlı bir de zemin kaydı bulunmaktadır (BOA.TTD 453:233b, KKA.TTD 585:289a, Barkan-Meriçli, 1988:168).

3. Sarı Baba Zaviyesi

Ermenipazarı Nahiyesi'ne bağlı Eymir Karyesi'nde Orhan Bey ve Bayezid Bey'den Sarı Baba Zaviyesi'ne vakfedilen köyde ilk sayımda 3 nefer mukayyed iken son sayımda nüfustan hali kalmıştır. Köyün hasılı 200 akça olarak kaydedilmiştir. Sarı Baba'dan sonra Yusuf ve kardeşi Ahmed oğlu Hacı ve kardeşi Dede mutasarrıflardır. Mezkûrların oğulları Hüseyin ve Mehmed ve oğulları Hacı vakfin son mutasarrıfları olarak kaydedilmişlerdir (BOA.TTD 453:234a, KKA.TTD 585:289a, Barkan-Meriçli, 1988:168).

4. Şeyh İlyas Vakfi

Ermenipazarı'nın Esri Karyesi'nde Orhan Bey nişanıyla Şeyh İlyas'ın elinde bulunan yarım çiftlik yer, 16016 cilt numaralı defterde 2 hane ve 336 akça hasıl ile mukayyedir. Mezraada son sayımda 20 nefer-tamamı Seyyid'dir- mukayyed olup, hasılı 250 akçadır. Şeyh İlyas oğlu Şeyh Menteşe ve Bektaş tasarruf ettikten sonra nesli münkariz olmuştur. Kulfal, Musa ve Mehmed nam şahıslara sadaka olunduktan sonra, Mehmed ve İsa ve Ramazan'a verilmiştir (BOA.TTD 453:234a, BOA.MAD 16016:4; KKA.TTD 585:289a, Barkan-Meriçli, 1988:168-169).

5. Esenli Şeyh Vakfi

Ermenipazarı'nın Kutmanlar köyünde bir çiftlik yer Orhan Bey ve Murad Bey'den vakıf olup, Esenli evladından İbrahim oğlu Ramazan mutasarrıftır. Nesli münkariz olduktan sonra Süleyman'a sadaka olunan vakfa son olarak Seyyid Ali ve Cafer

mutasarrıf olmuşlardır. Hasılı 150 akçadır. Esenli'nin ailesinin bir diğer kolu Mustafa Şeyh'in ayrı bir vakfı vardır ki I. Murad zamanında kurulmuştur. Vakfa daha sonra Cüneyd oğlu Şeyh Mustafa ve kardeşi Musa mutasarrıf olmuş ve kendilerinden sonra tasarruf hakkı oğulları Satılmış ve Ahmed'e intikal etmiştir. Satılmış'ın fevt olmasından sonra hissesi Mustafa Derviş'e sadaka olunmuş olup, son olarak vakfa Bali Şeyh ve Şir Mehmed mutasarrıf olmuşlardır. Vakfın hasılı 350 akçadır (BOA.TTD 453:234a, BOA.MAD 16016:4; KKA.TTD 585:289a, Barkan-Meriçli, 1988:170). Aynı vakfa bağlı olarak Gölpazarı'na tabii Gökçekaya mezarası ise Süleyman Paşa'dan vakf olup, Esenli Şeyh'in 5 müdlük yerine, Yıldırım Bayezid'in dahi nişan verdiği, Esenli evladından Aslıhan oğlu Paşayığit'in, I. Murad ve Çelebi Sultan mehmed nişanlarıyla mutasarrıf olduğu kaydedilmiştir ki daha önce buna değinilmişti.

6. Ahi Musa Zaviyesi

Ermenipazarı'na bağlı Depecikeşen Karyesi'nde 130 akça hasıllı bir vakıf yerde, Ahi Musa, Yıldırım Bayezid nişanı ile muaf ve müsellemlen iken ölümünden sonra evladı Aydın oğlu Mahmud ve Ahmed muaf ve müsellemlen olmuşlardır. Mezkûr Ahi Mahmud öldükten sonra oğlu Hızır'ın mutasarrıf olduğu vakfın hasılı 130 akçadır (BOA.TTD 453:234a, BOA.MAD 16016:4; KKA.TTD 585:290a, Barkan-Meriçli, 1988:171).

7. Ermeni Baba Zaviyesi

Ermenipazarı'nda bulunan Yayaavşarı mezraasında bir pare yer, Ermeni Baba Zaviyesi'ne vakfedilmiş olup, neslinden Şeyh Seyyid Ali ve Şeyh Hızır'ın mutasarrıf olmalarına mukabil, zaviyede ayende ve ravendeye hizmet ettikleri belirtilmektedir. Son olarak Veli Fakih'in mutasarrıf olduğu mezraanın hasılı 120 akçadır. Zaviye, Yarhisar'da olup, ayrıntılı olarak ilgili bölümde incelenmişti (BOA.TTD 453:235a, KKA.TTD 585:290a, Barkan-Meriçli, 1988:171).

8. Himmet Fakih Vakfı

Altı dönüm mezra, cihet-i imamet için tayin olunub Adaca köyüne imam olanlara 80 akça hasıl ile şart koşulmuştur. Vakfa Hızır Fakih mutasarrıftır (BOA.TTD 453:235a, KKA.TTD 585:291a, Barkan-Meriçli, 1988:171).

9. Hacı Memi Mescidi Vakfı

Ermenipazarı mahallelerinden olan Hacı Memi mahallesinde bulunan mezkur mescide sarf olunmak üzere Hacı Memi 2500 akça vakf-ı nukud edib, 100 akçasının rıbhıyla meremmet olunması ve mum alınmasını, 1500 akçanın rıbhıyla ise mescid imamının günde Kur'an-ı Azim'den 1 cüz tilavet eylemesi şart koşulmuştur (KKA.TTD 585:291a, Barkan-Meriçli, 1988:172).

10. Hacı Sefer Mescidi Vakfı

Ermenipazarı'ndaki mahallelerden biri olan Hacı Sefer mahallesi mescidi için Hacı Osman, 1500 akça vakf-ı nukud edib, rıbhıyla imamının günde bir defa Yasin-i şerif okuması ve hayır dua etmesi şartıyla imama, Süleyman çavuş ve Halil 200'er akça vakfederek imamın hayır dua eylemesi şartıyla imama, Mustafa ile isa ve Şahi Kadın 200'şer akça vakfederek mum alınmasını, Hacı Sefer ise 1000 akça vakfederek mescide hasır ve mum alınmasını şart eylemişlerdir. Mahalleye adını veren mescide yapılan vakf-ı nukudun toplamı 3200 akçadır (KKA.TTD 585:291b, Barkan-Meriçli, 1988:172).

11. Piri Ağa Vakfı

Ermenipazarı'nın Yalacık Karyesi'nde Dergah-i Ali sertopçularından olan Piri Ağa'nın kurduğu vakfa iki bab kervansaray, senelik geliri 720 akça olan bir bab hamam, İstanbul çevresinde birkaç dükkan ve 1000 akça vakfederek hanın termimi için şart koşmuştur. 1000 akçanın Vâkıfı olan Halil'in günde 1 cüz tilaveti, Hızır veled-i Abdullah'ın ise diğer 1000 akçanın rıbhıyla Yasin tilavetini şart koştuklarını görüyoruz. Nakid akça toplamı 3000'dir (KKA.TTD 585:291b, Barkan-Meriçli, 1988:172).

12. Kadızade Vakfı

Ermenipazarı'nda Ahi Beli Derbendi'ndeki han ve Kınık karyesindeki köprüsü için 10.000 akça vakfeden Kadızade, rıbhıyla köprü ve hanın tamirini şart koşmuştur. Mezkur akçaların Hızır Bali üzerinde olduğu mukayyedir (KKA.TTD 585:292a, Barkan-Meriçli, 1988:172)

13. Ermenipazarı Camii

Ermenipazarı camiine imam olanlar için hasılı 110 akça olan Çene mezrası vakfedilmiş olup, Mevlana Salih'in tasarruf ettiği görülmektedir. Mezrayı yayabaşlıların fuzuli tecavüzde buldukları da ayrıca belirtilmiştir. Ayrıca caminin hatibi için de 130 akça hasıllı hatib çiftliğinin vakfedilmiş olduğu ancak Mustafa Paşa'nın yeni bir cami yaptırması üzerine bu vakfa ilhak olunduğu kaydedilmiştir (BOA.TTD 453:235a, KKA.TTD 585:290a, Barkan-Meriçli, 1988:171). Camii için Ferhad adındaki birinin de 500 akça vakfettiği görülmektedir (KKA.TTD 585:292a, Barkan-Meriçli, 1988:172).

2.2.6.1.2. Zürri Vakıflar

1. Bakras Şeyh Vakfı

Ermenipazarı'nda kendi adıyla anılan mezraada 1 çiftlik vakıf yere neslinden İbrahim Şeyh kadı mektubu mucebince mutasarrıf olup, vakfın hasılı 100 akçadır (BOA.TTD 453:235a, KKA.TTD 585:291a, Barkan-Meriçli, 1988:171).

2. Musa Fakih Vakfı

Hamza Fakih mezrasında Musa Fakih, 100 akçalık hasıla mutasarrıftır (BOA.TTD 453:235a, KKA.TTD 585:291a, Barkan-Meriçli, 1988:171).

3. Yunus Fakih Vakfı

Yunus Fakih'e Bayezid Hüdavendigâr nişanıyla vakf-ı evlad olan Ali Bey Çiftliği'nden 300 akça hasıl elde edildiği ve Yunus Fakih evladından Muhiddin Fakih oğlu Mevlana İsa ve kardeşi Musa'nın tasarruf ettiği çiftliğe Musa evladından Pir Mehmed, Kasım, Carullah ve Seyfullah'ın tasarruf ettikleri görülmektedir. Vakfa son olarak Seyfullah evladlarından Memi ve Hacı Bayram mutasarrıftır (BOA.TTD 453:234a, BOA.MAD 16016:4; KKA.TTD 585:289a, Barkan-Meriçli, 1988:169)

2.2.6.2. Hayrat Nahiye Dışında Olan Vakıflar

2.2.6.2.1. Camii

1. Dilgücek nam-ı diğer Samakov Karyesi Mescidi Vakfı

Dilgücek “nam-ı diğer Samakov” olarak kayıtlı olan karyede, Paşa-Hatun bint-i Mehmed’in vakfettiği 1000 akçanın ve Hüseyin b. Hayreddin’in 600 akçasının rıbhıyla karyenin imamının yılda bir Kur’an hatmi yapmasını, Zülfiye bint-i Ali’nin 400 akçasının rıbhıyla günde 1 amme suresinin tilaveti, Serpiyadegan Hasan b. Turgut’un vakfettiği 500 akçanın rıbhıyla ise imamın günde 3 ihlas tilavet etmesi şart koşulmuştur. Tevliyet hasan bin Turgut’a ve evladına bırakılmıştır (KKA.TTD 585:292a, Barkan-Meriçli, 1988:172).

Vakıflarla ilgili genel ve son söz olarak, Osmanlıların devletlerini kurarken dayandıkları dinamiklerin tamamına diğer Anadolu beylikleri de sahip iken, Osman Gazi ve ailesinin diğerlerinden daha iyi yaptıkları şey, “bolluk ve bereketin paylaşım araçları olan vakıfları daha fazla ve fonksiyonel olarak yapmaları olmuştur” denebilir. Bu düşünce, kroniklerde Osman Gazi ve ailesinin hasletlerinin anlatıldığı pasajlarda da desteklenmektedir. Aşıkpaşazâde’de 169. babda Osmanlı padişahlarının hasletleri şu şekilde özetlenmektedir:

“Osman Gazi han’un hasleti her ayda bir kere taam bişirüb fakirlere yedirmek ve giysiler giydürmek idi ve tul hatun kişilere sadaka itmekdi. Haslet-i Orhan Gazi, atası ayda bişürdüğü çün ol imaretler yaptı kim fakirler geleler, her gün ta’am yiyeler ve ol imaretlerde mücavir olub kalana ta’amı eksük etmiyeler ve ziyade muhabbet itdügi dervişlere zaviyeler yapıvirdi. Nitekim Geyüklü Baba üzerinde cum’a mescidi yapdurdı ve zaviye dahi yapdurdı. Ve oğlu Gazi Hünkâr hasleti, atası gibi ol dahi imaretler yaptı ve ziyade muhabbet itdügi derişlere zaviyeler yapıvirdi ve her şehirde kim olırdı cum’a gün cum’adan sionra fukaraya akçalar sadaka iderdi. Ve oğlu hasleti kim Bayezid Han’dur, ve ol atası dedesi yapıduğu imaretlerden bu dahi “ziyade” yaptı ve bu da her cum’a oldugı şehirde sadaka iderdi. Ve oğlu Sultan Mehmed Gazi Han ol dahi imaretler yaptı ve Mekke ve Medine’ye meblağlar gönderürdi. Ve oldahi Sultan Murad hasleti ol dahi imaretler yaptı ve her yıl üçbinbişyüz filori Kuds-i Şerif’e ve Halilü’r-Rahman’a ve Medine-i Resul’e ve

Kâbetullah'a gönderürdi. Ve her yıl kendünün adeti buydu kim olduğu şehirde bin fülör seyidlere kendü mübarek elüyle üleşdürürdi. Ve Engürü nevahisinde Balıkhısarı dirler bir nice köy vakf itdi Mekke'ye, hayli meblağlar hasıl olur” (Aşıkpaşazâde, 2007:251, 482).

Daha üçüncü hükümdar Murad Hüdavendigâr döneminde Osmanlı toprağı olan Kocaeli Sancağı içinde Aydın oğlu İsa Bey ile ilgili yapılan evlatlık vakıf kaydı (KKA.TTD 579:141b), onların bu konudaki üstünlüklerinin diğér beylerce de az çok kabul edildiğinin göstergesi olarak algılanabilir. Yine bu dönemde Hamitoğulları'na ait toprakların, Türk devlet ananesine aykırı olarak para ile satın alınması (Aşıkpaşazâde, 2007:103, 331), itibarın mala değil de Müslümanların meskûn bulunduğu Anadolu coğrafyasının tek bir idare altında toplanarak istikrarın temin edilmesine olduğı mesajını beraberinde getirmektedir ki son iki yüzyılını genelde istikrarsızlık içinde geçiren Anadolu toplumunun bilinçaltında, kaosu sona erdirecek ideal bir iktidar özleminin bulunduğu düşünülebilir. Bu çerçevede İsfendiyar oğlu Kasım Bey, Osmanlılara bağlılığını bildirdikten sonra bu aileden an fazla vakıf kurmuş şahsiyet olarak tebarüz etmektedir. Ondan önce Candaroğulları'nın¹⁶ son temsilcisi İsmail Bey haricinde hiç bir ferdin bu kadar büyük vakıflar kurmamış olması, Kasım Bey'in sadece Candarlıların işlerindeki iktidar mücadelesi gereğı değil, aynı zamanda Osmanlılar ile beraber katıldığı seferler sırasında müşehade ettiğı bu sistemi takdir ederek Osmanlılara tabiiyetini sunduğunu düşündürmektedir. Candaroğulları ve Karesioğulları gibi çevredeki beyliklere daha cömert olduklarını vakıflar-ihsanlar yoluyla gösteren Osmanlı ailesinden Orhan Gazi'nin “Türkmen beylerinin en ulusu” olarak görülmesi bu bakımdan daha anlaşılır görünmektedir.

Bayezid Hüdavendigâr, gevşek vassallık bağıını tam bağımlılığa dönüştürmek gayesiyle Anadolu üzerine sefere çıktıktan sonra (Emecen, 2010:46) elde ettiğı topraklarda, sadece daha önceki beyler tarafından kurulan vakıfları muhafaza etmekle kalmamış, onların kurduğı vakıflardan daha büyüklerini kurarak reayaya daha cömert olduğunu da göstermiştir. Timur'un Anadolu'daki bu yapılanmayı bozmasından sonra bu beyliklerin tekrar boyunduruk altına alındığı II. Murad

¹⁶ Candarlılar hakkında geniş bilgi için bkz. Yaşar Yücel, Anadolu Beylikleri Tarihi Hakkında Araştırmalar, XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliğı-Candaroğulları Beyliğı, Ankara, 1988.

döneminde de gerekli görülen yere daha önceki beylerin kurduğu vakıfların çok daha fevkinde vakıflar kurulmaya devam edilmiştir¹⁷. Selâtin vakıflarının yanı sıra, Osmanlı ümera ve uleması içinde Bursa, Edirne ve Karesi Beyliği'nin ilhakını müteakip Balkanlarda da birçok vâkıfın çok geniş akarları olan vakıflar kurdukları görülmektedir¹⁸.

Teslim alınan beyliklerde hüküm süren beylerin, teslim olma şartları arasında özellikle kurdukları vakıflara el sürülmemesini arz etmeleri bu noktada önemlidir. Onlar, bu isteklerini hüküm sürdükleri yerlerde saygınlıklarını devam ettirme kaygısıyla dile getirmişlerdir. Bu isteklerinde, yaptıkları zürri vakıflarından nemalanan çocuklarının hayatlarını garanti altına alma ihtiyacının da etkili olduğu düşüncesi, dile getirilen bilindik fikirlerdendir. Bu çerçevede, Osmanlı ailesinin hiçbir zaman zürri vakıf kurmamış olmaları da dikkat çekicidir. Osmanlılarda zürri vakıflar kendilerine tabi olan bütün gaziler tarafından kurulmakta iken, selâtin vakıfları ve hatta hanedana mensub kişilerce kurulan diğer vakıfların büyük bir bölümünde de böyle bir anlayış gözlenmez. Devletin merkezileşme çabası içinde olduğu dönemde (özellikle Fatih dönemi), bazı zürri ve hangi amaç doğrultusunda

¹⁷ Bu bağlamda Saruhan Sancağı'nın merkezi Manisa'da "şehzade sancağı" olması hasebiyle Osmanlı hakimiyeti döneminde kurulan vakıflar için bkz. KKA.TTD 544:12b vd; Emecen, 1989:91-103. Mentеше, Teke, Hamid, Karahisarı-ı Sahib, BOA.TTD 338:103; KKA.TTD 567:3a-4b, 11a, 15b; Karaca, 2002:322-330; Arıkan, 1988:134; KKA.TTD 575:4a-15b, 33a vd, Bulduk, 1993:339-347. İsfendiyoğulları'nın merkezi olan Kastamonu'da Candaroğulları'nın bölgeye hâkim olmasından evvel Kastamonu fatihi Atabey Gazi olarak bilinen Muzafferüddin Yavlak Arslan'ın kurduğu vakıfların yanısıra (KKA.TTD 554:11b-14a; 30b, 41a, 54a), İsfendiyar oğlu İbrahim'in oğlu İsmail Bey'in banisi olduğu imaret çevresinde oluşan külliyyeye vakfedilen akarların yekûnu da oldukça fazla olup, bu külliyenin kuruluşunun da daha çok Osmanlı hâkimiyetinin etkisini hissettirdiği dönemlere denk geldiğini belirtmek gereklidir (KKA.TTD 554:26b-27b, 43a-46a, 77a-83b; KKA.TTD 555:129b-142a, 149a, 151b, 171b, 173b, 179b, 185a-187b). Bununla beraber, Sultan II. Bayezid'in Amasya'da kurduğu imaret etrafında oluşan külliyyeye Kastamonu'dan büyük miktarda akarın bağlandığı görülmektedir (KKA.TTD 554:1a-7a; 86b-101b). Ayrıca bu sancakta Osmanlı hakimiyetinin kurulmasından sonra Şehzade Cem Sultan (KKA.TTD 555:24b), Sultan Bayezid'in oğlu Mahmud (KKA.TTD 555:214a vd.) gibi bir çok vâkıfın hayır eserleri de bulunmaktadır. Çankırı Sancağı merkezinde ise tesbit edilen en büyük hayrat, Osmanlı Sancakbeyi olarak görev yapan Kasım Bey'in kurduğu imarettir (KKA.TTD 578:25a vd). Germiyanogulları'nın merkezi Kütahya ve Aydınoğulları'nın merkezlerinde de eski beylerin kurduğu büyük vakıfların korunduğu ve bunun yanında Osmanlı hakimiyeti sonrasında da büyük akarlara sahip vakıf kayıtlarına rastlandığı söylenebilir.

¹⁸ Söz konusu Vakıf kayıtları ile ilgili bkz. Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I, Ankara, 1988; BOA.TTD 453, 531, KKA.TTD 570, 580, 585 No'lu Hüdavendigâr Sancağı Evkaf Defterleri, KKA.TTD 579 No'lu Kocaeli, KKA.TTD 541 No'lu Sultanönü, KKA.TTD 568 No'lu Karesi, KKA.TTD 548 ve 549 No'lu Vize, KKA.TTD 572 No'lu Çirmen, KKA.TTD 559 No'lu Niğbolu, KKA.TTD 561 No'lu Silistre, KKA.TTD 577 No'lu Siroz, KKA.TTD 553 No'lu Selanik Evkaf Defterleri, M. T. Gökbilgin, XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşalivası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul 2007.

kurulduğu belli olmayan vakıfların nesh edilmesi bu anlayışı tekzip eden bir durum olmayıp, vakıfların mensuh hale getirildiği dönemler olan Fatih ve Yavuz'un saltanat yıllarında bizzat kendileri tarafından çok büyük vakıfların kurulduğu unutulmamalıdır. Bu dönemde vakıflar, ya ilgililerin temessük gösterememeleri yüzünden ya da kadimden tımar hissesi oldukları düşüncesiyle nesh edilmişlerdir. Çandarlı örneğinde olduğu gibi malları müsadere edilen kişilerin vakıfları da nesh edilebilmekteydi. Esasen, araştırmada vurgulanmak istenen olgu, hanedan ile ona bağlı gaziler arasındaki (merkezcil ve merkezkaç kuvvetler) ilişki değil, devlet ile reaya arasındaki ilişkidir. Osman ve ailesi gazi, derviş, fakih gibi zümrelere bir yeri sadece temlik etmişler, bu kişiler de ellerindeki “biti”ye dayanarak sahip oldukları mülkleri kendi arzularıyla çoğunlukla vakfetmişlerdir.

Bu noktada bu gibi vakıflar tesis etmiş olan şahısların kurduğu ve evlada şart koştuğu vakıfları (Akgündüz, 1996:270-277), gerek devletin müsadere temayüllerine ve gerekse İslam miras hukukunun dağıtıcı tesirlerine karşı gösterdikleri bir tepki olarak tanımlayan ve asalet fikri ile ailelerin şeref ve bütünlüğü hissini böyle vakıflar kurulmasına yol açtığını belirten görüşler mevcutsa da (Barkan, 1970:XXV; Çağatay, 1994:23-31) özellikle zürri vakıflar için öne sürülen “müsadere korkusu” anlayışı kabul edilebilir bir açıklama olmayıp¹⁹, kurulan tüm vakıflar için söz konusu olan anlayışın, bolluk ve bereketin paylaşımına sunulması anlayışı olduğunu belirtmek gereklidir.

Aşıkpaşazâde'nin ismini zikrettiği misafirlerin sonuncusu olan Bacîyân-ı Rum adı verilen zümrenin, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Osmanlı sınırları dahiline giren coğrafyada faaliyet gösterdiklerine dair şimdilik elde yeterince kaynak mevcut olmadığı görülmektedir²⁰. Esasen bacıların (kadınların), ayrı bir teşkilat kurup kurmadıkları tartışmasından çıkacak sonuç, eldeki veriler ışığında doğal olarak böyle

¹⁹ Zürri vakıflarda evlada düşen galle fazlası da vakıftan türediği için vakıf sayılırsa, müsadere söz konusu olamayacaktır ki bu durum evladın, vakıf olan bu galle fazlasını mülkü gibi dilediğince kullanamayacağı anlamına gelmektedir. Söz konusu fazlanın evlada düşen hissesi mülk kabul edildiği takdirde ise, zaten müsadereye açık olacaktır. Bu durumda söz konusu iddaayı kabul etmek, zürri vakıf banilerinin, uzak görüşlülük örneği sergileyerek Osmanlı Devleti'nin günü geldiğinde müsadere usulünü kaldıracağını ve vakıf malların satışından elde edilecek gallenin fazlasının torunlarını ihya edeceğini hesaplamış olduklarını kabul etmek demek olacaktır ki bu durum tipik bir anakronizm örneğidir.

²⁰ Bacîyân-ı Rum hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram, 1994:15vd; Şahin, 2007:355-359, Aşıkpaşazâde, 2007:256, 486.

bir teşkilatın var olmadığıdır. Ancak, İnönü Nahiyesi'nde ayrıntılarını daha sonra ele alacağımız Tigan Abdal zaviyesi içinde çiftlikleri tasarruf eden Devlet Bacı'ya ait kayıt da bu çeşit bir zümreye ikinci bir örnek teşkil etmektedir. Bâcıyân-ı Rum'un Ahi teşkilatı ile olduğu kadar Bektaşilik ile de yakın ilgisi bulunmaktadır. Aslında Aşıkpaşazâde'de bahsedilen dört grup da birbirine girift halde bulunmakta olup, bu grupları keskin hatlarla birbirinden ayırmak da zordur. Örneğin; Eskişehir Camii'nde hitabet görevini deruhte eden Ahi Hatib Baba, hem ahi, hem hatib hem de abdal zümresinden bir şahsiyet olarak tebarüz etmektedir (KKA.TTD 541:21a).

Aşıkpaşazâde'nin kurduğu cümlelerden, “Bâcıyân-ı Rum” içinde değerlendirilebilecek zümrenin özelliklerini çıkarmak mümkündür. Buna göre, sözü edilen Fatma Bacı, bir kere varlıklıdır, ikincisi hayırseverdir ve kerametlerine şahit olduğu Hacı Bektaş için türbe (mezar) yaptırıp, türbenin cazibesine (insanlar tarafından ziyaret edilmesi) uygun olarak vakıflar tahsis etmiştir. Bu türbe vakfının başına Abdal Musa geçmiş, daha sonraki dönemlerde de onun faaliyetleri sonucu “Abdâlân-ı Rum” içinde değerlendirilen Bektaşilik, büyük bir gelişme göstererek geniş bir alana yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında daha önce de değinildiği üzere Abdal zümresi için birçok vakıf yapılmış, Kadıncık Ana da bu vakıflardan birini yapan “bacı” sınıfına dahil biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde vakıf kuran ve sayıları çok az olan kadınların çoğunun, varlıklı ve hayırsever olarak ya hanedan üyesi ya da devlet hizmetinde bulunan gazi, derviş gibi şahsiyetlerin hanımları ya da kızları oldukları söylenebilir. Aşıkpaşazâde'nin, eserini yazarken 85 yaşını aşmış olduğundan, vakıf kuran varlıklı ve hayırsever tüm kadınları, yaşına uygun olarak “bacı” olarak tanımlaması akla uygun düşmektedir. Devletin yerleşik bir yapıya uygun olarak sünni bir karakter kazanmasından sonra “abdal” zümresi için yapılan vakıfların giderek azaldığı bilinmektedir. İşte bu noktada yerleşik bir düzen içinde zenginliğe kavuşarak vakıf kurmuş olan kadınların, göçebeler içinde yaygın olarak kullanılan “bacı” unvanı yerine hatun vb unvanları aldığı ya da herhangi bir unvan taşımayı tercih etmedikleri düşünülebilir. Bu durumda yukarıda adları zikredilen vakıf kurmuş bütün kadınları bacılar zümresinden saymak mümkün görünmektedir. İnceleme alanımız dahilinde bulunan nahiyeler içinde kadınlar tarafından yapılan vakıflara bakıldığında hanedan üyesi hatunların yanında “cüz tilâveti” için yapılan küçük ölçekli vakıflar bulunmaktadır.

Devletin toplumsal sözleşmeye dayalı bir yapı olduğu görüşüne uygun olarak eskiden beri birçok kaynakta değinilen “adalet dairesi”nden hareketle konu daha iyi aydınlatılabilir. İbn Haldun Mukaddeme’sinde baykuş hikayesi çerçevesinde bu daireyi şöyle açıklamaktadır: “Dünya bir bahçedir bunun duvarı devlettir. Devlet bir iktidardır, sünnet bununla yaşar. Sünnet siyasettir, bu siyaseti hükümdar yürütür. Hükümdar bir nizamdır, ordu onu takviye eder. Ordu bir yardımcı ve destektir, mal ve para onun teminatıdır. Mal rızıktır, onu riayet derler ve toplar. Riayet kuldur, onu adalet korur. Adalet kendisiyle ülfet edilen ve sayesinde dünyanın kâim olduğu bir şeydir. Ve dünya bir bahçedir” (İbn Haldun, 2009:206). Aynı ifadeler Kınalızade’de de yer almaktadır (Kınalızade Ali Efendi, 1965:282-283). Kınalızade, İbn Haldun’un Aristo’dan naklen verdiği bu sekiz maddeyi “adalet dairesi” olarak nitelendirmiştir (Mardin, 1996:115).

Nuşirevan’ın aynı manaya gelen sözlerinden sonra hükümdarın reayanın halini bizzat araştırması gerektiğini ve ancak bu şekilde halka memlûk ve mahkum olmayarak onlara malik ve hakim olabileceğini belirten sözlerini de burada ele almak gerekir. Esasen, devlet kendi bekası için ihtiyacı olan malı temin edebilmesi için imar faaliyetine girişmek durumunda olup, bunu da ancak vakıf aracılığıyla yapmaktadır. Vakıf, “alıkoymak, hapsetmek” manalarına geldiğine göre devlet, adaleti sağlamak için kendisini mahkum ve memlûk eden bir yapıya bürünmektedir. Tam bu aşamada hanedanlığın başında bulunan reis, devlet kurulurken izlediği siyasetin aksine hareket eder. Kuruluş aşamasında kendisiyle aynı asabiyete sahip unsurların (gaziler), elde etmeye heveslendikleri vergilerden onlar lehine uzak duran ve buna karşılık onlar üzerinde istibdat ve hakimiyet kurmak isteyen hanedanlık, bu unsurlara karşı izzet sahibi olmakla beraber onlara da ihtiyaç duymaktadır. Bu dönemde maiyetini teşkil eden kul kökenli zümrenin makam ve itibarı sınırlıdır. Hanedanlığın başındaki şahıs kendisiyle aynı asabiyetteki kişilere karşı hakimiyetini kurduktan sonra yanındaki azatlı ve devşirmelere dayanarak vergi gelirlerinden el çektirip toplanan servetin tek başına sahibi olur (İbn Haldun, 2009:564). Bu durumda devletin kuruluş amacına sadık kalındığı müddetçe, kendisini adaleti sağlamaya vakfetmiş olan hanedan reisi ve bu işinde kendilerini ona yardımcı olmaya vakfetmiş olan kullarının temsil ettiği “hadim” devlet, devletin kozmopolit bir yapıya kavuşması ve başka bir otoriteyi tanıyan “diğerleri”ne karşı “hakim” olmuş olur. Osmanlı Devleti’nin Kanuni

döneminden itibaren kendisini Haremeyn-i Şerif'in hadimi, diğer memleketlerin ise hakimi olarak görmeye başlamasının, kozmopolit bir özelliğe bürünmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Yani devlete hâkim olmak için aranan asalet, önemli ölçüde hedamete dolayısıyla kendini vakfetmeye dayanmaktadır ki buradaki ironi de dairesel bir anlayıştan ileri gelmektedir. Krader'in ifade ettiği gibi topluluğun hizmetçisi onun efendisi durumuna gelmektedir (Claessen-Skalnik, 1993:9). Daha çok evrimcilere mahsus olmak üzere bazı düşünürlerin son iki yüz yıl içinde hürriyet ve müsâvâta övgüler yağdırırken, geçmişteki insanların uzun bir dönem köleliğe bağlı bir düzene sadık kalmaları da bu durumda daha anlaşılır olmaktadır²¹.

Bu bağlamda, son söz olarak Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacib'e yer vermek yerinde olacaktır: “Yönetici, cömert, alçakgönüllü ve sakin davranışlı olmalıdır. Cömert oldukları derecede adları duyulur, meşhur olurlar. Yardımcılar ve asker, cömert adamın etrafında toplanır. Cömert ol, bağışla, yedir ve içir. Eğer malın eksilirse tekrar kazanmaya, tamamlamaya bak. Cesur ve gözüpek adam için, mal eksik olmaz, Akdoğan için de yem eksik olmaz. Silahla birlikte, cesaret de varsa kahramanlar mal kazanmaktan endişe etmemelidir. Ülkeyi elde tutabilmek için orduya ihtiyaç vardır. Orduyu besleyip donatmak için de çok mal ve servet gerekir. Orduyu besleyip donatacak parayı bulabilmek için halkın zengin olması lazımdır. Halkın zengin olması için de yöneticiler doğru yasalar koymalıdır. Bunlardan biri ihmal edilecek olursa diğer dördü de işe yaramaz; dördü de işe yaramaz olursa devlet yönetimi çözümlür ve ülke düzeni bozulur” (Yusuf Has Hacib, 2009:86).

²¹ Machiavelli'nin, üç tür ana yönetim biçiminden biri olarak bahsettiği demokrasinin sağladığı özgürlüklerin kötü kullanımının anarşiye yol açabileceğinden hareketle bu sistemin karşısında durması burada hatırlanmalıdır.

BÖLÜM 3: YERLEŞME VE NÜFUS

İnsanlar, su ile yeterli tarım alanının bulunduğu, ulaşımın kolay ve korunabilecekleri sahalarda olduğu uygun noktaların hemen hepsine, yerleşim merkezleri kurmuşlardır. Genel olarak ülkemize bakıldığında yüksekliği 3000 m olan yerler az olduğundan, Türkiye'nin büyük bir kısmı en azından otlak ekonomisi için yerleşilebilir durumdadır (Gümüşçü, 2001:28).

Eski bir devletin ya da uygarlığın surları büyük ölçüde o devletin veya uygarlığın kurduğu kentlerde bulunabileceği (Ortaylı, 1994:112) fikrinden hareketle yerleşme tarihi ile ilgili araştırmalar son otuz sene içinde artmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen ortak sonuçlardan birisi, Anadolu'da M.Ö.3000–2000 arasında uygarlık seviyesinin, yerleşim ve nüfusun artmasına bağlı olarak etrafı surlarla kuşatılmış birçok şehir devletleri ortaya çıktığı sonucudur (Gümüşçü, 2001:25; Gökçe, 2000:156). Konumu nedeniyle zengin ve renkli coğrafi özelliklere sahip olan Anadolu'da eskiden beri çok farklı kültürler, ekonomik faaliyetler ve uygarlıklar ortaya çıkmıştır. Değişik coğrafi özelliklere ve tarihi çeşitliliğe bağlı olarak başta ekonomik faaliyetler olmak üzere yerleşmeler, nüfus ve kültürel özellikler farklı karakterler kazanmıştır. Dolayısıyla Türkiye topraklarında her bakımdan birbirinden çok farklı olan yerleşme şekil ve türleri ortaya çıkmıştır (Gökçe, 2000:156). Türkiye yerleşmeleri fiziki görünüşlerine bakılarak şekil itibarıyla toplu, dağınık ve yol boyu yerleşmeleri olarak üçe ayrılırken, tür itibarıyla fonksiyonel özellikler ön plana çıkarılarak sürekli ve geçici yerleşmeler olarak ikiye ayrılır. Sürekli yerleşmelere şehir, kasaba ve köy; geçici yerleşmelere ise yayla, kışla, mezraa vb türler örnek olarak gösterilebilir (Gümüşçü, 2001:22-24).

Osmanlı kroniklerine göre Osmanlı beyliği, Söğüt ve Domaniç arasındaki bölgede kurulmuştur. Burada yerleşimler tüm ortaçağ kentleri gibi sarp ve korunaklı alanlarda birer şato görünümü vermektedir. XVI. Yüzyılda dağların tümü Türkleşmiş olmasına karşın ovalarda ve özellikle kıyı kentleri ve kasabalarda Hıristiyan unsur daha fazlaydı. Boş bırakılan köylere yerleşen Türkmenler, buralara ya eski ismini bırakmışlar ya da kendi boy adlarının sonlarına Höyük/Eyük veya Viran/ören ile biten adlar vermişlerdir (Doğru, 1992:55). Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölge olan Bilecik ve çevresinin, Anadolu'da bulunan eski antik yolların kavşak noktasında bulunan, sürekli

yerleşimlerin bulunduğu geniş düzlükler, ovalar dışında daha çok platoların yoğun olarak bulunduğu engebeli ve yüksek yerlerin üzerinde kurulu olmasından dolayı, Türkler tarafından özellikle tercih edilmesi şaşırtıcı değildir.

3.1. Şehirlerin İki Müttemayiz Ögesi: Surlar (Kaleler) ve Yollar

Yerleşmeler incelenirken, genellikle hisarlar ve etrafını çeviren surlar üzerinde durulmuş, bunun yanında ulaşım yolları üzerindeki konumu da ayrıca incelenmiştir. Bilecik ve çevresinde, eski dönemlerde var olan hisar ve surlardan bugüne ancak küçük kalıntılar kalmıştır. Bilecik’te bulunan “Hisar” adındaki 2 mahalle dışında kale içi ve surlar hakkında bilgilere sahip olmadığımızdan, kendilerinden çok küçük izlerin kaldığı bu surlardan başka, ifa ettiği anlam bakımından zıttı olan yolların da insanlık tarihi için önemine değinmekte fayda görülmektedir. Osmanlı kuruluş coğrafyasının, Anadolu’nun en önemli ticaret yolları üzerinde bulunduğu unutulmamalıdır.

Osmanlı şehirlerini kuşatan surlar, her ne kadar genelde Osmanlı fethinden önce yapılmış olsalar da sivil halkın kendilerini güvende hissedebilmeleri ve siyasi erkin kontrolünde olmayan eşkıya zümresinin zulmünden, üretken toplumun muhafazası için gerekli birer sanat eseri hüviyetini haiz mimari eserler olduğundan önemlerini korumuşlardır. Osmanlı şehirlerinin genel manada surlar ile çevrili oluşu ve şehrin en önemli etkinlik sahası olan çarşıların surlara yakın inşası bu muhafaza anlayışının bir tezahürüdür. Bu sayede hem halkın güvenli bir etkinlik alanına sahip olması sağlanırken, diğer taraftan da mevcut fiziki kültürün gelecek nesillere aktarılması kolaylaştırılmış oluyordu (Cezar, 1985:26).

Yollar da insanlık tarihi ve uygarlık için çok önemli imar girişimleri olarak karşımızda durmaktadır. Bolluğun ve bereketin dolaşımı ve paylaşılmasının bir simgesi olan yollar sayesinde, insanlar ve kültürler kaynaşmış, ekonomiler canlanmıştır. Romalılar, yollara önem veren belki de ilk devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergilius’un “Aineis” adlı destanında, Truvalılar’ın devamı olarak sunduğu bu devlet kurulurken, daha önce atalarının başına gelen felakete, surların -bolluğun ve bereketin dolaşımını engelleyici vasıf kazanmasından dolayı- yol açtığı anlayışı ortaya çıkmış görünüyor. Bundan sonra Romalılar, “bütün yollar Roma’ya çıkar” felsefesi ile surları sadece düşmana karşı savunma aracı olarak görüp, dileyenin yollar aracılığı ile bolluğa ve berekete tabi ki

Roma hâkimiyetini kabul etmek şartıyla kavuşabileceğini benimsemişlerdi¹ (Vergilius, 1998:283).

Romalıların bolluğun ve bereketin paylaşılması prensibi etrafında oluşturduğu sağlam sistemin, siyasi ve askeri istikrarsızlık neticesinde bozulmasından sonra surlar, yeniden -genelde yerleşik olan- etnocentrist bir toplumun, barbarlardan kendilerini ve zenginliklerini korumalarına yarayan mimari eserler durumuna gelmişlerdir. Orhan Bey zamanında görülen şehrin sur dışına doğru taşıp kurulması durumu, Halil İnalçık tarafından kendilerine duydukları güven olarak yorumlanmıştır. Bu yorum doğru olmakla beraber aslında durumun, kendilerine güvenden ziyade bolluk ve bereketin paylaşımına hazır olduğu mesajının çevreye iletilmesi amacıyla oluşturulduğu düşünülebilir². Nitekim Aşıkpaşazade, Osmanlı hanedanının belirgin özelliği olarak “yoksul doyuran sofrası sahipleri” olduklarının altını çizmiştir (Aşıkpaşazade, 2007:480-482). Osman Bey’in İbrahim peygamberi takip eden bir gelenek olarak ayda bir ikinci vakitlerine tertib ettiği yemekler, Orhan Bey’in ve sonra gelenlerin imaretlere yaptığı yatırımlar bunun göstergesi olup, düğün-derneklerde diğer devlet elçilerinin gözlerini kamaştıracak zenginliklerin cömertçe paylaşılması, birçok gazinin kendi bayrakları altında toplanmalarını dahi sağlamıştır.

Yukarıda da değinildiği üzere surlara açılan birçok kapı ile birikimin, bereketin yollar aracılığı ile dağıtıldığı da devletin güçlü olduğu dönemlerde görülmektedir. Bu dağıtımın olmadığı zamanlarda devlet de güçsüzdür ve merkezi otoriteden yoksundur. Osmanlı devletinin payitahtı olan İstanbul’un; Anadolu ve Balkanlar’ın zenginliğini çeken bir merkez niteliğini kazanmasıyla, devletin gücündeki gerilemenin paralellik gösterdiği görülmektedir.

¹Kibri ve hırsı simgeleyen denizlerin tanrısı Poseidon, bir anlamda duvarın da simgesiydi ve Truva’nın duvarlarını kendisi bizzat yapmıştı. Onun en büyük düşmanı Odysseus’un duvarla bir alıp veremediği vardı ki Odysseus’un aklıyla Truva’nın duvarları yıkılınca Poseidon, Aineias’ı yıkılan Truva’dan kurtarmış, denizde uzun bir yolculuk ve mücadeleden sonra Aineias, İtalya kıyılarına çıkmıştı. Aineias soyundan gelen Romulus, Roma kentini kurmuş, büyük Roma imparatorluğunun temellerini atarak Latin mitosunu oluşturmuştur. Romulus’un kurduğu Roma’da Capitolium’un iki tepesinin birleştiği yerde bulunduğu söylenen “asylus”, “nereden gelirse gelsin her yabancıyı kabul edeceği”ni açıkladığı bölge olarak karşımızda durmaktadır (Geniş bilgi için bkz. Vergilius, Aineias Destanı, Çev. Türkan Uzel, Ankara, 1998).

² Ortaçağ döneminde, Avrupa şehirlerinde müşahade edilen Yahudilerin belirli saatten sonra sur dışına çıkarılması ise, Yahudilere duyulan kinin eseri idi ve Yahudilerin kendileri tarafından korunmayacağı kendilerine anlatılmış oluyordu.

3.2. Şehir ve Nefs

Şehir, içinde meskûn bulunanların özellikle hizmet kesiminde çeşitli profesyonel etkinliklerde buldukları belirli büyüklükte yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım oldukça geniş çerçeveli bir tanım olmakla birlikte, hem ortaçağ hem de modern döneme ait kapsayıcı özelliğe sahiptir. Zira şehir kavramının ait olduğu çağa göre farklı hususiyetler barındırdığı bilinmektedir. Örneğin ortaçağ şehirlerinin en önemli karakteristik özelliği olan surlarla çevrili kale (Baykara, 2000:93), modern çağda şehirler için artık ayırıcı bir özellik olmaktan çıkmıştır (Yalçın, 1943: 377). Tarih araştırmalarında sıkça kullanılan ve sosyolojik olduğu vurgulanan bir diğer tanıma göre şehir; tarımla birlikte başka üretim faaliyetleri de gerçekleştirilen ve hukukî statüsü olan yerleşim merkezidir (Kuban, 1968:57).

İktisadî motifleri de mündemiç olduğu belirtilen sosyolojik bir tarife göre “şehirleşme”, dar mekânlı bir cemaat hayatından geniş mekânlı bir cemiyet hayatına geçiş ve bu ikinci hayat tarzı çizgisinde yeni sosyal münasebetlere ve bunun gerektirdiği yeni teşkilatlanmalara giriştir. Görüleceği üzere bu tariflerde doğrudan ya da dolaylı olarak; idarî-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel kıstaslara işaret edilmektedir. Bu cümleden olarak, “şehir” birkaç kelimeyle; belli sayıda insanın yaşadığı, sosyal hayatın farklı kültür gruplarına, mesleklere ve işbölümüne göre organize edildiği ve tabiatıyla müesseseseleşmenin yoğunlaştığı ve münasebetlerin giriftleştiği yerleşim yeridir (Sezal,1992:22-23).

Şehir, modern toplumların oluşumunda önemli bir dönüm noktası olan yerleşik hayata ya da bir diğer ifade ile tüketicilikten üreticiliğe geçişin en doğal ve zaruri bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu manada şehir, tarihin uzun safhalarından beri sürekli olarak hareketli olan insanın yaşamının, belli bir coğrafyaya oturması ile yavaş yavaş ve tedrici olarak oluşumunu tamamlamış ve günümüzde artık sadece ticaretin değil, sosyal hayatın da merkezi haline gelen bir anakent (anakent) hüviyetine bürünmüştür (Cezar, 1985: 25).

Şehirlerin yukarıda ifade edildiği şekli ile bir üretim merkezi hüviyetine sahip olması³ zaman içinde nüfus açısından gelişimi de kaçınılmaz kılmıştır. Hatta araştırmacılar şehirlerin genel karakter ve şehir olma kıstaslarını ortaya koyarken niceliksel bir takım formülasyon çabalarına dahi girişmişlerdir. Örneğin Suraiya Faroqhi'ye göre ortalama olarak bir kasaba yerleşiminin şehir olarak değerlendirilebilmesi için 1000 vergi mükellefi ya da diğer bir ifade ile 3000-4000 nüfusu barındırması gerekmektedir (Faroqhi-Elder, 1980: 269; Faroqhi, 1993:15). Bu cümleden olarak bir yerleşim yerinin şehir olup olmadığı konusundaki belirleyiciler arasında nüfustan başka, idarî ve ticarî faktörlerin bulunduğu da unutulmamalıdır. Daha açık bir ifadeyle, idarî ve ticarî kıstaslar silsilesinden olarak, şehirlerde Sancakbeyi ya da bir Kadı'nın bulunması, nüfusun mühim bir kısmının geçimini tarımdışı uğraşlarla sağlaması ve bi't-tabi pazar faaliyetlerinin olması gerekmektedir (Faroqhi, 1993:12-13; 1984:65).

Dolayısıyla şehir, sakinlerinin iş bölümüne bağlı olarak, pazarlamak için tarım dışı üretimde bulunan çevresine, mal ve hizmet sunan bir yerleşme merkezidir (Gümüşçü, 2001:75) Ülkedeki tarım üretimi, tarım dışı nüfusu besleyebilecek seviyede ise orada büyük ve gelişmiş şehirler görülür (Ergenç,1995:12). Şehirleri bulunduğu çevre içinde yalnız olarak ele almak, şehirlerin yakın çevreleri ve hinterlandları ile sıkı kültürel ve iktisadi ilişkileri bulunan insan topluluklarının yoğunlaştığı sahalar olması gerçeğinden hareketle yanlış olacaktır. Bir şehrin büyüklüğü ve önemi genellikle onun tesir sahasının bilhassa iktisadi etki sahasının genişliği ve önemi ile orantılıdır (Ergenç: 2006:122vd). İnceleme alanımız dâhilindeki “Nefs”lerden Söğüt, Yarhisar, Ermenipazarı ve Gölpazarı, Bursa şehrinin hinterlandı içinde yer almaktadır. Bilecik ise Sultanönü sancağının Eskişehir'den sonraki ağırlık merkezini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla, inceleme alanımızı oluşturan bölgelerin şehir merkezi olmaktan çok, büyük şehirlerin hinterlandı durumunda oldukları aşikârdır. XVI. yüzyıl Osmanlı şehirleri; yakın çevrenin de ihtiyaçlarını temin ettikleri birer merkez olmaları hüviyetiyle çevreden gelen insanların alış-veriş için geldiklerinde; barınabilmelerine yönelik han, kervansaray ve hamam gibi umumî kullanıma müsait yapıları da bünyesinde bulundurmaları zorundaydı.

³ Bu üretimin tarımsal üretim olmaktan ziyade işleme veya endüstriyel faaliyet şeklinde geliştiğini söylemekte fayda vardır. Zira şehir tanımının farklı şekillerde yapılmasının yanında tek ortak noktası tarımsal üretimin yapılmamasıdır (Baykara, 2000: 93)

Ebu's-Suud Efendi, “şehir içinde kalan yerler mülktür” diyerek (Düzdağ, 1972:167), çoğunlukla tarım dışı üretim yapılan şehir topraklarının, genellikle vakıf, nadir olarak da mülk arazilerden oluşmasının hukuki temellerini oluşturmuştur. Bu bağlamda bilinen şehir tanımıyla, Osmanlı şehir olgusunun ters düşen bir noktası olmayıp, göze çarpan tek fark, klasik şehirlerde gıda üretimi yapılmazken (Baykara, 2000: 371), Osmanlı şehirleri, taşra özelliği göstermeksizin ve genel manada ticari amaç gütmeksizin-ki vakıflar kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır- gıda üretiminin yapıldığı yerlerdir.

Türklerin Orta Asya'dan, Anadolu'ya gelmeleriyle burada da bir şehirleşme ve şehir kültürü kendini hissettirmeye başlamış ve Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıktığı XIII. yüzyıldan itibaren Türk-İslam merkezli şehir uygarlığının gelişimi devam etmiştir. Osmanlı şehir uygarlığının en önemli özellikleri de şüphesiz ki burada kendini göstermeye başlamış, fethedilen her yer ve kültürden bir takım hususiyetler yavaş yavaş bu medeniyetin içerisinde yerini almıştır. Bunun yanında Osmanlı'dan önceki Türk devletlerinin sahip olduğu müesseseler de yine göz ardı edilmeyerek bazı ufak değişiklikler ile bu medeniyetin oluşumunda kullanılmıştır (Orhonlu, 1994:2).

Osmanlı şehirleri İslam şehri hüviyetinde olup, çeşitli maddi ve kültürel sebepler ile diğer İslam şehirlerinden farklılaşan ancak İslami temelde onlar ile bütünleşen özelliklere sahiptir. Sağlam bir temele sahip olan Osmanlı şehirlerinin ana hususiyetleri XIX. asrın başlarına kadar zarar görmeden devam etmiş (Timur, 1998: 86). Bu asrın başlarından itibaren, esas itibarıyla İstanbul'da ve İstanbul'un etkisi ile diğer şehirlerde, Batı'nın gösterişçi ve merkezîyetçi yönetim felsefesi ve batıya hâkim olan Helenistik kültür kaynaklarının üstünlüğü inancı, Osmanlı-İslam kültür temellerinin adım adım terk ve tahrip edilmesine yol açmıştır (Cansever, 1993:135).

Osmanlı devletinde şehir ve kasabanın, “Cuma kılunur ve bazaru durur” yer olarak tanımlandığına ilk dikkati çeken Ergenç olmuştur (Ergenç, 1984:69). Osmanlı kanununa göre, han, hamam, bedesten ve kervansaray inşa edilmişse, o yer kasabadır. Hatta Osmanlı şehirlerinin genel Türk-İslam şehirciliği ile en önemli paralelliği şehir dokusunun hareket ekseninin çarşıya yönelik oluşudur (Cezar, 1985: 31). Gerçekten de bir Cuma Camisi, Osmanlı şehirlerinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Aynı zamanda belirli aralıklarla kurulan pazarların şehirlerin ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır (Arıkan, 1988: 45vd; Faroqhi 2006:35 vd).

Şehir merkezlerine göre daha küçük yerleşimler olan kasabalar da kendilerine has özelliklere sahiptirler. Her şeyden önce, bağ, bahçe, bostan gibi zirai ünitelerle çevrilmiş olan kasabalar bir anlamda küçük dağ köyleri arasında bir pazar görevi görmekte idi. Bu manada kasabaların teşekkül amacı da bu tip küçük üretim merkezlerinin ticari faaliyetler sayesinde gelişmesini sağlamaktır. Bu tip merkezlerde pazarın yakınına kurulan Ulu Camiler ile bir nevi şehir merkezi teşkil edilmekteydi.

Bir yerleşim merkezine şehir diyebilmek için gerekli olan özelliklerin başında, tarım dışı üretim ve bu üretimin yakın çevre veya uzak çevredeki diğer yerleşim merkezlerinde yaşayan insanlara pazarlanması ile birlikte dinî ibadet ve adalet dağıtım merkezi özelliğine sahip olması gelmektedir. Osmanlı şehirlerinde de var olan bu yapı, beraberinde bazı binaların inşa edilmiş olma gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bunların başında cami ve bedesten gelir. Cami, ilgili yerleşim merkezinin ve yakın çevrede mevcut küçük yerleşim merkezlerinin ve hatta yine o civarda konar-göçer olarak yaşayan hareketli insan topluluklarının, haftada bir cuma günü kılınan “Cuma Namazı” ibadetlerini yerine getirme ihtiyaçlarını ifa ettikleri merkezdir. Bu merkez, yakınında imamı ve müezzininin evlerini de bulundurabilmektedir. Kadı da çoğunlukla yine bu merkezde adli işlerin muhakemesini ve görüşülmesini icra etmektedir. Bedesten ise, camiye yakın bir yerde inşa edilir ki, cami civarındaki nüfus hareketliliğinden istifade ile insanların günlük ve hayatî ihtiyaçlarını giderebilmelerine matuf alış-veriş dükkânlarını ihtiva etmektedir (Ergenç, 1981:1266; 1980:103; Faroqhi, 1993:15).

Bu türden çalışmaların vazgeçilmez kaynağı olan ve “Devlet-i Aliyye” tarafından tutulan kayıtlarda (tahrirler) derece ayrımı yapılmaksızın kasaba, şehir vs. karşılığında “nefs” ıstılahı kullanılmıştır. Günümüzde muhtevası oldukça müphem olan bu tabirden hareketle, herhangi bir şehri yerleşimin niteliğinin, açıkça bilinen modern tariflere uygun bir şehir olup olmadığı hakkında hüküm vermek şimdilik imkânsızdır (Güneş, 1993:22-23). Daha açık bir ifadeyle nefis ibaresinin, doğrudan ilgili birimin nüfus miktarı ve yoğunluğuna, sınaî ve ticarî faaliyetlerin yaygınlık ve gelişmişliğine ve genel idarî yapıdaki konumuna işaret edip etmediği de belli değildir (Faroqhi:1993:12-13).

Nefs, kelime manası olarak şehir merkezi ve kasaba gibi isimlerle açıklanmış olup, Osmanlı sisteminde kadı ve mülki, askeri idarecilerin bulunduğu Osmanlı şehri manasında kullanılmıştır (Doğru, 1992:47). Göyünç de “nefs”in genellikle “şehir-

kasaba” anlamına geldiğini belirtmekte ise de, XVI. yüzyılda bu terimin kasabası bulunmayan kimi bölgeler için de kullanıldığına dikkat çekmiştir. Bununla beraber “nefs” sözcüğünün kadı bulunan yeri anlatabileceği üzerinde de durmuştur (Göyünç, 1991:56.) Genellikle Tahrir defterlerinde Nefs deyimi, yönetim biriminin merkezi niteliğinde olan şehir ya da kasaba düzeyindeki yerleşim merkezi için kullanılmıştır. Bu cümleden olarak, “nefs” Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında da meselâ başta nüfus olmak üzere şehri özellikleri birbirlerinden oldukça farklı olan, hem Bilecik ve Lefke (KKA.TTD 145:106a-108b; KKA.TTD 541:59b-60b, 61b-63a; BOA.MAD. 27:98-101; BOA.TTD 438:220) hemde İnönü ve Bozüyük’ün (KKA.TTD 145:82ba-83b; KKA.TTD 541:42b-43a; BOA.MAD. 27:82-83; BOA.TTD 438:233-234) tavsifinde tercih edilmiştir. Lefke ve Bozüyük’ün Bilecik ve İnönü dâhilinde birer “kasaba” olarak bulunması durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Ancak yine de en azından iki mefhûmun, birbirinden tefrik edilememekle birlikte birbirini tekzip etmediği de bellidir. Bunun yanında Söğüt, Göl, Ermenipazarı, Yarhisar da birer “Nefs” olarak tavsif edilmişlerdir. Osmanlı arşiv belgelerinde “şehir” kelimesi ile tarif edilen yerin özellikleri belirtilirken “cum’a kılınur bazarı durur yer” olarak tespit edilmiştir (BOA.TTD 438:220). Bazı kanunnâmelere göre, han, hamam, bedesten ve kervansaray bina edilmişse o yer kasabadır. Osmanlı dönemi İslam şehri için yapılan tariflerde ise “dini işlere bakan bir müftüsü ve kaza hakkına sahip bir kadısı olan” yere şehir denilebileceğine işaret edilmektedir.

3.3. Mahalle

Bazı tarihçiler açısından, İslâm şehri adına çizilecek bir çerçeveyi şekillendirecek başlıca iki belirgin çizgi vardır. Bunlardan ilki, iki özelliğiyle belirlemektedir. Birincisi, şehrin idaresinde merkezî otoritenin müessir olması (ya da âdem-i merkeziyetin olmaması); ikincisi ise bir çeşit siyasî şuursuzluğun sonucu olarak ahâlinin bir anlamda serbest (başbozuk) bulunmamasıdır. Bu tür görüşlerin doğru olmadığı vesikalara dayalı araştırmalarla bazı mütehassıslar tarafından ortaya konmuştur (Ergenç, 1980:103). Dahası ananevi İslam şehirlerinde ulemânın rehberliğinde güçlü bir sosyal birlik ve dayanışma zemini oluşturulduğu da teslim edilmektedir. Diğeri ise, şehrin özellikle şekli ve içtimaî bakımdan en çarpıcı niteliği olarak mahallelere bölünmüş olmasıdır.

Osmanlı şehrini oluşturan başlıca unsurlar camii, kale, pazar ve mahallelerdir (Kuban, 1968:57).

Mahalle “mahall” kökünden türetilmiş bir kelime olup, başlangıçta konaklama gibi bir anlam ifade ederken, zamanla bir iskan coğrafyası kavramı olarak kesif bir nüfusu bünyesinde barındıran şehir ya da bazı büyük köylerin bir alt birimi, daha doğrusu onu meydana getiren yerleşim ünitelerinden her birini ifade etmek için kullanılmıştır (Kramers, 1998:144). Günümüzde iskân coğrafyacıları mahalleyi, birbirleri ile sosyo-ekonomik bağlar kurmuş, karşılıklı dayanışma sistemine ulaşmış, birbirleri ile tecrit faktörünü yıkmış kimselerin birbirinden uzak ya da yakın mesafede tesis etmiş oldukları meskenlerin meydana getirdiği toplum şeklinde tanımlamaktadırlar (Tunçdilek, 1988:108). Bir diğer tarife göre mahalle; genellikle bir dinî yapı ya da pazarın etrafında gelişen, çoğunlukla herbirinde dinî inanç ve iktisadî faaliyetleri, kısacası, hayat tarzları aynı olan insanların yaşadığı bir birimdir (Ergenç,1980:103)⁴. Nitekim ileride ilgili fasıllarda da doğrudan ya da dolaylı olarak açıklanacağı gibi, Sultanönü ve Hüdavendigâr Sancaklarında da müslim ve gayr-i müslimlerin ayrı mahallelerde oturdukları anlaşılmaktadır. Ancak, bu cümleden, adı geçen cemaatler arasında herhangi bir etkileşimin olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır.

Dolayısıyla, şehrin hem fiziki hem de sosyal bir ünitesi olarak kabul edilmesi gereken Osmanlı mahallesini, “birbirlerini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yer” (Gökçe, 2000:71; Ergenç, 1984:73) veya “aynı mescidde ibadet eden cemaatin aileleri ile bereber ikamet ettikleri şehir kesimi” (Ergenç, 1980:104; Emecen, 1989:47) olarak tanımlamak uygun olacaktır. Osmanlı şehrindeki mahallenin en belirgin vasıflarından biri, şehir bütününe bir kesitini ifade etmekle beraber, içtimai ve iktisadi bakımdan kendi içinde bir bütünlük arzemesidir (Kuban, 1968: 66). Mahallenin en dikkate değer yanlarından birisi de şehir platformunda kendi içinde organize olmuş bir üniteyi ifade etmesidir. Bu noktadan bakıldığında, şehir mahallelerden müteşekkil bir idari organizasyon olarak görülebilir (Ergenç, 1984:72). Nitekim nefis tabir olunan şehir niteliğini haiz büyük iskan merkezleri nüfus ve hasılının, mahalle esasına göre

⁴ H. Ziya Ülken de ilkçağ sitelerinin tapınak, pazar yeri ve siyasî otorite teşkilatı olmak üzere başlıca üç merkez çevresinde kurulduğunu belirtmektedir (Ülken, VD, 1971:13–14).

kaydedilmiş olması sadece muayyen vergilerin tahsilini düzenlemek gibi bir iktisadi düşünceyle değil, aynı zamanda idari organizasyonu belli bir esasa bağlamak gayesiyle tatbik edilmiş bir tasarruf olarak görünmektedir (Gökçe, 2000:72).

Osmanlı şehrindeki alt birimler durumundaki mahallenin en önemli özelliği, birbirini tanıyan ve birbirinin kefil olan kişilerin birlikte yaşadığı önemli bir şehir kesimi olmasıdır. Şehrin bir parçası olan mahalle, aynı zamanda temel bir yönetim birimi özelliğini göstermektedir. Vergiye muhatab olan “reaya”, tahrir defterlerine ve diğer bazı vergi kayıtlarına isim isim ayrıca mahalleler dikkate alınarak yazılmışlar ve bu da oturdukları binaların bulunduğu yer esas tutularak yerine getirilmiştir. Bu özelliklerin dikkate alınması, ardından bazı tedbirlerin uygulanmasını da gündeme getirmiştir. Osmanlı şehirlerinde görülen bu uygulama, mahallenin kendi aralarında birbirine kefil edilmeleri neticesini ortaya çıkarmıştır ki bu konuda Şer’iyye Sicillerinde birçok örnek vardır. Halkın birbirine kefil edilmeleri, bazı faydalar sağlamıştır. Meselâ, vergilerin eksiksiz toplanabilmesi ile güvenliğin daha iyi sağlanabilmesi bu yolla kolaylaşmıştır. Mahallelilerden birisi hırsızlık yapıp kaçarsa veya hırsızlığın faili bulunamazsa, zararın mahalleliden tazmin edilmesi yoluna gidilebilmekteydi (Ergenç, 1984:75). Mahallenin içtimaî merkezi cami veya mescid olup, özellikle akşam ve yatsı namazları mahallenin bütün erkeklerinin katılmasıyla kılınır. Mahalle sakinleri, mescid veya caminin devamlısı oldukları için, belgelerde mahalle ahâlisi için “cemaat” tabiri kullanılmaktadır. Şu halde; caminin veya mescidin imamı, mahallenin önderi ve temsilcisi durumunda oluyordu (Ergenç, 1981:1271). Camiye sürekli gelme mahalleli için, komşularının gözünde kendisinin tanınır ve güvenilir olup olmadığının ölçüsü olmaktaydı. Ahaliden birisi hakkında ortaya atılan bir iddia, suçlama veya methiye için imamın şehâdeti çok önemli idi. İmam, en genel anlamda şehir idaresinde bir alt birim olan mahalle idaresinden sorumlu yönetici sıfatıyla, mahalleli ile şehrin üst düzey yöneticileri arasında bir köprü vazifesi görüyordu (Kazıcı, 1982:29-36).

Osmanlı mahallelerinde toplumsal merkez “cami” olmuş ve özellikle akşam ve yatsı namazları tüm erkeklerin katılımı ile kılınmıştır (Ergenç, 1984:73). Caminin bu misyonunun çok iyi idrak edilmesi neticesinde özellikle XV. yüzyıldan XVI. yüzyıl ortalarına kadar cami sayılarında önemli artışlar gözlenmiştir. Özellikle vakıflar tarafından yaptırılan bu camiler, bugünkü anlamda sadece ibadet edilen yer olarak inşa

edilmemiş, ibadet edilen mahale bir medrese, imaret ve bir okul eklenmiştir. Mahallelerin oluşumunda etkili olan faktörlere değinirken, araştırma sahamızda mahalle teşekkülü konusunda bu türden bir örnek olmasa da “kolonizatör Türk dervişleri”ni ve kurdukları zaviyeleri (Barkan,1942:279-387; Ocak, 1978:247-271) özellikle belirtmek gerekir. Birçok Osmanlı kentinde bu türden bir zaviye etrafında oluşmuş pek çok mahalleye tesadüf edilmektedir (Emecen, 1989:51-52; Gökbilgin, 2007:34). Türk-İslam tarzı yapının bir gereği olarak, imaretlerin de şehirde yer aldığı görülmüştür. İmaretler, en basit ifadesi ile ihtiyaç sahiplerinin aynî ihtiyaçlarının karşılandığı hayır kurumlarıdır. Osmanlı döneminde ağırlıklı olarak aşevi görevi görmüştür (Demir, 1998:41).

Osmanlı dönemi İslam şehirlerinin, önceki dönem İslam şehirlerine tamamen uymayan bir biçim arzettiği görülmektedir. Osmanlı şehirlerindeki mahalleler, kendi savunmalarını ayrı ayrı yapmak yerine, şehri bir bütün olarak koruma düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Her mahalle için ayrı kapı yapmak yerine şehir için umumî kapıların inşa edildiğine şahit olunmaktadır (Ergenç, 1980:105; 1984:69-78).

Şehri meydana getiren hâkim unsurlar olarak cami, bedesten, imaret siteleri, han, hamam gibi vakıflar eliyle tesis edilen yapılar ile çarşı-pazar ve dükkânlar yer almaktaydı. Bu müesseselerin yerlerini şehrin fiziki planında tespit etmek ve bu istikamette bir tablo çizmek, gerek malzemenin muhtevası, gerekse sahanın ve zamanın büyüklüğü düşünüldüğünde, bu safhada, bu araştırmanın sınırlarını aşmaktadır. Şehir, nefis ve bunları oluşturan mahalle üzerindeki bu kısa mütalaanın ardından, tezimizin coğrafi sınırlarını oluşturan, Osmanlı'nın kuruluş coğrafyası içindeki seçilmiş birkaç nahiyeyi tanımaya başlayabiliriz.

3.4. Nahiye Merkezleri ve Nüfus

3.4.1. Bilecik

Günümüzde Marmara bölgesinde bir vikayet merkezi olan Bilecik, eski dönemlerden beri yerleşim yeri olarak kullanılan bir yerdir. Bizans döneminde şimdiki Bilecik'in yerinde “Belekome” adında bir kalenin varlığından daha önce bahsedilmişti. Bizans-Selçuklu arasında bir akın sahası durumunda olan Bilecik'te Osmanlı Devleti'nin

kuruluşu sırasında önemli hadiseler meydana gelmiştir⁵. 1299'da Bilecik'in fethiyle ona tabi olan dört hisar (Yenişehir, İnegöl, Yarhisar, Köprühisar) da beyliğe katılmış, Osman Gazi'nin egemenlik alanı Bithynia'nın iki büyük merkezi olan Prussa(Bursa) ve Nicae (İznik) sınırına erişmiştir.

Bilecik nahiyesi aynı zamanda kadının bulunduğu kaza merkezini de içinde bulunduruyordu. Kaza ile nahiye arasında devamlı bir kavram karmaşası bulunmakla beraber biri dini, diğeri ise daha çok sivil idari merkezi ifade ettiği söylenebilir. Bu merkezler genelde aynı yeri işaret etmekle beraber, nahiye ve kaza merkezlerinin farklı yerleşim birimlerini işaret ettiği ender durumlar da bulunmaktaydı. Sultanönü Sancağı'nda Bilecik, Eskişehir, İnönü ve Seyidgazi nahiyeleri bulunuyordu. Bunlardan Bilecik nahiyesinin kaza merkezi, Lefke kasabasıydı. Lefke, vakıf eserlerin etrafında kurulup gelişen bir kaza merkezi olarak Bilecik'e bağlı bir kasaba iken, XVII. Yüzyılda, bu vakıf kimliği çevresinde daha da gelişerek ayrı bir nahiye ve kaza merkezi haline gelecektir. Nefs-i Bilecik, Eskişehir'den sonra Sultanönü Sancağı'ndaki en gelişmiş idari birimdi ve bir nevi ikinci merkez konumundaydı. Osmanlı bakış açısını yansıtmaması bakımından Bilecik'in "bazarı durur kasaba" olarak tarif edilmesi en uygun olanıdır. (BOA:TTD 438:220) Bilecik nahiyesinde kendisine bağlı Lefke kasabasında bulunan hisarla beraber iki tane hisar bulunuyordu. Bu hisarlar çevresinde gelişen mahalleler de "hisar" adını almışlardı.

XVI. yüzyılın ilk yarısında hazırlanmış olan TTD 438 numaralı deftere göre Bilecik'te 6 mahalle ve 1 "cemaat-i Ermeniyan" grubu, 1572 yılına ait TTD 145 numaralı defterde ise 8 mahalle bulunmaktadır. III. Ahmed zamanında düzenlenen "Defter-i Evkaf-ı Ertuğrul Gazi der Bilecik" ismini taşıyan vakf-ı cedid defterinde söz konusu mahallelerden elde edilen gelirin vakıf olduğu görülmektedir. III. Murad döneminde düzenlenen 145 numaralı defterde de derkenâr olarak belirtilen bu vakıf kaydının defterin düzenlenme aşamasında belirtilmemiş olması düşündürücüdür. Sultanönü Sancağının evkaf defteri olan 541 numaralı defterde de bu mahallelerin yer almaması durumun sehven olduğunu düşündürmemektedir. Bununla beraber XVIII. yüzyılda düzenlenen defterde vakfın Osman Gazi döneminde kurulmuş olduğuna dair beyanlar ile kroniklerde yer alan ifadelerden ilk Osmanlı vakıfları arasında yer aldığı

⁵ Bölüm 1'de ayrıntılarıyla işlenmişti.

düşünülmektedir (Erdoğan, 1990:109vd). Ertuğrul Gazi vakfına Bilecik şehri gelirleriyle Dekinözü, Avlağöz, Günyarık, Samakov köylerinin vergisi vakfedilmiştir.

1-Mahalle-i Emir: İlk sayımda, Emir mahallesi 14 hane ve 2 mücerredten oluşuyordu (BOA.TTD 438:220). Son sayımda ise mahallenin 1'i İmam olmak üzere 31 nefer ile mütemekkin olduğu görülmektedir (KKA.TTD 145:106a). Nüfusun yaklaşık bir misli arttığı görülmektedir.

2-Mahalle-i Dere: 438 numaralı defterde "Mahalle-i Dah" olarak geçen mahallenin (BOA.TTD 438:220), son sayımda "Mahalle-i dere" olarak kayıtlı olduğunu görmekteyiz (KKA.TTD 145:106a). 14'ü hane, 3'ü mücerred ve muaf zümreden olan 3 ehl-i berat olmak üzere 20 neferlik nüfusun son sayımda 1'i imam olmak üzere 55 nefere yükseldiğini müşahede ediyoruz. Nüfus artışının yaklaşık 3 misli olduğu söylenebilir.

3-Mahalle-i Pazar: Mahallenin ilk sayımdaki nüfusu 34 hane, 5 mücerred ve 4 ehl-i berattan mütevellid 43 neferdir (BOA.TTD 438:220). Son sayımda mahallede, 1'i nimçift, 1'i müezzin, 1'i müteveli ve 1'i de mu'tak olmak üzere toplam 65 neferin meskûn olduğu anlaşılmaktadır (KKA.TTD 145:106b). Nüfusun yaklaşık % 50 arttığı söylenebilir.

4-Mahalle-i Kadı: Söz konusu mahalle; 28 hane, 2 mücerred ve muaf zümreden olarak, 1 Pir ve 2 ehl-i berattan oluşan 33 neferlik nüfusa sahiptir (BOA.TTD 438:220). Son sayımda "nam-ı diğer Cami-i Cedid-i Şerif" olarak anılan mahallenin nüfusu 60 nefere yükselmiş olup, bunların içinde 1 imam, 2 müezzin, 15 mu'tak, 1 Müteveli ve 1 de Kayyum bulunmaktadır (KKA.TTD 145:107a). Nüfusun yaklaşık bir misli arttığı görülmektedir.

5-Mahalle-i Hisar: İlk sayıma göre Bilecik'in en az nüfuslu mahallesi konumunda iken, son sayımda yeni kurulan Orhan Camii Mahallesi'nden sonra en kalabalık ikinci mahallesi durumuna gelmiştir. 438 numaralı defterde 13 hane, 2 mücerred ve 2 ehl-i berattan oluşan 17 neferlik vergi nüfusunun (BOA.TTD 438:220), son sayıma bakıldığında birer tanesi imam, hatip ve müteveli, 5 tanesi de mu'tak olmak üzere toplam 76 nefere yükseldiği görülmektedir (KKA.TTD 145:107b) Nüfusun yaklaşık dört misline ulaştığı anlaşılmaktadır.

6-Mahalle-i Börkçüler: İlk sayımda 18 hane, 2 mücerred ve 1 Pir'den oluşan 21 nefer ile mütemekkin mahalle (BOA.TTD 438:220), son sayımda 1'i imam, 3'ü mu'tak olan 35 nefer vergi nüfusuna sahiptir (KKA.TTD 145.107b). Buna göre, nüfusun 2/3 oranında arttığı söylenebilir.

7- Mahalle-i Hacı Şûca: Sadece son sayımda karşımıza çıkan mahallede, içinde 1 Müezzin ve 1 Mu'tak olmak üzere 2 muafın bulunduğu 42 neferin, mütemekkin olduğu görülmektedir (KKA.TTD 145:107a).

8- Mahalle-i Cami-i Orhan Gazi: Sadece son sayımda kayıtlı bulunan mahalle, Bilecik'in en kalabalık mahallesi durumundadır. Toplam 130 neferin kayıtlı bulunduğu mahallede ellerinde muafnameleri bulunan 16 nefer "cemaat-i hafızan", ayrı olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 145:108a-b). Mezkûr 16 neferden ayrı olarak yazılan diğer 114 neferlik vergi grubunun içinde de birer İmam, Hatip, Kayyım, Bazdar ve Muhassılın yanı sıra, 10 nefer Mu'tak dahi bulunmaktadır.

Bu mahallelerden başka bir de Ermeni cemaatinin kaydedildiği görülmektedir.

1-Cemaat-i Ermeniyan: 438 numaralı defterde 6 mahalleden başka bir de Ermeni cemaatinden bahsolunmaktadır. Son sayımda bu Ermeni cemaatinin izine ulaşılmamakla beraber, Kanuni Sultan Süleyman döneminde nüfus 14 hane ve 1 mücerred olmak üzere 15 vergi neferinden ibarettir (BOA.TTD 438:220).

Bilecik şehri, XVI. yüzyılın son çeyreğinde 8 mahalle iken 1706 yılında 14 mahalleye yükselmiştir. Şehrin nüfusu bu dönemde 977 nefer olup yüz yıl içinde iki kat artış göstermiştir. 1572 yılında köy durumunda olan Aşağıküplü Bilecik'in mahalleleri arasına katılmış, yine Osman Gazi, Debbağhane, Karaca, Akmescid mahalleleri XVI. yüzyıldan sonra kurulmuştur. Bu dönemde cemaat olarak kaydedilmiş bulunan Ermenilerin, 1706 yılında ayrı bir mahalle kurdukları görülmekte olup, nüfusları 189 nefer olarak tespit edilmiştir. Bu nüfuslarıyla Bilecik nüfusunun yaklaşık %18 ini oluşturdukları görülen Ermenilerin kuyumculuk, kumaş boyacılığı ve pazarcılıkla uğraştıkları görülmektedir. Nüfuslarının 15 neferden 189 nefere kadar yükselmiş olması sahaya XVI. yüzyıldan sonra göç yoluyla geldiklerini göstermektedir.

3.4.1.1. Lefke

Bilecik'e bağlı Lefke kasabasında, her iki sayımda da 4 mahalle ve bir "cemaat-i müselleman" grubu mukayyedir. Böylece yüzyılın sonunda, Bilecik genelinde toplam 12 mahalle ve 3 cemaat tesbit edildiği söylenebilir. Bu mahallelerin 1/3'i, vakıf olan Lefke kasabasıdır.

Lefke, Bilecik'in kaza merkezi konumunda olup nefis olarak tamamen vakfedilmişti. Burada Yörgüç Paşa oğlu İsa Bey'in vakfı bulunmakta olup, tamamen gayr-ı müslimler ile meskûndü (KKA.TTD 541:61b-63a; BOA.MAD 27:98-101). Lefke'nin XVI. Yüzyılda kuluçka döneminde bir merkez durumunda olduğunu görüyoruz. Bir yerleşim merkezinin nasıl oluştuğu konusundaki sürecin, tahrir defterlerinden izlenebilmesi bakımından ender rastlanan bir durum olması hasebiyle bu durum önemlidir. Merkezin gelişmesinde Köprülü Mehmed Paşa'nın Lefke ile Söğüt arasında kurduğu kervansaray ve han vakfının da önemli bir etkisi olmuştur. Aynı örneği İnönü'ye bağlı olan Bozüyük'de de görmekteyiz. Mahallelerin adlandırılmasında unvan-görev ya da lakab/sıfatların, dini yapılar, fiziki özellik, tabii öge ve ticari niteliğin etkili olduğu gözlenmektedir. Genellikle mahalleler, şehirlerin önemli yapıları olan dini yapılar etrafında oluşmuştur. Her mahallede bir caminin veya mescidin bulunduğunu, mahallenin önderi konumundaki imamın mukayyed oluşundan anlayabiliyoruz.

Lefke kasabasında ise, İsa Bey Vakfı'na bağlı olarak dört mahalle tesbit edilmektedir. Nefs-i Lefke'de Yörgüç Paşa vakfı reayası olarak kaydedilen neferlerin tamamının gayr-ı Müslimlerden oluştuğu görülmektedir. Bu yönüyle Bilecik nahiyesi içinde bulunan iki nefsten biri olan Lefke, tam bir gayr-ı Müslim yerleşmesi hüviyetindedir.

1-Mahalle-i Savcı (oğlu): Osmanlı tevarihlerinde ilk Osmanlı şehitleri arasında olduğu belirtilen padişah sülalesine mensub olan Savcı'nın adına izafeten kurulduğu düşünülen mezkûr mahallede ilk sayımlara göre 19 çift, 1 nimçiftten oluşan 20 hane ve toplam olarak 71 nefer, "cemaat-i gebran" olarak kayıtlıdır (BOA.MAD 27:99). 438 numaralı defterde mahallenin nüfusunun 62 nefer olduğunu görmekteyiz (BOA.TTD 438:220). Son sayımda ise mahalle nüfusunda kayıtlı olarak "cemaat-i gebran" başlığı altında 25 (KKA.TTD 541:60a), "cemaat-i zımnıyan" başlığı altında ise 4 vergi nüfusu olmak üzere toplam 29 gayr-ı Müslim kayıtlı görülmektedir (KKA.TTD 541:63a). Savcıoğlu mahallesi, nüfusu gittikçe azalan bir mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır.

2-Mahalle-i Baraklı: 27 numaralı deftere göre “cemaat-i gebran” başlığı altında 50 (BOA.MAD 27:100), 438 numaralı deftere göre ise 47 nefer vergi nüfusu ile mütemekkin olduğu görülen mahallenin (BOA.TTD 438:220) bu sayımda “cemaat-i müselleman” olarak kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri mücerred, yirmisi çift olarak görülür. Bundan başka bir de malûl bulunmaktadır. 541 numaralı deftere göre ise mahallenin toplam nüfusu 112’ye yükselmiştir. “Cemaat-i gebran” başlığı altında 86 neferin yanı sıra “cemaat-i zımniyan” olarak 26 nefer, nüfus gruplarını oluşturmaktadır (KKA.TTD 541:60a,62b). Bahis konusu 86 nefer vergi nüfusunun Yörgüç Paşa vakfının reayası olduğu belirtilmişken, “cemaat-i Zımniyan” olarak kaydedilen grubun ise Miri’ye bez verdikleri görülmektedir. Bu kayıttan zımni grupların dokumacılık ile iştigal ettikleri anlaşılmaktadır. Mahalle nüfusunun bir mislinden fazla arttığı anlaşılmaktadır.

3-Mahalle-i Sarı Balaban: Mahalle ismini, Osman Gazi’nin kulu olarak gösterilen “Balaban”ın adına izafeten aldığı düşünülmektedir (Aşıkpaşazade: 2007: 65). İlk sayımlarda mahalle nüfusunun 26 nefer olduğu görülmektedir (BOA.MAD 27:101). Bunlardan 5’i çift, 1’i nimçift olarak mukayyedir. 438 numaralı icmal defterde ise mahallenin, 20 nefer ile mütemekkin olduğu görülmektedir (BOA.TTD 438:220). Son sayımlarda ise, Yörgüç Paşa vakfı reayası olan 47 nefer “cemaat-i müselleman” başlığı altında vergi nüfusunun (KKA.TTD 541:60b) yanı sıra, 26 nefer de “cemaat-i zımniyan” kayıtlıdır (KKA.TTD 541:62b) ki toplam nüfus 73 olarak hesaplanmaktadır. “Cemaat-i müselleman” olarak belirtilen grubu oluşturan neferlerin isimleri incelendiğinde tamamının gayr-ı müslim adına sahip olması dikkat çekicidir. Dolayısıyla, bu ifadeden gayr-ı müslümlerin de “müselleman” olarak görev alabildikleri anlaşılmaktadır. Nüfusun yaklaşık iki misli arttığı anlaşılmaktadır.

4- Mahalle-i Hisar: Evkaf defterinde Yörgüç Paşa vakfına bağlı olarak 31 neferlik vergi nüfusu bulunan mahallenin (BOA.MAD 27:99), Muhasebe-i Anadolu defterindeki sayımda 32 haneden oluştuğu görülmektedir (BOA.TTD 438:220). Son sayımda ise, 26 nefere düştüğü anlaşılan mahallede meskûn 26 neferin de “cemaat-i gebran” olarak mukayyed olduğu görülmektedir (KKA.TTD 541:59b,62b). Mahallenin nüfusunun azalma eğilimi gösterdiği söylenebilir.

Şehirde bulunan mahallelerden ayrı olarak kaydedilmiş bazı cemaatler de bulunmaktaydı. Bunlar:

1-Cemaat-i Müselleman: İlk sayımlarda Nefs-i Lefke'de 58 nefer olarak görülen nüfus (BOA.MAD 27:98), son sayımlarda 97 olarak gözükmektedir (KKA.TTD 541:59a). Bundan başka ayrıca zımni olarak 23 müselleme daha mukayyedir (KKA.TTD 541:62b) ki bunlarla beraber toplam müselleme sayısı 120'dir.

2-Cemaati Köprücüyan: Nefs-i Lefke'de ilk sayımlarda 50 neferlik bir grup köprücülük ile vazifeli olarak kayıtlıdır. Son sayımlarda köprücülerin nüfusu 79'a yükselmiştir. Köprücülükle görevli olanların tamamının gayr-ı Müslim olduğu görülmektedir (KKA.TTD 541:61b).

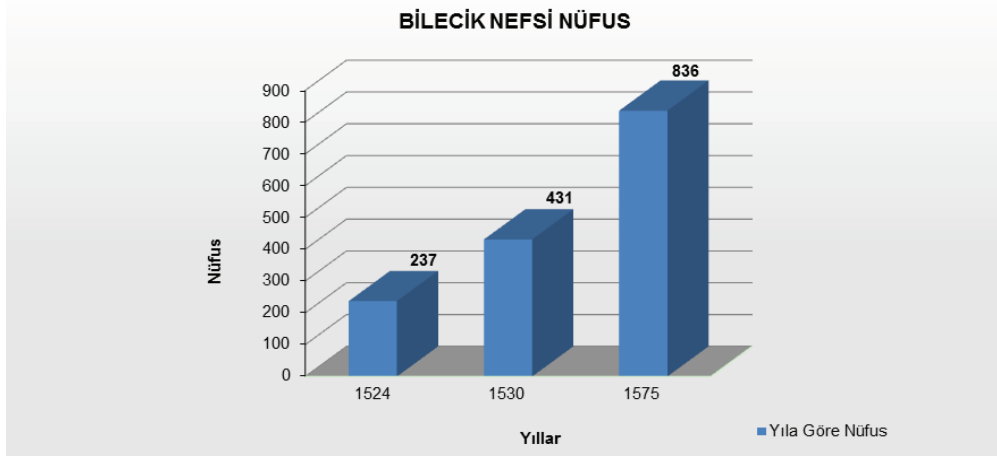
27 numaralı defterde herhangi bir mahalleye bağlı olup olmadığı belirtilmeden, Lefke kasabasında 31 nefer "cemaat-i gebran" nüfusunun varlığından bahsedilmektedir. Bundan başka aynı dönemde yazılmış 438 numaralı muhasebe defterinden de Hass-ı Humayuna bağlı olarak 24 neferin varlığını haber almaktayız. Bilecik'te ayrıca Yarasa Baba Vakfı'na bağlı olarak 15, Ede Şeyh vakfına ait ise 1 adet vakıf reayası da kayıtlıdır.

Bu verilerin ışığı altında; Bilecik'te XVI. Yüzyılın ilk yarısında tesbit edilen toplam vergi nüfusu 431 nefer olarak gözükürken, yüzyılın son yarısında yaklaşık bir misli artarak 836'ya yükselmiştir (Bkz. Şekil 1). Bahsedilen nüfusun 660 neferi hane (%79), 176 neferi ise muaf (%21) olarak mukayyedir (Bkz. Şekil 2). Bilecik nahiyesinde hanelerin nüfusundaki artış şekil 3'te de görüldüğü üzere bir hayli dikkat çekicidir. Bilecik'i oluşturan mahallelerde 476 nefer vergi nüfusu bulunuyordu. Her iki nefsin beraber hesaplandığı yüzyılın ilk yarısında 354 olan hane sayısı, yaklaşık % 90 oranında artış göstererek 660 nefere yükselmiştir. Muaf nüfus, 59 neferden 176 nefere yükselerek önemli bir gelişim göstermiş ve yüzyılın ilk yarısında toplam nüfusun yaklaşık 1/8'ini teşkil ederken, son yarısında toplam nüfusun yaklaşık 1/5'ini oluşturmaya başlamıştır. Mücerred nüfus ise, ilk sayımda oldukça az olarak kayıtlı iken son sayımda hiç mukayyed değildir. Kayıtlı olmaması, yapılan birçok sancak çalışmasında belirtilen "yüzyılın sonlarına doğru mücerred sayısında çok büyük miktarda artış olmuştur" tesbitine aykırı bir durum arz etmektedir. Ancak şehir içindeki

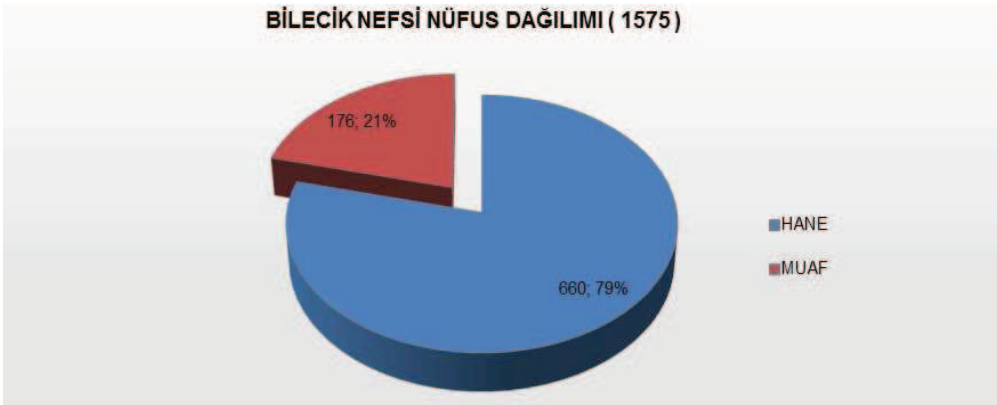
nüfusun üretime pek de katılmayan kişilerden oluştuğu hatırlanacak olursa sadece nefis için geçerli olan bu olgu sürpriz sayılmamalıdır (bkz Şekil 3).

Bilecik nefsi nüfusunun dini niteliğine bakıldığında, nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu görülür. Nefislerde tesbit edilen 836 neferin 360 neferi gayr-ı müslim olup Lefke’de meskûndur. Daha çok kul statüsünde bulunan gayr-ı müslimlerin özellikle vakıf raiyeti olarak kaydedildikleri hatta vakfa hizmetle görevli birer mevkuf oldukları görülmektedir. O dönemde Bilecik kazasına bağlı bir merkez durumunda olan Lefke’nin şekillenmesinde çok önemli bir pay sahibi olan Yörgüç Paşa Vakfı’na birçok gayr-ı müslim raiyyet olarak yazılmıştı. Lefke’nin mahallelerini oluşturan Hisar’da ilk ve ikinci sayımlarda 31 ve 26, Savcıoğlu’nda 71 ve 25, Barak’da 51 ve 86, Sarı Balaban’da ise 26 ve 47 nefer “cemaat-i gebran” başlıklı nüfusun yanında, sadece son sayımda yine Baraklı mahallesinde 26, Sarı Balaban’da 26, Savcıoğlu’nda ise 4 nefer “cemaat-i zımniyan” kayıtlı bulunmaktadır. Gayr-ı müslim nüfus içinde zımniyan grubunun son sayımda ayrı yazıldığı, ilk sayımda ise gebran olarak tamamının beraber kaydedildiği görülmekte, son sayımda gayr-ı müslimlerin gebran ve zımni olarak iki gruba ayrılmasının sebebi ise tarafımızdan anlaşılamamıştır. Bu konuda defterde kullanılmak istenen terim zenginliği amacı, makul gelmemekle beraber, başka bir izah da bulunamamaktadır. Yörgüç Paşa Vakfı’na bağlı olarak Lefke’de ilk sayımda toplam 179, son sayımda ise 240 nefer gayr-ı müslim bulunmaktaydı. Lefke nefsinde köprücülükle görevli olan gayr-ı müslimlerin sayısı 50’den 79’a çıkmıştır ki bunlarla beraber Lefke’deki gayr-ı müslim nüfusun 229’dan 319’a yükseldiği anlaşılmaktadır. Lefke’de bulunan Müslüman nüfusun ise 59’dan 23’e gerilediği görülmektedir. Bunlarla beraber Bilecik’e bağlı Lefke nefsinde bulunan gayr-ı müslim nüfusun XVI. yüzyılın ilk yarısında 243 nefer, Müslüman nüfusun ise 219 nefere ulaştığı, nefsin toplam olarak maksimum 462 nefere yükseldiği görülmektedir ki bu da nüfusun yaklaşık % 53’ünün gayr-ı müslim olduğunu gösterir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise gayr-ı müslimlerin sayısı % 31,29 oranında artarak 319 nefere yükselmişken, Müslümanların sayısı ise %136 oranında artış göstermiş ve 517 nefere ulaşmıştır. Bu dönemde Bilecik nefsinde kaydedilen 836 neferin yaklaşık %62’sinin Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.

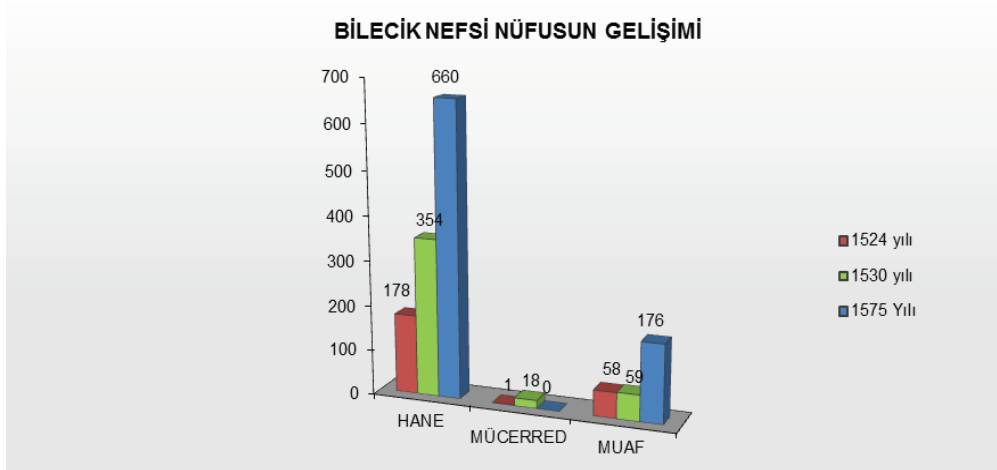
Şekil 1: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfus Gelişimi

Şekil 2: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfusun Dağılımı

Şekil 3: Bilecik-Lefke Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.4.2. İnönü Nahiyesi

İnönü'nün Osmanlı devletinin kuruluş arefesinde bir Türk yerleşim birimi olduğuna dair belirtilere kroniklerde rastlanmaktadır. 541 numaralı evkaf defterindeki bir kayıttan söz konusu dönemde bahsi geçen İnönü Beyinin İdris Battal Bey olması muhtemeldir. Osmanlı fetihleri sonunda İnönü de denen Karacahisar sancağının Orhan Bey'e verildiği görülmektedir. Ancak Orhan Bey'in buradaki faaliyetleri uzun sürmemiş, Germiyan Beyliği'ne bağlı Çavdar Tatarları ile yaşanan gerginliğin ardından babası Osman Gazi tarafından İznik'in fethine hazırlık için düzenlenen seferlerin başına geçirilmiştir. İnönü Nahiyesi'nde Orhan Bey'e direkt atıf yapılan sadece bir vakıf kaydının bulunması bunu desteklemektedir ve ayrıca, "selâtin-i mâziye" tabiri, İnönü'den ayrıldığı dönemde babasının hayatta olmasından dolayı Orhan Bey'den ziyade babası Osman Gazi'yi işaret ettiğini düşündürmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Nefs-i İnönü'de daha önce "ellici" oldukları kayıtlı olup, sonradan "kesimci" olan hass-ı hümayuna bağlı 30 hane bulunuyordu (BOA.TTD 438:233). XVI. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde "kesimci" kulların sayısında %100 oranında artış gözlenmektedir. "Kesimciler", bu dönemde 28 neferin yanı sıra 34 nefer de "bennak" veren "kesimciler" olarak 2 gruba ayrılmıştır (KKA.TTD 145:82b-83a). 34 neferlik "bennak-ı kesimciyan", 26 bennak, 1 çift, 5 mücerred, 1 muhassıl ve 1 kadızadeden oluşuyordu. Bundan başka 11 nefer taycı ve 25 nefer kesimcinin de Nefs-i İnönü'de meskûn bulduklarını son sayımlardan anlayabiliyoruz (KKA.TTD 145:83a-b). İnönü, XVI. yüzyılda 3 mahalleden oluşuyordu: Mahalle-i Köhne, Mahalle-i Orta ve Mahalle-i Cedit.

1-Mahalle-i Köhne: Adından anlaşıldığı gibi İnönü'nün ilk mahallesi olup, ilk sayımda 30 hane, 7 mücerred ve muaf zümreden olarak da 3 Sipahizade ve 1 Ehl-i berat olmak üzere 41 neferlik nüfusa sahipti (BOA.TTD 438:234). Son sayımda ise mahalle nüfusu 85'e yükselmiştir ki nüfus grupları da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. 7 çift, 2 nimçift, 28 bennak olmak üzere 37 hanenin yanı sıra muaf zümreden 7 Sipahizade, birer tane de imam, hatib, zaviyedar, muhassıl, kötürüm ve Âma kayıtlıdır (KKA.TTD 145:83a). Mahalle nüfusunun yaklaşık bir misli arttığı anlaşılmaktadır.

2-Mahalle-i Orta: İnönü'nün en küçük mahallesiydi. İlk sayımlarda 10 hane, 1 Sipahizade, 1 Doğancıdan müteşekkil 12 nefer vergi nüfusu ile meskun mahalle

(BOA.TTD 438:234), son sayımda 2 nimçift, 15 bennaktan oluşan 17 hane, 5 mücerred ve 1 imamdan müteşekkil 23 nefer vergi nüfusuna ulaşmıştır (KKA.TTD 145:83b).

3-Mahalle-i Cedit: İnönü'nün en son kurulan mahallesidir. 438 numaralı deftere göre 24 hane, 3 mücerred, 1 imam ve 3 doğancının meydana getirdiği 31 neferlik vergi nüfusunu haviydi (BOA.TTD 438:234). Son sayımlarda ise nüfus gruplarının yine ayrıntılı bir şekilde verildiğini görmekteyiz. 1 çift ve 24 bennaktan oluşan 25 hane, 19 mücerred, muaf olarak da 6 Sipahi, 1 İmam, 1 Pir, toplamda ise 54 nefer ile meskun olduğu görülmektedir (KKA.TTD 145:83b). Mahalle nüfusunun yüzyılın ilk yarısından son yarısına kadar yaklaşık %75 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

“merdan-ı kal'a-i İnönü” başlığında 21 nefer daha İnönü'nün nefsinde yaşamaktaydı (KKA.TTD 145:84a). Son sayımda bunlar ile beraber İnönü nefsinde toplam vergi nüfusu 184'e ulaşmaktaydı.

3.4.2.1. Bozüyük

Antik çağlarda “Lamounia” olarak belirtilen bölgenin, Frigya ya da Bitinya bölgesinde kalıp kalmadığı, eyaletlerin tam sınırında bulunmasından dolayı tartışma konusu olup, Bizans askeri yolunun geçiş güzergâhındaki bir yer olan Bozüyük, Sultanönü Sancağı'nın Hüdavendigâr Sancağı sınırında yer alan İnönü nahiyesine bağlı bir kaza merkezi durumundadır.

Osmanlı arşivinde bulunan bazı belgelerde Bozüyük, “nam-ı diğer Karadona” şeklinde belirtilmiştir. Karadona adının ne zamandan bu yana kullanıldığı konusunda kesin bir bilgimiz olmamakla beraber, Bozüyük adı, MAD 27 Sultanönü vakıf defterinde “Nefsi Karadona nam-ı diğer Bozüyük” şeklinde geçmektedir. Kuyud-ı Kadime arşivindeki 541 numaralı Sultanönü Evkaf Defterinde ise “nefs-i Bozüyük nam-ı diğer Kara Dona dahi derler” şeklinde geçen bu kayıtlardan da anlaşıldığı gibi Kara Dona, Bozüyük'ün diğer adıdır.

Kara Dona⁶ adı, yerel rivayette Bozüyük'te yaşamış, orada ölmüş ve mezarı Bozüyük'te Tekke mahallesinde olan bir kişiye aittir. Adının Kara Dona ya da Hamza olduğu anlaşılan bu kişi hakkındaki yerel rivayetlerde, Horasan erenlerinden olup, Ertuğrul

6 Oğuznamelerde bahsedilen Kara Dona Beğ, Kazan Han kardeşi olarak zikredilmektedir. Geniş bilgi için bkz. M. Fahrettin Kırzıoğlu, Dede-Korkut Oğuznameleri, I. Kitap, Ankara, 2000 s. 87-89.

Gazi'nin haberciliğini yaptığı, esmer tenli olduğundan Kara Hamza, Kara Dona diye anıldığı, Ertuğrul Gazi'nin gaza arkadaşı ve sır ortağı olduğu, Savaşlarda birçok yararlık gösterdiği, İnönü beyinden aldığı haberi Ertuğrul Gazi'ye götürürken Kızıl Tepe'nin kuzey-batısında Bizans askerleri ile çatışmaya girerek orada şehit düştüğü bilgileri bulunmaktadır (Kurulay, 2004:89-90).

Bozüyük, XVI. Yüzyılda “Devlet-i Âlfiye” zamanında, Sultanönü Sancağına bağılı olan İnönü'nün kaza merkezi durumundaydı. Sultanönü sancağı sınırları, akarsulara göre çizilmiş olup, güney sınırını Sakarya nehri ve nehrinin kolu olan Seydi suyu, doğu, kuzey ve kuzeybatı sınırını tamamen Sakarya nehri oluşturmaktadır. Kuzeybatıda en son yerleşim yeri Lefke'dir. Buradan itibaren güneydoğuya doğru Seydi suyuna kadar olan sınırı ise Kütahya'dan gelen Porsuk çayı oluşturmaktadır (Doğru, 1992:87). XVI. yüzyılda Sultanönü sancağı; Bilecik, Eskişehir, İnönü, Seyitgazi kazaları ve Günyüzü nahiyesinden oluşmaktadır. Bu dönemde İnönü merkez mahallelerinin yanında Bozüyük'te de Kasım Paşa'nın banisi olduğu imaret vakfının etrafında kurulmuş vakıf mahalleler bulunuyordu. Bozüyük'ün gelişmesinde Kasım Paşa'nın kurduğu vakfın büyük rolü olmuş ve Lefke örneğindeki gibi kuluçka döneminde bir yerleşim merkezinin oluşma süreci tahrir defterlerinden izlenebilmiştir.

Söz konusu yerleşim birimi ve Kasım Paşa'nın Evkaf-ı hayriyesi için, 1555 tarihinde Bozüyük'ten geçen Ogier Ghiselin De Busbecg: “Boz-Öyük'te bir handa konakladık. Han karşısındaki yüksek bir yerde bir kaya vardı. Kayayı oyarak bir sarnıç yapmışlar, dibinden açtıkları bir arka suyu yola kadar akıtmışlardı. Eskiden halk bu sarnıcı karla doldurur, kar eriyince dipteki su kanalından aşağıya doğru akıp yola gelirdi. Yolcular da bu buz gibi soğuk su ile susuzluklarını giderirlerdi. Herkesin faydalandığı bu gibi tesislere Türkler çok değer verirler, bu tesisleri yapanların Allah indinde sevap işlediğine inanırlar.” şeklindeki mülahazalarını paylaşmıştır (de Busbecg, 1947:53). Busbecg ile aynı gezide bulunan Hans Dernschwarn, ise “Sağ tarafta bir çeşme gördük. Çeşmeden, bir parmak kalınlığında su akıyordu. Sol tarafta yolun başında 13 ayak uzunluğunda bembeyaz, cilalı güzel bir mermer sütun duruyor. Burada kazı yapılmış. Yanı başında bir kulübe var. Aşağı yukarı altı yıl önce burası kazılarak eski taşlar çıkarılmış. Vaktiyle burada bir şehir varmış. Bir çeşme bulunmuş. Çeşmenin boruları varmış, fakat su bulunamamış. Bu sarp yerler, Osmanlılar Anadolu'ya ve oradan bu

haveliye geldikleri sıralarda eşkıyaya sığınaklık ederlermiş. Şimdi bulunduğumuz bu şehre yakın bir yerde, dağın eteğinde eskiden büyük bir şehir varmış. Bu şehir vaktiyle yolun iki tarafında kurulmuş. Altı yıl önce yapılan kazılarda (!) çıkarılan taşlar, sütunlar, kaideler bu eski şehrin kalıntıları imiş. Kazı yapılan yerin hemen yakınında derin bir çukurda su vardı. Çukur pek büyük değil. İnsan üzerinden atlayabilir. Bu birikinti suda yengeç ve kayabalığı gördük. Türkler, balık avlamasını bilmiyor. Bu iş için ellerinde gereç yok. Ama belki de yengeç ve balık tutmayı denemiş olabilirler” ifadelerini kullanmıştır (Dernschwarn, 1987:223).

Bozüyük’de Kasım Paşa evkafı çevresinde ilk sayıma göre 4, son sayımda ise 3 mahalle göze çarpmaktadır.

1-Mahalle-i Yenihan: Kasım Paşa’nın evkafı içinde bulunan hanın çevresinde kurulduğu anlaşılan mahallede ilk sayımda 1’i Sipahizade olmak üzere 25 nefer kayıtlı iken (BOA.TTD 438:145; BOA.MAD 27:82), yüzyılın son çeyreğinde nüfusunun 79’a yükseldiği görülmektedir (KKA.TTD 541:42b). Mahalle nüfusunun yarım yüzyıl içinde 2 mislinden fazla arttığı gözlenmektedir.

2-Mahalle-i Cami-i Cedid (Şerif): Kasım Paşa külliyesinin içinde bulunan caminin etrafında kurulduğu anlaşılan bu mahallede ise, ilk ve son sayımda kayıtlı nefer sayısı değişmemiş ve 33 olarak tesbit edilmiştir (BOA.TTD 438:145; BOA.MAD 27:83; KKA.TTD 541:43a).

3-Mahalle-i Öyük-dibi: Söz konusu mahalle, ilk sayımda 9 neferlik vergi nüfusuyla mütemekkin iken (BOA.TTD 438:145; BOA.MAD 27:82), son sayımda nüfusunda büyük bir gelişme görülmüştür. Dördü ehl-i berat olmak üzere 56 nefere sahip olan mahalle, en büyük ikinci mahalle konumundadır (KKA.TTD 541:43a). Söz konusu mahallede nüfusun yaklaşık 5 misli arttığı görülmektedir.

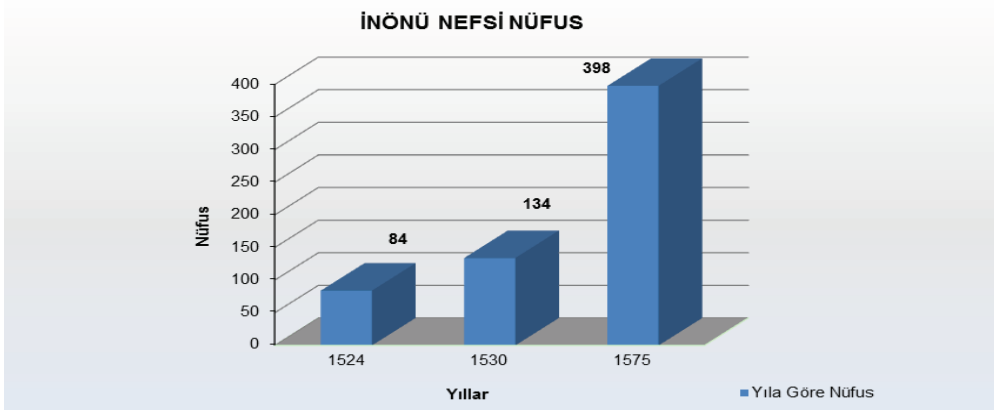
4-Pazarlı Mahallesi: Son sayımda yer almayan bu mahallede ise 27 numaralı deftere göre 17 neferlik vergi nüfusuna sahipti. Bunlardan 7 tanesi, isimleri ayrıca belirtilerek Kasım paşa hazretlerinin kulları olarak kayıt altına alınmışlardır (BOA.MAD 27:82). Söz konusu mahallenin, son sayımda Öyük dibi mahallesi ile beraber yazıldığı düşünülebilir.

Osmanlı terminolojisinde “cuması kılınur, bazarı durur yer” olarak tarif edilen şehir kavramının Bozüyük ile prototipi sergilenmektedir. Mahallenin bir tanesi “Cuma” kılınur camii etrafında gelişmiş, bir tanesi de Pazar etrafında oluşmuş bulunuyordu. Eski bir yerleşim birimi etrafında kurulduğu anlaşılan Öyük-dibi Bozüyük’ün en az nüfuslu bölgesiyken Pazar mahallesinin ortadan kalkmasıyla paralel olarak gelişme göstermiştir. Bozüyük’de nüfusun, ilk sayımlara göre toplam 84, son sayımlara göre ise tam %100 artarak 168 nefer ile mukayyed olduğu görülmektedir⁷.

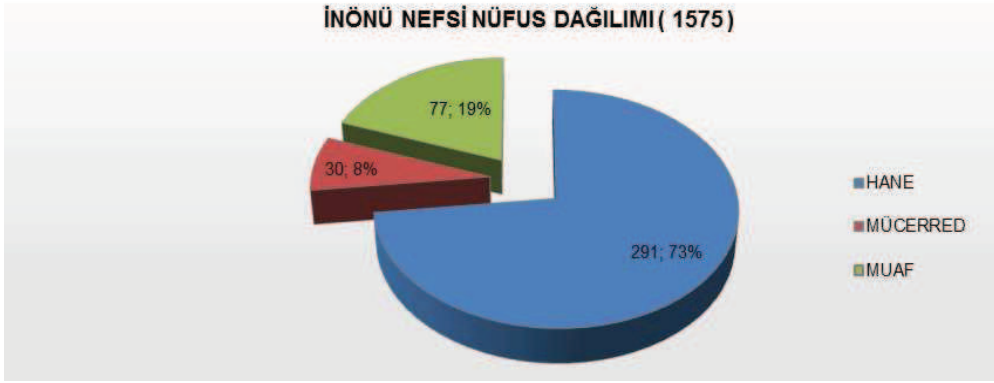
İnönü nefsinin oluşturduğu 3 mahallede toplam nüfusu 127 nefer iken, kesimci ve taycı cemaatlerinin de katılmasıyla merkezin toplam nüfusu 240 olarak hesaplanmaktadır. Bozüyük mahallelerinde ise toplam 168 neferin meskûn olduğu görülmektedir. İnönü ve Bozüyük merkezinde toplam 398 neferin mütemekkin olduğu ve yüzyılın ilk yarısından son yarısına kadar nefsin nüfusunun, yaklaşık 2 misli arttığı gözlenmektedir (Bkz. Şekil 4). Tesbit edilen 398 nefer nüfusun 291 neferi (%73) hane, 30 neferi (%8) mücerred, 77 neferi (%19) ise, muaf gruplar oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 5). Söz konusu muaf grupların 59 neferi İnönü, 18 neferi ise Bozüyük nefsinde bulunmaktadır. İnönü nefsinde nüfusu oluşturan hane grubunun yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadarki artış hızı 2,5 katından fazla olmuştur ki bu babda Bilecik nefsi ile benzerlik göstermektedir. Mücerred ve muaf gruplar artış göstermesine rağmen, toplam nüfusun ancak %27’ sini oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 6).

⁷ İnönü nahiyesi dâhilinde yer alan Bozüyük kasabasının sınırları da defterlerde sarıh bir şekilde açıklanmıştır. Defterlerde “Bozüyük sınırı bunlardır ki zikr olunur: Akçapınar ve Gölcük ve Boğdan Oluk ve Orta Köprü ve Uzunkavak geçidi ve Defterdar Değirmeni köprüsü ve Vakf-ı Dona burnuna Hoca Ali Pınarı ve Yemişli Pınarı ve Köprülü Delisu meşhedi ve Başpınar ve Eskiköy ve Karye-i Hasunlar ve Karye-i Çay ve Taşluça ve Karye-i Günyarık ba’dehû Akçapınar’a varid.” Şeklinde bu sınırlar açıklanmıştır.

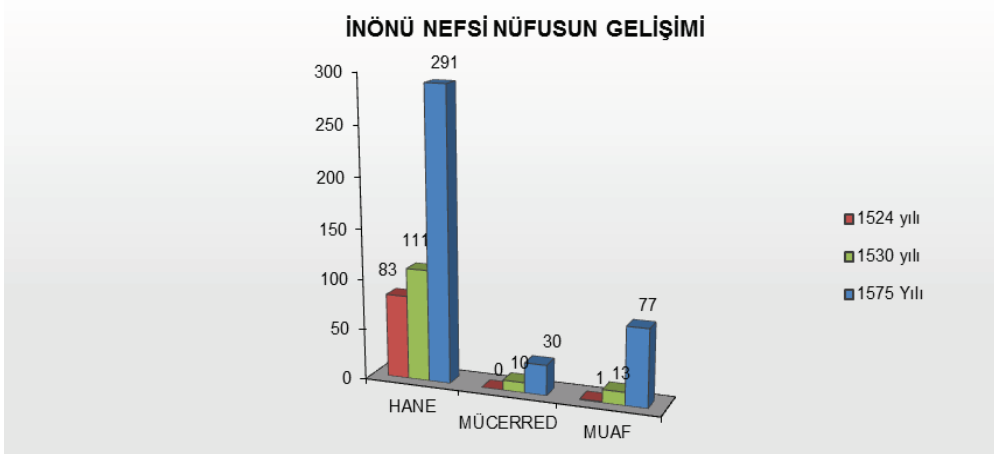
Şekil 4: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfus Gelişimi

Şekil 5: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfusun Dağılımı

Şekil 6: İnönü-Bozüyük Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.4.3. Söğüd

Marmara Bölgesi'nde Bilecik vilayetine bağlı kaza merkezi olan Söğüd, yaklaşık 1000m yükseklikteki bir yayla düzlüğüne hâkim tepelerden çıkarak, bu yaylanın kuzey kenarından dar bir boğaz içinde inen Söğüd deresinin tepelik bir çevre ile kuşatılan küçük bir ovaya açıldığı yerde, deniz seviyesinden 650m yükseklikte kurulmuştur. (Darkot, 1967:761).

Söğüt, Bilecik iline 29km, en fazla ticari bağılılığı bulunan Eskişehir'e 53km uzaklıkta olup, tali yollar ile güneyde Bozüyük, doğuda Sakarya vadisine bağlıdır. Bugün en işlek yollara göre sapa kalmış durumda ise de, yine de ikinci derecede bir düğüm noktasını teşkil etmektedir. Karasu vadisi boyunca uzanan ve kuzeye çıkan yol ile Eskişehir'i Bursa'ya bağlayan yol ortaya çıkmadan önce, İstanbul'un doğrudan doğruya veya Marmara iskeleleri üzerinden İç Anadolu'ya bağılılığını sağlayan yollar Söğüt'ten geçirdi. Söğüt bilhassa İstanbul'un fethinden sonra hac yolunun bir konak yeri olmuştu.

Ertuğrul Gazi döneminde uç beyliğinin merkezi olan Söğüd, Osman Gazi döneminde tam bağımsızlığını kazanan devletin başkenti durumuna geldi. Özellikle Orhan Gazi döneminde sınır kenti olmaktan çıkarak askeri önemini yitirdi. Devletin hızla İmparatorluğa dönüşmesi üzerine yerleşim yeri niteliğini de kaybederek Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı, bir subaşı tarafından yönetilen sönük bir nahiye oldu.

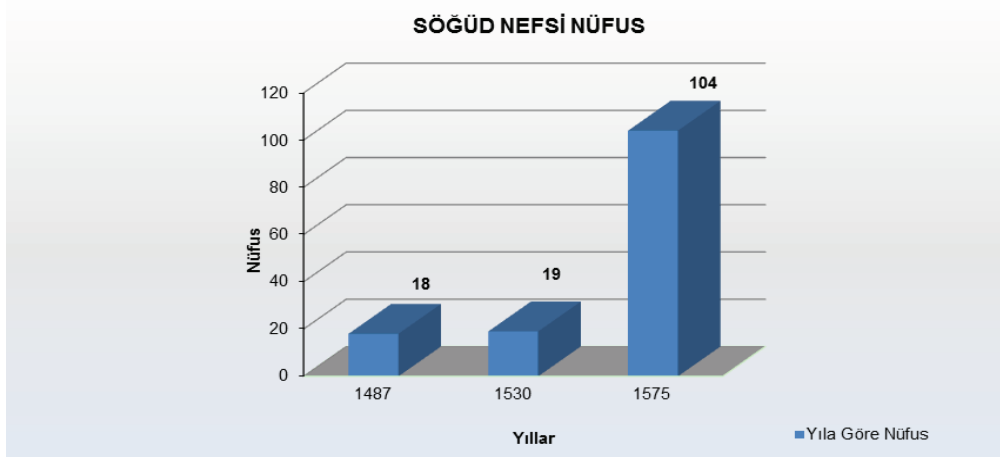
Söğüd nahiyesinin merkezine bakıldığında Söğüd nefsi, XVI. yüzyılda yer değiştiren, daha doğru bir ifadeyle bir nahiye merkezi olarak uzun zaman ihmal edilmesinin ardından yeni bir şenlenme dönemi yaşayan bir nahiye merkezi durumundadır. Nahiye merkezlerinin yer değiştirebildiğinin iyi bir örneği olarak, bu yer değiştirmenin tüm süreci, tahrir defterlerinden takip edilebilmektedir. 1487 tarihli defterde Beysöğüd ve Söğüd adında iki karye dikkat çekmektedir (BOA.TTD 23:64,73) 1530 tarihinde de "Söğüdlü" adlı bir köy kaydedilmiştir (BOA.TTD 166: 18). 1573 tarihinde ise "nefs-i Söğüd" ile beraber "nefs-i Bey-Söğüd" adlı iki nefis kaydedilmiştir (KKA.TTD 75:28b,30b). Bir nahiyede iki nefsin varlığı dikkat çekici bir özellik arz eder. İlk sayımda Bey-Söğüd⁸ olarak geçen nefste iki hane (nimçift) ve bir de muaf zümresinden olarak Mütevelli görülürken tımar tarikiyle Seferşah ve Mustafa tarafından ortaklaşa her

⁸ Bey-söğüdü karyesinin bir hissesi, Yarhisar'a bağlı olarak kaydedilmiştir.

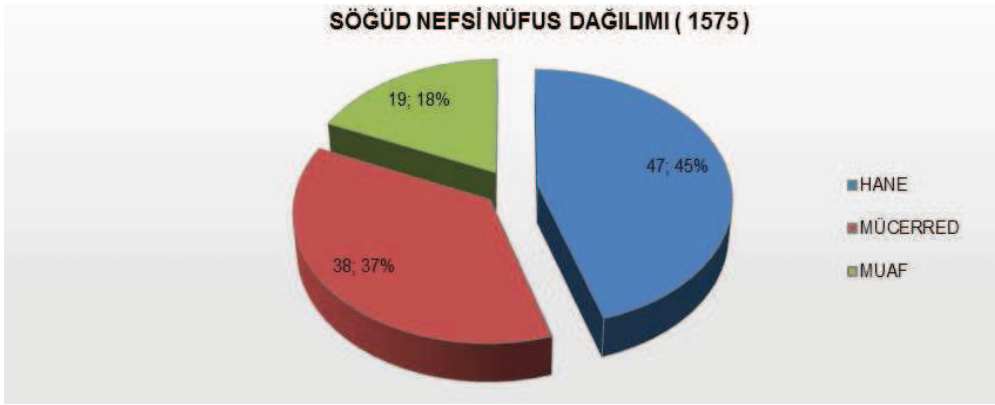
yıl ekildiği kayıtlıdır. 1574 tarihinde ise reayadan hali kalmış olmakla beraber mirliya hassına dahil olduğu ve 900 akçalık hasılının bulunduğu kaydedilmiştir. Ellici yeri olarak kaydedilen Söğüd karyesinde ise 1487 sayımında 3 hane görülmektedir. 1530 tarihli tahrirde, Söğüd nefsinin nüfusu 15 hane ve 4 mücerredin yanı sıra 1 imam ve 1 de müezzin olmak üzere 3 de ehl-i vezaif olarak kaydedilmiştir. 1574 tarihine gelindiğinde, nefsteki Müslüman sayısının 66 hane ve 38 mücerrede yükselerek merkezin bir hayli şenlendiği görülmektedir (Bkz. Şekil 7-9). Kaydedilen neferan içinde “Cemaat-i ehl-i vezaiif” olarak mimlenen 19 nefer bulunmaktadır (KKA.TTD 75:28b,29b). Bunlardan sıfatları veya görevleri açıkça belirtilenler; müezzin, mutak-ı cürre (6 tanedir), muallim, mütevellî, kayyum, ehl-i berat ve iki nefer cüzhandır. Yine gayrimüslimlerden 11 hanenin “cemaat-i gebran” başlığı ile kayıt altına alındığı görülmektedir. Böylece; Söğüd nefsinde toplam nefer sayısının 115’e yükseldiği sonucunu çıkarabiliriz. İlk defterlerde köy, daha sonra süreç içerisinde nüfusunun artmasıyla birlikte “nefs” haline gelen Söğüd, son tahlilde küçük bir yerleşim biriminden ibaret olup incelenen nahiyeler arasında Gölpazarı nahiyesi ile beraber, mahallesi olmayan iki neftsen biri durumundadır.

Söğüd nefsinde Camii vakfına bağlı olarak da ayrıca birkaç nefer kaydedilmiştir. Kanuni dönemine ait defterde 2 çiftlikte kayıtlı bulunan Söğüd Camii vakfı reayası 10 neferden 6’sı hane, 3’ü ise mücerred olarak kayıtlıdır. 1574 yılında ise neferlerin sayısı 14’e yükselmiştir. Toplamda nefer sayısının ise 129’a yükseldiği hesaplanmaktadır. Söğüd’de kaydedilen nüfusun % 47’sinin hane, % 37’sinin mücerred ve %18’inin muaf zümreden olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 8). Bu yapısıyla, mücerred nüfusun fazlalığı dikat çekici boyutlarda olup, incelenen diğer nahiyelerden farklı bir yapı arz etmektedir.

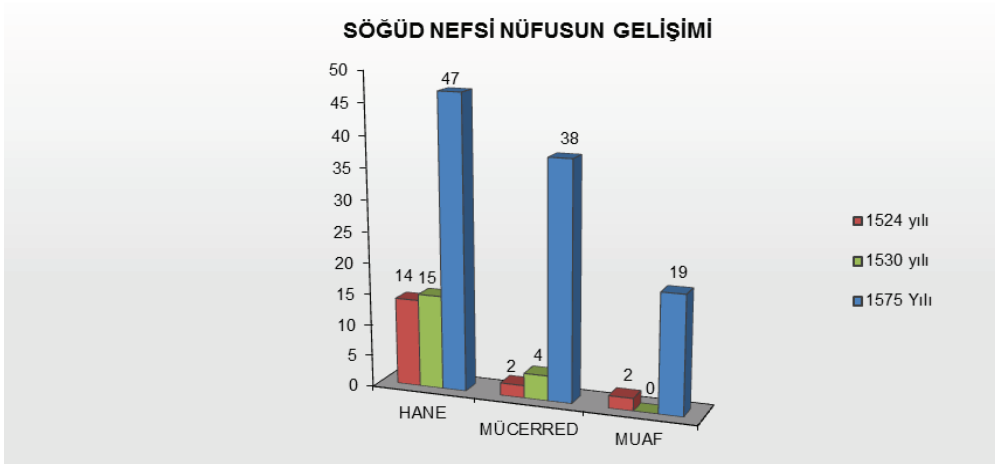
Şekil 7: Söğüd Nefsinde Nüfus gelişimi

Şekil 8: Söğüd Nefsinde Nüfusun Dağılımı

Şekil 9: Söğüd Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

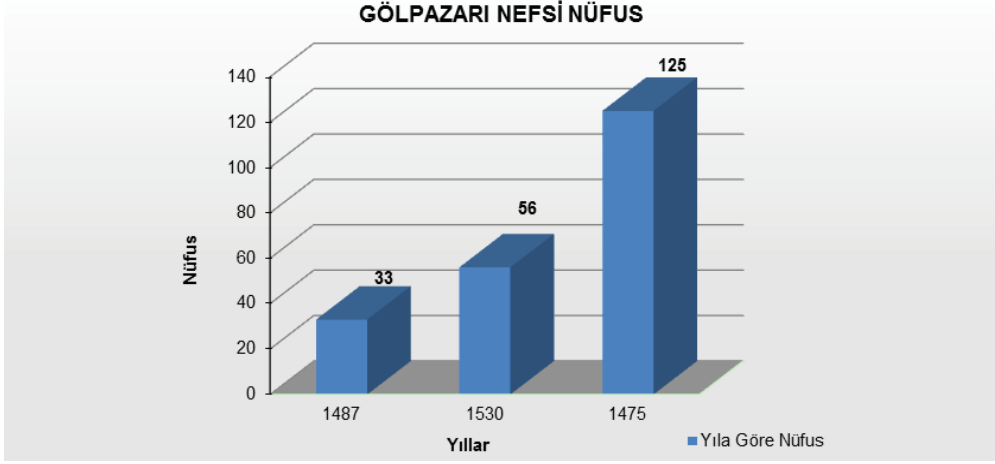
3.4.4. Gölpaazarı

Gölpaazarı nefsi, mahallelere ayrılmamış bir nahiyenin nefsi olması hasebiyle Söğüd ile aynı özellikleri sergilemektedir. İncelediğimiz dönem içerisinde yüzyıllık zaman dilimindeki gelişimine baktığımızda en fazla gelişen nahiye burasıdır. Gölpaazarı'na bağlı olan kır iskân merkezinin fazlalığı bu bağlamda dikkat çekicidir. Gölpaazarı nefsi, ekinliği olan Kurucalı mezrası ile beraber XVI. Yüzyıl boyunca giderek artan nüfusuyla meskûn olarak kaydedilmiştir. Kurucalı'nın eskiden karye olup daha sonra Gölpaazarı'nın bugünkü nefsinin şenlenmesiyle mezraa haline geldiğini ancak yine de yerleşim birimi olarak kullanılmaya devam edildiğini görmekteyiz. İlk sayımda Nefs-i Göl'de 21 hane, 4 mücerred; Kurucalı mezrasında ise 7 hane, 1 mücerred olmak üzere toplam 33 nefer vergi nüfusu bulunmaktaydı (BOA.TTD 23:120)

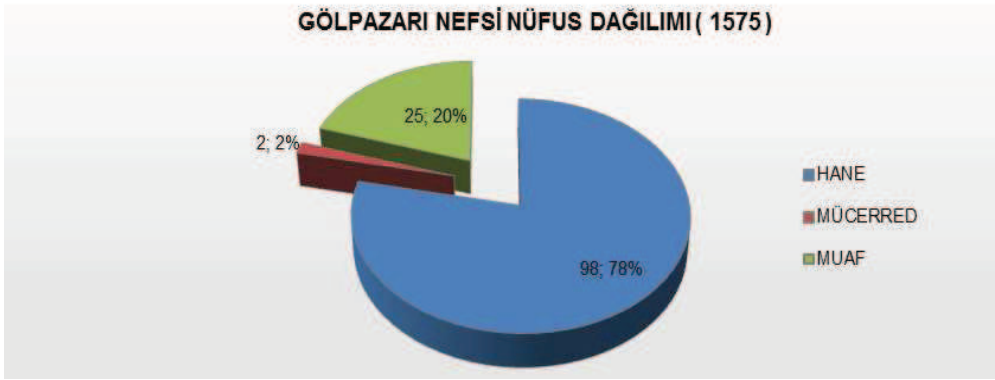
166 numaralı deftere göre, 23 hane ve 32 mücerredten oluşan 55 nefer vergi nüfusuna sahip bulunan Göl (BOA.TTD 166: 26), son sayımın kayıtlı olduğu 80 numaralı defterde ise 123 hane, 2 mücerredten oluşan 125 nefer ile büyük bir nüfus artışına sahip olmuştur (KKA.TTD 80:188a). Nüfus içindeki muaf gruplara gelince, birer tane müezzin, müselleme ve bazdar; 5 Sipahi ve 7 Sipahizade bulunuyordu. Ayrıca, 10 tane mu'tak bulunmaktaydı.

Yüzyılın ilk yarısında %66 oranında bir artış gösteren nahiyenin merkez nüfusu, son yarısında da yaklaşık 1,5 misline ulaşmıştır (Bkz. Şekil 10). Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan şekilden de görüleceği üzere hanelerin nefsteki vergi nüfusu içindeki oranı %78'i bulmaktadır. Mücerred nüfusun giderek erimekte olduğu nefsin, ilk sayımlarda köy görüntüsü vermesinden dolayı mukayyed olmayan muaf zümrelerin son sayımda yer aldıklarını ve genel nüfusun %20'sini teşkil ettiklerini müşâhede etmekteyiz. Mücerred statüde bulunan zümrenin genel nüfus içindeki oranı sadece % 2'lik bir dilim ile gösterilmiştir (Bkz. Şekil 11-12).

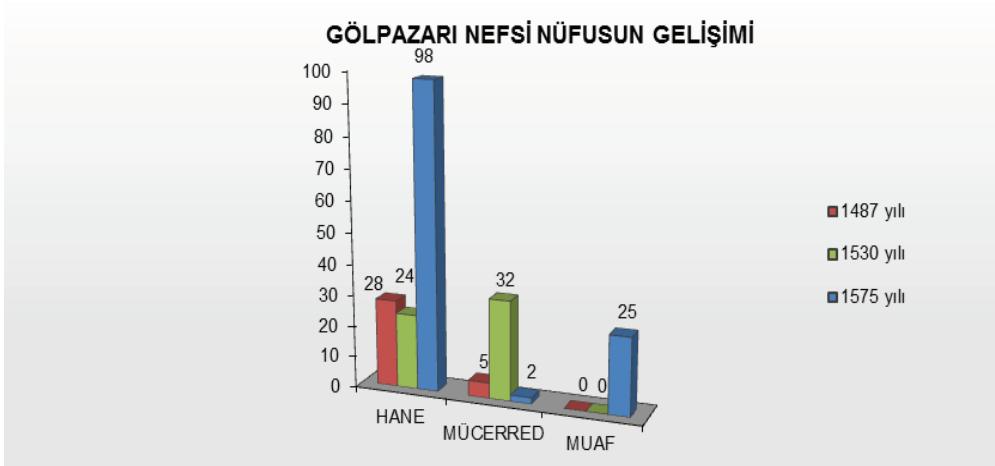
Şekil 10: Gölpaazarı Nefsinde Nüfus Gelişimi

Şekil 11: Gölpaazarı Nefsinde Nüfus Dağılımı

Şekil 12: Gölpaazarı Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.4.5. Yarhisar

Antik dönemlerdeki Agrilium şehri olduğu düşünülmekte olan Yarhisar, bugünkü Yarhisar köyü ile sınırlandırılmıştır. Bu döneme ait Roma yolu hemen köyün ardından geçmektedir. Yarhisar'da XV. Yüzyılın sonlarına doğru 3 mahalle göze çarparken XVI. Yüzyılda mahalle sayısının dörde çıktığı anlaşılmaktadır. Bu nahiyede mahalle adları Vakıf/hayrat eserlerinden, idari ve askeri statü ile şahıs isimlerinden türetilmiştir.

1-Mahalle-i Camii: Genelde bir yerleşim merkezinin dini eserler etrafında oluştuğu bilinmektedir. Bu bakımdan en kalabalık mahalle olmasından da anlaşılacağı üzere Mahalle-i Camii'nin, Yarhisar'ın ilk yerleşim merkezinin çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Mezkûr Cami Murad Hüdavendigâr tarafından bina edilmiştir. (BOA.TTD 166:23) Bu mahalle; 1487'de 32 hane 4 mücerred ve 7 muaf, toplamda ise 45 vergi neferiyle mütemekkin iken (BOA.TTD 23:105), 1530 yılında 38 hane, 26 mücerred ve 2 muaftan oluşan 66 neferan barındırıyordu (BOA.TTD 166:23) Nefer sayısında %50 oranında bir artış gözlenmiş ve bu oranın yüksek olmasındaki amilin mücerred nüfusundaki artış olduğu anlaşılmıştır. Aradan geçen 43 yıllık dönemde, ilk defterde kayıtlı olmayan çocuk yaştaki kişilerin daha sonraki dönemde önemli bir kısmının mücerred olarak geçimlerini ele aldıklarını söyleyebiliriz. Bu mahallenin 1574 yılındaki son sayımında nüfusunun önemli miktarda arttığı göze çarpmaktadır. 117 hane, 1 mücerred ve 5 muaf toplam 123 nefer (bunlardan 2'si mutak-ı cürre) ile mütemekkin olan mahallede mücerred nüfustaki düşüş ve hane sayısının artmış olması dikkat çekicidir (KKA.TTD 80:209b). Bir önceki sayıma göre mahalle nüfusunun yaklaşık 1 misli arttığı anlaşılmaktadır. Bir önceki sayımda mücerred olanların, evlendikleri düşünülürse bunun normal olduğu söylenebilir. Ancak artışın hane nüfusta 4 kata yakın olması bunun göç yoluyla olduğunu hissettirmektedir. Bu durum, XVI. yüzyılın sonlarına doğru, devletin tüm çabalarına rağmen, çiftlerin bölünmeye uğraması sonucu bennak nüfusun çoğalmış olduğu ve toprak düzeninin bozulmaya başladığının ilk belirtilerinin gözlendiği gerçeğinin tezahürüdür.

2-Mahalle-i Çavuş: İlk sayımda adı belirtilmeyip daha sonraki sayımlarda Çavuş olarak isimlendirilen mahalle de nüfus olarak benzer bir seyir izlemiştir. 1487 sayımında mezkur mahallede 27 hane, 4 mücerred, 2 muaf olmak üzere toplam 33 nefer mütemekkin iken (BOA.TTD 23:105), 1530'da 33 hane, 26 mücerred, 2 muaftan oluşan

61 neferan kayıt altına alınmıştır (BOA.TTD 166:23). 1574 yılında ise 100 hane (bunlardan 10'u mutak-ı cürre olarak kayıtlıdır) ve bir muaftan oluşan nüfusıyla Çavuş mahallesi en büyük ikinci mahalle olarak göze çarpmaktadır (KKA.TTD 80:210b). Yüzyılın ilk yarısında %100 oranında artan nüfus, yüzyılın ikinci yarısında yaklaşık %50 oranında artış göstermiştir.

3-Mahalle-i Muhtesib: Mahalle ilk sayımda 29 hane, 12 mücerred ve 8 muaf olmak üzere 50 neferden müteşekkildi (BOA.TTD 23:106). 1530 yılında ise hane sayısı neredeyse yarı yarıya düşerek 16, mücerred 15, muaf 1, toplamda ise 40 neferan mukayyedir (BOA.TTD 166:23). Bunlardan 3'ünün mu'tak-ı Cürre olarak kayıtlı olduğu görülmektedir. Nefer sayısında üçte bir oranındaki düşüş düşündürücü olmakla beraber bu düşüşe yeni bir mahallenin kurulmuş olmasının az da olsa etkisinin olmuş olabileceği söylenebilir. XVI. Yüzyılın son çeyreğinde 30 hane ve 1 mücerredten oluşan 31 neferlik nüfus, mahallenin gelişme göstermediği hatta tersine olarak en azından insanları cezbeden bir yapıya sahip olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır (KKA.TTD 80:210b).

4-Mahalle-i Süle nam-ı diğer Paşa: Son iki sayımda kayıtlı bulunan ve iki isimli tek mahalle olan Süle nam-ı diğer Paşa mahallesi ise 1530 yılında 5 hane ve 5 mücerred ve toplam 10 neferan ile mütemekkin iken (BOA.TTD 166:23), son sayımda 26 hane ve 2 muaf olmak üzere 28 nefere yükselmiş ve bu özelliği ile Yarhisar'ın en küçük mahallesi olma özelliğini korumuştur (KKA.TTD 80:211b).

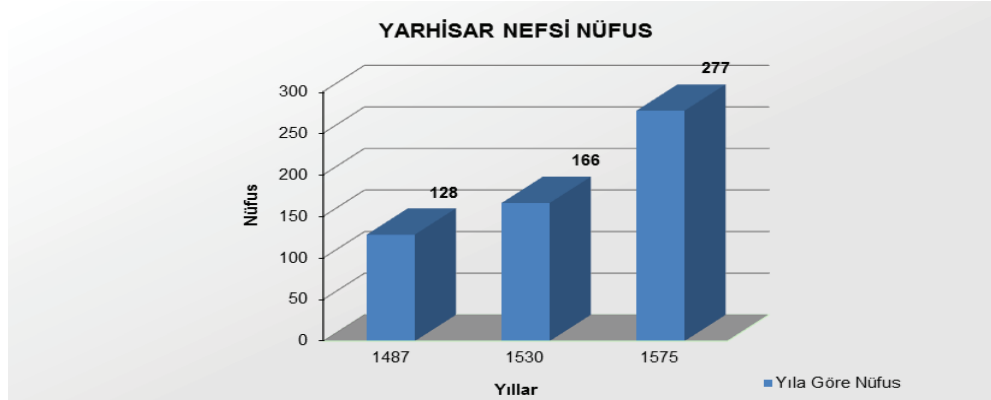
Muaf nüfusa gelince; 1487 yılındaki sayımda sail (her mahallede 2 nefer), müezzin (Çavuş ve Muhtesib'de birer nefer), İmam (Muhtesib'te bir nefer) ve Sipahizade (Muhtesib'de üç nefer) hatib (Camii'de bir nefer) ve muarif (Camii'de bir nefer) kayıtlı iken; 1530'da sadece imamlar kayıt altına alınmıştır. 1574 tarihli son sayımda ise Nakibü'l-eşraf, ehl-i berat/sahib-i berat (Camii Mahallesi'nde dört, Çavuş ve Paşa'da birer olmak üzere toplam 6), pir-i fani (Camii Mahallesi'nde bir nefer), imam ve yeniçeriler kayıt altına alınmıştır.

Genel olarak bakıldığında Yarhisar'ın merkezi XV. Yüzyılın sonlarında 128 nefer vergi nüfusundan ibaretti. XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda % 30 civarında artarak 166 nefere, yüzyılın son çeyreğinin başlarında ise yarım yüzyılda % 70 civarında artarak 277 nefere yükselmiştir (Bkz. Şekil 13). Son dönemde kaydedilen nüfusun büyük

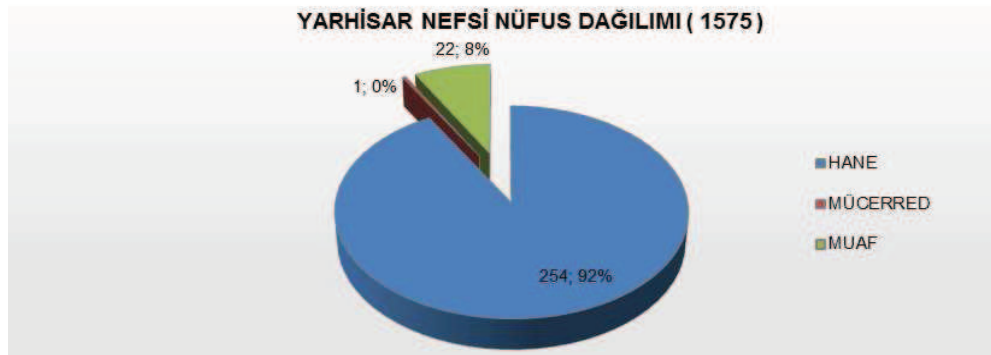
bölümünü (%92) hane tabir edilen evli raiyyet oluşturmaktadır. Muaf nüfusun, nefsin toplam nüfusundaki yeri %8 olarak hesaplanırken, mücerred kaydı yok denecek kadar azdır (Bkz. Şekil 14). Hane sayısındaki büyük artışa, daha önce mücerred kaydedilenlerin de yeni bir hane teşkil etmelerinin etkisi olduğu gibi çiftliklerin bölünmesi sonucu bennak sayısındaki artış da bunda etkili olmuştur. Hane sayısı yüzyılın başlarına göre 1,5 misli daha fazla olarak görülürken, mücerred kaydı bir önceki sayımda 72 nefer iken, 1 nefere düşmüştür (Bkz. Şekil 15).

Tüm bunlardan sonra Yarhisar nefsinde Bu nahiyenin nüfus bakımından incelenen tüm dönem boyunca küçük bir kasaba raddesinin de altında kaldığı savunulabilir. Mahallelerin tamamı, zeamet statüsünde olup son sayımda, Serpiyadegan Hüsrev'in mahallelerin zaimi olarak kayıtlı olduğunu görüyoruz.

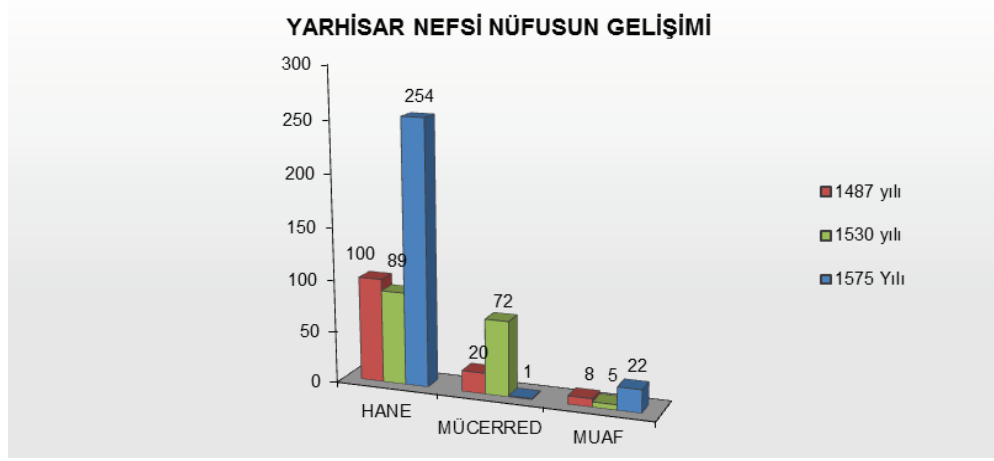
Şekil 13: Yarhisar Nefsinde Nüfus Gelişimi

Şekil 14: Yarhisar Nefsinde Nüfus Dağılımı

Şekil 15: Yarhisar Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.4.6. Ermenipazarı

Ermenipazarı, antik çağlarda Armenocastron olarak bilinen yerin bulunduğu yerdedir. “Bazarcık” olarak adlandırılıp, bir cami etrafında kurulduğu anlaşılan nefste, 23 numaralı deftere göre 1’i imam olmak üzere 24 hanenin varlığı tesbit olunmuştur (BOA.TTD 23:105). 166 numaralı defterde mukayyed ikinci sayımda ise 27 hane ve 34 mücerredten oluşan 61 nefere yükselen nüfus (BOA.TTD 166:25), son sayımda ise üç mahalleye ayrılmış durumdadır. Bu mahallelerin ortaya koyduğu özellikler şöyle özetlenebilir:

1-Mahalle-i Cami: Kurulan mahallelerin tamamı dini yapılar çerçevesinde kurulmuştur. Bunlardan en büyüğü Cami Mahallesi olarak adlandırılmış olup, 70 neferlik vergi nüfusuna sahiptir. Bunlardan 26’sının mücerred olduğu görülürken, muaf zümreden olarak birer tane imam, hatip, yeniçeri, kabbaz-ı şahin ve 6 tane de piyade tesbit edilmiştir (KKA.TTD 75:46b).

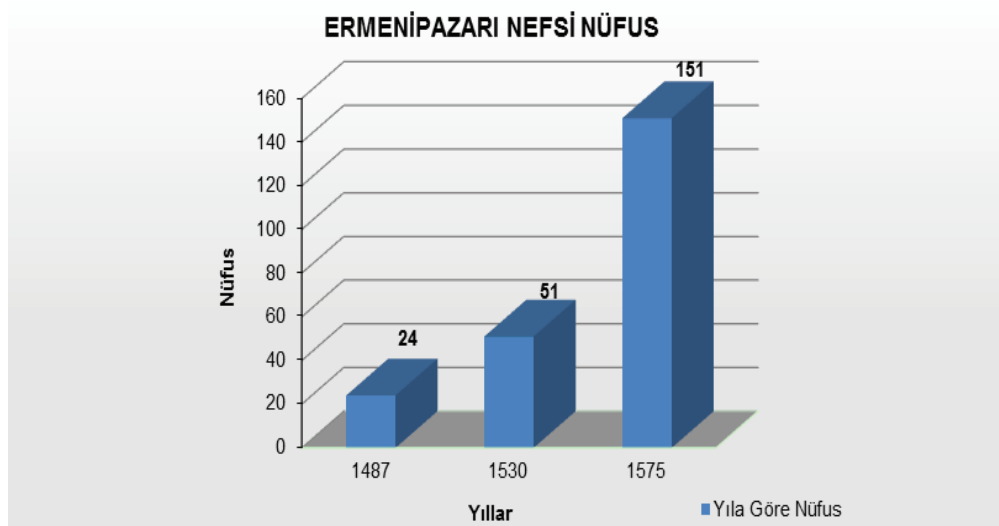
2-Mahalle-i Hacı Sefer Mescidi: Mahallede 20 hane, 5 piyade ve 24 mücerred olmak üzere toplam 49 nefer bulunmaktaydı. Muaflardan birer tane de imam ve müezzin bahsi geçen vergi neferlerinin içinde yer alıyordu (KKA.TTD 75:47a).

3-Mahalle-i Hacı Memi Mescidi: En az nüfuslu mahalle olarak göze çarpmaktadır. Toplam 32 neferden 25’i haneydi ki bunlardan 5’i Piyade, 1’i de Nakibü’l-eşraf temessüküyle Şerifzade olarak kayıtlıdır. Geri kalan 7 neferin de mücerred olarak

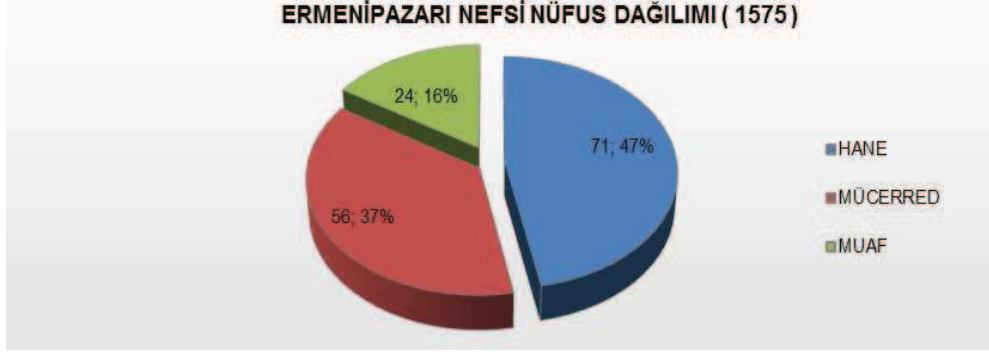
mukayyed olduğu görülmektedir. Böylece son sayımlarda Ermenipazarı nefsinin nüfusunun 95 hane ve 56 mücerredten oluşan 151 nefere ulaştığını söyleyebiliriz (KKA.TTD 75:47a).

Ermenipazarı'nda, 1487-1530 yılları arasında 1,5 misli nüfus artışı meydana gelmiş ve 1530-1575 arasında nüfus yaklaşık 1,5 misli daha artarak 150 neferin üzerine yükselmiştir (Bkz. Şekil 16). Ermenipazarı nefsinde mukayyed olan neferanın % 47'si hane, % 37'si mücerred ve % 16'sı muaf zümreden olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 17). Hane kaydedilen nüfusun, yüzyılın sonlarında yaklaşık 1,5 misli arttığını, mücerred nüfusun da buna yakın olarak (%125) artış gösterdiğini belirgin bir şekilde görebiliyoruz. Muaf zümrelere gelince, Ermenipazarı nahiyesi mahallelere bölünmeden evvel, hane ve mücerred kaydedilenlerin tamamı aynı zamanda muaftırlar (Bkz. Şekil 18). Yüzyılın sonunda mahallelerin ortaya çıkmasından sonra, hane, mücerred ve muaflar arasındaki orantı belirginleşmeye başlamıştır. Sonuç olarak hane sayısı 3 kat, mücerred sayısı ise 1,5 kat artış göstermiştir diyebiliriz. Bu dönemde neftse meskûn olanların yalnızca 24'ü muaf olarak değerlendirilmiştir. Ermenipazarı nefsinde mücerred nüfusundaki yükselme trendi, Söğüd nahiyesinde ortaya çıkan yapı ile aynı özellikleri ortaya koymaktadır.

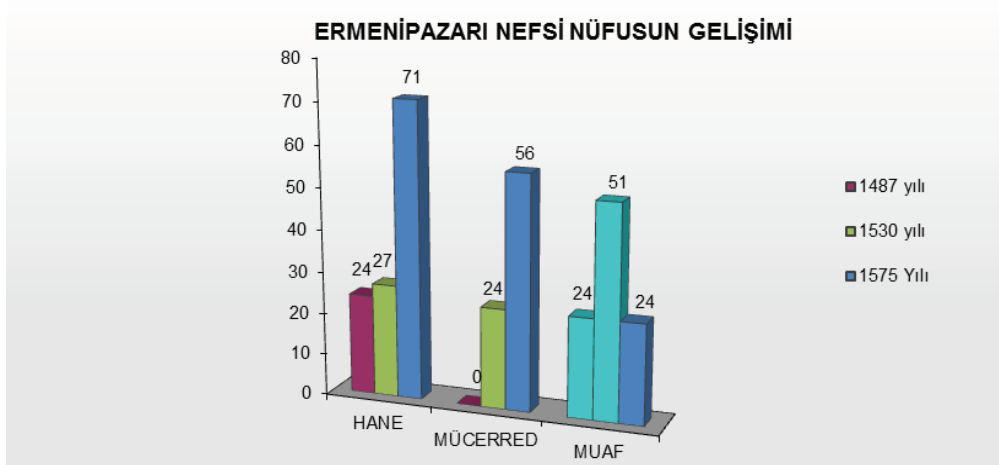
Şekil 16: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Gelişimi

Şekil 17: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Dağılımı

Şekil 18: Ermenipazarı Nefsinde Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5. Kır İskân Birimleri

3.5.1. Köyler ve Mezraalar

Büyük çoğunluğu tarım dışı faaliyetlerle meşgul olan muayyen bir nüfus potansiyelinin meskûn olduğu büyük bir yerleşim merkezini ifade eden şehrin dışındaki kır iskân birimleri de en genel manada köy ve köy-altı şeklinde 2 grupta incelenmektedir. Köy-altı tabir edilen iskân yerleri arasında; mezraa, çiftlik, kom, divan, yayla, oba vs gibi birçok küçük iskân üniteleri sıralanmaktadır (Gökçe, 2000:164). Hatta bazen değirmen,

dalyan gibi yerlerin dahi birer yerleşim çekirdeği olarak değerlendirildiği görülmektedir (Tunçdilek, 1988: 121-161).

Devletin en önemli gelir kaynağı mahreçleri olan kır iskanlarının en büyüğü olan köyler, üzerinde yaşadıkları toprak parçasıyla organik bir bütünlük oluşturan insanların sakin olduğu bir iskan merkezi olarak tanımlanmaktadır (Tanoğlu, 1954:32.) Köyler ekonomik fonksiyonları büyük ölçüde tarım ile havancılığa dayanan ve nüfusları şehirlere göre az olan yerleşme merkezleridir. Daha doğru ifade ile geçimlerini hammadde üreterek sağlayan insanların yaşadığı nispeten küçük yerleşme merkezleri ile adı geçen faaliyetlerin yapılması için gerekli arazinin oluşturduğu birliğe köy denir (Gümüşçü, 2001:98). XVI-XVII. yüzyıllarda, nüfusun çoğunluğu, geçimin tarım ve hayvancılıkla sağlandığı kırlarda yaşamaktaydı (Ünal, 1989:64).

Karyeler Osmanlı idari taksimatının en alt kısmında yer almakla birlikte bu idari mekanizmanın en önemli yapı taşlarıdır. Bu sebeple buralar, Osmanlı Devleti'nin en mühim gelir kaynağı mahreçleriydi. Karyeler zamanla gelişim göstererek büyüebilir ve kaza haline de gelebilirdi. Bu durumda tahrir kaydı sırasında bu gelişim bir kanunname ile ifade edilerek idari taksimatta yapılan değişikliklerle uygulamaya konurdu. Bu tip değişimlerin tespit edilebilmesi için bir bölgeye ait tahrirlerin bir süreç dâhilinde incelenmesi gerekmektedir. Merkezi otoriteler tarafından planlı olarak kurulan şehirler hariç, bütün yerleşmeler başlangıçta küçük birer köy durumundadır. Böyle bir gelişime örnek olarak Göl ve özellikle de Söğüd kazasını örnek olarak gösterebiliriz. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde köy durumunda olan kaza merkezi ancak yüzyılın sonlarına doğru mahallelere bölünmemiş bir nefis durumuna gelmiştir. Bu şekilde yerleşmeler canlı organizmalara benzetilirse canlılar gibi zamanla büyüüp gelişmekte ve yaşam koşullarının ortadan kalkmasıyla da terk edilip ortadan kalkmaktadırlar. (Gümüşçü:2001:98).

Karyeler, mufassal defterlerde çoğunlukla tımar sahibinin ismine göre kaydedilirken bazen defterlerin hemen başında bir indeks halinde de bulunabilmektedir. Bu indekslerde, çoğunlukla karye sayısı ve sıra numaraları verilirken zaman zaman hane sayıları da verilebilmekte idi. Tahrir Defterlerinin yazılış şekli herhangi bir köyün hakiki çehresini toptan görmemize manidir. Bu konu hakkında Barkan'ın "köyler ekseriya bütün olarak değil muayyen şahısların vakıf veya tımar hissesi olarak ayrı ayrı

kayıtlıdırlar. Bu sebeple aynı köyü ayrı ayrı hane adetleri ve sakinleri ile muhtelif sipahi tımarları arasında müteaddit defalar başka bir çehre ile zikredilmiş görmekteyiz.” şeklindeki tesbiti çok önemlidir (Barkan, 1980:680).

“Mezraa” ise, kelime anlamı olarak ekilecek, ziraat yapılacak yer manasında kullanılmıştır. Daha geniş manada ziraat olunan, yani ekim yapılan fakat kalıcı yerleşim merkezi olmayan araziler hakkında kullanılan bir tabirdir. Ahalisi dağılmış eski yerleşim merkezlerine bu isim verildiği gibi ekime açılmış ancak iskâna açılmamış yerlere de bu isim verildiği bilinmektedir. Ortak bir ifadeyle, ziraat yapılan araziye, sürekli iskân yapılmamak şartıyla mezraa denilebilir. Esasen bölgelerarası farklılıklardan kaynaklanmak üzere, -köylerden demografik, ekonomik açıdan kolayca tefrik edilemediğinden- mezraanın müttefikten kabul gören tek bir tarifi de yoktur (Emecen,1989:117). Bu tariflerden birine göre, ahali dağılmış sadece ekinlik alan statüsünde olan eski, (Yediyıldız, 1985:50-52; Bulduk, 1993:120-123; Kankal,1993:56-58; Emecen,1989:115-116) bir diğerine göre ise geçici (Sümer, 1980:36vd) yerleşme merkezleridir. Mezralar terminolojik manada, tamamı ile ziraata ayrılmış geniş tarım alanlarıdır (Pakalın, 1993: 528-529). Ancak bunun yanında, mezra’a kavramı, tahrir defterlerinde ahali dağılmış yerleşim yerlerini de ifade edebilmektedir. Bu manada bir yerin ekinlik mi yoksa halî bir mezra mı olduğunu tayin etmek için harabesi, suyu veya mezarlığının olup olmadığını tespit etmek gerekmektedir (İnalçık, 1987:XXVIII).

Mezraanın varlığını, “harabesi, suyu ve mezarlığı” olup-olmadığı teşkil eder deniliyorsa da bunu kuvvetlendirecek izleri tespit etmek mümkün değildir (Barkan, 1943:133; İnalçık,1987:XXIX). Mezraların nasıl ortaya çıktığı konusunda değişik görüşler öne atılmıştır. Örneğin İnalçık, mezraların “terk edilmiş” karyeler olduğunu, bir yerleşme merkezinin mezraa olması için daha önce yerleşilmiş olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca bir mezranın bir tımar sahibine gelir olarak yazılması buranın yakın bir köyün ekinliği olduğu ya da tımarlı sipahinin üzerine yazılmayan hariç raiyetin işlediği bir toprak parçası olduğu manasına da gelebilir (İnalçık, 1987: XXIX).

Yerleşme merkezlerinin isimleri, Nefs-i Söğüt Karye-i Zekeriya gibi, daima yerleşme türüyle birlikte verilmektedir. Mezraların hemen hepsi, belirli bir karyeye tabi olarak kaydedilmiş veya “der kurb-i karye-i X” şeklinde yakınında bulunan bir köyle birlikte zikredilmiştir. Mezraların büyük bir bölümü, zirai ünite olarak faal iken, iskân

açısından faal değildir. Tahrir defterlerindeki verilerden bazı köylerin zamanla perakende olarak ahaliden hali kalmasıyla mezraya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Terk edilmiş köyler sorunu ile ilgili kısımda bunlara dair örnekler verilmişti. Bununla beraber, tam tersi bir gelişme ile mezraaların veya çiftliklerin, sürekli yerleşim birimi köyler haline geldiğini de daha önce görmüştük.

3.5.2. Kır İskân Birimlerinin Özellikleri

Tahrir defterleri incelendiğinde karye kavramının standart bir hane sayısına bağlı olmaktan öte, yaşam tarzı ve kırsal özellikleri göre şekillendiğini görülmektedir. Dolayısıyla, köyü diğer yerleşim birimlerinden ayırmak için esas kriter olarak benimsenmiş olan nüfus ölçüsü, bu dönemdeki köy gerçeğine uygun değildir (Gökçe, 2000:165). Zira bazen, bir kazaya bağlı 1-2 hanelik bir karye karşımıza çıkabilirken, aynı kazaya bağlı bir başka karyenin haneye kadar ulaştığını da görebilmekteyiz. Örneğin; Bilecik’te Salar ve Bayad 3, uzun Kilise 5, Yumaluca ve Koçi 6, Kilisecik 4, Kireçlik 7 nefer ile kayıtlı iken, Uzun Küplü 271, Küçük Küre 195, Bahadır an Küplü 175, Büyük Küre 155, Aleksi 166, Alakilise 109 nefer ile mukayyedir. İnönü’de ise, Çukur ve Buyuran 5, Göçözü ve Boyracık 3 nefer ile gösterilmişken, Dumanlı nam-ı diğer Yenice 84, Eğrigöz 82, Karacaagaç 115 nefer ile mukayyedir. Söğüd’de de durum aynıdır. Bayırkayalı, Gel-bulasun, Yuva ve Kul karyeleri 2, Dere 4, Yoğunvcapelid 5 nefer ile mütemekkin iken, Şarabhane ve Avdancık 78 nefer ile meskündür. Gölpazarı’nda da Sovıcağınar ve kayaağzı 1, Kösedik, Çomaklı ve Çayır 2, Bikari ve Hacı 4, Devlethan 5, Göynücek 6 neferlik vergi nüfusuyla gösterilirken, Dımışkı 106, Mededli 135, Dere 107 neferlik nüfusa sahiptir. Yarhisar’da Saraycık 1, İdris ve Aravud 3, Baba 4 nefer ile meskûn iken, Cullahlar 57, Gölcük 133 neferlik vergi nüfusuna sahiptir. Son olarak Ermenipazarı’na bağlı olarak Eymir 3, Ahmedler 4 nüfus ile gösterilirken, Ahibeli 85, Karacakaya 83 vergi nüfusunu barındırıyordu.

Köylerin özellikleri ile ilgili bilgi verirken “yerleşmelerin gerilemesi” ile ilgili konuya da değinmek gereklidir. Faroqhi’nin “terk edilmiş köyler sorunu” ile ilgili yaptığı analizler çok önemlidir. Bir köyün adının yeni listelerde geçmemesi onun mutlak surette terkedildiği anlamına gelmeyeceği düşüncesinden hareketle tahrirlerdeki kayıtların yanıltıcı olabileceği belirtilmelidir (Faroqhi,1976:294). Faroqhi’ye göre bu sorunun halledilmesi için, belli dönemdeki yerleşmelerin belirlenip, haritalandırma çalışmasının

tamamlanması ve arşiv çalışması bittikten sonra da en ince ayrıntısına kadar planlanmış bir arazi araştırmasının yapılması gerekmektedir (Faroqhi,1976:296). Terkedilmiş ve dolayısıyla nüfus barındırmayan köyler tahrir defterlerinde karşımıza sıkça çıkmaktadır. Bunlar da “halidir” ya da sadece “hali” ibaresi ile gösterilmektedir. Örneğin; Söğüd’e bağlı olan Gel-Bulasun köyünün, “sabıkan karye imiş” notundan sonra Hala köyüne bağlı bir mezra haline geldiği görülmektedir. Yine Dudaş köyü içinde “mezra-i Kabul” adlı yerin “sabıkan karye” olduğu belirtilmiştir. Ermenipazarı’na bağlı olan Yaylak-ı Ataca da “eski köy yerleri imiş” şeklinde verilmiştir. Eski bir köy yerinin yaylak, yani geçici bir yerleşim yeri haline gelmesi, daimi yerleşim yerleri olan köylerin yer değiştirebildiğinin ve her zaman kalıcı olmadıklarının bir diğer örneğini teşkil etmektedir. “Yaylak-ı Güde” adlı yerin de geçici yerleşim birimi olarak Yörükler tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Göl kazasında da Kurucalı mezrasının “sabıkan karye” idiği ve “haliya Nefs-i Göl’ün ekinliği” olduğu belirtilmiştir. Yarhisar’da da Sasan mezrasının “sabıkan karye” idiği, sonradan sadece ekinlik olarak kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bilecik’te ise “hali ani’r-reaya” olarak kaydedilen birçok köyde bu ibarenin birkaç tımar hissesine bölünmüş olan köyün nüfussuz hissesini anlatmak için kullanılmıştır. Bu ibarenin kullanıldığı köylerden sadece Uzun Kilise’nin son sayımda “ahaliden hali” kaldığı anlaşılmaktadır. Pelidözü, Alakilise, Yenice, Kilisecik, Gülümbe, Kaldırayık, Kırgallı, Kutlubey, Salözü, Balçıkhisar ve Ahmedin köylerinde ise bu ibare sadece bir hissesine atfen kullanılmıştır. İnönü nahiyesinde de Otan ve Otacılar “hali ani’r-reaya” olarak gösterilmişken, Ermenipazarı’na bağlı olarak en kalabalık nüfusa sahip bulunan köyle aynı adı taşıyan ve muhtemelen aynı köy olup, İnönü nahiyesine bağlı gözüken hissesi “ahaliden hali” olan Ahibeli de burada anılmalıdır. Ancak hali olduğu belirtilmemesine rağmen nüfus kaydedilmeyen köylere de rastlanmaktadır. Bu tip idari merkezler çoğunlukla bir sonraki tahrirde yer almamakta ya da yerleşime açıldıysa nüfus haneleri ile birlikte verilmektedir. Söğüd’e bağlı olarak Dere, Yoğuncapelid, Sobran karyeleri bu tür köylere örnektir.

Bununla beraber, tam tersi bir seyrin varlığını da tahrir defterlerinden izlemek mümkündür. Daha önce mezra olarak kaydedilen bir yerin, köy haline geldiğini görmekteyiz. Öncesinde mezra olarak kayıtlı bulunan bir yerin daha sonra köy olarak kaydedilmesinin en önemli sebebinin gelirindeki yükselme olduğu söylenebilir. Örneğin; Yarhisar’da Samrı karyesi ahaliden hali bir karye iken, Akbıyık hazretlerinin

dervişlerinin yerleşmesiyle şenlenmiştir. Karakiçi mezrası da Akbıyık zaviyesinin etrafında karye haline gelmiştir. Gölpazarı'nda Devlethan, Hacı ve Halil karyeleri de “sabıkan mezraa” iken, karye haline gelmişlerdir.

Hüdavendigâr ve Sultanönü'nün Selçuklular ile başlayan Türkleşmesinin XVI. Yüzyılda tamamlanmış olduğu, tahrir defterlerindeki köylerin büyük çoğunluğunun Türkçe isim taşımalarından anlaşılmaktadır. Türklerin, ya geçici iskân mahallerinde veya kendilerinin yeni oluşturdukları iskân merkezlerinde ya da önceki yerleşik halkın terkettikleri yerleşim merkezlerine (ören yerlerine) yerleştiklerini söylemek mümkündür. Kendi oluşturdukları yerleri, isimlerinin Türkçe olmasından anlayabiliyoruz. İstisnai bir durum arz eden eski yerleşim yerlerinin üzerine kurulan köyler ise eski isimleriyle beraber anılmaktaydı. Bunlar genellikle ören (viran), hisar vs gibi son ekler ile anılan yerleşim birimleridir. Söğüd Nahiyesi'ne bağlı Gökçeviran, Virancık, Karaviran, Başviran, Gölpazarı'na bağlı Çukurviran, Pelidviranı, Kozcaviran, İl-Mü'min-viranı, Yahyaviranı, Yarhisar'a bağlı Kafırviranı, Bilecik'e tabi Çukurviran, Güniviran, Suviran, İnönü'ye tabi İsaviranı bu türden köylere örnek olarak verilebilir.

Türkçe isim koyulan yerleşim birimlerinde, şahıs veya topluluk isimlerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu kişiler genellikle dini hüviyeti haiz kişiler olup söz gelimi; Ahmedler, Ahmedli, Halil, Devlethan, Hoca Ömer, Zekeriya Baba, Kumral Baba, Akbıyık, Akbaş, Hocabey, Kınık, Avşar, Salar, Yüreğir, Ermeni, Bayramlı gibi köyler şahıs ve topluluk isimleri alan yerleşim birimleri olarak dikkat çekmektedir. Dini müesseselerin isimlerini alan köyler de mevcut olup genellikle sonu “kilise” olarak biten köy isimleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Belkilise, Alakilise, Uzunkilise, Kilisecik, Akkilise, Odun Kilise bu köylere örnek olarak verilebilir. Yerleşim birimlerine doğada toplum üzerinde etkide bulunmuş veya ticari değerinden dolayı önemli bulunan şeyler de isim olarak verilmiştir. Örneğin; Karaağaç, Kızılkaya, Dere, Ahur, Kızılsaray, Elmacık, Şarabhane, Gökçesu, Kozca, Kozköy, Koyunlu, Dutluca, Armutlu, Akdere bu tarz yerleşim birimlerindedir. Bunlardan başka üzerinde meskûn bulunan nüfus tarafından yaygın olarak icra edilen meslek adlarına izafeten verilmiş Çeltikçi, Doğancı gibi isimlere de rastlanmaktadır. Yüzyılın sonuna gelindiğinde eski adını koruyan yerleşim birimleri ender olsa da görülebilmektedir. İncelenen bölgede bu konuda tek örnek Aleksi köyüdür.

Kır iskan yerlerinin, başka bir açıdan da dağınık ve toplu olarak iki kısımda mütalaa edildiğini belirtmek gerekir (Tanoğlu, 1954:11-32). Dağınık yerleşmelere rağmen, meskenlerin cami ve çeşme gibi unsurların etrafında toplu olarak inşa edilmiş olması, köylülerin iskân yeri ile iktisadi faaliyet sahasının birbirinden ayrılması ve hudutları tayin edilmiş olan bir üniteyi ifade etmesi gibi hususlar, XVI. yüzyıl karyelerinin özelliklerini belirtmektedir. Karyelerin, cami ve mescidlerin çevresinde kurulup geliştiği, daha doğru bir ifadeyle cami ve mescidlerin karyelerin çekirdeğini oluşturdukları bilinen bir vakıdır. Birçok vakıf kaydında köylerde bulunan camilerin imamlarına maaş karşılığı olmak üzere geliri ayrılan bir çiftlik, bağ yeri gibi üretim ünitelerinin gelirlerinin tahsisinden bunu anlayabiliyoruz.

Karyelerin oluşumunda, vakıf hüviyetini haiz bulunan zaviyeler, imaretler vb dini ve hayri yapıların etkisi oldukça fazladır. Örneğin; Bilecik'te Çadırlı karyesi, bir zaviye etrafında kurulmuş köylerdendir. İnönü'de Kumral Seydi ve Karacağağaç, Kumral Baba zaviyesinin etrafında kurulmuştur. Ermenipazarı'nda Zekeriya Baba, Eymir, Esri mezarı; Gölpazarı'nda İl-Mümin viranı mezarı, Yarhisar'da Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey'in imaretinin bulunduğu Gölcük karyesi ve kurbundaki Karağağaç, Şeyh İshak zaviyesi etrafında kurulmuş olan Gökçesu, Şeyh Akbıyık zaviyesinin bulunduğu Akbıyık, Karakiçi, Yarhisar'a kadı olana şart koşulmuş olan Ayvacık, Ermeni Baba zaviyesi etrafında gelişmiş olan Babaköy, bu tarz yerleşim birimlerine örnek teşkil etmektedirler.

Karyeler, dini yapılar etrafında geliştikleri gibi, su kaynaklarının etrafında, başka bir ifadeyle tarıma elverişli alanlarda kurulduklarından, coğrafi şartlar da karyelerin kurulmasında ve ifa ettiği fonksiyonların çeşitlenmesinde çok etkilidir. Köylerin kurulmasında yer altında bulunan kaynakların da önemli olduğu vurgulanmalıdır. Madenler, çok eski zamanlardan beri insanlığın faydalandığı kaynaklar arasında yer almıştır. Bu türden köylere en güzel örnek Bilecik'e bağlı Büyük Küre ve Küçük Küre köyleridir.

Bir Osmanlı köyünde belirleyici olabilen diğer bir unsur da pazarlar olup, pazarı olan köylerin çevre köylere göre daha merkezi bir durumda olduğu görülmektedir.

3.5.3. Has-Zeamet-Tımar ve Vakıf Köylerinin Karşılaştırması

Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi, tımar sisteminin en karakteristik uygulama sahasıdır. Has, zeamet ve tımar vb. olarak ayrılan toprak parçaları devlet görevlilerine tevcih edilerek bi'l-hassa üretimde bir süreklilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bizim taşra olarak ifade ettiğimiz birim de çoğunluğu has ve zeametlerin dışında kalan ve tımarlı sipahi olarak ifade edilen görevlilere tevcih edilen karye yani köylerin oluşturduğu bütünlüktür. Ancak ağırlıklı kısmı şehir merkezi olmakla birlikte taşrada yer alan karyelerin bir bölümünün has ve zeamet olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Bu uygulama bazı karyelerin hususi durumları ve gelişmişlik düzeyleri açısından diğer karyelerden ayrıldığını göstermektedir. Bu gelişmişliğin en önemli göstergesi sahip olunan demografik büyüklüktür ki, has olarak tahsis edilen toprakların ve karyelerin gelirlerin has seviyesine ulaşmasının en önemli sebebi de bu demografik büyüklüktür.

İncelediğimiz saha içinde hass-ı hümayun hissesi içinde bulunan köylerin sayısı 29 olup, toplam köy sayısına oranı yaklaşık % 10'dur. Has topraklarının incelenen 6 nahiye içindeki durumlarına baktığımızda, Bilecik nahiyesi içinde bulunan has topraklarının kaydedilmiş bulunan toplam 51 köyün 10'unu kapsadığı anlaşılmaktadır⁹. İnönü Nahiyesi'nde ise kaydedilmiş olan toplam 50 köyün sadece 4'ü hass hissesi içinde gösterilmiş olup, Söğüt nahiyesinde hassa bağlı köy sayısı 10 olarak kaydedilmişken, Yarhisar nahiyesinde ise sadece 2 köy hass hissesinde gösterilmiştir. Ermenipazarı'nda nefsi oluşturan mahallelerin yanında 2 köy daha hass hissesi içinde kaydolunmuş bulunmaktadır. Göl Nahiyesi'nde de herhangi bir nüfus kaydı bulunmaksızın Göynük Suyu ve Yenice Köyü nehriindeki arklardan sağlanan çeltik üretiminin hass hissesi içinde yer aldığı görülmektedir.

Kır iskân birimlerinden çok büyük bir bölümünün tımar hissesinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin Bilecik nahiyesinde ilk sayımda kaydedilmiş bulunan 6 mahallenin yanı sıra, toplam 39 köyün yarısının tımar hissesinde yer aldığı görülmektedir. Bunlardan başka Doğancı tımarı olarak da 3 köy ve 3 mezraa zikredilmiştir. Tüm sayımlarda ise tesbit edilmiş bulunan meskûn 51 köyün 27'sinin tımar hissesinde yer aldığını, son sayımda Bilecik nahiyesinin 8 mahallesinin de aynı

⁹ Bilecik Nahiyesinde Hass-ı Humayun olarak kaydedilen köyler; Salözü, Büyükküre, Küçükküre, Çakırpınar, Ahmedin, Alakilise, Çadırlı, Pelidözü, Küplü ve Gülümbe'dir. Lefke kasabası ise daha sonra Yörgüç Paşa Vakfı dahilinde gösterilmiştir.

tımar içinde gösterildiğini söyleyebiliriz. İnönü Nahiyesinde ise ilk ve son sayımda 3 mahalle, 29 köy ve 12 mezraanın tımar hissesinde yer aldığı kaydedilmiştir. Yarhisar Nahiyesinde ise 4 mahalle, 15 köy ve 3 mahalle kaydedilmiş olmakla beraber bu köylerden ikisinin daha sonra mezra haline geldiği görülmektedir. Bunun yanında Bazdar tımarı olarak bir köy ve çeşitli mezraalar kaydedilmiştir. Ermenipazarı Nahiyesi'nde 3 mahallenin yanı sıra 10 köy ve çeşitli mezzalar tımar hissesinde yer almaktadırlar. Söğüd Nahiyesi'nde ise 31 köyün tımar hissesinde yer aldığı ve bu köylerden beşinin daha sonra mezra haline dönüştüğü görülmektedir. Göl Nahiyesi'nde ise 53 köyün yanı sıra, Bazdar tımarı olarak 17 köy ve 10 mezraa tımar hissesinde gösterilebilir. Sonuç olarak tesbit edilen meskûn 290 yerleşim biriminden 185'inin tımar hissesinde yer aldığı, Lefke, Bilecik ve Bozüyük nefslerini oluşturan mahalleler dışındaki diğer tüm nefslerin de tımar hissesinde yer aldıkları görülmektedir.

Tamamen vakfedilmiş bulunan köylere daha çok Bilecik Nahiyesi'nde rastlanmaktadır. Bu cümleden olarak, Gedik Ahmed Paşa Vakfı'na bağlı olarak Kurd, Sultaniyye İmareti'ne bağlı olarak Bahadır an Küplü, Uzun Küplü, Aleksî, Valide Sultan Vakfı'na bağlı olarak Gözlü, Yörgüç Paşa Vakfı'na bağlı olarak Lefke'yi oluşturan 4 mahalle, Ahi İdris Zaviyesi'ne bağlı olarak Bayad, Yörgüç Paşa oğlu İsa Bey Vakfı'na bağlı olarak Ağlan köyleri sayılabileceği gibi, Çukurviran ve Çadırılı köylerini de vakıf köyler arasında zikredebiliriz. İnönü Nahiyesi'nde ise Karaağaç ve Kumral Baba köyleri Kumral Abdal Zaviyesi'ne bağlı olarak kaydedilmiş birer vakıf köyü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan başka Bozüyük'ü oluşturan 3 mahalle de Kasım Paşa İmaret Vakfı çerçevesinde kaydedilmiştir. Gölpazarı Nahiyesi'nde 23 köy, Söğüd'de 3 köy ve 16 mezraa, Yarhisar'da 12 köy, Ermenipazarı'nda ise 2 köy vakıf olarak kaydedilmiştir.

Has-tımar ve vakıf köylerinde meskûn bulunan nüfusları birbirleriyle kıyaslandığında çıkan sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz: Bilecik Nahiyesi'nde ilk sayımlarda nüfusun vakıf ve haslarda yoğunluklu olarak bulunup, tımarlarda daha az tesbit edildiği söylenebilir. Yüzyılın sonunda ise vakıf reayasının sayısı daha çoktur (1326). Tımar hissesi içinde bulunan raiyyetin nüfusu büyük oranda artmış (1230), haslarda bulunan raiyyetin nüfusu da iki kat artmasına rağmen vakıf ve tımar hisselerine göre daha az olarak tesbit edilmiştir. İnönü nahiyesi'nde ise tımar hissesine düşen nüfusun her iki sayımda da ağır bastığı görülmektedir. Tımarlarda tesbit edilen raiyyet ilk sayımda 722

iken, son sayımda 1526 nefere yükselmiştir. Vakıf raiyyeti olarak kaydedilen nüfus ise ikinci sırayı oluşturmakta olup, 167 neferden 366 nefere yükselmiştir. Burada hass-ı hümayun içinde gösterilen raiyyetin nüfusu ise 119 neferden yaklaşık 300 nefere yükselmiştir. Yarhisar Nahiyesi'nde ise durum biraz farklıdır. Vakıf raiyyeti olarak kaydedilen nüfusun yüzyılın ilk ve ikinci yarısında çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (yaklaşık % 65). Tımar erbabının hissesine düşen köylerde üretim yapmakta olan raiyyet ise hem nüfus yoğunluğu hem de üretim bakımından yaklaşık % 35'lik bir paya sahiptir. Has hissesine düşen iki köyde raiyyet kaydedilen nüfus yok gibidir. Has hissesine düşen üretim de bununla doğru orantılı olarak sadece % 1'lik bir orana sahiptir. Ermenipazarı Nahiyesi'nde hass-ı hümayun içinde kaydedilen mahalle ve köylerde toplam 246 nefer mukayyedir. Ermenipazarı'nda meskûn olan nüfusun yarısından fazlası vakıf raiyyeti olup, bu yönden Yarhisar ile benzerlik göstermektedir. Tımar hissesine düşen nüfus ise 146 nefer olup, nüfusun en az kayıtlı bulunduğu hisse durumundadır. Söğüt Nahiyesi'nde ise vakıf hissesinde kaydedilen raiyyetin yoğunluk bakımından ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bununla beraber nüfus yoğunluğu bakımından ikinci sıra yer alan tımar hissesinden elde edilen gelir daha fazladır (% 50). Söğüt'teki Has hissesinde yer alan raiyyet sadece % 10'luk bir orana sahiptir. Göl Nahiyesi, has hissesinde nüfusa sahip olmayan bir nahiye olarak, vergisini tımar erbabına veren raiyyetin üretimin yaklaşık % 75'ini karşıladığı bir nahiye sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun yaklaşık % 60'ı tımar hissesinde kaydedilmiş olup, % 40'ı vakıf hissesinde bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığında raiyyetin vakıf ve tımar hissesine düşen kısımda yaklaşık % 45, has hissesindeki kısımda ise yaklaşık % 10 oranında dağılım gösterdiği söylenebilir. Bununla beraber bazı köylerde hem hass, hem tımar hem de vakıf hisselerine rastlandığı, bunun köylerin genelinde görüldüğü ve bu bakımdan bu tarz bir sınıflandırmanın çok da sağlıklı olmadığı konusundaki merhum Barkan'ın uyarısını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

3.5.4. Kır İskân Birimlerinin Ayrıntılı Analizi

3.5.4.1. Bilecik Nahiyesi

1. Salözü: Mezkûr karye, 438 numaralı defterde, Padişah haslarından olarak kaydedilmiştir. Defterde iki yerde kayıtlı bulunan karyede, padişah hassı kısmında 41

nefer kayıtlıdır. Bunların Kesimci oldukları belirtilmiştir. Karyede ayrıca bir Pir ve bir de İmam bulunmaktaydı. 145 numaralı defterde ise köyün nüfusunda düşüş görülmektedir. Toplam 34 nefer nüfusu bulunan köyde 10 mücerred, 9 bennak ve 15 nakid kesim veren Kesimciler dikkat çekmektedir. Ahaliden hali kalan kısmın vergisi, padişah hassına ait değildir. Bugün Selöz olarak bilinmekte olan köyde 2008 yılına göre 73 kadın, 74 erkek olmak üzere toplam 147 nüfus mukayyedir (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:115a-b).

2. Büyük Küre: İlk sayımda Hüdavendigâr Hassı olarak kayıtlı olan köyün kadimden Küreciler ile meskun olduğu belirtilmiştir. Yılda 1500 akça kesim vererek Avarız-ı Divaniye'den muaf ve müsellemlenmiş olan bu köyde bulunan kürecilerin nüfusu 67 olarak tesbit edilmiştir. İkinci sayımda karye nüfusu hayli aratarak Bilecik'in nüfus bakımından en kalabalık yerlerinden biri haline gelmiştir. Toplam 155 nefer nüfusu bulunan köy nüfusunun 75'i bennak, 74'ü mücerredir. Muaf zümreden olarak birer tane de imam, müezzin, hatib, muallim tesbit edilmiştir. Nüfusunun içinde bir de mut'ak'ın bulunduğu karye, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın kendi malıyla Söğüd ve Lefke arasında 1654 yılında bina ettiği Cami-i şerif, Han ve Mektebine hibe edildiğinden XVII. Yüzyılda vakıf köyler arasında yer almaktadır. Karyenin önemli olmasında madenciliğin önemi büyük olmuş, vakfa hibe edilmesiyle de gelişimi vakıf eliyle daha da hızlanmıştır (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:109a). Bugün Söğüd'e bağlı bir köy durumunda olan Küre karyesi, 686 erkek ve 694 kadının yaşadığı toplam 1380 nefer ile meskun bir köy durumundadır.

Ahmed Refik'in Türkiye Madenleri adlı eserinin 2-3. sayfalarında Hamitili piyadelerinin Bilecik Madeni'ne tayin olunduğlarına dair kayıt bulunmaktadır (Arıkan, 1988:217). Söz konusu kayıta verilen bilgiler şu şekildedir. "Hamitili Sancağı kadılarına hüküm ki; liva-i mezbur sancağı beyi adem gönderüb yayaları Bilecik madeni hizmetine tayin olunub, zikrolunan yayaların ihracı babında muavenet etmenüz rica etmeğın buyurdum ki: mumaileyhin ademi vardıkda liva-i mezbur piyadelerinin emri hümayunum mucebince hizmete çıkarmak babında gereği gibi muavenet ve muzaheret edüb ihmal ve müsaheleden hazer eylesesin, kimesneye teallül ve niza ettirmeyesin. Şöyle ki, taht-ı kazanıza emrolunan yayalar birer bahane edüb teallül ideler siz

muavenet edüb emrim üzre bi't-tamam çıkartmayasız. Sonra neticesi size aid olur, bilmiş olasız. Fi 9 Cemade'l-Ahir 973 (Ademi Yusuf'a virildi).

3. Küçük Küre: İlk sayımda Hass-ı Hüdavendigâr'a bağlı bir köy olup üzerinde meskun bulunan 82 nefer de Küreciler olarak kaydolunmuştur. Yılda verdikleri 1000 akça kesim ile Avarızdan muaf olan karye halkı içinde muaf zümreden birer tane imam ve ehl-i berat da bulunmaktadır. Son sayımda ise karye nüfusunun 195'e yükseldiği görülmektedir. Bunlardan 113'ü mücerred olup, 76'sı da bennak olarak kayıtlıdır. Muaf zümreden olarak birer tane hatib, duacı ve mu'tak bulunmaktadır. Küçük Küre de 1654 yılında Köprülü Mehmed Paşa'nın yukarıda zikr edilen vakfına hibe edilmiştir. Küçük Küre, Büyük Küre karyesi ile beraber XVII. Yüzyılın sonları ve XIII. Yüzyıl başlarında Söğüd ile Bilecik arasında sürekli bir ihtilaf mevzuu haline gelmiştir (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:119b-121a).

4. Çakırpınar: İlk sayımda 82 neferin kaydedildiği görülüyor ki bunlardan birer tanesi imam ve ehl-i berat olarak kayıtlıdır. Son sayımda ise nefer sayısı 112'ye yükselmiştir. Bu nüfusun dağılımı da ayrıntılı olarak gösterilmiştir. "cemaat-i gebran" başlığı altında 37 ki bunların 4'er tanesi nimçift ve bennak, 29'u mücerreddir, "cemaat-i bağbanan" başlığı altında da 10 nefer olmak üzere köyde 47 nefer gayr-ı Müslim nüfus kayıtlıdır. "cemaat-i müselleman" başlığı altında ise 42 nefer kayıtlı olup, bunlar da Müslüman nüfusu oluşturmaktadır. Bunlardan 1'i İmam ve 2'si Pir'dir. Köyde bulunan padişah hassına bağlı "kesimciler" de 23 nefere ulaşmıştır (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:113a-114a). Bugün köy 20 erkek ve 27 kadından oluşan 47 nefer ile kayıtlı bulunmaktadır.

5. Ahmedin: İlk sayımda 32 neferin meskûn olduğu karyede mezkur nüfusun kesimci olduğu anlaşılmaktadır. Son sayımda ise 18 nefere düşen nüfus içinde gayr-ı Müslim isimleri dikkat çekmektedir. "Panaki maa Murad" ile gayr-ı Müslim ve Müslüman adının yan yana olduğu durumlar olduğu gibi "Cafer Bali veled-i Yorgi" örneğindeki gibi gayr-ı müslimin oğlu olarak Müslüman adının zikredildiği de görülmektedir. Müslüman isimlere sahip olanların sonradan Müslümanlığı seçmiş oldukları sonucuna varılabilir. Söz konusu karye de 1654 yılında Köprülü Mehmed Paşa'nın vakfına ilhak olarak vakıf köy statüsüne geçmiştir. Söz konusu karyenin ahaliden hali olan kısımları da bulunmakta olup, Padişah haslarına dâhil edilmemiştir (BOA.TTD 438:219;

KKA.TTD 145:105a). Köyün bugün nerede olduğu bilinmemekle beraber Küre ve Alakilise arasında bir bölgede bulunma ihtimali yüksektir. Günümüzde 46 erkek ve 38 kadın nüfustan oluşan 84 kişi ile meskûn Ahmedpınar köyünün Ahmedin köyü ile aynı yer olduğu düşünülebilir.

6. Alakilise: 438 numaralı deftere göre 8'i mücerred olmak üzere 44 nefer nüfusa sahip olan köyde, nüfus Kesimci ve Ortakçılardan oluşmaktaydı. 145 numaralı deftere göre ise karyenin vergi nüfusu 109'a yükselmiştir. Nüfusu oluşturan grupların ayrıntılı olarak verildiği deftere göre 55 bennak ve 52 mücerredin yanı sıra birer tane de imam ve müezzin görülmektedir. Nüfusun 20 tanesi Kesimci, 21 tanesi de Ortakçı olarak kaydedilmiştir. Söz konusu karye de 1654 yılında Köprülü Mehmed Paşa'nın vakfına dâhil edilmiştir (BOA.TTD 438:219,223; KKA.TTD 145:102b,125b).

Mezkûr köyde bulunan Zeyneddin çiftliği de Bilecik Camii vakfına bağlı 3 kişi ile meskûn olduğundan son tahlilde karyenin 112 nefer ile kayıtlı olduğunu söyleyebiliriz. Bugün köyün nerede olduğu bilinmemekle beraber Ahmedpınar ve Pelidözü ile aynı güzergah üzerinde yer aldığı düşünülebilir (BOA.MAD 27:110; KKA.TTD 541:54a).

7. Çadırılı: 438 numaralı defterde vergi nüfusunu oluşturan 26 nefer Ortakçı/Çeltikçi olarak kaydedilmiş olup, Avarızdan muaf tutulmuşlardır. Son sayımda ise vergi nüfusu 27 olmakla beraber Sipahi raiyetinden olduğu belirtilen Kalyoncuların mezkûr karyede buldukları belirtilmiştir. Ortakçı/Çeltikçiler olan söz konusu 27 nefer Hass-ı Hüdevendigâr/Hümayun'a bağlıdır. Köy, 1654 yılında Köprülü Mehmed Paşa'nın vakfına hibe ve temlik edilen karyelerdendir (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:113a).

Mezkur karyede evkaf defterlerine göre ilk sayımda zaviye vakfına bağlı olarak 2, son sayımda ise 25 nefer reaya olarak kaydedilmiştir. Böylece son tahlilde köyün toplam nüfusu 52'ye yükselmiştir. Bugün nerde olduğu belli olmayan köyün Pelidözü ile aynı güzergahta ve hatta eskiden sınırında olması muhtemeldir(BOA.MAD 27:104; KKA.TTD 541:52b).

8. Pelidözü: İlk sayımda 37 nefer olarak kaydedilen köyün vergi nüfusunu oluşturanların tamamı Kesimci ve Ellicilerden oluşmaktaydı. Son sayıma bakıldığında ise vergi nüfusunun 66'ya yükseldiğini görüyoruz. Bu defterde nüfus grupları ayrıntılı

olarak verilmiştir. Padişah hassından olan köyde 15 nefer “kesimci ve ellici” olarak belirtildikten başka “cemaat-i gebran” başlığı altında 32 nefer gayr-ı Müslim de “kesimci ve ellici” olarak kaydedilmiştir. “resm-i bennak an cemaat-i müselleman” başlığı altında ise 19 nefer daha kaydedilmiştir ki 12’si bennak, 4’ü mücerred, 1’i imam ve 1’i de Yeniçeridir. 19 nefer içinde 6 tanesinin de mu’tak olduğunu belirtmeliyiz (BOA.TTD 438:219; KKA.TTD 145:109b-110a,125b; KKA.TTD 541:63b). Son sayımlara göre günümüzde Pelidözü köyünde 550 erkek nüfusa karşılık 543 kadın nüfusundan oluşan 1093 kişi yaşamaktadır.

9. Küplü: “namı- diğer Bey Temur/lu” olarak anılan Küplü 438 numaralı deftere göre Tımar-ı Doğancıyan ve başka bir kayıta da Hass-ı Hümayuna ait görünmektedir. 145 numaralı defterde Bazdaran tımarı olarak gözükep Bilecik’e bağlı Küplü kaydından başka hass-ı hümayuna ait kısım Karacaşehir’e bağlı olarak yazılmıştır. İlk sayımda hass-ı hümayuna bağlı kısımda 17 olan vergi nüfusu, son sayımda 16 hane, 11 mücerred ve 3 haymanadan oluşan 29 vergi nüfusuna yükselmiştir. Doğancı tımarı hissesinde ise ilk sayımda 25 hane, 2 mücerred, 1 imam ve 1 pir olmak üzere 29 nefer olarak gözüken nüfus, son sayımda Bazdaran tımarı olarak 22’si mücerred, 18’i bennak ve 1 tane de imamdan oluşan 41 kişi olarak belirlenmiştir. Bugün merkeze bağlı bir bucak seviyesine yükselmiş bulunan yerleşim birimine, Küplü merkez, Ahmetpınar, Aşağıköy, Başköy, Bekdemir, Kızıldamlar, Kurtköy, Şükranıye, Yeniköy adlı 9 köy bağlı bulunmaktadır¹⁰ (BOA.TTD 438:219,223; KKA.TTD 145:126b). Son sayımlara göre günümüzde bucağın nüfusu 319 erkek ve 329 kadından oluşan 648 kişi olarak belirlenmiştir. Bucağa bağlı Aşağıköy’ün 1201, Başköy’ün 216, Beydemir’in 94, Kızıldamlar’ın 307, Kurtköy’ün 479, Şükranıye’nin 130, Yeniköy’ün ise 781 nüfus ile meskûn olduğu anlaşılmaktadır.

10. Gülümbe: İlk sayımda 2’si mücerred ve 1’i imam olan 29 vergi nüfusu ile meskûn olarak kaydedilen köy padişah haslarından. Köy nüfusunun kesimcilerden oluştuğu tetkikinden anlaşılmaktadır. Son sayımda toplam 77 olan vergi nüfusunun 13’ünü kesimciler oluşturmaktadır. Geri kalan 64 neferin gruplara dağılımı ise şu şekildedir: 25 mücerred, 32 bennak, 1 imam, 2 Pir, 7 Sipahizade ve 6 Bazdar (BOA.TTD 438:219,220; KKA.TTD 145:121b,123a). Son sayımlara göre isminin Çamkoru olarak

¹⁰ Bilgiler, İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü. Türkiye Mülki İdari bölümleri, Belediyeler-köyler, 2002 istatistiki çalışmasından elde edilmiştir.

değiştirildiği köyde, günümüzde 378 erkek nüfusa karşılık 367 kadın nüfusundan meydana gelen 745 kişi bu köyde yaşamaktadır.

11. Dere: Mezkûr karye, ilk sayımda 25 vergi nüfusuyla kayıtlıdır. Bunların arasında 4 çift, 1 imam ve 2 de Doğanlı bulunuyordu. Karye “tumarha-i züema ve erbab-ı tımar”a dahil olarak gösterilmiştir. Eymir’e tabii olarak başka bir dere karyesi daha kayıtlıdır ki burada da imamdan ibaret 1 hane bulunmaktaydı. Son sayımda da Dere karyesinin ilk kayıta 8’i çift, 9’u nimçift, 18’i bennak olmak üzere 35 hane ve 27 mücerred ile muaf zümresinden olmak üzere 1 imam ve 4 Sipahizade, toplamda da 86 nefer tesbit edilmiştir. İkinci kayıta ise çift ve bennaktan oluşan 2 vergi nüfusu kayıtlı olup, buradan elde edilen gelir, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’nın Söğüd ve Lefke arasında bina ettiği hayratlara vakf edilmiştir. Bugün Dereşemseddin ve Deresakarı adlı iki köy bulunmaktadır (BOA.TTD 438:220,222; KKA.TTD 145:114b-115a). Bunlardan Dere-Şemseddin’in 43 erkek ve 41 kadından oluşan 84, Deresakarı köyünün ise 178 erkek ve 175 kadından oluşan 365 kişi ile mütemekkin olduğu görülmektedir.

12. Sorkun: Zeamet ve tımar erbabına dahil olan karyenin ilk sayımdaki vergi nüfusu aralarında Pir ve Sipahizadenin de bulunduğu 4 neferden ibarettir. Son sayıma bakıldığında ise köyün 18 hane ve 3 mücerreden oluşan toplam 22 nefer vergi nüfusuna ulaştığını görmekteyiz. Köyde 2 de Muhassılın bulunduğu tesbit edilmiştir. Bugün Sorguncukahiler adlı bir köy bulunmaktadır (BOA.TTD 438:220; KKA.TTD 145:117a). Köyde bugün 48 erkek ve 46 kadından oluşan 94 kişi yaşamaktadır.

13. Sobran: 438 numaralı defterde iki defa kayıtlı olan köyün vergi nüfusunun ilk sayımda 5 hane ve 1 mücerreden müteşekkil 6 neferden, ikinci sayımda ise 5 haneden ibaret olduğunu görüyoruz. Köyün 145 numaralı defterdeki son sayım sonucunda nüfusunun 33’e çıktığı müşahede edilmiştir. 12’si çift, 5’i bennak olmak üzere 17 hane ve 16 mücerred nüfus gruplarını oluşturmaktadır (BOA.TTD 438:220,222; KKA.TTD 145:117a-b). Bugün nerede olduğu konusunda bilgimiz olmayan köyün, tahrir defterlerindeki sırası takip edilirse Beyce yakınlarında olduğu tahmin edilebilir.

14. Beylerce: İlk sayımda 9 neferden oluşan nüfusun 2’si ehl-i berat, 1’i mücerred olarak görülmektedir. Son sayımda ise köyün 7 hane ve 27 mücerreden oluşan, toplam 39 nefere ulaştığı görülmektedir (BOA.TTD 438:220; KKA.TTD 145:111b). Bugün

merkeze bağılı olarak Beyce adlı bir köy bulunmakta olup, 143 erkek ve 156 kadından müteşekkil 299 kişi köyde meskündür.

15. İkipınar: Sadece ilk sayımda görülen karyede 7 hane, 1 mücerred ve 1 de Sipahizade olmak üzere 9 nefer tesbit edilmiştir. Bugün aynı adlı bir yerleşim birimine rastlayamıyoruz (BOA.TTD 438:221). Beyce köyü civarında olması muhtemeldir.

16. Ergensu: İlk sayımda 4 hane, 2 mücerred ve 1 Sipahizade olmak üzere 7 neferden ibaret olan köyün nüfusu son sayımda 20 nefere yükselmiştir. Bunlardan 8'i mücerred, 3'ü çift, 3'ü bennak, 5'i nimçift ve 1'i de Pir olarak görünmektedir (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:104a). Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamakla beraber Sarmaşık köyü yakınlarında kurulmuş olduğu söylenebilir.

17. Sarmaşık: İlk defterde 6 nefer çeltikçiden oluşan köy nüfusu, son sayımda 34'e yükselmiştir. Çeltikçilerin son sayımda yer almadığı nüfusu oluşturan gruplar ise şu şekildedir: 6 çift, 9 nimçift ve 3 bennaktan oluşan 18 hane, 11 mücerred, muaf zümreden olmak üzere 1 Pir ve 4 Sipahizade (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:116). Köyde bugün 38 erkek ve 32 kadından oluşan 70 kişi bulunmaktadır.

18. Papaslık: 438 numaralı deftere göre, köyde 19 hane, 3 mücerred ve 1 imamdan oluşan 23 nefer bulunmaktadır. 145 numaralı defterde ise 8 çift, 6 nimçift ve 7 bennaktan oluşan 21 hane, 25 mücerred ve muaf zümreden olarak 1 de imamdan müteşekkil 47 neferlik vergi nüfusu ile mukayyedir (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:110b). Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi olmamakla beraber sarmaşık köyü ile aynı yol güzergahı dahilinde kurulmuş olabileceği tahmin edilebilir.

19. Salar: ilk sayımda 4 hane ve 1 mücerredten oluşan köyün nüfusu, son sayımda 1 çift ve 2 mücerredten müteşekkil 3 nefere düşmüştür (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:115a). Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır.

20. Gölsu: İlk sayımda 12 hane ve 1 mücerredten oluşan nüfusun son sayımda yer almadığını görüyoruz. Karyenin son sayımda isminin "Göksu" olarak geçtiğini belirtmeliyiz. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:123b).

21. Melik Alanı: 438 numaralı deftere göre 4 hane ve 1 pirden oluşan 5 neferlik nüfusun son sayımda 10 nefere kadar yükselmiştir. 2 çift, 5 nimçift, 1 bennaktan oluşan 8 hane, 1 mücerred ve 1 pir nüfus gruplarını oluşturmaktadır. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:111a).

22. Uzun Kilise: İlk sayımda 3 hane, 1 mücerred ve 1 pirden oluşan 5 neferlik nüfusun son sayımda ortadan kaybolduğunu ve son sayımda köyün “hali ani’l-reaya” olarak 6 çift yerden müteşekkil olduğunu müşahede etmekteyiz. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamakla beraber Osmaneli’ne bağlı Balçıkhisar köyü ile aynı güzergahta yer aldığı tahmin edilebilir (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:105a). Bugün aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

23. Balçıkhisar: İlk sayımda “hisse-i an karye-i Balçık” olarak 2 defa kaydedilen köyde 6 hane, 1 pir ve 2 Doğancıdan oluşan 9 neferin yanında diğer hissede 5 hane ve 4 Doğancıdan oluşan 9 neferin daha varlığına işaret olunmuştur. Son sayıma bakıldığında mezkûr köyün bir hissesinin terk edilmiş olduğu görülmektedir. Diğer hisseye bakıldığında ise 25 hane ve 20 mücerredten oluşan 45 neferlik bir vergi nüfusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mezkûr nüfusun içinde bulunan muaf zümreleri ise 7 Sipahizade, 3 Bazdar, 1 Mütেকaid oluşturmaktadır (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:109b-112a-b). Balçıkhisar köyü, bugün Osmaneli ilçesine bağlı olup, 76 erkek ve 85 kadının oluşturduğu 168 kişi köyde yaşamaktadır.

24. Kırgallı: İlk sayımda 4 neferden ibaret olan köyün vergi nüfusu son sayımda 4 çift, 1 nimçift ve 1 bennaktan müteşekkil 6 hane ile 4 mücerredten oluşan 10 neferlik nüfusa ulaştığı görülmektedir. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamakla beraber, Bozüyük merkeze bağlı Deli Elmacık köyü ile aynı güzergahta yer aldığını söyleyebiliriz (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:109b-118a-b).

25. Elmacık: İlk sayımda 14 hane ve 2 mücerred olarak kaydedilmiş olan karye, son sayımda 1 çift, 2 nimçift, 3 bennaktan oluşan 6 hane, 3 mücerred ve muaflardan olmak üzere 2 de bazdardan müteşekkil 13 haneye düşmüştür. Karyenin son sayımda diğer adının “Yakublu” olduğu görülmektedir (BOA.TTD 438:221; KKA.TTD 145:124a). Bugün Bozüyük’e bağlı Deli Elmacık adında bir köy bulunmakta olup, 18 erkek ve 24 kadından oluşan 42 kişilik nüfusu barındırmaktadır.

26. Mürseloğlu mezrası: Sadece ilk sayımda karşımıza çıkan mezrada yerleşimin geçici statüde kaldığı anlaşılmaktadır. 5 hane ve 1 pirden oluşan 6 neferlik nüfusa sahiptir. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır (BOA.TTD 438:221).

27. Yumaluca: Sadece 438 numaralı defterde karşımıza çıkmakta olan köyde 5 hane ve 1 muhassıldan oluşan 6 neferlik nüfus bulunmaktaydı. Bugün aynı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır (BOA.TTD 438:221).

28. Kilisecik: 438 numaralı defterde 4 hane olarak görünen nüfusu son sayımda aynen geçirilmiştir. Atik deftere göre kayıt altına alındığı anlaşılan köyde 1 çift, 1 nimçift, 2 de Sipahizade kayıtlıydı. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Ancak köyün Günüören köyü civarında kurulmuş olabileceği tahmin edilebilir(BOA.TTD 438:221-222; KKA.TTD 145:123a).

29. Hallaçlar: 438 numaralı defterde 2 çift, 1 bennaktan oluşan 3 hane ve 3 mücerreden müteşekkil 6 nefer, sayımda ise mücerred sayısında 1 düşüş ile 5 nefer tesbit edilmiştir. Bugün aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi yoktur. Günüören köyü yakınlarında bulunduğu düşünülebilir (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:113a).

30. Güniviran: İlk sayımda 15 nefer vergi nüfusuna sahip bulunan karye son sayımda ayrı ayrı 3 defa kayıt altına alınmıştır. Toplam 91 nefer vergi nüfusuna ulaşan karyenin ilk kaydında 5 nimçift ve 7 bennaktan oluşan 12 hane ve 21 mücerreden mütevellid 33 nefer; ikinci kaydında 3 çift, 5 nimçift, 11 bennaktan oluşan 25 hane ve 21 mücerredle beraber toplam 46 nefer, son kaydında ise 3 nimçift ve 4 bennaktan oluşan 7 hane ile 5 mücerreden müteşekkil 12 nefer kayıtlıdır (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:122a-b; KKA.TTD 541:63b).

Evkaf defterinde ise Ahi Yunus zaviyesine bağlı 1 kişi daha bulunmaktaydı. Böylece son tahlilde köyün toplam nüfusu 92 olmaktadır (BOA.MAD 27:104; KKA.TTD 541:52a). Bugün Osmaneli ilçesine bağlı olarak Günüören köyünde, 30 erkek ve 39 kadından mütevellid 69 kişi bulunmaktadır.

31. Ayvacık: Mezkûr karye ilk sayımda mezrası da ayrı yazılmak üzere meskûn bir köydür. Köyde 10 hane, 2 mücerred ve 1 pirden oluşan 13 nefer kayıtlı iken mezrasında 2 hane ve 4 Doğancıdan oluşan 6 nefer görülmektedir. Son sayımda ise mezraanın da

karyeye ilhak olduğu gör÷lmektedir. İki defa Ayvacık köyünün kayıtlı olduğu defterde toplam 37 nefer vergi nüfusu bulunuyordu. Bunlardan ilkin mezraa olup sonradan köy kaydına geçen kayıтта 2 çift, 4 nimçift ve 7 mücerredten oluşan 13 nefer, ikinci kayıтта ise 4 çift, 5 nim çift 6 bennak tasarruf eden 14 hane ile 10 mücerredten müteşekkil 24 nefer bulunmaktaydı (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:104b). Günümüzde merkeze bağlı Yarhisar bucağına bağlı bir köy iken son tahlilde yine merkeze bağlı İlyas Bey bucağına bağlı bir köy durumunda olup, 28 erkek ve 26 kadından oluşan 54 kişilik nüfusu barındırmaktadır.

32. Akdere: İlk sayımda 5 hane olan karye nüfusu son sayımda 3 nimçift ve 2 bennaktan oluşan 5 hane ve 7 mücerred ile toplam 12 nefere yükselmiştir (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:105a). Günümüzde bu adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

33. Marmara maa Gökpınar: 438 numaralı defterde ayrı ayrı iki müstakil köy olarak kaydedilen mezkur köyler Doğancı tımarı olarak gör÷lmektedir. İlk sayıma göre Marmarada 4 hane, Gölpınar'da ise 9 hane ve 1 pirden oluşan 10 nefer kayıtlıdır. Toplam nefer sayısı 14 olarak gözükten köylerden Gölpınar son sayımda Gökpınar olarak kayıtlı olup, Marmara köyü ile beraberce yazılmıştır. Burada tesbit edilen nüfus ise şu şekildedir: 4 çift, 1 nimçift, 2 bennaktan oluşan 7 hane ile 5 mücerredten müteşekkil 12 nefer. Nüfusu azalmaya başlayan köylerdendir. Bundan başka ayrıca bir Marmara köyü daha 4 neferiyle dikkat çekmektedir. Bugün Gökpınar köyü hala bulunurken Marmara köyünün de zamanla bu köye dahil olduğu anlaşılmaktadır (BOA.TTD 438:222-223; KKA.TTD 145:123b,126b). Bugün gökpınar köyünde 48 erkek ve 64 kadından oluşan 112 kişi bulunmaktadır.

34. Ayvacık Bükü: ilk defterde Ayvacık mezrası olarak anılan yer olması muhtemel olan karyeye sadece son sayımda rastlamaktayız. 145 numaralı deftere göre 31 nefer olan vergi nüfusunu oluşturan gruplar şöyledir: 4 çift, 4 nimçift, 8 bennak ve 9 mücerred (BOA.TTD 438:222; KKA.TTD 145:103b). Günümüzde bu adı taşıyan bir köye rastlanmamakla beraber Gökpınar köyü civarında olabileceği düşün÷lebilir.

35. Abalıpınar: Sadece son sayımda kaydedilmiş bulunan karyede 1 çift, 4 nimçift, 2 bennaktan oluşan 8 hane ve 11 mücerredin yanısıra, 1 imam ve 4 Sipahizadeden oluşan 5 muaf zümre olarak toplam 24 nefer tesbit edilmiştir. Bugün merkezde bulunan

Ulupınar köyü ile aynı yerde kurulmuş olması muhtemeldir (KKA.TTD 145:104a). Günümüzde Ulupınar köyünde 49 erkek ve 42 kadından oluşan 91 kişi yaşamaktadır.

36. Bayramlı: 438 numaralı defterde Karacaşehir'e bağlı olarak gözüken söz konusu karyede 7 hane, 1 mücerredten oluşan 8 nefer mukayyedir (BOA.TTD 438:127). 145 numaralı deftere ait verilere göre ise 4 çift, 5 nimçift ve 11 bennakta tasarruf eden 20 hane ve 13 mücerredin yanı sıra muaf olarak da 1 Pir gözlenmektedir (KKA.TTD 145:110b). Bugün bu adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamakta olup, Ulupınar civarında yer aldığı düşünülebilir.

37. Boyalıca: İlk sayımda herhangi bir nüfusa rastlanmayan köyün son sayımda 13 nefere ulaştığı görülmektedir (KKA.TTD 145:111a). Bugün aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

38. Seyil Bükü: 438 numaralı defterde her hangi bir nüfus kaydına rastlanmayan köyde, son sayıma bakıldığında önemli bir nüfuslanma göze çarpmaktadır. Köyün bu dönemde 17'si mücerred olmak üzere 32 nefer nüfusu bulunmaktadır (KKA.TTD 145:116a). Bugün Selbükü adını taşıyan karyede 51 erkek ve 57 kadından oluşan 108 neferlik nüfus bulunmaktadır.

39. Nehr-i Karaoğlan: Mezkûr köy, sadece son defterde göze çarpmakta olup Ortakçılar tarafından meskûndur. 145 numaralı deftere göre nüfusu 21 vergi neferinden ibarettir (KKA.TTD 145:118a).

40. Koçi: Sadece son defterde mukayyed olup 1 bennak, 2 piyade, 2 Sipahizade ve 1 Bazdardan oluşan 6 neferlik nüfusa sahip bulunuyordu (KKA.TTD 145:118). Yarhisar'da işlenen Koçiköy ile aynı olması muhtemeldir (BOA.MAD 16016:1). Bugün bu isimle anılan bir köy bulunmamaktadır.

41.Gevaçlar: Sadece son defterde mukayyed olan köyün nüfusu 6 bennak ve 6 mücerredten oluşan 12 neferden ibaretti (KKA.TTD 145:122b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

42. Kireçlik: 1 mücerred ve 6 bennaktan oluşan 7 neferlik nüfusuyla mukayyedir(TTD 145:123a). Günümüzde bu ismi taşıyan bir köy yoktur.

43. Çukurviran: Sadece son defterde mukayyed olup 20 vergi nüfusu vardır. 541 numaralı evkaf defterinde de “vakf-ı evlad-ı İbrahim” reayası olarak 14 nefer daha kayıtlı olup toplam nefer sayısı 34 olarak belirlenmiştir (BOA.MAD 27:108; KKA.TTD 145:125b; KKA.TTD 541:53a). Bugün, Çukurviran hala meskûn olan köylerden olup adı Çukurören olarak değişmiştir. Köyün bugünkü nüfusu 144 erkek ve 152 kadından müteşekkil 396 kişiden ibarettir.

44. Kurd: Mezkûr karye, Gedik Ahmed Paşa'nın mülkü iken sonradan Paşa tarafından yapılan imarete vakfedilmiş olup, vakıf köy statüsündedir. 438 numaralı deftere göre 42 hane, 5 mücerred, 3 ehl-i berat ve 2 muhassıldan oluşan 52 neferlik vergi nüfusuna sahip olan köy; 27 numaralı deftere göre, 24 çift ve 6 nimçiftten oluşan 30 hane, toplamda 56 nefer nüfus ile mütemekkindi. 1576 tarihli 541 numaralı deftere göre ise nüfusun 92 nefere yükseldiği görülmektedir. Nüfus grupları ise şu şekilde verilmiştir: 14 çift, 23 nimçift ve 17 bennaktan oluşan 54 hane ve 33 mücerred, muaf zümresinden olarak da 2 Pir ve 3 ehl-i berat (BOA.TTD 438:146; KKA.MAD 27:102; KKA.TTD 541:50b). 2002 yılında Küplü bucağına bağlı olarak Kurtköy adında bir köy bulunmakta olup nüfusu 230 erkek ve 249 kadından oluşan 479 kişiden ibarettir.

45. Gözli: Valide Sultan Vakfı olarak adlandırılan 3 hane, toplamda ise 11 nefer vergi nüfusu bulunan köyün son sayımlarda 23 nefere yükseldiği görülmektedir. Bunlardan 10'u mücerred 13'ü hanedir. Kurtköy karyesi ile aynı güzergah üzerinde olması muhtemeldir (BOA.MAD 27:104;KKA.TTD 541:52b).

46. Bayad: Mezkûr köy Ahi idris Zaviyesine bağlı 4 nefer ile meskun iken, son sayımda 3'e düşmüştür (BOA.MAD 27:108;KKA.TTD 541:53a). Söğüd nahiyesine bağlı olan hissesi ile beraber köyün nüfusu 15'e yükselmektedir (BOA.TTD 23:65; KKA.TTD 75:32b). Bugün Gölpazarı'na bağlı olarak hala meskuniyetini devam ettirmektedir. Köyde 45 erkek ve 50 kadının oluşan 95 kişi mütemekkindir.

47. Aleksi: Bursa'da bulunan Sultaniye imaret vakfına bağlı olup 438 numaralı icmal defterde 126 hane, 21 mücerred ve 1 imamdan müteşekkil 148 nefere sahiptir. 1576 yılında ise cemaat-i müselleman" başlığı altında 56 nefer, “cemaat-i zımniyan” başlığı altında ise 110 nefer olmak üzere 166 nefer vergi nüfusu ile mütemekkindir. Karyede Müsellem cemaati yanında 1 Sipahizade ve 1 imam da kayıtlıdır (BOA.TTD 438:146; KKA.TTD 541:54b-55a).

48. Bahadır an Küplü: “Cemaat-i müselleman” başlığı altında ilk sayımda 37, son sayımda ise 54 nefer kayıtlı bulunmaktadır. “Cemaat-i zimniyan” olarak ise ilk defterde 74, son defterde ise 175 nefer meskûn bulunmaktadır. Karyenin toplam nüfusu 111 iken, 229’a yükselmiş olup tamamı Nefs-i Bursa’da bulunan Sultaniye imaret vakfının reayasıdır (BOA.MAD 27:105,107;KKA.TTD 541:55b-56a). Küplü civarında bulunduğu muhakkak olan köyün bugün nerede olduğu tam olarak belli değildir.

49. Uzun Küplü: “Cemaat-i Müselleman” başlığı altında ilk sayımda 39 vergi nüfusu bulunurken, son sayımda 3 muhassıl ve 1 imamın da bulunduğu 44 nefere yükseldiği görülmektedir. “Cemaat-i zimniyan” grubunda ise nüfusun 108’den 271’e yükseldiği gözlenmektedir. Toplam nüfus ise 152’den 315’e yükselmiş olup tamamı Sultaniye imaret vakfının reayasıdır (BOA.MAD 27:105-106;KKA.TTD 541:57a-b). Bugün nerede bulunduğu malum değildir.

50. Lalaoğlu Mezraası: Sadece son defterde 1 nefer ile kayıtlıdır (KKA.TTD 145:127a).

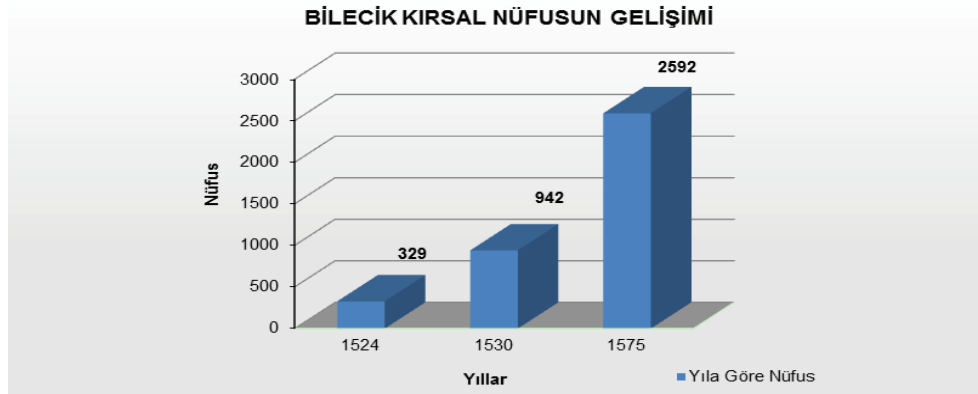
51. Ağlan: 438 numaralı defterde 35 hane ve 10 mücerreden oluşan 45 neferlik nüfusuyla mukayyed olan köyde nüfusun 25’i Köprücüdür. Yörgüç Paşa oğlu İsa Bey vakfına bağlıdır. Karyede son tahlilde 97 nefer kayıtlı bulunmaktadır. Bunlardan 7’si Doğancı, birer tanesi ise imam, müezzin, Pir, hatib ve muhassıldır (BOA.TTD 438:146; KKA.TTD 541:59a).

İncelenen belgelere göre Sultanönü Sancağına bağlı olan Bilecik kazası, ilk sayımlara göre meskûn olan 44 köy ve 2 mezraadan oluşmaktaydı. Gayr-ı meskûn olarak ise 8 köy, 18 mezraa, 16 çiftlik, 1 kışlak ve 2 yaylak kayıtlıdır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise meskûn köy sayısının 48’e yükseldiği, mezraa sayısının ise yine 2 olduğu görülmektedir. Gayr-ı meskûn köy sayısının 8, çiftlik sayısının 16, mezraa sayısının 38 ve yaylak sayısının ise 1 olarak kaydedildiği gözlenmektedir. Mezraa sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Yerleşim yeri sayısının %10’a yakın bir oranda arttığı görülmektedir.

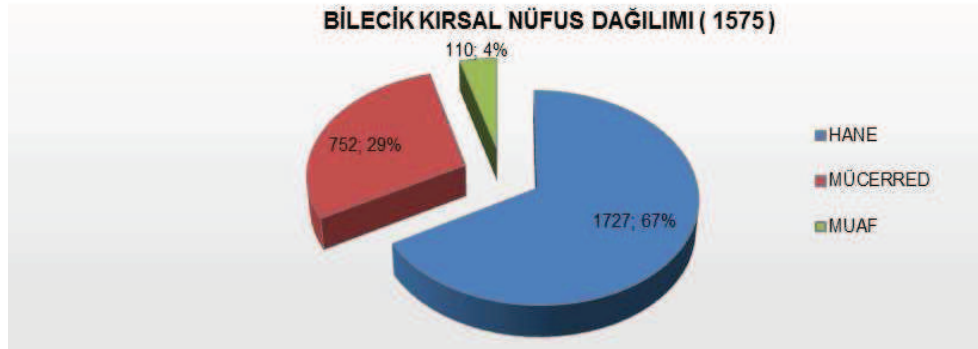
Şekil 35’den de anlaşılacağı üzere, yüzyılın ortalarına doğru Bilecik Nahiyesi’ne bağlı köylerde meskûn olanların sayısı en fazla 950 sayısına yaklaşmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde ise, Bilecik kırsal nüfusunda çok büyük bir gelişme görülmektedir.

Bilecik kırsal nüfusu neredeyse 2 misli artmıştır ki bu da yaklaşık %300 nüfus artışı demektir (Bkz. Şekil 19). Köylerde tesbit edilen yaklaşık 3000 neferin %67'sini haneler, %29'unu mücerredler, sadece %4'ünü muaf zümreler oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 20). Yüzyılın ilk yarısına bakıldığında hanelerin genel nüfusun yaklaşık %90'ını oluşturduğu düşünülürse aslında mücerred ve muaf zümrelerin sayısında önemli bir artış olduğu söylenebilir. Hane sayısı 889 sayı yani yaklaşık %100 oranında artarken, mücerredlerin sayısı 688 sayı yani yaklaşık 12 misli artış göstermiştir. Bu durumda mücerred sayısının, bu nahiye için olağanüstü artış gösterdiği şeklinde bir yorum doğru olamaz. Hanelerin nüfusundaki artış daha fazla olmasına karşın genel nüfus içindeki oranı %23'e yakın düşüş göstermiştir. Muaf zümrelerin sayısı da 2 misli artış göstermesine rağmen, son tahlilde genel nüfus içindeki oranı değişmemiştir (Bkz. Şekil 37).

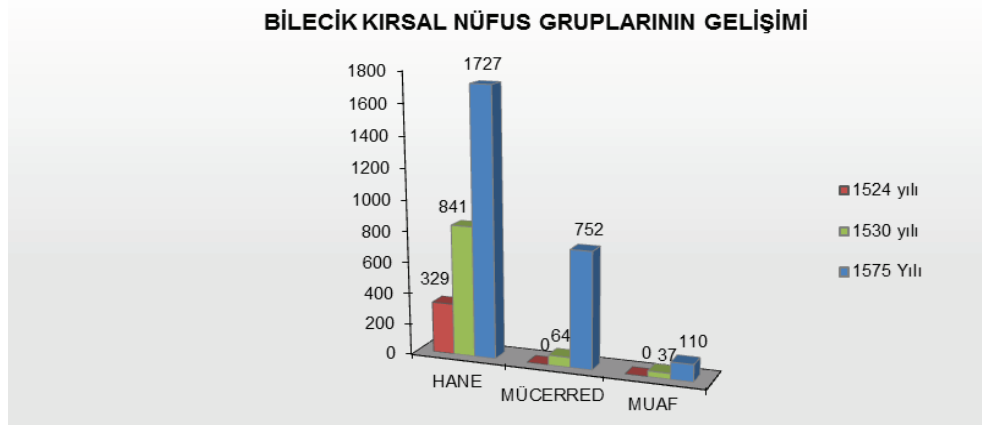
Şekil 19: Bilecik Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 20: Bilecik Kırsal Nüfusunun Dağılımı

Şekil 21: Bilecik Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5.4.2. İnönü Nahiyesi

1. Katmar: 438 numaralı deftere göre Padişah haslarından olduğu anlaşılan köyün 25 hane ve 4 mücerredten oluşan 29 nefer vergi nüfusu bulunuyordu. Ayrıca, 24 nefer'i "ortakçı" olarak kayıtlıdır. Son sayımda da 22 çift, 3 bennak ve 4 mücerredten oluşan tamamı "ortakçı" 29 nefer vergi nüfusuna sahipti. Karyenin nüfus bakımından hiçbir gelişme göstermediği görülmektedir. Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı olarak Katran köyü bulunmaktadır (BOA.TTD 438:233;KKA.TTD 145:93b). Bu köyde 98 erkek ve 102 kadından müteşekkil 200 kişinin yaşadığı belirtilmektedir.

2. İsaviranı: Mezkûr karyede meskûn olan 25 nefer "ortakçı" olup, bunlardan 19'u hane 6'sı mücerred, 1'i de imamdır. Padişah haslarından olan köyde son sayımda ise 69 "kesimci" nefer kayıtlıdır. Bunlardan 30 tanesinin mücerred, 17 tanesinin ise bennak oldukları görülmektedir ki bunların bazıları odunculuk ile uğraşıp kesim veriyorlardı. Köyde Eyyuce Şeyh'e ait bir vakıf bulunmaktadır (BOA.TTD 438:233; BOA.MAD 27:86; KKA.TTD 145:93a-b). Günümüzde bu adı taşıyan bir yerleşim birimine tesadüf edilememektedir.

3. Fakir: Karyenin ilk sayımda 14 hane ve 3 mücerredten oluşan 17 hanelik nüfusunun 13 neferinin "ortakçı" kullar oldukları görülmektedir. Son sayımda karyenin nüfusu 11 çift ve 15 bennaktan müteşekkil 26 hane ile 26 mücerredten oluşan 52 nefere kadar yükselmiştir (BOA.TTD 438:233; KKA.TTD 145:95a-b). Günümüzde aynı taşıyan bir köye tesadüf edilememektedir.

4. Takıray: ilk sayımda 26 nefer “ortakçı” ile meskûn olan köyde yaşayanların 18’i hane, 5’i ise mücerred olarak kayıtlıdır. Padişah haslarından olarak görülen köy sonraki dönemde görünmemektedir (BOA.TTD 438:233). Günümüzde Eskişehir Odunpazarı’na bağlı Takmak adlı bir yerleşim birimi bulunmakla beraber aynı yere işaret edip etmediğini bilemiyoruz.

5. Dutluca: ilk sayımlara göre 22 hane, 6 mücerred, 1 imam ve 3 sipahizadeden oluşan toplam 32 neferlik vergi nüfusuna sahip bulunan köy Sipahi tımarı olarak kayıtlıydı. Son sayımda ise 2 defa kayıtlı olan köyde toplam olarak 48 nefer bulunuyordu. Bunlardan 13’ü çift, 13’ü bennak ve 6’sı nimçift olmak üzere 32’si hane, 15’i mücerred ve 1 tanesi de Sipahizade idi. Günümüzde hala Eskişehir’e bağlı İnönü ilçesinin bir köyü durumundadır (BOA.TTD 438:234;KKA.TTD 145:91a-b). Köyde 81 erkek ve 70 kadından oluşan 151 kişi yaşamaktadır.

6. Hasun Söğüdcüğü (Söğütcük): Sadece son sayımda mukayyed olan köyün nüfusunun 16 nefer olduğu tesbit edilmiştir. Bunlardan 11’inin hane, 5’inin mücerred olduğu görülmektedir (KKA.TTD 145:90a). Günümüzde Söğüdcük adını taşıyan karyede 71 erkek ve 71 kadından oluşan 142 kişi bulunmaktadır.

7. Eğrigöz: ilk sayımlarda Çiftlik-i Eğrigöz olarak geçen birim 62 hane, 9 mücerred, 1 imam, 2 Pir, 6 Ehl-i berat olmak üzere 80 nefer ile mütemekkindi. Son sayımda ise Karacaşehir’e tabi bir köy olarak kayıtlı bulunan köye İnönü “merdan-ı kal’a” görevlileri mutasarrıf olup 82 nefer ile mütemekkindir. 17 çift, 6 nimçift, 19 bennak olmak üzere 42 hane, 36 mücerredin yanı sıra 1 zaviyedar ve 4 sipahizade nüfusun diğer gruplarını oluşturmaktadır (BOA.TTD 438:234;KKA.TTD 145:84b).

Mezkur karyede 541 nolu deftere göre Mehmed Şeyh vakfı’na bağlı olarak 5 nefer kayıtlı bulunmaktadır (BOA.MAD 27:94;KKA.TTD 541:44a). Günümüzde bu isimli bir köye rastlanmamaktadır.

8. Kuyupınar (Kalinkuyu): Kalinkuyu karyesinin Kuyupınar olabileceğine yönelik ilk söylemi Halime Doğru ortaya koymuştur (Doğru, 1992:197). İlk sayımda karyenin nüfusu 10 hane, 3 mücerred ve birer tane de imam ve pir olmak üzere 15 neferden oluşuyordu. Son sayımda “Kalmın kuyu maa ...” olarak kayıtlı yerin aynı yer olduğunu varsayarsak birimin daha da şenlendiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde söz konusu

yerleşim biriminin nüfusu 22 hane- ki 9 çift, 6 nimçift ve 7 bennaktır.- 23 mücerred ve 7 Sipahizadeden müteşekkildi (BOA.TTD 438:234;KKA.TTD 145:93b). Günümüzde Kuyupınar adını taşıyan köyde 43 erkek ve 37 kadından oluşan 80 kişi yaşamaktadır.

9. Celal: İlk sayımda 19 hane, 2 mücerred, 1'er de imam, pir ve doğancıdan oluşan 24 nefer vergi nüfusuna sahip olan köy, son sayımda 60 nefere kadar yükselmiştir. Köy nüfusunun yarısının mücerred olduğu, dörtte birinin bennak olduğu kalan dörtte birinden 12'sinin çift ve 3'ünün de nimçift olduğu gözlenmektedir (BOA.TTD 438:234; KKA.TTD 145:88a). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamakla beraber, Eslemez köyü yakınlarında kurulmuş olduğu söylenebilir.

10. Eslemez: ilk sayımda 7 hane, 2 mücerred ve 1 imamdan oluşan 10 neferlik vergi nüfusuna sahip olan karyenin son sayımdaki nüfusu 31'e yükselmiş görünmektedir. 14'ü mücerred, 14'ü hane ve 3'ünün ise Doğancı olduğu tesbit edilmiştir. Köyde Cuma günleri Pazar kurulduğu anlaşılmaktadır (BOA.TTD 438:234; KKA.TTD 145:84a). Günümüzde Esnemez adını taşıyan karyede, 101 erkek ve 110 kadından oluşan 211 kişi yaşamaktadır.

11. Hasan Alanı: ilk sayımda bu adla görülen karyede 12 hane, 6 mücerred ve 1 Pir'den oluşan 19 nefer vergi mükellefi kayıtlıydı (BOA.TTD 438:235). Günümüzde aynı adı taşıyan bir yerleşim yeri de bulunmamaktadır.

12. Hasan Ekin: Bu köy 2 hisseli olup tabii bir şekilde 2 defa kayıtlı görünmektedir. 438 numaralı deftere göre 16 hane ve 5 mücerredten oluşan 21 nefer bir hissede, 15 hane, 2 mücerred ve muaf zümreden olarak da birer tane İmam, Pir, Sipahizade ve Muhassıldan oluşan 21 nefer de diğer hissede meskûn toplam 42 nefer kayıtlıdır. Son sayımda ise birinci hissede 36, ikinci hissede de 25 nefer olmak üzere 61 nefer nüfus bulunmaktaydı. Bunlardan 30'u mücerred, 1'i Pir ve 26'sı hane olarak kayıtlıdır (BOA.TTD 438:235-236; KKA.TTD 145:89b-90a). Bugünkü Körhasan köyü ile aynı yeri işaret etmesi muhtemel olan köyde hali hazırda 375 erkek ve 395 kadından oluşan 770 kişi yaşamaktadır.

13. Aydın: Sadece ilk sayımda karşımıza çıkan köyde 13 hane ve 5 mücerred, muaf zümreden olarak 1 imam ve 2 Sipahizade olmak üzere toplam 21 vergi nüfusu yaşamaktaydı (BOA.TTD 438:235).

14. Resul: Son sayımda “nam-ı diğer ...” olarak da anılmaktadır. 438 numaralı deftere göre 9 hane, 3 mücerred ve 2 pirden oluşan nüfus, son sayımda 18 nefer olarak kayıtlıdır. Bunlardan 8’i mücerred, 3 çift, 1 nimçift ve 2 bennaktan oluşan 6 hane, 1 Zaviyedar ve 3 Sipahizadeden oluşuyordu. İlk sayımda bir de Malul nefer vardır (BOA.TTD 438:235; KKA.TTD 145:91b).

15. Dedebeş Mezraası: Sadece ilk sayımda karşımıza çıkan mezrada 11 hane ve 1 mücerredten oluşan 12 nefer vergi mükellefi kayıtlıydı (BOA.TTD 438:235). Günümüzde bu isimli bir yerleşim birimine rastlanılmamaktadır.

16. Büyük Yüreğir: İlk sayımda bir çiftlikle beraber yazılan köyün nüfusu 31 nefer olarak kayıtlıdır. 16 hane, 1 mücerred ve muaf zümreden olarak 1 imam, 1 muhassıl ve 12 Doğancı nüfus gruplarını oluşturmaktadır. Son sayımda nüfusun %100 oranında arttığını görüyoruz. 62 neferin 48’ini 18 çift, 6 nimçift, 14 bennak olmak üzere haneler oluştururken, 24’ü mücerreddir (BOA.TTD 438:235; KKA.TTD 145:87a). Günümüzde aynı ismi taşıyan yerleşim birimine tesadüf edilememiştir. Günümüzde Yeniüreğil olarak kayıtlı bulunan köyün, bu yerleşim biriminin devamı olduğu düşünülebilir. Mezkûr köyde 94 erkek ve 94 kadından oluşan 188 kişi yaşamaktadır.

17. Dumanlı: Mezkûr köyün ilk sayımda 27 hane ve 5 mücerred ile muaf zümreden de birer tane imam, pir ve muhassıldan oluşan 35 neferlik vergi nüfusu bulunuyordu. Karye, iki hisse olduğundan iki defa kayıtlı olup, 4 hane ve 2 mücerredten oluşan 6 neferin de eklenmesiyle toplam nefer sayısının 41’e yükseldiğini görüyoruz. Son sayımda karyenin oldukça geliştiği görülmektedir. “Dumanlı nam-ı diğer Yenice” olarak kayıtlı bulunan köyün nüfusu 84’e yükselmiştir. Nüfusu oluşturan gruplar ise şu şekilde görülmektedir: 10 çift, 14 nimçift ve 22 bennaktan oluşan 46 hane, 36 mücerredin yanı sıra birer tane de imam ve zaviyedar. Bundan başka Duman adlı bir karye daha vardı ki sadece ilk sayımda bulunan bu karyede de 19 hane ve 8 mücerred bulunuyordu. Aynı karye olduğunu varsayarsak ilk sayımda köyün nüfusunun 68 nefer olduğuna hükmedebiliriz (BOA.TTD 438:235-236; KKA.TTD 145:92b). Günümüzde bu isimli bir köyle karşılaşılmamıştır.

18. Çiftlik-i Akpınar: Sadece ilk sayımda yer alan çiftlik kaydında 4 hane bulunuyordu (BOA.TTD 438:235). Günümüzde de Akpınar adını taşıyan köy, 321 erkek nüfusu ve 364 kadın nüfusundan müteşekkil 685 kişinin yaşadığı bir köy durumundadır. Köyde su

ve kanalizasyon şebekesi mevcut olup, ilköğretim okulu bulunmamaktadır. Sağlıkokağı var olmasına rağmen faal değildir.

19. Kargıncık: İlk sayımda yer alan karyenin 12 hane ve 1 mücerredten oluşan nüfusu bulunuyordu (BOA.TTD 438:236). Günümüzde Odunpazarı'na bağlı Kargın adlı köyde, 29 erkek ve 28 kadından oluşan 57 kişinin yaşadığı görölmektedir.

20. Oklu Bali: Mezkur karyenin ilk sayımda 12 neferlik nüfusunun son sayımda yer almadığı ve "hali ani'l- reaya" olarak kaydedildiğı görölmektedir (BOA.TTD 438:236). Günümüzde köyde 671 erkek ve 633 kadından oluşan 1304 kişi yaşamaktadır.

21. Küçük Yüreğir: ilk sayımda 7 hane ve 2 mücerredten oluşan nüfusun son sayımda 26 nefere yükseldiğı görölmektedir. Bahsi geçen neferlerden 14'ünün hane ve 6'sının mücerred olduğı görülürken 3 de haymananın kayıtlı olduğı anlaşılmaktadır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:97b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köye tesadüf edilememiştir.

22. Öksüzler Çiftliği: ilk sayımda 5 haneden müteşekkil bulunan çiftlik son sayımda başka çiftliklerin de birleşmesiyle nüfus bakımından bir hayli yükselmiştir. Çomaklı'ya bağlı Alagözler, Yunus, Küçük İdris ve Hona çiftliği de bu nüfus sayımında yer almıştır. 22 hane ve 13 mücerredin bulunduğu toplam 39 nefer çiftliklerin vergi nüfusunu oluşturuyordu. Çiftlikte meskûn olanlardan birinin de "canbaz" olarak kaydedildiğı görölmektedir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:85a). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köye rastlanılmamaktadır.

23. Hasunlar: İlk sayımda 10 hane, 3 mücerred ve muaf zümreden birer imam ve ehl-i berat olmak üzere 15 nefer vergi nüfusuna sahip olan karye son sayımda 12 çift, 2 nimçift ve 10 bennaktan oluşan 24 hane, 34 mücerred ve muaf olarak da 9 Bazdar olmak üzere 67 nefer vergi nüfusuna yükselmiştir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:89b). Günümüzde bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

24. Çepni: 438 numaralı deftere göre 25 hane, 3 mücerred ve muaflardan 1 imam ve 1 ehl-i berat olmak üzere 30 nefer vergi nüfusuna sahip olan köyün nüfusu son sayımda %50 civarında artmıştır. 10 çift, 8 nimçift, 7 bennaktan oluşan 25 hane, 22 mücerred ve muaflardan 1 zaviyedardan müteşekkil 48 nefer 145 numaralı defterde kayıtlıdır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:87b). Mezkur karyede vakıf olarak 20 dönümlük

bir yerde 2'si Zaviyedar olmak üzere 5 nefer daha meskundur (KKA.TTD 541:47b). Günümüzde bu adı taşıyan bir köye rastlanılmamıştır. Bugün Bozüyük'e bağlı Yürükçepni köyü var olup, 99 erkek ve 118 kadından oluşan 217 kişilik nüfusuyla mukayyedir.

25. Sığır Çukuru: İlk sayımda 9 hane, 1 pir ve 2 sipahizadeden oluşan 12 nefer vergi nüfusuna sahip olan karyede XVI. Yüzyılın son çeyreğine girilirken nüfus 4 kat artmıştır. Toplam 50 nefer nüfusun 35'i -ki 8'i çift, 13'ü nimçift ve 14'ü de bennaktır-hane, 13'ü mücerred ve 2'si de Sipahizadedir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:92b). Günümüzde Sığircık adlı bir köy Sivrihisar'a bağlı olarak tesbit edilmiştir. Köyde 256 erkek nüfusa karşılık 246 kadın nüfustan müteşekkil 502 kişi bulunmaktadır.

26. Ortacık/Otacılar: ilk sayımda 11 neferlik nüfusu bulunan köy, son sayımda ahaliden hali görülmektedir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:84b). Günümüzde Söğüd ilçesine bağlı Ortaca adlı köyün bu köyün devamı olduğunu düşünebiliriz. Mezkûr köyde 109 erkek ve 112 kadından müteşekkil 221 kişi bulunmaktadır.

27. Çukurhisar: ilk sayımda 21 hane, 3 mücerred ve birer tane de imam ve hatib ile meskûn olan karyede son sayımda 42 nefer bulunmaktadır. 9 çift, 5 nimçift, 12 bennaktan oluşan 29 hane, 13 mücerred, 1 Pir ve 2 Sipahizade nüfusu oluşturan gruplardır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:88b). Günümüzde Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı olarak, 50 erkek ve 35 kadından müteşekkil 85 kişiden oluşan nüfusuyla Çukurhisar, hala devamlılığını sağlayan köylerdendir.

28. Dünür (Döger) Söğütçüğü: İlk sayımda 28 hane, 4 mücerred, 1 imam ve 4 pirden oluşan 37 neferlik vergi nüfusuna sahip olan köy, son tahlilde 17 çift, 10 nimçift, 9 bennakın oluşturduğu 36 hane ve 29 mücerredten müteşekkil 65 nefere ulaşmıştır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:90b). Günümüzde Gölpazarı'na bağlı Söğütçük adlı köyde 71 erkek ve 85 kadından oluşan 156 kişi yaşamaktadır.

29. Kaplıca: İlk sayımda 8 hane, 5 mücerred ve 1 Pirden oluşan vergi nüfusu son sayımda 11 hane ve 8 mücerredten oluşan 19 nefere yükselmiştir. Köy, bu dönemde Karacaşehir'e bağlı görünmektedir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:93b). Günümüzde bu isimli bir köye rastlanılmamaktadır.

30. Gökçe: ilk sayımda 9 hane, 3 mücerred, 1 imam ve 5 Pirden oluşan karye nüfusu son sayımda 29 nefer olarak görülmektedir. 8 çift, 1 nimçift ve 5 bennak olmak üzere 14 hane ve 14 mücerred nüfus gruplarını oluşturmaktadır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:97a). Günümüzde 32 erkek ve 31 kadından müteşekkil 63 neferin yaşadığı köy, Bozüyük'e bağlı bir köy durumundadır.

31. Karaağaç: ilk sayımda 11 hane, 7 mücerred ve 1 imamdan oluşan 19 nefer vergi nüfusuna sahiptir. "Karaca" olarak kaydedilen başka bir veride ise 16 nefer daha mukayyedir. Bu şekilde toplam 35 nefer kayıtlı iken, Son sayımda 6 çift, 6 nimçift, 13 bennaktan oluşan 25 hane, 35 mücerred ve muaflardan iki zaviyedar ve bir tane Divane olmak üzere toplam 65 nefer vergi nüfusuna yükselmiştir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:94a-95b). "Karacaağaç" olarak isimlendirilen başka bir kayıta da 26 nefer kaydedilmiştir ki bunun yukarıdaki Karaca ile aynı olması muhtemeldir. Aynı köy olması muhtemel olan bu kayıtle beraber köyün bu hissesindeki nüfusunun 91 olduğu son tahlilde görülmektedir.

Mezkûr karyede Kumral Baba Zaviyesine bağlı olarak evkaf defterinde de kalabalık nüfus grubunun bulunduğu görülmektedir. 438 numaralı deftere göre 36 hane, 6 mücerred ve 1 Muhassıldan oluşan köyün nüfusu aynı tarihlerde hazırlanmış bulunan evkaf defterinde 15 çift ve 25 bennaktan oluşan 36 hane, 1 mücerred ve 7 nefer de belirsizlerden müteşekkil 44 nefer olarak görülmektedir. Son sayımda ise 10 çift, 10 nimçift, 22 bennakın oluşturduğu 42 hane, 21 mücerredin yanı sıra 4 zaviyedar ve 1 ehl-i beratın oluşturduğu toplam 69 neferan ve başka bir kayıta ise 46 neferanın da eklenmesiyle son tahlilde 115 nefer vergi nüfusuyla en kalabalık köylerden biri durumundadır. Kumral baba vakfı çiftliklerinde 13 vakıf evladı ve 3 de zaviye hizmetçisi daha kayıtlı bulunmaktadır (BOA.TTD 438:145; BOA.MAD 27:92; KKA.TTD 541:46a-b). Günümüzde Bozüyük'e bağlı olan köyde 206 erkek ve 192 kadından oluşan 398 kişi mütemekkin bulunmaktadır.

Bilecik iline 44 kilometre ve Bozüyük'e ise de 9 kilometre uzaklıkta yer alan Karaağaç'ta M.S VIII-X yüzyıla ait olduğu düşünülen kilise kalıntısı vardır. Kilisenin yan duvarlarından bir kısmının açıkta olduğu, yarım daire şeklinde apsisi bulunduğu görülmekte olup, temel kalıntıları çıkmasına karşılık yapının çok harap olması, kilise hakkında çok fazla şey söylemeye olanak vermemektedir.

32. Balçık Hisar: İlk sayımda köyün nüfusu 16 hane, 3 mücerred ve 2 Sipahizadeden ibarettir. Son sayımda sadece “Balçık” olarak kayıtlı olup 38 nefer mukayyedir. Kayıtlı bulunan nüfusun 20’si mücerred, 9’u çift, 2’si nimçift ve 5’i bennak olmak üzere 16’sı hane ve muaf olarak 12i de Sipahizadedir (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:86b). Karyede Şeyh İlyas zaviyesi bulunmaktadır (BOA.MAD 27:89). Günümüzde Eskişehir’e bağlı Mahmudiye nahiyesinde yer alan köyde, 103 erkek ve 99 kadının oluşturduğu 202 kişilik bir köy topluluğu meskundur.

33. Kavşud: İlk deftere göre nüfussuz görünen köyde yüzyılın son çeyreğine girerken 26 nefer kayıtlıdır. Nüfusun 4’ü çift, 4’ü nimçift, 6’ü bennak olmak üzere 14’ü hane, 7’si mücerred ve muaf zümreden olarak 5’i sipahizade olarak kayıtlıdır (BOA.TTD 438:236; KKA.TTD 145:96b). Günümüzde bu isimli bir köye rastlanılamamıştır.

34. Çukur: Sadece ilk defterde kayıtlı olup 5 nefer ile kayıtlıdır. Bunlardan 1’i ehli berattır (BOA.TTD 438:236). Çukurhisar ile aynı karye olması muhtemel olsa da ayrıca belirtmek gerekir.

35. Günyarık: 438 numaralı deftere göre 10 hane ve 2 mücerred olmak üzere 12 nefer ile meskûn olan köyün son sayıma bakıldığında daha da şenlenmiş olduğu gözlenmektedir. 49 nefere ulaşmış olan köy nüfusunun nüfus gruplaması şöyledir: 4 çift, 4 nimçift, 16 bennak, 22 mücerred, 1 imam ve 2 zaviyedar (BOA.TTD 438:236;KKA.TTD 145:97a).

Mezkur karyenin, II. Selim’in kızı ve Sokullu Mehmed Paşa’nın karısı olan ismihan Sultan’ın mülkü iken, 24 C. Ahir 1118 yılında Ertuğrul gazi evkafına dahil edildiği 145 numaralı defterde bulunan derkenardan anlaşılmaktadır. Karyede ayrıca iki vakıf kaydı bulunmaktadır. Günümüzde Bozüyük’e bağlı olduğu görülen köydeki 44 erkek ve 56 kadının, 100 kişilik köy nüfusunu oluşturduğu görülmektedir.

36. Buyuran: 438 numaralı deftere göre 4 hane 1 muhassıldan oluşan 5 neferlik nüfusa sahipti (BOA.TTD 438:236). Günümüzde esamisine rastlanmamaktadır.

37. Göç özü: 438 numaralı defterde 3 hane ile meskundur (BOA.TTD 438:236). Bu isimli bir köy hali hazırda bulunmamaktadır.

38. Aşağı Aksu: Sadece son sayımda mukayyed bulunan köyde 2'si zaviyedar olmak üzere 12 nefer kayıtlıdır. Zaviye ile şenlenen köylerden olduğu söylenebilir (KKA.TTD 145:98b). Aksu köyünde bir zaviye olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. 1525 tarihli tahrir defterinde Osman Zaviyesi adı verilen bu zaviyeye bir çiftlik yeri vakfedilmiştir. Aksu köyüne adını veren tekke bu Osman zaviyesi olması büyük olasılıktır. Bu vakfın tasarruf ettiği çiftlik sonradan mensuh olup tımara verilmiştir. Vakfın tasarruf ettiği bir çiftlik yer, II. Bayezıd tarafından vakfa iade edilmiştir. Yerel rivayette Osman zaviyesinin adı yerine Çoban Dede kullanılmaktadır (Yılmaz:2004:238).

39. Karpık: Sadece son sayımda mukayyed olup 11 hane ve 11 mücerreden oluşan 22 nefer vergi nüfusu göze çarpmaktadır (KKA.TTD 145:94b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

40. Zeynel: diğer adı “Amrudlu”(Armutlu) olarak sadece son defterde görülmektedir. 6'şar çift ve nimçift, 8 bennaktan oluşan 20 hane, 14 mücerred ve muaf zümreden 1 Sipahizade olmak üzere toplam 35 nefer kayıtlıdır (KKA.TTD 145:92a).

Mezkur karyede Ahi Hoca çiftliği vakfı olarak bilinen vakfa bağlı olarak 8 nefer daha mukayyedir (KKA.TTD 541:45a).

41. Burnacık: Sadece son sayımda karşımıza iki hisseye ayrılmış bir yerleşim birimi olarak çıkmaktadır. Kayıtlı bulunan karyenin bir hissesinde “nam-ı diğer ...” olarak geçmektedir. Toplam 44 neferin mukayyed olduğu köyde nüfusun 4'ü çift, 4'ü nimçift, 5'i bennak tasarruf eden 13'ü hane, 18'i mücerred ve muaf olarak 1'i pir ve 12'si Sipahizadedir (KKA.TTD 145:86b-87a). Günümüzde köyün esamisine rastlanmamaktadır.

42. İshak: İnönü “merdan-ı kal'a” görevlileri tarafından tasarruf edilen köyün “Doğancı” köyü olduğu görülmektedir. Sadece son defterde mukayyed olan köyde 41 nefer bulunmaktaydı ve bunların 30'u “doğancı” idi. Köyde 1 bazdar, 2 mu'tak ve 2 bennak da ayrıca kayıtlı olarak görünmektedir (KKA.TTD 145:85a). Bugün bu köyün izine de rastlanılamamıştır.

43. Yukarı Aksu: Karye-i Aksu'nun diğer adı olduğu belirtilen son defterde mukayyedir. Karye 9 hane ve 8 mücerred ile mütemekkindir. Karyede ayrıca Osman

Baba Zaviyesine bağlı olarak 6 nefer daha mukayyed olup bunlarla beraber 23 nefer mütetekkin görünmektedir (KKA.TTD 145:85b). Süleyman Baba Zaviyesine bağlı olarak da 6 nefer daha vardır ki toplam nefer sayısı 29 olmaktadır (KKA.TTD 541:49a). Bugün çevresindeki Tekke köyü ile birleşerek Aksutekke köyünü oluşturmuştur. Köyün nüfusu, 51 erkek ve 57 kadından oluşan 108 kişiden ibarettir. Köyde sağlık evi olmasına karşın faal değildir. Köyde ilköğretim okulu bulunmamakta ve taşımali eğitim yapılmaktadır. Köyde içme suyu şebekesi bulunmakla beraber kanalizasyon şebekesi yoktur.

Aksutekke köyü, Osmanlı devletinin kuruluşu esnasında kurulan yerleşim yerlerinden biri olup, kaynaklarda Aksu ve Yukarıaksu olarak geçmektedir. Köyün adı, bugün köyde bulunan tekke ile Aksu adlı yerleşim yerlerinin birleşmesinden oluşmuştur. Aksutekke köyü, taycı ve yaya çiftliklerinin bulunduğu köy durumunda olup, 1466 tarihli tahrir defterine göre, Sultanönü Sancağında Piyadegan-ı Hassa-ı Mir-i Liva'ya bağlı Nahiyeyi Aksu olarak kayıtlıdır. Aksu'ya bağlı iki çiftlik Polad Yeri ve Aydın Yeri bulunmaktadır (Doğru, 1990:176). Aşağı Aksu köyünü de kapsadığı anlaşılmaktadır.

44. Gölseydi: 438 numaralı defterde 11 hane ve 6 mücerredten oluşan 17 neferlik vergi nüfusuna sahiptir ve nüfus içinde bir de "malul" tesbit edilmiştir (BOA.TTD 438:145). Bugün köye rastlanılmamıştır.

45. Kumral Baba: Tamamen vakıf köylerden biri olup köye ismini veren Kumral Baba zaviyesine bağlı olarak 438 numaralı deftere göre 43 hane, 2 mücerred ve 3 Pirden oluşan 48 neferan köyde meskun bulunmaktadır. 27 numaralı defterde ise karye nüfusu 39'u hane olmak üzere 49 nefer olarak görünmektedir. Meskun olan şahısların Kumral Baba soyundan geldikleri kaydedilmiştir. 27 ve 541 numaralı defterde "Kumral Seydi" olarak geçen vakfa bağlı olarak ilk defterde 15'i hane olmak üzere 17 nefer, son defterde ise 17 hane ve 15 mücerredten müteşekkil 32 nefer mukayyedir (BOA.TTD 438:145; BOA.MAD 27:85; KKA.TTD 541:45b).

46. Boyracık: Bahşayış Zaviyesine bağlı olarak 3 nefer ile meskûn olduğu 541 numaralı defterden anlaşılmaktadır (BOA.MAD 27: 88-89;KKA.TTD 541:48b-49a). Bugün Boyracık'ın söyleniş biçimindeki değişme ile ismi değişmiş gibi görünen, Bilecik iline 49, Bozüyük'e ise 14 kilometre uzaklıkta olan Poyra köyü, Osmanlı

Devleti'nin kuruluşu döneminde Türklerin yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Köyün diğer bir adı da Yar Viran'dır (Doğru, 1990,192).

47. Çomak/lı: Son sayımda iki kez mukayyed olan köyde ilk hissede Çomak olarak kayıtlı köyde 23 hane, 2 mücerreden müteşekkil bulunan 25 neferlik vergi nüfusu bulunuyordu. İkinci hissede Çomaklı olarak mukayyed olan köyde -Çiftlik-i Ala Gözler ve Çiftlik-i Küçük İdris ve Çiftlik-i Yunus ve Çiftlik-i Hona olarak kaydedilen çiftlikler dâhilinde 26 hane, 13 mücerreden müteşekkil 39 hane meskûndü. Toplam olarak 49 hane, 15 mücerreden müteşekkil 64 nefer ile söz konusu köyün meskûn bulunduğunu tesbit etmekteyiz (KKA.TTD145;85a,89a; BOA.MAD 27:87).

48. Akçapınar: Bozüyük'te bunlardan başka Bozüyük sınırı kaydedilirken adı geçen Akçapınar köyü de bulunmaktadır. Bilecik' 43 ve Bozüyük'e 8 km uzaklıkta olan köyde su ve kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Kasımpaşa vakfının sınırları anlatılırken adı geçen karyeye 1885 yılında 117 kişilik Çerkez ve 169 kişilik Rumeli muhacirunu yerleştirilmiştir (Bursa Salnamesi, 1303:87-88). 1914 yılında Küplü nahiyesine bağlı 314 kişilik nüfusuyla mukayyed olan köyde (BOA.DHEUM. KLU, C.21, 1333:15-73), günümüzde 30 erkek ve 38 kadından oluşan 68 kişi yaşamaktadır.

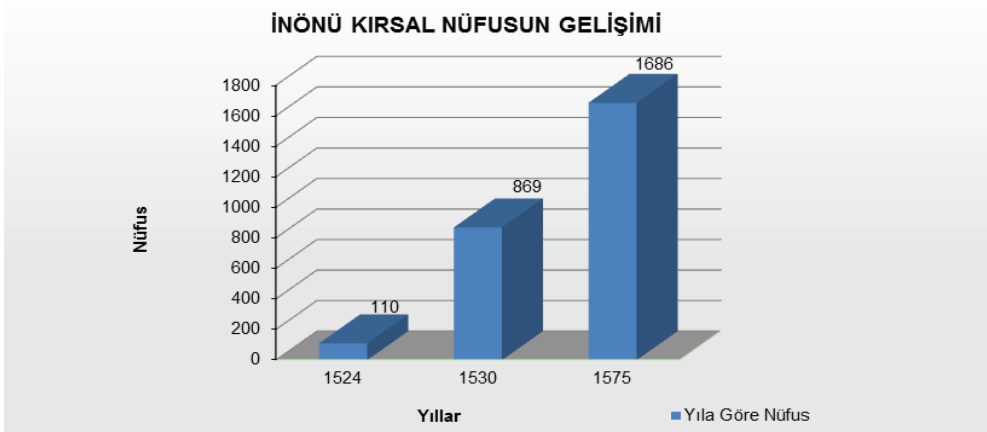
49. Hacı Ali Bey: Bilecik'e 40 kilometre, Bozüyük'e ise 5 kilometre uzaklıkta olan köyde sağlık evi veya sağlık ocağı yoktur. Köydeki okul kapalı olup taşımali sistemle eğitim yapılmaktadır. Köyde içme suyu şebekesi bulunmakla beraber, kanalizasyon şebekesi yoktur. 1574 tarihli Sultanönü Vakıf Defteri'nde Kasım Paşa Vakfı'nın sınırlarını gösteren kayıta Hoca Ali Pınar adlı bir mevki bulunmaktadır (BOA.MAD 27:42; KKA.TTD 541:40). Bugün Günyarık'tan Söğüt istikametine giden yolda bulunan Hoca Ali mezarı, adını Kasım Paşa vakfına bağlı olarak burada çeltik ziraatı yapan Hacı Ali Bey'den almıştır. Hoca Ali mezarı ve Alibeydüzü köyünün oluşturduğu yerleşim yerlerinin adları, Hacı Ali Bey'den gelmiş olabilir. Hacı Ali Bey ve oğulları Mehmet ve kardeşi 5000 akçelik büyük bir ücreti Kasım Paşa Vakfına ödemeleri, bu ailenin Osmanlı yönetici sınıfına mensup olduğu izlenimini vermektedir. Alibeydüzü köyünde 1885 tarihli salnameye göre 30 hane 155 kişiden oluşan Çerkez muhacir yerleştirilmiştir (Bursa Salnamesi, 1303:87-88). Alibeydüzü 1914 yılında idari açıdan Küplü nahiyesine bağlıdır ve köyde 221 kişi yaşamaktadır (BOA, DHEUM.KLU/21,

1333:15-73). Günümüzde ise olağanüstü bir küçülme ile 15 erkek ve 12 kadından oluşan 27 kişinin yaşadığı bir köy haline gelmiştir.

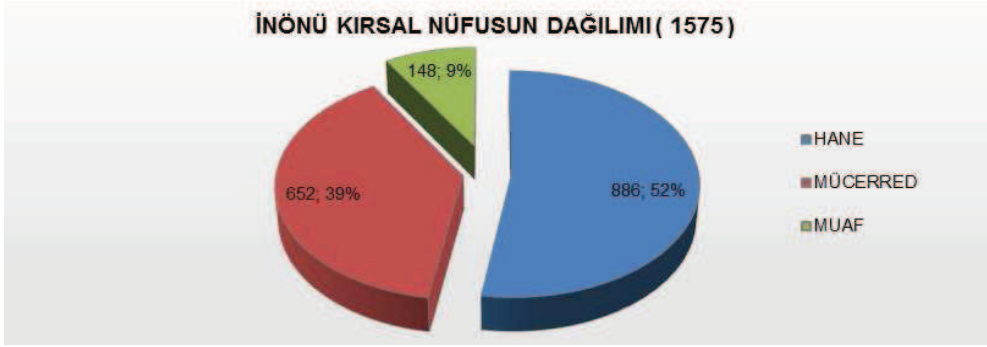
Sultanönü Sancağına tabi Bozüyük'ün bağlı olduğu İnönü nahiyesi, ilk sayımda 41 Köy, 17 Mezraa, 3'ü meskûn, 16'sı gayrı meskûn olmak üzere 19 Çiftlikten meydana geliyordu. Yüzyılın son çeyreğinde görülen değişim şu şekilde vaki olmuştur: karye sayısında biraz azalma görülmekte olup 39 olarak tesbit edilmiş, mezra sayısı 24'e yükselmiş, çiftlik sayısı ise 5'i meskûn, 26'sı gayr-ı meskûn olmak üzere 31'e yükselmiştir. 4 adet de Yaylak mukayyedir.

Yerleşim yerlerindeki bu gelişmelerden sonra genel olarak nüfus gelişiminin üzerinde durmak gerekmektedir. XVI. yüzyılın ilk yarısına bakıldığında İnönü nahiyesinin toplam nüfusu 870'lere ancak ulaşmaktadır. Bozüyük kırsal nüfusu, yüzyılın ikinci yarısının sonlarına gelindiğinde, ilk yarısına göre yaklaşık 2 katı bir artış göstermiştir (Bkz. Şekil 22). Yüzyılın sonunda nüfusu oluşturan yaklaşık 1700 nefer, %52'sini hane, %39'unu mücerred, %9'unu ise muaf zümrenin oluşturduğu bir yapı arz etmektedir (Bkz. Şekil 23). Hane sayısı 232 nefer artarken, mücerredlerin sayısı 517 sayı yani yaklaşık 5 misli artış göstermiştir. Mücerred nüfusundaki bu büyük artışın örneklerine çeşitli sancak çalışmalarına da rastlanmaktadır. Bozüyük'de bu nüfus gruplarının ayrı ayrı gösterdikleri gelişim çizgilerine bakıldığında mücerred kaydolunanların sayısındaki büyük artış dikkat çekicidir. Hane sayısındaki 232 sayı artışın yaklaşık %35'lik bir artışa tekabül ettiğini, buna mukabil mücerred sayısındaki artışın ise 517 sayı yani dört misli olduğunu söyleyebiliriz. Hanelerin, genel nüfus içindeki oranı yaklaşık %70'den %52'ye düşerken, mücerredlerin genel nüfusa oranı yaklaşık %20'den %39'a yükselmiştir. Muaf zümrenin sayısı 80'den 148'e çıkmış olmasına karşın, genel nüfus oranındaki yüzdesi değişmemiştir. Mücerred nüfusu hanelerin aleyhinde gelişmiş gibi görülmektedir. Muaf zümrelerin sayısı da 2 misli artış göstermesine rağmen, son tahlilde genel nüfus içinde sadece %9'luk bir orana sahiptir (Bkz. Şekil 24).

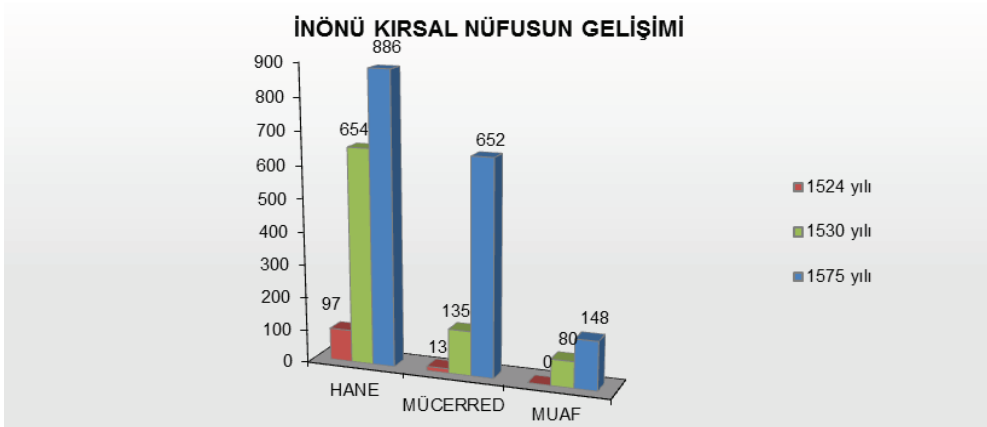
Şekil 22: İnönü Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 23: İnönü Kırsal Nüfusunun Dağılımı

Şekil 24: İnönü Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5.4.3. Sögüt Nahiyesi

1. Oluklu Karyesi: Diğer adı "Elmacık"tır. Defter-i Köhne'de Hüdavendigâr hassı olduğu ve Abdi Sami tarafından tasarruf edildiği kaydolunmaktadır (BOA.TTD 198:69). 1487 ve 1573 yıllarında yapılan sayımlarda verilen bilgilere göre, Karye-i Oluklu elliciler yeri olup, 1487 tarihli deftere göre Yusuf ve Kasım tımar tarikiyle mutasarrıftır. Mezkûr karyede 5'i çift ve 1'i bennak olmak üzere 6 hane ve bir de mücerreden müteşekkil 7 nefer bulunmaktadır. Oluklu ismi kullanılmadan "Elmacık" adlı bir kayıt daha bu sayımda göze çarpmaktadır. Mezkur karyenin tımar olarak iki hisseye bölüdüğü anlaşılmakta ve tımar tarikiyle Bayramlı ve Musa'nın tasarruf ettiği bu hissede de 5 çift, 6 bennaktan mütevellid 11 hane ile 2 de mücerredin eklenmesiyle 13 nefer daha yaşadığı gözlenmektedir. Toplamda nüfusun 20 nefer olduğu görülür.¹¹ 1574 tarihli sayımda ise "Oluklu nam-ı diğer Elmacık" başlığı altında 31 nefer kaydedilmiştir. Bu nüfusun dağılımı ise şu şekildedir: 4 çift, 2 nimçift ve 6 bennaktan müteşekkil toplam 12 hane ve 12 mücerred ve muaf zümresinden olarak 1 sipahi ile 6 Taşçı. Sadece "Elmacık" olarak kaydedilen diğer hisse ise Dergah-ı Ali müteferrikalarından Ali Bey'in zeameti olmuş ancak "hali ani'l-reaya" görünmektedir. Böylece ilk sayımda toplam 20 nefer görülen karye nüfusunun son sayımda 31'e yükseldiği anlaşılmaktadır (BOA.TTD 23:69,119; KKA.TTD 75:29b). Oluklu bugün 157 erkek ve 161 kadının oluşturduğu 318 kişi ile meskun küçük bir köydür.

2. Kızılkaya Karyesi: Kızılkaya karyesi ilk sayımda Seferşah ve Mustafa'nın ortaklaşa tımar tarikiyle (mirliya hassı) eştiği bir yer olarak 15 neferlik nüfusu ile kaydedilmiştir. Bunlardan 3'ü çift, birer tane de nimçift, bennak ve ekinli olmak üzere 6'sı hane, 4'ü mücerred ve muaf zümresinden olmak üzere 1'i imam, 1'i divane ve 3'ü de Muhassıldır. 1574 tarihinde ise yine Mirliya haslarından olduğu ve nüfusunun da 24'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Buradaki dağılım ise şöyle gerçekleşmiştir: 1'i çift, 4'ü nimçift ve 3'ü bennak olmak üzere 8 hane, 11 mücerred ve muaf zümresinden olarak birer tane imam ve hatib (BOA.TTD 23:64; KKA.TTD 75:30b). Bugün aynı ismi taşıyan bir köye tasadüf edilememekle beraber yerinin Oluklu karyesi civarında olduğu düşünülebilir.

¹¹ Ermenipazarı'na bağlı olarak ilk sayımda aynı köye rastlanmaktadır. Burada kaydedilen nüfus 8 neferdir. (bkz. Syf. 67)

3. Dere Karyesi: 1487 tarihinde Mirliva haslarından olarak kaydedilen Dere karyesinde 2 hane ve 2 mücerred olmak üzere 4 nefer mütemekkindi. Son sayımda ise reayadan hali olduğu görülmektedir (BOA.TTD 23:64; KKA.TTD 75:31a). Günümüzde Dereboyu adlı bir köy bulunmakta olup hesaplanan nüfusu 110 erkek ve 96 kadından müteşekkil 206 kişidir.

4. Ayaş Karyesi: Mezkûr karyede 1487 tarihli ilk sayımda 2 çift, 5 nimçift ve 1 bennak olmak üzere 8 hane ve 2 mücerred ile muaf zümresinden 1 de pir, toplam olarak ise 11 nefer tesbit edilmiştir. Mirliva haslarından olan karyede son sayımda ise 41 neferin meskun olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yarısından fazlasının mücerred (22), 13'ünün ise hane olduğu görülmektedir. Bunlardan 1'i çift, 5'i nimçift, 7'si ise bennaktır. Muaf zümresinden de 1 tane Piyade tesbit edilmiştir. Bahis konusu karyede mülk olarak kullanılan bir çiftlik yer olduğunun defter-i atik'de belirtildiği mutasarrıflarının da Devlethan ve Şükrü adlı kişiler olduğu ve ellerinde sultanın berâtının bulunduğu yazılmıştır. Ayrıca Defter-i Köhne'de, yarım çiftlik vakıf yerin varlığı da belirtilmiştir (BOA.TTD 23:65; KKA.TTD 75:31a). Evkaf defterlerinde Mevlana Ali Fakı ve Devlethan adına kayıtlı bir vakıf kaydı bulunmaktadır (BOA.TTD 453:232a; KKA.TTD 585:284b). Bugün aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

5. İmanlar Karyesi: Diğer adı "Akça-şehir"dir. İlk sayımda 2 çift ve 2 nimçiftten mütevellid 4 neferin meskun olduğu karye Mirliva haslarına dahil gözükmektedir. 1574 tarihli sayımda ise 17 neferan kayıtlıdır ki bunlar; 2 çift, 4 nimçift, 3 bennak olmak üzere 9 hane, 4 mücerred, muaf zümreden olarak da 1 imam ve 2 müsellemler olarak tabloya yansımıştır (BOA.TTD 23:65; KKA.TTD 75:31b). Bugün aynı adı taşıyan bir köye tesadüf edilememiştir.

6. Malluca Karyesi: Mezkûr karye 1487 yılında 2 çift ve 2 nimçiftten mütevellid nüfusuyla bu konuda Dere karyesi ile aynı çizgide bulunmaktadır. Ancak son sayımda 13 neferin yanı sıra 8 de taşçı muaf zümresiyle daha çok Oluklu ile benzerlik göstermeye başlamıştır. Malluca karyesi de Mirliva hasları arasındadır (BOA.TTD 23:65; KKA.TTD 75:32b). Günümüzde bu köyün nerede kurulmuş olabileceği konusunda, Bayat karyesi civarında olabileceği tahmini dışında bir şey bilemiyoruz.

7. Bayad Karyesi: İlk sayımda 3 çift, 1 bennak ve 1 ekinliden oluşan 5 hane ve 3 mücerred ile toplam 8 nefer ile kayıtlı bulunan karye, son sayımda 3 çift, 1 nimçift ve 5

bennaktan ile 3 mücerred, toplamda ise 12 nefer ile bir yüzyıl boyunca aynı çizgide kalan karyelerden biri olarak durmaktadır (BOA.TTD 23:65; KKA.TTD 75:32b). Bugün Gölpaazarı'na bağlı olan köyde 45 erkek ve 50 kadından müteşekkil 95 nefer yaşamaktadır.

8. Bunak Karyesi: ilk sayımda ahaliden yoksun görünen karye, son sayımda 12 neferden oluşan bir yerleşime maruz kalmıştır. Bunlardan 5'i hane, 4'ü mücerred ve muaf zümreden de 1 Piyade ile 2 taşçı kayıtlı görünmektedir. Köyde Ede Şeyh Vakfına ait bağ yerleri bulunmaktadır (KKA.TTD 585:283a,119; KKA.TTD 75:33a). Bugün nerede kurulmuş olabileceği konusunda bilgimiz yoktur.

9. Yoğunca-Pelid Karyesi: 1487 tarihli sayımlarda 4 hane ve 1 mücerredten oluşan 5 neferlik nüfusa sahip olan mezkûr karye, son sayımda ahaliden hali kalmış, yani terk edilmiş köylerden biri durumunda bulunmaktadır. 1487 tarihli tahrir defterlerinde kullanılmayan, boş 2,5 çiftlikten bahsedilir. Ayrıca bir su değirmeni bulunmaktadır. 1574 yılına ait tahrir defterlerinde ise hariçten ziraat olunur dört çiftlik yerin olduğu belirtilir. İki tane de yerleri ziraat edilen harab su değirmeni vardır (BOA.TTD 23:66; KKA.TTD 75:32b;KKA.TTD 585:283b;BOA.MAD 16016:17). Bugün bu ismi taşıyan bir köy bulunmamakla beraber Dömez karyesi civarında olabileceği düşünülebilir.

10. Dömez Karyesi: Bugün de aynı adı taşıyan karyenin 1487 yılına ait verileri incelendiğinde karyede 2 çift, 2 nimçift ve 3 bennaktan oluşan 7 hane ile 3 mücerredten mütevellid toplam 10 nefer ile meskûn olduğu görülür. Söz konusu dönemde Hamza veled-i Mehmed an Sinan Çavuş'un tımar tarikiyle tasarruf ettiği köy, 1574 yılına gelindiğinde çok daha gelişkin bir köy durumuna gelmiştir. Karyede 7'si çift, 4'ü nimçift ve 10'u bennak olmak üzere 28 hane, 23 mücerredin yanı sıra muaf zümreden 1 imam, 2 Sipahi, 2 Taşçızade, 4 Sipahizade ve 5 de Taşçı bulunmaktadır. Bu dönemde tımar tarikiyle Devletşah adlı birinin tasarrufundadır (BOA.TTD 23:66; KKA.TTD 75:38a). Günümüzde yapılan güncel sayımlara göre 39 erkek ve 57 kadının oluşturduğu 96 neferlik nüfusu bulunmaktadır.

11. Kepan Karyesi: Bugün de aynı adı taşıyan bu karyede 1487 yılında yapılan verilere bakıldığında 1487 yılında Dömez karyesini yiyen tımar erbabı burada da mutasarrıftır. Söz konusu dönemde karye 9 çift, 5 nimçift ve 1 bennaktan oluşan 15 hane ve 5 mücerredten müteşekkil 20 nefer ile kayıtlıdır. Son sayımda 35 nefere yükselen nüfusta

muaf zümre olarak 1 tane taşçı bulunmaktadır. Abdullah bin Hasan tımar tarikiyle mutasarrıftır (BOA.TTD 23:66; KKA.TTD 75:39a). Günümüzde, köyde 60 erkek ve 72 kadından oluşan 132 kişi yaşamaktadır.

12. Buynak Karyesi: Diğer adı "Kıran"dır. 1487 sayımı incelendiğinde karyede 6'sı çift, 1'i nimçift ve 3'ü bennak olmak üzere 10 hane ve 4 mücerred, toplamda ise 14 nefer bulunduğu görülmektedir. Buynak Karyesi içinde, Yakaca ve Zeyve adıyla iki mezra bulunmaktadır. Zeyve mezrası, Yıva Karyesi halkı ve haricden gelenler tarafından ziraat olunmaktadır. "Merdan-ı kala-i Kütahya" görevinde bulunan Nasuh'un tımarıdır. Son sayımda ise mezkûr karyenin vergi nüfusunun 18'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Bunlardan 8'i hane, 3'ü mücerred, muaf olarak da 2'si müselleme, birer tane taşçı ve taşçızade tesbit edilmiştir. Dömez karyesinin de mutasarrıfı bulunan Devletşah tarafından tımar tarikiyle tasarruf olunmaktadır (BOA.TTD 23:67; KKA.TTD 75:38b). Köyün nerede kurulmuş olabileceği konusunda Dutaş köyü yakınında olabileceği tahmini dışında bir şey bilemiyoruz.

13. Dutaş Karyesi: Karyede 7 hane ki bunların 4'ü çift, 1'i nimçift 2'si bennak; 1 de mücerred olmak üzere ilk sayıma göre 8 nefer nüfus bulunmaktadır. Söğüd Müsellemlerinin Seraskeri durumunda olan Evrenos tarafından tasarruf olunan karyenin nüfusu son sayımda 27 nefer olarak tesbit edilmiştir. Bunlardan 6'sı mücerred; 2'si çift, 4'ü nimçift ve 4 'ü bennak olmak üzere 10'u hane; muaf zümresinden olarak da 8'i müselleme, 2'si taşçı ve 1'i imam olarak görülmektedir. Bu tarihte tımar tarikiyle Durali adlı tımar eri tarafından tasarruf olunmaktadır (BOA.TTD 23:68; KKA.TTD 75:37a). Karyede günümüzde 38 erkek ve 35 kadından oluşan 73 nefer yaşamaktadır.

14. Gökçeviran Karyesi: 1487 yılında Söğüd Müsellemleri Seraskeri Evrenos Bey'in tasarruf ettiği bu köyde 3 çift, 1 nimçift ve 1 mücerred olmak üzere 5 nefer mütemekkindi. 1574 tarihli son sayıma gelince Gökçeviran'ın vergi nüfusunun 18'e yükseldiği görülmektedir. 9'unun mücerred, 9'unun da Hane olarak görüldüğü karyede Sipahi ve Sipahizade olarak kayıtlı birer nefer tesbit edilmiştir (BOA.TTD 23:67; KKA.TTD 75:36b).

Gökçeviran mezarında ise İsa Sofu vakfına bağlı olarak 7 nefer daha ayrıca kaydedilmiştir (BOA.TTD 453:230a). 1574 sayımında bu neferlerin izine

rastlanamamasından geçici bir yerleşim olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Günümüzde bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

15. Şarabhane Karyesi: Sultanönü Serbâzdârânı Hızır Bey'in tımarıdır. İlk sayımda 21 nefer nüfusu bulunan karye son sayımda 78 nefere yükselmiştir. Şarabhane, vakıf köyü olan Avdancık ile beraber Söğüd'ün en kalabalık köyü olma sıfatına sahiptir. 13 çift, 15 nimçift, 12 bennak ve 4 ekinli olmak üzere 44 hane; 34 mücerred, muaf zümresinden de 1 imam, 2 sipahi ve 1 de Sipahizade bu nüfusu oluşturan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır (BOA.TTD 23:68; KKA.TTD 75:41b).

Köye ait bir mezrada Eşref Fakı vakfına ait ilk dönemlerde görülen 2 nefer daha sonraki dönemlerde görülmemektedir. Günümüzde adı Zemzemiye olarak değiştirilen köyün 158 erkek ve 180 kadından oluşan 338 neferlik nüfus bulunmaktadır.

16. Kul Karyesi: sadece ilk sayımda görülen karyede nimçift ve mücerred olan 2 nefer nüfus görülmektedir. Daha sonra bu geçici yerleşim birimi ortadan kalkmış olmalı ki sonraki sayımlarda ismi geçmemektedir (BOA.TTD 23:68). Günümüzde aynı ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

17. Ahur Karyesi: Sultanönü piyadeganı mirlivası Ahmed Bey tımarıdır. 1487 sayımında daha kalabalık bir köy konumunda olan köy daha sonra nüfus bakımından gerilemiştir. İlk sayımda 40 nefer nüfusu bulunan Ahur karyesinde muaf zümreden bir imam bulunuyordu. Son sayımda ise nüfusun 31 olduğu görülmektedir. Bu nüfusun 18'inin hane 12'sinin mücerred olduğu 1 kişinin ise Âmâ kaydedildiği görülmektedir. Karyedeki nüfusun 6 tanesinin taşçılık yaptığı da kaydedilmiştir (BOA.TTD 23:69; KKA.TTD 75:41a).

Karyenin mezrasında bulunan İçoğlu Timur vakfına bağlı olarak da 1 nefer bulunmaktadır (BOA.TTD 453:231b). Günümüzde ismi Yeşilyurt olarak değiştirilmiş olan köyün nüfusu 114 erkek ve 106 kadından oluşan 220 kişiyi bulmaktadır.

18. Başköy Karyesi: Diğer adı Hoca Ömer'dir. Sipahi Burak ve Hamza Beylerin tımarıdır. 1487 sayımında kaydedilen 34 neferden 24 tanesi mücerred, 10 tanesi de hane olarak görülür. Muaf zümreden olarak 1 tane Muhassıl da kaydedilenler arasındadır. Başköy aradan geçen yüzyıla yakın bir zaman için nüfus bakımından biraz daha gelişmiştir. Son sayımda tımar tarikiyle Nebi adlı şahıs tarafından tasarruf edildiği

belirlenen söz konusu karyenin 36 hane, 29 mücerred, muaf zümreden olarak da 1'i Piyade, 1'i Taşçızade ve 2'si taşçı 4 neferle müteşekkil 65 nefer ile mütemekkin olduğu anlaşılmaktadır (BOA.TTD 23:70; KKA.TTD 75:42b). Günümüzde Bilecik'e bağlı Küplü nahiyesine bağlı olarak 92 erkek ve 124 kadından oluşan 216 kişi yaşamaktadır.

19. Kızılsaray Karyesi: 1487 sayımında Ahmed Bey'in tımarı olarak belirlenen karyede 5 hane ve 1 mücerreden oluşan 6 nefer bulunuyordu. Son sayımda Yıva adlı karye ile beraber kaydedilen karyenin nüfusu 26 nefer olarak gösterilmektedir. Bunlardan 6 tanesi Müsellem ve 2 tanesi de Taşçı olarak görülen karyede mücerredler 8 nefer olarak görülür. Kızılsaray Karyesi, bugünde aynı adı taşımaktadır (BOA.TTD 23:70; KKA.TTD 75:40a). Karyede Murad fakı'nın Orhan Bey zamanından bir vakıf yeri bulunmaktadır (BOA.MAD 16016:15). Günümüzde 24 erkek ve 31 kadından müteşekkil 55 kişinin meskûn olduğu küçük bir köy durumundadır.

20. Yıva Karyesi: İlk sayımda müstakilen kayıtlı bulunan mezkur karye 2 hane ile mütemekkin olup Kızılsaray'ın da mutasarrıfı bulunan Ahmet bey tarafından tasarruf olunmaktadır. Son sayımda Kızılsaray Karyesi ile birlikte anılır (BOA.TTD 23:71; KKA.TTD 75:40a).

21. Göynücek Karyesi: ilk sayımda Ahmet bey'in tımarı olarak görülen karyede 3 hane ve 3 mücerreden oluşan 6 nefer bulunuyordu ve bunlardan biri Âmâ idi. Son sayımda ise Muhammed adlı iki tımar erinin tımar tarikiyle mutasarrıf olduğu karyede 2 çift, 1 nimçift ve 4 bennaktan oluşan 7 hane, 8 mücerred, muaf zümreden olarak da 3'er tane Piyade ve Sipahizade ve 1 de Sipahi kayıtlıdır (BOA.TTD 23:71; KKA.TTD 75:35a). Karyede Ahmed Fakı'ya ait bir vakıf yer bulunmaktadır (BOA.TTD 453:232a; KKA.TTD 585:284a). Günümüzde karyede 41 erkek ve 48 kadından oluşan 89 kişi bulunmaktadır.

22. Yalacık Karyesi: Hasan Bey tımarıdır. 8 Hane, 2 mücerred olmak üzere 10 nefer mütemekkindir. Son sayımda ise 25 nefere yükselmiş bulunan karye halkı içinde 1 Doğancı, 2 Taşçızade ve 4 de taşçı kayıtlı bulunmaktadır. Başköy köyüne de mutasarrıf bulunan Nebi Bey'in tımarıdır. Köyün bir hissesi Ermeni-pazarı nahiyesine bağlıdır (BOA.TTD 23:71; KKA.TTD 75:42b). Günümüzde bu ismi taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır.

23. Kavacık Karyesi: Diğer adı "Sirace"dir. 1487 sayımında Hasan Bey'in tımarı olarak tasarruf olunan karyede 7 hane ve 5 mücerreden müteşekkil 12 nefer sakin olarak bulunuyordu. 1574 yılına gelindiğinde Göynücek köyüne de mutasarrıf bulunan Muhammed adlı iki tımar eri tarafından tasarruf olunan karyede 52 nefer meskundu ve bunların 28 tanesi mücerreddi. Muaf zümreden olarak 2 Taşcızade ile 1 Taşcıdan müteşekkil 3 nefer tesbit edilmiştir (BOA.TTD 23:72; KKA.TTD 75:34a). Günümüzde Sırhoca adı ile bilinen köyde 26 erkek ve 30 kadından oluşan 56 kişi meskûn bulunmaktadır.

24. Virancık Karyesi: Diğer adı "Viranköy" olan karyede ilk sayımda 4 hane vardır ki bunlardan 3'ü çift, 1'i bennâktır. Son sayımda Terzi İlyas Mezraası ile beraber yazılan mezkûr köyün nüfusunun ilk sayıma göre oldukça çoğaldığı gözlenmektedir. Ahmed bin Mustafa Çavuş tarafından tasarruf olunan karye 54 nefer ile meskûndü. Bunlardan bir tanesi İmam, 2'si Ehl-i berat, 3'ü ise Taşcıdır (BOA.TTD 23:72; KKA.TTD 75:36b). Günümüzde Ören adıyla bilinen köyde, 28'i erkek ve 28'i kadın olmak üzere 56 kişi bulunmaktadır.

25. Hala Karyesi: Diğer adı "Çukurca"dır. Sultanönü piyadelerinden mirliva Ahmed Bey tımarıdır. 10 hane, 3 mücerred ve 1 imamdan müteşekkil 14 nefer ile mütemekkindir. Son sayımda ise Dergah-ı Ali müteferrikalarından Ali Bey'in tımarı olarak görülen hala karyesinin nüfusu ise 16 neferden ibarettir. 4 çift, 10 nimçift ve 1 de bennaktan oluşan 15 hane ve 1 de mücerred nüfusu gruplarını oluştururlar (BOA.TTD 23:72; KKA.TTD 75:33b).

26. Pelid Bükü: 1487 tarihli sayımda tek bir nefer ile mütemekkin olan karye 1574'e gelindiğinde 22 neferlik nüfusa sahip hale gelmiştir. Bunlardan 2 tanesinin Piyade olarak kaydedildiği ve bu dönemde köyün Kütahya kal'ası merdanından Ali ve Şaban'ın tasarrufunda olduğu belirlenmiştir (BOA.TTD 23:73; KKA.TTD 75:43a). Bugün aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

27. Sobran Karyesi: 1487 yılındaki sayımda Mehmed veled-i Ayaş tasarrufunda bulunan köyde 5 nefer bulunmaktaydı ve bunlardan biri kötürüm idi. Son sayımda ise, Sobran Karyesi'nin halkı dağınık olduğundan, Kurddöllüğü adlı Karyeden Hasan, Hızır, Veli adlı kişiler ve Malluca-Şahin adlı Karye ahalisi ile haricden gelen kişiler tarafından

tasarruf edilip, öşür vergisi verildiği belirtilmektedir (BOA.TTD 23:73; KKA.TTD 75:34b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

28. Gel-Bulasun Karyesi: 1487 sayımında tımar tarikiyle tasarruf olunduğu belirtilen köyde 2 nefer bulunmaktaydı. 1574 yılı kayıtlarında Hala köyüne bağlı bir mezra olarak geçmektedir. Aynı zamanda daha önce Karye olduğu da belirtilmiş olup nüfus kaydı bulunmamaktadır (BOA.TTD 23:74). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

29. Çene Karyesi: İlk defterlerde kaydı bulunmayan bu köyde 1574 sayımında 58 neferin yaşadığı anlaşılmaktadır. Söğüd Mir-i miranı Seyyid Ali Çavuş'un tımarı olan mezkur karyede belirlenen nüfusun 27'si mücerred, 1'ci çift ve 23'ü bennak olmak üzere 24'ü hane olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde karyeye bağlı Hisarcık, Kargapınarı ve Kargapınarı'na bağlı Darıyeri mezraları bulunmaktadır (KKA.TTD 75:55a). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

30. Bayırkayalı Karyesi: 1487 sayımında 2 nefer ile mütemekkin olan karye 1574 yılında nüfussuz olarak kaydedilmiştir. İlk verilerde Naim bey'in tasarrufundadır (BOA.TTD 23:74; KKA.TTD 75:44a). Günümüzde Bilecik'e bağlı olan Bayırköy isimli köy ile bir ilgisi bulunduğu düşünülebilir. Bu köyde 956 erkek nüfusa karşılık 991 kadın nüfusu bulunmakta olup, toplam nüfus 1947 olarak hesaplanmaktadır. Bilecik'in Vezirhan köyünden sonraki en kalabalık köyüdür.

31. Borucak Karyesi: Sadece son sayımlarda ortaya çıkmış görünen Borucak köyü halkının hepsi piyadedir. Toplam 29 nefer karyede mütemekkindir. Durali Bey'in tımarı olarak kaydedilmiştir (KKA.TTD 75:38a). Günümüzde Osmaneli ilçesine bağlı olan köyde 54 erkek nüfusuna karşılık 49 kadın nüfusu mukayyedir. Toplam nüfus 103 kişiden ibarettir.

32. Sofular Karyesi: Borucak Köyü gibi buraya da Durali bey mutasarrıf olan mezkur karye 55 nefer ile mütemekkindir. Bunlardan 18'i mücerred, 7'si Ehl-i berat olarak görülür (KKA.TTD 75:37a). Günümüzde Bilecik'e bağlı Softalar köyü ile aynı yer olduğu düşünülen köyde bugün 52 erkek ve 48 kadından oluşan 100 kişi bulunmaktadır.

33. Elmapınarı Derbendi Karyesi: Öşür sipahi tarafından alınmaktadır. Buranın sipahisi Kızılsaray'a da mutasarrıf olan Abdullah bin Hasan'dır. Karyede meskun olan

47 neferin tamamı Derbendçidir (KKA.TTD 75:40a). Günümüzde Büyükelmalı ve Küçükkelmalı olmak üzere iki köy olarak Pazaryeri'ne bağlı bir yer durumunda olduğu düşünülmekte ve mezkur köylerden Büyükelmalı'da 60 erkek ve 52 kadından oluşan 112, Küçükkelmalı'da ise 75 erkek ve 83 kadından oluşan 158 kişi bulunmakta, toplam nüfus da 270 olarak hesaplanmaktadır.

34. Karaniderbend Karyesi: Son sayımda görülen karyelerden biri olup Abdullah bin Hasan mutasarrıftır. Karyede meskûn olan 56 neferin tamamı Derbendçi kaydolunmuştur. Söğüd Derbendi için padişah fermanı gereğince piyade ve müsellemler tayfasından derbendçi yazılıp Dersaadet'e arz olunmuştur. "Müsellemler giderilip yerine diğeri yazılsın" diye hükm-i şerif ulaşmadığından, adı geçen piyade ve diğerleri deftere yazıldılar. "Hizmetlerinde olalar" diye Bursa Beyi Abdurrahman Bey Defteri gereğince Defter-i Cedid'e kayd olunmuştur. Kızılsaray, Elmapınarı ve Karaniderbend halkı tarafından ziraat edilen mezra-i Hisarlık adıyla bir mezra vardır (KKA.TTD 75:40b). Günümüzde köyün adına rastlanmamaktadır.

35. Karaardıç Karyesi: Miralay Ömer Bey'in tasarrufunda olan karyede 8 bennak ve 4 ekinli olmak üzere 12 hane ve 13 mücerreden müteşekkil 25 nefer mütemekkindi (KKA.TTD 75:43b). Günümüzde bu isimde bir köye rastlanmamaktadır.

36. Atbaşı: Miralay Ömer bey'in tasarruf ettiği bir diğer köy de Atbaşı olup, burada Çok Karyesi ile beraber kaydedilmiştir. Aralarında 4 de "taycı"nın bulunduğu toplam 14 nefer karyede mütemekkindirler (KKA.TTD 75:44a). Bugün bu isimde bir köye rastlanmamaktadır.

37. Karahaliller Karyesi: Katlıç ve Alan Karyeleriyle birlikte anılmaktadır, adı geçen Karyeler, Avdancık vakıf karye toprağında ziraat edip, öşrünü vakfa, bennâk, adet-i ağnam ve mücerredanını ise sipahiye verirler. Karahaliller Karyesi'nde yerleşmiş bazı aydın müsellemleri vardır ve resm-i duhan (tütün) verirler. 4 bennak 3 mücerred ve 1 imamdan mütevellid 8 nefer karyede meskundurlar (KKA.TTD 75:44a). Günümüzde Pazaryeri'ne bağlı olarak görülen Karahasanlar karyesi ile aynı yer kurulduğu düşünülmekte olan mezkûr köyün nüfusu 38 erkek ve 48 kadından oluşan 86 kişiden müteşekkil olduğu görülmektedir. Katlıç karyesinin, bugünkü adı Geçitli olup, 140 erkek ve 144 kadından oluşan 284 kişi ile meskundur.

38. Avdancık Karyesi: Söğüd'ün tamamen vakıf köylerinden biridir. Kanuni döneminde yapılan sayımda Fahri'l-emirü'l-izam Bahşayış Oğlu İlyas Bey'in vakfına bağlı 48 nefer karyede mütemekkin olup bunlardan 19'unun mücerred olduğu görülmektedir. 23 çift, 2 nimçift ve 3 bennaktan oluşan toplam 28 hane ve muaf zümreden 1 imam nüfusun geri kalan kısmını oluşturmaktadır. 1574 yılına gelindiğinde ise karye nüfusunun 78 nefere çıktığı görülmektedir. 19 çift, 11 nimçift ve 6 bennaktan oluşan 36 hane ve 32 mücerred nüfusu oluşturan gruplar olarak belirtilmiştir (BOA.TTD 453:227a; KKA.TTD 585:278a-b). Ede şey zaviyesine bağlı olarak bir pare yer de bu köy sınırlarında bulunmaktadır (BOA.TTD 453:231b; KKA.TTD 585:283b). Günümüzde 82 erkek ve 80 kadından oluşan 162 nefer vergi neferine sahip olan köy, Osmaneli'ne bağlı durumdadır.

39. Karaviran: Kanuni döneminde Bahşayış oğlu İlyas Bey vakfına bağlı olarak mezkur karyede 12 neferin meskun olduğunu görüyoruz. 1574 yılında karye nüfusunun 39 nefere yükseldiği bunların 23'ünün hane ve 16'sının mücerred olduğu tetkikinden anlaşılmıştır (BOA.TTD 23:228a; KKA.TTD 75:278b). Günümüzde bu köyün adına rastlanmamaktadır.

40. İncepelid mezraası: Şeyh Süleyman Vakfı'na bağlı olarak 1530 yılında 6 nefer, 1574 yılına ait ise 3 nefer kayıtlı bulunmaktadır. Bu bakımdan geçici bir yerleşme olduğu söylenebilir (BOA.TTD 453:229a; KKA.TTD 585:280). Günümüzde bu köyün adına rastlanmamaktadır.

41. Kozca Mezraası: Kozcaköy mezrası içinde Ede Şeyh vakfı'na bağlı olarak Kanuni döneminde 4 çift, 1 nimçift, 1 bennak ve 2 ekinliden oluşan 8 hane ve 5 mücerredten mütevellid 13 nefer kayıtlıdır. 1574 yılında nefer sayısının 24'e, mücerred sayısının da 11'e yükseldiği görülmektedir (BOA.TTD 453:230b; KKA.TTD 585:281a). Günümüzde bu ismi taşıyan bir köye rastlanmamaktadır.

42. Kozgaç Karyesi: ilk defterlerdeki verilere bakıldığında Ede Şeyh oğlu Mahmud oğlu Mehmed'in başkanlığındaki vakfa bağlı bir yerde 19 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 10'u bennak tasarruf ederler. Bundan başka 8 çift ve 9 bennaktan müteşekkil 17 nefer daha kayıtlıdır ki bunların yerini daha sonra "cemaat-i gılmanan" alacaktır. Söz konusu dönemde bahsi geçen toplam 36 neferden başka Orhan Bey tarafından vakfedilen 3 gâvurdan bahsedilmektedir ki vakıf gılmanlarının ortaya çıkış şeklini göstermesi

bakımından önemlidir. Söz konusu köyde Ede Şeyh vakfına bağlı olarak Kanuni döneminde 3 çift, 5 nimçift, 2 bennak ve muaf zümresinden 1 imam olmak üzere 11 hane ve 1 de mücerred ile toplam 12 nefer Müslüman nüfus kayıtlıdır. Köyde ayrıca mezkûr vakfa bağlı “cemaat-i gilmanan” başlığı altında 11 nefer daha kayıtlıdır. Bu şekilde 1530 yılında köy nüfusunun toplam 23 nefer olduğu görülmektedir. 1574 yılında ise vakfa bağlı köydeki Müslüman ve hristiyan nüfusun sayıları eşit görünmektedir. Her iki gruba mensub 14'er nefer kayıtlı olup, toplam nefer sayısı 28 olarak tesbit edilmiştir (BOA.MAD 16016:13; BOA.TTD 23:231a; KKA.TTD 75:283a).

43. Çaltı: mezkûr karyede Mehmed ve Kasım ve Durmuş ve İsa ve Musa adlı hayır sahiplerinin kurduğu çiftlik vakfına bağlı olarak 5 nefer kayıtlıdır. Çiftlikte kayıtlı bu kişilerin hayır sahiplerinin kendileri olduğu aşikârdır. Çünkü 1574 yılında çiftlikte herhangi bir nüfus kayıtlı bulunmamaktadır (BOA.TTD 453:232a; KKA.TTD 585:284a). Çaltı karyesi günümüzde Söğüd'ün en kalabalık köyü durumunda olup, 784'ü erkek ve 839'u kadın olmak üzere toplam 1623 kişi ile mukayyedir.

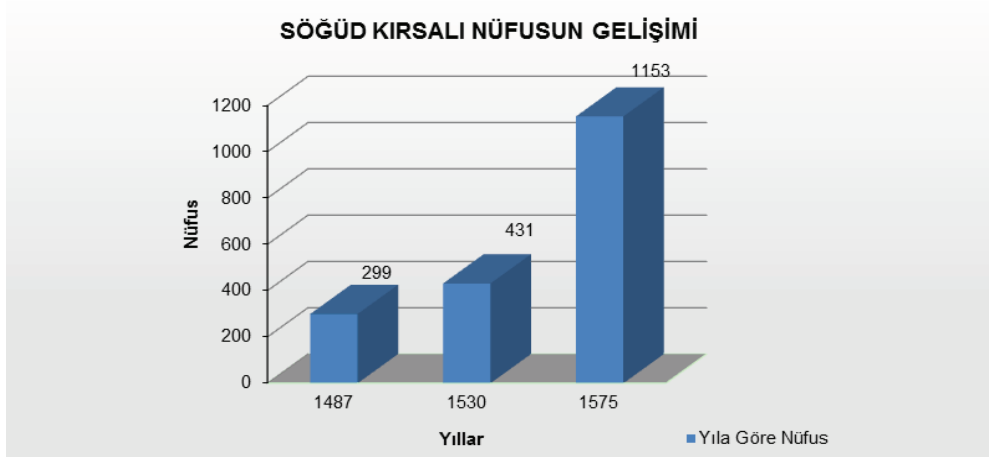
Listede yer almayan Esri köyünün ise günümüzde Söğüd'e bağlı Yakacık köyü olduğu anlaşılmış olup, günümüzde köyün nüfusu 137 erkek ve 131 kadından oluşan 268 kişiden ibarettir.

Hüdavendigâr Sancağına bağlı bulunan Söğüt'te ilk sayımda 36 köy, 3 Mezraa ve 2 Çiftlik kaydedilmiştir. 1521 yılında yapılan sayımda ise 37 köy kayıtlıdır. 1585 yılına ait son sayımlara gelince, Söğüt nahiyesine tâbî köy sayısının, biraz daha artış göstererek 43'e yükseldiği görülmektedir. Mezraa sayısı 11'e, çiftlik sayısı da 6'ya yükselmiştir.

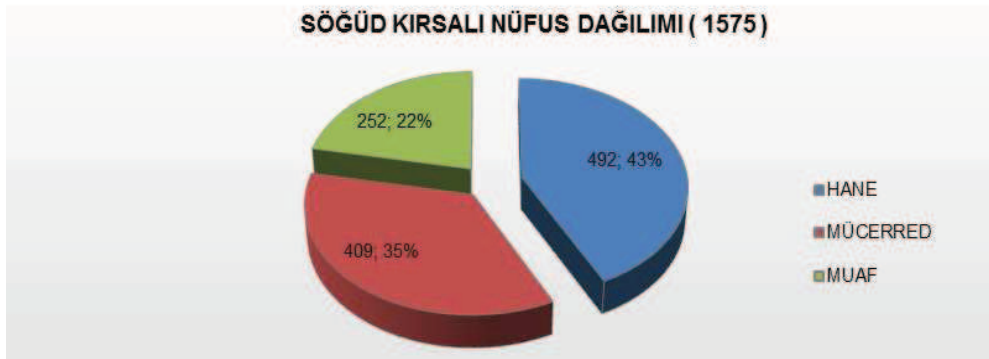
Söğüd kırsalındaki nüfusun, 1487 yılından 1530 yılına kadarki toplam artış oranı yaklaşık %45'i bulmaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında ise bu artış yaklaşık %168'e ulaşmaktadır (bkz. Şekil 25) . Artışın yüzyılın ilk yarısına göre daha fazla görünmesinde, bu dönemlere ait olan defterlerin eksik olması etkili olduğu gibi, bu durum, diğer sancak çalışmalarında da belirtildiği üzere sebebi açıklanamayan olağanüstü nüfus hareketliliği şeklinde de açıklanabilir. Yüzyılın sonunda tesbit edilen kırsal kesim nüfusunun %43'ü hane, %35'i mücerred ve %22'si de muaf statüsünde olup, mücerred ve muaf kesimdeki büyük yükseliş dikkat çekicidir (bkz Şekil 26). Grafikte de görüleceği üzere, Söğüd nahiyesinde hanelerin yükselişi, yüzyılın ilk

yarısında yaklaşık %125, ikinci yarısında ise yaklaşık %50 oranında gerçekleşmiştir. Mücerredlerdeki artış oranı ise yüzyılın ilk yarısında yaklaşık %50, ikinci yarısında ise neredeyse üç misli şeklinde görülmektedir. Muaf zümreleri temsil eden gruplar ise, ilk iki sayımda en fazla 30 sayısına ulaşabilmişken, yüzyılın sonunda 252 kişi kayıt altına alınmıştır (bkz Şekil 27). Muaf zümrenin yükselişinde kurulan vakıflarla Söğüd'ün şenlendirilmesinin, yani bu vakıflar için hizmet edenlerin sayısının çoğalmasının amil olduğu söylenebilir. Mücerred sayısındaki büyük yükselişe ise çeşitli sancak çalışmalarında aynı türden önermeler getirilmiştir.

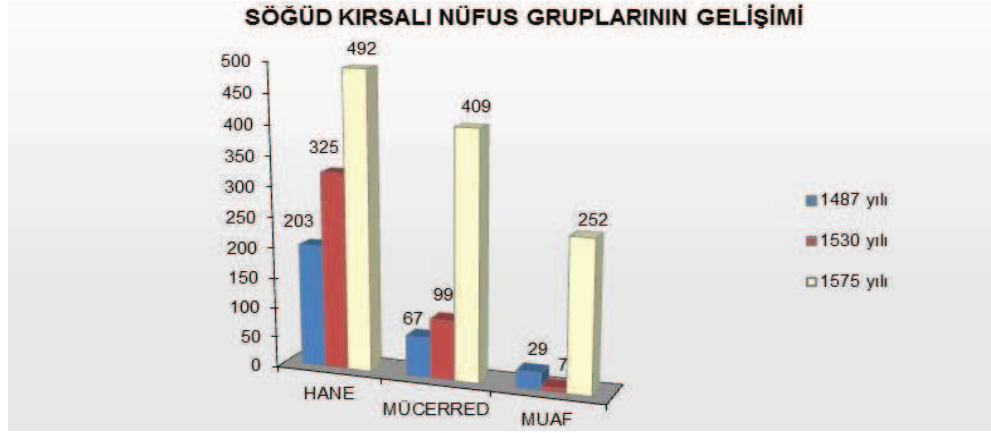
Şekil 25: Söğüd Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 26: Söğüd Kırsal Nüfusunun Dağılımı

Şekil 27: Söğüd Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5.4.4. Gölpazarı Nahiyesi

1.Horti: ilk sayımda 6 hane, 1 mücerred olan nüfus, 166 numaralı defterdeki sayımda 9 hane ve 4 mücerredten oluşan 13 nefere kadar yükselmiştir. Son sayımda Abdurrahman paşa veled-i Dergah-ı Ali müteferrikalarından Mehmed Çelebi'nin zeameti durumunda olan köyün nüfusu 1'i Bazdar olmak üzere 4 hane ve 2 mücerredten kurulu 6 vergi neferine kadar düşmüştür ki nüfusu azalan ender köylerden biridir (BOA.TTD 23:120; KKA.TTD 80:188b).

2. Küçük Mededlü: ilk sayımda 5 hane ve 3 mücerredten kurulu karye nüfusunun sonraki sayımlarda 2 nefere kadar düştüğü görülmektedir. 80 numaralı deftere göre zeamet tarihiyle tasarruf edilmekte olup vergileri Horti köyüne mutasarrıf olan Mehmed Çelebi'ye aittir (KKA.TTD 80:189a). Küçük Mededli Köyü ile Mededli köyünün yan yana olduğu düşünülürse, bugün eski Mededli ile birleşerek tek bir köyü meydana getirdikleri düşünülebilir.

3. İncirli: Sadece son sayımda karşımıza çıkan İncirli Mehmed Çelebi'nin zeameti statüsünde olup, 9 hane ve 2 mücerreddden kurulu 11 vergi nüfusuna sahipti (KKA.TTD 80:189b). Günümüzde hala varlığını aynı isimle sürdüren İncirli'de 42 erkek ve 46 kadından oluşan 88 kişi yaşamaktadır.

4. Susuz: Susuz köyünün iki kez kaydedildiği, yani iki hisseli olduğu görülmektedir. İlk hissedeki ilk sayımda 9 hane, 1 mücerred; ikinci sayımda 8 hane 3 mücerred olan

nüfusun son sayımda sadece 3 neferden ibaret olduğunu görmekteyiz (KKA.TTD 80:189b).

Bazdar tımarı hissesinde ise daha fazla nüfus görülür. Son sayımda 10 hane ve 11 mücerred toplam 21 nefer ile mukayyedir. Son sayımda köy nüfusunun 24 olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Küçüksusuz ve Büyüksusuz olmak üzere ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Küçük Susuz köyünde 42 erkek ve 40 kadından mütşekkil 82 kişi meskûn iken, Büyüksusuz köyünde 49 erkek ve 54 kadından oluşan 103 kişi yaşamaktadır.

5. Çeltikçi: İlk sayımda 20 hane ve 6 mücerredten oluşan nüfusun 166 numaralı defterde mukayyed ikinci sayımda 14 hane ve 6 mücerredten oluşan 20 vergi neferine gerilediği anlaşılmaktadır. Son sayımda ise nüfus 10 hane ve 4 mücerreddden oluşan 14 nefere gerilemiştir (BOA.TTD 23:121; KKA.TTD 80:190b). Köyde Mehmed Fakı bin Hüseyin ve Mustafa bin Mehmed'in kurduğu vakıf da bulunmaktaydı (BOA.TTD 453:226a; KKA.TTD 585:274a). Bugün aynı adı taşıyan bir köy bulunmamakla beraber nehir kıyısında bir yerde kurulmuş olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz.

6. Yenice: Sadece son sayımda yer alan karyede 18 vergi neferi meskûn olarak görünmektedir. Defter-i Hakani kâtiplerinden Abdürrezzak'ın zeameti olarak tasarruf olunmaktadır (KKA.TTD 80:190a). Günümüzde Gölpazarı'na bağlı olan Küçükyenice köyünde 66 erkek nüfusa karşılık, 65 kadın nüfusundan oluşan 131 kişi meskûn bulunmaktadır.

7. Kıran: Yenice karyesi gibi Abdürrezzak'ın zemaeti tasarrufunda bulunan köyde 11 vergi neferi bulunmaktadır (KKA.TTD 80:190a). Günümüzde aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamakla beraber, Küçükyenice köyüne yakın bir yerlerde kurulmuş olabileceği düşünülebilir.

8. Sürüm: ilk sayımda 4 hane ve 1 mücerredten oluşan 5 neferlik vergi nüfusu, son sayımda 9 hane ve 10 mücerredin oluşturduğu 19 nefere yükselmiştir. Ayrıca Sürüm'e yakın bir mezrada ilk sayımda Ahmed Fakı vakfına bağlı olarak 3 nefer daha mukayyetti. Nişancı Mehmed paşa vakfına bağlı olarak 3 hane ve 1 mücerredten oluşan 4 nefer de eklenince ilk sayımda nüfusun 12 olduğu görülür (KKA.TTD 80:190b; BOA.TTD:453:275b).

9.Sürmeli: Bu ad ile 4 adet karye kaydedilmiştir. İlk olarak “karye-i Sürmeli Aluç dahi derler” notuyla kaydedilen köye son sayımlara göre “be-nam Gayreti” zeamet, “Abdi ve Yakub” ise tımar tarikiyle mutasarrıflardır. İlk sayımda karyede 16 hane, 2 mücerredten müteşekkil iken 166 numaralı defterde nüfusun 25 hane ve 13 mücerredten oluşan 38 nefere yükseldiği görülmektedir. Son sayımda ise 35 hane ve 18 mücerred ile toplam 53 nefer ile nüfusu yükselen bir köy görüntüsü arz etmektedir. 53 nefer arasında 11 Müsellem ve 6 Piyade muaf zümreden olarak bulunmaktaydı (KKA.TTD 80:191b).

İkinci olarak yapılan kayıta ise “cebe tımarı demekle meşhur” olduğu belirtilen mezkûr karye de son sayımda Gayreti’nin zeameti durumundadır. İlk sayımda 12 hane, 2 mücerred, ikinci sayımda 9 hane, 3 mücerred ve son sayımda da 9 hane ve 6 mücerred nüfusuyla statik bir nüfus yapısına sahiptir. Muaf zümreden olarak sadece, 1 imam kayıtlıdır (KKA.TTD 80:196a).

Üçüncü kayıta ise Sürmeli “nam-ı diğer Çavuş” olarak kaydedilmiştir. Söz konusu karye Yakub’un tımar tarikiyle mutasarrıf olduğu bir hisseye tekabül etmekte olup, ilk sayımda 14 hane ve 6 mücerred son sayımda ise 10 hane ve 6 mücerredten oluşan vergi nüfusuna sahiptir (KKA.TTD 80:204a).

Son olarak “Bulduk tımarı demekle meşhur” notuyla kaydedilen bir diğer Sürmeli köyüne son sayımda, Ali adında bir tımar eri mutasarrıftır. İlk sayımda 5 hane ve 2 mücerred son sayımda ise 3 hane ve 5 mücerredlik nüfusuyla mukayyedir. Sürmeli karyesinin bu 4 kayıta toplam nüfusunun ilk kayıta 59 iken ikinci sayımda 50’ye düştüğü son sayımda ise yaklaşık iki kat artarak 92’ye yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Sürmeli mezrasında da hacı Fakı vakfına bağlı olarak ilk kayıta 1 nefer görülürken sonradan vakfa bağlı bir vergi nüfusu kaydedilmemiştir (KKA.TTD 80:206b).

10. Toy Deresi: İlk sayımda 32 hane, 7 mücerred; ikinci sayımda 28 hane, 12 mücerred vergi nüfusu olmak üzere, XVI. yüzyılın ilk yarısında statik bir görüntü arz eden nüfus artış hızı, yüzyılın son yarısında %100 civarında seyretmiştir. 80 numaralı defterdeki verilere göre iki hisse halinde bulunan köyde toplam 94 nefer bulunuyordu. Bunlardan 41 neferi Piyade-piyade-i Sultanönü-, 1 neferi de Doğanlı olarak kaydedilmişlerdi. İlk sayımda köye Hüdavendigâr Piyade Mirlivası Hamza Bey; son sayımda ise Dergah-ı Ali Çavuşlarından Ahmed mutasarrıflardı (KKA.TTD 80:192b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

11. Mededli: İlk Sayımda Ankara piyade Mirlivası Süleyman Bey'in mutasarrıfı bulunduğu köyde vergi verenlerin nüfusu 19 hane, 2 mücerred; ikinci sayımda 19 hane ve 4 mücerredten oluşmaktaydı. Son sayımda köyün vergilerine mutasarrıf olan Mirliva Pervane Bey'in hissesine vergi verenlerin sayısı 142 nefere yükselmiştir. Bunlardan 61'i mücerred, 8 çift, 19 nimçift, 9 bennak ve 7 ekinli olmak üzere 43'ü hane idi. 43 nefer Piyade, 1 Sipahi, 2 Zaviyedar, 1 Şeyh ve Muhassıl ve 2 mu'tak ise nüfus grubunun muaf kesimini oluşturuyorlardı (KKA.TTD 80:193a). Köyde ayrıca yayasancağı beyi Sungur bin Abdullah ve kardeşi Fatma Hatun bin Abdullah'ın kurdukları vakıflar bulunmaktaydı (BOA.TTD. 453:225a; KKA.TTD 80:273b). Günümüzde Osmaneli ilçesine bağlı olan mededli köyünde 205 erkek ve 233 kadın nüfusunun oluşturduğu 438 kişi bulunmaktadır.

12. Öyük: Köyde ilk sayımlara göre 20 hane ve 3 mücerred ve akabinde 18 hane vergi nüfusu kaydedilmiştir. Dergah-ı Ali müteferrikalarından Abdurrahman Paşa veled-i Mehmed Çelebi'nin zeameti olarak tasarruf edilen köye son sayımlara göre ise Ankara piyade Mirlivası Pervane Bey mutasarrıftır. Bu dönemde 14'ü Piyade olmak üzere 55 nefer bir hissede, 3 nefer ise diğer hissede olmak üzere 58 nefer toplam vergi nüfusu göze çarpmaktadır (KKA.TTD 80:194a-b).

13. Karacalar: Sadece son sayımda karşımıza çıkan köyde 11 hane ve 17 mücerredten müteşekkil 28 nefer yaşamaktaydı. Bunlardan 4'ünün muaf zümreden olarak Piyadelerden oluştuğu gözlenmektedir (KKA.TTD 80:194b). Günümüzde Gölpazarına bağlı olup, ismi değişmeyen köylerden olan Karacalar'da 16 erkek ve 28 kadından oluşan yalnızca 44 kişi meskûn bulunmaktadır.

14. Fındıcak: Fındıcak köyü, tüm sayımlarda iki hisse olarak ele alınmıştır. İlk hissenin son sayımlarda Dergah-ı Ali Çavuşlarından Mehmed'in tasarrufuna bırakıldığını müşahede ediyoruz. Bu hissede nüfus ise şöyle bir gelişme takip etmektedir. 12 hane, 4 mücerredten oluşan nüfus, 11 hane ve 9 mücerrede yükseldikten sonra 5 hane ve 10 mücerredde kalmıştır. İkinci hissede ise nüfus gelişimi daha farklı bir seyir izlemiştir. İlk sayımlarda sadece 6 haneden ibaret iken, ikinci sayımda 6 hane ve 5 mücerred ve son olarak 24 hane ve 46 mücerredten müteşekkil 70 nefere kadar yükselmiştir. Böylece köyün toplam nüfusunun gelişimine bakacak olursak; 22 neferden 31 nefere, daha sonra ise 85 nefere yükseldiğini görebiliriz (KKA.TTD 80:195a,205b).

15. Dokuz: Her sayımda kaydına rastladığımız kadim köylerden olup, nüfusunda önce azalma daha sonra ise fazlalaşma meydana gelmiştir. İlk sayımda 16 hane ve 8 mücerred, ikinci sayımda 14 hane ve 6 mücerred, son sayımda ise 12'si Piyade, 5'i Müsellem ve 1'i de Doğancızade olmak üzere toplam 70 nefer vergi nüfusu tesbit edilmektedir. Günümüzde Gölpazarı'na bağlı olarak mezkûr köyde sadece 16 erkek ve 20 kadından oluşan 36 kişi yaşamaktadır.

16. Bel-Kilise: Nüfusunun ilk sayımlarda statik kaldığını gördüğümüz köyün son sayımlardaki az miktardaki artışı tesbit edilmektedir. İlk sayımlarda 10 nefer iken son neferde 26 nefere yükselmiştir. Son sayımlarda Çeri Sürücü Fazlullah tımar tarikiyle köyün vergisine mutasarrıftır (BOA.TTD 23:122; KKA.TTD 80:196b). Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı olarak Belkese adını alan köyde 87 erkek ve 106 kadından oluşan 193 eşhas bulunmaktadır.

17. Dere: Köyün nüfusunun XVI. Yüzyılın son yarısında büyük bir artış gösterdiğini görmekteyiz. Son sayımlarda Çeri Sürücü Fazlullah'ın tımarı olarak gözüken mezkûr köyde ilk sayımlarda 15 hane, 5 mücerred ve 16 hane 3 mücerred tesbit edilmiş iken, 80 numaralı defterdeki verilere göre 46 hane ve 61 mücerreden müteşekkil 107 neferlik vergi nüfusu köyün 5 katlık bir nüfus artışına maruz kaldığını göstermektedir. Bu neferlerin arasında 2'şer adet Bazdar ve Doğancı'nın varlığı dikkat çekmektedir (KKA.TTD 80:197a).

Bundan başka Dere köy mezrasında ilk sayımda Süleyman Fakı ve Hızır Fakı vakfına bağlı 5 neferlik nüfus daha bulunmaktaydı ki bunun son sayımda ortadan kalktığı görülmektedir (BOA.TTD 453:220b; KKA.TTD 80:267b). Günümüzde Yenipazar'a bağlı olan köyde 8'i erkek 6'si kadın olmak üzere sadece 14 kişi yaşamaktadır.

18. Bedi: İlk sayımlarda Çiftlik olarak nüfussuz kaydedilen köyün yüzyılın sonunda köy haline gelip şenlendiği gözlenmektedir. Sadece 7 nefer vergi nüfusuna sahip köyde 4 haneyi oluşturanlar Bazdar ve Doğancılarıdır (KKA.TTD 80:197b). Günümüzde ismi Üzümlü olarak değiştirilen köy, Gölpazarı'na bağlı olup, 108 erkek nüfusa karşılık, 139 kadın nüfusuyla mukayyedir. Köyün toplam nüfusu 247'yi bulmaktadır.

19. Teyran maa Çavuşlu: Son sayımda çeri sürücü Fazlullah'ın tımarı olarak kaydedilmiş bulunan köyde ilk sayımlarda 8 hane, 4 mücerred ve 14 hane, 1 mücerred

nüfus meskûn iken; son sayımlarda 18 hane, 10 mücerredten müteşekkil 28 nefere yükselmiştir. Bu dönemde Teyran köyü Çavuşlu köyü ile beraber anılmaktadır (KKA.TTD 80:198a). Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı olan köy, Esenköy adı ile mukayyed olup, 81 erkek ve 84 kadından oluşan 165 kişi ile mütemekkindir.

20. Kundan: Nişancızade Hüseyin Çelebi'nin zeameti durumunda olan köyde ilk dönemlerden itibaren nüfus istikrarlı bir artış göstermektedir. 14 hane ve 5 mücerredten oluşan nüfus daha sonra 16 hane ve 14 mücerredten oluşan 30 nefere yükselmiştir. Son sayımlarda ise 29 hane, 26 mücerred ve 1 Çobandan müteşekkil 56 nefer ile meskûn olduğu anlaşılmaktadır (KKA.TTD 80:198b).

21. Çukurviran: köy nüfusundaki artışın neredeyse statik seyrettiği görülmektedir. İki hisse olarak kaydedilen köyün bir hissesine Nişancızade Hüseyin Çelebi diğer hissesine ise yine Nişancızade ile beraber Hasan ortak mutasarrıftır. İlk hissede “Çukurviran nam-ı diğer Kozcaviran” notu bulunmakta olup ilk sayımda 5 neferlik nüfusu son sayımda 14'e yükselmiştir. İkinci hissede ise nüfus 27 neferden önce 20'ye düşmüş sonra ise 23'e yükselmiştir. Genel toplamda ise köy nüfusu 32'den 37'e yükselmiştir ki buna yüzyıllık dönem içinde bir artış demek doğru olmayacaktır (BOA.TTD 23:120; KKA.TTD 80:199a). Günümüzde Çukurören ismi ile anılan köyde yalnızca 12 erkek ve 13 kadından müteşekkil 25 kişilik bir grup yaşamaktadır.

22. Tataroğlu: Gölpazarı'na bağlı küçük köylerden biri olup her dönem nüfusu aynı kalmıştır. 4-5 neferlik nüfusa sahip bulunan köye son sayımda Bayezid adında bir tımar eri mutasarrıftır (KKA.TTD 80:199b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir yerleşim birimi bulunmamaktadır.

23. İl-Mümin: Sadece son defterde mukayyed olan köyde 3 hane ve 3 mücerredten oluşan 6 neferlik vergi nüfusu bulunmaktaydı. Köyün ilk sayımda İbrahim Fakı tasarrufunda olan 2 neferi bulunmaktaydı. Son sayımda yukarıda bahsi geçen 6 neferin yanı sıra Halil Fakı ve İsmail Fakı tasarrufunda bulunan 17 nefer kayıtlıdır ki böylece köyün toplam nüfusunun 23 olduğu görülmektedir (KKA.TTD 80:199b). Günümüzde bu ismi taşıyan bir yerleşim birimine tesadüf edilememiştir.

24. Tuzaklı: Karyenin yüzyılın son yarısında oldukça geliştiği görülmektedir. İlk sayımlarda 7 ve 5 hane olarak gösterilen köyün nüfusu yüzyılın son çeyreğinde 39 hane

ve 38 mücerredten oluşan 77 nefere yükselmiştir. Bunlardan 10'u Piyade, birer Hatip ve Bazdar, iki tane de Doğancızade muaf grupları temsil etmekteydiler (KKA.TTD 80:200a).

Köye bağlı bir mezrada ilk sayımda Ahmed Fakı vakfına bağlı olarak kayıtlı bulunan 5 neferlik vergi nüfusunun son sayımda ortadan kalktığı müşahede edilmektedir (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:266b). Günümüzde Söğüd ilçesine bağlı olan köyde 126 erkek ve 112 kadından oluşan 238 kişi bulunmaktadır.

25. Günay: İlk sayımda 11 hane ve 2 mücerred, ikinci sayımda 9 hane ve 8 mücerred son sayımda ise 22 hane ve 13 mücerredlik nüfusuyla istikarlı bir köy görünümündedir. Köy nüfusu içinde muaf gruptan olmak üzere 5 ehl-i berat ve 1 Âmâ göze çarpmaktadır (KKA.TTD 80:200b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir yerleşim birimine tesadüf edilememiştir.

26. Yahya Viranı: Sadece son sayımda karşımıza çıkan köyde 14 vergi nüfusu mukayettir ki bunlardan 6'sı hane ve 8'i mücerredir (KKA.TTD 80:201a). Köyün nerede kurulmuş olabileceği konusunda henüz bir fikre sahip bulunmuyoruz. Günümüzde köyün esamisine rastlanmamaktadır.

27. Hızır: 166 numaralı defterde mezraa olarak kayıtlı bulunan köyün son sayımda sadece 8 nefer ile meskun olduğunu görmekteyiz (KKA.TTD 80:201a). Günümüzde köyün yeri belli değildir.

28. Halil: 166 numaralı defterde mezraa olarak gösterilen, sonradan köye dönüşen bir başka yerleşim birimi de bu köydür. Son sayımda 1 hane ve 3 mücerredin oluşturduğu 4 nefer tesbit edilmiştir (KKA.TTD 80:2041b). Bu isimli bir köye rastlanmamıştır.

29. Akbaş: ilk sayımda 4 hane, ikinci sayımda ise 4 hane, 5 mücerred ile meskûn olan köy son sayımda nüfustan hali kalmıştır. Terk edilen köylerden biri durumundadır (KKA.TTD 80:198a). Bugün aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

30.Köseli: Son sayımda köydeki nüfusun 13 nefere kadar yükseldiği görülmektedir (KKA.TTD 80:202a). Aynı ismi taşıyan bir köy bugün bulunmamaktadır.

31. Haydan: nüfusu peyderpey azalan köylerden biri durumunda olan köye son sayımda Haydar ve Piri adlarındaki tımar erleri tasarruf etmekteydi. İlk sayımda 16

hane, 2 mücerred; ikinci sayımda 9 hane, 3 mücerred; son sayımda ise 3 hane ve 1 mücerred nüfus ile kayıt altına alınmıştır (KKA.TTD 80:202b). Bugün yeri belli değildir.

32. Çayır: 166 numaralı deftere göre 4 hane ve 1 mücerred olan köy nüfusu son sayımda 2 neferden ibaret kalmıştır (KKA.TTD 80:203a). Bugün yeri belli olmayan yerleşim birimlerdendir.

33. Eskiciler: Ali Paşa vakfına bağlı olan köy iki hisse halinde yazılmış olup tek hissesinde nüfus tesbit edilmiştir. Mezkûrlar Durud Şeyh'in vakıf toprağında ziraat edip, öşrünü vakfa, bennak, mücerred, adet-i ağnam ve resm-i arusane ile bad-ı hevasını sipahiye veriyorlardı. 26 nefer olarak görülen nüfus içinde 1 Sipahi ve 3 Sipahizade muaf zümreyi temsil etmekteydiler. Günümüzde hangi yerleşim birimini işaret ettiği belirlenememiştir.

34. Çiftlik: ilk sayımdan itibaren nüfuslu köylerden biridir. 17 hane ve 4 mücerredten oluşan nüfus 166 numaralı defterde 13 hane ve 9 mücerrede düşmüştür. Son sayımda ise 20 hane ve 35 mücerredten oluşan 55 neferlik nüfusuyla mukayyedir. Bunların içinde muaf zümreden olarak birer Müsellem, Sipahizade ve ehl-i berat, 2 Sipahi ve 3 Muhassıl bulunmaktadır (KKA.TTD 80:204b). Günümüzde 38 erkek ve 47 kadından oluşan 85 kişinin yaşadığı küçük bir köy durumundadır.

35. Poladlı: ilk sayımda 12 hane, 4 mücerred; ikinci sayımda 4 hane ve 6 mücerred olarak kaydedilen köyde görünüşte bir nüfus kaybı var gibi gözükse de son sayımda 10 hane ve 8 mücerred nüfusuyla toplam 18 nefere yükselmiş ve statik bir gelişme göstermiştir. Nüfusun içinde 3 Piyade bulunmaktadır (KKA.TTD 80:205a). Köyde Seydi Fakı'nın vakıf yeri bulunmaktaydı (BOA.TTD 453:218a; KKA.TTD 585:264b). Bugün hangi yerleşim birimin yerini işaret ettiği belirlenememiştir.

36. Belen: İlk sayımda 10 hane, ikinci sayımda ise 12 hane ve 10 mücerredten oluşan 22 nefer ile meskûn olan köyün nüfusu son sayımda 21 hane ve 46 mücerredten oluşan 67 nefere yükselmiştir. Bunlardan biri Bazdar olarak mukayyedir. Son sayımda Muhammed ve Eymirza adlı tımar erlerinin tasarrufundadır (KKA.TTD 80:206a).

Köye bağlı mezrada Durud şeyh'in vakfına bağlı olarak da ilk sayımda 4, ikinci sayımda ise 5 nefer vergi nüfusu bulunmaktadır (BOA.TTD 453:218a; KKA.TTD

585:264b). Bunlarla beraber köy nüfusunun 26'dan 72'ye yükseldiği görülmektedir. Günümüzde Gölpazarı'na bağlı Büyükbelen köyü bulunmakta olup, köyün nüfusu 100 erkek ve 120 kadından oluşan 220 kişiye kadar ulaşmıştır. Bundan başka Osmaneli'ne bağlı olarak 240 nüfuslu Belenalan, 41 nüfuslu Doğubelenören ve 130 nüfuslu batıbelenören köyleri bulunmaktadır.

37. Devlethan: İkinci sayımdan itibaren kaydedilmeye başlanan Devlethan bir mezraa iken, son sayımda köy haline gelen 2 hane ve 3 mücerredten oluşan 5 neferlik bir köy durumundadır. Son sayımda Eymir adında bir tımar erbabının tasarufundadır (KKA.TTD 80:206b). Günümüzde bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

38. Hacı: Mutasarrıfı Devlethan köyü ile aynı olan mezkur köy, ikinci sayımdan itibaren mezraa olarak anılmaya başlamış, son sayımda ise 4 neferlik bir köy konumuna gelmiştir (KKA.TTD 80:206b). Günümüzde bu köyde 19 erkek ve 18 kadından oluşan sadece 37 kişinin varlığı kayıt altına alınmıştır.

39. Kara: İlk sayımda 11 hane, 4 mücerred; ikinci sayımda ise 9 hane ve 7 mücerred nüfusuyla statik bir nüfus hareketliliğine sahip olduğu gözlenen köyün, son sayımda nüfusunda biraz kıpırdanma görülmektedir. 10 hane ve 16 mücerredin bulunduğu köyün bahis konusu nüfusu içinde 3 Mutak bulunmaktadır (KKA.TTD 80:207a). Günümüzde Pazaryeri'ne bağlı olan Karaköy olduğunu düşündüğümüz köyde, 396 erkek ve 427 kadından oluşan 823 kişinin meskûn olduğunu görüyoruz.

40. Doğancılar: Sadece son sayımda karşımıza çıkan köyde, 15 hane ve 10 mücerredten oluşan 25 neferlik nüfus söz konusudur. Mezkûr köyde “cemaat-i Bazdaran” adıyla 13 nefer bazdarlık yapan muaf grup bulunmaktaydı (KKA.TTD. 80:207b).

İlk sayımda ise mezraa olarak kayıtlı bulunan köyde Vakf-ı Köpek Şeyh'e bağlı olarak 6 nefer kayıtlı iken son sayımda köye dönüşen mezrada nüfus yukarıdaki şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birer tanesi Doğancı ve Doğancızade olarak kayıtlıdır (BOA.TTD 453:223a). Günümüzde 35'er erkek ve kadının mukayyed olduğu köyde toplam 70 kişi yaşamaktadır.

41. Bayramlı: Sadece son sayımda kayıtlı görülen karyelerden olan Bayramlı'da 21 hane ve 13 mücerredten oluşan 34 nefer bulunmaktaydı. Bunlardan birer tanesi Pir ve

Mutak olarak görülmektedir (KKA.TTD 80:208b). Günümüzde bu ismi taşıyan bir köye rastlanılmamıştır.

42. Kayaagzı: İlk sayımda 1 nefer ile meskûn olan köyün son sayımda ahaliden hali kaldığı görülmektedir (KKA.TTD 80:192b). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

43. Derecik: Bazdar tımarı olan köyün ilk sayımda 6 hane ve 1 mücerred nüfusu bulunuyordu. İkinci sayımda 7 hane ve 1 mücerred nüfusuyla mukayyed olan köy, son sayımda 7 hane ve 4 mücerred, toplamda ise 11 nefer ile mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:308). Günümüzde Derecikören olarak anılan köyde, 18 erkek ve 26 kadından oluşan 44 kişi meskûn bulunmaktadır.

44. Seğid mezraası: Son sayımda “nam-ı diğer Kasaplar” olarak anılan, son iki sayımda mukayyed olan mezraa son sayımda 12 hane ve 2 mücerred ile meskûndur. Son sayımda karye statüsüne geçen karyede meskûn olanlar “Çakırcılar” olarak mukayyed olup, “Görenç” çıkardıkları not edilmiştir. İki hisse olarak kaydedilen köyün ikinci hissesinde de toplam 5 nefer “çakırcı” tesbit edilmiştir (Barkan-Meriçli 1988:308). Günümüzde Söğütcük olarak anılan köyde 75 erkek ve 91 kadından oluşan 166 kişi yaşamaktadır.

45. Umurköy: 10 hane 4 mücerred olarak sadece son sayımda meskûn olan köyün neferlerinin “çakırcı” olarak kaydedilip, “görenç” çıkardıkları görülmektedir (Barkan-Meriçli 1988:308). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

46. Yakub: Mezraa iken köy statüsüne kavuşan, son sayımda 6 hane ve 5 mücerred ile meskun olduğu gözlenen köydeki neferlerin “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:309). Bugün hangi yerleşim birimine işaret ettiği bilinmemektedir.

47. Yunus: İlk sayımda mezraa olarak görülen köydeki 8 hane ve 11 mücerredten oluşan 19 neferlik nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:309). Bugün bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

48. Sarı-karye: 12 hane ve 2 mücerredten oluşan 14 neferlik nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:309). Günümüzde Sarıyazı

adı verilen Osmaneli'ne bağlı köy olduğu düşünölebilir. Köyde, 69 erkek ve 66 kadından müteşekkil 135 kişi yaşamaktadır.

49. Pazarlı: İlk sayımda mezraa olarak kayıtlı olan, son sayımda ise köy olarak anılan karyede meskûn olanlar “çakırcı” olup, “görenç” çıkarırlardı. Toplam 7 hane ve 5 mücerreden oluşun 12 neferlik nüfusa sahipti. Yazıca karyesinin yanında bulunuyordu(Barkan-Meriçli 1988:309). Bugün bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

50. Konurlar: İlk kayıttta mezraa, son sayımda ise Sel-bükü köyünün yanında, 5 hane ve 3 mücerreden müteşekkil bir karye olarak kaydedilen köydeki nüfusu “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları belirtilmektedir (Barkan-Meriçli 1988:309). Bugün aynı ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

51. Hasan: İlk kayıttta mezraa, son kayıttta ise karye olarak mukayyed olan birimde 13 hane ve 2 mücerreden oluşun 15 nefer yaşamaktaydı ki bunların “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları belirtilmektedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı olarak Karahasanlar köyünde 38 erkek ve 48 kadından müteşekkil 86 kişi meskûn bulunmaktadır.

52. İsa: İlk kayıttta mezraa iken son kayıttta köy olan birimlerden biri olan karyede meskûn olan 15 hane ve 13 mücerreden müteşekkil nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Bugün bu ismi taşıyan bir köy yoktur.

53. Bahşi: Son sayımda 5 hane ve 4 mücerreden müteşekkil 9 neferlik nüfusuyla mukayyed olan köydeki neferlerin “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları görölmektedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Bugün aynı isimli bir köye rastlanılmamıştır.

54. Hoca: 7 hane ve 3 mücerreden oluşun 10 neferlik nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları görölmektedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Bugün bu isimde bir köy yoktur.

55. İnebeği: 5 hane ve 1 mücerreden oluşun köy nüfusunun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Günümüzde aynı adı taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

56.Ahi Beşir: 4 neferlik nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları belirtilmektedir (Barkan-Meriçli 1988:310). Günümüzde bu Ahi Beşir adını taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

57. Bikari: 4 hane ve 1 mücerreden müteşekkil 5 neferlik nüfusun “çakırcı” olup, “görenç” çıkardıkları mukayyedir (Barkan-Meriçli 1988:311). Günümüzde köyün nerede kurulmuş olabileceği hususunda bir fikrimiz yoktur.

58.Eşlice: Ali Paşa’dan vakıf olan köyün iki hisseye ayrılmış bulunduğu ve ilk sayımda 4 nefer, ikinci sayımda 6 nefer, son sayımda ise 26 nefer olarak mukayyed olan nüfusuyla bu bölümde anılması iktiza etmektedir (KKA.TTD 80:203b). Köyün bugün nerede kurulmuş olabileceği hakkında bir bilgimiz yoktur.

59. Harmankaya: Nişancı Mehmed Paşa’nın Tosya’daki muallimhanesine ve Harmeyn-i’ş-şerifeyn’e vakf olan köyde Kanuni dönemindeki sayım ile son sayımdaki nüfusun değişmediği görülmektedir. İki sayımda da 23 nefer bulunmaktadır (BOA.TTD 531:272; KKA.TTD 585:252b). günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı olan Harmanköy’de 149 erkek ve 161 kadından oluşan 310 kişi bulunmaktadır.

60. Doğan: Nişancı mehmed paşa’nın vakfına dahil olan köy aynı zamanda Harmankaya’ya tabii olarak kayıtlı olup, her iki sayımda da 8 nefer nüfusuyla mukayyedir (BOA.TTD 531:280; KKA.TTD 585:253a). Bugün bu isimli bir köy bulunmamaktadır.

61. Kızılca Meşhed: Nişancı Mehmed Paşa’nın vakfına dahil olup her üç sayımda da 4 neferlik nüfusa sahiptir. Ayrıca mezkûr karyenin mezrasında Hasan Şeyh’in vakfına bağlı olarak ilk sayımda 3, son sayımda ise 7 nefer vergi neferi kayıtlıdır. bunlarla beraber karyenin nüfusu 11’e yükselmektedir (BOA.TTD 453:275a; BOA.TTD 531:280; KKA.TTD 585:253a). Günümüzde bu isimli bir köy bulunmamaktadır.

62. Sil-bükü mezrası: İlk sayımda 5, sonraki her iki sayımda da 26 nefer ile meskun olduğu kaydedilmiş bulunan köy de Nişancı Mehmed Paşa’nın vakfına dahildir (BOA.TTD 453: 276a; BOA.TTD 531: 278; KKA.TTD 585:253b).

63. Koyunlu: Nişancı Mehmed Paşa’nın vakfına dahil olup, ilk sayımda 21, sonraki iki sayımda ise 52 nefer ile mukayyedir. Mezradan karye haline gelen yerleşim

birimlerine örnektir (BOA.TTD 453:276a; BOA.TTD 531:273; KKA.TTD 585:253b). Günümüzde 90'ı erkek 95'i kadından oluşan 185 kişi mezkûr köyde yaşamaktadır.

64. Eğri at: Nişancı Mehmed Paşa vakfına bağlı olan köyde ilk sayımda 5, sonraki iki sayımda ise 16 nefer mukayyedir (BOA.TTD 453:276b; BOA.TTD 531:281; KKA.TTD 585:254a). Köyün bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

65. Kılınc: Çayır mezrası ile beraber kaydedilmiş bulunan köyde ilk sayımda 19, sonraki iki sayımda ise 34 nefer meskun olup, Nişancı Mehmed Paşa'nın mezkur vakfına bağlıdır (BOA.TTD 453:276b; BOA.TTD 531:278; KKA.TTD 585:254b). Çayır mezrası son sayımda karye haline gelmiş ve 2 nefer ile meskun gösterilmiştir(KKA.TTD 80:279). Karaağaç köyü yakınlarında olduğu düşünülen köyün ismi ortadan kaybolmuştur.

66. Karaağaç: “nam-ı diğer Akova” olarak kaydedilen köyde ilk sayımda 29, sonraki iki sayımda ise 39 nefer meskun olup, Nişancı Mehmed Paşa'nın vakfına dahildir (BOA.TTD 453:277a; BOA.TTD 531:278; KKA.TTD 585:255a). Yakın dönemde köyde 50 erkek ve 47 kadından oluşan 97 kişinin mezkûn bulunduğu görülmektedir.

67. Ak ve Alınç: Mihal oğullarının mülkü iken Pir Ahmed Efendi oğlu Tevkii Mehmed Bey, Mihal oğlu Ali Bey'den satın aldığı köyü Tosya'daki imaretine vakfetmiştir. Nişancı Mehmed Paşa vakfına bağlı olan köyde ilk sayımda 24 neferin yanı sıra 28 nefer “cemaat-i Gılmaman” adı altında nüfus mukayyed olup toplam 52 nefer mütemekkindi. İkinci sayımda 59 nefer bulunmaktadır. Son sayımda ise 59 neferin yanında 18 “cemaat-i gılmanan” adı altında gayrimüslim nefer daha kaydedilmiştir ki toplamda 77 nefer nüfusa sahiptir (BOA.TTD 453:277a-b; BOA.TTD 531:270; KKA.TTD 585:255a). Pazaryeri'ne bağlı olan Alınca adlı köyde 21 erkek ve 18 kadından oluşan 39 kişi bulunmaktadır. Gölpazarı'nda bulunan Akköy'de ise, 79 erkek nüfusa karşılık 80 kadının oluşturduğu 159 kişi yaşamaktadır.

68. Çay: “nam-ı diğer Alınç” olarak mukayyed olan köy, Nişancı Mehmed Paşa'nın vakfına dahildir. İlk sayımda 27 neferlik bir nüfusa sahip olan köyde ikinci sayımda 94 nefere ek olarak 30 tane de “cemaat-i gılmanan” adı altında gayrimüslim mütemekkindir. Son sayımda ise nüfusu oldukça düşmüş ve sadece 16 nefer vergi nüfusuyla kayıt altına alınmıştır. Nüfusu dağılan köyler sınıfında yer almaktadır

(BOA.TTD 453:278a; BOA.TTD 531:271-272; KKA.TTD 585:257b). Alınç nam-ı diğer Çay karyesi Bilecik nahiyesindeki Küplü tarzında bir etki alanına sahipti. Civar köyler arasında merkezi bir konumu bulunuyordu. Bugün Çayköy olarak bilinen köyde 77 erkek ve 72 kadından oluşan 149 kişi yaşamaktadır. Yenipazar ilçesi sınırları içinde bulunan Aşağıçaylı'da 27 erkek ve 24 kadından oluşan 51, Yukarıçaylı köyünde ise 37 erkek ve 21 kadından müteşekkil 58 kişi meskûndur.

69. Karaoğlan: “tabi-i Alınç” olarak kayıtlı bulunan içindeki şahıslar içinde “Yayalar” bulunmaktadır. Karye, Nişancı Mehmed Paşa'nın vakfına dahil olup, ilk sayımda 23, ikinci sayımda ise 63 nefer ile meskundur (BOA.TTD 453:278b; KKA.TTD 531:276). Son sayımda yer almamaktadır. Karaoğlan beli adıyla anılan yerin XVII. Yüzyıldan itibaren Köprülü Mehmed Paşa'ya atfen Vezirhan adıyla anılmaya başlamıştır. Günümüzde Vezirhan köyünde 1595'i erkek, 1581'i kadın olmak üzere 3176 kişi yaşamakta olup, en gelişkin köylerden biri durumundadır.

70. Kozca: Nişancı mehmed Paşa vakfına bağlı olan köyde ilk sayımda 15, ikinci sayımda 96 ve son sayımda da 36 nefer bulunmaktadır (BOA.TTD 453:278a; BOA.TTD 531:274; KKA.TTD 585:257a). Çay ve Alınç civarında olduğu düşünölen köyün tam olarak hangi noktaya tekaböl ettiği konusunda bir fikrimiz yoktur.

71. Gömele: “tb Alınç” olarak kayıtlı bulunan köyde ilk sayımda 26; sonraki her iki sayımda da 46 nefer nüfus bulunmaktadır ve Mehmed Paşa vakfına bağlıdır (BOA.TTD 453:278a; BOA.TTD 531:275; KKA.TTD 585:257b). Çayköy civarında yer almaktadır.

72. İğdir: İlk sayımda 11, sonraki her iki sayımda da 40 nefer nüfus ile meskûn olduğu görölen köy, Mehmed Paşa evkafına bağlı olarak kaydedilmiştir. (BOA.TTD 453:278b; BOA.TTD 531:270; KKA.TTD 585:258a).

73. Sorkun: “nam-ı diğer Çöte” olarak adlandırılan köyün Nişancı Mehmed Paşa vakfına dâhil olduğu mukayyedir. Karyede ilk sayımda 23, son iki sayımda ise 60 nefer vergi nüfusunun mukayyed olduğu gözlenmektedir (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:202b). Ayrıca son sayımda tımar hissesinde 36 nefer daha mukayyedir. Bunların 7'si Piyade, 2'si Doğancızade olmak üzere 24'ü hane, 12'si mücerredir (KKA.TTD 80:202a). Son sayımda 96 nefer nüfusun köyde mukayyed olduğu

gözlenmektedir. Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı Soguncukahiler köyü ile bir alaksı bulunduğu düşünülebilir.

74. Akçakavak: Elvan Bey oğlu Sinan Bey'in Geyve'deki imaret vakfına dahil olan köyde ilk sayımda 12 nimçift, 18 ekinli, 7 bennak ve 5 çiftten müteşekkil 42 hane ve 10 mücerredin yanı sıra 1 de muaf grubundan Pirden oluşan 53 nefer bulunmaktadır. Son sayımda ise 74 nefere yükselen karyede dikkat çekici olan mücerred nüfustaki artışa karşın hane sayısındaki düşüştür (BOA.TTD 453:214a; KKA.TTD 585:259b). Günümüzde 33 erkek ve 36 kadından oluşan 69 nefer ile meskündür.

75. Dımışkı: Çandarlı İbrahim paşa oğlu Mahmud Çelebi'nin İznik'te bina ettiği imaretine vakıf olan köyde ilk sayımda 15 çift, 16 nimçift, 13 bennak ve 4 ekinliden oluşan 48 hane ve muaf zümreden 1 Pir'in yanı sıra 27 mücerredden oluşan 76 nefer vergi neferi meskundu. Son sayımda ise 50'si mücerred 106 nefer vergi nüfusu kayıtlıdır ki yaklaşık %40 artış ifade etmektedir (BOA.TTD 453:215a; KKA.TTD 585:261a). Günümüzde adı çımışkı olan köyde 31 erkek ve 30 kadından oluşan 61 kişi yaşamaktadır.

76. Kozköy: Mahmud Çelebi'nin mezkur vakfına bağlı olan köyde ilk sayımda 4 çift, 8 nimçift, 1 bennak ve 6 ekinliden oluşan 19 hane ve 11 mücerredden müteşekkil 30 nefer vergi nüfusu mukayyed iken, son sayımda 22 nefere düşmüştür (BOA.TTD 453:215b; KKA.TTD 585:262a). Günümüzde bu isimli bir köye rastlanılmamıştır.

77. Bozöyük: Bozöyük'te Şeyhler mezarında 3 çift, 5 nimçift, 3'er tane de bennak ve ekinliden müteşekkil 14 hane ve 6 mücerredden oluşan 20 nefer vergi nüfusuna sahip iken son sayımda 27 nefere yükselen köy de Mahmud Çelebi'nin mezkur vakfına dahildir (BOA.TTD 453:216a; KKA.TTD 585:262b). Günümüzde bu isimli bir köye tesadüf edilememiştir.

78. Karaca mezarası: Sadece ilk sayımda (453) karşımıza çıkan mezarada bulunan Karaca Ahmed vakfına bağlı olup 4 nefer ile meskundur (BOA.TTD 453:216b; KKA.TTD 585:263a).

79. Göynücek: İlk kayıтта Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı'nın tasarrufunda olduğu belirtilen vakfa bağlı 3 nefer kayıtlı iken son kayıтта Göl Camii'ne bağlı olarak vakıf raiyetinde 6 nefer kayıtlıdır (BOA.TTD 453:217a; KKA.TTD 585:263b). Günümüzde

Bozüyük'e bağlı bir köy durumunda olan Göynücek köyünde 41 erkek ve 48 kadından müteşekkil 89 kişi yaşamaktadır.

80. Karacağaç mezrası: 453 numaralı deftere göre Bektaş Şeyh ve Mustafa ve Murad Şeyh'in vakfına bağlı olarak 12 nefer vergi nüfusu kayıtlı iken son sayımda nüfustan hali kaldığı gözlenmektedir (BOA.TTD 453:217a; KKA.TTD 585:263b).

81. Kozluca mezrası: Kutlu Bey vakfına bağlı 6 neferle meskun olan mezranın son sayımda nüfusu bulunmamaktadır (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264b).

82. Kozca mezrası: Güvenç vakfı'na bağlı olarak kayıtlı bulunan 2 nefer, son sayımda yoktur (BOA.TTD 453:217b; KKA.TTD 585:264b).

83. Çomaklı: Polad Vakfı'na bağlı olarak her iki sayımda da 2 nefer kayıtlıdır (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a).

84. Elmakulu mezrası: Tekür Şeyh'in vakfına bağlı olarak ilk sayımdaki 2 nefer nüfusun son sayımda yer almadığı görülmektedir (BOA.TTD 453:218b; KKA.TTD 585:265a).

85. Derecik(köy) mezrası: Musa Şeyh vakfına bağlı olarak ilk sayımda görülen 2 neferin son sayımda yer almadığı görülmektedir (BOA.TTD 453:219a; KKA.TTD 585:265b).

86. Kozcaviran mezrası: İlk kayıтта Hüseyin Fakı vakfına bağlı olarak kaydedilen 2 neferin son sayımda yer almadığı görülmektedir (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:266b).

87. Samsam mezrası: İsrail Şeyh'in vakfına bağlı olarak ilk kayıтта 2 nefer görülürken, son sayımda bu neferlerin sayısı 5'e yükselmiştir (BOA.TTD 453:220a; KKA.TTD 585:266b).

88. Kavacık mezrası: Musa Şeyh vakfına bağlı olarak 453 numaralı defterde 1 nefer kayıtlı iken son defterde nüfus kaydı bulunmamaktadır (BOA.TTD 453:221a; KKA.TTD 585:268a). Günümüzde Yenipazar ilçesine bağlı bir köy durumunda olup, 61 erkek ve 74 kadından oluşan 135 kişinin yaşadığı bir köy durumundadır.

89. Köprücüler: Ali oğlu Bayezid ve Cüneyd'in kurduğu vakfa bağlı olarak 6 köprücü nefer kayıtlı iken son sayımda nefer sayısının 8'e yükseldiği görülmüştür (BOA.TTD 453:221a; KKA.TTD 585:268a). Günümüzde Köprücek adıyla anılan köyde 73 erkek ve 86 kadından müteşekkil 159 kişi mütemekkindir.

90. Gökçekaya mezrası: Esenli şeyh'in vakfına bağlı olarak kayıtlı bulunan 3 nefer vergi nüfusunun son sayımda ortadan kalktığı görülmektedir (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a).

91. Akpınar mezrası: İlk sayımda tek nefer kayıtlı iken, son sayımda ahaliden halidir (BOA.TTD 453:221b; KKA.TTD 585:270b). Günümüzde Büzüyük'e bağlı bir köy olan Akpınar'da 321 erkek ve 364 kadından oluşan 685 kişi yaşamaktadır.

92. Kızıkcılar mezrası: İlk sayımda Hızır Şeyh vakfına bağlı olarak her hangi bir nüfus kaydına rastlanmazken son sayımda 3 nefer ile mütemekkin olduğu gözlenmektedir (BOA.TTD 453:222a; KKA.TTD 585:269a).

93. Bayad Karyesi mezrası: Bayram gazi vakfına bağlı olarak 2 nefer kayıtlı iken son sayımda neferlerin sayısı 5'e yükselmiştir (BOA.TTD 453:222b; KKA.TTD 585:270a).

94. Kösedik: Ahmed Fakı vakfına bağlı olarak kaydedilen 2 neferin son sayımda yer almadığı görülmektedir (BOA.TTD 453:222b). bugün Yenipazar ilçesine bağlı bir köy durumunda olan Köşüre ilgi aynı yeri işaret ettiği düşünülebilir. Köşüre köyünde 90 erkek ve 97 kadından oluşan 187 kişi yaşamaktadır.

95. Donuzcu karyesi mezrası: Duman Şeyh'in vakfına bağlı olarak tek nefer kayıtlı iken, son sayımda nüfus kaydı görülmemektedir (BOA.TTD 453:222b).

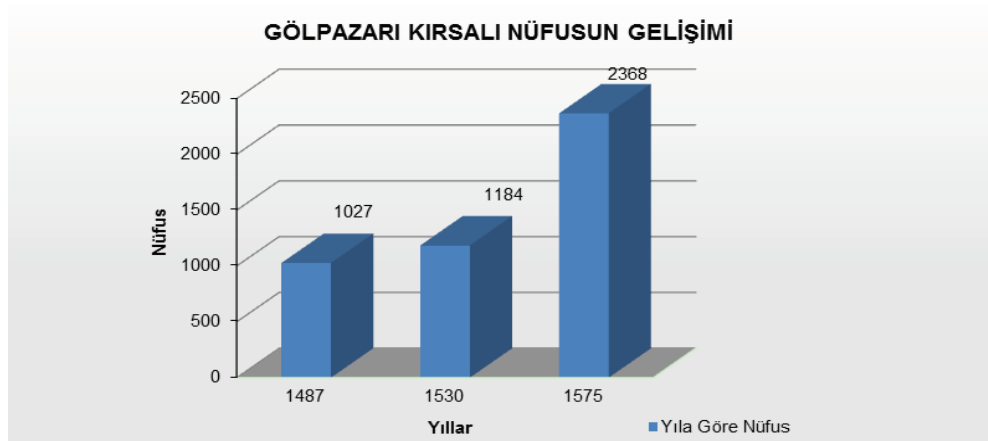
96. Sovıcak-pınar: Hacı Osman Vakfı'na bağlı olarak ilk sayımda kayıtlı bulunan tek neferlik nüfusun son sayımda yer almadığı görülmektedir (BOA.TTD 453:226a). Bugün Osmaneli ilçesine bağlı olan Soğucakpınar, 306 erkek ve 325 kadın nüfusundan oluşan 631 kişilik nüfusuyla Çerkeşli'den sonra ilçenin en nüfuslu köyü durumundadır.

Gölpazarı nahiyesi, kır iskân yerleşimlerinin çokluğu bakımından, en dağınık yerleşme şeklinin ortaya çıktığı nahiye olma özelliğine sahip olduğu gibi, Bilecik'ten sonra kırsal nüfusu en kalabalık ikinci nahiye olarak da dikkat çekmektedir. Söz konusu nahiyeye bağlı olarak yüzyılın başında birçok mezranın köy haline geldikleri, ilk sayımda 1-2

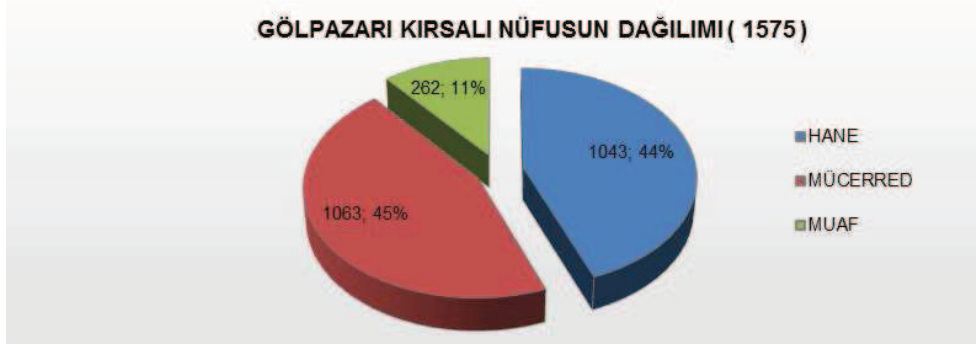
nüfusuyla kayıtlı bulunan birçok mezranın ise daha sonra nüfussuz hale geldiklerini müşahade ediyoruz. Yine yüzyılın ilk yarısına göre köy haline gelerek şenlenme olgusu diğer nahiyelere göre oldukça fazladır.

Gölpazarı nahiyesinin, kırsal nüfus bakımından yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadar, tam olarak %100 artış gösterdiği müşahade edilmektedir (Bkz. Şekil 28). Hane sayısının yüzyılın ilk yarısına oranla yaklaşık %25'lik bir artış gösterdiği görülmekle beraber, genel nüfus içindeki nisbeti %75'lerden %44'e düşmüştür. Nahiyenin kırsal nüfusu değerlendirilirken mücerred sayısındaki büyük artışa dikkat çekmek gerekmektedir. Mücerred nüfus bu dönemde tam 4 kat artış göstermiş ve genel nüfusun %45'ini teşkil ederek nahiyedeki en kalabalık nüfus grubu haline gelmiştir. Muaf zümrelere bakıldığında, yüzyılın ilk yarısında genel nüfus içindeki nisbeti %5 bile değilken, yüzyılın sonunda 42'den 262'ye yükselmiş ve genel nüfusun %11'ini oluşturur hale gelmiştir (bkz Şekil 29). Gölpazarı nahiyesi nüfus gelişimi ve dağılımı bakımından, Anadolu'nun diğer sancak çalışmalarında da görülen genel karakteri sergilemektedir. Bu genel karakter, mücerred ve bennak sayısındaki olağanüstü olarak nitelenen artış, muaf zümrelerin temsilcilerinde görülen belirgin yükseliş ve Osmanlı tımar sisteminin bozulmaya başlamasıyla beraber, tahrir defterlerinde izlenen bu tür gelişmelerin, bu bozulmayla paralellik gösterdiği şeklindeki yorumları kapsamaktadır (bkz Şekil 30).

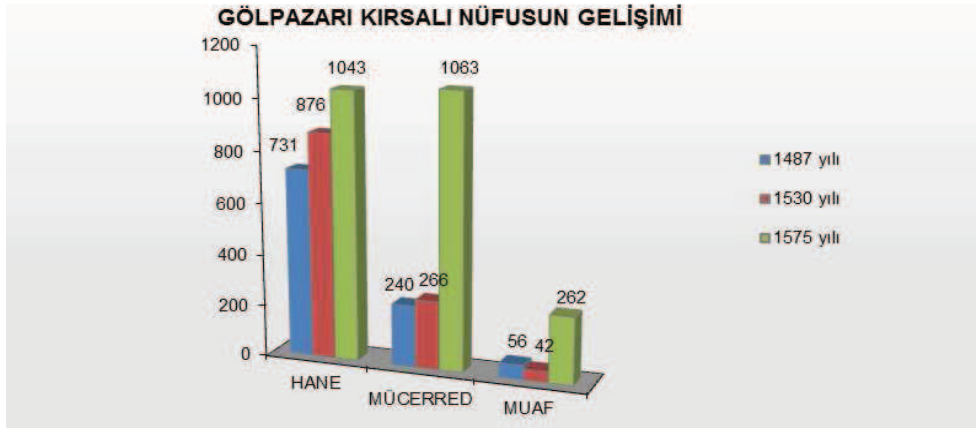
Şekil 28: Gölpazarı Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 29: Gölpaazarı Kırsal Nüfusunun Dağılımı

Şekil 30: Gölpaazarı Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5.4.5. Yarhisar Nahiyesi

1. Cullahlar: İlk sayımdan sonra “nam-ı diğer Koyunköyü ve Eyübler ve Yukarı Oba” olarak adlandırılan köyde; 1487’de 15 hane, 4 mücerred, toplamda 20 nefer mütemekkindi (BOA.TTD 23:106). Hanelerden 7’si çift, 8’i ise bennak tasarruf ediyordu. Muaf zümresinden 1 de imam kayıtlı görünmektedir. 1530’da ise 23 hane ve 7 mücerred olmak üzere 30 nefer kaydedilmişti. 1574 tarihli son sayımda ise “nam diğer Koyunköy ve Elvebler ve Yukarı Oba” olarak mukayyed olan köyde, 39 hane, 18 mücerred ve 2 muaf zümre olmak üzere toplam 59 nefer mütemekkin olarak görülmektedir. Hanelerden 9’u çift, 7’si nimçift, 23’ü ise bennak tasarruf ediyordu. Muaf zümreyi ise ehl-i berat ve ama teşkil ediyordu (KKA.TTD 80:214a). Tımar olarak tasarruf edilen köye 1487 yılında Hızır pir veled-i Gökçeyan ve daha sonra evladından Yusuf tasarruf ederken, son dönemde Hüseyin adlı bir tımar erbabı tasarruf etmekteydi.

Günümüzde İlyasbey bucağına bağlı olan Koyunköy, 133 erkek ve 123 kadından oluşan 256 kişi ile mukayyedir.

2. Gökçesu: Köyde padişah hassına ait bir hisse bulunmakta ve burada herhangi bir raiyet kayıtlı bulunmamaktaydı. Tımar hissesine düşen kısımda ise raiyet bulunuyordu. 1487'de 3 hane, 1 mücerred ve 1 imamdan müteşekkil nüfus (BOA.TTD 23:107), 1530 yılında 7 hane ve 1 mücerred iken, 1574 tarihli son sayımda biri ehl-i berat olmak üzere 17 neferden müteşekkildir (KKA.TTD 80:215a).

Mezkûr karyede ayrıca Şeyh İshak Zaviyesine bağlı olarak yaşayan nüfus da vakıf reayası olarak kaydedilmiştir. Kanuni Döneminde hazırlanan defterde 3 nimçift, 4 bennak ve 1 ekinliden oluşan 8 hane ile 3 mücerred, toplamda ise 14 nefer nüfus kayıtlıdır (BOA.TTD 453:106). Kirmasti defterinde 15 nefer olarak kaydedilen nüfus (BOA.MAD 16016:3), 1574 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstererek 72'ye yükselmiştir (KKA.TTD 585:294b). Kaydedilen neferlerin tam üçte birinin (24) mücerred olduğu, geri kalanların ise 2'si çift, 11'i nimçift, 22'si bennak tasarruf edenlerden müteşekkil haneleri oluşturduğu görülmektedir.

Gökçesu yakınındaki mevrada da Kanuni döneminde 12 nefer kaydedilmiş olup bahsi geçenlerin Vakf-ı Hamza, Hasan, Hızır ve İlyas reayası oldukları anlaşılmıştır. Bunlardan 1'i imam, 1'i bennak, 2'si ekinli ve 1'i mücerredir (BOA.TTD 453:237b). Daha sonraki dönemde mezkûr vakfın ve nüfusun kaydına rastlanamamaktadır. Bu vakfın Gökçesu'daki Şeyh İshak Zaviyesine ilhak olduğu mezkûr zaviyenin reayasındaki artıştan tahmin edilebilir.

Karyede meskûn Bahşayış oğlu İlyas Bey vakıf toprağına bağlı olarak 21 nefer Piyadeden 5'inin mücerred olduğu görülmektedir. Kalanların 2'si çift, 5'i nimçift, 6'sı bennak, 1'i ekinli olmak üzere 14 hane oluşturduğu müşahede edilmiştir (KKA.TTD 585:242a). Böylece Gökçesu'da sakin olanların toplam nüfusunun 1487-1574 arasında sürekli bir artış göstererek 122'ye ulaştığı görülür. Bunlardan %65'ten fazlasının vakıf reayası olduğu altıda birinin piyade geri kalanının ise raiyet statüsünde bulunduğu kayda değerdir. Bu görünümüyle Gökçesu köyünün bir vakıf köyü olarak tavsifi mümkündür.

Son dönemlerde Gökpınar köyüne tekabül ettiği sanılan köyde 48 erkek ve 64 kadından oluşan 112 kişi bulunmaktadır.

3. Saraycık: Bu köyde de padişah hassına ve tımara düşen iki ayrı hisse bulunmaktaydı. Padişah hassına düşen kısım mütemekkin olmayıp, hariçten ekim yapılıyordu. Ellici yeri olarak işletilen bu kısmın mukataası seneliği 100 akçadan Aravud derbendi kâfirlerine verilmişti (BOA.TTD 23:113). Tımar hissesine düşen kısım, sadece 1487 yılındaki ilk sayımda belirtilmiştir ve bennak tasarruf eden bir nefer kayıtlıdır. Sonradan bu hissenin kaldırılarak padişah hassına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu karyenin 1574’de harab durumda olduğu kaydedilmektedir (KKA.TTD 80:212a).

Günümüzde Bozüyük nahiyesine bağlı olup, Bilecik iline 40 km, Bozüyük’e ise 5 kilometre uzaklıkta olan Saraycık için Hammer, Osmanlıların bölgede ilk yerleşim yeri olduğunu yazarken: “Ertuğrul ve evladına ita eyledi Ondan maada o zaman Bilecik ile Karahisar arasında kâin ve Konya sultanına tabii olan Saraycık’ı kışlık ikametgâh, Domaniç ve Ermeni dağlarını yazlık ikametgâh olarak tahsis etti” ifadelerini kullanmıştır (Hammer: 1991:2).¹² Zaman içinde boşalan köye, 1877-1878 (93 harbi) sonrasında Filibe’den göç etmek zorunda kalan 159 kişi yerleştirilmiştir. Saraycık’da 1914 yılında ki nüfus sayımında 311 kişi yaşamakta olup, günümüze gelindiğinde 121 Erkek ve 125 kadından müteşekkil 246 Kişinin köyde meskûn olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sasan: 1487 yılında 1 nimçift ve 1 ekinli’den müteşekkil 2 neferden oluşan karye tımar tarikiyle tasarruf ediliyordu (BOA.TTD 23:107). 1530 yılında 7 haneden oluşan köyün, 1574 tarihinde ise artık mezraa olarak kayıtlı bulunduğu ve her hangi bir nüfus ile mütemekkin olmadığı görülmektedir. Bu dönemde köy, “Hasan” adlı tımar erbabı tarafından tasarruf edilmektedir (KKA.TTD 80:218a). Köyün bugün nerede olabileceği hususunda bir bilgimiz yoktur.

5. İdris: Ermeni Yusuf’un tasarrufunda tımar tarikinde bulunan köy, ilk sayımda 2 hane ve 1 imamdan müteşekkil 3 nefer ile mütemekkin iken (BOA.TTD 23:108), 1574 tarihli son düzenlemede zeamet statüsüyle Hüseyin adlı birine tevcih edilmiş ve nüfustan hali

12 Purgstall J. Von Hammer’in tarihini “Devlet-i Osmaniye Tarihi” adıyla ilk çevirisini yapan Mehmet Ata (1329:92), Saraycık köyünün kışlak olarak Ertuğrul Gazi tarafından tasarruf edildiğini yazmaktadır. Hammer’in tarihini bugünkü dille özetliyerek yazan Abdülkadir Karahan ise, Saraycık kelimesi yerine Söğüt yazmaktadır ki kitabın orjinaline uygun değildir.

kaydedilmişti (KKA.TTD 80:213a). Nüfusunu sonradan yitirerek ekinlik mezraa statüsünü kazanıp hali kalan köylerden biridir.

6. Kınık: 1487 yılında çift, nimçift, ekinli ve 2 de bennak olmak üzere 6 hane olarak kayıtlı bulunan karye “Mehmed veled-i Kasım” tarafından tımar tarikiyle tasarruf ediliyordu (BOA.TTD 23:108). 1530’da 7 hane, 1 mücerred ve bir imam olmak üzere 9 nefer mütemekkindi. 1574 yılında ise 6 çift, 2 nimçift, 5 bennak ve toplamda 14 hane, 4 mücerred, 4 de piyade zümresi olmak üzere 22 nefer bulunuyordu (KKA.TTD 80:217a). Ferruh adlı tımar erbabı tarafından tımar tarikiyle tasarruf edilen karye Türk boy adını taşıyan birçok köyden sadece biridir.

Günümüzde İlyasbey bucağına bağlı olan Kınık köyünde 61 erkek ve 69 kadından oluşan 130 kişi bulunmakta iken, Pazaryeri’ne bağlı bulunan Kınık köyünde ise 154 erkek ve 158 kadın nüfustan oluşan 312 kişi yaşamaktadır.

7. Karaağaç: İlk sayımda 2 çift, 4 nimçift ve 2 de mücerred olmak üzere 8 nefer olarak kaydedilen karye nüfusu (BOA.TTD 23:109) 1530’da 4 hane, 1574 yılında ise 7 hane ve 3 mücerredten mütevellid 10 nefer kaydedilmiştir. Karyenin ilk sayımda Serasker-i Müselleman Yusuf tarafından tasarruf edilip, sonradan Yaya Sancağı Beyine sadaka olduğu belirtilirken, son sayımda zemet statüsüne dönüştürülerek Mir Piyadegan Mehmed Bey tarafından tasarruf edildiği kaydedilmiştir ((KKA.TTD 80:216a).

Mezkûr karyede Bahşayış oğlu İlyas Bey’in vakfına bağlı iki ayrı kayıt bulunmaktadır. Bunlardan biri Karaağaç nefsinde olup Kanuni döneminde 2 kez kaydedilmiş, birinde 8 nefer, diğerinde 29 nefer olmak üzere toplam 37 nefer nüfus bulunmaktadır (BOA.TTD 453:241a-b). 1574 sayımında ise mezkûr köydeki vakıf reayasının sayısı 31 olarak görülmektedir (KKA.TTD 80:298b). Gölcük adı verilen yer ise daha sonra bu vakıf sayesinde şenlenerek ayrı bir köy olmuştur. Böylece son tahlilde Karaağaç köyünün nüfusunun 41 nefer olarak mukayyed olduğu söylenebilir. Günümüzde karyede 48 erkek ve 47 kadından oluşan 95 kişi bulunmaktadır.

8. Gölcük: İlk dönemlerde Karaağaç karyesi ile beraber anılan Gölcük, Bahşayış oğlu İlyas bey vakfı ile şenlenmiştir. Kanuni döneminde 29 (BOA.TTD 453:241b), bu defterden birkaç yıl sonra hazırlanan deftere göre ise 24 hane, 18 mücerred ve muaf zümreden 1 de İmam’dan müteşekkil 43 nefer nüfusu olan karye, 1574 yılında büyük

bir artış göstererek 133 nefere yükselmiş ve Yarhisar'ın en gelişmiş nüfusuna sahip yeri haline gelmiştir (KKA.TTD 585:299a). 39 mücerrede karşılık, 8 çift ve 8 nimçift ile 55 bennak bulunmaktadır ki bennak sayısındaki fazlalık dikkat çekicidir. Gölcük karyesi, bugün ismen mevcut değilse de Karaağaç köyünden ayrılma bir köy olduğundan mezkûr köyün sınırında olabileceği rahatlıkla tesbit edilebilir.

9. Çakırcanlı: 1487 tarihinde çift, bennak, 4 de nimçift olmak üzere 6 hane ile mücerred ve muaf zümresinden Pir olmak üzere toplam 8 nefer kayıtlıdır ve Mehmed veled-i Ayaş tarafından tımar tarikiyle tasarruf edilmektedir (BOA.TTD 23:109). 1530'da 3 hane ve 1 mücerred olarak kaydedilen köy sakinleri son sayımda ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir. Buna göre Mir Miran Abdullah çavuş tarafından tımar tarikiyle tasarruf olunan köyde 2'şer tane çift ve nimçift, 9 tane bennak, 10 mücerred ve muaf zümresinden olarak 3 müsellemler ile 5 piyade kaydedilmiştir (KKA.TTD 80:213b). Toplam nefer sayısı 31'dir. Günümüzde bu ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

10. Alpagud: 1487'de 4 çift, 1 bennak olmak üzere 5 hane ve 4 mücerred ile muaf olarak imam ve Pir'den müteşekkil 2 hane olmak üzere 11 nefer mütemekkin olup tımar tarikiyle Çakırcıyan Mahmud tarafından tasarruf edilmektedir (BOA.TTD 23:109). 1530 yılında ise 4 hane, 3 mücerred ve 1 imam olmak üzere 8 nefer kaydedilmiş olup son sayımda adı geçmeyen karyelerdendir. Burasının 1574 tarihlerinde ya başka bir yerleşime ilhak edildiği ya da artık ortadan kaybolup ekinlik olarak dahi kullanılmadığı sonucu çıkarılabilir. Günümüzde karyede 164 erkek ve 173 kadının oluşturduğu 337 kişi bulunmaktadır.

11. Kendirli nam-ı diğer Bokluca: Önceden müsellemler çiftliği iken 1487 yılında tımar tarikiyle İskender veled Durmuş tarafından tasarruf olunan karye bu tarihte bennak tasarruf eden bir hane ve toplam 3 nefer ile mütemekkin olup, "Kendirbükü" olarak adlandırılmaktaydı (BOA.TTD 23:110). Adı geçen karyenin XVI. Yüzyılın sonlarında "vakıf yerlerinden gayri baltalarıyla açtıkları yerlerden" oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Köye ait bilgilerden kuhiden ve genden açılan yerlerden dahi öşür alınmasından köyde hala toprak ihtiyacının var olduğu anlaşılmaktadır. Tımar tarikiyle tasarruf edilen karyede 25 nefer mütemekkindi (KKA.TTD 80:217a). Son sayımda Mir-i miran Mehmed ve Nurullah Çavuş tarafından tasarruf olunan karyede 12 bennak, 3 ekinli, 3

mücerred, 1 imam, 5 piyade nüfus gruplarını oluşturuyordu. Günümüzde Kendirli köyünde 110 erkek ve 97 kadından oluşan 207 kişilik bir nüfus barınmaktadır.

12. Güneyce: 1487 yılında çift ve bennak olmak üzere 2 hane ve 2 mücerred ve toplam 4 neferden oluşan karye halkı (BOA.TTD 23:110), 1574 yılında Güney olarak kaydedilmiş 5'i çift, 7'si nimçift olmak üzere 21 nefere yükselmiştir (KKA.TTD 80:214b). İlk sayımda Hamza ve mezid adlı tımar erbabları mutasarrıf iken, son sayımda tımar tarikiyle Oruç ve Süleyman tarafından tasarruf edilmekteydi. Bugün bu köyün nerede olduğu belli değildir.

13. Arkıdça: Söz konusu köy, 1487 yılında 2 bennaktan oluşan hane ve toplam 3 neferden ibaret olup tımar tarikiyle Hamza ve Mezid tarafından tasarruf edilmekteydi (BOA.TTD 23:110). 1574 tarihli son sayımda ise karye nüfusunun 11 nefere yükseldiği, bundan başka 9 tane piyadenin bulunduğu ve tımar tarikiyle Mehmed ve Oruç tarafından tasarruf edildiği görülmektedir (KKA.TTD 80:216a). Günümüzde köyün yeri bilinmemektedir.

14. Nasreddinler: 1487'de çift, nimçift ve 3 bennaktan oluşan 5 hane, 1 mücerred ve muaf zümresinden 1 imam olmak üzere 7 neferden oluşan karye (BOA.TTD 23:111), 1530 tarihinde 3 hane ve 1 mücerred olarak gösterilmiştir. 1574 yılında 33 nefere yükselen karye halkı arasında muaf zümresinden olarak 4 tane ehl-i berat, 1 Piyade, 1 de imam olmak 6 kişi bulunuyordu (KKA.TTD 80:212b). İlk tahrirde tımar tarikiyle tasarruf olunan karye son sayımda zeamet statüsünde Serpiyade Hüsev'in tasarrufunda görülmektedir.

15. Marsala: 1487 tarihli ilk sayımda 4 çift ve 1 bennaktan olmak üzere 5 neferden oluşan karye halkı (BOA.TTD 23:111), 1530'da 3 hane olarak gözükmemektedir. 1574'te ise 5 hane, 2 mücerred ve muaf zümresinden 3 "şerifzade" ve 1 "hane-i hazret-i emir" olmak üzere 11 nefer karye halkı bulunmaktadır (KKA.TTD 80:216b). İlk sayımda tımar tarikiyle bayramlı tarafından tasarruf olunan köy, son sayımda mir-i miran Mehmed ve Nurullah Çavuş tarafından tasarruf edilmiştir.

16. Lala: 1487 tarihinde 3 çift, 1 nimçift ve 2 de bennak olmak üzere 6 haneden oluşan karye nüfusu (BOA.TTD 23:112), 1530'da 5 hane ve 2 mücerred ile toplam 7 nefere yükselmiştir. 1574 tarihinde ise 4 çift, 6 nimçift ve muaf zümresinden 4 tane

Müsellemden oluşan 14 neferan nüfusu ile kayıtlıdır (KKA.TTD 80:215b). Hariçten ekilen 2 çiftlik yeri olan köyü önceleri İnegöl imam ve hatibi Mahmud Tapaç yerken, sonradan padişah iradesi ile Hass-ı Padişahî'ye kaydedilmiştir.

17. Samrı: 1487 ve 1530 tarihlerinde “hali” olarak kaydedilen Samrı köyü(BOA.TTD 23:112-113), ilk tahrirde Padişah hassı (elliciler ekerler) ve Mehmed veled-i Atarda tımarı olarak 2 hisseye bölünmüştür. 1574 tarihli son sayımda ise “Ahmed Akbıyık nevver-Allah-u markedehu” dervişleri tarafından şenlendirilmiş olduğu görülmektedir. Derviş yerleşimi olan bu köy, padişah haslarından olup Meşayihü'l-kiram'dan Nasrullah Çelebi ile marifet ve hakikat ehli olan Akbıyık hazretlerine bağlı dervişler tarafından tasarruf olunmaktaydı. “Dervişan-ı Akbıyık” ve “an ebna-i dervişan” kayıtları altında ilkinde ait 21 hane, ikinciye ait ise 16 olmak üzere toplam 37 nefer karyede mütemekkin olarak görülmektedir (KKA.TTD 80:211b). Günümüzde İnhisar ilçesine bağlı olan samrı, 212 erkek ve 241 kadın nüfusunun oluşturduğu 453 kişilik nüfusuyla Tarpak'tan sonra ilçenin en büyük ikinci köyüdür.

18. Aravud: İznik'e bağlı sığırcıların meskûn olduğu köydür. Burada yaşayanlar aynı zamanda derbendçi idiler. Genelde sürekli vergilerin kayıtlı bulunduğu tahrir defterlerinde bulunmayan büyükbaş hayvanlarla ilgili bilgileri bu köye ait kayıtlarda bulmak mümkündür. İlk sayımda 3 neferden müteşekkil olan hane nüfusuna (BOA.TTD 23:113), son sayımda rastlanmamaktadır (KKA.TTD 80:212a). Köyün bugün nerde kurulduğu bilinmemektedir.

19. Baba: 1530'da 1000 akça hasılı olan köy, 1574 yılında 2'si nimçift, 1'i bennak olmak üzere 3 hane ve 1 mücerred ile toplam 4 neferden müteşekkil oldu (KKA.TTD 80:213a). Karyede aynı zamanda Ermeni Baba Zaviyesi bulunuyordu ve köy adını buradan almıştı. Bir zaviye etrafında kurulup gelişmiş köylere güzel bir örnek teşkil eden köyde vakıf reayası olarak Kanuni döneminde yapılan tahrirde 7 nefer kaydedilmiş olup, bunlardan 3 tanesi mücerred birer tanesi ise bennak ve ekinlidir (BOA.TTD 453:239b). 1574 sayımında ise 12 nefer olarak kaydedilen nüfusun 7'si bennak, 1'i mücerredir(KKA.TTD 585:297a). Günümüzde böyle bir ismi taşıyan bir köy bulunmamaktadır.

20.Dere: Sadece 1574 yılında kayıtlı bulunan köyde 15 nefer nüfus kaydedilmiştir (KKA.TTD 80:217a). Günümüzde Pazaryeri'ne bağlı olan köyde 169 erkek nüfusa

karşılık, 198 kadın vatandaş meskûn olarak bulunmaktadır. köyün toplam nüfusu 367'yi bulmaktadır.

21. Hoca Ömer: Mezkûr karye, Hamza Bey'in imaret vakfına aittir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılan tahrirde Hoca Ömer mezraa statüsünde olup, 4 çift ve 1 bennaktan oluşan 5 hane kayıtlı görülmektedir (BOA.TTD 453:236b) 1574 yılında hazırlanan tahrirde ise Karye haline dönüşmüş olup, vakıf reayası olarak 4 çift, 5 nimçift ve 9 bennak tasarruf eden 18 hane ile 6 mücerreden oluşan 24 nefer nüfus tesbit edilmiştir (KKA.TTD 585:293b). Günümüzde köyün nerede olduğu konusunda bir fikrimiz yoktur.

22. Karaomca: İlk olarak Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılan tahrirde karşımıza çıkan karyede bulunan reaya arasında Hristiyanlar da bulunuyordu. "Gebran-ı bağbanan" olarak kaydedilen nüfusun 14 nefer olduğu görülmektedir. Bunlar, Hamza Bey'in imaret vakfına bağlıydı (BOA.TTD. 453:236b). 1574 tarihli sayımda ise mezkûr cemaatin nüfusu 6 hane ve 4 mücerreden oluşan 10 nefere inmiştir. "Cemaat-i Müsellemân" ise ilk sayımda 10 hane ve 5 mücerreden oluşan 15 nefer, son sayımda ise 57 hane ve 11 mücerreden oluşan 68 nefere yükselmiştir (KKA.TTD 585:293b-294a).

Bu karyede Sultan Orhan Vakfı'na bağlı olarak 5'i mücerred olmak üzere 14 nefer daha kayıtlıdır (BOA.TTD 113:96). Günümüzde bu köyün isim değişikliğinden mi yoksa harab olduğu için mi bulunamadığı konusunda bir fikrimiz yoktur.

23. Bokluca: Kanuni Sultan Süleyman zamanında hazırlanan defterde 13 nefer olarak kaydedilen nüfusun 4'ü çift, 5'i nimçift ve 2'si bennak olmak üzere 11 hane ve 2 mücerreden müteşekkil olduğu görülmektedir (BOA.TTD 453:237b). Bundan önce hazırlanmış bulunan defterde ise karyenin vergi nüfusunun 15 nefer olduğu tesbit edilmiş olup bunların Alaaddin Vakfı reayası olduğu, vakfin da kroniklerde Sultan Orhan'ın kardeşi olarak gösterilen Alaaddin Bey'e ait olması hasebiyle ilk Osmanlı vakıfları arasında yer aldığı söylenebilir. Mezkur neferlerin 14'ü çift tasarruf etmektedirler (BOA.TTD 16016:3). Günümüzde kendirli köyü yakınlarında bulunduğu düşünülebilir. Bu isimli bir köy artık bulunmamaktadır.

24. Mezra-i Karakiçe: Şeyh Akbıyık zaviyesine bağlı olarak Kanuni döneminde hazırlanan defterde 16 nefer nüfus kaydedilmiş ve 1574 yılında bu vakıf reayasının mezradaki sayısı 20'ye ulaşmıştır (KKA.TTD 585:295b).

25. Akbıyık: Sadece son defterde kaydına rastladığımız karyenin halkı ismini karyeye veren Şeyh Akbıyık'a ait zaviyenin reayasıdır. 1574 yılında 31 nefer olan nüfusun sadece 4'ünün bennak ve 4'ünün de mücerred olduğunu tesbit edebiliyoruz (KKA.TTD 585:295a). Günümüzde köyün nerede kurulmuş olabileceği konusunda bir fikrimiz yoktur.

26. Turnapınarı ve Söğüdpınarı mezarası: Mezkur mezraalarda Pir Dede Çiftliği ve Gögez Alanı'nda İsa oğlu Halil ve Kulfal adlı çiftliklerde Akbıyık zaviyesine bağlı olarak Kanuni döneminde (BOA.TTD 453:238b) 8 nefer görülmekle beraber daha sonraki sayımda herhangi bir nüfus kaydına rastlanamamaktadır. Buradan söz konusu mezarların geçici yerleşim yeri olarak kullanıldıkları ve bahsi geçen kişilerin mezarları yaylak olarak kullandıkları tahmin edilebilir.

27. Ayvacık: Mezkur karyede Kanuni döneminde Mevlana Muhiddin vakfı reyası olarak 5 hane kaydedilmişken (BOA.TTD 453:239a), 1574 yılında Yarhisar Kadısının maaşına mebni bulunan "Vakf-ı Kadı" reyası olarak 42 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 7'si nimçift, 20'si bennak ve 11'i mücerred (KKA.TTD 585:296a). Günümüzde köyde 58 erkek ve 26 kadından oluşan 84 kişi yaşamaktadır.

28. Şeyhler mezarası: İlk dönemlerde karye olarak bahsedilen yerleşim yerinde 3 hane tesbit edilmiştir (BOA.TTD 16016:5). Kanuni döneminde sadece 1 nefer ile meskun olup mezra olarak anılmış (BOA.TTD 453:239b) ve 1574 yılında da tamamen nüfustan hali hale gelmiştir (KKA.TTD 585:297a).

29. Zekeriyaköy: Kurduğu zaviye ile köyün kurulmasını sağlayan Zekeriya Baba köye adını vermiş ve Sultan II. Murad'ın kız kardeşi Ayşe hatun köyde bir vakıf kurmuştur. Söz konusu vakfa bağlı Kanuni döneminde 19 nefere tesadüf edilmiştir. Bunlardan 8'i çift, 1'i nimçift, 1'i bennak, 9'u mücerred olup muaf zümresinden 1 de imam kayıtlıdır (BOA.TTD 453:240a). Ancak imamın da toprak tasarruf ettiği görülmektedir. 1574 sayımında ise karye nüfusu 24'e yükselmiştir (KKA.TTD 585:297b). Günümüzde böyle bir ismi taşıyan köy bulunmamaktadır.

30. Koçiköy: Mezkûr köy 16016 numaralı MAD defterinde Akçalar ve Lagos köyleri ile beraber anılmaktadır. Vakıf köy olup sadece ilk dönemlerde adını görebiliyoruz. Mezkûr karyede 21 nefer kayıtlıdır. Sungur Paşa'nın hizmetçisi tarafından köydeki Arap çiftliği denilen yerde kurulan vakfa raiyet yazılmışlardır (BOA.MAD 16016:1). Bu isim bir köy olarak artık yaşamamaktadır.

31. Mezra: Yarhisar nefsinde bulunan bu mezrada Pir Mehmed Paşa'nın kurduğu vakıf, yerleşimin kaynağı olmuştur. Kanuni döneminde 9 nefer bulunan mezrada neferlerin 2'sinin mücerred olduğu tetkikinden anlaşılmış olup (BOA.TTD 453:242b), 1574 tarihli sayımda mezranın yerleşim için pek de cazibeye sahip olmadığı nefer sayısındaki düşüşten anlaşılabilir. Bu tarihte mezkur mezranın nüfusunun 7 olduğu görülüyor (KKA.TTD 585:300b).

32. Kilisecik: “nam-ı diğer Perama” olup ilk sayımlarda 5 nefer nüfus tesbit edilmiştir (BOA.MAD 16016:5). Kanuni döneminde hazırlanmış deftere göre 16 hane ve 9 mücerredten müteşekkil 25 nefer, son sayımda ise 28 hane ve 11 mücerredten oluşan 39 nefer vergi nüfusuna sahiptir. Emir Seyyid hatunu mülkü iken Emir Seyyid Hazretlerinin imaretine vakfedildiği belirtilmiştir. Bugün bu köyün nerede kurulmuş olabileceği husunda bir fikrimiz bulunmamaktadır.

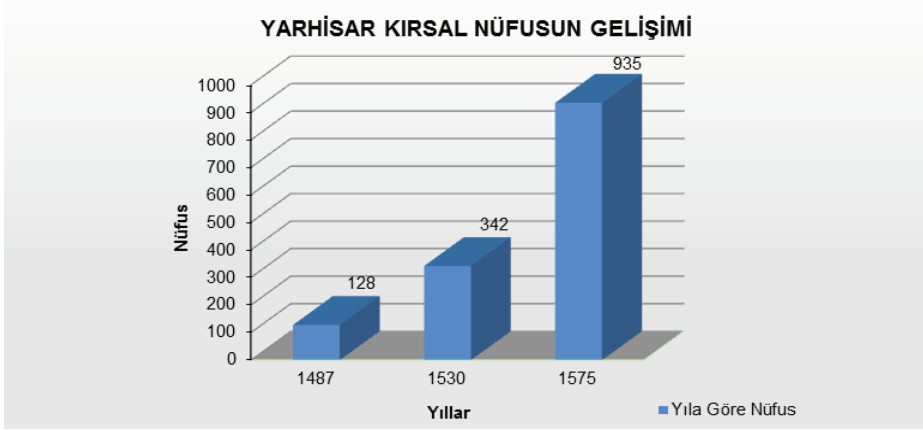
33. Kesir: “nam-ı diğer Yüklüce” olarak kayıtlı bulunan köy sadece son sayımda mukayyed olup, 9 nefer nüfusuyla az nüfuslu bir köydür (KKA.TTD 23:217a). Günümüzde nerede olduğu bilinmeyen köylerimizdendir.

Yarhisar nahiyesine tabi köy ve mezraaların ilk sayımdaki toplamı tabloya şu şekilde yansımıştır: 1487 yılında nahiyyede 22 köy, 1 mezraa kayıtlı iken, XVI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Yarhisar'a bağlı olarak kaydedilen köy sayısı 27, mezra sayısı 20, çiftlik sayısı 9, zemin sayısı ise 2 olarak belirlenmiştir.

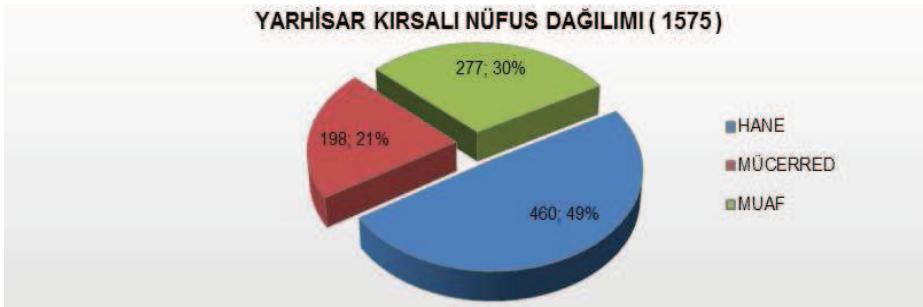
Yarhisar nahiyesi kırsalında nüfus 1487 yılından 1530 yılına kadar, 2 mislinden fazla artış göstermiş, yüzyılın sonunda ise yaklaşık 3 kat artarak 935'e yükselmiştir (bkz Şekil 31). Nüfusunun yaklaşık yarısı hane grubundan olup, bu yönüyle Bilecik nahiyesi ile benzerlik gösteren Yarhisar, muaf zümre temsilcilerinin genel nüfusa nisbetinin %30'u bulmasıyla Ermenipazarı ile de benzerlik göstermektedir (bkz Şekil 32). Yarhisar nüfusunun gelişimine bakıldığında hane, mücerred ve muaf zümrelerin artış

oranlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir (bkz Şekil 33). İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere Yarhisar gelirlerinin çok önemli bir bölümünü vakıflara tahsis edilmiştir.

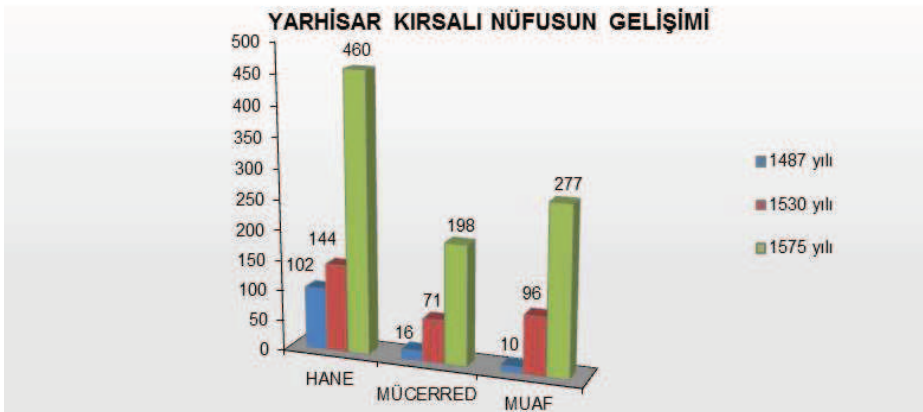
Şekil 31: Yarhisar Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 32: Yarhisar Kırsal Nüfusunun Dağılımı

Şekil 33: Yarhisar Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.5.4.6. Ermenipazarı Nahiyesi

1. Geçid: 23 numaralı defterde 2 defa kayıtlı olan köyün geliri tımar tarikiyle tasarruf olunmaktaydı ve nüfusu toplam 19 vergi neferinden ibaretti. Bunların 10'u bennak, 2'si çift, 4'ü nimçift, 2'si ekinli ve 1'i imam olmak üzere tamamı haneydi. 166 numaralı defterde mukayyed bulunan toplam 28 vergi neferinin 4'ü raiyyet, 16'sı Derbendçi, 8'i ise okçu olarak kaydedilmiştir. 75 numaralı defterdeki son sayımda ise toplam vergi nüfusunun 66'ya yükseldiğini görüyoruz. “mir-i miran Seydi Ali Çavuş”un vergilerine mutasarrıf olduğu köy 2 defa kayıt altına alınmıştır. İlk kayıta 25 Derbendçi ile mukayyed olan köy -ki bunların 13'ü mücerred, 1'i Piyadedir- ikinci kayıta 41 nefer olarak görünmektedir. 41 neferin 12 tanesi Piyade Derbendçi, 3'ü Piyade, 17'si Derbendçi, 1'i Serderbendçi, 2'si okçu olarak mukayyedir.

İlk kayıta bulunan 25 nefer derbendçinin resm-i çift vermedikleri ve Okçular ile beraber avarızdan muaf ve müsellemler oldukları kayıtlıdır. Sonraki kayıta bulunan Derbendçi ve Okçular için de bu kanun geçerlidir. Okçular Kütahya Kal'ası'na bağlı olup son sayıma göre her sene 1600 ok vermekle mükelleflerdir (BOA.TTD 23:114,117; KKA.TTD 75:47b). Günümüzde Söğüt ilçesine bağlı olan geçitli köyü ile aynı yer olduğunu düşündüğümüz mevkide bugün 140 erkek ve 144 kadından müteşekkil 284 kişi meskûn bulunmaktadır.

2. Yenice: Esri karyesi kurbunda yer aldığı mukayyed olan köy, sadece son defterde görülmektedir. 12 nefer nüfusu bulunan köyde meskûn olanların tamamı “Şerifzade” olarak kaydedilmişlerdir (KKA.TTD 75:46a-47a). Günümüzde Osmaneli ilçesine bağlı bir köy olan Büyükyenice köyünde 84 erkek ve 93 kadından müteşekkil 177 kişi meskûn bulunmaktadır.

3. Karacakaya: Sadece son defterde mukayyed olan köy, XVI. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Ermenipazarı'nın en nüfuslu bölgelerinden biri durumundadır. 85 müslüman ve 6 gebran olmak üzere toplam 91 nefer vergi nüfusu ile meskûn köydeki nüfus grupları şu şekilde görülmektedir: 71 Piyade, 3 Müsellemler, 3'ü gebran olmak üzere 4 Kethüda, 1 imam (KKA.TTD 75:45b).

4. Okçular: “an karye-i Geçid” olarak sadece son sayımda kaydedilen köyde 3’ü Okçu, 1’i bazdar ve 1’i de Şahin Kayacısı olmak üzere toplam 14 vergi neferi mukayyedir (KKA.TTD 75:48a).

5. Doğanlar: Dergâh-ı Ali çavuşlarından mehmed’in zeameti olarak kaydedilen köy sadece son sayımda görülmekte olup, 27 vergi neferine sahiptir. Bunlardan, 7’si mücerred, 1’i nimçift ve 9’u bennak olmak üzere 10’u hane, muaf zümreden olarak 1 imam ve 4 piyade nüfus grupları olarak tesbit edilmektedir (KKA.TTD 75:48b).

6. Ermeni: İt-eşen diye anılan bölgede kurulan köyde ilk sayımda 12 nefer kayıtlı olup, ilk olarak “Ortakçılar” ile meskûn olduğu belirtilmektedir. Son sayımda nüfusun %150 oranında artarak 31’e yükseldiği görülmektedir. Bunlardan 7’si çift, 3’ü bennak, 12’si mücerred, 1’i Sipahi ve 7’si Sipahizade olarak mukayyedir (BOA.TTD 23:118; KKA.75:49a). Ayrıca Ermeni köyü mezrasında Ali Bey Çiftliği’nde Yunus Fakı’nın evlad vakfına bağlı olarak ilk sayımda 5, Kanuni döneminde 4, son sayımda ise sadece 1 nefer kayıtlıydı (BOA.MAD 16016:6; BOA.TTD 453:234b; KKA.TTD 585:290a).

7. Yalacık: Sadece son sayımda mukayyed olan köyde 3 mücerred, 1 nimçift, 10 bennak, 3 imam, 1 müsellemler, 3 piyade ve 2 Sipahinin oluşturduğu 24 nefer vergi nüfusu tesbit edilmektedir (KKA.TTD 75:50a).

8. Ahmedler: Sadece son sayımda kayıtlı bulunan köylerden biri olup sadece 4 nefer ile mütemekkindir (KKA.TTD 75:50b).

9. Ovacık: Sadece son defterde mukayyed olan köyün piyade ile meskûn olduğu söylenebilir. Piyadeden gayri 7 nefer raiyet kaydedilmiştir ki bunlar sayım sırasında “yuvacı” olduklarını iddia etmişlerse de kanıtlayamamışlardır. Muaf zümreden olarak 1 de imam mukayyedir (KKA.TTD 75:51a).

10. Ahi-beli: Ermenipazarı’nın her sayımda mukayyed ender karyelerinden olan Ahi-beli, ilk sayımda 7 derbendçi ile 11 haymanadan yeni yazılmış derbendçi ve toplamda 18 nefer ile mütemekkindir. 166 numaralı defterde nüfusun 33 hane ve 6 mücerredden oluşan 39 nefere yükseldiği gözlenmektedir. Bu hanelerden 17’si piyade-ki bunlardan biri müsellemdir-16’sı ise derbendçi olarak kaydedilmiştir. Son sayımda ise karye nüfusunun daha da arttığını görmekteyiz. Toplam nefer sayısı 85’e yükselen karyede meskûn olanların 22’si Piyade, 19’u mücerred, 40’ı Derbendçi-ki bunlardan biri imam,

biri muhassıl ve biri de Reis idi- 1'i ama olarak kaydedilmişlerdir. Mezkûr köyün güvenliğinin sağlanması "Hac yolu" üzerinde olması dolayısıyla bu dönemde -Yavuz Sultan Selim zamanından itibaren- çok önem arzettiğinden derbendçi, piyade ve köprücülerin sayısı arttırılmıştır. Köprücüler köyde bulunan orta köprü adı verilen mevkide özellikle temessük ile görevlendirilmişlerdi (BOA.TTD. 23:117; KKA.TTD 75:52a; KKA.TTD 585:292a).

11.Mezraa: Sadece ilk sayımda mukayyed olan birimde 4 nefer "kafir" bulunuyordu (BOA.TTD. 23:115).

12.Mezraa: Beş dönümlük vakıf yeri üzerinde, Şeyhlerden oluşan 4 neferin yaşadığı belirtilmektedir. Ancak vakfiyet bozulup tımara verilmiştir (BOA.TTD. 23:117).

13.Oluklu: "nam-ı diğer elmacık" olan köye Söğüd'de de rastlanmaktadır. Hüdavendigâr hassı olan hissesinde 6 hane, 2 mücerreden oluşan 8 nefer XV. Yüzyılın sonunda karyede mütemekkin görünmektedir. Bu köyde, Söğüd'e bağlı kısımdakiler ile beraber bu dönemde 28 nefer kayıtlıdır (BOA.TTD. 23:119).

14. Beğ-söğüdü: Söğüd'ün nefsi durumunda iken mezkur nahiyenin nefsinin yer değiştirmesi ile meskun statüsünü giderek kaybeden birime XV. Yüzyılın sonlarında Ermenipazarı nahiyesinde de rastlanmaktadır. 9 hane, 2 mücerred, birer tane de kötürüm ve pir köyde meskun olarak mukayyedir. Burada meskûn olan neferandan 4'ü ellici, 3'ü kesimci, 2'si bağbandır. Yerleşim biriminin ellici yeri olduğu ayrıca belirtilmiştir (BOA.TTD. 23:119).

15. Zekeriya Baba: Osman Bey tarafından Zekeriya Baba'ya verilen yerde kurulan zaviye çevresinde kurulan köyde Kanuni döneminde Zekeriya Baba müridlerinden oluşan 4 hane ve 2 mücerreden mütevellid 6 nefer bulunuyordu. Son sayımda ise köy, 10 hane ve 7 mücerreden oluşan 17 nefer ile meskundu (BOA.TTD. 453:233b; KKA.TTD 585:289a).

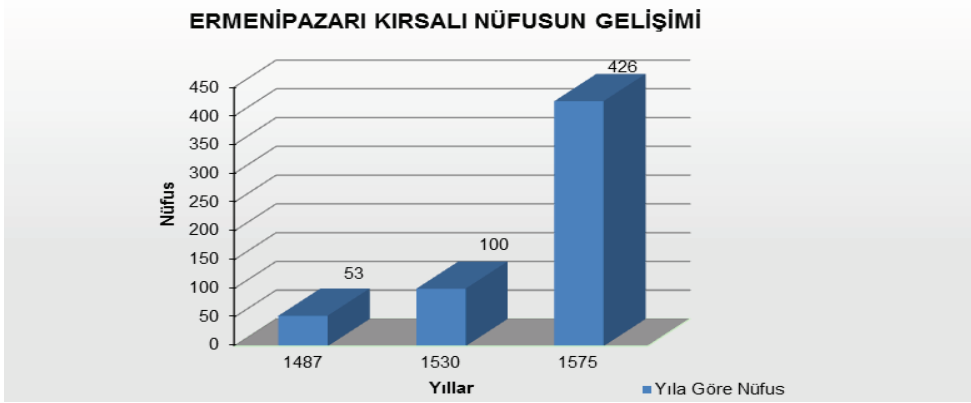
16. Mezraa: Esri karyesinin mezrasında Orhan Bey zamanında kurulan Şeyh İlyas zaviyesi etrafında 20 hane mütemekkin olup bunlardan biri de Zaviyedar idi (KKA.TTD 585:289b).

17. Eymir: köyde kurulmuş olan Sarı Baba Zaviyesine bağlı olarak Kirmasti defterindeki sayımda 3 haneden oluşan nüfus(BOA.MAD 16016:6), Kanuni döneminde de aynen görülmektedir (BOA.TTD 453:234a). Son sayımda ise zaviyeye bağlı herhangi bir nüfus kaydına rastlanmamaktadır (KKA.TTD 585:289a).

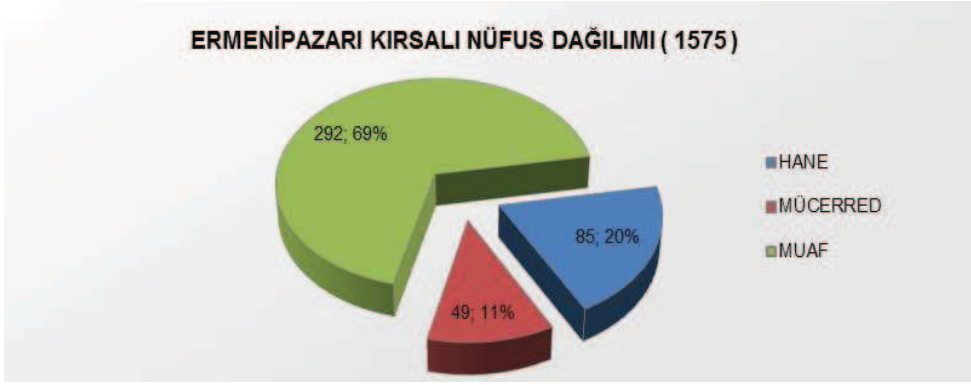
Ermenipazarı Nahiyesi'nde ilk sayımlarda 7 Köy, 3 Mezraa, 1 Çiftlik olarak kaydedilen veriler, Süleyman (Kanuni) zamanında yapılan tahrirlere 10 Köy, 10 Mezraa olarak yansımıştır. Son sayımda ise köy sayısı 12, Mezraa sayısı 24, Çiftlik sayısı ise 5 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında son sayımda ayrıca 10 yaylak, 3 çayır ve 11 zemin kaydı bulunmaktadır.

Ermenipazarı kırsalında nüfus yüzyılın ilk yarısına bakıldığında oldukça seyrekdir. Anadolu'da bulunan tüm eyaletlerdeki nahiyeler içinde, en az nüfuslu nahiyeye Ermenipazarı'dır. Bunun sebebi çok dağlık bir bölgede kurulmuş olmasıdır. 1487 yılından 1530 yılına kadarki devrede yaklaşık %100 oranında artış gösteren nahiyeye nüfusu, önemli yollar üzerinde bulunmasından dolayı, bölgenin güvenliğinin sağlanmasına yönelik, yöre halkına sağlanan vergi muafiyetleri sebebiyle yüzyılın sonunda 3 mislinden fazla artarak 430'lara dayanmıştır (Bkz. Şekil 34). Ermenipazarı kırsalında yerleşen piyade, derbendçi ve okçu gibi zümrelerin sayısı oldukça kabarık olup, bu durumun, tesbit edilen toplam neferan arasındaki muaf zümre mensubu oranının, tüm yüzyıl boyunca %68'lerde kalmasında amil olduğu görülmektedir. Bu dönemde nüfusun %20'si hane, yalnızca %12'si mücerred olarak mukayyedir (Bkz. Şekil 35). Ermenipazarı kırsalındaki hane sayısı yüzyılın ilk yarısına kadar neredeyse aynı kalırken, son yarısında yaklaşık 5 misli artış göstermiştir. Mücerred sayısındaki artış da 1,5 kattan fazla olmasına rağmen nüfus içindeki nisbeti azalmıştır. Şekil 35 ve 36'dan da anlaşılacağı üzere, Ermenipazarı kırsalında meskûn olan kişiler, yerine getirdikleri bir hizmet karşılığında "avarız-ı divaniyeden ve tekalif-i örfiyeden" muaf olup, ülke ekonomisine dolaylı yoldan katkı sağlamaktadırlar. Gelen-geçen (ayende ve ravende) insan topluluklarının güvenlikleri gibi çeşitli sorunları önelemeye çalışan nahiyeye halkının nitelikleri, nahiyenin tam bir hizmet sektörü sınıfında kategorize edilmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan Ermenipazarı nahiyesinin, diğer tüm nahiyelerden farklı bir yapı sergilediği rahatlıkla görülebilmektedir.

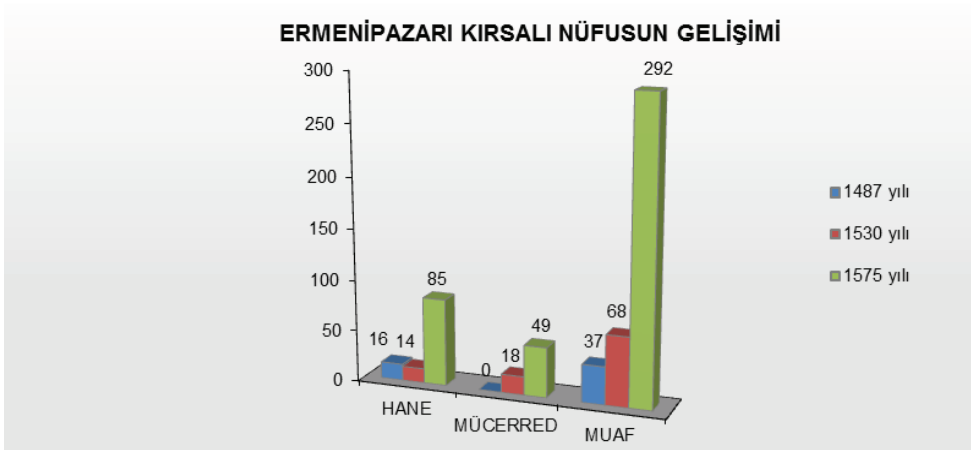
Şekil 34: Ermenipazarı Kırsal Nüfusunun Gelişimi

Şekil 35: Ermenipazarı Kırsal Nüfus Dağılımı

Şekil 36: Ermenipazarı Kırsal Nüfus Gruplarının Gelişimi

3.6. Nüfus Araştırmaları

Sınırları belirlenmiş bir sahada, belirli bir tarihte yaşayan insan sayısına nüfus adı verilmektedir. Bir ülkenin kalkınması ve toplum refahının sağlanması için her yönüyle nüfus özelliklerinin bilinmesinin gerekliliği kabul edilen bir gerçektir. Nüfusun gelişimi, dağılımı, nüfus hareketleri, cinsiyet ve yaş özellikleri, eğitim durumu, dini ve etnik özellikleri, medeni durumu, ekonomik özellikleri gibi konular bu bağlamda ele alınmaktadır.

Bir ülke halkını sayma, onları yaş, cinsiyet, meslek vb. göre ayırma ve hâsılının dökümünü yapma fikrinin çok eski olduğu belirtilebilir¹³. Sayımlar, askerî ve malî maksatlarla, daha açık bir ifadeyle silah altına alınabileceklerin ve vergi mükelleflerinin sayılarının tesbiti için yapılıyordu (İnan, 1991:61;Güneş,1993:19).

Tahrir defterlerindeki verilerin tam bir nüfus sayımı niteliğinde olmadığı, bu yüzden de nüfus hesaplamalarında bazı problemlerin bulunduğu bilinmektedir. Nüfus hesaplamaları konusunda çeşitli araştırmacılar tarafından farklı fikirler ileri sürülmüş, genel olarak 5 katsayısı kabul görmüş ve uygulanmıştır (Barkan, 1952:11-12; Göyünç,1991:86; Yediyıldız,1985:103-104; Miroğlu, 1990:137). Bazı dezavantajları olmakla birlikte, bir öncekinde mevcut muğlaklığı ortadan kaldırması bakımından tebarüz eden bir diğeri ise, yetişkin erkeklerin toplam nüfusa nispetlerinin 1/3 ve 1/4 olduğu kaidesi üzerine oturtulmuştur (İslamoğlu-İnan, 1991:63). Barkan'dan sonra Sümer 7, Cohen-Lewis 6, Cook 4,5 katsayılarını kullanmayı önermişlerdir (Elibüyük, 1990:25-26). Bazıları, haneyi 5 ile çarpıp çıkan sonuca mücerred sayısını ekleme yoluna gitmişlerdir (Emecen, 1989:156). Doğru ise, belirli bir katsayıyı işleme tabi tuttukten sonra çıkan sonuca, mufassal tahrir defterlerinde kaydedilmeyen askeri nüfusu eklemeyi önermiştir (Doğru;1992:53). Ayrıca, bazı çalışmalarda, mahzurlarından dolayı, nüfus tahminlerinden sarf-ı nazar edildiği de bilinmektedir. Faroqhi (Faroqhi, 1979-80:39), Elibüyük (Elibüyük, 1990:37-38) ve Arıkan (Arıkan, 1988:49 vd) gibi bazı araştırmacılar,

¹³ Çinlilerin yaklaşık olarak dört bin yıl önce sayım yaptıkları bilinmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'te de birkaç yerde sayıma atıfta bulunulur. Bunların en bilineni Hz. İsa'nın doğduğu yıl Roma İmparatorunun emriyle bütün Roma İmparatorluğu sahasında yapılanıdır (M. Duverger, Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş (Terc.Ünsal Oskay), İstanbul 1990, s. 108-109).

hiçbir katsayı kullanmadan doğrudan vergi nüfusunu esas almışlardır ki bu çalışmada da aynı yöntem tercih edilmiştir.

3.6.1. Hukuki Statülerine Göre Nüfus

Osmanlı devleti, sosyal bünye ve teşkilat itibariyle tamamen askeri bir mahiyetteydi. Osmanlı sosyal nizamı, zaruri olarak iki esaslı sınıftan ibaret bir toplum telakkisini ortaya çıkarmıştır: harp, emir ve idare eden askeri sınıf ve askeriden gayri halk sürüleri, reaya. Devlet, sınıfların sosyal ve hukuki statülerini tayin ederken, daha ziyade kendi gayelerine göre fonksiyonel esasları nazarı itibara almış görünmektedir.

Raiyyet rüsumundan muaf olmalarından dolayı hassasiyetle reayadan ayırt edilmiş olan ve genellikle tahrir defterlerine yansımamış bulunan askeri zümreyi, ulufe alan ve tımar tasarruf eden bütün hizmet sahipleri başta olmak üzere saray halkı, ulema ve ümera teşkil etmektedir. Hatta padişah beratıyla bir hizmete tayin edilmiş olup ehl-i berat olan kimselerin mâzuliyeti halinde dahi, muayyen bir müddet askeri olma hususiyetini devam ettirdikleri anlaşılmaktadır (İnalçık, 1959:595-596).

Şu ana kadar yapılan çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla muaf zümrelere ilk dikkati Kocaeli Sancağı ile ilgili çalışmasıyla Ahmet Güneş çekmiş ve söz konusu çalışmasında muafllara ayrı bir yer ayırmıştır. İfa ettikleri belli görevlere karşılık reayadan ayırt edilebilen toplulukları mürtezika (vakıf görevlileri), askeri ve pir-i fani olmak üzere 3 grupta mütalaa etmek mümkündür¹⁴.

Genel olarak vakıflarda aldıkları görevlere binaen vakıf görevlileri terkihiyle kristalize edebileceğimiz, muaf gruplar arasında en belirgin yere sahip olan mürtezika grubu; Şeyh, Zaviyedar, Cüzhan, Türbedar, Mütevelli, Kayyım, Muslukçu, Ehl-i Berat, Kethüda, Müderris, Muallim, Muarrif, Ferraş, Müsebbih, Gendûm-kub, Meşayih, Caba, Kilerdar, Katib, Tabbah, Habbaz, Çerakçı gibi vakıf ile İmam, Müezzin ve Hatib gibi tamamı vakıf olan Cami görevlilerinden meydana geliyordu. Bu grupta esasen câmi görevlilerine yer verilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu genel olarak imam, hatib, müezzin, kayyum, muarrif-i cami ve muallimdir. Bu grupta incelenen zümrelerden bazılarının çoğu zaman tek, bazen de defterlerdeki “hatib ve imam”, “imam ve cüzhan”

¹⁴ Muaf gruplar incelenirken, Nefs-Kır ayırımına gidilmemiştir.

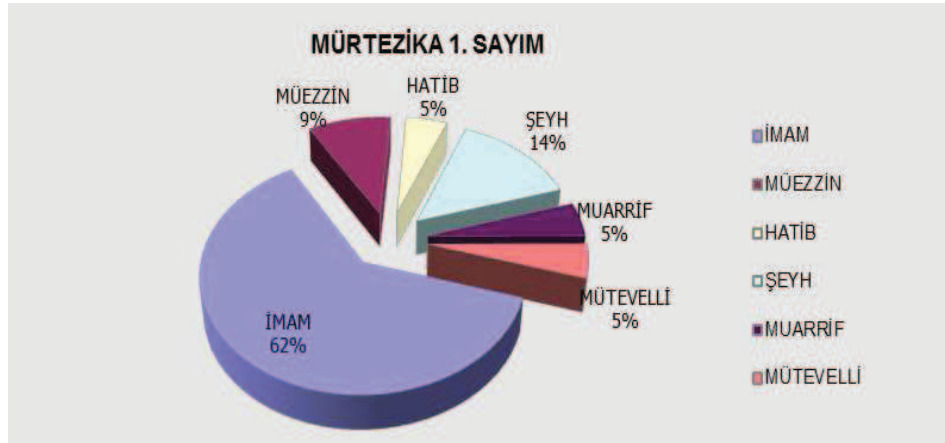
gibi kayıtlardan da çıkarılacağı gibi iki görev deruhte ettikleri anlaşılmaktadır¹⁵ (Emecen,1989:58). Vakıf görevlileri arasında imamın önemi ve bu tür görevliler arasında en çoğunlukta olanların imamlar olduğu, şekle bakıldığında anlaşılmaktadır. Söz konusu şekilde de görüleceği üzere, XV. yüzyıla girilirken kaydedilen vakıf görevlileri arasında yer alan, buldukları mahalle veya köyün lideri durumundaki “imam”ların oranı % 62’yi bulmaktadır (Bkz. Şekil 37). Bu oran yüzyılın sonunda %31’e düşecektir. Ancak bu oran düşüklüğü, imamların sayısındaki azalmaya yorulmamalıdır. İmamların pasta dilimindeki açığı darlığı, “ehl-i berat” terkihiyle mimlenmiş, hangi konuda beratlarının var olduğu bilinmeyen grupların % 37’ye varan oranından kaynaklanmaktadır (Bkz. Şekil 38). İmamlardan sonra “hatibler” ve “müezzinler” de her iki sayımda da mukayyed muafılardan olup, bunlardan ilki yüzyılın başlarında % 5’lik bir orana sahipken, yüzyılın sonunda % 6’ya çıkmış, ikincisi ise % 9’luk dilimden %5’e düşmüştür. Sayımlar arasında dikkat çekici noktalardan biri de yüzyıla başlarken, görevliler arasında %14’lük orana sahip olan “şeyh” ünvanına sahip kişilerin, yüzyılın sonunda sadece %1’lik dilime sahip bulunmasıdır. Bunun sebebi olarak, ilk sayımda hiç kaydedilmeyen zaviyedarların, son sayımda muaf gruplar arasında % 9 oranında bir yere sahip olması gösterilebilir. Yüzyılın ilk yarısındaki sayımlarda muaf gruplar arasında %5 oranında yere sahip olan vakıf mütevellilerinin, son sayımda yalnızca % 2 oranında yere sahip olmasının sebebinin, mütevellilerinin çoğunun büyük şehir merkezlerinde yaşamayı tercih etmeleri şeklinde yorumlanabilir. Bundan başka, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren sayılarının iyice arttığı gözlenen para vakıfları sayesinde-ki vakfedilen bu paraların büyük kısmı cüz tilavetine ayrılmıştır-, ilk sayımda yer almayan cüzhanların, son sayımda kaydedilen muaf gruplar arasında kendilerine % 5’lik bir dilim bulduğu görülmektedir. Ayrıca, vakıflarda çalışan gruplar arasında % 1’er dilimlerle kayyum, muallim, türbedar ve muslukçu da mukayyedir. İlk sayımda % 5’lik bir orana sahip muarriflerin son sayımda yer almadığı görülmektedir (Bkz. Şekil 37 ve 38).

İfa ettiği görevler karşılığında vakıf hizmetlerinden ve gelirlerinden yararlanan grupların nahiyelere göre dağılımı incelendiğinde, İnönü nahiyesinin ilk sırada yer aldığı görüyoruz. İnönü nahiyesini sırasıyla Bilecik ve Söğüt takib etmekte, Yarhisar,

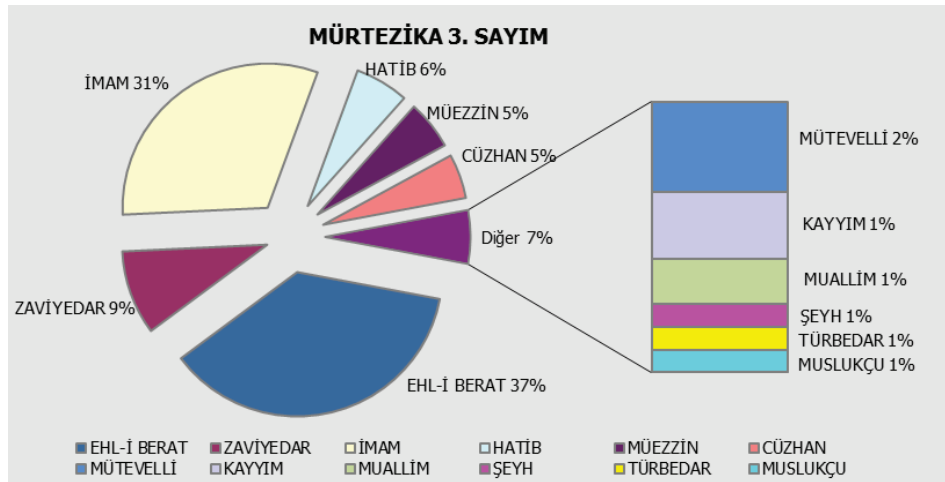
¹⁵ Bu durum, F.M. Emecen tarafından, imamların mahalledeki mevkilerinin daha da ehemmiyet kazanmasına yorulmuştur.

Ermenipazarı ve Gölpazarı ise bu grupta sıfatları belirlenen görevlileri barındırma konusunda, en sonda yer almaktadırlar. Son söz olarak, muaf gruplar arasında “ehl-i vakıf” terkihiyle verilen grubun, diğer muaf gruplar arasındaki oranının son sayımda % 22 olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 46).

Şekil 37: Vakıf Görevlilerinin Ünvanlarına Göre Dağılımı (1487 ve 1530)

Şekil 38: 1575 Yılı Vakıf Görevlilerinin Ünvanlara Göre Dağılımı

Muaf gruplar arasında değerlendirilen ikinci grubu askeri sınıf üyeleri oluşturmakta olup, bu grup üyelerinin diğer muaf gruplara nisbeti %74'tür (bkz Şekil 46). Her ne kadar askeri sınıf olarak isimlendirilseler de ahalisi muafiyetli köylerde bulunan nüfus grupları da burada konumuzu oluşturmaktadır.

Söz konusu nüfus grupları arasında en kalabalık alt grubu oluşturan sınıf piyadeler olup, diğer gruplara nisbeti % 46'yı bulmaktadır (bkz Şekil 44). Önemli bir bölümü aynı

zamanda derbendçilikle görevli bulunan piyadelerin en yoğun olarak bulunduğu nahiyeler, Gölpazarı ve Ermenipazarı olarak tesbit edilmiştir (bkz Şekil 42-43). Gölpazarı'nda sayısı 150 haneyi bulan piyadeler, kayıtlı bulunan toplam askeri muaf grupların yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadır. Piyadeler bu nahiyede Mededli (43), Toyderesi (41), Öyük (14), Dokuz (12), Tuzaklı (10), Teyran maa Çavuşlu (8), Sorkun (7), Sürmeli nam-ı diğer Aluç (6), Karacalar (4), Poladlı (3), Yenice (2) köylerinde yoğunlaşmıştır. Ermenipazarı'nda ise bu oran % 83 olup, toplam sayıları 144 haneyi bulmaktadır. Bu nahiyede ise piyadelerin, Karacakaya (71), Ahibeli (22), Geçid (15), Ovacık (13), Yenice köyü Cami mahallesi (6), Hacı Memi ve Hacı Sefer mahallesi (5'er), Doğanlar (4) ve Yalacık (3) köylerinde tesbit edilmiştir. Söğüd nahiyesinde Taşçılardan sonra en kalabalık zümreyi teşkil eden piyadelerin oranı ise %28 olup toplam piyade sayısı 40 hanedir. Bunlardan 29 hanesi tamamı piyadeden oluşan Borucak köyünde meskûn bulunmaktadır. Diğer köyler ise Ayaş, Göynücek, Pelidbükü, İmanlar, Bunak, Çene ve Baş köyleridir (bkz Şekil 41). Yarhisar nahiyesinde ise askeri zümre olarak müsellemler ile beraber tesbit edilen iki gruptan biri olan piyadelerin sayısı 32 haneyi bulmaktadır. Bunlar; Arkıdça (9), Karacaağaç (8), Çakırcanlı ve Kendirli (5'er), Kınık (4), Nasreddinler (1) köylerinde mütemekkidirler. Bilecik nahiyesinde ise Dere ve Koçi köyleri olmak üzere, sadece 4 hane olarak kaydedilen piyadelerin diğer gruplara oranı % 6 ile sınırlı bulunmakta iken (bkz Şekil 39), İnönü nahiyesinde hiçbir piyade kaydına rastlanılmamaktadır. Bu durumu, İnönü nahiyesinde hiçbir piyadenin bulunmadığı şeklinde yorumlamak yanlış olacağından, piyade defterlerinin ayrıntılı analizlerinin İnönü ve diğer nahiyelerdeki piyadelerin gerçek görünümünü yansıtacağını belirtmek gereklidir. Bununla beraber derbendçiliğin İnönü nahiyesinde yapıldığına yönelik herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere piyadelerin önemli bir bölümü aynı zamanda derbendçi olarak kaydedildiklerinden, burada derbendçiler ile ilgili bazı noktalar üzerinde durulması faydalı olacaktır.

Önemli yollar üzerinde bulunan bölgede yolların güvenliğini sağlamak için birçok derbend kurulmuştur. Derbendler, geçit yerleri manasındadır. Önemli ticaret yolları üzerinde kurulmuş bulunan yolların ve geçit yerlerinin bakım ve onarımından ve ahalinin yollardaki güvenliğinden sorumlu bulunup, karşılığında vergi muafiyeti ile taltif edilen Derbendçiler, yollara ve dolayısıyla ülke içindeki asayişin sağlanarak

ticaretin canlı tutulup, zenginliğin dolaşıma çıkmasına büyük önem veren Devlet-i Aliyye'nin bu siyasetinin en önemli araçlarıdır. Osmanlı devleti'nin kuruluş coğrafyasının şartları gereği, derbendlerin en güzel örneklerini burada görmekteyiz. Bunlardan en önemlileri Ermenipazarı'na bağlı Ahibeli, Geçid ve Ovacık, Söğüd'e bağlı Elmapınarı Derbendi ve Karani Derbend, Yarhisar'a bağlı Koyun ile İnönü'ye bağlı Aksu nam-ı diğer Yukarı Aksu karyeleridir. Bunlardan başka Göl'e bağlı Çukurviran mezrası ile Söğüd mezrası yakınlarında birer derbend daha bulunmaktaydı. Yüzyılın sonunda bu köylerde yaklaşık 290 nefer derbendcinin görev yaptığı tesbit edilmektedir (bkz Şekil 39-44). Kayıtlardan anlaşıldığı üzere Derbendçilerin, Piyade veya Yaya tayfalarından, kifayet etmediği takdirde ise haymaneden tertib edildiği görülmektedir. Bu anlamda, Derbendçilik ile uğraşan piyadelere sıkça rastlanmakta ve bunların piyadelikten ictinab etmemelerinin emredildiği görülmektedir. İncelenen bölge içerisinde Yarhisar'ın Gökçesu köyünde kayıtlı 21, Söğüd'ün Kozağaç köyünde Edebali vakfına bağlı olarak 14, Borucak köyünde 29, Ermeni Pazarı'na bağlı Geçid karyesinde derbendçilikle görevli 66, Ovacık köyünde 20 nefer Piyade görevliydi.

Piyade grubundan sonra en çok kaydedilen grup, Sipahizade grubudur. Bütün nahiyelerde sipahizade grubunun toplam askeri grub içindeki yeri % 15'tir (bkz Şekil 44). Sipahileri de hesaba katarsak oran % 20'ye yükselmektedir. Sipahizadelerin en çok bulunduğu nahiyeye İnönü nahiyesidir. Kaydedilen askeri sınıf mensublarının yarısını Sipahizadelerin oluşturduğu nahiyede Sipahizadeler, Burnacık köyü başta olmak üzere çeşitli köylere dağılmış halde 45 nefer olarak bulunmaktadırlar (bkz Şekil 49). Sipahizadeler, Bilecik nahiyesinde de muaf zümrelerin liderliğini yapmaktadır. Gülümbe, Balçıkhisar, Abalıpınar, Dere ve Sarmaşık köyleri gibi çeşitli yerlerde dağınık olarak kaydedilmiş bulunan sipahizadelerin toplam askeri sınıf içindeki oranı % 42 olup, 29 haneden ibarettirler (bkz Şekil 39). Söğüd'de toplam askeri sınıfın %10'unu, Gölpazarı'nda ise %5'ini oluşturan Sipahizadelerin Ermenipazarı nahiyesindeki oranı % 4'tür (bkz Şekil 41-42-43). Sipahiler ise en çok Söğüd (14) ve Gölpazarı'nda (9) görülmektedir. Söğüd'de kaydedilen toplam askeri sınıfın %10'unu, Gölpazarı'nda ise % 4'ünü oluşturan Sipahilere, az miktarda Bilecik (% 3) ve Ermenipazarı'nda (%3) da rastlanmaktadır (bkz Şekil 39-44) .

Muafiyet sağlayan gruplardan bir diğerini de köprücüler oluşturmaktadır. Sadece köprücüler ile meskûn bulunan yerleşim birimleri Nefs-i Lefke’de 79 nefer, Bilecik’e bağlı Ağlan köyünde 45 nefer, Gl kazasında Vakıf reayasından olmak üzere 8 nefer köprücü bulunmaktaydı. Ahibeli Derbendi’nde Yarhisar’ı İnegöl’e bağlayan bir cısır için de bir vakıf kurulmuştu.

Bu grup içinde sayı bakımından çoğunluğu oluşturan diğer bir önemli grup ise madenciler olarak zikredebileceğimiz “taşlar” ve “kreciler”dir. Krecilere Bilecik nahiyesinde iki köye ismini veren gruplar olarak rastlıyoruz. XVI. yüzyılda Hass-ı Hümayun’a kayıtlı iken, XVII. yüzyılda Köprülü Mehmed Paşa’nın Vezirhan’da kurduğu vakıflara akar kaydedilen Büyük Küre ve Küçük Küre köylerinde XVI. yüzyılın ortalarında 67 ve 82 neferden müteşekkil toplam 149 nefer kreci bulunmakta olup, kesim veren Yrk taifesinden oldukları görülmektedir. Yüzyılın sonlarında krecilerin sayısı Büyük Küre’de 80 hane ve 75 mücerreden oluşan 155, Küçük Küre’de ise 82 hane ve 113 mücerreden müteşekkil 195 neferin oluşturduğu 350 nefere yükselmiştir. Taşı ve taşzadeler ise sadece Sğd nahiyesinde mukayyed olup, toplam 54 nefer ile muafiyetli zümreler içinde en fazla bulunan grubu oluşturmaktadırlar. Taşlar çeşitli köylerde dağınık olarak yerleşmiş olup, toplam 46 nefer ile % 32’lik bir dilime sahip iken, taşzadeler 8 nefer nüfusu ile Sğd’de mukayyed olan diğer muafiyetli gruplar içinde % 6’lık bir orana sahiptir. Bu cümleden olarak, işleri maden çıkarmak olan gruplara sadece Bilecik ve Sğd nahiyesinde rastlanmakta olup, sayıları 400’ geçmektedir (bkz Şekil 39-41).

Muaf gruplar arasında işleri “görenç çıkarmak” kısacası yırtıcı olan avcı kuşları yetiştirmek olan ve bazı yerlerde “Doğancı” ve “Doğancızade” bazı yerlerde ise “Bazdar” olarak kaydedilmiş bulunan zümrelerin toplam oranı ise % 15’i bulmaktadır. Doğancılara en çok İnon nahiyesinde rastlanılmakta olup (% 36), askeri sınıf içinde Sipahizadelerden sonra en kalabalık zümreyi temsil etmektedirler. Bunların neredeyse tamamı İşhak köyünde mtemekkindirler (bkz Şekil 40). Bilecik’te ise doğancıların sayısı 10 nefer olup (% 15), 2 nefer de Doğancızade bulunmaktadır (bkz Şekil 39). Gölpazarı’nda 2 nefer Doğancı’nın yanında 7 nefer de Doğancızade (bkz Şekil 42), Sğd’de ise yalnızca 1 nefer Doğancı mukayyedir (bkz Şekil 43). Bazdar ise daha çok Gölpazarı ve Bilecik nahiyelerinde mukayyedir. Gölpazarı’nda %8 lik bir orana sahip

olan Bazdarların önemli bir bölümü “cemaat-i bazadaran” adı altında toplu olarak kaydedilmişlerdir (bkz Şekil 42). Bilecik’te ise çeşitli köylere dağılmış olarak bulunan 17 neferlik Bazdar grubu muaf olarak kaydedilen diğer gruplar içinde %25’lik bir dilime sahiptir (bkz Şekil 39). İnönü nahiyesinde % 11’lik oranla temsil edilen 10 nefer bazdarın 9’u toplu olarak Hasun köyünde kaydedilmiştir (bkz Şekil 40). Bundan başka Ermenipazarı nahiyesinde de sadece 1 nefer bazdar mukayeddır (bkz Şekil 43). Bununla beraber, Gölpazarı’nda ayrıca kaydedilmiş bulunan “Çakırcı” ve “Kabbaz-ı Şahin” gibi mimlerle anılan gruplara da burada değinilmelidir. Çakırcılar, Gölpazarı nahiyesinde Hasan (15), Bahşi (9), Bikari (5), Ahi Beşir (4), İnebeği (6), Hoca (10), Umurköy (14), Konurlar (8), Pazarlı (12), Sarı Karye (14), Yunus (19), Yakub (11) ve Segid mezrasında (14) olmak üzere toplam 151 neferlik nüfuslarıyla “göreç” çıkarmakla mükellef olarak topluca kaydedilmişlerdir (bkz Şekil 24). Çakırcıların, Gölpazarı nahiyesindeki temsili oranı piyadeler ile beraber % 41 olup, liderliği paylaşmaktadırlar. Kabbaz-ı Şahin mimine ise sadece Ermenipazarı’nda bir nefer olarak rastlanmaktadır. Böylelikle; Çakırcı, Bazdar, Doğancı, Doğancızade ve Kabbaz-ı Şahin terkbileriyle anılıp aynı tür işlerle yükümlü bulunan muaf zümrelerin toplamı yaklaşık 250’yi bulmaktadır (bkz Şekil 44).

Müsellemlerin ise toplam askeri sınıf içindeki oranı % 7’dir. 18’er nefer ile en çok Söğüd ve Gölpazarı nahiyelerinde mukayyed olan müsellemlere Yarhisar (6) ve Ermenipazarı’nda (4) da rastlanır. Müsellemler, Söğüd nahiyesinde Söğüd ve Kızılsaray, Gölpazarı nahiyesinde ise Aluç olarak da isimlendirilen Sürmeli köyünde yoğunluklu olarak kaydedilmiş olup, büyük çoğunluğu Aydın müsellemidir (bkz Şekil 41-42-44).

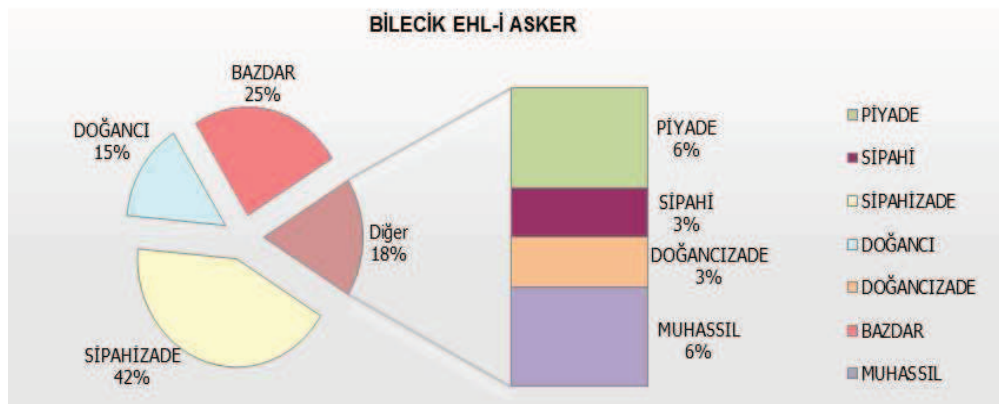
Askeri zümre içinde bunlardan başka muhassıllar da az da olsa yer almaktadırlar. “muhassıl” kelimesi tahsildar (vergi toplayıcısı) anlamında olup (B.Yediyıldız, 1982: 91), büyük hâs gelirlerinin toplayıcısı olarak tarif edilmiştir (Emecen, 1989:58). Kankal daha önce de yazıldığı gibi, tahrir defterlerinde sayılarının yok denecek kadar az olmasından hareketle muhassılların, medrese öğrencisi olabileceğini ifade etmektedir (Kankal, 1993:121). İncelenen kayıtlarda ilk sayımlarda Söğüd nahiyesine bağlı Başköy karyesinde bir, Kızılkaya karyesinde ise 3 nefer muhassıl olarak kaydedilmişlerdir. Bilecik ve İnönü’de ise Kanuni dönemi kayıtlarında 7 adet muhassıl bulunmaktadır.

XVI. yüzyılın son çeyreğine ait kayıtlara bakıldığında incelenen bölgede bu görevi ifa edenlerin toplu halde daha sağlıklı olarak kaydedildiklerini görmekteyiz. Bu dönemde Ermenipazarı'na bağlı Ahibeli derbend köyünde bir, Gölpazarı'na bağlı Mededli köyünde aynı zamanda piyade olduğu belirtilen bir, Çiftlik köyünde 3, Lefke'de Yörgüç Paşa ve Melik İsa Bey Vakfı'na bağlı olan Cemaat-i Müslüman arasında bir, Bilecik'te Cami-i Cedid-i Orhan Gazi mahallesinde Sermuhassıl olduğu belirlenen bir, Sorkud ve Kurd karyelerinde 2'ser, İnönü nefsinde ve Köhne Mahallesi'nde bir, Bozüyük mahallelerinden olan Yenihan'da da bir nefer olmak üzere toplam 14 nefer muhassılın kayıtlı olduğu görülmektedir ki bu muaf gruplar arasında oldukça az bir yer (% 2) kapladıklarını göstermektedir (bkz Şekil 39-40-42-43-44).

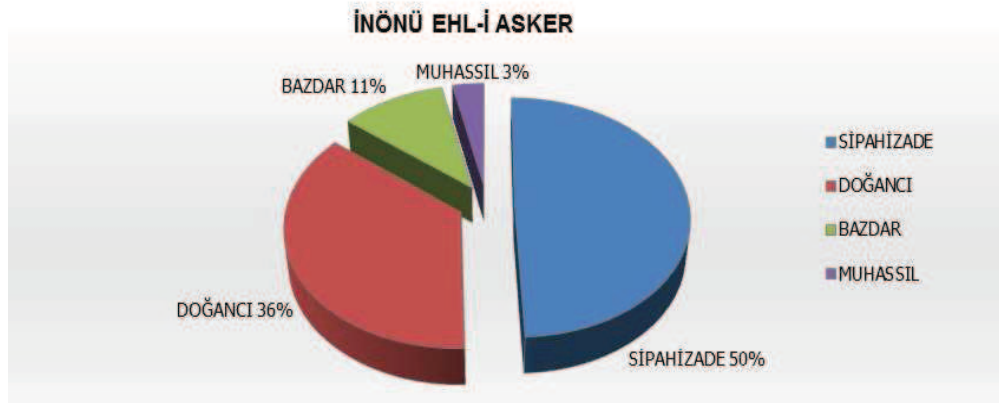
Bunlardan başka tamamı Ermenipazarı'nda mukayyed bulunan 13 nefer okçunun, genel toplam içinde yaklaşık % 2'ye yakın bir orana sahip olduğu, Geçid maa Okçular köyünde toplu olarak buldukları görülmektedir. Yine Ermenipazarı nahiyesinde 4 nefer Kethüda ve bir nefer de Yeniçeri kaydedilmiştir.

Her ne kadar grafiklerde gösterilmemiş olsalar da taycı ve sığırcı sınıfının meskûn bulunduğu köylerden de ayrıca bahsedilmiştir. Sarayın tay ve sığır ihtiyacını karşılayan bu türden yerleşim birimlerinde meskûn olanlar da muafiyetli gruplar arasında yer alıyordu. İnönü nahiyesinde Kayı köyünde bulunan Çiftlik-i Çoban Yeri'nde meskûn olanlar taycılardı. Yarhisar'a bağlı bulunan Aravud karyesinde de sığır üretimi yapılmaktaydı.

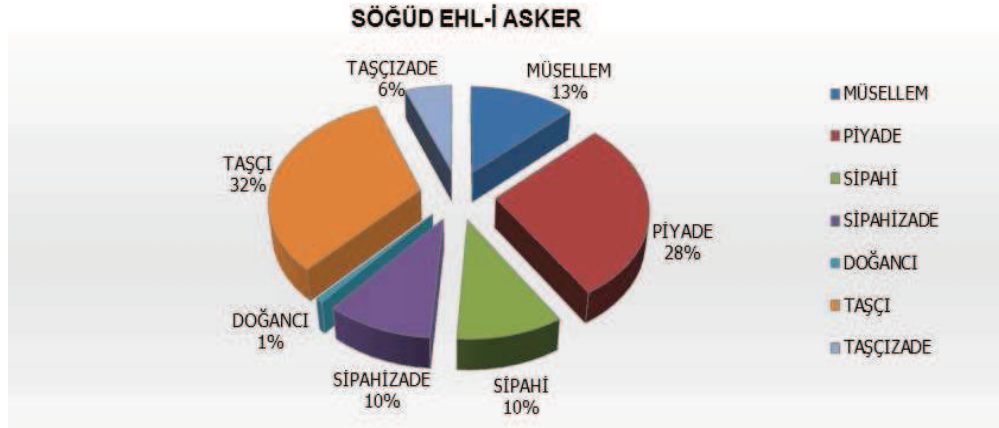
Şekil 39: 1575 Yılı Bilecik Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

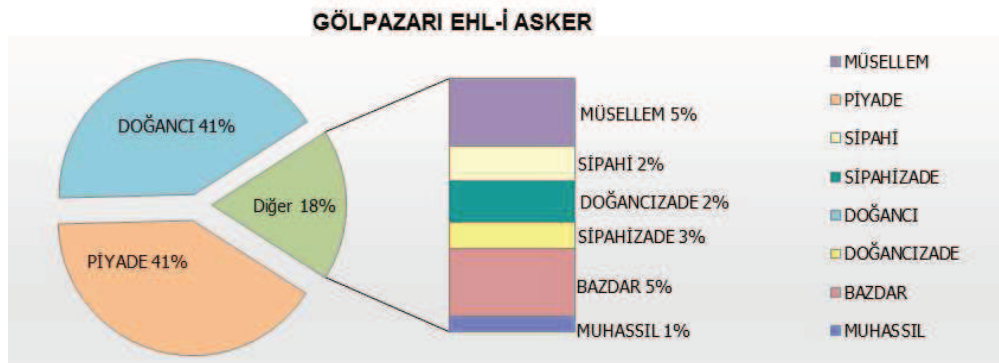
Şekil 40: 1575 Yılı İnönü Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

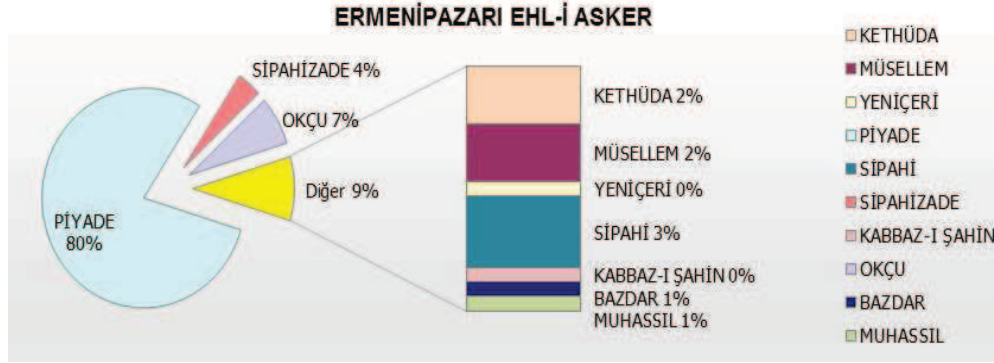
Şekil 41: 1575 Yılı Sögüt Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

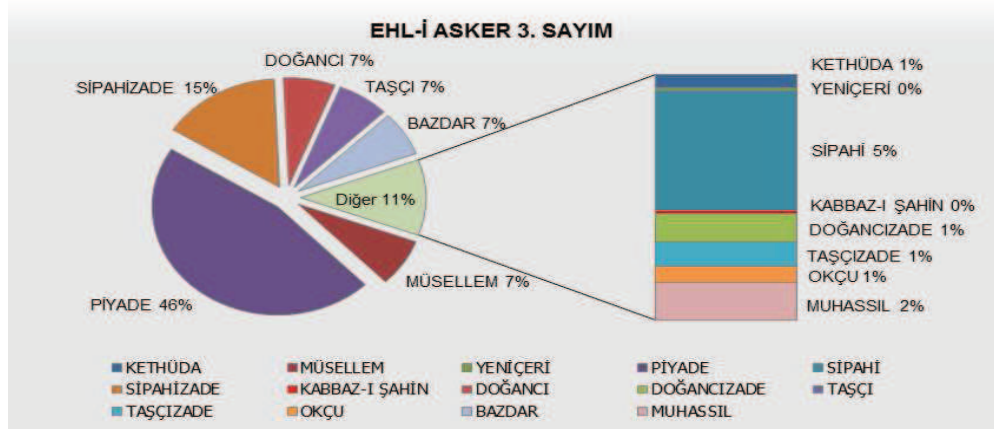
Şekil 42: 1575 Yılı Gölpaazarı Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

Şekil 43: 1575 Yılı Ermenipazarı Nahiyesi'nde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

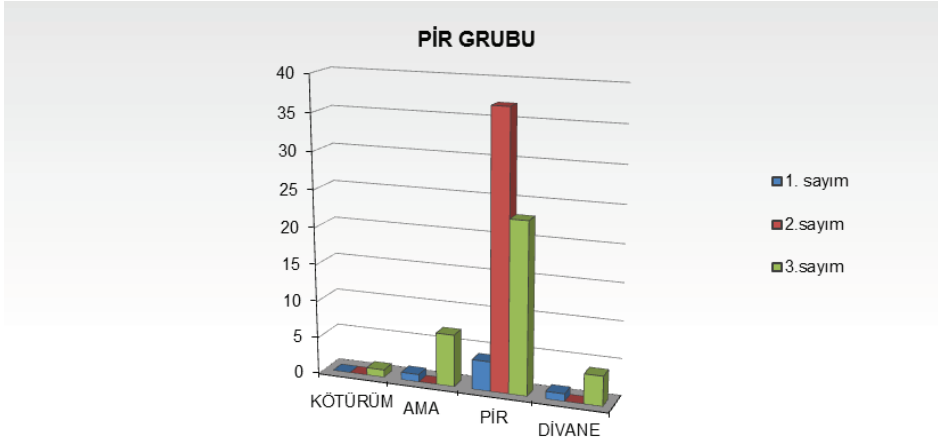

Şekil 44: 1575 Yılı Yüzyılın Son Çeyreğinde Askerilerin Ünvanlara Göre Dağılımı

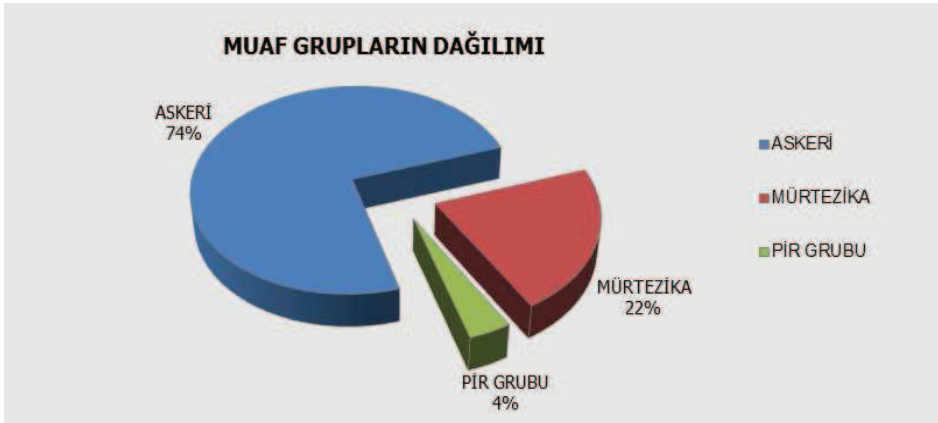

Sayı itibariyle defterlerde çok az bulunan ve muaf gruplar arasında üçüncü grubu teşkil eden pir-i fani grubuna, kötürüm, pir, âmâ, divane, malûl vb hastalık, fakirlik gibi sebeplerle vergiden affedilmiş kimseler dahildirler (bkz Şekil 46). Aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere bu grup içinde yer alan pir (pir-i fani), grup içinde en az nüfuslu alt grubu teşkil etmektedir. Pirlere, 11'i Bilecik ve 10'u İnönü'de olmak üzere 21 kişi olarak bu nahiyelerde yoğunluklu olarak görülmektedir (bkz Şekil 45). Kötürüm sadece İnönü nahiyesinde Köhne Mahallesi'nde mukayyed iken, âmâ ise 3'ü Söğüt'de, 2'si İnönü'de ve 1'er tanesi de Ermenipazarı ve Gölpazarı'nda olmak üzere 7 kişi olarak kaydedilmiştir. Divanelerin de 1'i Bilecik'te ve 3'ü İnönü'de kayıtlı durumdadır. Görüldüğü üzere muaf gruplar arasında Pir-i fani grubunun pasta grafikteki oranı % 5'i geçmemektedir.

Şekil 45: Pir-i Fani Grubunun Yüzyıl İçindeki Kayıtlarda Gösterimi (1487-1530-1575)

Şekil 46: Muaf Grupların Birbirlerine Oranları (1575 Yılı)

Muaf olarak kaydedilen ve genel manada askeri olarak adlandırabileceğimiz statünün dışında kalıp, raiyyet rüsumuna tabi olan büyük zümre ise re'aya tabir olunmuş, defter ve kanunlarda da hukuki statüsü ile birlikte kaydedilmiştir (İnalcık, 1959:595-596). Osmanlı devletinde hür köylülerin de bazı hakları sınırlandırılmıştır. Bunlardan biri de köylünün toprağa bağlılık prensibidir. Barkan'ın ifade ettiği vechile devletin kendisine tayin edeceği yerde oturmak, kayıt ve tesbit edildiği toprağı terk etmemek köylünün mecbur bırakıldığı önemli konulardandır¹⁶. Tımarlardan müteferrik olan reayayı

¹⁶ Toprağa bağımlılık prensibinin en ilkel biçiminin Frigler'de uygulandığı söylenebilir. Frigler'de "öküz öldürmek" ve "saban kırma"nın cezasının ölüm olduğu bilinmektedir. Tarıma dayalı bir toplum olan Frigler'de en büyük tanrının "Kibele-tarım tanrıçası" olması yukarıda bahsi geçen suçların neden en ağır ceza ile karşılandığını açıklamaktadır. Osmanlı devletinde çift resminin "arz"a bağlı olup, "öküz"e bağlı olmadığı kanunnamelerde belirtilme gereği duyulmuş bir mevzudur (bkz. III. Bölüm, Şahsa ve Toprağa Bağlı Vergiler) Bununla ilgili ilkel uygulamalarda Frig örneğinden hareketle öküzün çok değerli olması,

toplamak kanun-ı kadim olduğundan hareketle sipahinin kendisine bağlı olan çiftçiyi 15 yıl içinde eski ektiği topraklara geri getirme hakkı bulunmaktaydı.

Tahrir defterlerine göre, çiftçi-köylü reayayı öncelikle, buldukları köylerin tahsis edilmiş olduğu tasarruf şekline göre, has, tımar ve vakıf raiyyeti olmak üzere üç grupta değerlendirmek mümkündür. Ancak bu, geçerli bir kriter değildir (Emecen, 1989: 228). Bu durumda, reyanın genel hukuki statülerine delalet eden ve aynı zamanda ödemekle yükümlü oldukları vergiyi belirleyen kayıtlardan hareketle bir değerlendirme yapmak gerekmektedir (Gökçe, 2000:332). Bu cümleden olarak, reaya, tahrir defterlerinde tasarruf ettikleri toprak miktarı ve medeni durumlarına göre hane ve mücerred olarak kaydedilmişlerdir. Hane olarak kayıt altına alınmış çeşitli gruplar ve mücerredlerden ait oldukları gruba göre çeşitli miktarlarda vergiler alınmaktaydı.

Toprak tasarruf eden reyanın hukukî statüsüne bakıldığında, elinde bulundurduğu toprağa göre çift, nim-çift veya bennâk adıyla deftere kaydedilen reaya, hane kabul edilmiştir (Güneş, 1993:126). Dolayısıyla elinde bulundurduğu toprağın miktarına göre toprak sahiplerinin ödediği vergi aynı zamanda bir hâne resmi olarak da değerlendirilebilir. Çünkü bunlar müzevvec olup, aile reisleri durumundadır (Göyünç, 1979:331-349; İnalçık, 1959:583).

Osmanlı devleti bünyesinde miri topraklar rejiminin icablarına uygun olarak memleket arazisinin büyük bir kısmı, müstakil bir köylü işletmesine yetecek büyüklükte olmak üzere reaya çiftlikleri halinde, bir takım parçalara bölünürdü. Bu çiftlikler, onları işleyebilecek durumda olan köylülere tapu bedeli denen bir peşin kira karşılığında daimi ve irsi bir nevi kiracılık mukavelesiyle bütün olarak terk edilirdi. Bir çiftlik, mahalline göre ve toprağın verimliliğine göre ala yerden 60-80, vasat yerden 80-100, edna yerden

tarımdaki iş gücünün önemine ve eğer alınmaktaysa alınan verginin öküzün üzerinden alındığı şeklinde bir yoruma bağlanabilir. “saban kırma”nın ise bir deyim olduğu düşünülürse çiftini bırakıp, bulunduğu yeri terk ederek, Osmanlı deyimiyile “kaçgun” olma anlamında kullanıldığı sonucunu çıkartabiliriz. Bu durumda, “çift bozan” cezasının, en ilkel halinin idam olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Cezaların bu kadar ağır olmasının sebebinin yerleşik kültüre geçmeyi hızlandırma kaygısı olduğu söylenebilir. Tarım toplumu olmak, yerleşikliği gerektirdiğinden, böyle bir kaygı besleyen yerleşik toplumun iktidarını ellerinde bulunduranlar, göçebelerin ani baskınlarından sakınmışlar ve onlarla genelde boyun eğdikleri bir mücadele içine girmişlerdir. Esasen yerleşik kültür ile göçebe kültür arasındaki çekişme hali dinsel literatürde “Habil ile Kabil” kıssasında da işlenmektedir. İlk etapta yerleşik kültürü temsil eden Kabil, tanrıya sunak yarışına girdiği Habil’e karşı, tanrının Habil’in yüzüne bakmasıyla anladığı bir yenilgiye uğramış ve kardeşini öldürmüştür. Bundan sonra lanetlenmiş bulunan Kabil, yeryüzünde sürekli dolaşmakla göçebe durumuna düşmüştür. Yerleşiklik ile göçebelik her toplum için duruma ve şartlara göre değişkenlik arz etmeye başlamıştır.

100-150 dönüm olarak belirlenmiştir. Çift eşmekte olan çiftçiden alınan vergi arza bağlı olup, öküze göre alınmadığı kanunlarda belirtilmiştir (Barkan, 1980:789). Hüdavendigâr ve Sultanönü sancaklarında çift resmi 33 akça olarak belirlenmiştir. Yarım çiftlik (nim) yer tutanlardan da bu çift akçasının yarısı alınmaktaydı. Bennak ise, evli olup nimçiftten daha az toprağı olan veya hiç olmayan köylüye denilmektedir (İnalçık, 1959:589). Toprağı olan bennak'a ekinli, olmayana ise caba denmekte olup, bunlar bazı defterlerde bu şekilde tefrik dahi edilmişlerdir. Fatih döneminde hazırlanmış genel kanunnamede bennak resminin 12 akça kaydedilmiş olmasına karşılık, caba bennak resminin Hüdavendigâr livasında 9, Karaman'da ise 6 akça olduğu belirtilmiştir. Genellikle 4-10 ila 24-60 dönüm arasında yer tasarruf eden bennakların ödedikleri rüsümün 12 akçayı geçmesi halinde bennak resmi yerine dönüm resmi ödediklerini görmekteyiz. Kanunnamelerde en zayıf reayaya kara dendiğini öğreniyoruz. Son sayımlarda bennak sayısının büyük ölçüde artmış olduğunu görüyoruz. Tahrir defterlerinde çift, nimçift, bennak ve ekinli kaydedilen vergi grubu neferlerinin oluşturduğu gruplar için "hane" deyimini kullanılmıştır.

XVI. yüzyıl boyunca elinde tam çift bulunan hane sahibi sayısında bir azalma söz konusudur. Buna karşılık nim-çift ve bennâk sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu durum Anadolu'nun diğer sancakları için de farklı değildir. Hâlbuki devletin esas itibariyle çiftliklerin parçalanmasını arzu etmediği, hatta bu hususu kanunnamelerde de tesbit ettiği bilinmektedir (İnalçık, 1993:313-314). Çift tasarruf eden hane sayısının giderek azalması, XVI. yüzyılın son çeyreğine girerken meydana gelen önemli nüfus artışına bağlanabilir (Bulduk, 1993:245). Çift, nim ve bennak tasarruf edenlerin birbirine oranlarının bennaklar lehine değişmesi reayanın elindeki toprak miktarının gittikçe azaldığını ortaya koymaktadır¹⁷. Nim-çift tasarruf edenler sayı itibariyle artmalarına rağmen 1572 yılında hane içindeki oranı daha da azalmıştır. Bennâkler ise ilk tahrir göre oldukça artmış ve neticede toplam hane sayısının yarısından daha fazlasını oluşturmuşlardır. Bennak sayısındaki bu büyük artış ve nihayetinde ziraatı yapılan topraklardaki miktarın gittikçe küçülmesi, önceleri tam çift olan yerlerin bazı sebeplerle taksim edilmesiyle ilgilidir. Çiftlerin nasıl bozularak bölündüğünü göstermesi bakımından 1528 tarihli Aydın Livası kanunnâmesi güzel bir misal teşkil

¹⁷ Bu konuda bkz. M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972, s. 85 vd..

etmektedir: “Haliyâ livâ-i Aydın'da ba'zı reâyâ ki defter-i sultanide çift yazılmıştır. Ol çift kaydolan raiyyet fevt olsa beş altı nefer oğulları kalsa cümlesi dahi evlenmiş veyahud bazı mücerred ve mücerredleri dahi tamam kisbe kadir olsa kanun-i padişahi bunun üzeredir ki fevt olan raiyyetin kaç oğlu kalırsa atası çiftliğine muşa' ve müştereklik üzere mutasarrıf olub rüsum virmek babında bennâk kaydolan bennâkın virdikden sonra elinde olan hisse yerin hissesine vâki' olan resmin vire...” (Barkan, 1943:8). Nüfusta meydana gelen bu büyük artış tahrir defterlerinde kayıtlı mücerred ve bennâk sayısına yansımıştır (bkz Şekil 47-49).

“Mücerred” mefhûmunun tarifi şehir faslında yapılan tahlillerde bazı birimler adına bhusus vurgulandığı cihetle, zamanla değişmiş olabilir. Başka bir ifadeyle bu mefhûmun muhtevası “Endüstri öncesi cemiyetlerde erkeklerin otuz yaşına varmadan evlendikleri farzedilmektedir” cümlesinden de anlaşılacağı gibi oldukça müphemdir. Gerçi defterlere buluş çağına girmiş erkeklerin yazıldığı aşikârdır. Ama buluş yaşı hakkında bilgi olmadığı gibi söz konusu bir tesbitin bölgeden bölgeye ve hatta aynı bölge içerisinde bir dönemden diğerine değişmesi de mümkündür. Dahası bazı yerlerde yetişkin erkeklerin evlendikten sonra da bekâr kaydedilebildikleri bilinmektedir¹⁸ (İslamoğlu-İnan, 1991:61; Bulduk, 1993:288). İncelenen bölgenin nüfus yapısına bakıldığında, mücerred olarak kaydedilenlerin sayısının XVI. yüzyıl boyunca büyük oranda artmış oldukları görülür (bkz Şekil 47-49). Bu durum Anadolu'nun diğer bölgelerinde de benzerlik göstermektedir. Kütahya şehrinde (1520'den 1575'e) mücerredler (% 110), yüzde itibariyle toplam nüfustan (% 40) oldukça çok artmıştır (Varlık,1985:205). Aynı dönemde (1521-1579) Çankırı'daki şehirlerde de mücerredler (% 53) evlilerden (hane, % 38) fazla çoğalmışlardır (Kankal, 1993:134-135). Bulduk, 1572'ye (K. Sâhib) âit nüfus tahmininde, bir önceki tahrir göre (1528) mücerred artış yüzdesini -1572 tarihli defterde kaydedilmediklerinden- dönemin şartlarına da atıfta bulunarak “yüz” olarak kabul etmiştir (Bulduk, 1993:106). Çankırı'da (1521'den 1579'a) “çiftçi köylü reâyâ” grubunda mukayyed mücerred sayısı 6292'den 16.503'e yükselmiştir (Kankal, 1993:135).

¹⁸İnan, mücerredlerin, bazı bölgelerde çok kalabalık olmalarına rağmen, bazılarında hiç bulunmamalarının bu gerçekle açıklanabileceğini ifade etmektedir. Bulduk ise, ilk tahrirlerde kara ve mücerred olarak tasnif edilen bekârların tamamının sonraki tahrirlerde mücerred başlığı altında verildiğini 16. Yüzyılın son çeyreğinde tutulan yaya-müselleme defterlerinde nâ-reside (buluşa ermemiş) dışında mücerredlerin kayıtlı olmadığını belirtmektedir.

Son olarak, muaf ve raiyyet rüsümlarını eda eden reayanın dışında hukuki statüleri “kul” olarak belirlenen kesimden de bahsedilmelidir. Kul statüsünde olan çiftçi toplulukları yapılan araştırmalarda 4 grupta mütalaa edilmiştir. Birinci grubu İstanbul civarındaki Haslar kazasında 110 kadar köyde diğer reaya ile karışık bir şekilde ve münhasıran çiftçilikle meşgul bulunan ortakçılar, ikinci grubu ise araştırma sahamızda yer alan kesif köyler halinde çiftçilikten başka ayrıca padişaha mahsus inek ve koyunların çobanlığı ve bağcılık gibi işlerle de meşgul olan kullar oluşturmaktadır. Buradaki kulların, Sultan Orhan’a ait oldukları, 67 numaralı¹⁹ Hüdavendigâr Livası Mufassal tahrir defterindeki kanunnameden anlaşılmaktadır. Üçüncü ve dördüncü gruba ise Batı Anadolu ile Rumeli’nin bazı vüzera vakıflarındaki ortakçı kullar ile Edirne ve Konya civarında kul olup olmadıkları pek belli olmayan ve sadece ortakçı namı ile anılan köylüler girmektedir (Barkan, 1980:578). İlk Sultanlar zamanında kurulmuş olan bazı merkezlerde “kesimci kullar”, “sığır oğlanları”, “koyun kâfirleri”, “bağban” namları altında kölelikten gelme bazı tabiiyetleri olan birtakım köylü zümrelerin bazı hizmetlerde çalıştırılmakta oldukları görülmektedir (Barkan-Meriçli, 1988:102). Bunların genellikle Padişah Hasları ile eski Sultan ve vezir vakıflarına ait köylerde meskûn oldukları anlaşılmaktadır. XVI. Yüzyılda var olduğu tesbit edilen bu grupların hukuki statülerinin, Batı Avrupa toplumundaki “Serflik” ile aynı özellikler taşıdığı görülmektedir. Barkan’a göre bu benzerlikler şöyle özetlenmektedir: Öncelikle, Ortakçı kullar ancak kendi aralarında evlenebilmektedirler. Onlar için hariçten evlenmek yasak olup, kul olan kızlar hallerine münasip olan kullar arasından seçilen erkekler ile evlenmeye mecburdur. Dışarıdan evlenme ancak ihtiyaç fazlası kul bulunduğu, özel bir “ağırlık” karşılığında olabilmektedir. Hür erkek, kul bir kızla evlendiğinde kul statüsüne geçmeye razı oluyor ve doğacak çocuklar da bu suretle kul olarak dünyaya gelmiş sayılıyordu (Barkan-Meriçli,1988:102). Ancak bunların, ortakçı işletmelerin sermayelerinin dağılmaması ve geriye kalan kul oğlanlarının yetişebilmesi için alınmış idari tedbirler olarak düşünülmesi gerekmektedir (Barkan, 1980:591). İkinci olarak Ortakçı kulların mirası, dini-medeni kanunların hükümlerine göre paylaşılmamaktadır. Üçüncüsü; Ortakçılar, ait oldukları vakıf idaresine veya özel şahıslara çeşitli angarya hizmetler ifasına ve bazı hediyeler vermeye mecburlardı. Son olarak, bu gruba girenler meslek ve meşguliyetlerini serbest bir şekilde seçmek ve

¹⁹ Söz konusu defter, Ankara Tapu ve Kadastro genel Müdürlüğü, Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı Kuyudu Kadime arşivinde bulunmaktadır.

çalışıp-çalışmamak hürriyetinden mahrumdurlar. Kul statüsünde olanların, başka bir meslekle uğraşmaktan men edilmemelerinin yanı sıra, cezalandırılacakları zaman, cezanın Kadı marifetiyle değil, Padişah reyî ile gerçekleştirilmesi de dikkat çekicidir (Barkan, 1980:594).

Ortakçı kullar düzeninde mahsulün paylaşılması, içinden tohum ve eğer varsa sipahiye verilecek öşür çıktıktan sonra geriye kalan kısmın yarı yarıya bölüşülmesi şeklinde kullar için hayli yükümlü bir şekilde yapıyordu. Bu rejimin daha da gelişip, Ortakçılığın “kesimciliğe” döndüğü yerlerde de köylü, işletmenin yıllık gelir verimi, kar ve zarar hesabı ne olursa olsun, mahsulüm her sene miktarı değişmeyen (maktu) bir kısmını aynen veya bu mahsul hissesine karşılık belirli miktar nakit parayı bedel olarak toprak sahibine ödemeyi üstlenmiş bulunuyordu (Barkan-Meriçli, 1988:105). Bu şekilde kesimcinin ortakçıdan farkı, toprak sahiplerinin kontrolünden çıkmış olmakla, üzerine aldığı mukataayı ödeme mükellefiyetini almış olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kesimciliğe geçiş ile çiftçi, üzerindeki maktu vergiyi verdikten sonra kalan mahsul fazlasından istediği kadar istifade etmekte serbest kalacağından, daha fazla ürün elde etmek arzusunu kendisinde bulabilecektir. Bundan dolayı özel işletmeler olan mülk topraklarda kullar, miri arazideki öşürcü hür köylülerden farklı olarak ortakçı-kesimci olarak çalışmaktadırlar (Barkan, 1980:612-613).

“Ortakçı-kesimci” olarak adlandırılan bu gruptaki insanların, memlekete bol miktarda köle sokulduğu fütihat devirlerinde kul soyundan gelen köylülerle sahipleri arasındaki münasebetlerin zirai sahada genellikle ortakçı-kesimci şeklini almış olmasından dolayı ayrı bir şekilde ele alındıkları, Osmanlı Mirî toprak rejimi esasına uygun düşmeyen bu tür işletmelerin yavaş yavaş ortadan kalktıkları anlaşılmaktadır (Barkan, 1980:612). Kesimciler üzerinde yapılan tetkikler, kesimcilik ile uğraşan her şahsın kul olmadığını, elinde yeterince toprağı olmayan hür köylülerin de kesimci olarak çalıştıklarını ortaya çıkarmıştır (Barkan, 1980:617). Buradan, vaktiyle vakfin ya da şahsın kulları tarafından işlenen hassa çiftliklerin, kulların inkırazından sonra “yarıcılıkla” işletilmek üzere reaya eline geçtikleri sonucunu çıkarabiliriz (Barkan, 1980:630).

Ortakçı kulların Bilecik ve havalisine nasıl gelmiş olabilecekleri de Barkan ve Meriçli tarafından ele alınmıştır. İlk ihtimal, bunların harp sahalarından sürgün olarak geldikleri fikri olup, belgeler bu fikri desteklemektedir (Barkan, 1980:619-620). İkinci olarak satın

alınmış kullar ile kesimcilik ve diğer hizmetlerin ifa edildiği belgelerle sabittir. Bundan başka zaviyelerde çalışan kullara da rastlanmaktadır ki buna en güzel örnek araştırma sahamız içine de giren Yarhisar'daki Şeyh Akbıyık Zaviyesidir. Kureyş Dağı'ndaki tekkede hizmetliler arasında 2 kişi üzerinde "gulam-ı vakıf" kaydı bulunmaktadır. Bunlardan biri hür bir kadınla evlidir. Bundan başka bir de azadlı kul bulunmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:109-112; Barkan, 1980:620-622).

Kullar, Hassa çiftlikleri ve "Elliciler" olarak mevkuf Ellici Çiftliklerinde çalışmaktadırlar. "Ellici" zümrelerinin meydana çıkışı ve tabi tutuldukları düzenlemelerle bu tabirin kökeni hakkında bir açıklık yoktur. Ancak bu isimle anılan çiftçilerden büyük bir kısmının kul statüsüne tabi ortakçı veya kesimciler durumundaki köylüler olduğu belgelerden anlaşılmaktadır (Barkan-Meriçli, 1988:114). Ellicilerin de Ortakçı ve kesimciler gibi, kul kökenli olduklarını gösteren mükellefiyetlerinin olduğunu Karesi Livası tahrir defterindeki bir kanunname kaydından anlıyoruz (Barkan, 1980:641). Ancak Elliciler içinde de kul olmayan şahısların varlığı bilinmektedir. Buna en güzel örnek Saruhan sancağında bulunan Yund Dağı ellicileri olup hepsi Yörük'tür. Her evden sefere gönderilecek kişiye verilecek olan elli akçaya binaen bu isimle anıldıkları düşünülmektedir (Barkan,1980:645).

Kul statüsünde bulunan diğer gruplar da "koyun kâfirleri" ve "sığırcı" kullardır. Bunlar beylik tarafından kendilerine verilen muayyen mikyarda tohumu ekip biçmek ile yükümlüdürler. Bundan başka, Paskalya zamanı dörder akça ve çörek, oruç tuttuklarında birer tavuk ve dörder çörek verdikleri, ancak bunların daha sonra belli miktarda nakit paraya tedavül edildiği anlaşılmaktadır. Bu ve benzeri diğer yükümlülükler, batı Avrupa serflerinin yükümlülükleri ile benzeşmektedir (Barkan, 1980:635). Son olarak "bağban kâfirler", "sığırcı kâfirler" de kul statüsündedir.

Kul statüsündeki toplulukların, Hüdavendigâr livası içinde ne şekilde dağılmış olduklarını gösteren Sultan Süleyman zamanında yapılmış 285 numaralı tahrir defterindeki verilere göre, hür köylülere oranla bu toplulukların sayısı oldukça azdır. Araştırma sahamıza giren Yarhisar'da 434 vergi mükellefi yetişkin erkek nüfus içinden 22 vakıf oğlanı ve 22 bağban kayıtlıdır. Ermenipazarı'nda ise bu defterde herhangi bir kul statüsünden kişiye rastlanmamaktadır. Söğüt'ün nefsi ve Elmacık köylerinin eskiden Ellici yerleri olduğu belirtilmişse de burada meskûn olanların artık kul kökenli elliciler

olmadığı anlaşılmaktadır. Burada meskûn bulunan 1187 vergi mükellefinden 10'u, Göl'deki 874 vergi mükellefinden de 27'si vakıf oğlanı olarak kaydedilmiştir. Sultanönü Sancağı'na bağlı Bilecik nahiyesinde ise Alakilise, Ahmedin, Pelidözü, Çadırılı, Çakırpınar, Salözü, Gülümbe ve nehr-i Karaoğlan adı verilen yerleşim ve üretim birimlerinde birçok ortakçı-kesimci-ellici mukayyedir. Alakilise karyesinde yüzyılın ilk yarısındaki kayıtlara göre 44, son yarısındaki kayıtlara göre ise 41 nefer ortakçı-kesimci kaydedilmiştir ki karye XVII. yüzyılda Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ilhak olunmuştur. Pelidözü karyesinde ise yüzyılın ilk yarısında 37, ikinci yarısında da 47 nefer kesimci-ellici meskûndur. Çadırılı karyesinde yüzyılın ilk yarısında 26, ikinci yarısında ise 27 ortakçı-kalyoncu (çeltikçi) kaydedilmiştir. Çakırpınar karyesinde ise yüzyılın ilk yarısında 82, son yarısında da 112 nefer kesimci mukayyed olup, bunlardan 10'unun bağban, 37'sinin gebran olduğu görülmektedir. Salözü karyesinde ise kesimcilerin sayısının 41'den 34'e düştüğü görülmektedir. Gülümbe köyünde kesimcilerin sayısı 29'dan 64'e yükselmiştir. Nehr-i Karaoğlan'da ise çeltik ekimiyle iştil eden 21 ortakçı, Ahmedin karyesinde ise 14 kesimci mukayyedir. Böylece son tahlilde en çok buldukları Bilecik nahiyesinde bile 360 nefer kesimci-ellici-ortakçının meskûn olduğunu, bunun da toplam nüfus içinde ancak %10'un biraz üstüne tekabül ettiğini söyleyebiliriz. İnönü nahiyesinde de İsavıranı, Katmar, Kakir köyleri ve Nefs-i İnönü'de yoğunlaştıkları görülen kesimci-ellici-ortakçı grupların dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: İsavıranı karyesinde yüzyılın ilk yarısında 20, ikinci yarısında 69; Katmar köyünde her iki sayımda da 29, Fakir köyünde ilk yarımda 17, son yarımda ise 52 nefer mukayyedir. İnönü nefsinde ise 11 nefer taycının yanı sıra, 87 nefer de kesimci kaydedilmiştir. Sonuç olarak İnönü nahiyesinde yüzyılın son çeyreğinde 248 nefer kesimci-ellici-ortakçı mukayyed olup, bu dönemde kaydedilen toplam 2084 vergi nüfusunun ancak yaklaşık % 12'sini oluşturmaktadır. İncelen tüm nahiyelerde kesimci-ellici-ortakçı sınıfında bulunanların toplam sayısı yaklaşık 685 nefer olup, toplam nüfus içinde sadece yaklaşık % 5'e tekabül etmektedir. İhtida edip etmediğine, yani Müslüman olup olmadığına bakılmaksızın kul statüsünde çalışanların sayısı yaklaşık 2600 neferdir²⁰.

²⁰ Sayı, gayr-ı müslim nüfus ile kesimci-ortakçı-ellici olarak mukayyed olanların toplamını ifade etmektedir.

3.6.2. Dini Hvviyetlerine Göre Nüfus

Bilecik Nahiyesi nüfusunun dini niteliğine bakıldığında, nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu ve daha çok kul statüsünde bulunan gayr-ı müslimlerin özellikle vakıf raiyeti olarak kaydedildikleri hatta vakfa hizmetle görevli birer mevkuf oldukları daha önce söylenmişti. O dönemde Bilecik kazasına bağlı bir merkez durumunda olan Lefke'nin şekillenmesinde çok önemli bir pay sahibi olan Yrg Paşa'nın kurduğu vakfa birçok gayr-ı müslim raiyyet olarak yazılmıştı. Bundan başka, Bilecik'e bağlı kır iskân birimlerinde de gayr-ı müslim nüfusa rastlanmaktadır. 438 numaralı icmal defterden başka hiçbir kaynakta rastlanmayan 14 nefer "Ermeni Cemaati"nin yanı sıra, Bursa'daki Sultaniye İmareti'ne bağlı Bahadır an Kpl köyünde, ilk ve ikinci sayımlarda 74 ve 175, Uzunkpl köyünde ise 108 ve 271 nefer gebran cemaat kaydedilmiştir. Sultaniye Vakfı'na bağlı Aleksi köyünde ise ilk sayımda 147 nefer kaydedilmiş olup, bunların gayr-ı müslim olup olmadığı belli değildir. Ancak son sayımda köydeki 166 neferin 110 neferinin gayr-ı müslim olduğu görüldüğünden, ilk sayımda bahsi geçen 147 neferin önemli bölümünün de gayr-ı müslim olması icab eder. Bilecik köylerinde ise yüzyılın ilk yarısında 878 müslüman nüfusa karşılık 330 nefer gayr-ı müslim kaydedilmiştir ki Müslümanların toplam nüfusun yaklaşık % 73'ünü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Son sayımda gayr-ı müslim nüfusun köylerde yaklaşık % 110 oranında artış göstererek 691 nefere, Müslüman nüfusun ise yaklaşık % 117 oranında artarak 1901 nefere yükseldiği görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında köylerdeki toplam nüfusun yaklaşık %74'ünün Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Gayr-ı Müslimlerin meşkn olduğu köyler Pelidözü, akırpınar, Uzunkpl, Bahadır an Kpl, Aleksi ve Ahmedin olarak gösterilebilir. Genel toplamlara bakıldığında yüzyılın ilk yarısında nüfusun yaklaşık % 66'sının, ikinci yarısında ise yaklaşık % 71'inin Müslüman olduğu görülmektedir.

İnönü nahiyesinde de kesimci, ortakçı ve ellici statüsünde bulunan kul kökenli insanların bolca bulunduğu görülmekle beraber, gılman veya gebran başlığında Kasım Paşa'ya ait ilk sayımda isimleri de zikredilen 7 neferin dışında bir gayr-ı müslim cemaatten söz edilmemektedir. Sğd Nahiyesi'nde de durum farklı değildir. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olup, sadece şeyh Ede Zaviyesi'ne bağlı ilk sayımda 11, ikinci sayımda 10 nefer "gılman" başlığı altında gayr-ı müslim cemaatten söz

edilmektedir. Ermenipazarı'nda da nüfusun dini hüviyetine bakıldığında kaydedilmiş bulunan 8 nefer gayr-ı müslim dışındaki tüm nüfusun Müslümanlardan müteşekkil olduğu görülmektedir.

Göl nahiyesi nüfusunun dini hüviyetlerine göre dağılımına gelince, Nişancı Mehmed Paşa'nın Tosya'daki vakıflarına bağlı köylerdeki vakıf gılmananı olarak ilk sayımlarda 28-30, son sayımlarda ise 18 nefer gayr-ı müslim kaydedilmiştir. Yarhisar nahiyesinde Hamza Bey imareti ve medresesi vakfına bağlı olarak ilk sayımda 14, ikinci sayımda 13 nefer "gılmanan-ı vakıf" terkihiyle bahsi geçen Hristiyan nüfus dışında nüfusun tamamının Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir.

Böylelikle tüm nahiyelerde toplam olarak 1096 gayr-ı müslim nüfusa karşılık, 9058 müslüman nüfus tesbit edilmiştir. Müslüman nüfusun toplam nefer sayısındaki oranı %81 iken, sadece %19'u Hristiyan olup, büyük çoğunluğu vakıf reayası, vakıf gılmanı olarak vakfedilmiş kul, az bir kısmı ise hass-ı hümayunda kesimciler olarak kaydedilmiştir. Son tahlilde, Hristiyanların en yoğun olarak buldukları yerlerin Bilecik ve Bilecik'e bağlı Lefke nefsinin olduğu, toplam hristiyan nüfusun yaklaşık %90'ının bu nahiyede bulunduğu, bunların önemli bir kısmının da vakıf raiyyeti ve gılmanı olarak kaydolunduğu söylenebilir.

İncelenen bölgedeki nüfusun gelişimi hakkında bir şeyler söyleyebilmek için bölgenin tetkikinden elde edilen verilerin, Faroqhi'nin Anadolu şehirleri ve kırsal yaşamı ile alakalı XVI. yüzyıla ait değerlendirmesi ile kıyaslanması gerekmektedir. Faroqhi'ye göre, ortalama olarak 1000 hanelik kasaba ya da şehirlerin orta büyüklükte sayıldığı, ancak 3500 ve daha büyük hane sayısına sahip şehirlerin ise büyük şehirler olarak ifade edildiği hatırlanırsa, incelenen nahiyelerin tamamının nefer bazında ortalama büyüklükte olduğu, sadece Bilecik'in büyük şehir olmaya namzet bulunduğu söylenebilir. Faroqhi bu büyüklükte şehirlerin 16. yüzyılda sadece Anadolu'da değil Avrupa'da da olduğunu belirtmektedir (Faroqhi, 2006:14). Ancak Todorov daha farklı bir değerlendirme ile hane değil, birey hesabı yaparak 10.000 ila 50.000 arası birey barındıran şehirlerin²¹ özellikle 16. yüzyılda küçük şehirler olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Ancak bu değerlendirmenin hemen ardından verdiği bilgide

²¹ Todorov'un şehir derken kastının şehir ve taşrası mı yoksa sadece şehir merkezi midir, bu çalışmasında net bir şekilde ortaya konmamıştır.

arařtırmacıların çoğunun, ortaçağ Őehirlerinin 2000'den fazla 10000'den az nűfusa sahip olanlarını orta bűyűklűkte Őehirler olarak ifade ettiklerini de belirtmektedir (Todorov, 1983:28). Buna gűre, incelenen tűm nahiyeler içinde sadece Bilecik, Gűlpazarı, Sűgűt ve İnűnű'nűn orta bűyűklűkte olup, Yarhisar ve Ermenipazarı'nın ise kűűk birer Őehir oldukları sűylenbilir.

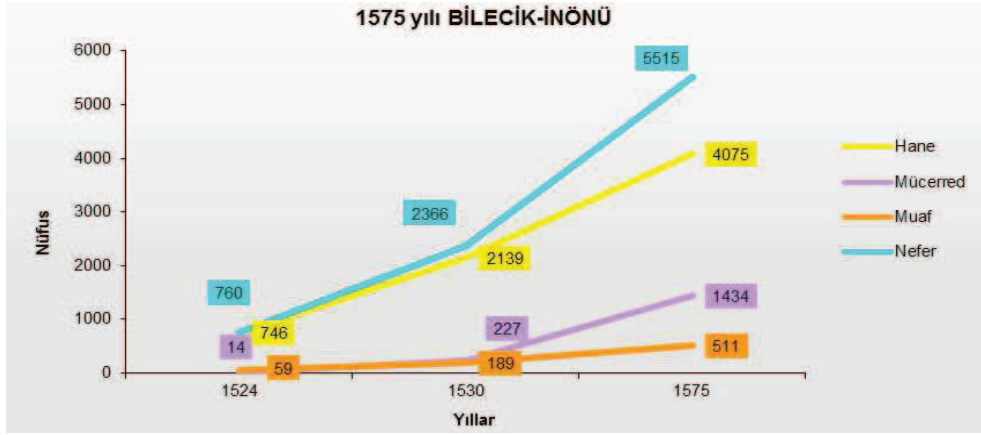
Nefs ve kűy nűfusunun daėılımına bakıldıėında yűzyılın her iki yarısında da kűy nűfusunun % 80'in űzerindeki oranı ile Osmanlı toplumunun kırsal yapısını ortaya çıkardıėı gűrűlmektedir (bkz. Őekil 50 ve 51). Tarıma dayalı ekonominin lokomotifi olan kűylűlerin űzerinde yařadıėı toprak parçaları olan kűylerin, gűnűműze kadar izlediėi seyir ise dűřűndűrűcűdűr. 500 ila 600 yıllık tarihlere sahip olan kűylerimizin, kapitalizmin gerekliliėi olan metropollerin oluřturulması amacıyla²², sistemsiz bir Őekilde bořaltılarak Őehirlere kayması, Tűrkiye'de planlı Őehirleřmenin űnűne geçtiėi gibi kırsal ekonominin űkmesine ve terk edilen toprakların yer űstű ve altındaki zenginliklerinin de deėerlendirilememesine sebep olmuřtur. Gűnűműzde hala yařıyor olsalar da kűylerimizin birkaç yűzyıldır nűfusunun hiç artmamıř olduėu gerçeėi, terk edilmeye yűz tutmuř bu bűlgeleri Őenlendirmek için devletin ve toplumun űnűnde halledilmesi gereken en űnemli sorun olarak karřımızda durmaktadır.

Tesbit edilen 10000'in űzerindeki neferin nahiyelere gűre daėılımı incelenecek olursa, Bilecik'in toplam nűfusun % 31'i, Gűlpazarı'nın % 23'ű, İnűnű'nűn ise % 19'u ile meskűn en kalabalık nahiyeler olduėu, Sűgűt ve Yarhisar (%11'er) ile Ermenipazarı Nahiyeleri'nin (% 5) ise daha az meskűn nahiyeler olarak Őekillendikleri gűrűlűr (bkz Őekil 52)²³.

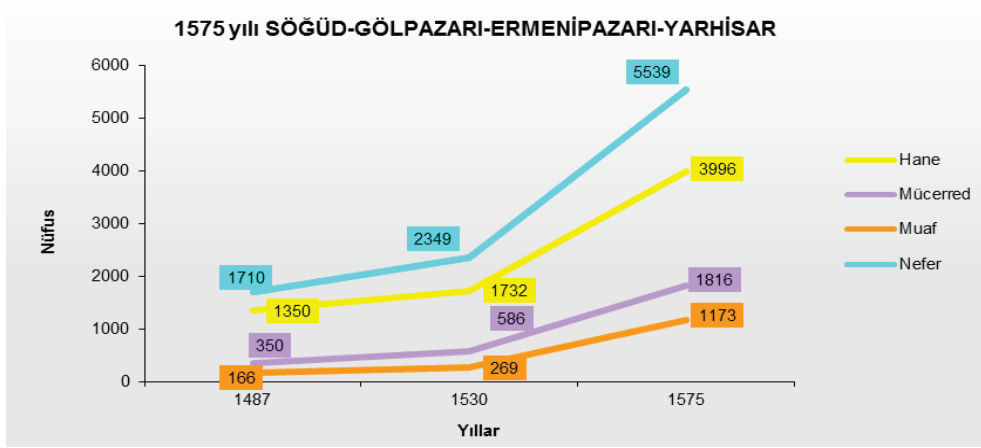
²² Bu, bir devlet politikası olarak űngűrűlműřtű.

²³ Birinci Bűlűműn Őekillerini oluřtururken yararlandıėımız veriler için bkz. Tablo 40 ve 41.

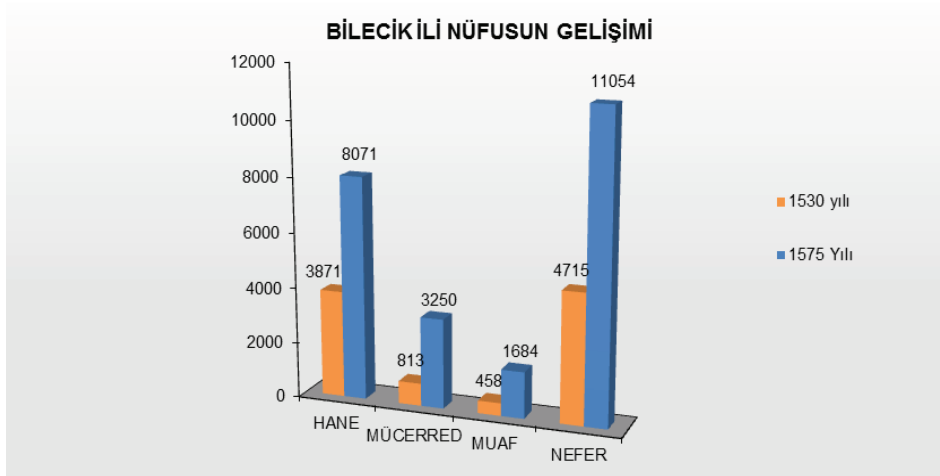
Şekil 47: Bilecik ve İnönü Nahiyelerinde Nüfusun Gelişimi

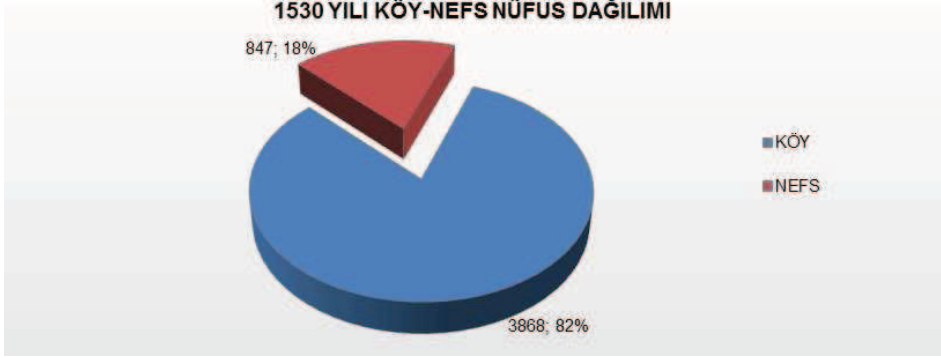
Şekil 48: Söğüt, Göl, Ermenipazarı ve Yarhisar'da Nüfusun Gelişimi

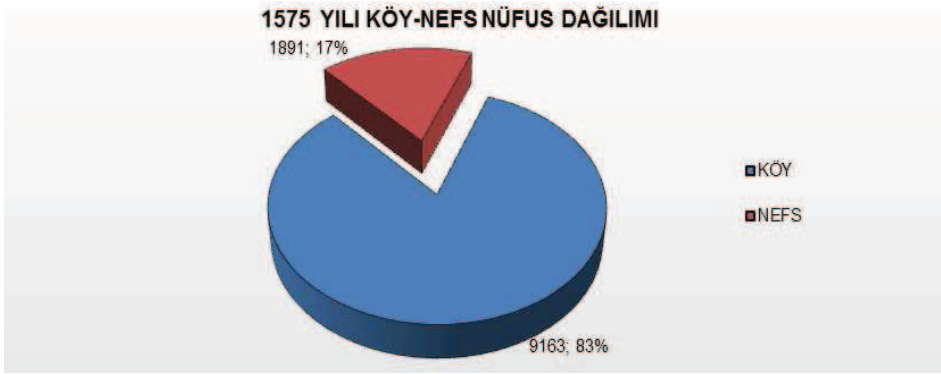
Şekil 49: XVI. Yüzyıl Osmanlı Kuruluş Coğrafyasında Nüfusun Dağılımı

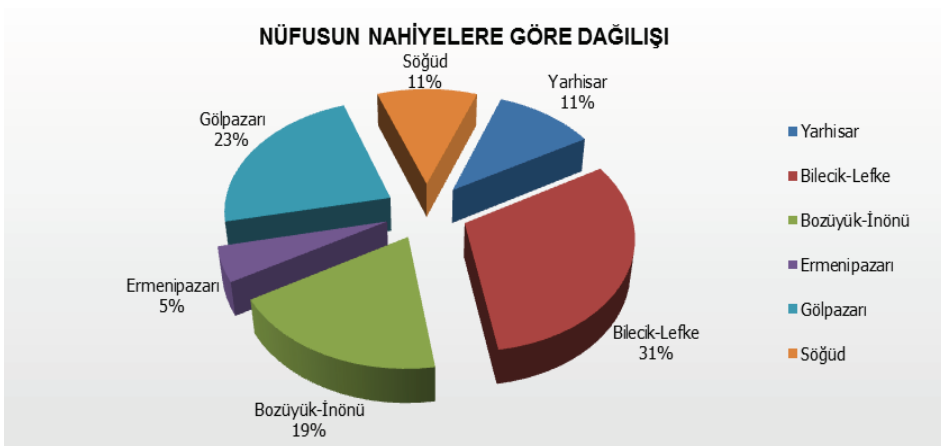
Şekil 50: XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Köy-Nefs Nüfus Dağılımı

Şekil 51: XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Köy-Nefs Nüfus Dağılımı

Şekil 52: Nüfusun Nahiyelere Göre Dağılımı

BÖLÜM 4: İKTİSADİ YAPI

4.1. Toprak İdaresi ve Gelirlerin Taksimi

Osmanlı Devleti'nde topraklar tasarruf şekillerine göre mîrî, vakıf ve mülk topraklar olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır (Barkan, 1980:253). Vakıf ve mülk toprakların tasarrufu ve rakabesi şahısların elindedir. Miri toprakların asıl sahibi devlet olmakla beraber, belirli yükümlülükleri yerine getirmesi şartıyla, toprakların tasarrufunu çiftlikler halinde reayaya devretmiştir. Burada reâyâ bir nevi mîrî toprakların daimi kiracısı durumundadır (Barkan, 1980: 810vd; Akdağ, 1974:229, Emecen, 1989:271). Askerî vazifeliler veya muayyen vazifeliler mirî topraklarda devleti temsil ederler ve kanun gereği belirli hizmetleri yerine getirmeleri mukabilinde bu toprakların gelirleri, üzerlerine kaydedilirdi. Gelirin büyüklüğüne göre bu dirlikler has, zeamet ve tımar adını almaktaydı (Ayn-ı Ali, 1979:61-64).

Umumiyetle yıllık gelirleri 20.000 akçaya kadar olan dirlikler tımar, 20.000'den fazlası zeamet ve 100.000 akçanın üzeri ise has olarak tanımlanır (Bulduk, 1993:292). Ancak gelir miktarı dirlik sahiplerinin mevki ve vazifelerine bağlı olarak değişebilmektedir. Bu kısa açıklamalardan sonra, toprak tasarruf şekilleri çerçevesinde, nahiye gelirlerinin nasıl paylaşıldığını inceleyebiliriz.

4.1.1. Miri Topraklar

Bilindiği üzere Osmanlı devletinin askeri, iktisadi ve ictimai bünyesini yansıtan tımar sistemi, devletin geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım askerlere ve memurlara muayyen bölgelerde kendi nam ve hesaplarına tahsil selahiyeti ile birlikte tahsis etmiş olduğu vergi kaynaklarına verilen umumi ad olarak tarif edilmektedir (Barkan, 1980:286). Yukarıda da değinildiği üzere Osmanlı Devleti'nde toprakların büyük bir kısmı miri arazi statüsündedir ve tımaralara ayrılmış vaziyettedir. Söz konusu tımarlar gelir durumlarına göre has, zeamet ve tımar olarak üçe ayrılmış durumdadır.

Tımarların dağılımı incelenirken görülen en karmaşık durum köylerin hisselerine bölünme keyfiyetidir. Hisse, öncelikle bir tımarın parçasını, ikinci olarak da bir köyden ayrılmış bir parçayı ifade etmektedir ki bir tımar hissesi birçok köyün gelir hisselerinden teşkil

edilebilir (İnalçık, 1987:XXIV-XXV). Buna rağmen, incelediğimiz bölgede kurulan yerleşim birimleri arasında yapabilecek ölçüde keskin bir ayırım yapılarak toprak tasarrufu hakkında daha somut veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda, Yarhisar'da Saraycık ve Aravud karyeleri; Söğüd'de Oluklu (Elmacık), Beğ-Söğüdü; Bilecik'te Büyük Küre, Küçük Küre, Çakırpınar, Çadırlı, Pelidözü ile birer hisse olmak üzere Salözü, Nefs-i Lefke, Ahmedli, Alakilise -ki diğer hissesi Bazdar tımarıdır-, Küplü -ki diğer hissesi bazdar tımarı olup, vakıf köyler çevresinde yer alır-, Gülümbe karyeleri; İnönü nahiyesinde ise Katmar, İsaviranı, Fakir ve Takıray köyleri ile İnönü nefsinde bir hisse, Ermenipazarı'nda merkezi oluşturan mahalleler ile yine mahallelerden müteşekkil Yenice köyü ve Karacakaya, Gölpazarı'nda da nüfusu belirtmeden ortakçılar aracılığı ile işletildiği anlaşılan Yenice köy nehri ve Göynük Suyu nehri Hass-ı Hümayun'a bağlı yerler olarak dikkat çekmektedir. Bilecik nahiyesinde kaydedilmiş bulunan haslardan yüzyılın ilk yarısında tesbit edilen 34.918 akçalık hasıl, ikinci yarısında yaklaşık 28.000'e düşmüştür. Yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 150.000 akça olarak hesaplanan hasıl ise ikinci yarısında yaklaşık 200.000 akçaya yükselmiştir. Bu durumda has topraklardan elde edilen gelirin yaklaşık % 30'dan yaklaşık % 15'e düştüğü söylenebilir. İnönü nahiyesinde ise hass-ı hümayuna bağlı olarak kaydedilen köylerden toplam 27.115 akça hasıl elde edilmekteyken, XVI. yüzyılın ikinci yarısında 27.951 akçaya yükselmiştir. Yüzyılın ilk yarısında tesbit edilen yaklaşık 160.000 akçalık hasıl ise II. yarısında 230.000 akçaya yükselmiştir ki bu genel toplam içindeki has gelirin oranının % yaklaşık 17'den yaklaşık % 15'e gerilediğini gösterir. Yarhisar'daki hasların durumuna gelince, yüzyılın ilk yarısında tesbit edilen yaklaşık 110.000 akçalık gelirin sadece 1420 akçası has gelirlerinden olup, büyük bölümü aşağıda görüleceği üzere vakıflara hasıl olarak kaydedilmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında has gelirleri 4022 akçayı, nahiyenin toplam geliri ise yaklaşık 158.000 akçayı bulduğu göz önüne alınırsa has gelirleri konusundaki seyrin aynı olduğu görülür. Söğüd'de padişah haslarından yüzyılın ilk yarısında 6230, ikinci yarısında ise 9354 akça hasıl elde edilmektedir. Bu nahiyede padişah haslarından başka, Beğ-Söğüdü karyesinin bir hissesi, Kızılkaya, Dere, Ayaş, İmanlar, Mallica, Bayad, Bunak, Yoğunca karyeleri ile Durud ve Polad çiftlikleri, Söğüd niyabet ve gerdek gelirleri de Mirliva hassı olarak kaydedilmiş olup, yüzyılın her iki yarısında da yaklaşık 10.000 akçalık hasıl tesbit edilmiştir. Her iki gelirin toplamından yola çıkarak nahiyenin yüzyılın ilk yarısındaki

toplam gelirinin (90.000 akça) yaklaşık % 18'inin, ikinci yarısındaki toplam gelirinin ise (yaklaşık 134.000 akça) yine % 17'sinin haslara ayrılmış olduğu görülmektedir. Ermenipazarı'nda Hass-ı Hümayuna'a bağlı olarak yüzyılın ilk yarısında gelir kaydına rastlanmazken, ikinci yarısında 3570 akça hasıl yazıldığı görülmektedir. Bu hasılın, toplam gelir içindeki oranı ise sadece % 5'e tekabül etmektedir. Gölpazarı'nda da durum farklı değildir. Has olarak kaydedilen iki çeltik arkından senelik elde edilen 10.300 akçalık hasıl toplam gelirin sadece % 4'ünü karşılamaktadır. Böylelikle incelenen bölgede hassa kayıtlı olarak gözüken üretim ünitelerinden yaklaşık 90.000 akça hasıl elde edilmektedir ki bu toplam gelirin sadece % 10'una tekabül etmektedir.

Geliri 20.000 akçadan 100.000 akçaya kadar olan dirliklere zeamet adı verilmektedir. Zeametleri tasarruf edenler ise zâim olarak adlandırılmaktadır. Umumiyetle Zaimler, devletin yüksek dereceli vazifelileri olduğundan serbest tımarlara sahiptirler. Dirlik sahipleri vazifeleri ve zeamet miktarlarına göre bazı mükellefiyeleri yerine getirmek zorundadır. Sefer zamanı orduya katılmak bunlardan biridir. Zeamet sahiplerinin diğer tımar sahipleri gibi sefere cebelü eşdirdikleri de görülmektedir. Kanunnâmelerde yıllık geliri 15.000 akçanın üzerinde olan dirlik sahibinin her 3000 akçalık gelir kesri için bir cebelü sağlamak zorunda olduğu belirtilir.

Geçimlerini ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, hizmetleri mukabilinde muayyen bölgelerden tahsis edilen ve senelik geliri 20000 akçadan fazla olmayan gelirler de tımar dendiği bilinmektedir (Barkan, 1980:805vd). Tımar rejimine göre sahib-i arz olarak da adlandırılan tımar sahibi, tımar içindeki toprakların ve reyanın vermekle mükellef olduğu vergilerin mülkiyeti üzerinde hak iddia edemez. Sadece devlete ait vergileri kendi adına toplamak yetkisine sahiptir (Miroğlu, 1990:162). Dolayısıyla batılı manadaki feodalite kavramı, tımar sisteminde mevcut değildir. Aksine Osmanlılar bu sistemle Balkanlarda feodaliteyi ve asilzadelerin nüfûzunu kırmıştır (Filipoviç, 1953-54:154-188).

Ancak XVI. yüzyıldan itibaren tımar sisteminde belirli bir şekilde bozulma olduğu görülmektedir. Bu dönemde tımar tevcihinde usulsüzlükler artmaya başlamış, tımar sahipleri seferlerden ve görev yerlerine gitmekten kaçır olmuşlardır. Kayırma yoluyla tımar tevcihleri yapılmıştır. 1572 tahririnin emini Zaim Piri, bu şekilde usulsüzlükler

yaptığından görevinden alınmış ve tahrir birkaç yıllık gecikmeyle bitirilebilmiştir (Bulduk, 1993:305).

Babası ölen, mütekâid olan veya tımandan feragat eden sipahi oğluna tımar tevcihi için, ya tımar tasarruf etmemesi veya bir hizmette bulunması şartı getirilmiştir. Böyle kişilerin sipahi oğlu olduğuna dair umumiyetle sipahiler, Alaybeği veya Sancak beği tarafından şehadet edildikten sonra Beğlerbeği tarafından tezkere verilmektedir. Bu tezkere ile sipahi merkezden beratını alabilmektedir. Tımar tevcihlerinde ve terakkilerinde esas olan unsurlar arasında, “yarar kul olmak” veya “sefere yoldaşlık etmek, hizmet görmek” gibi sebeplerin de mühim bir rol oynadıkları görülür. Tezkireli tımarların tevcihi merkezden yapılır, tezkiresiz tımarlar ise beglerbeği ve vezirler tarafından tevcih edilirdi (Emecen, 1989: 289vd).

Tımar sahibinin yerine getirmekle mükellef olduğu şartlardan biri de sefer zamanı beratına göre cebelü (zırhlı) eştirmektir. Tımar sahipleri yıllık gelirlerine göre ya kendisi sefere katılır veya belirli sayıda cebelüyü sefere eştirirdi (Beldiceanu, 1985:90vd)

Bilecik Nahiyesi’nde nefsi oluşturan mahallelerle beraber kır iskân birimleri ve mezraların büyük bir kısmı tımar hissesinde kaydolunmuşlardır. Bu nahiyede tımar hissesine düşen üretim ünitelerinde yüzyılın ilk yarısında 55.955, ikinci yarısında ise 115.000 akça hasıl elde edildiği anlaşılmaktadır ki bu yaklaşık % 100 oranında bir artışa delalet eder. Yüzyılın ilk yarısında toplam gelirin yaklaşık % 35’ine denk gelen tımar gelirleri, ikinci yarısında toplam gelirin yaklaşık % 55’ine denk düşer bir hale gelmiştir. İnönü Nahiyesi’nde toprakların büyük bir kısmı tımarlara ayrılmış vaziyettedir. Yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 160.000 akçalık toplam gelirin 115.000 akçası (yaklaşık % 70) tımarlara ayrılmışken, ikinci yarısında 230.000 akça olarak hesaplanan toplam gelirin 170.000 akçası (yaklaşık % 70) yine tımarlara ayrılmış durumdadır. Bütün yüzyıl boyunca seyrin değişmediği açıkça görülmektedir. Yarhisar’da ise gelirlerin büyük bölümünün vakıflara ayrıldığını tımarların ise 30.529 akça ile yüzyılın ilk yarısında toplam gelirin (108.000 akça) yaklaşık % 27’sine, ikinci yarısında ise toplam gelirin (157.000 akça) 51114 akça ile yaklaşık % 33’üne sahip olduğu söylenebilir.

Ermenipazarı’ndaki durum da Yarhisar ile benzerlik göstermektedir. Yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 35.000 akça olarak tesbit edilen toplam gelirin sadece % 25’ini tımar gelirleri oluşturmakta geri kalanı ise vakıflara tahsis edilmiş bulunmaktadır. Yüzyılın

ikinci yarısına bakıldığında toplam gelirin (68.000 akça) yaklaşık % 30'unu oluşturan tımar gelirlerinin pasta dilimdeki payı % 5 arttığı gibi hasılı da yaklaşık 9000'den 21.000 akçanın üzerine çıkmıştır. Söğüt'te ise tımar gelirleri yüzyılın ilk yarısında 36.114 akça iken, ikinci yarısında büyük oranda artış göstererek 64.505 akçaya yükselmiştir. Tımar hisseleri gelirin yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 90.000 akça olarak hesaplanan toplam gelir içindeki payı yaklaşık % 40'tır. Söğüt Nahiyesi gelirleri yüzyılın ikinci yarısında yaklaşık 130.000 akçayı bulmuş, tımar hisselerinin bu gelir içindeki oranı da yaklaşık % 50'ye ulaşmıştır. Göl kazasında tımar gelirleri, diğer gelirlere göre her zaman üstün bir konumda yerini almıştır. Yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 190.000 akçalık toplam hasılın 132.000 akçası tımarlara aittir ki bu yaklaşık % 70'e tekabül eder. Yüzyılın ikinci yarısında ise Gölpazarı'nın genel hasılı yaklaşık 240.000 akçaya, tımar hisselerinden elde edilen gelir ise 184.000 akçaya yükselmiştir.

Böylelikle, tımar hisselerinden elde edilen yaklaşık 600.000 akça gelir ile tımarların yüzyılın sonunda toplam gelirin yaklaşık % 65'ini karşıladığı söylenebilir. Bu orana Doğancı ve Mustahfiz tımarları da dahildir. Mustahfiz tımarı olarak bilinen dirlikler, kale muhafızlarının elinde olup, XVI. yüzyılda mustahfizlere ait tımarlar sipahi tımarlarından sonra, merdân-ı kal'a başlığında ayrıca kaydedilmiştir. Bunlar kalede oturmakta ve şehrin zahiresinin saklandığı kale anbarlar ile zindanı muhafaza etmektedir. Ayrıca, sancakbeyi her hangi bir görevle sancak dışına çıktığında şehrin güvenliğini de üstlenirler. Kale erenlerinin başında dizdar bulunmakta olup, bu tarz tımarlara İnönü'ne Dumanlı, Çukur, Buyuran ve Göççzü köyleri ile İlyas, Mahmutoğlu, Ballica çiftlikleri, Ortaca mezrası, Aydos, Tatar, Fazıl Ağa ve Kayı mezralarında "merd'an-ı kal'a-i İnönü" terkibi adı altında rastlanmıştır. Doğancı tımarlarına ise İnönü'de Ortaca, Bilecik'te Gölpınar, Küplü nam-ı diğer Beytimur köyleri ile Dumantepesi, Çukurviran ve Süleyman mezraları, Gölpazarı'nda ise Derecik, Susuz, Segid, Umurköy, Yakub, Yunus, Sarıkarye, Pazarlı, Konurlar, Hasan, İsa, Bahşi, Hoca, İnebeyi, Ahi Beşir ve Bigari köylerinde rastlanmaktadır. Mustahfizan ve doğancı tımarlarından elde edilen toplam hasıl ise yaklaşık 35.000 akçadır.

4.1.2. Vakıf ve Mülk Topraklar

Devletin kat'i otoritesi altında bulunmayan vakıf ve mülk arazisi, devletin denetimi ve kontrolü altında bulunurdu (Emecen, 1989:271). Devletin kuruluşunun ilk yıllarında

şenletme, kolonizasyon ve istimalet siyaseti ile desteklenen ve devletin büyümesi ile gittikçe genişleyen vakıf ve mülk toprakların miri araziye göre oranı XVI. asrın başlarında % 13'ü bulmaktaydı (Barkan, 1955:251-329).

İnceleme alanımız dahilindeki Bilecik nefsi ve bu nefse bağlı Kurd, Gözlü, Aleksî, Bahadır an Küplü, Uzunküplü köylerinden başka Nefs-i Lefke, tamamen vakıf olan yerleşim yerleri arasında olup, Güniviran, Ölükçeöz, Büyükküre, Alakilise, Bayad, Çukurviran vs köylerde de çiftlikler halinde vakfedilmiş arazilere rastlanmaktadır. XVI. yüzyılın ilk yarısında vakıf köylerden elde edilen hasıl 63310 akça olup, toplam hasılın yaklaşık % 45'ini teşkil etmekteydi. Yüzyılın ikinci yarısında ise vakıfların geliri 57.560 akçaya (yaklaşık % 30) gerilemiş gibi görünse de bu hesabın içinde Bilecik Mahallelerinin geliri hesaplanmadığından gerçeği yansıtmamaktadır.

İnönü nefesine bağlı Bozüyük de tamamen vakfedilmiş bir nefis konumunda olup, bundan başka İnönü'ye bağlı bulunan Kumral Seydi, Kumral Baba ve Karaağaç köyleri de tamamen vakfedilmiş kır yerleşim birimleri olarak dikkat çekmektedir. Çeşitli köyler içinde küçük çiftlikler halinde vakfedilmiş birçok üretim ünitesinin var olduğunu belirtmek gereklidir. XVI. yüzyılın ilk yarısında yapılan sayımlarda vakıf gelirlerinin 20.351 akçayla toplam gelir olan 162.500 akça içindeki payı yaklaşık % 12'dir. Yüzyılın ikinci yarısında vakıf gelirlerinin % 50 arttığı (31.572 akça), ancak genel toplam içindeki oranının pek de değişmediği görülmektedir. Bu dönemde İnönü nahiyesinin toplam geliri yaklaşık 230.000 akça, vakıf gelirleri ise 31.572 akça olarak belirlenmiştir.

Söğüd nahiyesinde ise toplam olarak kaydedilen 45 köyün 3, 20 mezraanın 16, 16 çiftliğin 13'ü vakıflara aittir ki karyeler Avdancık, Karaviran, Kozağacı'dır. XVI. yüzyılın ilk yarısında nahiyeden elde edilen toplam 89.867 akçanın 37.672 akçası - yaklaşık % 42- vakıf köylerden elde edilmektedir. İkinci yarısında ise nahiyenin toplam geliri 89.867 akçadan 129.624 akçaya (yaklaşık % 31), vakıf gelirleri ise 37.672 akçadan 45.944 akçaya (yaklaşık % 18) yükselmiştir. Vakıfların, genel toplam içindeki payı ise yaklaşık % 35.5 olarak hesaplanmaktadır. Vakıf gelirlerinin yükselmesine rağmen genel toplamdaki oranının azaldığı görülmektedir.

Göl nahiyesinde ise 24 karye, 62 mezraa ve 3 çiftlik vakfedilmiş olup, toplam 63 köyün yaklaşık %38'i, 108 mezraanın yaklaşık % 57.5'i vakıftır. XVI. yüzyılın ilk yarısında

187.643 akça olan genel hasılın 55.169 akçası yani yaklaşık % 29.5'inin vakıflara ait olduğu görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında genel toplam 55.041 akça -yaklaşık % 29.5- artarak 242.684 akçaya, vakıf gelirleri ise 3298 akça -yaklaşık % 6- artarak 58.467 akçaya yükselmiştir. Bu dönemde vakıf gelirlerinin genel toplamdaki oranı yaklaşık % 24 olarak hesaplanmaktadır ki vakıf gelirlerindeki artışa rağmen genel toplamdaki oranının bu nahiyede de düşüş gösterdiği gözlenmektedir.

Yarhisar nahiyesinde 36 karyenin 13'ünün vakıf köylerden oluştuğu görülmektedir ki bunlar selâtin evkafından olmak üzere Karaomca, Perama (Kilisecik), Karaağaç; amme evkafından olmak üzere Zekeriya, Karaağaç, Gölcük, Hoca Ömer, Karaomca, Gökçesu, Akbıyık, Karakiçe, Ayvacık, Bokluce ve Kendir karyeleridir. Vakıf köyler, Nahiyeye bağlı bulunan köylerin yaklaşık yüzde 36'sını teşkil etmektedir. Bundan başka Pir Dede, Turnapınarı, Söğüd Pınarı, Gögez alanında İsa oğlu Halil ve Kulfal Çiftlikleri, Ermeni Baba çiftliği, Gökçesu, Nasreddinler, Avşar, Çamurluca mezraaları, Menteş Fakih Çiftliği, Şeyhler mezraası, Zekeriya Baba zemini, İmam Çiftliği, Elmapınarı ve Akalan mezraaları bulunmaktadır ki tesbit edilen 22 mezraanın 10 tanesi-yaklaşık % 46- vakıftır. XVI. yüzyılın ilk yarısında nahiyenin vakıf köylerden elde ettiği 33.124 akça hasıl, nahiyenin toplam geliri olan 65.073 akçanın % 50.9'unu teşkil etmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında ise 90.926 akça olan toplam gelirin 35.790 akçası, yani yaklaşık % 40'ı vakıf köylerden sağlanmaktadır. Vakıf gelirlerinin 2666 akça yani % 8 oranında arttığı ancak genel yekün içindeki payının % 10 azaldığını müşehade etmekteyiz.

Ermenipazarı nahiyesinde ise kaydedilen toplam 15 köyün 2'si vakıf köy olup, bunlardan başka 5 köyün mezraaları da vakfedilmiş olarak görülmektedir. Zekeriya Baba ve Eymir karyelerinden başka, Kutmanlar, Kayı, Depecik-eşen, Dilgücek (Samakov) karyeleri bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca tesbit edilen 19 mezraadan 9'unun da vakıf olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ilk yarısında 26.527 akçalık genel hasılatın 17.805 akçasını vakıf köylerin sağladığı, yüzyılın ikinci yarısında ise genel hasılatın 42.945 akçaya yükselmesine rağmen vakıf gelirlerinde herhangi bir artışın vaki olmadığı söylenebilir. Son sayımlardaki verilerin daha sağlıklı olması sebebiyle sadece son sayımlara göre bir değerlendirme yapmak gerekirse, toplam gelirin yaklaşık % 41.5'ini vakıf gelirleri oluşturmaktadır.

Son olarak, incelenen nahiyelerin tümünden elde edilen yaklaşık 940.000 akçalık hasılın 247.000 akçasından biraz fazlası (yaklaşık % 25) vakıf hissesine ait olup, Barkan tarafından tesbit edilen ortalamanın biraz üzerindedir.

4.2. Vergilendirme ve Üretim

4.2.1. Toprak Tasarrufu, Toprağa ve Şahsa Bağlı Vergiler

Osmanlı dönemi toprak tasarrufu konusu çok karmaşık bir konu olmakla beraber, bütün sancak kanunnamelerinin iyiden iyiye tetkik edilmesi ile biraz olsun açıklığa kavuşabilmiştir. Bilecik ve çevresindeki uygulamasına girmeden evvel genel hatlarıyla Osmanlı toprak sistemi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Buldukları köylerin tasarruf şekline göre “tımâr”, “has” veya “vakıf” raiyyeti olarak adlandırılan çiftçilerin tasarrufundaki toprak miktarı ve medeni halleri onların sahib-i arz’a karşı olan iktisadi ve hukuki mükellefiyelerine de delalet etmekteydi (Emecen, 1989:228). Bu sebeple çift resmi, hem hane¹ hem de toprak vergisi² olarak tebarüz etmiştir. Osmanlı döneminde sancaklarda bulunan tarım alanları, toprağın tasarruf şekline ve miktarına göre çift, nim-çift, zemin gibi adlarla tahrir defterlerine yazılmıştır (Bulduk,1993:237). Çift veya Çiftlik, Osmanlı kanunnâmelerinde, -büyük malikaneler ortaya çıkana kadar- bir çift öküzle sürülebilen ziraat sahası olarak tanımlanır (İnalcık, 1993:313-314; 1959:582). Toprak tasarrufunda esas alınan bu ölçü Osmanlılardan önce bazı İslam devletlerinde de mevcuttur. Mesela, İlhanlılar çift yerine feddan sözünü kullanmışlardı. Bir feddan, “bir günde, bir çift öküzle sürülebilen arazi parçası”nı karşılamaktaydı. Nitekim meşhur İlhanlı veziri Reşideddin’in Anadolu’da bulunan vakıf ve mülk gelirlerinin üçte biri “fedan-çift”lerden meydana gelmiştir (Togan, 1953-54:33-50).

Osmanlı kanunnâmelerinde çiftlik yukarıda belirttiğimiz gibi tarif edilmişse de çiftliğin büyüklüğü, toprağın verimine ve bulunduğu sancağa göre farklılıklar arz etmiştir (Bulduk,1993:238). Toprağın verimine göre âlâ, evsât ve ednâ olmak üzere üç şekilde tasnif edilen üretim birimlerinin dönüm olarak karşılıkları, sancak kanunnâmelerinden takip edilebilmektedir (Taş, 1993:124; Emecen, 1989:223). Bu kanunnâmelere göre umumiyetle verimli çiftlikler 60-80, vasat çiftlikler 80-120, kıraç yerdeki çiftlikler ise

¹ Hane deyim hakkında bkz. Nejat Göyünç “Hane Deyimi Hakkında”, İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, S:32 (Mart 1979), s. 331-349.

² Bkz. H. İnalcık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, Belleten, XXIII/92, 1959, s. 581.

120-150 dönüm arasında değişmektedir (Güçer, 1964:46; Özdeğer, 1988:22). Anadolu Eyaleti'ne bağlı sancaklar için de durum farklı degildir. Kütahya ve Aydın Sancağı Kanunnâmesi'nde âlâ yerler 60, evsât yerler 80 ve ednâ yerler 120-150 dönümdür. Hüdâvendigâr Livası kanunnâmesi'nde ise çiftlikler verimine göre 70-80, 100 ve 130-150 dönüm miktarındadır (Barkan, 1943:2, 25). Çiftlik ölçüsü olarak kullanılan dönüm, Osmanlı Kanunnâmelerinde eni ve boyu kırkar adım olan bir alanı ifade etmektedir. Mesela Kütahya Sancağı kanunnâmesinde “ve dönüm dahi a'lâ mâ-huve'l-ma'ruf orta adım ile tûlen ve arzen kırk adımdır”, Hüdâvendigâr kanunnâmesinde ise “dönüm dahi hatevât-ı müte'arife ile kırk hatve yerdîr, tûlen ve arzen...” şeklinde izah olunur.

Reayanın resm-i çift veya resm-i dönüm karşılığında ziraat yaptığı çiftliklerin yanında, müstakil vergi birimi olarak kaydedilmiş olan çiftlikler de mevcuttur. Bu çiftlikler umumiyetle ilk mutasarrıflarının isimleriyle anılmaktadır. Bu kişiler daha çok sipahi veya yaya-müsellem statüsündeki kişilerdir. “Hassa çiftlik” kaydıyla belirtilen bu çiftlikler bizzat sipahilerin tasarrufunda iken daha sonraki tahrirlerde nisbeten azalmıştır (Barkan, 1980:756-757). Bu tür çiftliklerin sayısının azalması ve reaya çiftliğine tahvilini Barkan, artan fetihler ile beraber sipahinin toprağı ile ilgilenememesiyle (Barkan, 1980:805), İnalçık da sipahinin elindeki geniş çiftlikleri işleyememesi dolayısıyla devletin bu yönde bir tedbir almasıyla açıklar. Gerçekten de bu durum Emecen'in belirttiğı üzere askerî gayeler yanında iktisadî bakımdan, reaya-çiftçinin lehine devletin tedbir almasıyla açıklanabilir (Emecen, 1989:224). Belki de hızla artan nüfusun ihtiyacını karşılamak maksadı da bu uygulamada etkili olmuştur (Bulduk, 1993:242). Nitekim düzenli bir ziraata müsait olmayan “hassa çayırklar”, 1572 tahririne kadar hukuki statülerini korumuştur.

Yüzyılın ilk yarısının aksine son yarısında Hüdâvendigâr ve Sultanönü Sancaklarındaki birçok köyde önceleri malûl olduğı anlaşılın çiftlik kayıtları vardır. Bu kayıtlarda “X çiftlik (miktarı) yer vardır, hariçten ziraat olunub, öşrûn resmin verirler” denilmektedir. Hariç reayanın varlığı insan gücü mübadelesinin geniş ölçüde tatbik edildiğini göstermektedir. Özellikle bennâk kayıtlı hane sahipleri ve mücerredler ile konargöçerler bu şekilde toprak tasarruf etmekteydiler (Emecen, 1989:235). Tahrir defterlerinde ziraat yapılan topraklar için geçen diğerk bir ifade olan “zemin”, kanunnamelerde genellikle küçük arazi parçası, tarla anlamında kullanılır. Dönüm

akçası, dönüm hakkı ve resm-i zemin adları altında resme bağlanmış olan zeminler de genellikle hariç reaya tarafından tasarruf edilmişlerdir. Resm-i zemin umumiyetle 2 dönüme 1 akça olarak tayin edilmiştir (Bulduk,1993:241). Hariçten raiyete tahrir defterlerinde “haricten ziraat olunur” notundan başka, kışlak resminin fazla olması da işaret etmektedir (Yediyıldız, 1985:114; İnalçık, 1959:594; Özel, 1986:159-171). Hariç raiyyetin ziraat ettiği yerlerde ekilen sahanın büyüklüğünden ziyade, tohum miktarına itibar edildiği görülmektedir (Taş, 1993:127). Tahrirlerde birkaç istisna dışında hariç reayanın mahreç ve statüleri hakkında bilgi olmayıp, çoğu kez bunların nereden geldikleri, kim oldukları, kaç kişiden ibaret oldukları belli değildir (Güneş, 1993:144). Hariç reyanın çift resmine tabi olduğu gibi işledikleri toprakların verim düzeyinin de düşük olduğu görülmektedir. Hariçten ziraati cazib hale getiren şeyin miri mükellefiyetlerin dışına çıkma isteği olabileceği gibi sancak dışından gelebilecek göçler için de vergilerin daha az olması sebebiyle Batı Anadolu sancaklarının çekiciliği önerilmiştir (Güneş, 1993:145-146).

Şahsa bağlı vergiler katagorisine dahil ettiğimiz vergiler, yukarıda izah etmeye çalıştığımız üzere elinde belirli miktarda toprak bulunan reâyâ ile toprak tasarruf etmeyen ancak ehl-i kisb olan bekâr kişilerin ödemiş olduğu vergilerdir. Dolayısıyla çift, bennâk ve mücerred resimleri ile zemin ve tapu gibi toprak tasarrufuna müteallik vergiler ile çiftbozan, deştbanı, arusane gibi üretime bağlı olmayan diğer vergiler konumuzu oluşturmaktadır.

Osmanlı zirai-ekonomik sisteminde çiftçi-köylü reyanın hukuki statüsünü belirleyen vergi nizamının temelini, çift veya çiftlik tabir olunan muayyen büyüklükteki zirai üniteye mutasarrıf olan raiyyetin ödemekle mükellef olduğu resm-i çift teşkil etmektedir. Çift resmi, genellikle bir çift veya yarısı kadar bir yer tasarruf eden Müslüman reayadan yılda bir defa olmak üzere nakden tahsil edilen şer’i bir arazi vergisi olarak kabul edilmektedir (Çağatay, 1947:495-496; Miroğlu, 1990:178). Esasen kanunnamelerde, resm-i çiftin arza bağlanmış olduğuna dair hükümler sıklıkla vurgulanmıştır (İnalçık, 1959:583; Barkan, 1980:789). Çift resmi her yıl Mart ayında nakden toplanan bir vergi çeşidi olup, XVI. asır boyunca Osmanlı uleması, her zaman çift resmini bu minval üzere araziye bağlı bir vergi olarak şer’i rüsumdan olup, harac-ı muvazzafa’dan kabul etmişlerdir. Ebu’s-Suud Efendi, reaya elinde olan arazinin arz-ı

miri olması dolayısıyla rakabesinin beytül-mal'a, tasarruf hakkının ise reayaya ait olduğunu belirtmiş, buna karşılık raiyyetin mükellefiyetini “ekerler ve biçerler, harac-ı muvazzafını çift akçası adına bazı diyarda tasma akçası adına ve harac-ı mukasemesini öşr adına verirler...” şeklinde kaydetmiştir (Gökçe, 2000:333).

Esasen, XVI. asırda daha ziyade arza bağlı bir vergi olarak telakki edilen çift resmi, kulluk akçası veya raiyyet resmi olarak köylü ile eski senyörler arasındaki şahsi hizmet, orak, döğen, araba ve boyunduruk gibi bazı feodal hizmetlerin nakde çevrilmiş karşılığı olarak görülmektedir (İnalcık, 1959:577-581). Bu yönüyle pek çok araştırmacı bakımından arza bağlı olmaktan çok şahsa bağlı bir vergi sistemi olarak da kabul edilmektedir (Ünal, 1989:128-130). Ancak buradaki şahsa bağlılık, defterde kayıtlı hane reisinin temsil ettiği haneye bağlılıktır. İnalcık da çift resminin esasen bir çift toprak sahibi çiftçi-köylü hanenin ödemekle yükümlü olduğu bir hane vergisi olduğunu belirtmektedir (İnalcık,1959: 583).

Çift resmi, 1458 yılına kadar 22 akça olarak belirlenmişti. Bu tarihten sonra Anadolu eyaletini teşkil eden sancaklarda, Anadolu sipahilerini Rumeli'de Macar ordusu karşısında kış şartlarında da seferde tutabilmek için %50 artırılarak 33 akçaya yükseltilmiştir. Bununla beraber Fatih döneminde çiftten 36, bunun yarısı olan nimçiftten ise yarısı kadar vergi alınmıştır. Bundan sonra her sancağın hususiyetlerine göre çift resminin farklı belirlendiğini belirtmekte fayda vardır.

Hane sahibinin elinde tam çiftlik var ise tam, yarım çiftlik varsa nim-çift resmi ödemektedir. I. Selim Kanunnâmesi olarak bilinen kanunnâmeye göre Anadolu eyaletinin batısında kalan sancaklarda resm-i çift miktarı 30 akçadan 42 akçaya kadar değişmekteydi (Özdeğer,1988:145). Araştırma alanımız, Sultanönü ve Hüdavendigâr Sancağının belirli bölgelerini kapsadığından iki sancağın kanunnameleri de incelenmiş ve birbirlerinin aynı özelliklere sahip oldukları görülmüş olup, çift için 33, nim için 16,5 akça vergi alınması kanuna bağlanmıştır. Çift sahibi gibi “hâne” kabul edilen, ancak tasarruf ettiği yer miktarı nim-çiftten daha az olan raiyyetin ödemiş olduğu vergi “bennak” vergisidir. Bazı kanunnâmelerde nim-çiftten az toprak tasarruf edenler “Ekinlü Bennak” elinde toprak yoksa veya mücerred ise “caba bennak” olarak adlandırılır. Ekinli Bennak 12, caba bennak ise 9 akça resm ödemektedir (Barkan, 1943:25).

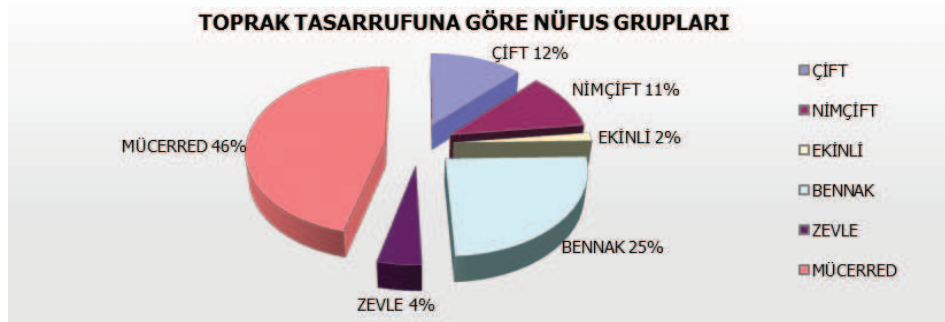
Mücerred ve kara şeklinde tesmiye olunan bekâr kişiler için uygulanan kânunlar ise bölgesine göre değişmektedir. Çankırı örneğinde olduğu gibi bazı yerlerde tamamen vergiden muaf oldukları halde bazı bölgelerde iş ve kazanç sahibi olacak yaşa erişmiş bekârlardan “resm-i mücerred” adı altında 6 akça resm alınmakta idi (İnalçık, 1959:587). XVI. yüzyılın ilk yarısına ait bazı kanunnâmelerde kara ve mücerred tabirlerine açıklık getirilmektedir. Meselâ Aydın Kanunnâmesi’ne göre “kisbe kadir mücerrede” kara denilmekte ve 20 yaşında ve daha ziyade olan mücerred “resm-i kara” vermektedir. Hüdâvendigâr ve Malatya gibi bazı sancaklarda “ataları ekmeğin yiyen” mücerredlerden resim alınmamaktadır (Barkan, 1943:2) Karahisar-ı Sahib Sancağı’nda ise ilk sayımlarda kara ve mücerred ayırımı varken daha sonraki sayımlarda mücerredler “kar kisbe kadir ergen” olarak tanımlanmış ve 6 akça resme bağlanmıştır (Akgündüz, 1992:115). İncelediğimiz nahiyelerde mücerred kaydedilen her nefere 6 akça “resm-i mücerred” yazılmıştır. Dolayısıyla mücerredlerin, sancak kanunnâmesine göre “kâr kisbe kadir ergen” olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Kanunnâmelerde küçük arazi parçası, tarla manasında kullanılan zeminler, dönüm akçası, dönüm hakkı ve resm-i zemin adıyla vergiye bağlanmıştır (Bulduk, 1993:250). Resm-i zemin, tam veya nimçift miktarının dışında kalan yeri ziraat eden reayadan dönüm başına alınan bir vergidir ve iki dönüme bir akça olarak tayin edilmiştir (Akgündüz,1992:115). Bennâk sayısındaki artışla zemin resmindeki artışın paralellik arzemesi, bu alanların daha çok elinde fazla toprağı olmayan reayanın işlediğini düşündürmektedir. Zemin resminin yanında 1572 tahririnde “resm-i tapu-ı zemin” adıyla ayrı bir vergi kalemi daha bulunmaktadır. Zemin resmi gibi hemen her köyde mevcut olan bu vergi, sahib-i arza ödenen ev ve yer tapusu vergisidir. Eger bir raiyyet elindeki toprağı üç yıl ekmeyip “boz” bırakırsa sipahi tapuyu alıp başkasına verebilmektedir (Bulduk, 1993:250).

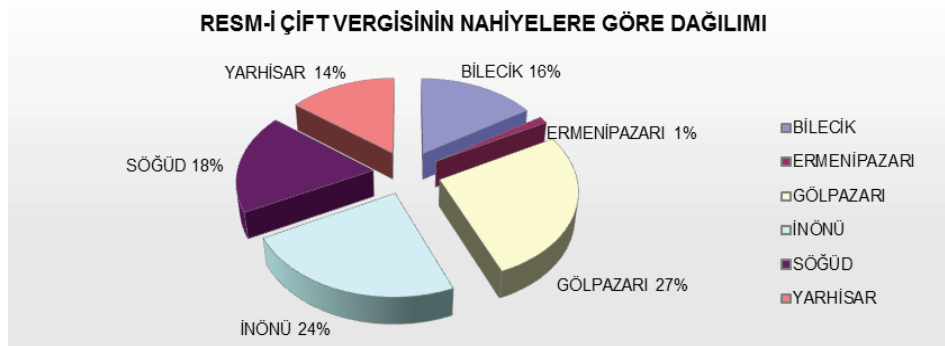
Nüfus grupları hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra, konumuzu oluşturan bölgede, bahsi geçen nüfus gruplarından elde edilen vergi miktarlarından çıkarılan istatistikî veriler değerlendirilmeye çalışılacaktır. XVI. yüzyıl sonunda “çift resmi” adı altında çift, nimçift, bennak ve mücerredlerden alınan vergilerin toplamı tüm nahiyelerde 78.686 akçayı bulmaktadır. Bu meblağ, % 12’si çift, % 11’i nimçift, % 25’i bennak, % 2’si ekinli, % 46’sı mücerred ve % 4’ü de zevle olarak tesmiye edilen nüfus gruplarından

sağlanmaktadır (Bkz. Şekil 53). Çift vergisinin her nahiyeye içinde ne mahiyette yer aldığı konusunun daha aşağıda incelenecek olması kaydıyla burada yaklaşık 80.000 akçalık gelirin % 27'sinin Gölpazarı, % 24'ünün İnönü, % 18'inin Söğüt, % 16'sının Bilecik, % 14'ünün Yarhisar ve sadece % 1'inin Ermenipazarı'ndan sağlandığı bilgisi verilmekle iktifa edilecektir (Bkz. Şekil 54).

Şekil 53: Toprak Tasarrufuna Göre Nüfus Grupları (1575)

Şekil 54: Resm-i Çift Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

Vergi gelirlerini oluşturan kalemlerden alınacak miktar çoğu zaman bilinmektedir. Kanunnâmelerde raiyyetten alınacak öşür ve rüsumun ne kadar olacağı açıkça yazılmaktadır. Bunun yanısıra miktarı önceden bilinmeyen vergiler vardır ki, bunlar tahminî olarak tahrirlerde belirtilir. İşte bu türden vergilere niyabet veya bâd-ı heva adı verilmektedir (Özdeğer, 1988:89; Ünal, 1989:48). Maktu' tahsil edilen bu vergilerin neler olduğu, kanunnâmelerde ve tahrir defterlerinde belirtilir. Niyabet başlığı altında “bâd-ı heva ve cürm-i cinayet ve resm-i arûsâne ve yave ve kaçgun ve mâl-ı gaîb ve mâl-ı mefkûd ve müjde-i abd-ı âbık ve kenizek ve müddeti tamam olub bey' olan kul ve câriye bahaları” zikredilmektedir. Ayrıca herhangi ehl-i hayvanların, başkasının ekinlerine zarar vermesi halinde hayvanın sahibinden alman âdet-i deştbanî, ev tapusu

veya ev yeri tapusu (resm-i zemin ve resm-i tapu), tütün resmi de arizî vergiler kategorisine girmektedir (İnalçık, 1987:XXVII; Yediylidiz, 1985:124). Resm-i zemin, tapu-yı zemin ve deştâni niyabet çizgisi altında değil, ayrı kalemler olarak zikredilmektedir. Keza çoğu nahiyenin bâd-ı heva gelirleri de niyabetlerden ayrı yazılmıştır.

Niyabet gelirleri, serbest tımar denilen bazı arazilerde tımar sahibine, serbest olmayanlarda ise kısmen hazineye veya yarısı dirlik sahibine, diğer yarısı ise sancakbeyine kaydedilirdi. Bâd-ı hevâ gelirleri XVI. yüzyılın ilk yarısında nisf olarak verilmiştir. Dolayısıyla köy hasılları içerisinde belirtilen bâd-ı hevâ gelirlerinin diğer hisseleri vilâyet niyabetleri içerisinde dahil edilmiştir. İlk sayımlarda köylere yazılan bâd-ı hevâ toplamı 1437 akçadır. Sancağa müteallik niyabetlerin toplamı ise “tayyarat” vergisiyle beraber 2962 akçayı bulmaktadır. 1572’de ise köylerden alınan bâd-ı hevâ vergisi 11.937 akçaya yükselmiştir. Bu dönemde niyabet gelirleri ise “tayyarat” vergisinin de eklenmesiyle beraber 12.701 akça olarak hesaplanmıştır.

İncelenen bölge içerisinde bulunan Gölpazarı 5230 akçalık hasılı ile niyabet vergilerinin en yaygın olarak alındığı nahiye olarak dikkat çekmektedir (bkz. Ek 26) Gölpazarı’nı 2730 akça ile Söğüt (bkz. Ek 32), 2332 akça ile Yarhisar (bkz. Ek 38), 1569 akça ile Bilecik (bkz. Ek: 16) ve 779 akça ile Ermenipazarı takip etmektedir (bkz. Ek 42). İnönü Nahiyesi’nde bu tarz vergilere ayrı bir kalemde rastlanmamakla beraber “yekûn” hesaplanırken dikkate alındığı düşünülebilir.

Son söz olarak şahsa ve toprağa bağlı vergilerden elde edilen yaklaşık 90.000 akçalık gelirin, diğer vergi kalemlerine göre oranı yaklaşık % 15’i bulmaktadır. Bu vergi çeşidinin yüzdesinin arttığı dönemlerde devlet ile reaya arasında gerginliğin baş gösterdiği görülmektedir (bkz. Şekil 92).

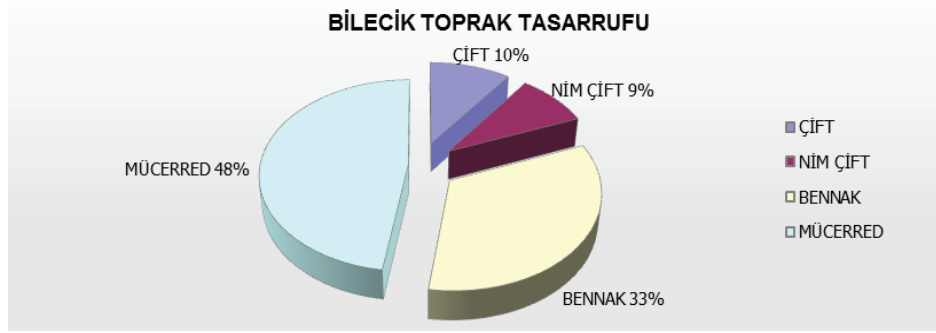
4.2.1.1. Bilecik Nahiyesi

İncelenen nahiyelerin tamamında çift resminden elde edilen yaklaşık 80.000 akçalık gelirin % 16’sını karşılayan Bilecik Nahiyesi’nde meskûn olup çift tasarruf eden nefer sayısı, XVI. yüzyılın ilk yarısında 96 nefer iken, yüzyılın ikinci yarısında 168 nefere yükselmiş, nim-çift sahibi mutasarrıfların sayısı ise 12’den 151’e yükselmiştir. Vergi veren nüfusun % 12’sini oluşturan çift sahipleri, bu nahiyede şahıs vergilerinin %

10'unu karşılamakta iken, vergi ile mükellef nüfusun % 11'ini oluşturan nimçift tasarruf eden neferlerin nahiyeden elde edilen 12.383 akçayı sağlayan nüfusun % 9'unu teşkil ettiği görülür. Hanelere ait vergi kalemleri içinde son olarak ele aldığımız ve bu tarz vergiler içinde % 25 orana sahip olan bennaklerin Bilecik'te yüzyılın ilk yarısında verilerin eksik olmasını da hesaba katarak oldukça az kaydedilmiş olduğu görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında sayısı 561 neferi bulan bennaklerin nüfus grupları içindeki oranı % 33'tür. Bennak sayısındaki artış, ziraî alanların birim olarak gittikçe azaldığını göstermektedir. Nitekim çift tasarruf edenlerin oranı düşerken, bennâklerin hane sayısı içindeki oranının büyük ölçüde artması bu görüşü doğrulamaktadır. Nahiyedeki nüfus grupları içinde mücerred olarak kaydedilen bekâr nüfusun, toplam nüfusa oranı % 48'dir ki bu şekliyle tüm nahiyelerde tesbit edilmiş bulunan toplam nüfus içindeki mücerred oranına (% 45) paralel bir yapı sergilemektedir (Bkz. Şekil 55, Ek 15).

Yüzyılın sonlarında sayısı 168'e yükselen çift mutasarrıflarının 1/3'i Alakilise köyünde meskûn bulunmaktadır. Nimçift tasarruf edenler ise daha çok Kurd ve Güniviran köylerinde tesbit edilmiştir. Sayıları 550'nin üzerinde olan bennaklerin ise yoğunlukla Büyük ve Küçük Küre, Alakilise ile Gülümbe köylerinde (yaklaşık % 40'ı) mütemekkin oldukları görülmektedir. Yine nüfusu 800'ü bulan mücerreddlerin de Büyük Küre, Küçük Küre, Alakilise, Güniviran, Kurd, Çakırpınar ve Aleksî köylerinde yoğun olarak (yaklaşık yarısı) mukayyed oldukları söylenebilir. Nahiyeye gelirleri içinde çift resminden sağlanan gelirler (% 11), üçüncü önemli gelir kalemini oluşturmaktadır. Çift resminin en fazla kaydedildiği birimlerin ise Pelidözü (1256), Kurd (1236) ve Alakilise (996) köyleri olduğu görülmektedir (bkz. Ek 15) Bilecik nahiyesi dahilinde niyabet vergilerinden sağlanan hasıl ise "bad-ı heva" başlığı altında incelenmiş olup, yüzyılın sonunda 1569 akçayı bulmaktadır. Niyabet vergileri hususunda Alakilise ve Seyilbükü köylerinin başı çektiği görülmektedir (bkz Ek 16).

Şekil 55: Bilecik Toprak Tasarrufu (1575)

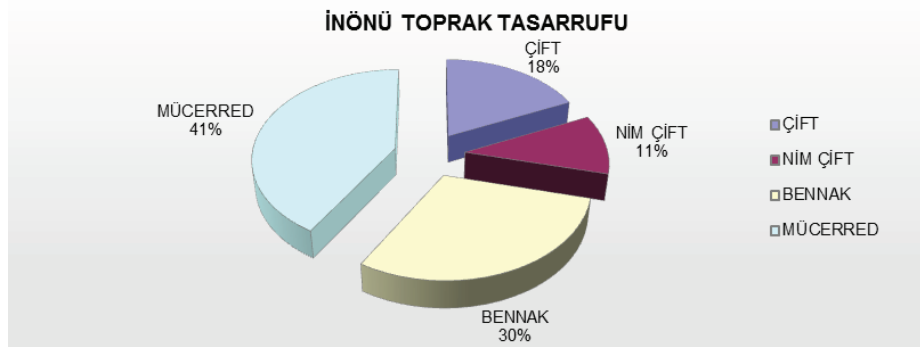
4.2.1.2. İnönü Nahiyesi

İnönü Nahiyesi, 18.575 akça ile nüfus gruplarının sahip olduğu toprak miktarlarına göre alınan vergilerin % 24'ünü karşılamaktaydı. Nüfus grupları açısından aynı sancağa bağlı olmaları hasebiyle Bilecik nahiyesi ile doğal olarak benzerlik gösteren nahiyedeki nüfus gruplarının % 18'ini oluşturan çift mutasarrıflarının sayısı yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadar 36 neferden 292 nefere yükselmiştir. Nimçift tasarruf edenlerin sayısı da 9 neferden 172 nefere yükselmiş ve nüfus grupları içinde % 11 ile temsil edilmişlerdir ki tüm nahiyelerdeki toplam nüfus içinde gösterilen nimçift oranı ile aynıdır. Bennakler konusunda Bilecik için tesbit edilen olguların -burada da bennaklerin 55 neferden 479 nefere yükselmiş olmaları dikkate alınırsa- geçerli olduğu söylenebilir. İnönü'de tesbit edilen bennaklerin nahiyedeki toplam nüfusa oranı tüm nahiyelerde tesbit edilen bennaklerin toplam nüfus içindeki oranının 5 puan üzerinde olup, % 30 ile temsil edilmektedir. Mücerredlerin toplam nüfus içindeki oranı ise % 41 olarak gerçekleşmiştir ve bu oran genel nüfus içindeki mücerredlerin oranı ile paralelik arz etmektedir (bkz Şekil 56).

Çift tasarruf edenlerin nahiyeye bağlı köylerden Katmar, Dünür Söğüdcüğü, Eğrigöz ve Büyük Yüreğir (yaklaşık % 25) köylerinde yoğun olarak kaydedildikleri, nimçift tasarruf edenlerin ise daha çok Dumanlı, Sığır Çukuru ve Karaağaç köylerinde (% 20-25) mukayyed oldukları görülmektedir. Bennak mutasarrıflarının da Cedid ve Köhne mahalleleri ile Karaağaç ve Dumanlı köylerinde yoğun oldukları söylenebilir. Mücerredler ise, Hasunlar, Dumanlı, Karaağaç, İsavıranı, Eğrigöz, Celal, Karaağaç ve Dünür Söğüdcüğü köylerinde yoğunlaşmışlardır. Nahiye gelirleri içinde en önemli üçüncü kalemi oluşturan çift resminin (% 13) en fazla kaydedildiği birimlerin, Eğrigöz

(1090 akça), Dünür Söğüdcüğü (1058 akça), Dumanlı nam-ı diğer Yenice (1030 akça) ve Büyük Yüreğir (951 akça) köyleri olduğu söylenebilir (bkz Ek 21). Nahiye de niyabet vergileri adı altında herhangi bir vergiye rastlanmamakta ise de bu tarz vergilerin hiç olmadığını söyleyemeyiz. Buna, “yekûn” ile vergi kalemlerin ayrı ayrı toplamının arasındaki fark gerekçe olarak sunulabilir.

Şekil 56: İnönü Toprak Tasarrufu (1575)

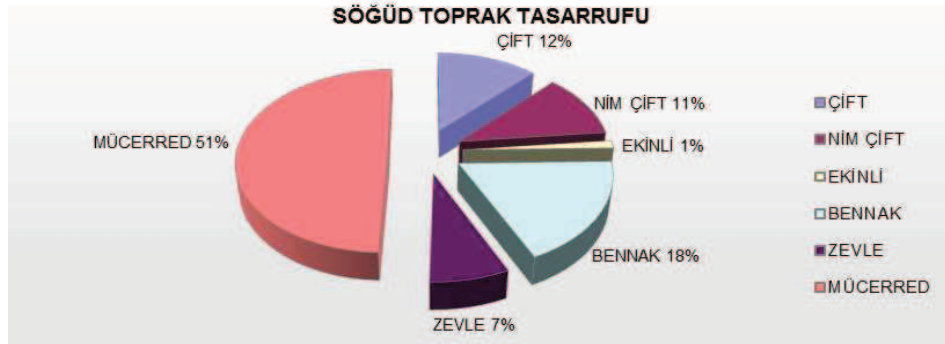

4.2.1.3. Söğüt Nahiyesi

14.338 akça geliri ile çift vergilerinden elde edilen gelirin % 18'ini karşılayan Söğüt Nahiyesi'nde çift tasarruf eden neferlerin sayısının yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadar 65'ten 121'e yükseldiği ve Söğüt nüfus grupları içinde % 12'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir ve bu haliyle nahiyeler genelindeki toplam nüfus içindeki çift mutasarrıflarının oranı ile paralellik göstermektedir. Nimçift tasarruf eden neferlerin sayısı da 13'den 111'e yükselmiş ve Söğüt'teki nüfus grupları içindeki oranı % 11 olarak belirlenmiştir ki nahiyeler genelinde tesbit edilen toplam nüfus içindeki nimçift mutasarrıflarının oranı ile aynıdır. Hane deyimi altında işlenen son grup olan bennaklerin sayısı ise, 64'den 182'ye yükselmiş ve nahiyeler genelinde temsil edildiği oranın 7 puan altında (% 18) bir oranla pasta grafikteki yerini almıştır. Yine bennak grubu içinde yer alan ekinli sayısı ise sadece 13 olup, genel nüfus içindeki oranı % 1'dir. Nüfus gruplarının yarısını teşkil eden mücerredlerin sayısı da diğer nahiyelerde olduğu gibi büyük oranda artarak 45'den 492 nefere ulaşmıştır. Zevle ismiyle adlandırılan toprak parçalarına mutasarrıf olan 74 neferin genel toplam içindeki oranı ise % 7'de kalmıştır (bkz. Şekil 57). Söğüt'de şahsa bağlı bir vergi olması hasebiyle burada ele alınan cizyenin nahiye de meskûn gayr-ı müslimlerden toplam 1070 akça miktarında alındığı ayrıca belirtilmelidir.

Nahiye genelinde çift tasarruf edenlerin en fazla olarak kaydedildiği köylerin Avdancık, Kızılsaray, Baş ve Şarabhane köyleri olduğu görülmektedir. Nimçift mutasarrıflarının yarısına yakını da Avdancık, Şarabhane, Kepan ve Hala köylerinde kaydedilmişlerdir. Bennak mutasarrıflarının yaklaşık 1/3'ünün Çene, Şarabhane, Kavacık ve Dömez köylerinde mütemekkin oldukları görülmektedir. Nüfus grupları arasında en kalabalık grubu oluşturan mücerredlerin de yaklaşık 1/3'i Nefs-i Söğüd, Şarabhane, Avdancık, Virancık ve Baş köylerinde mukayyedir. Nahiye gelirleri içinde şahsa ve toprağa bağlı vergiler, yaklaşık 17.000 akça ile en önemli ikinci vergi kalemi olarak dikkat çekmektedir (% 23). Çift resminden alınan vergiler 14.300 akçayı bulmakta olup, en fazla kaydedildiği birimlerin; Avdancık (1722 akça), Baş (1694 akça), Şarabhane (1553 akça) ve Virancık (1321 akça) köyleri olduğu söylenebilir (bkz. Ek 31). Niyabet vergileri adı altında bad-ı heva (2597 akça) ve tayyarat (194 akça) vergisi alınmakta olup, bad-ı heva vergisinin en çok kaydedildiği birimlerin Baş (261 akça), Kavacık (200 akça), Dömez (180 akça), Yoğuncapelid (150 akça) ve Ahurköy (148 akça) köyleri olduğu görülmektedir (bkz Ek 32).

Şekil 57: Söğüd Toprak Tasarrufu (1575)

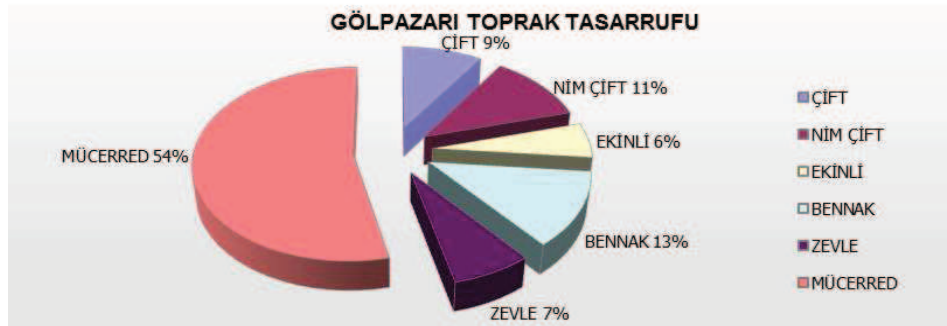
4.2.1.4. Gölpaazarı Nahiyesi

Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı nahiyeleri incelemeye başlarken ilk iki nahiyeden farklı olarak "zevle" adı altında genelde hariçten ziraat edilen toprakların ve yine bennak grubu içinde yer alan ve "ekinli" olarak adlandırılan grupların da hesaba katıldığını belirtmek gerekir. "resm-i çift" başlığı altında ele aldığımız hane ve mücerred resmlerinden elde edilen yaklaşık 80.000 akçanın % 27 ile en büyük bölümü Gölpaazarı'ndan sağlanmaktadır. Bu vergilerin sağlandığı reayanın % 54'ü mücerredlerden oluşmaktadır. Mücerredlerin sayısı yüzyılın ilk yarısından ikinci

yarısına kadar 154 neferden 782 nefere kadar muazzam bir şekilde artmıştır. Hane deyimi altında işlenen nüfus gruplarından en büyüğünü oluşturan çift mutasarrıflarının sayısı 44 neferden 134 nefere yükselmiş ve nüfus grupları içinde % 9'luk bir pay ile gösterilmiştir. Nimçift tasarruf edenlerin sayısı da 44'ten 167'ye yükselerek pasta grafikte % 11'lik bir dilimde yerini almıştır. Bennaklerin sayısı, yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadar 49'dan 184 nefere, ekinlilerin sayısı ise 33'ten 85 nefere yükselmiştir. Bennaklerin nüfus grupları içinde % 13, yine bennakler içinde bulunan ekinlilerin ise % 6'lık bir payı bulunmaktadır. Böylelikle hane tabir edilen grupların, toplam nüfus içindeki payı % 39 olarak gerçekleşmiştir. Zevle tabir olunan toprak parçalarına mutasarrıf olanların nüfus içindeki oranının da % 7 olduğu belirtilmelidir (bkz Şekil 58).

Nahiye genelinde çift tasarruf edenlerin Dımışkı ve Günay köylerinde (yaklaşık % 25) yoğun olarak kaydedildikleri görülmektedir. Nimçift mutasarrıflarının yaklaşık 1/6'i ise Akçakavak ve Sürmeli köylerinde kaydedilmiştir. Ekinli bennaklerin ¼'i Öyük ve Kundan, diğer bennaklerin ise yine ¼'i Tuzaklı, Fındıcak, Bayramlı ve Toyderesi köylerinde mukayyed oldukları görülmektedir. Sayısı 782'yi bulan mücerred nüfusun da yaklaşık ¼'i Dımışkı, Akçakavak, dere ve Belen köylerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Nahiye gelirleri içinde yaklaşık 21.000 akça ile en önemli üçüncü kalemi oluşturan çift resminin (% 14) en fazla kaydedildiği birimler ise Dımışkı (1608 akça), Mededli (1285 akça), Horti (1042 akça) ve Toyderesi (972 akça) olduğu söylenebilir (bkz Ek 25). Niyabet vergileri adı altında bu nahiyede "tayyarat" ve "bad-ı heva" vergileri alınmakta olup, toplamı yaklaşık 1500 akçayı ancak bulmaktadır. Tayyarat vergisine en çok Akçakavak ve Kozköy, bad-ı heva vergisine ise Toyderesi, Çukurviran ve Horti ile Seyilbükü mezraalarında rastlanmaktadır (bkz Ek 26).

Şekil 58: Gölpazarı Toprak Tasarrufu (1575)

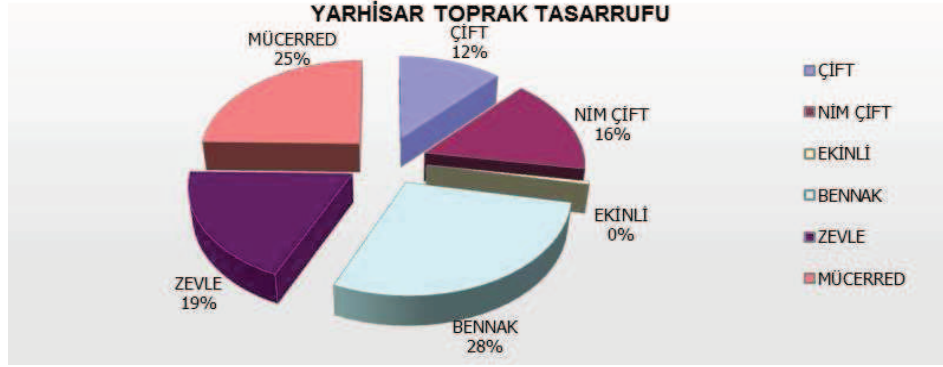

4.2.1.5. Yarhisar Nahiyesi

Bu çeşit vergilerin % 14'ünü 11.327 akçayla karşılayan Yarhisar'da ise en büyük nüfus grubunu % 28 oranıyla bennakler oluşturmaktadır. Bennaklerin sayısı yüzyılın ilk yarısından ikinci yarısına kadar 24'ten 179'a yükselmiş, 3 nefer de ekinli bennak kaydına rastlanmıştır. Hane grubunun diğer üyelerinden olan çift mutasarrıflarının sayısının 27'den 74'e yükseldiği ve pasta dilimdeki % 12'lik dilimiyle nahiyeler genelindeki çift oranı ile çizgisinin aynı olduğu belirtilmelidir. Nimçiftlerin sayısı da 20 neferden 100 nefere yükselmiş ve nüfus grupları içinde % 16 gibi bir orana sahip olmuştur. Bu şekilde Yarhisar nüfusunun % 56'sının hane tabir edilen nüfus gruplarından oluştuğu görülmektedir. Bu nahiyede sayımların kıyasından mücerredlerin sayısının ise 42'den 155'e yükseldiği görülmektedir ki nüfus grupları içindeki payı % 25'tir. Zevle tabir olunan küçük toprak parçalarına mutasarrıf olanların sayısı ise tüm nahiyeler arasında en büyük sayısına (117) ulaşmıştır. Zevle tasarruf edenlerin toplam nüfus içindeki oranı % 19'u bulmaktadır (bkz Şekil 59).

Nahiye genelinde çift tasarruf edenlerin en fazla olarak kaydedildiği köylerin Zekeriya ve Cullahlar olduğu ve bu köylerin çift mutasarrıflarının yaklaşık 1/3'ini içlerinde barındırdıkları görülmektedir. Nimçift mutasarrıflarının ise Gökçesu ve Karaağaç köylerinde kaydedilmişlerdir. Bennak mutasarrıflarının yarısından fazlasının Gölcük, Gökçesu ve Ayvacık köylerinde mütemekkin oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bir bennak grubu olan ekinliler ise sadece Kendirli köyünde mukayyedir. Nüfus grupları arasında bennaklerden sonra en kalabalık ikinci grubu oluşturan mücerredlerin de yaklaşık 1/3'ünün Gölcük ve Gökçesu köylerinde mukayyed olduğu görülmektedir. Nahiye gelirleri içinde şahsa ve toprağa bağlı vergiler yaklaşık 13.500 akça ve pastadaki % 27'lik dilim ile en önemli ikinci vergi kalemi olarak dikkat çekmektedir. Çift resminden alınan vergiler 11.327 akçayı bulmakta olup, en fazla kaydedildiği birimlerin Marsala (1947 akça), Gölcük (1453 akça), Süle nam-ı diğer Paşa Mahallesi (1160 akça) ve Cullahlar (1074 akça) olduğu söylenebilir (bkz Ek 37). Niyabet vergileri adı altında bad-ı heva (2239 akça) ve tayyarat (93 akça) vergisi alınmakta olup, bad-ı heva vergisinin en çok kaydedildiği birimlerin Süle nam-ı diğer Paşa Mahallesi (784 akça), Nasreddinler (383 akça) ve Kendirli (200 akça) köyleri olduğu görülmektedir (bkz Ek 38).

Şekil 59: Yarhisar Toprak Tasarrufu (1575)

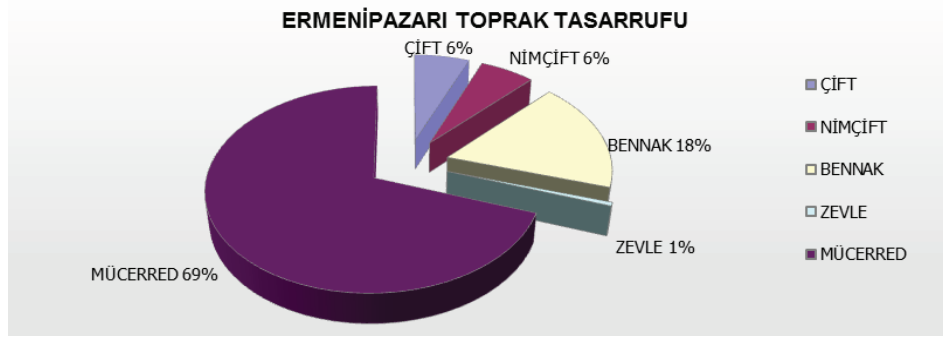

4.2.1.6. Ermenipazarı Nahiyesi

Ermenipazarı'nın çift resmi başlığı altında incelenen vergilerin sadece % 1'lik bir kısmına sahip olduğu görülmektedir. Nüfus gruplarından en kalabalığını oluşturan mücerredlerin yüzyıl sonundaki sayısı 126 olup, genel nüfusun % 69'unu oluşturmaktadır. Hane tabir olunan grupların toplam nüfus içindeki oranı ise % 30'da kalmıştır. Bunlardan en kalabalık grup olan bennaklerin sayısı 32, çift ve nimçiftlerin sayısı ise 11'er nefer olarak gerçekleşmiştir. Bu sayıları ile hane tabir edilen nüfus gruplarının toplam nüfus içindeki oranı % 30'da kalmaktadır. Zevle adı verilen topraklara mutasarrıf olanların genel nüfus içindeki oranı ise sadece % 1'dir (bkz Şekil 60).

Az sayıda kaydedilmiş bulunan çift mutasarrıflarının çoğunlukla Ermeni köyünde yer aldıkları görülmektedir. Nimçift tasarruf edenler ise Geçid köyünde yoğun olarak kaydedilmişlerdir. Bennak tabir olunan hanelerin ise en yoğun olduğu köyler Yalacık ve Doğanlar köylerdir. Nahiye nüfusunun yaklaşık % 70'ini oluşturan mücerredler ise, Cami, Hacı Sefer Mescidi mahalleleri ile Geçid ve Ahibeli Derbendi köylerinde yoğun olarak kaydedilmiştir. Nahiye gelirleri içinde şahsa ve toprağa bağlı vergiler yaklaşık 1750 akça ve pastadaki % 13'lük dilim ile en önemli üçüncü vergi kalemi olarak dikkat çekmektedir. Çift resminden alınan vergiler 988 akçayı bulmakta olup, Karacakaya, Ermeni, Yalacık ve Geçid köylerinde bu vergiye rastlanmaktadır (bkz Ek 41). Niyabet vergileri adı altında ise 779 akça hasıl kaydedilmiştir ki önemli bölümü Hacı Sefer Mescidi Mahallesi ve Geçid köylerinde tesbit edilmiştir (bkz Ek 42).

Şekil 60: Ermenipazarı Toprak Tasarrufu (1575)

4.2.2. Üretime Bağlı Vergiler

Tahrir defterleri ışığında yapılan bütün çalışmalar, Osmanlı Devleti'nde iktisadî yapının esasını ziraat ve hayvancılığın oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Bulduk, 1993:236). Dolayısıyla ziraî hayat incelediğimiz nahiyeler dahilinde hakim olan unsurdur. Ancak tarım ve hayvancılığın yanı sıra, yine bu yapıyla doğrudan ilgili olan ticaret ve sanayii de iktisadî hayatın diğer bir vetiresini teşkil etmektedir. Devlet, iktisadî faaliyetlerin vergilendirilmesi hususuna büyük önem vermiş, tahrir defterleri vasıtasıyla, gelirleri istatistiki veriler halinde muhafaza etmiştir (Barkan,1952:290-294).

Tüm Osmanlı sancaklarında vergilerin büyük ölçüde toprak ürünlerine, özellikle buğday, arpa gibi geleneksel hububat üretimine bağlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ziraat yapılan topraklar, üzerinde yaşayan reyanın hukukî statüsünü belirlediği gibi, iktisadî hayatı da şekillendirmekteydi. Nitekim ziraat yapılan toprağın kuraklık, sel ve diğer tabii felaketlere uğraması veya asayiş olmadığından boş kalması, reyanın ve devletin gücüne olumsuz etkiler yapmıştır (Barkan,1952:290-294). XVI. yüzyılda endüstriyel faaliyetlerin esasının tarıma dayalı olduğu gerçeği sadece Osmanlılar için değil, Avrupa'nın diğer büyük devletleri için geçerli olduğu bilinmektedir³.

4.2.2.1. Hububat, Bakliyat ve Çeltik

Osmanlı Devleti'nde zirai üretimin en başında yer alan hububat istihsalı, “ehem-i mühimmattan veya ehem-i umurdan” madud büyük bir devlet işi ve adeta bir dini vazife, “lazıme-i uhde-i diyanet” olarak devletce başarılması gereken bir dava

³ Bu konuda bkz. F. Braudel, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, C.I, İstanbul, 1989, s.281-286 (Çev. H.Ali Kılıçbay)

adedilmiştir⁴ (Güçer, 1964:2). Anadolu'daki tüm sancaklarda olduğu gibi Sultanönü ve Hüdavendigâr sancaklarında da ziraî üretimin temelini hububat türü mahsuller oluşturmaktadır. Hububat üretimi, gerek ekim sahasının ve gerekse üretim hacminin genişliği bakımından ilk sıradadır. Buğday ve arpa dışındaki tahıl ürünleri sadece son sayımlarda zikredilirken diğer tarihlerde yulaf, burçak, darı vs. gibi ürünler ayrıca vergilendirilmemiştir. Karahisar-ı Sahib gibi bazı sancaklarda ise bunun tam tersi olarak sadece ilk sayımlarda ürün çeşitliliğine rastlanmaktadır (Bulduk, 1993:251). Bu durum, tahririn niteliği ile ilgili olmalıdır. Nitekim buğday ve arpa dışındaki ürünlerin yerine 1572 tahririnde “Mahlût” adı verilen bir vergi konulmuştur. Mahlûtun, buğday ve arpa dışı ürünlerin toplamını ihtiva ettiği düşünülmektedir. İslamoğlu-İnan, Tokat ve Çorum Sancaklarından seçilmiş on nahiyeyi esas aldığı çalışmasında, ürün çeşitliliğinin gerçek anlamda XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre bu durum, yeni zirai alanların açılması, tarımdaki gelişmeyle ilgilidir (İslamoğlu-İnan, 1991:181).

Buğday ve arpa hemen her köy hasılatında yer alan vergi kalemleridir. Yulaf ve burçak da birçok köyde yetiştirilmektedir. 1572 tahririnde ise buğday ve arpanın yanısıra mahlût hemen her köyde kayıtlıdır. Defterlerde sadece isimleri zikredilmesine rağmen bu mahsûlerden alınan verginin “öşür” olarak nitelendirildiğini bilmekteyiz. Her türlü toprak mahsûlünden alınan öşür “onda bir” manasına gelmekle beraber her dönemde veya sancakta tarım ürünlerinden alınan öşür nisbeti farklı olabilmektedir (Barkan, 1980:799-804). Anadolu Eyaleti'ne bağlı Aydın, Hüdavendigâr ve Kütahya'da hububat için öşür miktarı 1/8; bakliyat türü mahsûller için ise 1/10 oranındadır (Barkan, 1945:2vd). Hububat öşürünün içinde, tımar sahibinin yiyecek ve yemlik olarak talep ettiği sâlâriye vergisi de dahil edilmiştir (Güçer, 1964:52-53). Dolayısıyla tahrirlerde müd veya kile olarak belirtilen ürün miktarı, gerçek üretimi değil, vergiye esas olan miktarı belirtmektedir.

Sultanönü ve Hüdavendigâr sancaklarına ait tahrirlerde hububat ve bakliyat türü ürünler, kile (keyl) ve müd olarak ölçülmüş olup, ürünlerin tahrir kıymetleri de bu ölçülere göre verilmiştir. Tahrirlerde herhangi bir kayıt bulunmamakla beraber, verilen

⁴ Böyle bir işin önemli devlet görevlerinden sayılıp, adeta dini bir vazife olarak telakki edilmesinde, Kuran-ı Kerim'deki Yusuf Suresi (45 vd.) içerisinde anlatılan kıssanın etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Aynı kıssa çok az farklılıklar ile Tevrat'ın Tekvin bölümünde de bulunmaktadır (Bab: 41vd). Devleti şer'i kurallara göre yönetip, iktidarlarını bu dini ahkam üzerinde sağlamlaştıran saltanat sahiplerinin, bu geleneği devam ettirmeleri gayet doğaldır.

ölçünün “İstanbul kilesi” olduğu tahmin edilebilir. İstanbul müddüyle 1 müd, 20 kileyi karşılamakta ve 1 kile, 25.656 kg gelmektedir (Hinz, 1990:51-57). Hububat ve bakliyatdan alınan ürünlerin tahrir kıymetleri de bu ölçüler üzerinden akça olarak verilmiştir. Tahrir kayıtlarının tamamında, buğdayın tahrir kıymeti değişiklik arz etmektedir. Sultanönü Sancağı’na bağlı olan Bilecik ve İnönü nahiyelerinde buğdayın kıymeti 60; arpanın kıymeti ise 40 akçadır. Bu durum Hüdavendigâr Sancağı’na bağlı Gölpaazarı ve Ermenipazarı nahiyelerinde değişiklik arz etmektedir. Buğdayın bu nahiyelerdeki müdü 120 akça, arpanın ise 60 akçadır. Yarhisar Sancağı’nda ise buğdayın müdü 100, arpanın müdü ise 50 akça olarak kaydedilmiştir. Söğüt nahiyesinde ise buğdayın müdü ortalama 120 akça, arpanın müdü ise 60 akça olarak tesbit edilmesine rağmen, eğer tahrir memurunun hatası yok ise birçok köyde buğdayın müdü’nün 75, 100 ve 125 akça gibi değişken kıymetlere sahip olduğu görülmektedir.

Buğday (Hinta) diğer sancaklarda olduğu gibi en fazla üretimi yapılan hububat ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buğdayın insanların hayatında sahip olduğu yer bunun en önemli sebebidir. Onun sahib olduğu önemi Refik Halid, o kadar güzel tasvir etmiştir ki yerinde olduğu düşüncesiyle burada aynen nakledilmiştir: “...tarihin zaptedemediği devirlerden beri, insanlar buğday peşinde tutsak ve hizmetçi yaşadılar. Dünyanın en devamlı en müstebit sultanlığının tahtında, saygınlığı düşmeyen, değeri azalmayan, önemi eksilmeyen bir tek şehinşahi var: Buğday. Buğday kadar, insanların hayatında yokluğu veya çokluğu devrimler yapan hiç bir madde hatırlamıyorum. Hava ile sudan sonra dünyanın üçüncü ihtiyacı bu; yaşamak marifetinin “ekanim silsilesini” buğday tamamlıyor. Savaşta veya barışta dostluk veya düşmanlıkta, birliklerde veya anlaşmazlıkta daima buğdayın bir tesiri vardır; buğday devletlerin hayatında kadın parmağıdır; her meselenin altından çıkar. Diyebilirim ki, denizlere, limanlara, kökenlere ve kaynaklara asıl buğday yüzünden önem veririz; çoğu işlerin kabuğu içinde bir buğday tanesi saklıdır. Milletlerin tarihi buğday taneleriyle yazılıyor. Devletin hayatında hiçbir hükümet adamı buğday kadar faydalı olamaz: Devletinin ambarında buğday olsaydı, XVI. Lui muhakkak tahtını kurtarırdı⁵. Kışlalar kadar, bir savaşta buğday ambarları da önemlidir; ordular kadar ekinlerde çadırları bekler; bir orduya er kadar çuval da lazımdır. Özetle savaş, barut kadar buğday da demektir; buğday meselesi

⁵ Benzer bir ifadeyle, Amon rahipleri Yusuf (a.s.)’in alınmasını önerdiği tedbirleri alıp, ambarlarında yeterli buğdayı tedarik edebilselerdi, belki de tapınaklarının yıkılmasını biraz daha geciktirebilirlerdi.

bir yönden de dayanıp dayanamamak, yenilip yenilmemek meselesidir. Buğdayın dikilmesi, biçilmesi, un haline getirilip pişirilmesi gibi ayrı ayrı şekillerine bakarak bir memleketin uygarlığı, sanatı; yaraşığı hakkında sağlam bir fikir hasıl edebiliriz. Köylüyü şehirliden ayıran yalnız elbise değil, birazda ekmeği ve ekmeği yiyiştir. Bir köye en evvel kurduğumuz makine değirmen taşıdır; bir şehre yaptığımız ilk fabrika değirmendir⁶; bir belde önce buğdayını düşünür, bir aile ilk önce ekmeğini hazırlar; bir adam yemeğinde siftah ekmeğine arar; çocuklarımızı ekmeğe saygıya alıştıırırız, gençlere “ekmeğini çıkar!” öğüdünü veririz, ekme ve buğday hemen her dine karışmış, her inanç ve inanda yer tutmuştur. Bu, sosyal meselelerin en yaygını dünyayı alt üst eden işlerin en esaslısıdır. Ekme ve buğday için bütün dünya uğraşır; dağları delip uçurumları atlatan trenler sanki yalnız buğdayın taşınması için yapılmış birer vasıtadır; beş kıtayı birbirine bağlayan teller; yollar, vapurlar için asıl maksat sanki buğday piyasası, buğday değış tokuşudur. Buğdayın ekilip biçilmesi, un yapılıp yenilmesi için çalışanlar genel nüfusa denktir. Dünyada başka hiç bir sanat veya iş üzerinde bu kadar fazla adam çalışmaz, bu derece emek sarfedilmez... Hiç bir işçi de, çiftçi kadar saygı ve kutsama görmez. Hatta çift için çalışan hayvanlar bile gözümüzde başka yaratıklardan daha saygındır. Buğday süründüğü yeri aziz eder, geçtiğı ele bereket verir, bittiğı toprağı şenlendirir; bollaştığı seneye şan bırakır. Altınsız, kömürsüz, kitapsız bir dünya mümkündür, buğdaysız dünya olamaz. Ekinleri ufka kavuşan ovalarda buğday başakları esenlik işareti gibi görünür. Zaten dolgun ve kızarmış bir başak ziynet eşyasına, süse benzer, o kadar ince, zarif, çalışılmış bir iştir. Bolluk ve bereket simgesi olan buğday başağı, aynı zamanda servet, emniyet, kuvvet belirtisidir. Hülasa buğday meselesi kadar dünyada herkesin yüreğine dalbudak salmış bir mesele mevcut değildir. Uygarlığın kökü buğday tarlasında olduğı gibi, savaşın kanlı pençesi de buğday ambarındadır. Dünyayı öküzün boynuzu üzerinde düşünenler haklıdır; lakin bu öküz bir “çift öküzü” olmak şartıyla...” (Karay, 1992:56-57) ⁷.

⁶ Değirmenler (Asiyablar) konusu, aşağıda işlenecektir.

⁷ Divan siirinde üzümünden sonra en çok yer alan tarımsal ürün olarak buğday, en çok Zâtî'nin divanında yer almıştır. Telmih yoluyla daha çok Hz.Âdem'le bağlantısına yer verilmiş olup (Hz. Adem, Esfel-i Safilin'e gönderildiğinde hayatta kalabilmek ve zürriyetini sürdürebilmek için buğdaya mahkum edilmişti ve Kabil, bir yoruma göre sunağı olan buğdayın yerine Habil'in sunağı olan hayvanın kabul edilmesini hazmedemeyip katil olmuştu), “küçüklüğü”nden dolayı “yıldızlar ve âşık”la, renginden dolayı da “sevgilinin teni ve sînesi”yle ilişkilendirilmiştir.

Halkın temel gıda maddelerinin kaynağı olan buğdaydan 1/10 oranında öşür alınmaktaydı. Sancak dahilinde bilgilerin eksik olduğunu baştan kabul etmek şartıyla bu ürünün istihsal değeri yüzyılın ilk yarısı itibariyle 487 müd 241 kileyi buduğu görülmektedir. Pek tabi ki gerçek durum, bundan çok daha fazla yetiştirilmiş bulunduğudur. Nitekim, yüzyılın son yarısında hububat istihsalı tüm nahiyelerde toplam 1847 müd, 12.933 kileye, ürün kıymeti ise 187.094 akçayı bulmaktadır. Bu durumuyla, Hububat üretimi içerisinde buğdayın üretim oranı % 58'e tekabül etmektedir (bkz Şekil 66). Her ne kadar veriler eksik de olsa, aynı dönem zarfında nahiyelerdeki toplam nüfus artış oranıyla doğru orantılı bir üretim artışından söz edilemez. Bu durum da kişi başına düşen buğday miktarının azaldığına işaret eder. Hububat ürünlerinin, XVI. yüzyılın sonlarında ancak incelenen nahiyelerin bağlı bulunduğu Hüdavendigâr ve Sultanönü sancaklarının ihtiyacını karşılamakta olduğu, dolayısıyla sancak dahilinde ticaret yapılabildiği söylenebilmektedir.

Hububattan alınan tahrir kıymetlerinin bazı nahiyelerde farklı olduğunu biliyoruz. Buğday müdünün daha pahalı olduğu yerlerde buğday üretiminin daha az yapıldığı müşahade edilmektedir ki doğal olarak buralarda buğday daha kıymetlidir. Yüzyılın sonlarındaki tahrir verilerinden yararlanılarak buğday kıymet miktarlarına göre yapılan grafikte Gölpazarı'nın bu üründen en fazla vergi alınan nahiye özelliği gösterdiği tesbit edilmektedir. Gölpazarı'nı bu konuda İnönü ve Bilecik nahiyeleri takip etmektedir. Buğdaydan alınan vergi gelirlerinin İnönü ve Bilecik nahiyesinde, Gölpazarı nahiyesinin gerisinde kalmasının sebebi, buğday fiyatlarındaki yarı yarıya olan farktır. Dolayısıyla, buğday üretiminin en fazla yapıldığı nahiyeler İnönü ve Bilecik nahiyeleri olup, Gölpazarı üçüncü sırada yer almaktadır (bkz Şekil 61).

Hububat ürünleri içinde buğdaydan sonra en çok yetiştirilen ve değeri en fazla olan arpa (şair), daha çok hayvan yemi olarak kullanılmakta, aynı zamanda buğdayla karıştırılarak ekmeğin yapımında katkı maddesi olarak da değerlendirilmektedir⁸ (Ünal, 1989:101). Arpanın istihsalı 1528'de 338,5 müd, 215 kile iken, 1572-73 tahrirlerinde ise 1347 müd, 9302 kileye çıkmış, ürünün kıymeti ise yüzyılın son çeyreğine

⁸ Başta Necâfî olmak üzere, divan şairlerinin en çok ilgi gösterdikleri üçüncü tarımsal ürün olan arpa; daha çok at, katır ve eşek gibi yük ve binek hayvanlarının yemi anlamıyla değerlendirilmiştir. Bununla birlikte "öğütülmesi, küçük ve bol taneli olması, toprağa gömülmesi" gibi özellikleriyle bağlantılı olarak "yıldızlar, Pervîn, Hz.Yusuf, kemik (üstühân) ve kâinât"la ilişkilendirilmiştir (bkz. Bayram Yavuz, "Divan Şiirinde Tarımsal Ürünler", Gazi Ün. Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Sayı, s. 81-86, Ankara, 2007).

gelindiğinde 81.291 akça olarak tesbit edilmiştir. Arpanın tahrir kıymeti sancaktan sancağa hatta nahiyeden nahiyeye değişiklik göstermektedir. Bilecik ve İnönü nahiyelerinde 40 akça olan arpa, Yarhisar nahiyesinde 50, Gölpazarı, Ermenipazarı ve Söğüt nahiyelerinde ise 60 akça olarak tesbit edilmiştir. 1572’de arpa üretimi, toplam hububat üretimi içinde %25’lik bir yere sahiptir (bkz Şekil 66). Şair üretiminin en fazla yapıldığı nahiyeye hem müd, hem kıymet açısından İnönü nahiyesidir. İnönü nahiyesini müd cinsinden Bilecik, kıymet cinsinden ise Gölpazarı takib etmektedir. Bu üç nahiyeye, incelenen bölgedeki toplam arpa üretiminin % 83’ünü karşılamaktadırlar (bkz Şekil 62).

Mahlût ise kelime manası olarak “karışık” manasına gelmekte olup, Fekete tarafından karışık ekilen buğday ve arpa mahsulü olabileceği gibi buğday ve çavdarın karışımını da karşıladığı şeklinde tanımlanmıştır (Fekete, 1947:314). Emecen de Manisa Kazası’nda geçen bu ürünün, buğday, arpa, çavdar vs. gibi taneli bitkilerin karışımı olduğu ihtimali üzerinde durmaktadır (Emecen 1989:243). Karahisar-ı Sahib ile ilgili olan çalışmasında Bulduk, 1528 tahririnde yer alan yulaf, burçak, darı gibi mahsullerin 1572 tahririnde bulunmamasını, mahlutun ayrı bir mahsul olmaktan ziyade, buğday ve arpa dışındaki tahıl ürünlerinin toplamı olması gerektiği şeklinde yorumlamıştır (Bulduk, 1993:257). İhtimali daha da kuvvetlendirmek amacıyla buğday, arpa, alef, burçak, kapluca gibi çok bilinen hububat ürünleri dışında kalan diğer ürünleri tek bir isim altında toplayan bir ifade olarak da tanımlanabilir. Alef, burçak vs mahsullerin tahrir kıymetlerinin aynı olması belki de bu ürünlerin aynı başlık altında toplanmasının sebebidir. 1572’de mahlutun istihsal yekunu 778,5 müd, 2948 kileyi bulmaktaydı. Mahlut’tan alınan öşür bedeli bir müdde 40 akçadır. Bu esas dahilinde, mahluttan 1 kile karşılığında 2,5 akça öşür bedeli alınmıştır. Mahlut üretimi toplam hububat üretiminin % 12’sini oluşturmaktaydı (bkz Şekil 66). Mahlut ürününün toplam istihsali içinde İnönü ve Bilecik başı çekmekte olup, söz konusu nahiyeler mahlut üretiminin % 77’sini karşılamaktadırlar. Yarhisar ve Ermenipazarı’nda bu ürünün nadir olarak yetiştirildiği görülmektedir (bkz Şekil 63).

Yulaf (Alef)⁹, ilk tahrirlerde oldukça düzensiz tutulmakla beraber Bilecik ve İnönü nahiyeleri dışında, diğer nahiyelerde az miktarda da olsa kaydedilmiş olup, toplam 216

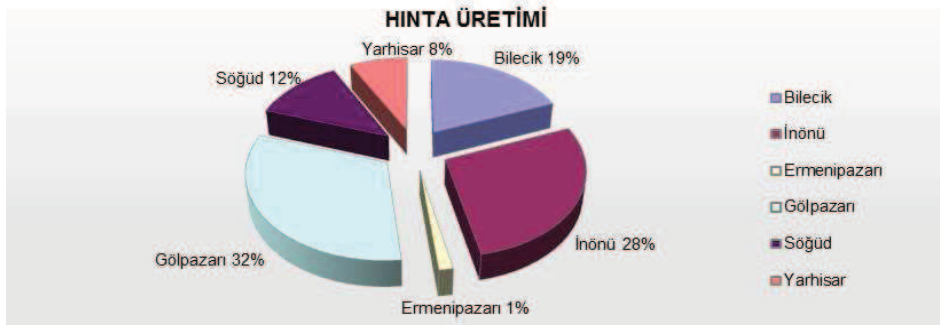
⁹ Nev’î, Karamanlı Aynî, Hayâlî Bey, Kafzâde Fâizî ve Nâbî’nin beyitlerinde tespit edilen alef, divan şiirinde daha çok hayvan yemi anlamıyla kullanılmış; değersiz sayılması, “kötü siir, dünya ve dünya malı” ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur.

müdlük vergi geliri tesbit edilmiştir. Yüzyılın son çeyreğine doğru yapılan tahrirlerde kayıtlar daha düzenlidir. Bu verilerden alefin en çok Gölpazarı nahiyesinde yetiştirildiğini görüyoruz. Bu nahiyede alefin kilesi 1.5, müdü ise 30 akça olarak kaydedilmiştir. Yüzyılın ilk yarısında 131 müd olan üretim miktarı, yüzyılın sonlarına doğru 75 müd, 3507 kileden elde edilen 7480 akçalık bir üretime yükselmiştir. Aleften istihsal edilen toplam 12.500 akçalık gelirin % 62'si Gölpazarı'ndan elde edilmektedir. Söğüd nahiyesinde ise alefin kilesi 1, müdü ise 20 akçadan hesaplanmaktadır. Bu nahiyede yüzyılın ilk yarısında 31 müd olan üretim miktarının, yüzyılın sonlarında 19 müd, 2186 kileden elde edilen 2605 akçalık bir üretime yükselmiştir. İnceleme alanımız dahilinde istihsal edilen toplam gelirin %21'i bu nahiyeden sağlanmaktadır. Yarhisar nahiyesinde ise alef üretimi 28 müdden, 32 müd, 432 kileye yükselmiştir. Aleften 1072 akça gelir elde edilmektedir ki toplam hububat gelirinin % 9'una tekabül etmektedir. Diğer nahiyelerdeki üretim Ekya daha önemsiz olarak yansımıştır (bkz Şekil 64). Alef üretiminin toplam hububat üretimi içindeki yeri yalnızca % 4'tür (bkz Şekil 66).

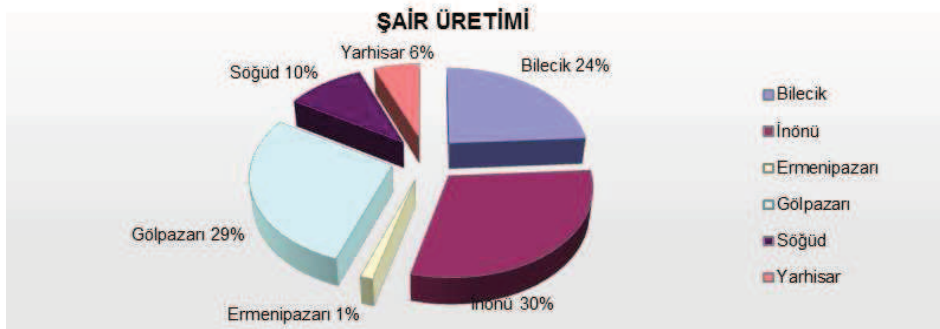
Burçak da yem olarak kullanılan diğer bir hububat ürünü olarak toplam hububat üretimi içinde yalnızca % 1 ile temsil edilmektedir (bkz Şekil 66). Burçak üretimi en çok Gölpazarı nahiyesinde yapılmakta olup, üretimin izlediği seyir 3 müd 34 kileden, 6 müd 465 kileye doğru yükselme şeklindedir. Burçağın müdü 60, kilesi 3 akça olmakla beraber aleften daha az ekiliyor olması düşündürücüdür. Söğüd'deki üretim ise 1 müd 29 kileden 1 müd 299 kileye yükselmiştir. Bu nahiyede burçağın müdü 50, kilesi 2,5 akçadan işlem görmüştür. Yarhisar nahiyesinde ise yüzyılın ilk yarısında 6 müd olan üretim, ikinci yarısında 4 müd 92 kileye yükselmiştir. Burçak fiyatları Söğüd nahiyesi ile aynıdır. Ermenipazarı'nda 1 müd 36 kile nisbetinde vergi alınan burçak, İnönü nahiyesinden 6 müd olarak alınmakla beraber bu nahiyedeki burçak fiyatlarına ilişkin bir ipucu içermemektedir. Yine de burçak fiyatlarının alef ile aynı olduğu düşünülmekte olup, müdü 40 akçadan işlem gördüğü söylenebilir. Bilecik'te 114 akça alınan vergi miktarı kaydedilmesine rağmen bunun kaç kile veya müd burçaktan elde edildiği bilinmemektedir. Kilesinin 2 akçadan olduğu düşünülürse toplam 57 kilelik bir üretimin varlığından söz edilebilir (bkz Şekil 65). Tüm nahiyelerde burçak üretimi yüzyılın sonunda toplam 18 müd 847 kile olarak tesbit edilmiştir.

Tahrirlerde erzen olarak geçen darı, halk arasında daha çok mısır bitkisi için kullanılmaktadır¹⁰ (Yediyıldız, 1985:118). Sadece 240 akça hasılının bulunduğu Gölpaazarı, 185 akça hasılıyla Yarhisar ve 50 akçalık vergi miktarıyla Ermenipazarı'nda ekiminin yapıldığı görülen erzenin hububat istihsalı içindeki nisbeti % 1 bile değildir (bkz Şekil 66). Erzen gibi kapluca da hububat istihsalı içinde yok denecek kadar bir yere sahiptir. Sadece Gölpaazarı nahiyesinde yetiştirildiği anlaşılan kaplucanın yüzyıl içinde gösterdiği eğilim de düşüş şeklindedir. Üretimi 12 müd-31 kileden, 8 müd-6 kileye düşen kaplucanın yüzyılın sonundaki hasılı yaklaşık 500 akçadır (bkz Şekil 66). Tüm bu hububat ürünlerinden elde edilen gelirin toplam üretim içindeki payının % 52 olduğu söylenebilir (bkz Şekil 92).

Şekil 61: Hınta Üretimi (1575)

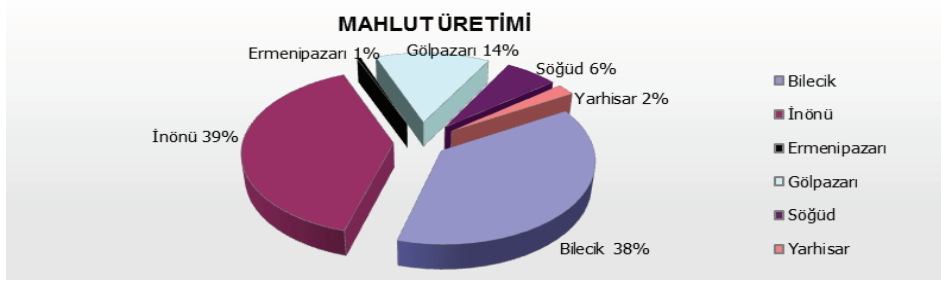

Şekil 62: Şair Üretimi (1575)

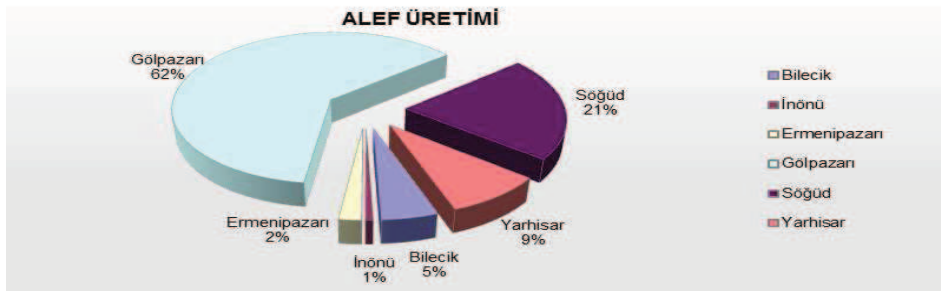

¹⁰ Divan siirinde az kullanılan bir tahıl olan erzen, “kümes hayvanlarının yemi olması, öğütülmesi ve zor şartlarda yetismesi” gibi özellikleriyle bağlantılı olarak “kus, yıldız, akıl, âşık, serâr (kıvılcım), la’l, güher, tılâ (yaldız, boya) ve çöl (dest)” ile ilişkilendirilmiştir. İçinde erzen geçen beyitlere Karamanlı Aynî, Zâtî, Nâbî, Necâtî, Hayâlî, Fehîm-i Kadîm, Mesîhî, Bâkî, Fuzûlî ve Nev’î de rastlanmaktadır (Bayram Yavuz, Divan Edebiyatı...).

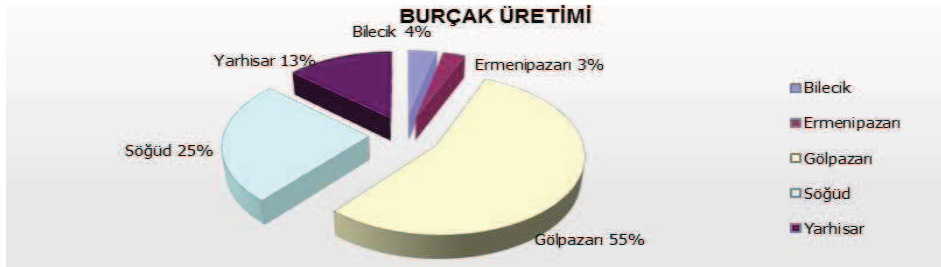
Şekil 63: Mahlut Üretimi (1575)

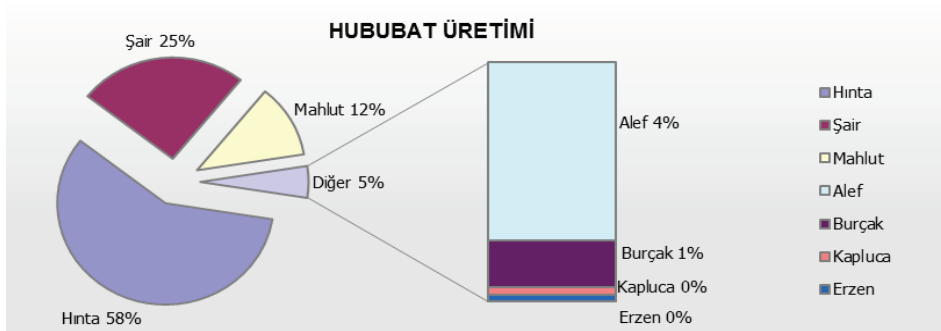
Şekil 64: Alef Üretimi (1575)

Şekil 65: Burçak Üretimi (1575)

Şekil 66: Hububat Üretimi (1575)

Buğday ve Arpa gibi hububat ürünlerinin yanı sıra nohut ve mercimek gibi bakliyat ürünleri de yetiştirilmektedir. Ancak bunlardan çok fazla artı ürünün sağlandığı

söylenemez. Bu türden ürünler içinde bulunan nohut hemen hemen her nahiyede yetiştirilmekte idi. Ancak nohut ziraatinin yapıldığı asıl alan Gölpazarı idi. İncelenen tüm nahiyelerde toplam sadece 2329 akça hasılı bulunan nohuttan, Osmanlı kanunnâmesine göre 1/10 oranında öşür alınmaktadır. Gölpazarı'ndan 1319, Söğüd'den 825, Yarhisar'dan 110, Ermenipazarı'ndan ise 75 akça hasıl sağlanan nohut üretiminden başka diğer bir baklagil ürünü olan mercimek¹¹ de halkın temel gıda maddelerinden biri olarak sadece 1264 akçalık bir hasıla sahip olup, sadece Gölpazarı'nda ekimi yapılmaktadır (bkz Ek 30, 36, 40).

Çeltik ise, ekimi için sulama olanaklarının bulunması gereken, sulamasının sistemli bir şekilde yapılabilmesi için büyük bir emek sarf edilen, bu yüzden de ticari hacmi de büyük olan bir tarım ürünüdür (İslamoğlu-İnan, 2010:124). Evrimci görüşün antropolojideki temsilcilerinden Steward, devletin kökenleri ile ilgili 1955 yılındaki çalışmasında ortaya koyduğu teorisinde, devlet için öngördüğü evreleri tanımladıktan sonra, sulamanın devletin oluşmasında en büyük etken olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre sulama, örgüt, erk ve eşgüdümü gerektirmekle büyük çapta insan yoğunlaşmasını sağlamış ve sonunda devletin oluşumu gerçekleştirmiştir. Sulamanın bazı koşullarda devletin gelişmesine yol açtığı görüşünün en şiddetli savunucusu Witfogel olmuştur. Ona göre de çok büyük miktarda suyun kullanımının yönetimi, uygulamada etkili bir örgütlenmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bununla beraber, sulamanın başlı başına bir devletin oluşumuna etki etmesinin mümkün olmayacağı görüşünü savunan düşünürler de bulunmaktadır. Suyu yönetmek, Devlet-i Âliyye tarafından da devlet olmanın bir gereği olarak algılanmış ve şiddetle uygulanmıştır¹².

Osmanlı devletinde de çeltik, yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı genellikle has ve vakıf köylerinde yetiştirilmekle beraber, az da olsa köylüler tarafından da ekilmektedir. Üretimi sulamayla doğru orantılı olarak artma veya azalma gösterebilmektedir (Tunçdilek, 1988:76). Çeltiğin üretimi için önemli bir sermaye yatırımı gerekmekte,

¹¹ Divan Edebiyatı'nda az sayıda beyitte tespit edilen mercimek, divan siirinde daha çok "göz bebeği" anlamıyla dikkat çeker. Ayrıca yuvarlak şekli, küçüklüğü ve Hz. İbrahim'le ilgisi açısından değerlendirildiği de olmuştur. Taslıcalı Yahyâ, Seyhülislâm İshak, Zâtî, Mesîhî, Seyhî, Cem Sultan, Necâtî, Hayâlî, Helâkî, Nev'î, Nef'î ve Nâbî divanlarında yer almıştır (bkz. Bayram Yavuz, Divan Edebiyatı...)

¹² Devletin hantallaştığı dönemlerde, suyun belli bir otoritenin idaresinde kullanımı olgusu unutulmuş veya yerine getirilememiş, ortaya çıkan yerel güçler toplumsal buhranlara sebep olabilecek tavır içine girebilmişlerdir. Devlet-i Âliyye'nin son zamanlarında ve Cumhuriyet'in ilk zamanlarında görülebilen bu tarz gelişmeler, bir dönem Türk Sineması'nda da sıkça işlenmiştir.

buna da sel ile yok olmasını önleme kaygısı sebep olmaktadır. Osmanlı Devleti, ticari değerinden dolayı çeltikçiliğe olan eğilimi dizginlemek ve sınırlı olan su kaynaklarının adil dağıtımını sağlamak için çeltik tohumu ve su dağıtımını kontrol altına almıştır (İslamoğlu-İnan, 2010:124). Bolu Sancağı kanunnamesine bakıldığında 15 kileden fazla çeltik ekimi icra edenlerin çeltikçi, daha az ekim yapanların ise rençber olarak tesmiye edildiği görülür (Barkan, 1945:31). Bilindiği üzere, çeltik ekimi yapan çeltikçi, kürekçi, kalyoncu denilen kişiler bu işleri karşılığında avarızdan muaf tutulmuşlardır.

İncelenen bölge içinde Gölpazarı ve Bilecik nahiyeleri çeltik ekimi konusunda başı çekmektedir. üretim birimleri olarak dikkat çekmektedir. Diğer nahiyelerde ise çeltik üretimi daha az tesadüf edilmektedir. Bazı köylerde hasıl mukayyed olmayıp, sadece ekilen tohum miktarı hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Son dönem için yapılacak bir hesapta, çeltik üretiminden 36.000 akçanın biraz üzerinde vergi alındığı görülmektedir. İstanbul'un önemli bir tüketim maddesi olan pirincin, vakıflar yoluyla ihtiyaç sahiplerine de yemek olarak verildiği görülmektedir ki bu da bu ürünün aslında lüks tüketim içinde yer almadığını göstermektedir. Miktarları belli olan vergi kalemleri içinde Çeltik üretiminin % 5'e yakın bir dilimi bulunmaktadır ki neredeyse tamamı Bilecik ve Gölpazarı nahiyelerinde üretilmektedir (bkz Şekil 92).

4.2.2.2. Bağ, Bahçe, Bostan ve Meyve

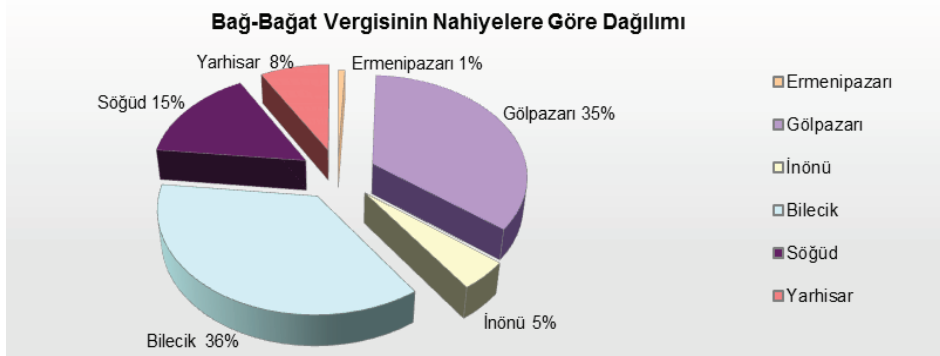
Bağ, bostan ve meyve cinsi ürünler, tahrir defterlerinde öşür alınan diğer önemli vergi kalemini oluşturmaktadır. Ancak hububat ve bakliyat ürünlerinde üretim değerleri, hem akça hem ölçü olarak verildiği halde, bağ-bahçe, bostan ve meyvelikle ilgili öşürlerde, sadece vergi gelirleri yazılmıştır. Bu sebeple üretimin ölçü olarak değeri belli değildir. Aynı zamanda bağ-bahçe gelirleri ile bostan gelirleri umumî durumu yansıttığından, buralarda yetiştirilen mahsuller hakkında da fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Üzüm yetiştiriciliği Batı Anadolu'da çok yaygın olup, aynı zamanda Bilecik ve çevresinde de yapılmaktaydı¹³. Buradaki sadece kurutularak değil, aynı zamanda bazı gayr-ı müslimler tarafından şarab ve rakı gibi alkollü içkilerin imalinde kullanılıyor,

¹³ Sarap üretiminde kullanılması nedeniyle başta Nedîm, Mezâkî ve Zâtî olmak üzere, divan şairlerinin dikkatini en çok çeken tarımsal ürün olan üzüm, "sarap" yapımında kullanılması dışında, "salkım şeklinde bir arada olması ve küçük yuvarlak tanecikleri" bulunmasından dolayı, sevgilinin "saçları, zülfü ve benleri"yle ve ayrıca "tesbih taneleri, gerdanlık ('ıkd), yıldızlar (encüm) ve vahdet"le ilişkilendirilmiştir. Divan şiiri dışında şarabın "İlyada", "Odyssea" gibi antik döneme ait eserlerde de sıkça kullanıldığı, dolayısıyla bağ yetiştiriciliğinin toplumda çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Müslümanlar tarafından da reçel, turşu, sirke, pekmez ve şıra imal ediliyordu. Tahrirlerde bazen tek başına bağ ve bahçe geçtiği gibi çoğu zaman “öşr-i bağ ve bahçe” şeklinde birleştirilerek de verilmiştir. XVI. Yüzyılın ilk çeyreğine ait kanunnâmelerde bağ ve bahçeden öşür alındığı, ancak müzayaka olduğu için “öşür miktarına bedel tahmin olunub haraç itibar” edildiğine dâir hükümler vardır (Barkan, 1945:2,24). Bağlardan alınan haraç veya öşür, dönüm miktarına göre tesbit edilirdi. Dönüm başına bazı vilâyetlerde beş, bazı vilâyetlerde on ve bazı yerlerde ise üç akça vergi alınmakta idi ki bu durum daha çok yerin verimi ile ilgili olmaktadır (Barkan, 1945:24). Ancak bağ dönümü çoğu yerde belirtilmediği gibi, bazı yerlerde diğer vergi kalemleriyle beraber zikredildiği için bağ-bahçenin toplam miktarı hakkında bir fikre sahip olmak güçtür. Yüzyılın ilk yarısına ait veriler eksik olduğundan değerlendirme yüzyılın son çeyreğindeki verilere göre yapılacaktır. 1572-73 yıllarını kapsayan sayımlarda bağ ve bağat öşrünün 20.287 akçayı bulduğu görülmektedir. Bağ-bağat gelirlerinin mühim bir kısmı Bilecik ve Gölpaazarı nahiyelerinden elde edilmektedir (%70). Bu nahiyeleri sırasıyla Söğüt, Yarhisar, İnönü ve üretimin en az yapıldığı yer olmak üzere Ermenipazarı takip etmektedir (bkz Şekil 67).

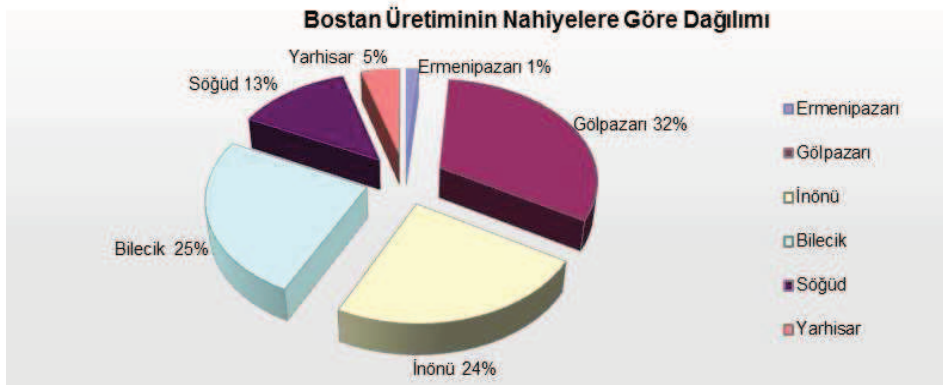
Şekil 67: Bağ-Bağat Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

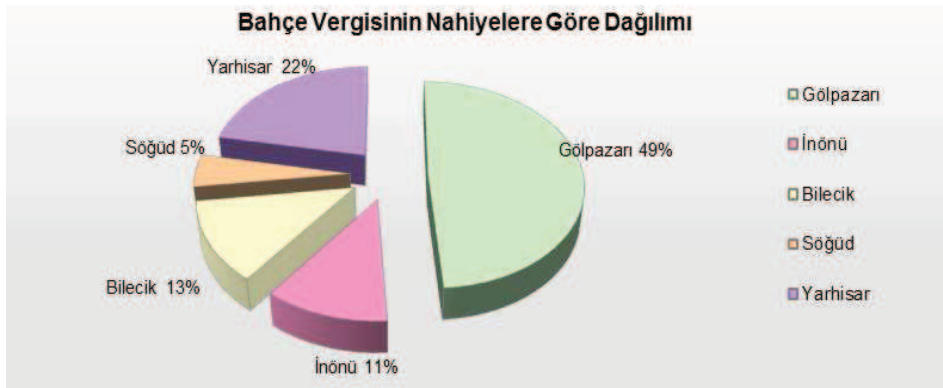
“öşr-i Bostan” adı altında yazılan ürünler ise, bütün sebzeleri içine almaktadır. Nitekim Silistre Kanunnâmesinde bu durum şöyle ifade edilmiştir: “öşr-i Besâtin defterlerde mukayyedir. Gerek kır bostanı olsun, gerek suvarulur bostan olsun öşür bağlanmıştır. Bostanın her cinsi anılmamıştır deyü niza’ olunmaya öşür alına...” (Barkan, 1980:284). Yine de reaya tarafından bu tarz ürünlerin genelde kendi ihtiyaçlarına göre yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Zira kanunnâmelerde reayanın kendi ihtiyacı için istihsal ettiği bu çeşit mahsullerden vergi alınamayacağı belirtilmekte ancak satılmak için yetiştirilenlerden

resim talep edilebileceği tasrih olunmaktadır (Emecen, 1989:262). Anlaşıldığı kadarıyla bostanlık alan içerisinde, günümüzde de çoğu yerde olduğu gibi çeşitli sebzeler yetiştirilmekte idi. Dolayısıyla bostan başlığı altında bu ürünler birleştirilmiştir. Nüfus itibariyle nahiyeleri göz önünde bulundurursak, bostancılığın küçük çaplı da olsa, hemen her köye yayıldığı anlaşılmaktadır. Bostan öşrünün, yüzyılın son çeyreğinde 6917 akçayı bulduğu görülmektedir. Bu konuda Gölpazarı, Bilecik ve İnönü nahiyeleri başı çekmekte olup, daha sonra sırasıyla Söğüt, Yarhisar ve en az vergi alınan yer olarak Ermenipazarı gelmektedir (bkz Şekil 68). Bundan başka yine çeşitli sebzelerin yetiştirildiğini ve bostan ile bu bakımdan küçük nüansların varlığını kabul etmekle beraber aynı şeyi betimlediğini düşündüğümüz bahçe öşrünün yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde sadece 396 akçalık bir yere sahip olduğunu görüyoruz. Bahçe öşrü konusunda da Gölpazarı ve Yarhisar başı çekmektedir (bkz Şekil 69).

Şekil 68: Bostan Üretimine Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

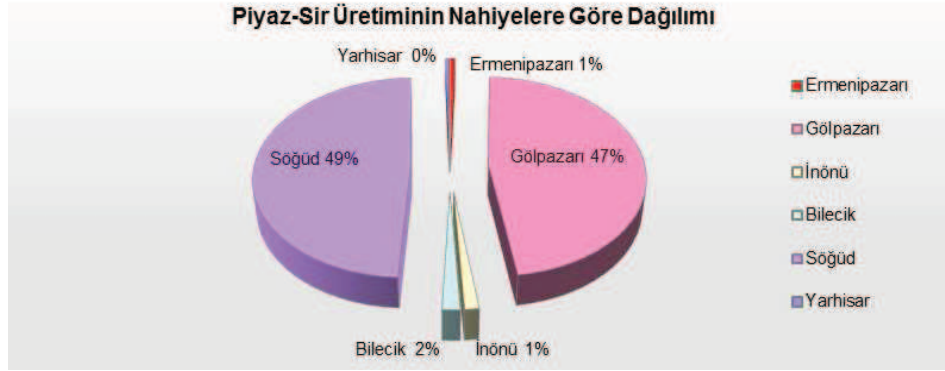

Şekil 69: Bahçe Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

Her türlü sebzenin “bostan” veya “bahçe” adıyla zikredilmesine rağmen, soğandan alınan “öşr-i piyaz”¹⁴, ayrı bir vergi kalemi olarak defterlerde geçmektedir. Müstakil olarak, sadece soğan üretiminin yapıldığı yerlerden “öşr-i piyaz” alınması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple soğan üretiminin tahrirlerde belirtilen öşür bedeli nisbetinde kalması mümkün değildir. Sarımsak manasında kullanılan “sir” içinde aynı şeyler geçerlidir. Piyaz ve sir üretiminden elde edilen vergi miktarı yüzyılın sonlarına doğru 921 akçayı bulmuştur. Bu sebzelerin üretimini, Söğüd ve Gölpaazarı (%96) sağlamaktadır (bkz Şekil 70).

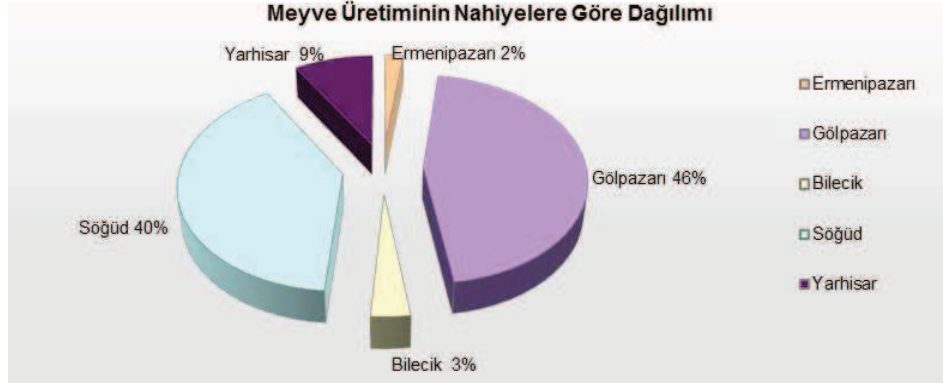
Şekil 70: Piyaz-Sir Üretimini Nahiyelelere Göre Dağılımı (1575)

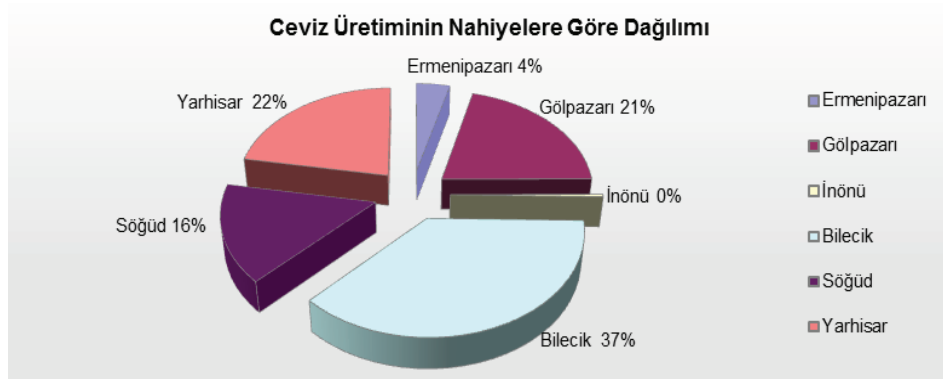
Tahrir defterlerinde adı geçen vergi kalemlerinden küçük bir kısmını da meyve ağaçları oluşturmaktadır. Ceviz, kestane, armud gibi ağaçta yetişen meyve türleri, öşür alınan başlıca meyve ağaçlarıdır. Bu meyveler bazen müstakil bazen de birleştirilerek kaydedilmiştir. Meyve ağaçlarının büyük kısmı reyanın elinde olmakla beraber, “hass” yazılan ağaçlar da mevcuttu. Fazla bakıma ihtiyacı olmaması nedeniyle sipahiler bu ağaçları tasarruf edebilmekteydi (Bulduk, 1993:264). Ceviz ağaçlarından gelen öşür miktarı 1351 akçayı bulmakta ve bu müstakil olarak kaydedilen ceviz öşürüne daha çok Bilecik, Yarhisar, Gölpaazarı ve Söğüd nahiyelelerinde rastlanmaktadır. Meyve ağaçlarından alınan toplam öşür miktarı ise sadece 1460 akçadır. Meyve üretimi konusunda da Gölpaazarı ve Söğüd nahiyeleleri %86 ile başı çekmektedir (bkz Şekil 71-72).

¹⁴ Nâbî, Mihrî Hatun, Zâtî, Karamanlı Aynî, Bâkî, Seyhî, Mesihî, Nev’î, Fehîm-i Kadîm, Seyhülislâm Esad’da tespit edilmiş olan sir ve piyaz, “kokusu, acılığı ve suyu” gibi bitkisel nitelikleriyle dikkat çeker. Bu özellikleri nedeniyle “kötü şiir, rakîb ve düsman”la ilişkilendirilmiştir.

Şekil 71: Meyve Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

Şekil 72: Ceviz Üretiminin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

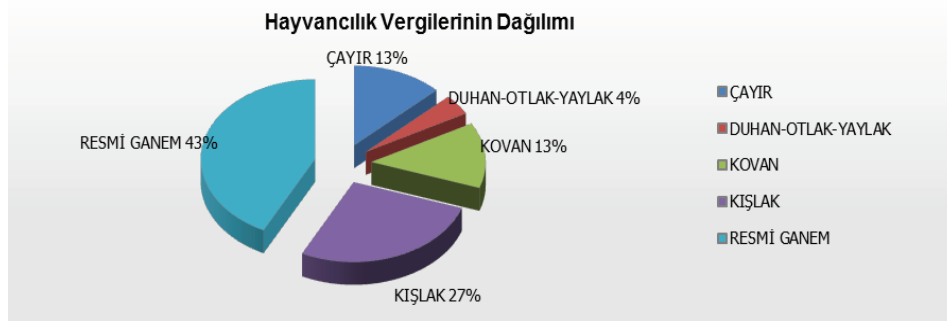
Bahçe-bostan-piyaz ve sir üretiminin yüzyıl içindeki yükseliş trendine bakıldığında bostan adı altında sebze yetiştiriciliğinin yaklaşık 6 kat artış gösterdiği görülmektedir. Bağ ve meyvecilik üretiminde ise bağcılığın “bağ” ve “bağat” terkihi altında toplam 20.287 akçaya varan vergisiyle hayli yaygın bir durumda olduğu müşahade edilmektedir. Bağ-bahçe-meyve vergilerinin, inceleme alanımıza giren nahiyelerdeki üretim durumlarına göz atmanın faydalı olacağı düşüncesinden hareketle, evvelen Bağ-bostan-meyve üretiminin tüm nahiyelerden elde edilen toplam gelir içindeki oranının sadece % 5’te kaldığını belirtmek gerekir (bkz Şekil 92). Saniyen, Ermenipazarı nahiyesinde bu tür vergilerin toplam gelir içindeki oranının % 6, Gölpaazarı ve Yarhisar’da % 8, İnönü’de % 3, Bilecik’te % 10, Söğüt’de % 9 olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 75, 78, 81, 84, 87 ve 89) Bu grup dahilinde bulunan vergiler içinde Bağat vergisi, İnönü nahiyesi dışındaki tüm nahiyelerde birinci sırada yer almaktadır. Bostan vergisi ise, bağat vergisinden sonra yer almakla beraber, İnönü nahiyesinde ilk sırada

yer almaktadır. Diğer vergilerin ise Eklara daha önemsiz olarak yansıdığı görülmektedir.

4.2.2.3. Hayvancılık ve Hayvancılıkla ilgili Vergiler

Hayvancılık ile ilgili vergilerden alınan yaklaşık toplam 37.000 akçalık hasılın ganem, çayır, kovan, duhan, kışlak, otlak ve yaylak vergilerinin toplamından sağlandığı belirtilmelidir. Bu miktarın % 43'ünü iki koyun üzerinden bir akça olarak alınan ganem vergisi, % 27'sini kışlak vergisi, % 26'sını kovan ve çayır vergisi ve sadece % 4'ünü duhan, otlak ve yaylak vergileri oluşturmaktadır (bkz Şekil 73).

Şekil 73: Hayvancılık Vergilerinin Dağılımı (1575)

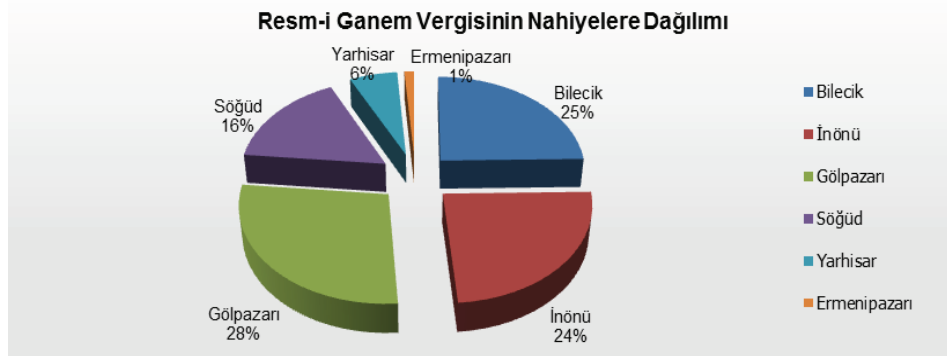
Koyun yetiştiriciliği, göçebe Türklerin hayatında tarih boyunca çok önemli bir yere sahip olmuştur. Birçok Türk aşireti ismini yetiştirdiği hayvanın isminden (Karakeçili, Sarıkeçili vs) aldığı gibi Türklerin kurduğu bazı devletler dahi (Karakoyunlu, Akkoyunlu) isimlerini küçükbaş hayvanlarına göre almışlardır. Bu durumun sadece Türklere has bir durum olduğunu söylemek doğru değildir¹⁵. Küçükbaş hayvancılığın tahrir defterlerinde vergi kalemi olarak önemli bir yere sahip olmasının sebebi, koyun yetiştiriciliğindeki bolluk ve bereket faktörüdür. Çünkü bir koyun yılda iki kez yavrular ve çoğu kez bir defada iki yavru verebilir. Etinin yanında sütü, derisi ve yünüyle de çok yönlü faydalar sağlar. Bu bakımdan Anadolu'nun tüm sancaklarında reyanın, koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvan beslemelerinin hikmeti daha anlaşılır olmaktadır.

¹⁵ Dini literatürde çoban bir peygamber olan Yakub (a.s.) kıssası (Tevrat, Tekvin:30-31), sürülerin insanlar elinde nasıl bölündükleri, her bir kişiden aileye, aileden aşirete ve daha büyük toplumlara bu sürülerin nasıl nişane olduklarını aktarmaktadır. Daha geç devletlerin, hububat ekimini özendirerek teşvik etmesi ve vergilerin büyük kısmını bu ürünlerden alması, en erken olarak nasıl Yusuf (a.s.) peygamberin tedbirlerinin tezahürü olarak algılanmalı ise küçükbaş hayvancılığın da göçebe topluluklar içindeki önemli yerinin en güzel şekilde algılandığı kıssa da Yusuf (a.s.) babası Yakub peygamberin kıssasıdır.

Tahrirlerde “âdet-i ağnam” veya “resm-i ganem” şeklinde geçen, genelde iki koyuna bir akça esasına göre düzenlenmiş vergiler, köy hasıllarının içinde verilmesinin yanısıra, müstakil olarak da kaydedilmektedir. Ancak köylerden başka konar-göçer teşekküller de büyük miktarda koyun beslemekte olup, genel itibariyle bunlardan alınan vergiler köy hasıllarına dahil edilmemiştir. Resm-i yaylak, resm-i kaşlak vs. gibi vergiler konar-göçerlerin elindeki küçükbaş hayvan sayısı hakkında bize bir fikir vermekle birlikte, cemaat vergilerinin birleştirilerek yazılması âdet-i ağnam vergisinin ne nisbete ulaştığını tesbit etmemizi güçleştirmektedir.

İki koyundan bir akça hesabına göre nahiyelerde yüzyılın ilk yarısında tesbit edilen toplam 2400; 1572'de ise tüm nahiyelere dağılmış olarak bulunan 25.696 adet koyunun mukayyed olduğunu söyleyebiliriz. Yaklaşık elli yıllık dönem zarfında koyun sayısının yaklaşık 10 kat arttığını görüyoruz ki bunun yüzyılın ilk dönemlerdeki tahrirlerin düzensizliğinden kaynaklanan zahiri bir durum olduğu kanaatindeyiz. Bu durum aynı zamanda, haslara kaydedilen ve müstakil yazılan âdet-i ağnam vergilerinin, son tahrirde sipahilere verilerek tamamen köy hasılları içerisine çekilmesinden de kaynaklanıyor olabilir. Aşağıdaki Eknun incelemesinden koyunların en çok Gölpazarı (8448), daha sonra ise sırasıyla Bilecik (7514), İnönü (7334), Söğüt (4968), Yarhisar (1800) ve en az olarak Ermenipazarı (360) nahiyesinde buldukları anlaşılmaktadır (bkz Şekil 74). Koyunlardan toplam olarak 15.212 akça hasılat elde edildiği görülmektedir (bkz Ek 19, 23, 27, 33).

Şekil 74: Resm-i Ganem Vergisinin Nahiyelere Göre Dağılımı (1575)

Şüphesiz, nahiyelerde küçükbaş hayvanların yanısıra, çiftleri sürebilmek için büyükbaş hayvanlarında beslenmesi gerekmele beraber, toprakların sürülmesinde ihtiyaç duyulan manda, sığır gibi hayvanların bölgede fazlaca yetişmediği görülmektedir. Bu konuda

verilecek ender bir örnek olarak Yarhisar nahiyesine bağı olup, İznik sığırcıları ile meskûn bulunan Aravud köyüdür. Bu köyde bulunanlar sığırcı kâfirler olarak mimlenmiş olup, aynı zamanda derbend gözetmekte ve yine Yarhisar'a bağı Saraycık köyü içinde mukataa işletmekteydiler. Aravud köyünde yüzyılın ilk yarısındaki kayıtlara göre 20 İnek, 5 düve, 5 tosun, 2 dana ve 8 buzağıdan elde edilen 220 akça hasıl ile cem'an 1290 akça hasılat kaydedilmiştir. Bundan başka İnönü nahiyesinde bir köye ismini vermiş olan "sığır çukuru" karyesi isminden, buraya yakın bölgelerde de büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığını göstermektedir. Diğer bölgelerde büyükbaş hayvancılığın hane ihtiyacını karşılayacak şekilde yapıldığı düşünülmektedir.

Tahrir defterlerinde "öşr-i çayır", "mukataa-i çayır" veya "resm-i çayır" şeklinde geçen çayır gelirleri köy hasıllarının yanısıra müstakil vergi kalemi olarak da sancak içerisinde mühim yer tutmaktadır. Çayırlar hem raiyyet hem de sipahilerin tasarrufunda bulunmaktaydı. Hassa çayır olarak sipahiye kaydedilen yerlerin bir kısmı mukataaya verilmekte, dolayısıyla buralardan maktu' gelirler elde edilmekteydi. Bazen çayırılık alanın raiyyet ve sipahiler paylaşabilmektedir. Çayırılık alanlar çoğu zaman yaylalar gibi reyanın konup yazladığı alanlar olarak görülmekte ve köylere tevzi' edilen bu yerlerden vergi alınmamaktadır. Ancak bazen çayırılık alanlarda ziraat yapılmakta, bu durumda bir dönüme 3 akçadan 10 akçaya kadar değişen oranda maktu' vergiler alınabilmektedir. Müstakil kalemlerde yazılan çayırların bir kısmı oldukça yüksek meblağlara sahip olup, bunların çoğu haslara kaydedilmiştir. "Resm-i çayır" adı altında toplanan vergilerin, İnönü nahiyesinde 1338 akça hasılıyla ağırlıklı olarak bulunduğu görülmektedir. İnönü nahiyesini Bilecik (220), Ermenipazarı (118) ve Gölpazarı (28) izlemektedir. Söğüd ve Yarhisar nahiyesinde ise çayır vergisi bulunmamaktadır (bkz Ek 19, 23, 27, 33).

Hayvancılıkla ilgili diğer bir vergi de yaylak vergisi olup, hukukî manada, bir veya birkaç köyün yaz mevsiminde hayvanlarını otlatmaları ve orada yazı geçirmeleri için tahsis edilen veya öteden beri bu şekilde kullanılan yüksek yerler olarak tanımlanır (Cin, 1980:4). Dolayısıyla hangi köylerin ne gibi şartlarla yaylalara çıkıp, tasarruf edebilecekleri tevzinâmelerde belirtilmiştir (Bulduk, 1993:270). Reaya çıktıkları yaylaları başkalarına devredemedikleri gibi, üzerlerine düşen vergilerini sipahilerine ödemekle mükelleftiler. Yaylaya çıkanlardan alınan vergiler sancaktan sancağa

değişebilmektedir. Ayıntab Sancağı'nda, hayvanları ile beraber yaylaya çıkanlardan hâne başına bir nevgî (200 dirhem tutarında) yağ alınmaktaydı (Göyünç, 1991:160). Ayrıca yaylak ve kışlağa çıkan sürüden (300 koyun) bir koyun alındığı bilinmektedir. Akdag 1520'lerde iyi bir koyunun 30-35 akça olduğunu kaydeder. Karahisar'da ise yaylaya çıkanların sürülerinden “resm-î kassâk” adıyla 17 akça alındığı belirtilmektedir (Bulduk, 1993:268). İncelediğimiz bölgede sadece Bilecik, İnönü ve Gölpazarı nahiyelerinde çok az bir miktar olmak üzere (438 akça) yaylak vergisi tesbit edilmiştir (bkz Ek, 19, 23, 27, 33).

Bundan başka kışlamak veya yaylamak maksadıyla köy civarına konan yörüklerden “resm-i duhân” veya “kışlak” adıyla ayrı bir vergi alınmaktadır. Yaylak resimleri, çayırar gibi önemli bir vergi gelirini oluşturur. Yüzyılın sonuna gelindiğinde toplam 9087 akça tutarında kışlak resmi alınmaktadır. Kışlak vergisinde 6110 akça ile Gölpazarı başta gelirken, onu 2907 akça ile Bilecik nahiyesi takib etmektedir. Bundan başka çok az miktarda Söğüt ve İnönü nahiyelerinde de bu vergi tesbit edilmiştir. Kışlak, köylünün hayvanlarını kış mevsiminde barındırdığı ve ot temin ettiği yerlerdir. Bu manada otlaklar da aynı maksatla kullanılabilir. Nitekim Aydın Kanunnâmesinde “ve yörüğün kışlası bavında şol yörük ki, kışlağa gele kangı tımarında kışlarsa üçer akça alınur ve otlak resmi kangı tımar sınırında otlarsa sahib-i tımar resm-i otlak onyediser akça ala, kânun-ı kadimdir” denilmektedir (Barkan, 1945:12). Bu Kanunnâmeden Karahisar yaylalarından alınan “resm-i kaşşâk” ile “resm-i otlak” için alınan değer aynı olduğu görülmektedir (Bulduk, 1993:271). Otlak ve kışlak resmi ayrı ayrı yazıldığı gibi tek bir kalemde de toplanmaktadır. Bazen kışlak ve otlaklar, müstakil birer vergi kalemi olarak geçmektedir. Yaylak-Kışlak hayatı ile ilgili olan diğer vergi türleri “yazla-güzle” ve “konak” resimleridir. Bu tür vergilerin tutarı fazla olmamakla birlikte, konar-göçer hayata müteallik unsurların zenginliği açısından bize mühim ipuçları vermektedir. Bu vergilerin bazen aynı, bazen ayrı ayrı şerh edilmesi vergi esaslarının benzer olduğuna işaret etmektedir. Ancak konar-göçer hayata ve hayvancılığa ait bu vergilerde ince nüanslar olması gerektiği kanaatindeyiz. Çayır, yaylak, kışlak vb. alanlardan alınan vergilerin toplamı yüzyılın sonlarına gelindiğinde 11.209 akça olarak hesaplanmıştır (bkz Ek 19, 23, 27, 33).

Bilecik ve çevresinde arıcılık da yapılmaktaydı. Bir hesapla Bilecik ve çevresinde toplam 1888 adet kovan bulunduğu söylenebilir. Bu kovanlar için reayadan kovan başına 2 akça resm alınmaktaydı. Arıcılıktan yılda 3796 akça hasılat elde edilirken, İnönü nahiyesinin bu konuda birinci sırada yer aldığı, İnönü nahiyesinden sonra ise sırasıyla Gölpazarı, Bilecik, Ermenipazarı ve Söğüt'de de arıcılığın yapıldığı görülmektedir. Yarhisar'da ise arıcılığın ya hiç ya da artı ürün getirecek miktarda yapılmadığı söylenebilir (bkz Ek 19, 23, 27, 33).

Gelir kalemi olarak yazılmamakla beraber has çayırarda taycılığın da yapıldığı bilinmektedir. Bu konuda vesikalardan anlaşıldığı kadarıyla İnönü nahiyesinde bir kayıтта 11 nefer taycı isimleri ile beraber zikredilmektedir. Bundan başka aynı nahiye ile ilgili olarak daha önceki mufassal defterlerde 60 adet çiftlik içinde 413 nefer taycının mukayyed bulunduğu, bahsi geçen kişilerin “kadimden beri taycı oldukları, yaptıkları bu hizmete karşılık “avariz-i divaniyye ve tekalif-i örfiyye ve şakkadan ve arpadan ve saman virilen ve cümleden mu'af ve müselle” oldukları, ellerinde olan hükm-i hümâyûnun görülerek defter-i cedide de aynen kaydedildikleri görülmektedir. Bundan başka her sene “ber muceb-i maktu 140 akça alınan Gölpazarı nahiyesine bağlı “Karaağaç nam-ı diğer Akova” köyünde de taycılık yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA.KKA 531:278).

4.2.2.4. Sanayi Bitkileri ve İşletmeler

Pamuk, “Devlet-i Âliyye”nin vergi kayıtlarında “penbe” olarak geçmektedir. Dokumacılık konusunda namı olan Bursa kentinin hinterlandı dahilinde bulunması bakımından sanayi bitkileri içinde en çok ekimi yapılan ürün olan penbenin üretim miktarı yine de düşüktür. Yüzyılın ilk yarısında penbeden Söğüt nahiyesinde 2270, Gölpazarı nahiyesinde 556.5, Bilecik nahiyesinde ise 153 akça olmak üzere toplam sadece 2980 akça vergi alınmaktadır. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise Söğüt nahiyesindeki üretim yaklaşık % 60 artarak 3695, Gölpazarı'ndaki üretim yaklaşık 3 kat artarak 1629, Bilecik'teki üretim ise 1417 akçaya yükselmiş, genel üretim ise iki kattan fazla artarak 6741 akçaya yükselmiştir (bkz Ek 20, 29, 35).

Dokumacılık ve dericilikte kullanılan boyadan da öşür alınmakta olup, boya yapımında kullanılan za'feran (safran) üretimi incelediğimiz bölgelerde bu dönemde oldukça az miktardadır. Yüzyılın ilk yarısında toplam sadece 183 akça tutarında safran öşrü

kaydedilmişken, yüzyılın son çeyreğinde sadece Gölpazarı'nda olmak üzere 4232 akça vergi tesbit edilmiştir (bkz Ek 20, 29, 35).

Keten, ip ve urgan, ilaç yapımı ve boyacılıkta kullanılan ve tohumu da gelir getiren bir üründür. Sancağın ovalık kesimlerinde yetiştirildiği düşünülen ketenden XVI. yüzyılın ilk yarısında bir vergi alındığı tesbit edilememiş, yüzyılın sonunda ise Gölpazarı ve Söğüd'de toplam sadece 41 akçalık vergi kaydedilmiştir. Kanunnâmelere göre ketenden 1/10 oranında öşür alındığına göre bu nahiyelerin tümünde piyasa değeri sadece 410 akça olan keten üretimi bulunmaktadır. Sanayi bitkileri olarak adlandırabileceğimiz ürünlerin ekimi ve bunlardan elde edilen gelirlerin toplam gelir içindeki nisbeti ancak % 2 ile sınırlı kalmaktadır (bkz Ek 20, 29, 35).

Son olarak değirmenleri, umumiyetle tahılın öğütülmesinde kullanılan, kır iskân alanlarının en küçük işletmeleri olarak burada anabiliriz. Daha çok su ile çalışan değirmenlerin bir kısmı sel değirmeni adıyla tarif olunur. Su veya su yatağına dolan sel suyuyla çalışan değirmenler, buna bağlı olarak yılın muayyen zamanlarında çalışmakta ve çalıştığı zamana göre buralardan “resm-i âsiyab” alınmaktadır (Arıkan, 1988:113; Emecen, 1989:259). Tam yıl çalışan değirmenler 60, altı ay yürüyenlerden ise 30 akça vergi alındığı, dolayısıyla her ay için 5 akça hesabı yapıldığı kanunnâmelerden anlaşılmaktadır (Barkan, Kanunlar, s. 11). Tahrir heyeti değirmenlerin işler durumda olup olmadığını yerinde tespit etmekte ve bu durumu tahrirlere belirtmekteydiler. Nitekim “yürüyen” değirmenlerin yanısıra “harab” olan değirmenler de tahrirlere kaydedilmiştir (Bulduk, 1993:277).

İncelediğimiz alan içinde tahrir defterlerine yansımış bulunan asiyab kayıtlarını şu şekilde özetleyebiliriz. Söğüd nahiyesinde toplam 390 akça resmli 10'u yürür, 3'ü harab durumda olan toplam 13 hacerli asiyab kayıtları bulunmaktadır. Söğüd nahiyesinde asiyablardan yıllık 4680 akça gelir sağlanmaktaydı. Ermenipazarı nefsinde ise toplam 574 akça resmli 4'ü yürür, 3'ü harab durumda olan 7 asiyab kaydı vardır ve bu asiyablardan yılda 6888 akça gelir elde edilmektedir. Gölpazarı, asiyab bakımından en zengin kayıtlara sahip bulunan nahiyeye özelliğine sahiptir. Burada bulunan 27'si yürür, 4'ü harab durumda olan toplam 31 adet asiyabın 3'ünü, çeltik öğütmek için kullanılan dinkler oluşturmaktadır. Sözü edilen tüm bu asiyablardan ayda 2030, yılda ise 24.360 akça gelir elde edilmektedir. Aylık 2030 akçalık gelirin 90 akçası dinklerden

sağlanmaktadır. Yarhisar nahiyesinde ise, asiyabtan sağlanan vergi miktarı aylık 740 akça üzerinden yıllık 7548 akçayı bulmaktadır. İnönü, Göl'den sonra asiyab bakımından en zengin ikinci nahiye konumundadır. İnönü nahiyesinde asiyabtan aylık 1760, yıllık ise 21.120 akça hasıl elde edildiği görülmektedir. Bilecik nahiyesinde ise, asiyabların sayısı 13'ü yürür ve 7'si harab durumda olmak üzere 20'yi bulmaktadır. Bunlardan elde edilen aylık vergi miktarı 1630, yıllık ise 19.560 akça etmektedir. Bunun yanında Kırğallı köyünde ve Mehmed veled-i Hacı mezrasında, Sakarya nehri üzerindeki "güşt" kaydından toplam 520 akça gelir elde edilmektedir.

4.2.2.5. Pazarlar ve Şehir Gelirleri

Pazarlar, bölgenin merkezi durumunda olan büyük yerleşmelerde ticarî hayatın en önemli unsurlarından birisidir. Dolayısıyla pazar yerleri aynı zamanda iktisadî ve sosyal hayatı canlandırmakta, o yerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. İdarî merkeze uzak olan yerlerde ise bazen bir köy veya mezraa pazar yeri seçilerek haftanın belirli günlerinde burada pazar kurulmaktadır. Dolayısıyla pazarlar, şehir ve kasabaların yanı sıra kır iskân merkezlerinde de oluşabilmektedir (Bulduk, 1993:282). Gölpazarı nahiyesine bağlı "Tıran maa Çavuşlu" ve "Tuzaklı" köyleri ile Bilecik nahiyesine bağlı Küplü burada örnek olarak gösterilebilir.

Elindeki fazla ürünü paraya çevirmek durumunda olan sipahi veya köylü mahsulü büyük merkezlere getirdiği gibi, kır kesiminde kurulan pazarlarda da değerlendirmekteydi. Bu satılık ürünlerin en önemli alıcıları muhtemelen civardaki köy ve kasabalardan gelen tacirlerdi (Güneş, 1993:103). Köy veya mezralarda kurulan pazarlar, istisnalar dışında büyük merkezlere uzak yerlerdir. Bu pazarlar haftada bir gün, umumiyetle cuma günleri kurulur. Civardan gelen halk, alış-veriş yaptığı gibi cuma namazını da eda etmiş olurdu. Dolayısıyla cami, hamam vb. kuruluşlara sahip yerleşmeler, pazar kurmak için gereken izni daha kolay elde edebiliyordu.

Sancak dahilindeki en büyük pazarlar, şüphesiz şehir ve kasaba merkezlerinde kurulanlardır. Bilecik, İnönü, Söğüt, Göl, Ermenpazarı ve Yarhisar "bazarı durur" yerlerdir. Ancak bu merkezlerde bulunan pazarlara ait vergiler umumiyetle diğer vergilerle beraber zikredildiğinden pazarların, bu vergiler içindeki oranı hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Şehre ait ihtisab ve niyabet gelirleri ile beraber yazılan bu pazarların varlığı şehrin bu dönemde ticarî bir hayata sahip olduğuna işarettir.

Gölpazarı, Yarhisar, İnönü ve Bilecik nahiyeleri dışındaki diğer nahiyelerde pazar ve ihtisab vergilerinin ne miktarda olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Bu tarz gelirlerin söğüd nahiyesindeki miktarı 300, Yarhisar nahiyesinde 2500 akça, İnönü nahiyesinde her Cuma günü toplanan keten pazarından 600, ve ihtisab vergisi olarak da 1220 akça olmak üzere 1820 akçayı bulmaktadır. Bilecik nahiyesinde ise penbe pazarından 800, yine Pazar vergisi olarak 800, pazara gelen bal, yağ, incir, üzüm ve iç yağı gibi mamulattan % 2 olmak üzere alınan vergilerden 1000 akça, Bilecik ve Lefke ihsariyesinden 500 akça olmak üzere 3100 akça gelir kaydedilmiştir. Bu durumda kayıtlı bulunan bac-ı bazar ve ihtisab vergilerinin (yaklaşık 7750 akça) toplam gelir içindeki yüzdesi ise sadece % 2-3 olarak hesaplanmaktadır.

Yukarıda verilmeye çalışılan malumata göre yüzyılın ilk yarısında Yarhisar nefsinde 4119 akça (BOA.TTD 166:28), Söğüd nefsinde 4730 (BOA.TTD 166:55), Gölpazarı nefsinde 1405 (BOA.TTD 166:60), Bilecik ve Lefke nefsinde toplam 6794 (BOA.TTD 438:219,223), İnönü nefsinde kesimcilerden 2878, mahalle sakinlerinden 8028, pazar ve ihtisab vergilerinden 1620 akça olmak üzere 12.526, hassa piyadeganından 5280, Bozüyük nefsinde ise Kasımpaşa vakıflarının akarları sayesinde vakfa hasredilmek üzere 8690 akça olmak üzere toplam 26.496 akça (BOA.TTD 438:145,233-234) gelir kaydedilmiştir. Ermenipazarı nefsi ise ifa ettikleri görevlerden ötürü muaf ve müsellemler tutulmuştur. Böylece Şehir gelirlerinin toplamı yüzyılın ilk yarısındaki tahrirlerde toplam 43.544 akça olarak tesbit edilmiştir. 1572-73 tahrirlerinde ise Yarhisar nefsinde 5792 akça (KKA.TTD 80:211a), Söğüd nefsinde 7326 akça (KKA.TTD 75:28b,30b), Gölpazarı nahiyesinde 6363 akça (KKA.TTD 80:188a) Bilecik nefsinde 6450 akça -ki bunların 500 akçası kasabhaneden, 165 akçası çeşitli dükkan kirasından sağlanmaktaydı- (KKA.TTD 145:108b), İnönü nefsinde 21.568 akça (KKA.TTD 145:83a), Ermenipazarı nefsinde ise muaf ve müsellemler tutulmalarından dolayı sadece 500 akça (KKA.TTD 75:46a) olmak üzere toplam 39.000 akça gelir kaydedilmiştir. Gelirlerin düşme eğilimi göstermesinde ilk sayımlardaki İnönü nefsinde var olduğu görülen hassa piyadeganı gelirlerinin son sayımda yer almaması etkilidir. Aksi takdirde %5'lik bir artış görüldüğü söylenebilir. Gelirlerin aynı gibi görünmesi zahiri bir durumdur. Zira aynı yıllara ait evkaf kayıtlarında, özellikle İnönü'ye bağlı Bozüyük merkezinin çok zengin vakıflara sahip olduğu görülmektedir. Şehirlerdeki dükkânlar ve işletmelerin çok büyük bir kısmı hatta tamamı vakıflara tahsis edilmiştir. Bu durumda

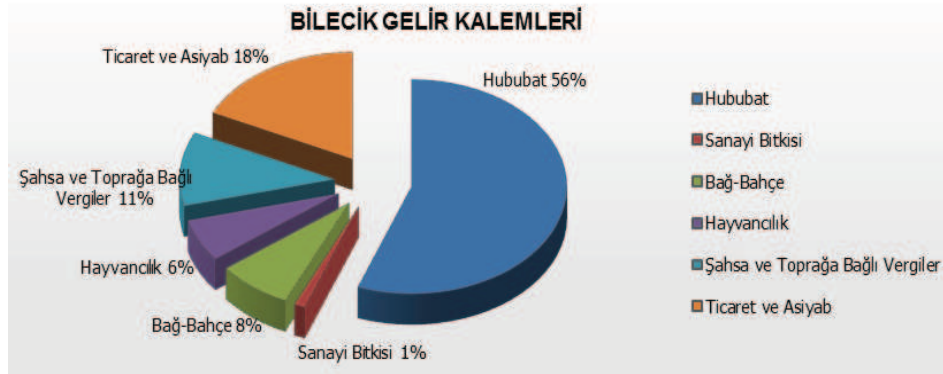
tesbit edilen toplam gelirin %10'unun nefslerden, %90'ının ise köylerden sağlandığı rahatlıkla söylenebilir. İnönü nefsinin Bilecik nefsinde sonra en kalabalık şehir olmasına rağmen, şehir gelirinde diğer nahiyelere göre çok belirgin bir üstünlüğünün bulunması düşündürücüdür.

4.3. Vergilerin Nahiyelere Göre Dağılımı

4.3.1. Bilecik Nahiyesi

Bilecik Nahiyesi, 200.000 akça hasılı ile incelediğimiz nahiyeler arasında en yüksek üçüncü gelire sahip nahiyedir. Söz konusu hasılın yaklaşık % 55'i hububat gelirlerinden, % 18'i asiyab ve Pazar (ticaret) gelirlerinden, % 11'i şahsa ve toprağa bağlı vergilerden, % 8'i Bağ-bahçe türü ürünlerden, % 6'sı Hayvancılık ve sadece % 1'i de sanayi bitkileri üzerinden alınan vergilerden sağlanmaktadır (bkz Şekil 75).

Şekil 75: Bilecik Gelir Kalemleri (1575)

Hububat ürünleri içinde en yüksek kıymete sahip olup, en çok yetiştirilen ürünün hınta olduğu bilinmektedir. Nahiye genelinde 611 müdd, 259 kile olarak hesaplanan ve vergiye tabi toplam üretimden elde edilen 36.663 akçalık hasılıyla hınta, altı nahiyenin tümünden elde edilen toplam hınta gelirinin % 19'unu karşılamaktadır (bkz. Şekil 61). Bilecik'te hınta, karye ölçeğinde bakıldığında 30 müddlük üretimden sağlanan 1800 akça hasıl ile en çok Boyalıca ve Bayramlı köylerinde yetiştirilmektedir. Bu köyleri 28 müdd, 1680 akça hasıl ile Dere, 25 müdd, 1500 akça hasıl ile de Papaslık köyleri takip etmektedir (Bkz Ek 17). Şair üretimi ise 439 müdd, 120 kile ve 17.135 akça hasıl ile hububat ürünleri içinde ikinci sırada ehemmiyeti bulunan bir konumdadır. Altı nahiye içinde hesaplanan toplam şair üretiminin % 24'ünün Bilecik Nahiyesi'nden sağlandığı

görülmektedir (Bkz. Şekil 62). Şair konusunda 28 müdden sağlanan 1120 akçalık hasılıyla kaydedilmiş bulunan Dere köyü başta olmak üzere Bayramlı (22 müdd 880 akça), Boyalıca ve Sobran (17 müdd 680 akça) köyleri önemli üretim üniteleri olarak zikredilebilir (Bkz. Ek 17). Mahlut üretimi ise 357 müdd ve 107 kileyi bulmakta olup, toplam 15.055 akça hasılıyla üçüncü sırada yer almaktadır. Toplam mahlut üretiminin % 38'i Bilecik Nahiyesi'nden sağlanmaktadır (Bkz. (Şekil 63). Mahlut üretimi nahiyeye içinde en çok Bayramlı (22 müdd 880 akça), Boyalıca (18 müdd 720 akça) ve Papaslık (17 müdd 680 akça) köylerinde yapılmaktadır. Diğer hububat ürünleri olan alef sadece Seyilbükü (Silbükü) ve burçak ise sadece Göçözü köylerinde ekimi yapılan ürünler olarak burada anılmalıdır (Bkz. Ek 17). Alef üretiminin % 5'i, burçak üretiminin ise sadece % 4'ü Bilecik'ten elde edilmektedir (Bkz. Şekil 64-65).

İncelenen bölge içinde Bilecik ve Gölpazarı'nın çeltik üretimi konusunda başı çektiğine daha önce dikkat çekilmişti. Bilecik nahiyesine bağlı Çadırılı köyü tamamen çeltik ekimi yapılan üretim birimi olarak dikkat çekmektedir. Bilecik'in Çadırılı köyünde yüzyılın ilk yarısında 8990 akça, ikinci yarısında ise "ber vech-i münasafa" 5045 akça gelir elde edilmekteydi (yaklaşık 10.000 akça). Yani yüzyılın ikinci yarısındaki gelir toplamda 10090 akçayı bulmaktaydı. Karyede bulunan kalyoncuların avarız-ı divaniyeden muaf ve müsellemler oldukları, Bursa müdüyle alınan 22 müd kesimden başka, nehr-i Çadırılı'dan ve nehr-i Karaoğlan'dan 14'er müd kesim alındığı mukayyedir (BOA TTD 438:219; KKA TTD 145:113a). Çadırılı köyü XVII. yüzyılın ikinci yarısında Köprülü Mehmed Paşa'nın Vezirhan'da kurduğu vakfa bağlanmıştır. Çadırılı Köyü'nden başka, Kireçlik köyü dahilinde 1 müd tohumdan 7 müd çeltikten elde edilen 494 akça (KKA TTD 145:123a), 6 nefer çeltikçinin kaydedildiği Sarmaşık köyünde 647 akça, çeltikçilerle meskûn Gürsu köyünden 4100 akça, 1 çeltikçinin kayıtlı bulunduğu Batık köyünde 1193 akça, Kırgallı köyünde 648 akça (BOA TTD 438:221), iki defa kayıtlı bulunan Güllüviran köyünde 1506 ve 905 akçalık gelirlerden oluşan 2411 akça, 4 çeltikçinin meskûn bulunduğu Yumaluca köyünde 2150 akça (BOA TTD 438:222), İlyas mezrasında 539 akça (KKA TTD 145:105b) ve Belenalanı köyünden (KKA TTD 145:111a) 10 kileden 20 akça vergi geliri kaydedilmiştir. Yüzyıl içinde tutulmuş tahrir defterlerinden elde edilen veriler, her ne kadar birbirlerini tam olarak onaylamasalarda bu nahiyede yaklaşık 20.000 akçalık çeltik üretiminin yapıldığını göstermektedir. Bu

miktar, Bilecik'te kaydedilmiş bulunan toplam hasılın yaklaşık % 10'una tekabül etmektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere asiyabların vergi gelirleri içinde önemli bir yeri bulunmakta olup, nahiye içinde Ayvacık ve Çukurvıran köyleri ile Sakarya nehri üzerindeki gûşt, bu gelirlerin en çok kaydedildiği birimler olarak gösterilebilir. Bilecik nahiyesinde, Abalıpınar köyünde 2 bab 120 akça resmli bir, Ayvacık köyünde 5 bab 300 akça resmli bir, Akdere köyünde 2 bab 60 akça resmli bir, Bayramlı köyünde 3 bab 180 akça resmli bir, Belenalanı ve Beylerce köylerinde harab durumda bir, Dere köyünde 60 ve 40 akça resmli toplam iki, Günivıran köyünde 30 akça resmli bir, Kireçlik köyünde 2 bab 120 akça resmli bir, Gülümbe köyünde 60 akça resmle yürüyen bir asiyabın yanında 2 bab harab durumda olan bir, Göçeri köyünde 3 bab 180 akça resmli yürür durumda bir asiyabla beraber harab durumda olan 2 bablı bir, Çukurvıran köyünde 4 bab 240 akça resmli yürür bir asiyabın yanında harab duruda olan 2 hacerli bir, Küplü köyünde 3 Bab 180 akça resmli yürür durumda olan bir asiyabla beraber kaydedilen 4 bablı harab durumda olan bir asiyab kaydedilmiştir. Bunlardan başka Karasu mezrasında Kışlak ve otlak resmleriyle beraber kaydedilmiş asiyab kaydı daha bulunmaktadır ki her ne kadar belirtilmemişse de biz 60 akça resm alındığını varsaydık. Bilecik'teki asiyabların sayısı 13'ü yürür ve 7'si harab durumda olmak üzere 20'yi bulmaktadır. Bunlardan elde edilen aylık vergi miktarı 1630, yıllık ise 19.560 akça etmektedir. Bunun yanında Kırgallı köyünde ve Mehmed veled-i Hacı mezrasında, Sakarya nehri üzerindeki "gûşt" kaydından toplam 520 akça gelir elde edilmektedir.

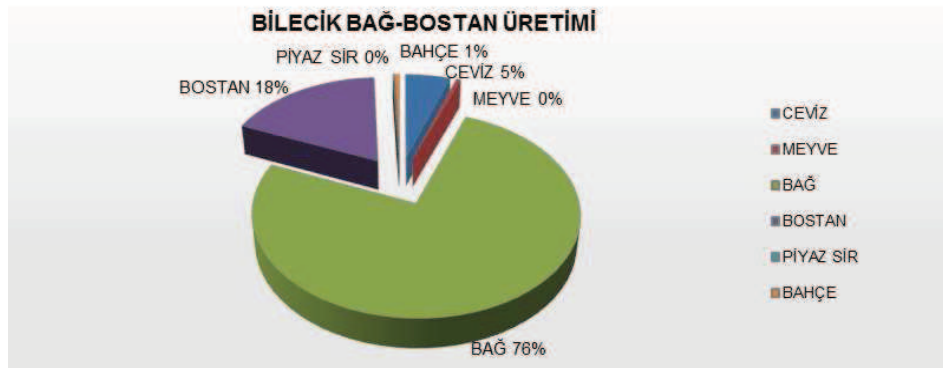
Nahiye gelirleri içinde % 11'lik bir paya sahip olan toprağa bağlı vergilerin toplamından elde edilen miktar 12.380 akçayı bulmaktadır. Bu vergilerden çift vergisi adı altında toplanan vergilerin Bilecik'e bağlı olarak en çok Pelidözü (1256), Kurd (1236) ve Alakilise (996) köylerinde kaydedildiği görülmektedir (bkz Ek 15). Niyabet vergileri adı altında alınan bad-ı hevâ vergisinin toplamı ise 1569 akça olup, en çok Seyilbükü (Silbükü) köyünde kaydedilmiştir (bkz Ek 16).

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan, meyve, sir ve ceviz üretimlerine bakıldığında ise kendi aralarında benzerlik gösteren bu kalemler içinde 7338 akça hasılı ile bağ gelirleri en önemli gelir kalemi olarak dikkati çekmektedir. Nahiye içindeki vergi kalemlerine ayrı ayrı bakıldığında hububat ürünleri olan hinta, şair ve mahlut ve bunların işlendiği

asiyablar ile toprağa bağı bir vergi olan çift vergisinden sonra en yüksek gelir getiren beşinci kalem olan bağcılık, nahiye genelinde en çok Alakilise (1300 akça) ve Çakırpınar köylerinde yapılmaktadır. Bu köyleri Küplü nam-ı diğey Beytimurlu köyü 1200 akçalık hasıl ile takip etmektedir. Bostan üretimi ise sadece 1740 akçalık geliri ile mukayyed olup, 350 akça ile Alakilise, 260 akça hasıl ile de Kireçlik köyleri üretimin en fazla yapıldığı birimler olarak dikkat çekmektedir. Ceviz üretimi ise sadece 500 akça olup, bu gelirin % 20'si tek başına Abalıpınar köyünden sağlanmaktadır. Bahçe vergisine müstakil olarak sadece Kurd köyünde rastlanmakta ise de genelde bostan ve bağ vergileri içinde gösterildiğini belirtmek gerekir (bkz Ek 18).

Şekilde de görüleceği üzere, bu gruptaki vergilerden elde edilen yaklaşık 9750 akçanın % 76'sı bağcılıktan elde edilmektedir. Bostan vergisi ise söz konusu miktarın % 18'ini karşılamaktadır. Bu gruptaki diğey kalemler olan ceviz, meyve, bahçe, sir ve piyazdan elde edilen gelir ise sadece % 6'lık bir dilime sahiptir (bkz Şekil 76).

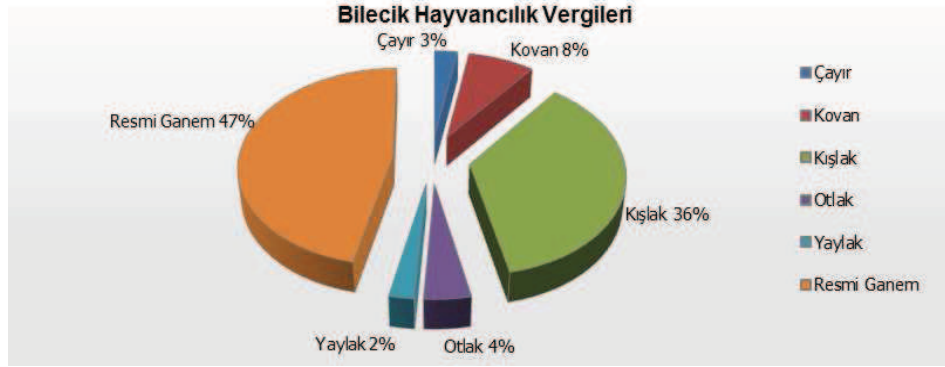
Şekil 76: Bilecik Bağ-Bostan Üretimi (1575)

Nahiye içinde hayvancılık gelirleri en önemli beşinci kalem olarak yer almıştır. Hayvancılık ile ilgili vergiler içinde koyundan alınan “resm-i ganem” vergisi, en önemli gelir kalemi olarak dikkat çekmektedir. Nahiye genelinde 3757 akça gelir elde edilen resm-i ganem vergisinin en çok kaydedildiği birimlere Seyilbükü (412 akça), Ayvacıkbükü (396 akça) ve Balçıkhisar (391 akça) köyleri örnek gösterilebilir. Resm-i ganem, hayvancılıktan alınan vergilerin % 47'sini karşılamakta olup, onu kışlak vergisi izlemektedir. Toplam 2900 akça hasılı ile mukayyed olan kışlak vergisinin, en çok Mehmed veled-i Hacı mezrasından sağlandığı görülmektedir. Arıcılık ise, en çok Abalıpınar ve Alakilise köylerinde yapılmaktadır. Toplam 630 akça olarak kaydedilen

gelirin 1/3'i bu köylerden sağlanmaktadır. Hayvancılık ile ilgili diğer vergiler olan çayır, otlak ve yaylak vergileri de müstakil olarak küçük miktarda kaydedilmekle beraber çoğunlukla kışlak vergisi ile beraber yazıldığı da belirtilmelidir (bkz Ek 19). Bilecik nahiyesinin hayvancılık vergileri ile hususunda Gölpazarı nahiyesi ile benzer özellikler taşımaktadır. Hayvancılık ile ilgili vergilerin toplam gelirin % 9'unu oluşturduğu nahiyede bu tarz gelirler ağırlıklı olarak koyun yetiştiriciliği ve kışlak resimlerinden elde edilmektedir. Yaylak, otlak, kovan ve çayır vergisinin önemi ise daha azdır (bkz Şekil 77).

Şekil 77: Bilecik Hayvancılık Vergileri (1575)

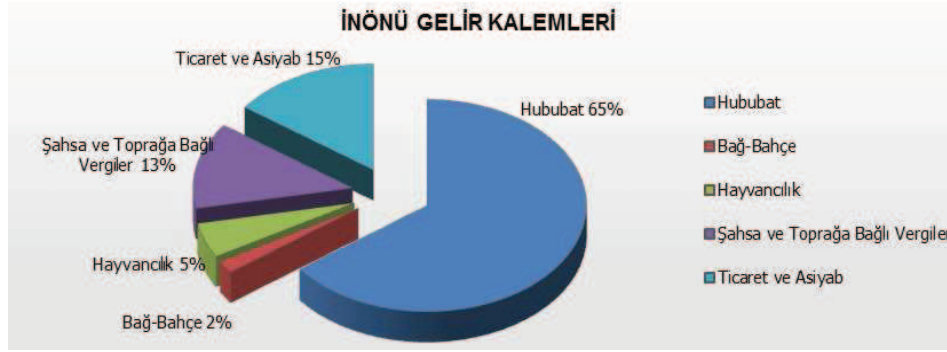

Bilecik'te penbe üretimi gelir kalemleri içinde sadece % 1'lik paya sahip olup, toplam 1417 akçanın 300 akçası Ayvacıkbükü, 240 akçası Kireçlik, 180 akçası da Ahmedin köylerinden sağlandığı söylenebilir (bkz Ek 20).

4.3.2. İnönü Nahiyesi

İnönü Nahiyesi, 230.000 akça hasılı ile incelediğimiz nahiyeler arasında en yüksek ikinci gelire sahip nahiyeye olup, söz konusu hasılın yaklaşık % 65'i hububat gelirlerinden, % 15'i asiyab ve Pazar (ticaret) gelirlerinden, % 13'ü şahsa ve toprağa bağlı vergilerden, % 7'si Hayvancılık ve Bağ-bahçe türü ürünler üzerinden alınan vergilerden sağlanmaktadır (bkz Şekil 78).

Şekil 78: İnönü Gelir Kalemleri (1575)

Hububat ürünleri içinde en yüksek kıymete sahip olup, en çok yetiştirilen ürün her zaman ve her yerde olduğu gibi hintadır. Nahiye genelinde 919 müdd olarak hesaplanan vergiye tabi üretimden elde edilen 55.120 akçalık hasılıyla hinta, İnönü'ye bağlı olarak en çok Büyük Yüreğir (56 müdd, 3300 akça kıymet) köyünde yetiştirilmektedir. Bu köyü 50 müdd, 3000 akça hasıl ile Dünür Söğütçüğü ve Dumanlı nam-ı diğer Yenice, 48 müdd, 2880 akça hasıl ile Dutluca, 45 müdd ve 2700 akça hasıl ile Celal ve 35 müdd 2100 akça kıymet ile Bozüyük merkezi Cami-i Cedid Mahallesi takip etmektedir. İnönü, incelenen altı nahiye içinde hinta üretiminde lider olmakla beraber, kıymet bazında elde edilen hasılın % 28'ini karşılamakta ve bu yönüyle Gölpazarı'ndan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Şair üretimi ise 667 müdd ve 25.560 akça hasıl ile hem hububat ürünleri hem de tüm ürünler içinde ikinci sırada ehemmiyeti haiz bir konumdadır. Şair üretiminden elde edilen hasılın % 30'u İnönü'den sağlanmaktadır ki bu konuda bu nahiye birinci sıradadır. Şair üretimi konusunda 48 müdden sağlanan 1720 akçalık hasılıyla kaydedilmiş bulunan Dutluca köyü başta olmak üzere Dumanlı nam-ı diğer Yenice (35 müdd 1400 akça) Ahibeli Derbendi (34 müdd 1380 akça), Celal (33 müdd 1320 akça), Büyük Yüreğir, Dünür Söğütçüğü ve Bozüyük Camii Cedid mahallesi (30 müdd 1200 akça) ile İsaviranı (29 müdd 1160 akça) hasılları ile önemli üretim üniteleri olarak zikredilebilir. Mahlut üretimi ise 387 müdd ve 24 kileyi bulmakta olup, toplam 14.800 akça hasılıyla üçüncü sırada yer almaktadır. Mahlut üretiminden elde edilen hasılın % 39'unun İnönü Nahiyesi'nden sağlandığı ve bu konuda da başı çektiği görülmektedir. Mahlut üretimi, nahiye içinde en çok Dutluca (40 müdd 1600 akça), Celal ve Büyük Yüreğir (20 müdd 800 akça) ile Karaağaç, Çomak ve Dumanlı nam-ı diğer Yenice (17 müdd 680 akça) köylerinde yapılmaktadır. Diğer hububat ürünleri olan

alef ve burçakın üretim miktarları ise sadece 720 akçadır (bkz Ek 22). Çeltik ile ilgili bu nahiyede sadece 7 çeltik arkının bulunduğu dair bir kayıt bulunmaktadır ki bu kayıttan da çeltik üretiminin bu nahiyede önemli bir yere sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

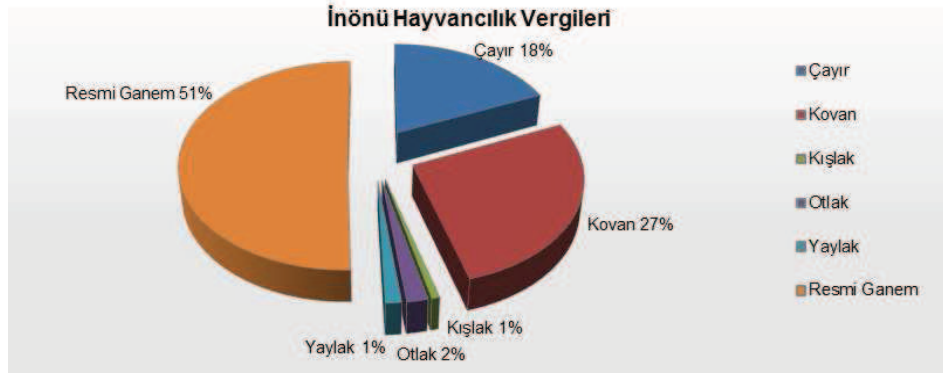
Yukarıda da değinildiği üzere asiyabların vergi gelirleri içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. İnönü nahiyesinin Eslemez köyünde bir bab 60 akça resmli bir, Eğrigöz köyünde 4 bab 240 akça resmli bir, Aksu köyünde Çayır öşrü ile karışık şekilde yazılmış olarak 300 akça resmli bir, Oklubali köyünde harab durumda bir, Burnacık köyünde 2 bab 80 akça resmli bir, Hasun Söğüdcüğü'nde 1 bab 30 akça resmli bir, Dünür Söğüdcüğü'nde 2 bab 30 akça resmli bir, incelenen bölgedeki en büyük asiyab işletmesine sahip olan Resul köyünde 13 bab 780 akça resmli bir, Karaca köyünde 1 bab 60 akça resmli bir, Küçük Yüreğir köyünde 3 bab 180 akça resmli bir asiyabla 4 babdan oluşan harab durumda bir asiyab olarak üzere 9'u yürür 2'si harab durumda olan toplam 11 asiyab ile mukayyed olduğu müşehade edilmektedir. Resul köyünün asiyab gelirleri konusunda incelenen nahiyelerin tümünde en fazla gelir getiren ikinci köy olduğu belirtilmelidir. İnönü nahiyesinde asiyabtan aylık 1760, yıllık ise 21.120 akça hasıl elde edildiği görülmektedir.

Şahsa ve toprağa bağlı vergilerin toplamı 18.575 akça olup, bu tür vergilerin İnönü'nün en önemli üçüncü vergi kalemini teşkil ettiği görülmektedir. Çift resmi adı altında alınan vergilerin İnönü'ye bağlı olarak en çok Eğrigöz (1090), Dumanlı nam-ı diğer Yenice (1030) ve Döğer Söğüdcüğü (1058) köylerinde kaydedilmiş olduğu belirtilebilir (bkz Ek 21).

Nahiye içinde hayvancılık gelirleri en önemli dördüncü kalem olarak yer almıştır. Hayvancılık ile ilgili vergiler içinde koyundan alınan "resm-i ganem" vergisi, burada da en önemli gelir kalemi olarak dikkat çekmektedir. Nahiye genelinde 3667 akça gelir elde edilen resm-i ganem vergisinin en çok kaydedildiği birim Dumanlı nam-ı diğer Yenice (1278 akça) olup, nahiye genelinde bu kalemden alınan vergilerin 1/3'ini karşılamaktadır. Resm-i ganem, hayvancılıktan alınan vergilerin % 51'ini karşılamakta olup, bu vergiyi kovan vergisi izlemektedir. Toplam 1962 akça hasılı ile mukayyed olan kovan vergisinin, en çok Celal (500 akça), Çomak (151 akça), Zeynel nam-ı diğer Armutlu (122 akça) ve Büyük Yüreğir (120 akça) köylerinden alındığı görülmektedir.

Hayvancılık ile ilgili diğer vergilerden olan çayır vergisinin toplamı ise 1338 akçayı bulmakta olup, en çok üretildiği birimler olarak Eğrigöz (150 akça), Hasan Ekin (145 akça) ve Dünür Söğütçüğü (130) tesbit edilmiştir. Otlak, kışlak ve yaylak vergileri de müstakil olarak küçük miktarda kaydedilmekle beraber (toplam 280 akça) önemli gelir kalemleri arasında yer aldığı söylenemez. İnönü Nahiyesi'nde hayvancılığın toplam gelir içindeki yeri %7 olarak karşımıza çıkmakta olup, hayvancılık gelirleri ağırlıklı olarak Koyun yetiştiriciliği ve arıcılığa dayanmaktadır (% 78). Çayır, kışlak, otlak ve yaylak resimleri ise Ekya daha önemsiz vergiler olarak yansımıştır (bkz Ek 23-Şekil 79).

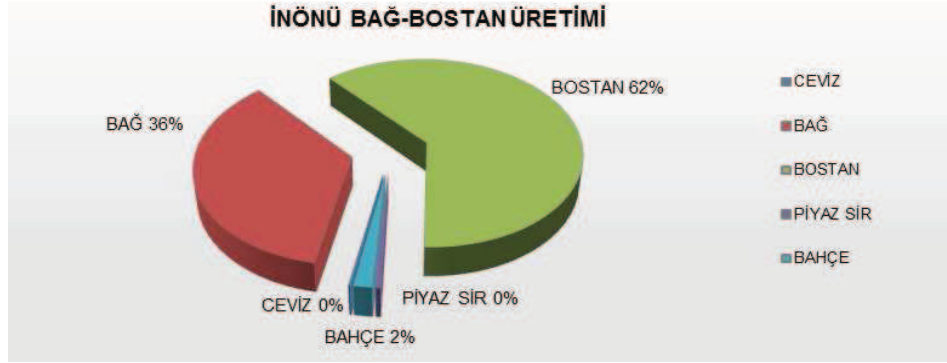
Şekil 79: İnönü Hayvancılık Vergileri (1575)

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan, sir ve ceviz üretimlerine bakıldığında ise kendi aralarında benzerlik gösteren bu kalemler içinde 1641 akça hasılı ile bostan gelirleri en önemli gelir kalemi olarak dikkati çekmektedir. Bostan gelirlerinin yoğunluklu olarak bulunduğu birimler ise Çomak (164 akça), Celal (120 akça) ve Dutluca (102 akça) olarak tesbit edilmiştir. Bağcılık, bu nahiyede çok önemli bir vergi kalemi olmaktan uzaktır. 941 akçalık toplam üretimin 1/3'i Burnacık (154 akça) ve Eğrigöz (150 akça) köylerinden sağlanmaktadır. Söz konusu gelir kalemleri içinde ele alınan ceviz, bahçe ve piyaz-sir üretiminin toplamı ise sadece 62 akçadan ibarettir (bkz Ek 24).

Şekilde de görüleceği üzere bu başlıktaki vergi kalemlerinden sadece 2675 akça vergi elde edilmektedir. Bostan vergisi bu miktarın % 62'sini, bağ vergisi ise % 36'sını sağlamaktadır. Bahçe, ceviz, sir ve piyaz vergilerinin ise yüzdelik dilimi sadece % 2'dir (bkz Şekil 80).

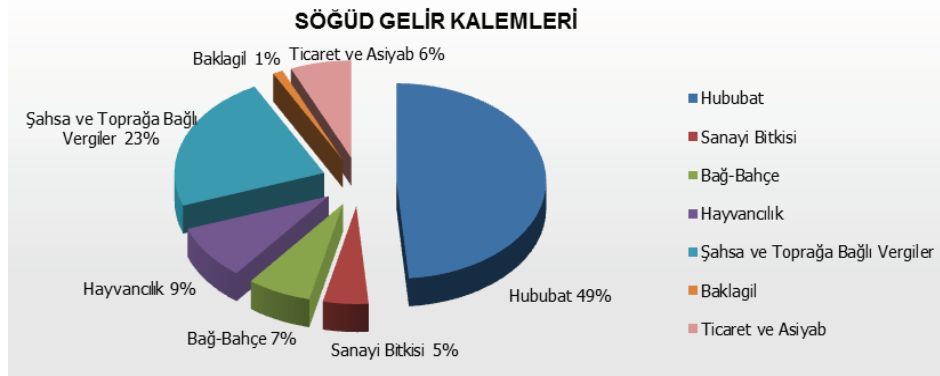
Şekil 80: İnönü Bağ-Bostan Üretimi (1575)

4.3.3. Söğüt Nahiyesi

Söğüt'ün, yaklaşık 130.000 akça olan hasılının yaklaşık % 50'si hububat gelirlerinden, % 23'ü şahsa ve toprağa bağlı vergilerden, % 9'u Hayvancılık ile ilgili vergilerden, % 7'si bağ-bahçe vergilerinden, % 6'sı asiyab ve Pazar (ticaret) gelirlerinden ve sadece % 5'i sanayi bitkileri olarak adlandırılan pamuk, zaferan (safran) ve baklagillerden alınan vergilerden oluşmaktadır (bkz Şekil 81).

Şekil 81: Söğüt Gelir Kalemleri (1575)

Hınta üretiminin nahiye genelinde 56 müdd ve 3350 kileyi bulduğu görülmektedir. Söğüt, bu üretim miktarından elde edilen hasılıyla toplam üretim içinde % 12'lik bir paya sahiptir. Hınta üretiminden toplam 22.500 akçalık hasıl elde edilmekte olup, en çok yetiştirilen üretim birimleri olarak Ahurköy, Şarabhane ve Kavacık nam-ı diğer Sıraçe (2500 akça) köyleri görülmektedir. Bu köyleri 1750 akça Kepan, 1500 akça ile Baş nam-ı diğer Hacı Ömer ve 1400 akça ile Avdancık köyleri takip etmektedir. Şair ise, 42 müdd ve 2452 kileden elde edilen 8326 akça hasıl ile hem hububat ürünleri hem

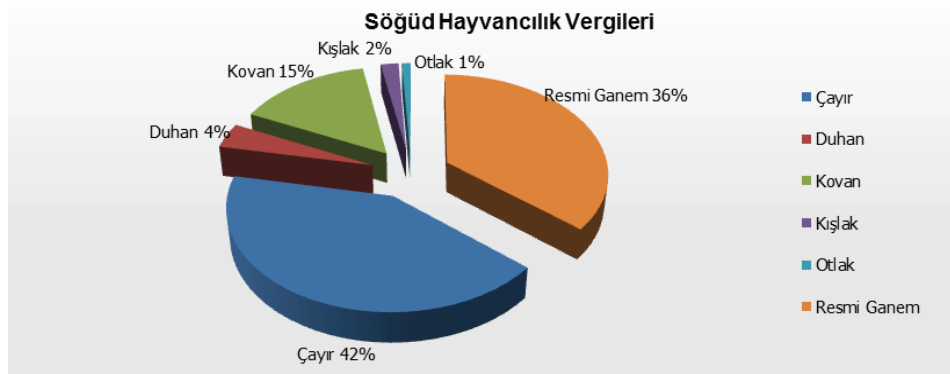
de tüm ürünler içinde ikinci sırada yer almaktadır. Söğüt, şair üretiminden elde edilen bu geliri ile toplam hasılın % 10'unu karşılamaktadır. Şair, Söğüt'e bağlı olarak en çok Şarabhane ve Kavacık nam-ı diğer Sıraçe (400 kile ve 1000 kıymet), Ahurköy (350 kile 875 kıymet) köyleri ve Söğüt nefsinde (15 müdd ve 750 kıymet) üretilmektedir. Diğer bir hububat ürünü olan aleften (2186 kile) sağlanan 2605 akça hasıl, hububat ürünleri içinde alefi üçüncü sıraya taşımaktadır. Söğüt, aleften elde edilen toplam hasılın % 21'ini üretmekte ve bu yönüyle Göl'den sonra en önemli ikinci nahiye konumunda bulunmaktadır. Alef, en çok Şarabhane ve Ahurköy (400 akça), Kavacık (300 akça), Pelidbükü (250 akça) köylerinde yetiştirilmektedir. Mahlut üretimi, 928 kile ve 2405 akça hasılıyla hububat ürünleri içinde dördüncü sırada yer almaktadır. Mahluttan elde edilen toplam üretimin sadece % 6'sı bu nahiyede mukayyedir. Mahlut üretimi, nahiye içinde en çok Şarabhane (250 kile ve 625 akça) ile Ahurköy (200 kile ve 500 kıymet) köylerinde yapılmaktadır. Burçak ise 6 müdd 465 kileden elde edilen 1755 akça hasılıyla kaydedilmiştir. Burçak üretimi 299 kile ve 807 akça hasıl ile hububat ürünleri içinde en az yetiştirilen ürün olarak dikkat çekmektedir. Burçaktan elde edilen toplam üretimin ¼'ini karşılayayn Söğüt, bu konuda da Gölpazarı'ndan sonra ikinci sıradadır. Bu ürünün en çok yetiştirildiği köyler, 100 kileden alınan 250 akça ile Kepan ve 50 kileden alınan 125 akça ile Dömez ve Baş nam-ı diğer Hacı Ömer köyleridir (bkz Ek 47).

Şahsa ve toprağa bağlı vergilerin Söğüt Nahiyesi'nin en önemli ikinci vergi kalemi olduğu görülmektedir (bkz Şekil 81). Toplam hasılı 14.335 akçayı bulan çift vergisi, nahiye içinde en çok Baş nam-ı diğer Hacı Ömer (1694), Şarabhane (1553), Avdancık (1722), Virancık (1321) ve Dömez (1091) köylerinde kaydedilmiş bulunmaktadır (bkz Ek 27). Hasılının toplamı yaklaşık 2600 akça olan niyabet gelirleri ise daha çok Baş, Dömez ve Kavacık köylerinde yoğunlaşmıştır (bkz Ek 31).

Nahiye içinde hayvancılık gelirleri, % 10 ile en önemli üçüncü kalemi oluşturmaktadır. Hayvancılık ile ilgili vergiler içinde "çayır" vergisi, 2879 akça ile ilk sırada yer almakta olup, bu verginin en çok alındığı birimin 2300 akça ile bir vakıf köyü olan Avdancık köyü olduğu görülmektedir. Bu konuda Avdancık köyünü 300 akça ile Ahurköy takip etmektedir. Koyundan alınan "resm-i ganem" vergisi ise, bu nahiyede hayvancılık gelirleri içinde ikinci sırada yer almaktadır. Nahiye genelinde 2484 akça gelir elde

edilen resm-i ganem vergisinin en çok kaydedildiği birimler 380 akça ile Başköy, 300 akça ile Ahurköy, 250 akça ile Kepan ve Pelidbükü ve 240 akça ile de Kavaklı köyleridir. Resm-i ganem ve çayır vergileri hayvancılıktan alınan vergilerin % 78'ini karşılamaktadır (bkz Şekil 82). Nahiye içinde arıcılıktan alınan vergilerin toplamı yaklaşık 1000 akçayı bulmaktadır. Kovan vergisinin, en çok Kavaklı (200 akça), Ahurköy (180 akça), Söğüd nefsi (150 akça) ve Avdancık'a tabi Karaviran (100 akça) köylerinden alındığı görülmektedir. Hayvancılık ile ilgili diğer vergilerden olan duhan vergisi sadece 265 akça olup, "Karahalil maa Kaylih ve Alan" köyünde mukayyed olduğu görülmektedir. Otlak ve kışlak vergilerinin toplamı ise sadece 190 akçadır (bkz Ek 33).

Şekil 82: Söğüd Hayvancılık Vergileri (1575)

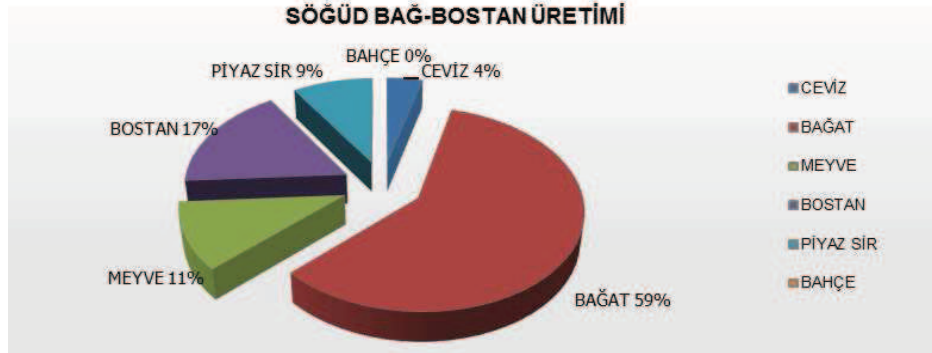

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan, sir-piyaz, meyve ve ceviz başlıkları altında incelenen kalemlerden yaklaşık 5225 akça gelir sağlanmakta olup, "bağat" vergisi 3050 akça ile bu gruptaki vergi kalemleri içinde en önemli gelir kalemi olarak dikkati çekmektedir. Bağlıktan sağlanan gelirlerin yoğunluklu olarak bulunduğu birimler, Avdancık ve bu köye tabi Karaviran, Borucak, Kepan, Kavacık ve Yalacık köyleridir. Bu gruptaki kalemler içinde en önemli ikinci kalemi ise bostan vergisi oluşturmaktadır. Bostan vergisinden sağlanan hasıl sadece 907 akça olup, en çok alındığı birimlerin Ahurköy, Kavacık ve Yalacık köyleri olduğu görülmektedir. Bu gruptaki diğer vergi kalemlerinden elde edilen hasılın toplamı ise sadece 1250 akçadır. Bunlardan ceviz vergisi sadece 200 akça olup, büyük bir bölümü Söğüd nefsinden elde edilmektedir. Meyve vergisi ise sadece 584 akça olup, Ahurköy ve Ayaş köyleri meyve üretiminde başı çekmektedir. Sir-piyaz üretiminin toplamı 450 akçayı ancak bulmakta olup, Pelidbükü, Nefs-i Söğüd ve Ayaş köyleri bu üretimin yapıldığı en önemli birim olarak

dikkat çekmektedir. Bahçe vergisi ise sadece 20 akça olarak tesbit edilmiştir (bkz Ek 34).

Şekilden de anlaşılacağı üzere bağcılık üzerinden alınan vergiler, bu gruptaki vergilerden elde edilen toplam hasılın % 59'unu karşılamaktadır. Bostan vergisi % 17'lik dilimiyle bu gruptaki vergiler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Meyve vergisinin hasılı pastada % 11 ile yer bulmaktadır. Sir ve piyaz ile bahçe ve cevizin, söz konusu hasıl içindeki payları ise % 13'ü bulmaktadır (bkz Şekil 83).

Şekil 83: Söğüd Bağ-Bostan Üretimi (1575)

Asiyabların vergi gelirleri içinde önemli bir yerinin olduğuna önceki iki nahiyenin tetkiki sırasında değinilmişti. Ancak bu nahiyede asiyablardan alınan vergilerin yekûnu yıllık 4680 akça olup, pastadaki % 6'lık dilimle vergi kalemleri içinde beşinci sırada yer almaktadır. Söğüd nefsinde 2 hacerli olup, ayın iki haftası çalışan 60 akça resimli bir asiyab kaydından başka Kızılkaya köyünde 1 hacerli yarım ay çalışan 30 akça resimli yürür ve bir de harab olmak üzere iki, Malluca köyünde iki kardeşe ait iki hacerli ayın iki haftası çalışan 60 akça resimli bir, Bayad ve Hala köylerinde yine şahsa ait bir hacerli ayın iki haftası çalışan 30 akça resimli birer, Yoğuncapelid köyünde yerleri ziraat edilmekte olan 2 adet harab, Kıran köyünde dergah-ı âli çavuşlarından Mehmed'in yedinde bulunan 2 hacerli 60 akça resimli bir, Ahur ve Baş köylerinde yarım ay çalışan 1 hacerli birer, Karaardıç köyündeki Seyfeddin çiftliğinde ve Çaltı köyünde şahsa ait yarım ay çalışan tek hacerli 30 akça resimli asiyab kayıtları bulunmaktadır. Söğüd nahiyesinde toplam 390 akça resimli 10'u yürür, 3'ü harab durumda olan toplam 13 haceri çalışan asiyab kayıtları bulunmaktadır. Söğüd nahiyesinde asiyablardan yıllık 4680 akça gelir sağlanmaktaydı.

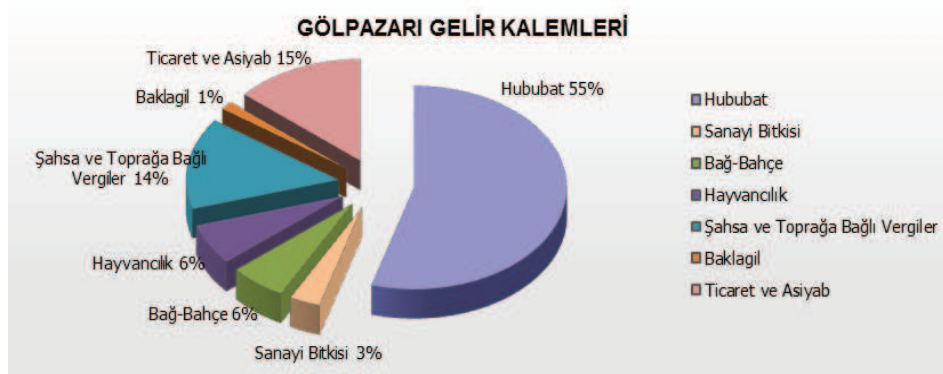
Söğüt Nahiyesi, özellikle pamuk üretiminin yanında ender olarak da zaferan ve keten üretiminin yapıldığı bir nahiyedir. Bu üç vergi kaleminin diğer vergi kalemlerine göre toplam gelir içindeki oranı sadece % 5 olup, yaklaşık 3725 akçalık hasıla sahiptir. Penbe vergisi, yaklaşık 3695 akçalık hasılı ile dikkat çekmekte olup, en çok mukayyed bulunduğu birimler, Avdancık (1800 akça), Yalacık (300 akça) ve İmanlar (225 akça) köyleridir. Görüldüğü gibi Avdancık köyü, penbe üretimi için nahiyedeki toplam üretimin yarısını karşılamaktadır (bkz Ek 35).

Baklagil üretiminin vergilendirilmesi, sadece nohut üretimi ile sınırlı kalmıştır. Bunlardan nohutun hasılı 825 akça olarak tesbit edilmiş olup, Söğüt gelirlerinin sadece % 1'ine tekabül eden bu üretimin en çok Şarabhane ve Ahurköy'de yapıldığı tesbit edilmiştir (bkz Ek 36).

4.3.4. Gölpazarı Nahiyesi

Gölpazarı, yaklaşık 260.000 akça hasılı ile incelediğimiz nahiyeler arasında en yüksek gelire sahip nahiyedir. Söz konusu hasılın yaklaşık % 55'i hububat gelirlerinden, % 15'i asiya ve Pazar (ticaret) gelirlerinden, % 14'ü şahsa ve toprağa bağlı vergilerden, % 6'sı Hayvancılık ve Bağ-bahçe türü ürünler üzerinden alınan vergilerden ve sadece % 3'ü sanayi bitkileri olarak adlandırılan pamuk, zaferan (safran) ve baklagillerden alınan vergilerden sağlanmaktadır (bkz Şekil 84).

Şekil 84: Gölpazarı Gelir Kalemleri (1575)

Hınta üretiminin nahiyeye genelinde 170 müdd ve 6772 kileyi bulduğu görülmektedir. Hınta üretiminden elde edilen 60.000 akçalık hasılın bu kadar yüksek olmasının sebebi Gölpazarı'nda birim fiyatın yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şartlar altında

altı nahiye içinde hintadan elde edilen toplam gelirin % 32'sinin Göl'den sağlandığı söylenebilir (bkz Şekil 61). Köy ölçeğinde bakıldığında üretimin en çok Sürmeli nam-ı diğer Alıç (600 kile 3600 kıymet), Akçakavak (19 müdd 2430 kıymet), Çiftlik (340 kile 2040 kıymet), Toyderesi (320 kile, 1920 kıymet), Kozköy (16 müdd 1920 kıymet) ve Bayramlı (30 müdd, 1800 kıymet) köyünde yapıldığı görülmektedir. Şair üretimi ise 132 müdd ve 4886 kileden elde edilen 23.078 akça hasıl ile hem hububat ürünleri hem de tüm ürünler içinde ikinci sırada yer almaktadır. Hinta konusunda açıklanan aynı sebepler ile şair üretiminden elde edilen toplam gelir konusunda Bilecik'i geride bırakan nahiyenin İnönü'nün ardında % 29 ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (bkz Şekil 62). Şair, Gölpazarı'na bağlı olarak en çok Dokuz (200 kile 1600 kıymet), Çiftlik (kile 500 kıymet 1500), Sürmeli (kile 400 kıymet 1200) ve Akçakavak (müdd 18 kıymet 1080) köylerinde üretilmektedir. Mahlut üretimi ise, 20 müdd, 1538 kile ve toplam 5205 akça hasılıyla hububat ürünleri içinde üçüncü sırada yer almaktadır. Göl Nahiyesi'nden elde edilen hasıl, mahluttan elde edilen toplam hasılın % 14'üne tekabül etmektedir. Mahlut üretimi, nahiye içinde en çok Bayramlı (20 müdd 800 akça) köyünde yapılmaktadır. Diğer hububat ürünü olan alef 75 müdd, 3706 kile ve 7480 akça hasılıyla mukayyed olup, en çok Çiftlik köyünde (400 kile 600 kıymet) ve Sürmeli (300 kile 450 kıymet) köylerinde mukayyedir. Burçak ise 6 müdd 465 kileden elde edilen 1755 akça hasılıyla kaydedilmiştir. Burçak üretiminde de Çiftlik köyü 100 kileden 300 akça, ve Sürmeli köyü 80 kileden 240 akça hasıl ile başı çekmektedir. Gölpazarı, incelenen altı nahiye içinde alef ve burçak üretimi konusunda ezici bir farklılığa sahiptir. Alef üretimi konusunda tesbit edilen toplam üretimin % 62'si, burçak üretiminin ise % 55'inin Gölpazarı'nda kaydedilmiş olduğu görülmektedir (bkz Şekil 64-65). Hububat ürünlerini içinde yer alan kapluca ve erzen üretimi de tesbit edilmiş olmakla beraber, bu ürünlerden elde edilen hasıl sadece 738 akçadır. Kapluca üretiminde Sorkun nam-ı diğer Çöte köyü, Erzen üretiminde ise sadece Kıran köyü zikredilmeye değerdir (bkz Ek 46).

İncelenen bölge içinde Gölpazarı'nın en önemli çeltik üretim merkezi olduğu görülmektedir. Göl'e bağlı Çeltikçi köyü adından da anlaşılacağı üzere tamamen çeltik ekimi yapılan üretim birimi olarak dikkat çekmektedir. Çeltikçi köyü, ilk sayımda hass içinde kaydedilmişken, ikinci sayımda zeamet hissesinde kaydedilmiş ve gelirinin 12.000 akçayı biraz geçtiği müşahede edilmiştir (BOA TTD 23:121; KKA TTD 80:190a). Yine Gölpazarı nahiyesine bağlı olan Yenice Köyü'nde 10 arklık yerde "ulu

müdd ile” 9 müdd çeltik ekimi yapılmakta ve 4600 akça hasıl elde edilmektedir (KKA TTD 80:187b). Göynük suyu da çeltik ekiminin yapıldığı yerlerden biri olup, Kıran karyesi yakınlarında 10 arklık bir bölgede yapılan 15 müdd miktarındaki tohum ekiminden 5700 akça hasıl kaydedilmiştir (KKA TTD 80:187b). Nısf-ı Eşlice adıyla bilinen mülk köyünde de 2 müdd tohmdan 20 müdd çeltik hasılının elde edildiği ve hasıl olan 10 müdd pirinçten 1500 akça miktarında vergi alındığı görülmektedir (KKA TTD 80:203b). Gölpazarı’nda çeltik ekiminin yapıldığı yerlerden bir diğeri de Nişancı Mehmed Paşa’nın Tosya’daki vakfına bağlı olan Koyunlu köyü olup, 1 müd tohumdan 7 müd çeltik üretiliyordu (KKA TTD 585:253a). Çukurviran nam-ı diğeri Kozcaviran olarak mimlenen köyde ise 3 müd tohmdan 300 akça hasıl elde edilmektedir (KKA TTD 80:187b). Tüm bu veriler ışığında yüzyılın sonunda çeltikten sağlanan gelirin yaklaşık 25.000 akçayı bulduğu söylenebilir ki bu miktar Gölpazarı’ndan elde edilen toplam hasılın % 10’una tekabül etmektedir.

Asiyabların vergi gelirleri içinde önemli bir yerinin olduğuna önceki iki nahiyenin tetkiki sırasında değinilmişti. Asiyablardan elde edilen yıllık 24.360 ve ticaretten elde edilen hasılın da katılımıyla 28.000 akçayı bulan asiyab-ticaret gelirleri, vergi kalemleri içinde ikinci sırada yer almaktadır. Gölpazarı, asiyab bakımından en zengin kayıtlara sahip bulunan nahiye olarak nefsinde Kurucalı mezrasında şahsa ait 1 hacerli yürüyen 60 akça resmli bir asiyabın yanında bir de harab asiyab kaydedilmiştir. Küçük Mededli ve İncirli köyleri ile Aslıhan mezrasında şahsa bağlı, ayın yarısı çalışan 30 akça resmli birer, Sürmeli köyünde şahıslara ait 2 hacerli 60’şar akça resmli iki, Bildik köyünde bir, Meraş köyünde yine şahıslara ait 3’ü yürür ikisi harab durumda olan toplam 4 hacerli 120 akça resmli beş, Toyderesi köyünde 6 hacerli ayın yarısı çalışan 180 akça resmli ile şahıslara ait ayın yarısı yürüyen 30 akça resmli ikişer, Tiran maa Çavuşlu köyünde ise Gölpazarı’ndaki en büyük asiyab işletmesi olan 8 hacerli 480 akça resmli bir asiyab mukayyedir. Gölpazarı’ndaki asiyab kayıtları Çukurviran köyünde 15 akça resmli bir çeltik dinki ve 30 akça resmli bir asiyab, Tuzaklı ve Günay köyünde şahsa ait iki hacerli 60 ve 180 akça resmli birer, Köseli köyünde 15 akça resmli bir dink ile 4 hacerli 120 akça resmli iki, Seyilbükü’nde Karapolad içinde şahıslara ait 3’ü yürür, 2’si harab durumda olan toplam 90 akça resmli beş, Nısf-ı Eşlice köyünde pirinç öğütme için kullanılan (dink) 60 akça resmli bir, Çiftlik köyünde toplam 4 hacerli 120 akça resmli iki, Kandacak köyünde harab durumda bir ve son olarak Bayramlı köyünde 3 bab 180

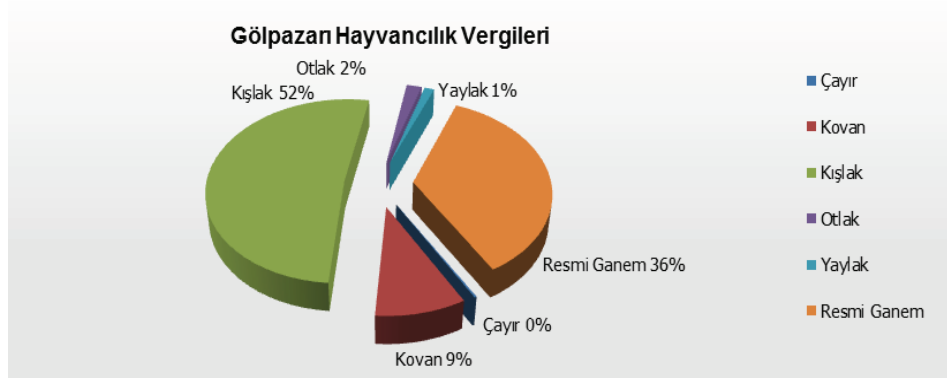
akça resmi bir asiyab kaydı ile son bulmaktadır. Gölpazarı'nda 27'si yürür, 4'ü harab drumda olan toplam 31 adet asiyabın 3'ünü, çeltik öğütmek için kullanılan dinkler oluşturmaktadır. Sözü edilen tüm bu asiyablardan ayda 2030, yılda ise 24.360 akça gelir elde edilmektedir. Aylık 2030 akçalık gelirin 90 akçası dinklerden sağlanmaktadır.

Nahiye gelirleri içinde yaklaşık 21.000 akça ile en önemli üçüncü kalemi oluşturan çift resminin en fazla kaydedildiği birimler ise Dımışkı (1608 akça), Mededli (1285 akça), Horti (1042 akça) ve Toyderesi (972 akça) olduğu söylenebilir (bkz Ek 25). Niyabet vergileri adı altında bu nahiyede "tayyarat" ve "bad-ı heva" vergileri alınmakta olup, toplamları yaklaşık 1500 akçayı ancak bulmaktadır. Tayyarat vergisine en çok Akçakavak ve Kozköy, bad-ı heva vergisine ise Toyderesi, Çukurviran ve Horti ile Seyilbükü mezraalarında rastlanmaktadır (bkz Ek 26).

Nahiye içinde hayvancılık gelirleri, bağ-bahçe ürünlerinden elde edilen vergilerle beraber en önemli dördüncü kalem olarak yer almıştır. Hayvancılık ile ilgili vergiler içinde "kışlak" vergisi 6110 akça ile ilk sırada yer almakta olup, kışlak vergisinin en çok alındığı birimin 1600 akça ile Öyük köyü olduğu görülmektedir. Bu konuda Öyük köyünü 700 akça ile Kundan ve Belen, 400 akça ile Akbaş, Tuzaklı ve Günay köyleri takip etmektedir. Koyundan alınan "resm-i ganem" vergisi ise, bu nahiyede hayvancılık gelirleri içinde ikinci sırada yer almaktadır. Nahiye genelinde 4224 akça gelir elde edilen resm-i ganem vergisinin en çok kaydedildiği birimler 300 akça ile Bozüyük, Sorkun, Sürmeli nam-ı diğer Alıç köyleri ve Kurucalı mezraasıdır. Bu köyleri 230 akça ile Dımışkı, 230 akça ile Bayramlı ve 200 akça ile de Tiran maa Çavuşlu köyleri izlemektedir. Resm-i ganem ve kışlak vergileri hayvancılıktan alınan vergilerin % 88'ini karşılamaktadır. Nahiye içinde arı beslendiği, dolayısıyla bal üretiminin yapıldığı görülmekte ise de arıcılıktan sağlanan vergi sadece 1104 akça olarak hesaplanmıştır. Kovan vergisinin, en çok Sürmeli ve Sorkun köylerinde bulunduğu söylenebilir. Hayvancılık ile ilgili diğer vergilerden olan çayır, otlak ve yaylak vergilerinin toplamı ise sadece 416 akçadır. Otlak ve yaylak vergilerinin her ne kadar müstakil olarak kaydedilmiş olsalar da kışlak vergisi ile beraber gösterildikleri de vakidir (bkz Ek 27). Gölpazarı Nahiyesi'nde, diğer nahiyelerden farklı olarak hayvancılık ile ilgili gelir kalemlerinin ağırlık noktasını kışlak resmi oluşturmaktadır (% 52). Resm-i ganem vergisinin oranı ise % 36 olarak hesaplanmaktadır. Kovan, otlak, yaylak ve çayır

vergileri ise Ekya daha az önemli olarak yansımaktadır. Hayvancılık gelirlerinin Gölpazarı nahiyesinin toplam gelirleri içindeki oranı ise % 6 olarak hesaplanmaktadır ki bu oran, tüm nahiyelerden elde edilen gelir içindeki hayvancılık vergi oranları ile paralellik göstermektedir (bkz Şekil 85 ve 92).

Şekil 85: Gölpazarı Hayvancılık Vergileri (1575)

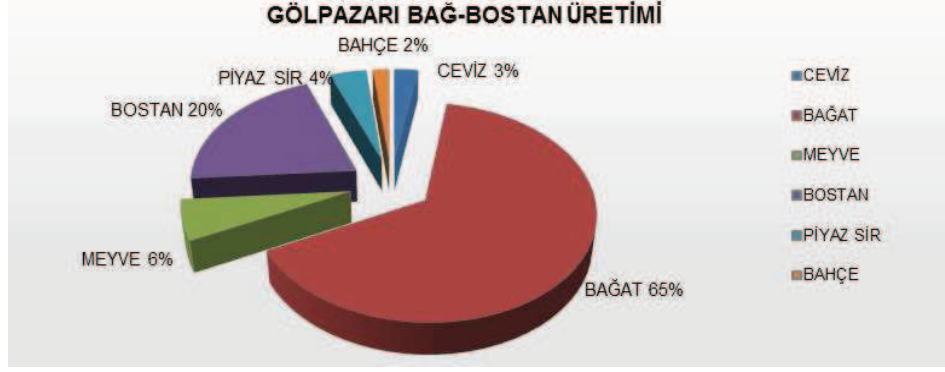

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan, sir-piyaz, meyve ve ceviz başlıkları altında incelenen kalemlerden 10.000 akçanın biraz üzerinde gelir sağlanmakta olup, “bağat” vergisi 7000 akça ile bu gruptaki vergi kalemleri içinde en önemli gelir kalemi olarak dikkati çekmektedir. Bağcılıktan sağlanan gelirlerin yoğunluklu olarak bulunduğu birimler, Dımışkı (800 akça), Eşlüce (590 akça) ve Sürmeli, Sorkun, Kurucalı (500 akça) olarak tesbit edilmiştir. Bu gruptaki kalemler içinde en önemli ikinci kalemi Bostan vergisi oluşturmaktadır. Bostan vergisinden sağlanan hasıl 2220 akçayı bulmakta olup, en çok alındığı birimler, Dımışkı (450 akça), Sorkun (250 akça), Sürmeli ve Eşlüce (200 akça) köyleridir. Meyve vergisi ise sadece 667 akça olup, büyük bölümü Tataroğlu ve Eşlice köylerinden sağlanmaktadır. Sir-piyaz üretiminin toplamı 435 akçayı ancak bulmakta olup, Tiran maa Çavuşlu (350 akça) köyü bu üretimin yapıldığı en önemli birim olarak dikkat çekmektedir. Ceviz, sadece 238 akçalık üretime sahip iken, Dımışkı 150 akçalık hasılı ile bu üretimin önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Toplamı 194 akçayı bulan bahçe vergisinin de 160 akçası Kozca köyünde kayıtlı bulunmaktadır (bkz Ek 28).

Bu grup vergilerden alınan yaklaşık 11.000 akçanın % 65’ini bağcılıktan alınan vergiler oluşturmaktadır. Bostan vergisinin söz konusu miktardaki payı ise % 20’yi bulmaktadır.

Meyve, sir ve piyaz, ceviz ve bahçe ürünleri üzrinden alınan vergilerin bu miktara katkısı sadece % 15'dir (bkz Şekil 86).

Şekil 86: Gölpazarı Bağ-Bostan Üretimi (1575)

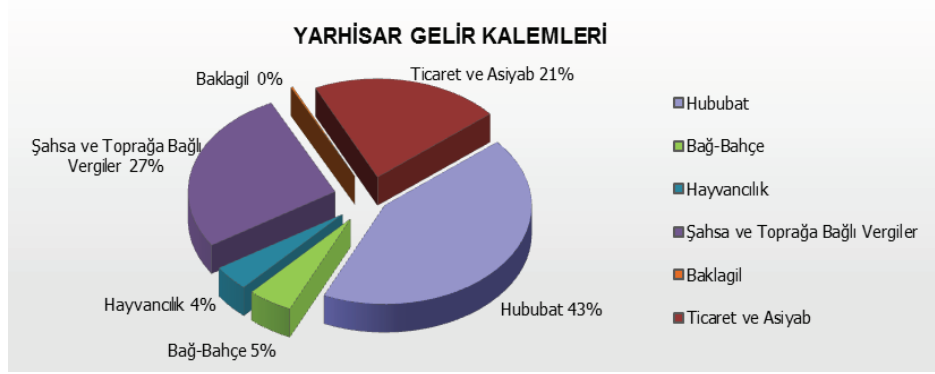
Göl Nahiyesi, pamuk, zaferan ve keten üretiminin de yapıldığı geniş kırsal hinterlanda sahip bir nahiyeye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç vergi kaleminin diğer vergi kalemlerine göre toplam gelir içindeki oranı sadece % 3 olup, yaklaşık 6000 akçalık hasıla sahiptir. Zaferan vergisi yaklaşık 4250 akçalık hasılı ile dikkat çekmektedir. Zaferan vergisinin en çok mukayyed bulunduğu birimler, Sorkun (800 akça), Çayır (500 akça), Sürmeli (440 akça) ve Tiran maa Çavuşlu (300 akça) köyleridir (bkz Ek 29).

Baklagil üretiminin vergilendirilmesi, sadece mercimek ve nohut ürünleri ile sınırlı kalmıştır. Bunlardan nohutun hasılı 1319, mercimeğin hasılı ise 1114 akça olarak tesbit edilmiştir. Gölpazarı gelirlerinin sadece % 1'ine tekabül eden bu üretimin mercimek için en çok Akçakavak (720 akça), Kurucalı (240 akça) ve Dere (100 akça), nohut üretimi için ise Kurucalı (285 akça), Mededli (140 akça), Horti ve Dokuz (120 akça) köylerinde yapıldığı tesbit edilmiştir (bkz Ek 30).

4.3.5. Yarhisar Nahiyesi

Yarhisar'ın, yaklaşık 91.000 akça olan hasılının yaklaşık % 45'ini hububat gelirleri, % 27'sini şahsa ve toprağa bağlı vergiler, % 21'ini asiyab ve Pazar (ticaret) gelirleri ve % 9'unu hayvancılık, bağ-bahçe ve baklagil üretimi üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır (bkz Şekil 87).

Şekil 87: Yarhisar Gelir Kalemleri (1575)

Hububat gelirleri içinde yer alan hınta üretiminin nahiye genelinde 49 müdd ve 2002 kileyi bulduğu görülmektedir. Hınta üretiminden toplam 14310 akça hasıl elde edilmekte olup, en çok yetiştirilen üretim birimleri olarak Hoca Ömer, Cüllahlar nam-ı diğer Koyunköy, Elvebler ve Yukarı Oba, Marsala ve Kınık (1200 akça) ve Zekeriya, kendirli nam-ı diğer Yundkuru, Nasreddinler ile Lala (1000 akça) köyleri gösterilebilir. Hıntadan elde edilen hasılların nahiyelere göre dağılımına bakıldığında Yarhisar % 8 ile sondan ikinci sırada yer almaktadır (bkz Şekil 61). Şair ise, 33 müdd ve 1328 kileden elde edilen 4870 akça hasıl ile hububat ürünleri içinde ikinci sırada yer almaktadır. Yarhisar, tüm nahiyelerden elde edilen şair üretim miktarının da sadece % 6'sını karşılamaktadır (bkz Şekil 62). Şair, Yarhisar'a bağlı olarak en çok Hoca Ömer ve Marsala (500 akça), Zekeriya ve Cüllahlar (450 akça), Lala köyü ve Dura Çiftliği (400 akça) ile Kınık (395) köyünde üretilmektedir. Diğer bir hububat ürünü olan aleften de 32 müdd 432 kilelik üretimin karşılığı olarak 1072 akça hasıl elde edilmekte olup, en çok yetiştirildiği birimler olarak 240 akça ile Cüllahlar ve 180 akça ile Marsala köyleri tesbit edilmiştir. Toplam alef üretiminin sadece % 9'u bu nahiyede mukayyedir (bkz Şekil 64). Mahlut üretimi ise, sadece 282 kile ve 825 akça hasılıyla hububat ürünleri içinde dördüncü sırada yer almaktadır. Mahlut üretimi, nahiye içinde en çok Zekeriya (260 akça), Hoca Ömer (220 akça) ve Karaağaç (100 akça) köylerinde yapılmaktadır. Bu nahiyedeki üretim miktarı toplam mahlut üretiminin sadece % 2'sini karşılamaktadır (bkz Şekil 63). Burçak ise 4 müdd 92 kileden elde edilen 430 akça hasılıyla kaydedilmiş olup, en çok yetiştirildiği birim olaak Zekeriya (100 akça) köyü tesbit edilmiştir. Burçak üretimi konusunda Yarhisar % 13'lük pay ile incelenen nahiyeler içinde üçüncü sırada

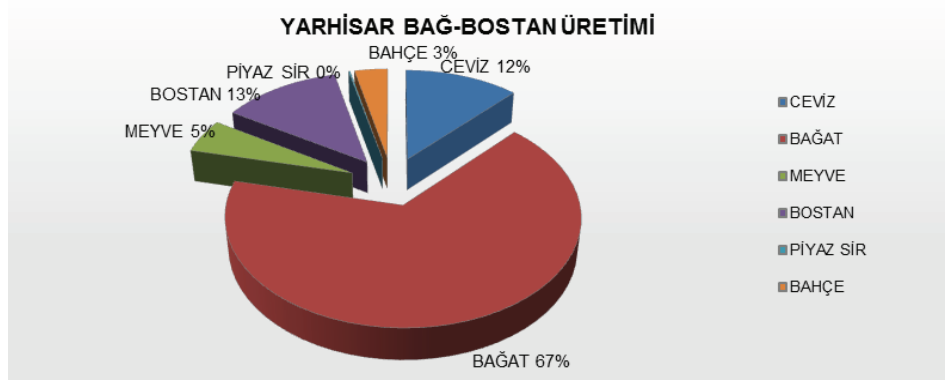
yer almaktadır (bkz Şekil 65). Toplam 185 akça olarak kaydedilen erzen vergisinin ise büyük bölümü (120 akça) karağaç köyünde mukayyedir (bkz Ek 48).

Yarhisar Nahiyesi'nde 11.327 akça hasılı bulunan resm-i çift vergisi ile 2239 akça vergisi bulunan niyabet gelirleri toplam gelir içinde % 27'lik bir orana sahip olup, çift vergisi Yarhisar'a bağlı olarak en çok Süle nam-ı diğer Paşa Mahallesi (1160), Gölcük (1453) ve Marsala (1947) ile Cullahlar (1074) köylerinde mukayyedir (bkz Ek 37). Niyabet gelirleri ise en çok 784 akça ile Süle Mahallesi ile 383 akça ile Nasreddinler Köyü'nde yoğunlaşmıştır (bkz Ek 38).

Asiyab ve ticari vergiler, toplam gelir içinde yaklaşık % 20 ile temsil edilmektedir. Yarhisar Nahiyesi'nde hasılı yıllık 7548 akçayı bulan asiyab vergileri ile beraber, 2500 akçalık Pazar vergileri kaydedilmiştir. Yarhisar nahiyesinin merkezinde 3 hacerli 180 akça resmli bir çeltik dinkinin yanında 2 hacerli ve 120 akça resmli başka bir asiyab daha kaydedilmiştir. Bundan başka, Saraycık ve Kınık köylerinde şahsa ait bir hacerli ayın yarısında yürüyen 30 akça resmli birer, Çakırcanlı köyünde 2 hacerli 120 akça resmli bir, Dere köyünde şahsa ait ayda 5 senede 15 akça resm alınan bir, Aydın mezrasında bir harab ve iki yürür durumda olan toplam 5 hacerli, 210 akça resmli üç asiyab mukayyedir.

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan, sir-piyaz, meyve ve ceviz başlıkları altında incelenen kalemlerden yaklaşık 2512 akça gelir sağlanmakta olup, "bağat" vergisi 1671 akça ile bu gruptaki vergi kalemleri içinde en önemli gelir kalemi olarak dikkati çekmektedir (% 67). Bağcılıktan sağlanan gelirlerin yoğunluklu olarak bulunduğu birimler, Gölcük, Yarhisar nefsi yakınlarında bir mezra ve Lala köyleridir. Bu gruptaki kalemler içinde en önemli ikinci kalemi ise bostan ve ceviz vergileri oluşturmaktadır (% 25). Bostan vergisinden sağlanan hasıl sadece 311 akça olup, en çok alındığı birim Zekeriya köyü, ceviz vergisinin hasılı ise 300 akça olup en çok alındığı birim İdrisköy olarak tesbit edilmiştir. Bu gruptaki diğer vergi kalemlerinden elde edilen hasılın toplamı ise sadece 220 akçadır. Bunlardan meyve vergisi en çok Zekeriya (80 akça), bahçe vergisi ise Gökçesu (50 akça) köyünden elde edilmektedir. Sir-piyaz hasılı ise sadece 4 akçadır. Meyve, bahçe ve sir-piyazın pasta grafikteki dilimi sadece % 8'dir bkz Şekil 88 ve Ek 39).

Şekil 88: Yarhisar Bağ-Bostan Üretimi (1575)

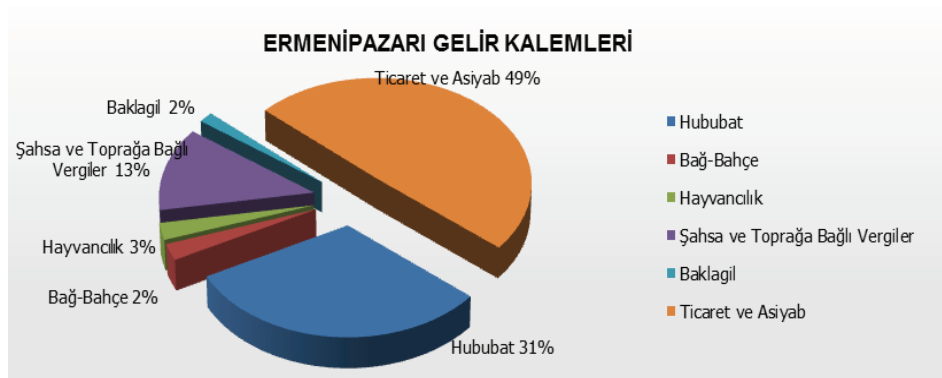

Baklagil üretiminin vergilendirilmesine bakıldığında 105 akça ile sınırlı kaldığı görülmektedir (bkz Ek 38).

4.3.6. Ermenipazarı Nahiyesi

Ermenipazarı Nahiyesi'nin yaklaşık 43.000 akça olan hasılının önemli bir bölümünün asiyab gelirleri ve hububat ürünleri üzerinden alınan vergilerden (%80), % 13'ü şahsa ve toprağa bağlı vergilerden ve sadece % 7'sinin hayvancılık, bağ-bahçe ve baklagil üretimi üzerinden alınan vergilerden sağlandığı görülmektedir. Ancak nahiyeye gelirlerinin toplamı, ayrı ayrı vergi kalemlerinden sağlanan toplamdan çok daha fazla görülmektedir. Bu farklılığın sebebi anlaşılammaktadır (bkz Şekil 89).

Şekil 89: Ermenipazarı Gelir Kalemleri (1575)

Ermenipazarı Nahiyesi'nde gösterilen vergi kalemleri içinde en fazla gelir kaydedilen kalemin, diğer nahiyelerin tersine, asiyab ve ticaretten sağlanan gelirler olduğu görülmektedir. Ermenipazarı nefsinde Karacakaya köyünde şahsa bağlı iki hacirli 120 akça resmi bir, Geçid karyesinde bir harab asiyabın yanında Rüstem Paşa üzerinde yine

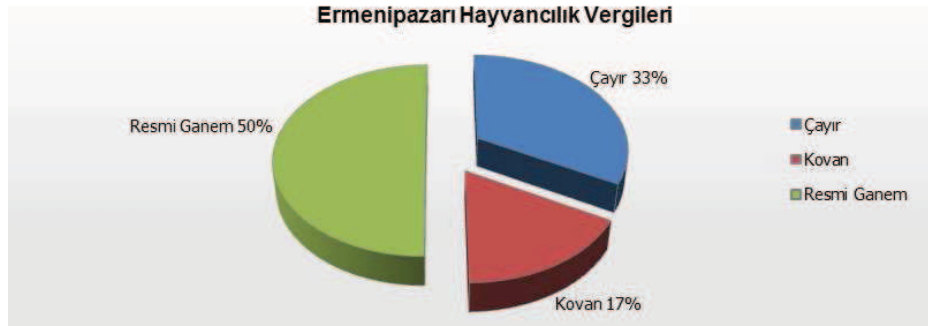
harab durumda bulunan bir ve yürür durumda olan 6 hacerli 360 akça resmi bir, Doğanlar köyünde bir hacerli 60 akça resmi bir, kayı karyesinin Yağrı mezrasında ayın yarısı çalışan tek hacerli 30 akça resmi bir olmak üzere toplam 574 akça resmi 4'ü yürür, 3'ü harab durumda olan 7 asiyab kaydı vardır ve bu asiyablardan yılda 6888 akça gelir elde edilmektedir.

Ermenipazarı'nda hububat ürünlerinden alınan vergilerin miktarı 4500 akçanın altında kalmaktadır. Nahiye içinde üretim birimi olarak adlandırabilecek köylerin, sadece Geçid ve Ermeni'den ibaret olduğu söylenebilir. Hububat üretiminin önemli bir üyesi olan hinta üretiminin nahiye genelinde 10 müdd ve 550 kileden ibaret olduğu ve 2750 akçalık hasılın yarısından çoğunun Geçid (1500 akça) köyünden sağlandığı görülmektedir. Bu köyü 800 akça hasıl ile Ermeni köyü takip etmektedir. Şair ise, 5 müdd ve 516 kileden elde edilen 1040 akça hasıl ile hububat ürünleri içinde ikinci sırada yer almaktadır. Şair üretiminde de Geçid ve Ermeni hasılın büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Diğer bir hububat ürünü olan aleften de 242 akça hasıl elde edilmekte olup, 160 akçası Geçid köyünden elde edilmektedir. Mahlut üretimi ise, sadece 70 kile ve 175 akça hasılıyla hububat ürünleri içinde dördüncü sırada yer almaktadır. Mahlut üretimi, nahiye içinde sadece Geçid, Ermeni ve Karacakaya köyünde yapılmaktadır. Ermenipazarı, hinta, şair ve mahluttan elde edilen toplam üretimin sadece % 1'ini, alef üretiminin ise sadece % 2'sini karşılamaktadır. Burçak ise 1 müdd 36 kileden elde edilen 90 akça hasılıyla kaydedilmiş olup, Ermeni ve Yalacık köylerinden başka hiçbir yerde görülmemektedir. Burçaktan elde edilen toplam üretimin de sadece % 3'ü bu nahiyede mukayyedir. Geçid köyünde ayrıca 50 akçalık erzen vergisine rastlanmıştır. Ermenipazarı nahiyesinde ayrıca 12 pare yerden oluşan bir mezrada çeltik ziraatinin de yapıldığı görülmektedir. Ancak bununla ilgili herhangi bir hasıl kaydına tesadüf edilmemektedir (bkz Ek 43).

Nahiye gelirleri içinde şahsa ve toprağa bağlı vergiler yaklaşık 1750 akça ve pastadaki % 13'lük dilim ile en önemli üçüncü vergi kalemi olarak dikkat çekmektedir. Çift resminden alınan vergilerde, Karacakaya, Ermeni, Yalacık ve Geçid köyleri (bkz Ek 41), niyabet vergileri adı altında ise Hacı Sefer Mescidi Mahallesi ve Geçid köyleri ön plana çıkmaktadır (bkz Ek 42).

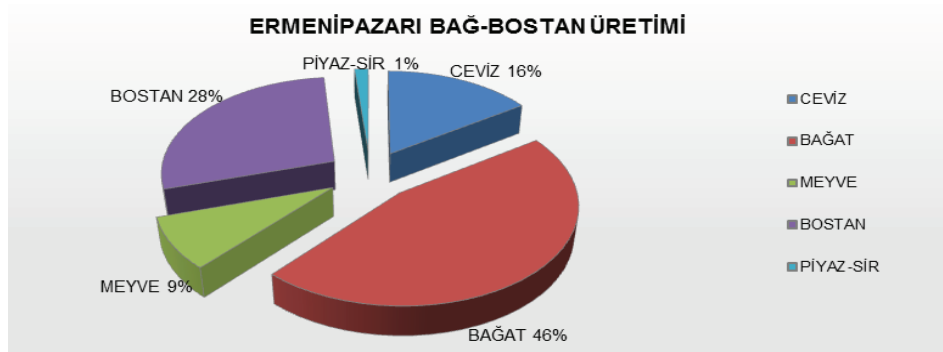
Nahiye içinde hayvancılık gelirleri, % 3 ile temsil edilmekte olup, hayvancılık ile ilgili sadece resm-i ganem vergisine tesadüf edilmektedir. Sadece Yarhisar nefsinde Süle nam-ı diğer Paşa Mahallesi'nde 900 akça olarak kaydedilmiş olan koyun vergisi nahiyenin bu gruptaki tek örneğini teşkil etmektedir. Bu vergiyi çayır vergisi takip etmektedir. Koyun vergisinde Karacakaya, çayır vergisinde ise Ermeni köyleri burada zikredilebilir. Ermenipazarı'nda hayvancılık gelirleri ağırlıklı olarak koyunlardan alınan Resm-i ganeme dayanıyordu. Çayır vergisi ve kovan vergisi ise daha önemsiz vergiler olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz Şekil 90).

Şekil 90: Ermenipazarı Hayvancılık Vergileri (1575)

Nahiye genelindeki bağ-bahçe, bostan türü vergilerden ise sadece 347 akça hasıl elde edildiği müşahade edilmektedir. Bu tür vergilerin yoğunluklu olarak yetiştirildiği birim olarak Geçid köyü zikredilebilir. Zikredilen bu az miktardaki hasılın % 46'sı bağ, % 28'i bostan, % 16'sı ceviz, % 9'u meyve ve sadece % 1'i sir ve piyaz üzerinden alındığı görülmektedir (bkz Şekil 91 ve Ek 44).

Şekil 91: Ermenipazarı Bağ-Bostan Üretimi (1575)

Baklagil üretiminin vergilendirilmesine bakıldığında 225 akça ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

Sonuç olarak, araştırmanın iktisadi hayat ile ilgili olan bu son kısmından elde edilen çıkarımların İslamoğlu-İnan ve Genç'in tesbitlerine aykırı düşmediği görülmektedir. XVI. yüzyılda tutulmuş olan tahrirlerde tüm vergiler değil sadece sürekli vergiler kaydedilmektedir. Devlet, sadece reayanın elinde artı olarak bulunan ürün üzerinden belli bir oranı vergi olarak alıyor, hane için gerekli olan miktarı aşmayan üretimi ise vergi dışında bırakıyordu. Niyabet vergilerinden elde edilen hasılın çoğaldığı dönemler, devletin adaleti temin edemediği güçsüz dönemlerine denk düşmektedir.

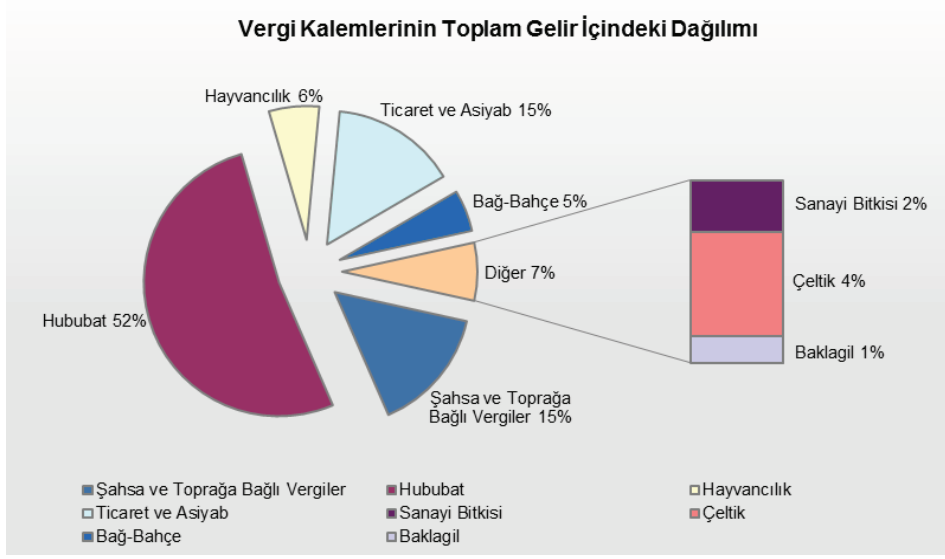
Osmanlı'da kırsal iktisadi gelişmenin siyasi tercihler tarafından belirlenmiş olduğu ve bu tercihlerin hammadde ve gıda maddelerinin üretimlerinde sürekliliklerin sağlanmasını öngörerek köy ve kentlerde kıtlıkların neden olabileceği toplumsal huzursuzlukların önlenmesini ve vergi gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturan ürün vergilerinin amaçlanan mercilere iletilmelerini hedeflediği görülmektedir. Osmanlı yönetimi toprağın kullanım hakkına sahip olan ve tarımsal üretimin önemli bir bölümünü gerçekleştiren köylü hanelerin bütünlüğünü ve onların bağımsız üretim alanlarını desteklemiş, üretim süreçlerine müdahale etmemiştir. Üretimde olduğu gibi iç ticaretin hacim ve niteliğinin belirlenmesinde de siyasi tercihler etkin olmuştur. Osmanlı'da iç ticaret hacminin asıl belirleyicisi aynı olarak alınan ürün vergilerinin yerel pazarlarda satılmasıdır. Osmanlı yönetiminin kurum ve kuralları bir ahlaki ekonomi anlayışı çerçevesinde tarımsal üretimin ve tarım ürünlerini dolaşımını biçimlemeye ve bunu yaparken de toplumsal huzurun sağlanmasına öncelik vermişlerdir. Bu anlayış iktisadi ve toplumsal durağanlığın sebebi olarak gösterilse de ancak komünizme yöneltilebilecek olan bu tarz yaklaşımların Osmanlı iktisat sistemine uyarlanması oldukça güçtür. Bu sebeple yönetimin topluma, iktisadi faaliyete olan müdahaleleri onun vergi alabilmek için uyguladığı zorbalık veya baskı politikalarının bir parçası olmaktan çıkıp, iktisadın ve toplumun belirli bir adalet anlayışı temelinde biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir (İslamoğlu-İnan, 2010:334).

Genç, Osmanlı iktisadi dünya görüşünün temel unsurları arasında sayılması gereken başlıca üç ana ilke tesbit etmiştir. Bunlardan birincisi iâşe (provizyonizm) ilkesi olup, buna göre Osmanlı devleti iktisadi faaliyete tüketici açısından bakmaktadır. Devlete

göre, iktisadi faaliyetin amacı insanların ihtiyacını karşılamaktır. Dış ticarete yabancılara tanınan kapitülasyonlar dahi bu anlayış üzere değerlendirilmelidir. Söz konusu ilkelerden ikincisini ise gelenekçilik teşkil etmektedir. Gelenekçilik (tradisyonalizm), sosyal ve iktisadi ilişkilerde yavaş yavaş oluşan denge ve eğilimleri mümkün olduğu ölçüde engelleme ve herhangi bir değişme çıktığı takdirde tekrar eski dengeye dönmek üzere, değişmeyi ortadan kaldırma iradesinin hakim olması şeklinde tanımlanabilir. Devletin üretim ve tüketim dengesini sağlama çabalarının altında yatan kaygı, kıtlık olasılığıdır. Bundan dolayı lüks tüketimin sınırlandırılması alınan önemli önlemlerden biridir. Üçüncü önemli ilke ise, hazineye ait gelirleri mümkün olduğunca yüksek düzeye çıkarma ve ulaştığı seviyenin altına inmesini engelleme hedefini karşılayan fiskalizmdir. Buna göre, Avrupa’da izlenen korumacı iktisad politikalarının tam tersi bir politika izleyen Osmanlı’nın yüzyıllar boyunca bu anlayışında direnmesi anlaşılması zor bir olaydır. Avrupalılar, ithalatı kısıp, ihracatı arttırmaya çalışırken Osmanlı’nın tam tersini yapması, biraz da coğrafi keşifler ile değişen ticari yollardan ekonominin zarar görmesini engellemeye yönelik bir önlem olarak algılanmalıdır (Genç, 2007:43-53; 68-86). Kısacası devlet, malın asgari kalitesinden ve belirlenen satış fiyatının üzerine çıkılma yasağından ödün vermemektedir.

İncelenen altı nahiyede tesbit edilen vergi kalemleri içinde hububattan elde edilen vergi miktarı, toplam miktarın % 52’sini teşkil etmektedir. Bu vergiyi toprağa ve şahsa bağlı vergiler ile ticaret ve asiyabdan elde edilen vergiler % 30 ile izlemektedir. Bağ-bostan ürünlerinden elde edilen vergiler ile Hayvancılık ile ilgili vergiler ise toplam üretimin % 11’ini karşılamaktadır. Niyabet vergileri, Sanayi bitkileri üzerinden alınan vergiler, cizye, baklagil ve ticaret vergilerinin toplamı ise, toplam verginin sadece % 7’sini teşkil etmektedir (bkz Şekil 92).

Şekil 92: Vergi Kalemlerinin Toplam Gelir İçindeki Dağılımı (1575)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Osmanlıların devletlerini kurarken dayandıkları dinamiklerin tamamına diğer Anadolu beylikleri de sahip iken, Osman Gazi ve ailesinin diğerlerinden daha iyi yaptıkları şeyin, bolluk ve bereketin paylaşım araçları olan vakıfları daha fazla ve fonksiyonel olarak kurmuş oldukları fikri üzerinde durulmuştur. Bu düşünceyi tahrir defterlerindeki vakıf kayıtlarının tetkikinden elde edilen sonuçlar ve Aşıkpaşazâde'nin eserinde padişahların hasletlerinin anlatıldığı pasajdaki ifadeler de desteklemektedir. Bölge içinde tesbit edilen vakıfların 101 tanesinin XIV. Yüzyıl içinde kurulmuş olduğu görülmektedir.

Gerek incelenen bölge içinde ve gerekse bölge haricinde kurulan vakıfların büyük bir bölümü, sürdürülen bir görev karşılığında (örneğin imamlık, hatiplik, zaviyedarlık vs) bir çeşit maaş olarak verilmiştir. Bu durumyla da devletin askeri gücünün oluşturan sipahilere verilen tımarlar ile arasında hiçbir fark olmayıp, devletin de bir vakıf (vakıf-devlet) gibi hareket ettiği söylenebilir. Burada tımar ile vakıf arasındaki tek farkın vakıfların mülk toprak üzerinden yapılırken tımarların miri arazi üzerinden verilmesidir. Öte yandan, selâtin vakıfları veya büyük devlet adamları tarafından yapılan vakıfların gelirlerinin büyük bölümünün irsad kabilinden olan köylerden alınan vergilerden oluştuğu görülmektedir. Yeni kurulacak şehirlerin veya mevcut şehirlerde teşekkül edecek olan semtlerin çekirdeğini teşkil eden imaret-sitesine dahil olan tesislerden bir çoğunun kuruluş ve işletme sermayesi, büyük oranda devlete ait araziden vakfedilen köyler ve arazi hasılatından temin edilmekte olup, bu kabil vakıfların tamamıyla hayır işlerine ve dini maksatlara, diğer bir deyişle amme hizmetlerine yönelmiş olduğu görülmektedir. Bu çeşit vakıfların Barkan ve Ayverdi tarafından “miri aidatı bir hayır cihetine tahsis edilmiş ve müstakil bir bütçe ile muhtar bir hukuki şahsiyet haline sokulmuş tesisler” olarak tanımlandığı bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında batılılaşmanın da etkisiyle vakıf müessesesi yukarıda değinilen eleştirilere maruz bırakılmış, devletin yıkılmasını müteakip vakıflara büyük akar temin eden öşür vergisinin kaldırılması sonucu hayrî eserler,

önemli akarlarından yoksun kalmışlardır¹. Esasen, tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan köylerden elde edilen ve çoğunluğu öşre dayanan vergilerin yerini almış olan diğer vergilerin, öşrün yerine bağlı buldukları vakfa aktarılmayıp, devletçe tasarruf edilme yoluna gidilmiş olması da düşündürücüdür. Osmanlı hukuk kurumları tarafından tescil edilip, sahih bir vakıf olduğuna yönelik şer'î bir hüküm mevcut iken, bu tarz vakıfların gayr-ı sahih olarak addedilmesinin, vakıf kültürünün tam olarak algılanamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Devlete ait masrafların karşılığı olan ve ancak devlet elinde olması lazım gelen bir takım gelir kaynaklarının ebedi olarak devlet elinden çıkarılması ile bu çeşit uygulamaların çoğalmasının, devletin mali ve siyasi iktidarını zayıflatacağı şeklindeki görüşler bulunmakla beraber, devlet varidatından bir kısmının umumi hizmet müesseselerine tahsis edilmesi, devlet tarafından sıkı bir teftişe tabi tutulmak şartıyla, zararlı addedilmemelidir.

Osmanlı sosyal-siyasetinde çok önemli roller üstlenen vakıfların sahih ve gayr-ı sahih gibi bir ayrıma tabi tutulması, geçmişteki mülk anlayışı ile bağdaşmaz. Osmanlı selâtin vakıflarının tamamına yakınının gayr-ı sahih olarak addedilmesi, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra Türkiye sınırları dışında kalan topraklar üzerindeki vakıflardan doğan milli çıkarların savunulmasına da mani olmaktadır. Türkiye sınırları içinde gayr-ı sahih vakıflara bağlı olan irsad kabilinden akarların geçmişteki uygulamalardan gördüğü zararların bir şekilde telafi edilerek, yurt dışında kaybolan haklarının da aranması, milli olduğu kadar manevi ve manevi olduğu kadar tarihi bir görev addedilmelidir.

Vakıfların mensuh hale getirilmesi ile ilgili konu, gerek dönemin gerekse çağdaş tarihçilerin dikkatini çeken önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak ortaya konulan iddiaların tersine, bu dönemde vakıfların ya ilgililerin temessük gösterememeleri yüzünden ya da kadimden tımar hissesi oldukları düşüncesiyle nesh edildiği gözlenmektedir. Nesh edilen vakıflara en çok Sultanönü Sancağı'na bağlı İnönü Nahiyesi'nde rastlanmaktadır. Bununla beraber istisnai bir durum olarak, Çandarlı ailesinin mallarının yanında vakıflarından bazı akarların da nesh edilebilmiştir. Yine, vakıfların nesh edildiği Fatih ve nisbeten Yavuz

¹ Konu hakkında Evkaf müdürlüğü görevi yapan Mustafa Nuri Paşa'nın eserine müracaat edilebilir. Mustafa Nuri Paşa, Netaicü'l-Vukuat, Sadeleştiren Neşet Çağatay, Ankara, 1992.

dönemlerinde, akarlarından elde edilen geliri çok yüksek olan önemli külliye/imaretlerin kurulmuş olduğu gerçeği de burada hatırlanmalıdır.

Vakıflar ile ilgili değinilmesi gereken diğer bir nokta, vakıf-köle ilişkisidir. Köle sahibi olmanın, zenginliğin en büyük belirtisi olarak görüldüğü bu devirlerde, kölelerin hizmet ettikleri kişilerin mirasında pay sahibi olmasının yollarının da bulunduğu görülmektedir. Hayatının en verimli yıllarını efendisinin hizmetinde harcayacak olan bir kölenin geleceğe ait hiçbir ümidi bulunmaması halinde, verimli bir emek sarfetmek imkânlarından mahrum edilmiş olacağı fikrinden hareketle İslam hukukunda kölelere yönelik bu şekilde bir hak tanımlaması yapıldığı söylenebilir. Hadim-devlet geleneğine uygun olarak Selçuklularda uygulanan “gulam” sistemi ile Osmanlılardaki “devşirme” sistemini de bu çerçevede değerlendirmek gereklidir². Vakfın kelime anlamına uygun olarak, köle kültürü ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Vakfı yapan kişi ekonomik gücünü sınırlandırarak hapsetmiş, kendi hür iradesiyle siyasi erkini muhafaza etmek için de olsa vakfettiği mal üzerindeki tasarruf gücünü sonlandırmıştır.

Vakıflar hususunda en çok tartışılan hususlar arasında “para vakıfları”³ konusu gelmektedir. Para vakıflarının incelenen bölgede genel bir ifadeyle, camilerin mum, çerağ, hasır veya tamir ve termimi ile camilerde görevli olan kişilerin maaşları ve vâkıfların ruhları için imam ve hatiblerden istenen “cüz tilâvetleri”ne yapıldığı gözlenmektedir.

Bölge içinde hanedan üyesi olan birkaç kadının bölge dışında kurdukları hayrî eserlere akar olarak vakfedilen arazi kayıtları dışında, eşraftan bazı kadınların da bölgede bulunan camilerin ihtiyaçları ve cami görevlilerine yönelik para vakıfları kurdukları görülmektedir. Vakıf kuran tüm kadınları, Aşıkpaşazâde'nin tanımlamasının “vakıf kuracak kadar zengin ve hayırsever olan bütün kadınları kapsadığı” düşüncesinden hareketle, onun dörtlü tasnifinde yer alan “Bacıyân-ı Rum” içinde değerlendirmek mümkündür.

² Devletin (hanedan) sağlam bir güce kavuşmasının ardından, içinden çıktığı asli unsurlara sırtını dönerek, kölelerine dayanması ile ilgili görüşleri için bkz. İbn Haldun, Mukaddime, I-II, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2009.

³ Para Vakıfları hakkında geniş bilgi için bkz. Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık”, Güncel Konular Üzerine Makaleler, Ankara, 1994, s. 61-83 ve Tahsin Özcan, Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği, Ankara, 2003; Barkan-Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, H. 953/M. 1546, İstanbul, 1970; Ahmet Akgündüz, Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1996.

Hiçbir unvan taşımayan veya taşıdığı ünvanlara bakılarak Aşıkpaşazâde'nin dörtlü tasnifine dahil edilemeyen muaf zümreler, söz konusu dört grup ile beraber “vakıf” müessesesinin “ism-i failini” teşkil etmektedirler. Aşıkpaşazâde'nin eserinde bahsedilen bu dört zümre dışında tahrir defterlerinde görülmekle beraber bu gruplamanın içerisinde bir yere konumlandırılmayan fakih, şeyh, danişmend, sofı ve hacı gibi ünvanlara sahip vâkıflar bulunduğu gibi herhangi bir ünvan taşımayan vâkıflara da rastlanmaktadır. Fakihler zümresi mensuplarının sayılarının bir hayli fazla oluşu, bu zümrenin Osmanlı kuruluş döneminde ne derece etkin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Fakihlerin sayısındaki artış ilerleyen dönemde daha büyük bir gelişme göstermiştir.

Büyük vakıfların kurucuları, büyük mülkleri tasarruf etme pozisyonunda olan “selâtin” ve “Gaziyân-ı Rum” temsilcileri olan büyük devlet görevlileridir. Baba, dede, abdal, derviş, deydi, seyyid gibi ünvanlara sahip “Abdalân-ı Rum” temsilcilerinin sayısı da azımsanmayacak ölçüde fazladır. Ahi ünvanını taşıyan “Ahiyân-ı Rum” ve “şeyh” ünvanını taşıyan vakıf mutasarrıfları, fakihlerden sonra en kalabalık zümreyi teşkil etmektedirler. Yukarıda zikredilen ünvanlara sahip vakıf mutasarrıfları da neredeyse fakihler kadar kalabalık bir listeye sahiptir. Herhangi bir ünvana sahip olmayanların sayısının da bir hayli fazla olduğu söylenebilir.

İncelenen bölgede irili-ufaklı 209 vakıf kaydına rastlanmış olup, bu kayıtların 98'i Gölpaazarı, 26'sı İnönü, 25'i Bilecik, 22'si Söğüt, 22'si Yarhisar ve 16'sı Ermenipazarı'nda kurulmuştur. İncelenen bölgede Gaziyân-ı Rum zümresine mensub olarak üçü Bilecik, ikisi İnönü, biri Söğüt, yedisi Gölpaazarı, dördü Yarhisar ve ikisi Ermenipazarı'nda olmak üzere toplam 19 vakıf kaydına tesadüf edilmiştir. Selatin vakıflarına örnek olarak ise Ertuğrul Gazi, Yıldırım Bayezid, Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad'a ait hayratı bölge dışında olan vakıflara rastlandığı gibi birkaç hanedan üyesinden kadın vakıf kurucusu da bulunmaktadır. Tesbit edilen vakıfların çok az bir kısmı incelenen bölge dışında kurulmuştur. Kurulan vakıfların sadece 18'inin hayratının bölge dışında bulunduğu görülmekle beraber, vakıf hasıllarının kıyaslanmasından çıkan sonuç bunun tam tersidir. Tesbit edilen 209 vakfın 115'i cami, mescid ve zaviyelere ait vakıflar olduğu görülmektedir. bundan başka 73 vakfın ise ne için vakfedildiği anlaşılmayan zürri vakıf statüsünde değerlendirildiği görülmektedir. Zürri vakıfların çok

büyük bir bölümü genelde küçük vakıf kayıtlarının bulunduğu Gölpazarı'nda tesbit edilmiştir. Vakıf kurucularının ünvanlarına bakıldığında şeyh ve fakih ünvanına sahip olanların çoğunluğu teşkil ettikleri görülmektedir. Bunun yanında bölge içinde 25'e yakın abdal zümresine mensub kişiler için kurulan vakıflara rastlanmıştır. Ahi zümresine mensub olan vâkıfların sayısı ise sadece 8 olarak tesbit edilmiştir. Gaziyân-ı Rum içinde değerlendirilen vâkıfların sayısı ise yaklaşık 20'dir. Bu zümreye padişahlar dahil edilmemiştir.

Vakıflar yoluyla Romalılar ve Osmanlılar gibi uzun süre hüküm sürmüş devletlerin en azından kuruluş aşamasında "ideal devlet" özelliklerini sergiledikleri düşünülmektedir. Vakıf eserler etrafında gelişen şehir olgusunu da bu bağlamda ele almak gereklidir. Genel olarak şehir tarihi üzerinde yapılan araştırmalar şehri, surlarla çevrili ve bu surlarda bulunan kapıların ucundaki yollar vasıtasıyla hinterlandı ile yakın bağlar kuran birer medeniyet eseri olarak tavsif etmiştir. Nefs (Merkez-Öz) olarak adlandırılan Osmanlı şehirleri de sivil halkın kendilerini güvende hissedebilmeleri ve siyasi erkin kontrolünde olmayan eşkıya zümresinin zulmünden, üretken toplumun muhafaza edilmesi için gerekli mimari eserler olarak surlarla kuşatılmış durumdadır. Yine de Truva'nın temsil ettiği surlar, vakıf eseri olmakla beraber artı ürünü dolaşımdan alıkoymanın bir temsili olarak algılanmıştır. İnsanlık tarihi ve uygarlık için çok önemli imar girişimleri olarak karşımızda duran ve bolluk-bereketin dolaşımı ve paylaşılmasının bir simgesi olan yollar ise surların tam zıttı bir kavram olarak insanları ve kültürleri kaynaştırmış, ekonomileri canlandırmıştır. Yollara gerekli önemi verme konusunda Romalıları takib eden Osmanlılar zamanında daha Orhan Bey döneminde görülen şehrin sur dışına doğru taşıp kurulması durumu, her ne kadar kendilerine duydukları güven olarak yorumlanabilirse de bunun, daha çok bolluk ve bereketin paylaşımına hazır olunduğu mesajının çevreye iletilmesine matuf olduğu düşüncesi, insanların dimağındaki devlet kavramına daha uygun düşmektedir. Surlara açılan birçok kapı ile birikimin, bolluk ve bereketin yollar aracılığı ile dağıtıldığı da devletin güçlü olduğu dönemlerde görülmektedir. Bu dağıtımın olmadığı zamanlarda devlet de güçsüzdür ve merkezi otoriteden yoksundur. Osmanlı devletinin payitahtı olan İstanbul'un; Anadolu ve Balkanlar'ın zenginliğini çeken bir merkez niteliğini kazanmasıyla, devletin gücündeki gerilemenin paralellik gösterdiği görülmektedir.

Osmanlı'da şehir kavramının karşılığı olarak kullanıldığı düşünülen nefis, etkileşim halinde bulunduğu kırsal kesimde yoğun üretim faaliyeti içinde bulunan kitleleri, ihtiyaçları bulunan malları elde etmek için ticari faaliyette bulunmak ve ürettikleri mallardan belli bir kısmını ihtiyacı olanlarla paylaşmak amacı ile kendisine çeken bir cazibe merkezi olarak karşımızda durmaktadır. Bu cazibe merkezinin çekirdeğini ise vakıf etrafında oluşan hayır eserleri oluşturmaktadır ki bunun başında cami gelir. Aslen, dünya üzerinde günümüze kadar kurulan tüm şehirlerde cami, kilise, sinagog, tapınak gibi dini yapılar, insanları bir araya getiren sosyal yapılar olarak bu işlevi yürütmüşlerdir. Osmanlı şehirlerinde cami etrafında gelişen imaret, hamam, zaviye, çeşme-su, çarşı-bedesten gibi hayri yapılar, şehir merkezinin bütünlüğünü oluşturan unsurlar olarak görülmektedir. Kırsal alan ise genellikle sadece cami etrafında kurulmuş birer iskân ve üretim merkezleri olarak vasıflandırılabilir.

İncelenen bölgedeki nüfusun gelişimi hakkında bir şeyler söyleyebilmek için bölgenin tetkikinden elde edilen verilerin, Faroqhi'nin Anadolu şehirleri ve kırsal yaşamı ile alakalı XVI. yüzyıla ait değerlendirmesi ile kıyaslanmasından ortaya çıkan sonuç; Bilecik, Gölpazarı, Söğüt ve İnönü'nün orta büyüklükte şehirler olup, Yarhisar ve Ermenipazarı'nın ise küçük birer şehir olduklarıdır.

Nefis ve köy nüfusunun dağılımına bakıldığında yüzyılın her iki yarısında da köy nüfusunun % 80'in üzerindeki oranı ile Osmanlı toplumunun kırsal yapısını ortaya çıkardığı görülmektedir. Tarıma dayalı ekonominin lokomotifini olan köylülerin üzerinde yaşadığı toprak parçaları olan köylerin, günümüze kadar izlediği seyir ise düşündürücüdür. 500 ila 600 yıllık tarihlere sahip olan köylerimizin, kapitalizmin gerekliliği olan metropollerin oluşturulması amacıyla⁴, sistemsiz bir şekilde boşaltılarak şehirlere kayması, Türkiye'de planlı şehirleşmenin önüne geçtiği gibi kırsal ekonominin çökmesine ve terk edilen toprakların yer üstü ve altındaki zenginliklerin de değerlendirilememesine sebep olmuştur. Günümüzde hala yaşıyor olsalar da köylerimizin birkaç yüzyıldır nüfusunun hiç artmamış olduğu gerçeği, terk edilmeye yüz tutmuş bu bölgeleri şenlendirmek için devletin ve toplumun önünde halledilmesi gereken en önemli sorun olarak karşımızda durmaktadır.

⁴ Bu, bir devlet politikası olarak öngörülmüştü.

Tesbit edilen 10000'in üzerindeki neferin nahiyelere göre dağılımı incelenecek olursa, Bilecik'in toplam nüfusun % 31'i, Gölpaazarı'nın % 23'ü, İnönü'nün ise % 19'u ile meskûn en kalabalık nahiyeler olduğu, Söğüt ve Yarhisar (%11'er) ile Ermenipazarı Nahiyeleri'nin (%5) ise daha az meskûn nahiyeler olarak şekillendikleri görülür.

Araştırmanın iktisadi hayat ile ilgili olan son kısmından elde edilen genel görüş, Osmanlı'da baskıcı, otoriter bir devletin köylü üreticinin ürettiği tüm artı ürüne el koymadığıdır. Köylüler kendi üretmedikleri malları temin etmek ve nakdi vergileri ödemek için artı ürünün bir kısmını yerel pazarlarda satmak zorundaydılar. Üretilen malların toplandıkları mahallere en yakın pazarlarda satılması zorunluluğu, ürünlerin daha yüksek kârlar vaad eden pazarlara yönlendirilmelerini ve bunun yol açacağı yerel kıtlıklar ile toplumsal huzursuzlukları önlemeyi amaçlamaktadır. Bu dönemde köyler, kasaba ve şehirleri içeren bölgesel ekonomilerin içerdikleri iş bölümünün bir parçası durumundadırlar. Kırsal toplumun yönetimle olan ilişkileri, Osmanlı yönetiminin gerek kırsal bölgedeki üreticiler ve gerekse çeşitli yerel yönetim kadrolarıyla onların çıkarlarını göz önünde tutan çeşitli müzakere ve uzlaşma süreçleri tarafından tanımlanıyordu.

XVI. yüzyılda tutulmuş olan tahrirlerde tüm vergiler değil sadece sürekli vergiler kaydedilmektedir. Devlet, sadece reyanın elinde artı olarak bulunan ürün üzerinden belli bir oranı vergi olarak alıyor, hane için gerekli olan miktarı aşmayan üretimi ise vergi dışında bırakıyordu. Niyabet vergilerinden elde edilen hasılın çoğaldığı dönemler, devletin adaleti temin edemediği güçsüz dönemlerine denk düşmektedir.

İslamoğlu-İnan'ın da belirttiği gibi, Osmanlı'da kırsal iktisadi gelişmenin siyasi tercihler tarafından belirlenmiş olduğu ve bu tercihlerin hammadde ve gıda maddelerinin üretimlerinde sürekliliklerin sağlanmasını öngörerek köy ve kentlerde kıtlıkların neden olabileceği toplumsal huzursuzlukların önlenmesini ve vergi gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturan ürün vergilerinin amaçlanan mercilere iletilmelerini hedeflediği görülmektedir. Osmanlı yönetimi toprağın kullanım hakkına sahip olan ve tarımsal üretimin önemli bir bölümünü gerçekleştiren köylü hanelerin bütünlüğünü ve onların bağımsız üretim alanlarını desteklemiş, üretim süreçlerine müdahale etmemiştir. Üretimde olduğu gibi iç ticaretin hacim ve niteliğinin belirlenmesinde de siyasi tercihler etkin olmuştur. Osmanlı yönetiminin kurum ve

kuralları bir ahlaki ekonomi anlayışı çerçevesinde tarımsal üretimin ve tarım ürünlerinin dolaşımını biçimlemeye ve bunu yaparken de toplumsal huzurun sağlanmasına öncelik vermişlerdir. Bu anlayış iktisadi ve toplumsal durağanlığın sebebi olarak gösterilse de ancak komünizme yöneltilebilecek olan bu tarz yaklaşımların Osmanlı iktisat sistemine uyarlanması oldukça güçtür. Bu sebeple yönetimin topluma, iktisadi faaliyete olan müdahaleleri onun vergi alabilmek için uyguladığı zorbalık veya baskı politikalarının bir parçası olmaktan çıkıp, iktisadın ve toplumun belirli bir adalet anlayışı temelinde biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nin reayadan aldığı vergi kalemleri içinde hububattan alınan vergiler çok önemli bir yere sahip olup, onun bu öneme sahip olmasının sebebi ilgili bölümde aktarılmıştı. Hububattan elde edilen vergi miktarı, bölgeden elde edilen toplam miktarın % 52'sini teşkil etmektedir. Bu vergiyi toprağa ve şahsa bağlı vergiler ile ticaret ve asiyabdan elde edilen vergiler % 30 ile izlemektedir. Bağ-bostan ürünlerinden elde edilen vergiler ile Hayvancılık ile ilgili vergiler ise toplam üretimin % 11'ini karşılamaktadır. Niyabet vergileri, Sanayi bitkileri üzerinden alınan vergiler, cizye, baklagil ve ticaret vergilerinin toplamı ise, toplam verginin sadece % 7'sini teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

- AGACANOV, S.G. (2004), *Oğuzlar*, Terc. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul.
- AHMEDÎ (1949), *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*, Haz. H. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri içinde I, İstanbul.
- AKAY, Ali (1999), *Armağan*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- AKDAĞ, Mustafa (1974), *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, I, İstanbul.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1991-1992), Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 3. Kitap, Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri, İstanbul; 5. Kitap, Kanuni Devri Kanunnameleri, II. Kısım, Eyalet Kanunnameleri (I), İstanbul.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1996), İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, OSAV, İstanbul.
- AKOZAN, Feridun (1969), "Türk Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S: VIII, Ankara, s. 303-308.
- AKPINAR, Turgut (1994), *Türk Tarihinde İslamiyet*, İstanbul.
- AKYURT, Yusuf (1947), *Türk Asar-ı Atıkası Binalarına Ait Tarihi Mecmua*, Amasya.
- ANNA KOMMENA, Alexiad (1996), *Malazgirt'in Sonrası*, ter.: Bilge Umar, İstanbul.
- ANONİM OSMANLI KRONİĞİ 1299-1512 (2000), Haz. Necdet Öztürk, İstanbul.
- ARIKAN, Zeki (1988), *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir.
- ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul.
- ÂŞIK PAŞA, *Garib-nâme*, I-II (2000), Haz. Kemal Yavuz, İstanbul.
- AŞIKPAŞAZÂDE (2007), *Tevârih-i Âli Osman*", Haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, Ankara.
- AYN-I ALİ EFENDİ (1979), *Kavanin-i âli Osman der Hülasa-i Mezamin-i Defter-i Divan*, Haz. : M. Tayyib Gökbilgin, İstanbul.

- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1966), *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, I, Baha Matbaası, İstanbul.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1989), *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri*, İstanbul.
- BALIVET, Michel (2005), *Ortaçağ'da Türkler*, Terc. Ela Güntekin, İstanbul.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1942), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”, *VD*, II, s. 279-386.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1980), *Türkiye’de Toprak Meselesi*, İstanbul.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1955), “H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği”, *İFM*, XV/1-4, İstanbul, s. 251-329.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1941), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C: II, S. 1-2, İstanbul, s.20-29, 214-247.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1945), XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, *Kanunlar I*, İstanbul.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1952), “Tahrir Defterlerinin İstatistik Verileri Hakkında Bir Araştırma”, *IV. Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948), Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara, s. 290-294.
- BARKAN, Ö. Lütfi-AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1970), *İstanbul Vakıfları tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul.
- BARKAN, Ö. Lütfi-MERİÇLİ, Enver (1988), *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara.
- BAŞAR, Fahameddin (1995), “Evrenosoğulları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11, İstanbul 1995, s. 539-541.
- BAYKARA, Tuncer (1988), *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası’na Giriş, I*, Ankara.
- BAYKARA, Tuncer (2000), *Türkiye’nin Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ankara.

- BAYRAM, Mikâil (1979), “Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evran İle İlgisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, XVIII/2 (Mart-Nisan 1979).
- BAYRAM, Mikâil (1991), *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya.
- BAYRAM, Mikâil (1994), *Fatma Bacı ce Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Konya.
- BAYATÎ, Mahmud Oğlu Hasan (1949), *Câm-ı Cem-Âyin*, Haz. F. Kırzioğlu, İstanbul.
- BELDICEANU, Irene (2004), “Başlangıçlar: Osman ve Orhan”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, Haz. Robert Mantran, Terc. Server Tanilli, İstanbul, s. 17-41.
- BELDİCEANU, Nicoara (1985), *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*, Çev. M.A. Kılıçbay, Ankara
- BERKİ, Ali Himmet (1956), “İslam’da Vakıf”, *Vakıflar Dergisi*, S. IV, Ankara, s. 19-37.
- BERKİ, Ali Himmet (1962), “Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı”, *Vakıflar Dergisi*, S: V, Ankara, s. 127vd.
- BEZER, Gülay Öğün (2002), “Türkiye Selçuklularının Güneydoğu Siyaseti ve I. Haçlı Seferinin Bunun Üzerindeki Etkileri”, *TAD*, Prof. Dr. Coşkun Alptekin’e Armağan, sayı: 12 (Eylül 2002).
- BİLGİN, T. (1990), “Orta Sakarya Vadisinin jeomorfolojis”, *Coğrafya Araştırmaları*, C.I, S.2, Ankara.
- BOA.CE., 1191:19298.
- BOA., 5 Za. 1304 DH.MKT., Dosya:1434, Gömlek: 91.
- BOA., 5 Za. 1304 DH.MKT., Dosya:1434, Gömlek: 91.
- BOA. MAD. 16016.
- BOA. MAD. 27.
- BOA. TTD. 113.

BOA. TTD. 23.

BOA. TTD. 453.

BOA. TTD. 531.

BOA. TTD. 117/1.

BRAUDEL, F. (1989), *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I, Çev. H.Ali Kılıçbay, İstanbul.

BULDUK, Üçler (1993), *XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib Sancağı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

CAHEN, Claude (2000), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Terc. Erol Üyepazarcı, İstanbul.

CANSEVER, Turgut (1993), “Osmanlı’da Şehircilik”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 154-172.

CARETTO, Giacomo E., (1992), *Akdeniz’de Türkler*, Çev. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray, Ankara.

CELALZÂDE MUSTAFA (1997), *Selim-Name*, Haz. A. Uğur/M. Çuhadar, İstanbul.

CEZAR, Mustafa (1985), *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı Ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul.

CİN, Halil (1980), *Türk Hukukunda Mer’a Yaylak ve Kışlaklar*, Ankara.

CLAESEN, Henri J. M.-SKALNİK, Peter (1993), *Erken Devlet*, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara.

CÜVEYNİ, Alaaddin Ata Melik (1988), *Tarih-i Cihan Güşâ*, C.I, Çev. M. Öztürk, Ankara.

ÇAĞATAY, Neşet (1947), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCFD*, V/5, Ankara, s. 487-511.

ÇAĞATAY, Neşet (1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara.

- ÇAĞATAY, Neşet (1994), *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Ankara.
- ÇAMUROĞLU, Reha (1999); *Tarih, Heterodoksi ve Babaîler*, 2. Baskı, İstanbul.
- ÇAY, Abdulhaluk (1999), “Karakeçililerin Yörüklüğü, Konar-Göçerliği, İsimleri, Aşiret ve Boy Adları, Yaşadıkları Merkezlerle İlişkin Tarihi Bilgiler”, *Karakeçili IV. Uluslar arası Kültür Şenliği*, Ankara.
- ÇETİN, Osman (1996), “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahiler”, *Osman Gazi ve Dönemi*, Bursa, s. 105-115.
- ÇETİN, Osman (1990), *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılması*, İstanbul.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1971), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul.
- DARKOT, Besim (1967), “Söğüt”, *İslam Ansiklopedisi, C: XXI*, İstanbul.
- DARKOT, Besim (1986), “Bilecik”, *İslam Ansiklopedisi, C. II*, İstanbul.
- DE BUSBECG, Ogier Ghiselin (1947), *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, (Çev. A. Kurtutluoğlu), İstanbul.
- DE TOURNEFORT, Joseph (2005), *Tornefort Seyahatnamesi*, II. Kitap, Çev. T. Tunçdoğan, İstanbul.
- DEMİR, Alpaslan (2006), “Tahrir Defterlerine Göre Akşehir Zaviyeleri”, *Tarih Yazıları: Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan*, Haz. M. Akif Erdoğan, İstanbul, s. 127-157.
- DEMİR, Mustafa (1998), “Türkiye Selçuklu Şehirlerinde İmâret Kurumları ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S: XXVII, Ankara.
- DEMİRKENT, Işın (2004), *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul.
- DERNSCHWAM, Hans (1987), *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev. Y. Önen), Ankara.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (2000), *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, İstanbul.
- DOĞRU, Halime (1991), *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara.

- DOĞRU, Halime (1992), *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul.
- DOĞRU, Halime (1997), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara.
- DUNN, Ros E. (2004), *İbn Battuta'nın Dünyası*, Terc. Yeşim Sezdirmez, İstanbul.
- DUVERGER, M. (1990), *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş*, Terc. Ünsal Oskay, İstanbul.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (1972), *Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi Fetvâları Işığında XVI. Asır Türk Hayatı*, İstanbul.
- EKİNCİ, Mustafa (2002), *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*, İstanbul.
- EKİNCİ, Yusuf (1993); *Ahilik*, Ankara.
- ELİBÜYÜK, Mesud (1990), "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli bir Kaynak, Mufasal defterler", *Coğrafya Araştırmaları, I-II*, Ankara, s. 11-42.
- ELVAN ÇELEBİ (1995), *Menakıbü'l-Kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiyye*, Haz. A. Y. Ocak-İsmail E. Erünsal, Ankara.
- EMECEN, Feridun M., (1989), *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara.
- EMECEN, Feridun M., (1994), "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, s. 5-64.
- EMECEN, Feridun M., (2010), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul.
- ENVERİ (2003), *Düsturnâme (Düsturnâme-i Enverî: Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1465)*, Haz. Necdet Öztürk, Kitabevi, İstanbul.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif (1990), "Ertuğrul Gazi'nin Bilecik'teki Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, c. XXI, İstanbul, s. 81-110.
- EREN, Güler (2000), "Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi: yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler", *Osmanlı*, I, s. 137-145.

- ERGENÇ, Özer (1980), “*Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri*”, Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Ankara, s. 103-109.
- ERGENÇ, Özer (1981), “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerindeki Bazı Düşünceler”, VIII. T.T. Kongresi, Ankara, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, II.Cilt, Ankara.s. 1265-1274.
- ERGENÇ, Özer (1984), “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle” nin İşlev Nitelikleri Üzerine”, Osmanlı Araştırmaları, IV, s. 69-78.
- ERGENÇ, Özer (1995), *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı-XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara.
- ERGENÇ, Özer (2006), *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara.
- ERGİN, Osman Nuri (1936), *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul.
- ERGİN, Osman Nuri (1944), *Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler*, İstanbul.
- ERGİN, Osman Nuri (1995), *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, I, İstanbul.
- ESTEREBADÎ, Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî (1990), *Bezm ü Rezm*, Çev. Mürsel ÖZTÜRK, Ankara.
- EVLİYA ÇELEBİ (1988), *Seyahatnâme*, I, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul.
- FAROQHÎ, Suraiya (1976), “Anadolu’nun İskânı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu”, *Türkiye’de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşım ve Yöntemler*, Ankara, s. 289-302.
- FAROQHÎ, Suraiya (1979), “Taxation and Urban Activities in Sixteenth Century Anatolia”, *International Journal of Turkey Studies*, I, Ankara, s. 39-53.
- FAROQHÎ, Suraiya (1984), *The Towns Townmen of Otoman Anatolia Trade, Crafts and Food Production in An Urban Setting*, Cambridge.
- FAROQHÎ, Suraiya (1993), *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, Çev. N. Kalaycıoğlu, İstanbul.

- FAROQHİ, Suraiya (2006), *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Çev. Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı, Mayıs.
- FAROQHİ, Suraiya, Elder, Leila T. (1980), “The Development of The Anatolian Urban Network During The Sixteenth Century”, *Journal Of The Economic And Social History Of The Orient*, XXIII, III, s. 267-303.
- FEKETE, L (1947)., “Türk Vergi Tahrirleri”, Çev. Saadeddin Karatay, *Belleten*, XI, Ankara, s. 299-328.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (1996), *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik*, 4. Baskı, İstanbul.
- FİLİPOVIÇ, Nedim (1953-54), “Bosna-Hersek’de Tımar Sisteminin İnkişafında Bazı Hususiyetler”, *İktisad Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4.
- GALLOTTA, Aldo (1997), “Oğuz Efsanesi ve Osmanlı Devleti’nin Kökenleri: Bir İnceleme”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed.: Elizabeth Zachariadou, İstanbul.
- GENÇ, Mehmet (2005), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul.
- GİBBONS, Herbert Adams (1998), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Çev. R. Hulusi, Ankara.
- GİESE, Friedrich (2000), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Ankara, s. 149-175.
- GOODWİN, Godfrey (1997), *A History Of Otoman Architecture*, Londra.
- GORDLEVSKİ, V. (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, Terc. Azer Yaran, Ankara.
- GÖDE, Kemal (2004), *Eretnalılar (1327-1381)*, Ankara.
- GÖKAY, Fahreddin Kerim (1942), “Ruh Hekimliği Sahasında Türklerin ve Vakıf Müessesesinin Hizmetleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, Ankara, s. 263-265.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (2007), *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul.
- GÖKÇE, Turan (2000), *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzikiyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1979), “Hane Deyimi Hakkında”, *Tarih Dergisi*, S: 32, s. 331-348.

- GÖYÜNÇ, Nejat (1991), *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara.
- GÜÇER, Lütfi (1964), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman (2001), *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara.
- GÜNEŞ, Ahmet (1993), *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- HAYRULLAH EFENDİ (1971), *Osmanlı Devleti Tarihi*, Haz. Z. Danişman, İstanbul.
- HIZLI, Mefail (2001), "Bursa'da Selâtin İmaretleri", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. X, S. I, Bursa, s. 33-62.
- HİNZ, Walter (1990), "İslam'da Ölçü Sistemleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5, Çev. Acar Sevim, İstanbul, s. 1-83.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ (1992), *Tâcü't-Tevârih*, I, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara.
- HUDA, Kamer-ül (2004), *Şihabeddin Ömer Sühreverdî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, Terc. Tahir Uluç, İstanbul 2004.
- HYDE, Lewis (2008), *Armağan*, Metis Yayınları, Ankara.
- İBN BATTÛTA (2004), *Rihle (İbn Battûta Seyahatnâmesi)*, I, Çeviri, İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut, İstanbul.
- İBN BÎBÎ (1996), *El-Evâmirü'l-Alâ'ıye fi'l-Umuri'l-Alâ'ıye (Selçuk-nâme)*, I-II, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara.
- İBN HALDUN (2009), *Mukaddime I-II*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul.
- İBN KEMAL (1991), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I-II. Defter, Haz. Şerafettin Turan, Ankara.
- İBNÜ'L-ESİR (1987), *İslam Tarihi: El-Kamil Fi't Tarih Tercümesi*, C. IX, Çev. A. Ağırakça/A. Özaydın, İstanbul.

- İMBER, Colin (2000), “İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları”, Çev. Mehmet Öz-Oktay Özel, *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara.
- İMBER, Colin (1997), “Osman Gazi Efsanesi”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: Elizabeth Zachariadou, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (1959), “Osmanlılarda Raiyet Rûsumu”, *Belleten*, XXIII, Ankara, s. 575-610.
- İNALCIK, Halil (1983), “İntroduction to Otoman Metrology”, *Turcica*, XX, s. 311-334.
- İNALCIK, Halil (1987), *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, Ankara.
- İNALCIK, Halil (1992), “Osmanlı İmparatorluğu'nda İslâm”, *Dergah*, 3, s. 1-33.
- İNALCIK, Halil (1996), *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (1993), “Çiftlik”, *DİA*, C: VIII, İstanbul, s. 313-314.
- İNALCIK, Halil (1997), “Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi”, *Osmanlı Beyliği (1300-1400)*, ed.: Elizabeth A. Zachariadou, terc: Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, İstanbul, s. 78-105.
- İNALCIK, Halil (2000), “Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalıdır?”, *Söğüt'ten İstanbul'a*, Haz. Mehmet Öz-Oktay Özel, Ankara, s. 119-145.
- İNALCIK, Halil (2000), “Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi”, *Söğüt'ten İstanbul'a*, Haz. Mehmet Öz-Oktay Özel, Ankara, s. 225-240.
- İNALCIK, Halil (2002), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, I, Terc. Halil Berktaş, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (2003), *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Terc. Ruşen Sezer, 3. Baskı, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (2009), *Devlet-i Âliyye, I*, İstanbul.

- İNALCIK, Halil (2004), “İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi”, *Tarih Boyunca İznik*, ed.: Işıl Akbaygil-Halil İncalcık-Oktay Aslanapa, İstanbul, s. 59-85.
- İNALCIK, Halil (2004), “Ottoman Methods of Conquest I”, *The Otoman Empire: Conquest, Organization and Economy Collected Studies*, London, s. 104-129.
- İNALCIK, Halil (2005), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Problemi”, *Doğu Batı*, İstanbul; Karş. “Osmanlı Devletinin Kuruluşu Problemi”, *Doğu-Batı*, C.II, Sayı.7, Temmuz 1999, s.13 vd.
- İNALCIK, Halil (2010), *Osmanlılar, Fütihat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul.
- İNALCIK, Halil-ANHEGGER R. (1956), *Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örfi Osmani*, Ankara.
- İNAN, Abdulkadir (1988), “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara.
- İSLAMOĞLU-İNAN, Huricihan (1991), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü*, İstanbul.
- İZBIRAK, Reşad (1980), “Söğüt”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIX, İstanbul.
- JORGA, Nicolae (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Çev. N. Epçeli, İstanbul.
- KAFADAR, Cemal (2010), *İki Cihan Aresinde*, Çev. Ceren Çıkın, Haz. Mehmet Öz, Ankara; Karş: “İki Cihan Âresinde”, *Cogito (Osmanlılar Özel Sayısı)*, sayı: 19 (Güz 1999), s. 41-61.
- KANKAL, Ahmet (1993), *XVI. Yüzyılda Çankırı Sancvağı*, Ankara.
- KANKAL, Ahmet (2004), *Türkmen’in Kâidesi Kastamonu (XV.-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Ankara.
- KAPLANOĞLU, Raif-İNALCIK, Halil (2000), *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Bursa.
- KARA, Mustafa (1990), *Tekkeler ve Zaviyeler*, 3. Baskı, İstanbul.

- KARACA, Behset (2002), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta.
- KARAMAN, Hayreddin (1995), “Fakih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12, İstanbul, s. 126127.
- KARAY, Refik Halit (1992), *Bir İçim Su*, İstanbul.
- KAYAPINAR, Levent (2005), “Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XV. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları”, *AİBÜSBED*, sayı: 10, Bolu, s. 183-196.
- KAZICI, Ziya (1982), “Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, V/3, İstanbul, s. 29-36.
- KHONİATES, Niketas (1995), *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, Çev. Fikret İşıltan, Ankara.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (2000), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Ankara.
- KKA. TTD. 145.
- KKA. TTD. 541.
- KKA. TTD. 585.
- KKA. TTD. 75.
- KKA. TTD. 80.
- KKA. TTD. 579.
- KKA. TTD. 568.
- KKA. TTD. 548.
- KKA. TTD. 549.
- KKA. TTD. 572.
- KKA. TTD. 559.
- KKA. TTD. 561.
- KKA. TTD. 577.

KKA. TTD. 553.

KKA.V.C. 156.

KOERTE, A. (1899), “Ein Altprygischer Tumulus Bei Bos-öjök Lamunia, *Athenische Mittheilunge*, C.XXIV, (24).

KONUKÇU, Enver (2006), “Bitynia'nın Kuzeyinde Osmanlı Beyliğinin Yayılışı ve Konuralp”, *Tarih Yazıları: Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan*, Haz. M. Akif Erdoğan, İstanbul, s. 366-382.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1942), “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü”, *Vakıflar Dergisi*, S: II, Ankara, s. 1-35.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1938), “Orta-Zaman Türk Hukukî Müesseseleri”, *Belleten*, C.II, Sayı: 5-6, Ankara, s.53-54.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad- Babinger F. (1996), *Anadolu'da İslâmiyet*, Çev. Ragıp Hulusi, Haz.Mehmet Kanar, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2005), *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2006), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 4. Baskı, Ankara.

KRAMERS, J. H. (1998), “Mahalle”, *İslam Ansiklopedisi*, C: VII, s. 144.

KRİTOVOULOS, İstanbul'un Fethi, Haz. Muzaffer Gökman, İstanbul, 1967.

KUBAN, Doğan (1968), “Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, S: VII, Ankara, s. 55-73.

KUNTER, Halim Baki (1938), “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S: I, Ankara, s. 103-129.

KUNTER, Halim Baki (1956), “Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. III, Ankara, s. 1-11.

- KURULAY, Yılmaz (2004), *Geçmişten Günümüze Bozüyük*, Bursa.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (1994), *Vezir-i Âzam Piri Mehmed Paşa*, Konya.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (1995), *Cemâli Ailesi*, İstanbul.
- LINDNER, Rudi Paul (2000), *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Terc. Müfit Günay, Ankara.
- MAKDİSİ, George (2004), *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim*, Terc. A. H. Çavuşoğlu-H. T. Başoğlu, İstanbul.
- MANTRAN, Robert (1990), *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul I-II*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara.
- MARDİN, Şerif (1996), *Yeni Osmanlı Süsüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İstanbul.
- MEHMED NEŞRİ (1987), *Kitab-ı Cihannüma*, Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen, Ankara.
- MEHMED SÜREYYA (1971), *Sicill-i Osmani*, C. IV, İstanbul.
- MEHMED ZİYA (1328), *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene (1994), "Anadolu Sufiliğinin Orta Asya Kökenleri", *Uyur idik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene (1998), *Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene (2000), "İlk Osmanlıların Toplumsal Kökeni", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed. E.A. Zachariadou, İstanbul.
- MİROĞLU, İsmet (1990), *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara.
- MUALLİM CEVDET (1932), *Zeyl alâ Fasl (el-Ahiyyeti'l-Fityân) et-Turkiyye fî Kitâbi'r-Rihleti'l-İbn Battuta*, İstanbul.
- MUSTAFA ÂLÎ (2006), *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr*, Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül-İbrahim Hakkı Çuhadar, 2. Baskı, Kayseri.

- MUSTAFA NURİ PAŞA (1992), *Netaicü'l-Vukuat I-II Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, Ankara.
- NİŞANCI MEHMED PAŞA (1949), *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Çev. İ. H. Konyalı.
- NİZAMÜLMÜLK (1999), *Siyâsetnâme*, Haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1978), "Zaviye", *Vakıflar Dergisi*, XII, s. 247-271.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1991), Elvan Çelebi, Zaviyesi ve Vefailik Tarikatı, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyumu Tebliğleri*, Çorum.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996), *Babâiler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, 2. Baskı, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1999), "Osmanlı Beyliğinin Kuruluşunda Dervişlerin Rolü", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Efsaneler ve Gerçekler, Tartışma/Panel Bildirileri*, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1997), "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalân-ı Rûm Sorunu", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, s. 159vd.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1999), *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, 2. Baskı, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002), *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002), *Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü: Sarı Saltuk*, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar-ULUDAĞ, Süleyman (1996), "Fütüvvet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, İstanbul, s. 261.
- OPPENHEİMER, Franz (1984), *Devlet*, Çev. A. Şenel-Y. Sabuncu, Ankara.
- ORHONLU, Cengiz (1990), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, 2. Baskı, İstanbul.

- ORHONLU, Cengiz (1994), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, İzmir.
- ORTAYLI, İlber (1994), “*Kent Tarihinde Kaynak Sorunları*”, Kent Tarihçiliği, Sempozyum / Atölye, Tarih Vakfı, Toplu Konut İdaresi, s.111-115.
- ORUÇ B. ADİL (1972), *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. H. Nihal Atsız, İstanbul.
- ÖZ, Mehmet-ÖZEL, Oktay (2000), *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1995), “Türklerde Gazâ Geleneği”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul, s. 362-368.
- ÖZCAN, Tahsin (2003), *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara.
- ÖZDEĞER, Hüseyin (1988), *Onaltıncı Asırda Ayıntab Livası*, I, İstanbul.
- ÖZEL, Oktay (1986), “XV. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Hariç Raiyyet”, *TDA*, S.43, Ankara, s. 159-171.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1952), *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Yücel (2000), *Osmanlı Hakimiyeti'nde Kefe (1475-1600)*, Ankara.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, İstanbul.
- PARMAN, Ebru (2002), *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya ve Bölge Müzelerinde Bizans Taş Eserleri*, Eskişehir.
- RAMSAY, W. M. (1960), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul.
- RAZAVÎ (1992), *Fütüvvetname-i Kebir*, Haz. Raşan Gürel (Doktora Tezi), İstanbul.
- RUHÎ (1989-1992), *Ruhî Tarihi*, Haz. Halil Erdoğan Cengiz-Yaşar Yücel, Belgeler, XIV/18 s. 359-472.
- RUNCIMAN, Steven (1989); *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Terc. Fikret Işıltan, 2. Baskı, Ankara.

- SARIKAYA, Saffet (1999), “Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Dinî yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış”, *Osmanlı*, IV, ed.: Güler Eren-Kemal Çiçek, Ankara.
- SEVİN, Veli (2007), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara.
- SEZAL, İhsan (1992), *Şehirleşme*, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1980), *Oğuzlar-Türkmenler: Tarihleri, Boy Teşkilatı ve Destanları*, İstanbul.
- ŞAHİN, Haşim (2007), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet (2002), “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Hizmeti Geçen Alpler ve Gaziler”, *Türkler*, Ed. H.C. Güzel-G.Eren vd., Ankara, s. 99-106.
- ŞİRVANİ, Harun Han (1965), *İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare*, Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul.
- ŞÜKRULLAH (1947), *Behcetü't-Tevârih*, Haz. H. Nihal Atsız, İstanbul.
- TAESCHNER, Franz (1932), “Die Inschriften Der Moschee Qasim Pascha's In Bozüyük”, *Der İslam*, (20), Berlin und Leipzig, 1932, s. 185-190.
- TAESCHNER, Franz (1954), “İslam Ortaçağında Futuvva”, *İÜİFM*, XV/1-4, (1953-1954), s. 205-206.
- TAESCHNER, Franz (2010), *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Yücel Öztürk, İstanbul.
- TANOĞLU, Ali (1954), *İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler, Metodlar*, *TM/XI*, İstanbul, s. 1-32.
- TAŞ, Kenan Ziya (1993), *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

- TAŞKÖPRÜLÜZÂDE (2007), *Osmanlı Bilginleri, eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fîulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Ter.: Muharrem Tan, İstanbul.
- TEMİR, Ahmet (1959), *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara.
- TODOROV, Nikolai (1983), *The Balkan City 1400-1900*, Seattle/London.
- TOGAN, Zeki Velidi (1953-54); “Anadolu'nun İktisadi ve Medeniyeti'ne Ait Kayıtlar”, *İFM*, XV/1-2, İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi (1981), *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.
- TOPAL, Mehmet-Kamil Çolak (1999), “Osmanlı Devleti'nde Ahi Zaviyeleri”, *Osmanlı*, c. IV, ed.: Güler Eren-Kemal Çiçek, Ankara.
- TORUK, Ferruh (2006), “Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri”, *Vakıflar Dergisi*, S: XXIX, Ankara, s. 105-120.
- TUĞLACI, Pars (1985), *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, Necdet (1988), *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul.
- TURAN, Ahmet Nezihi (1999), “Osmanlı Devleti Ne Zaman Kuruldu?”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yay., Ankara., C.I, s.190-193.
- TURAN, Osman (1994), *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul.
- TURAN, Osman (1997), *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 6. Baskı, İstanbul.
- TURAN, Osman (1998), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 6. Baskı, İstanbul; Karş. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul (1971).
- TURAN, Şerafeddin (1988); “Ramazanzâde”, *İslam Ansiklopedisi.*, C: 9, MEB Yayınları, Ankara, s. 620.
- TURAN Serafettin (1958), “Lala Mustafa Pasa Hakkında Notlar ve Vesikalar”, *Bellekten*, S: 22, Ankara, s.551-593.
- UMAR, Bilge (2004), *Bithynia*, İstanbul.

- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1959) “Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa”, *Bellekten*, XXIII/91, s. 437-477.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), “Evrenos”, *İA*, 4, İstanbul 1988, s. 414-418.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, 4. Baskı, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1995), *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1971), “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, *Vakıflar Dergisi*, S:9, Ankarai s. 13-39.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2003), *Anadolu'nun Dini Sosyal Tarihi (Öncüler: Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş)*, Çev. ve Haz. Ahmet Taşgın, Ankara.
- ÜNAL, Mehmet Ali (1989), *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara.
- ÜNSAL, Oskay (1982), *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri-Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul.
- VARLIK, Mustafa Çetin (1985), *XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doçentlik Tezi, Erzurum.
- VERGİLİUS, *Aineias Destanı*, Çev. Türkan Uzel, Ankara, 1998.
- VRYONIS, Speros (1971), *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Proces of Islamization from the Elventh through the Fifteenth Century*, Berkeley-Los Angeles-London.
- WITTEK, Paul (1985), *Osmanlı Beyliği'nin Doğuşu*, Terc. Fatmagül Berktaş, İstanbul.
- WITTEK, Paul (1999), *Menteşe Beyliği*, Terc. O.Ş. Gökyay, 3. Baskı, Ankara.
- YALÇIN, Aydın (1943), Şehirlerin Sosyal Fonksiyonları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 2*, Ankara, s. 375-391.

- YASTI, Mehmet (2005), *Nişancı Mehmed Paşa Tevari-i Al-i Osman (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sozluk*, Yüksek Lisans Tezi, Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YAVUZ, Bayram (2007), “Divan Şiirinde Tarımsal Ürünler”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Sayı*, s. 81-86, Ankara, 2007.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (1985), *Ordu Kazası Sosyal Tarihi 1455-1613*, Ankara.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (2003), *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (1982), “Vakıf”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 153-172.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ (1982), II. Cilt, İstanbul.
- YÜCEL, Yaşar (1983), *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398) ve Mutahherten ve Erzincan Emirliği*, Ankara.
- YÜCEL, Yaşar (1988), *Anadolu Beylikleri Tarihi Hakkında Araştırmalar, XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Beyliği-Candaroğulları Beyliği*, Ankara.
- ZACHARIADOU, Elizabeth A. (2000), “İlk Osmanlılar'a Dâir Tarih ve Efsâneler”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Haz. O.Özel-M. Öz, Ankara, s. 341-394.
- ZEYREK, Yunus (2001), *Tarih-i Osman Paşa*, Ankara.

EKLER

EK 1: XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Nahiyelerin Nüfusu

DEFTER NO	VARAK/ SAYFA	TARİH	NAHIYE	MAHALLE ADI	KÖY ADI	MEZRA ADI	VAKIF ADI	ÇİFTLİK	GELİR SAHİBİ	NEFER	HANE	MÜCERRED	ÇİFT	NİM ÇİFT	BENNAK	ZEYLE	EKİNLİ
23	64	1487	Söğüt	Nefs-i Bey-Söğüt	-	-	-	-	Timar-ı Seferşah ve Mustafa müştereken her yıl eşerler	2	2	0	0	2	0	0	0
23	64	1487	Söğüt	-	Kızılkaya	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	15	11	4	3	1	1	0	0
23	64	1487	Söğüt	-	Dere	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	4	2	2	0	2	0	0	0
23	65	1487	Söğüt	-	Ayaş	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	11	8	2	2	5	1	0	0
23	65	1487	Söğüt	-	İmanlar	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	7	7	0	2	3	1	0	0
23	65	1487	Söğüt	-	Malluca	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	4	4	0	2	2	0	0	0
23	65	1487	Söğüt	-	Bayad	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	8	5	3	3	0	0	0	1
23	66	1487	Söğüt	-	Yoğunca Pelid	-	-	-	hass-ı zaim-i mezkur	5	4	1	1	1	2	0	0
23	66	1487	Söğüt	-	Dömez	-	-	-	Hamza veled-i Mehmed an... Çavuş Sinan	10	7	3	2	2	3	0	0
23	66	1487	Söğüt	-	Kepan	-	-	-	timar-ı mezkur	20	15	5	9	5	1	0	0
23	67	1487	Söğüt	-	Buynak	-	-	-	Nasuh merdan-ı Kala-i Kütahya	14	10	4	6	1	3	0	0
23	67	1487	Söğüt	-	Gökçeviran	-	-	-	Ornos serasker-i müselleman-ı söğüt	5	4	1	3	1	0	0	0
23	68	1487	Söğüt	-	Dudaş	-	-	-	timar-ı mezkur	8	7	1	4	1	2	0	0
23	68	1487	Söğüt	-	Kul	-	-	-	timar-ı mezkur	2	1	1	0	1	0	0	0
23	68	1487	Söğüt	-	Şarabbane	-	-	-	timar-ı Hızır bazdaran-ı sultanönü	21	17	4	6	1	10	0	0
23	69	1487	Söğüt	-	oluklu (elmacık)	-	-	-	timar-ı Yusuf ... kasım	7	6	1	5	0	1	0	0
23	69	1487	Söğüt	-	Ahurköy	-	-	-	Timar-ı Ahmed Bey mirliha-i piyadegan-ı Sultanbüğü	40	32	8	11	1	19	0	0
23	70	1487	Söğüt	-	Başköy	-	-	-	burak ve Hamza ...	34	24	10	11	4	6	0	0
23	70	1487	Söğüt	-	Kızılsaray	-	-	-	timar-ı Ahmet	6	5	1	1	3	1	0	0
23	71	1487	Söğüt	-	Yıva	-	-	-	timar-ı mezkur	2	2	0	1	0	0	0	0
23	71	1487	Söğüt	-	Göynücek	-	-	-	Timar-ı mezkur	6	5	0	1	0	0	1	0

453	221a	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Gökçekaya	Vakf-ı Esenli Şeyh	5	6	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	220b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Dereköy	Vakf-ı Süleyman Fakı ve Hızır Fakı	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	220a	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i der karye-i Tuzaklı	Vakf-ı Ahmed Fakı	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	219b	1530	Gölpazarı	-	-	mezraa-i Samsan	Vakf-ı İsrail Şeyh	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	219b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Kozcaviran	Vakf-ı Hüseyin Fakı	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	219b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Sürüm	Vakf-ı Ahmed Fakı	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	218b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Elmakulu	Vakf-ı tekür Şeyh	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	218b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Çomaklı	Vakf-ı Polad	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	218a	1530	Gölpazarı	-	-	mezraa-i Sürmeli	Vakf-ı Hacı Fakı	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	217b	1530	Gölpazarı	-	-	mezraa-i Belanköy	Vakf-ı Durud Şeyh	4	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	217b	1530	Gölpazarı	-	-	Mezraa-i Kozca	Vakf-ı Güvenç	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	217b	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Kozluca	Vakf-ı Şeyh Kutlu Bey	6	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	217a	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i karacağağaç	Vakf-ı Bektaş Şeyh ve Mustafa ve Murad Şeyh	12	12	8	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	216b	1530	Gölpazarı	-	Göynücek	-	Vakf-ı Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	216a	1530	Gölpazarı	-	-	mezra-i Karaca Ahmed	Vakf-ı Karaca Ahmed	3	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	216a	1530	Gölpazarı	-	-	Şeyhli tabi-i bozüyük	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	3	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
453	215b	1530	Gölpazarı	-	Bozüyük	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	17	17	12	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
453	215a	1530	Gölpazarı	-	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	30	30	19	11	4	8	5	5	5	5	5	5	5	5
453	215a	1530	Gölpazarı	-	Dımışkı	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	76	76	49	27	15	16	13	13	13	13	13	13	13	13

27.	90	1530	İnönü	-	Karacaagaç	-	zaviye-i Kumral Baba	-	-	-	44									
27.	90	1530	İnönü	-	Aksu	-	vakf-ı zaviye-i osman	-	-	-	0	44								
27.	92	1530	Bilecik	Müselleman	-	-	-	-	Cemaat-i Müselleman	-	59	59								
27.	93	1530	Bilecik	Hisar	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	cemaat-i gebran	cemaat-i gebran vakf-ı mezbur	-	31	31	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	93	1530	Bilecik	Savcı(oğlu)	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	cemaat-i gebran	cemaat-i gebran vakf-ı mezbur	-	71	71	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	98	1530	Bilecik	Baraklı	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	-	cemaat-i gebran vakf-ı mezbur	-	51	50	1	0	0	0	0	0	0	0
27.	99	1530	Bilecik	Sarı Balaban	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	-	cemaat-i gebran vakf-ı mezbur	-	26	26	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	99	1530	Bilecik	-	Nefs-i Lefke	-	-	cemaat-i Köprücüyan	-	-	50	50	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	100	1530	Bilecik	-	Kurd	-	-	-	-	-	56	56	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	102	1530	Bilecik	-	-	-	-	-	-	-	11	11	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	102	1530	Bilecik	-	Çadırılı	-	-	-	-	-	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	104	1530	Bilecik	-	Güniviran	-	-	-	-	-	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	104	1530	Bilecik	-	Bahadrlu an karye-i küplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	cemaat-i müselleman	-	-	37	37	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	104	1530	Bilecik	-	Uzun küplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	-	-	-	108	108	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	105	1530	Bilecik	-	Uzun Küplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	-	-	-	39	39	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	105	1530	Bilecik	-	Bahadır an küplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	-	-	-	74	74	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	106	1530	Bilecik	-	Bayad	-	Ahi İdris Zaviyesi	-	-	-	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0
27.	109	1530	Bilecik	-	Alakilise	-	-	Zeyneddin	-	-	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0

EK 2: XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Nahiyelerin Nüfusu

DEFTER NO	VAKAF SAYFA	TARİH	NAHIYE	MAHALLE ADI	KÖY ADI	MEZRA ADI	VAKIF ADI	ÇİFTLİK	GELİR SAHİBİ	NEFER	HANE	MÜCERRED	ÇİFT	NİM ÇİFT	BENNAK	ZEVLE	EKİNLİ
585	252b	1575	Göl pazarı	1575	-	Kızılcamешed	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	4	4	0	0	0	0	0	0
585	253a	1575	Göl pazarı	1575	-	mezraa-i Silbükü	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	26	26	0	0	0	0	0	0
585	253a	1575	Göl pazarı	1575	Koyunlu	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	52	52	0	0	0	0	0	0
585	253b	1575	Göl pazarı	1575	Eğriat	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	16	16	0	0	0	0	0	0
585	253b	1575	Göl pazarı	1575	Kalınc	maa mezra-i Çayır	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	34	34	0	0	0	0	0	0
585	254a	1575	Göl pazarı	1575	Karaağaç nam diğer Akova	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	39	18	21	0	0	0	0	0
585	254b	1575	Göl pazarı	-	Akalınc	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	59	25	34	0	0	0	0	0
585	255a	1575	Göl pazarı	-	-	cemaat-i gilman	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	18	18	0	0	0	0	0	0
585	255a	1575	Göl pazarı	-	Kozca	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	36	12	24	0	0	0	0	0
585	255b	1575	Göl pazarı	-	Gömele	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	46	46	0	0	0	0	0	0
585	257a	1575	Göl pazarı	-	Çay nam diğer Alınc	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	16	16	0	0	0	0	0	0
585	257b	1575	Göl pazarı	-	İğdir	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	-	-	16	16	0	0	0	0	0	0

75	44a	1575	Ermeni (pazar)	-	Karacakaya	-	-	hass-ı padişahi alem	83											
75	44a	1575	Ermeni (pazar)	-	-	-	cemaat-i gebran	hass-ı padişahi alem	6											
75	45b	1575	Ermeni (pazar)	-	Yenice	der kurb-ı karye-i Esri	-	hass-ı padişahi alem	11											
75	46a	1575	Ermeni (pazar)	Cami	Yenice	-	-	hass-ı padişahi alem	70											
75	46a	1575	Ermeni (pazar)	Mescid-i Hacı Memi	Yenice	-	-	hass-ı padişahi alem	32											
75	46b	1575	Ermeni (pazar)	Mescid-i Hacı Sefer	-	-	-	hass-ı padişahi alem	49											
75	47a	1575	Ermeni (pazar)	-	Geçid	-	-	tımar-ı seydi ali çavuş mir miran	25											
75	47a	1575	Ermeni (pazar)	-	Geçid	-	-	tımar-ı seydi ali çavuş mir mira	41											
75	47b	1575	Ermeni (pazar)	-	Geçid maa Okçular	-	-	tımar-ı seydi ali çavuş mir mira	14											
75	48b	1575	Ermeni (pazar)	-	Doğanlar	-	-	zeamet-i mehmed çavuş-ı dergah-ı ali	27											
75	48b	1575	Ermeni (pazar)	-	Ermeni	-	-	tımar-ı muhammed	30											
75	50a	1575	Ermeni (pazar)	-	Yalacık	-	-	tımar-ı hasan göl pazarına eşer	24											
75	50a	1575	Ermeni (pazar)	-	Ahmedler	-	-	-	4											
75	51a	1575	Ermeni (pazar)	-	Ovacık	-	-	-	20											
75	51b	1575	Ermeni (pazar)	-	Ahibeli Derbendi	-	-	-	85											
80		1575	Göl pazarı	nefs-i göl	-	maa mezra-i Kurucalu	-	zeamet-i mehmed çelebi müteferrikiyan-ı dergah-ı ali veled-i Abdurrahman paşa	119											
80		1575	Göl pazarı	-	Horti	-	-	zeamet-i mehmed çelebi müteferrikiyan-ı dergah-ı ali veled-i Abdurrahman paşa	6											
80	189a	1575	Göl pazarı	-	Küçük Mededli	-	-	zemaet-i mehmed çelebi müteferrikiyan-ı dergah-ı ali	2											
80	189a	1575	Göl pazarı	-	İncirli	-	-	zemaet-i mehmed çelebi müteferrikiyan-ı dergah-ı ali	11											

80	196b	1575	Göl pazarı	-	Yedi	-	-	-	timar-ı fazlullah çeri sürücü	7	107
80	196a	1575	Göl pazarı	-	Dere	-	-	-	timar-ı fazlullah çeri sürücü	26	11
80	195b	1575	Göl pazarı	-	Bel-Kilise	-	-	-	timar-ı fazlullah çeri sürücü	15	30
80	195a	1575	Göl pazarı	-	Sürmeli	Cebe	-	-	zeamet-i gayreti	15	40
80	195a	1575	Göl pazarı	-	Dokuz	-	-	-	zeamet-i mehmed çavuş el mezbur ve timar-ı musa ve person	70	4
80	194b	1575	Göl pazarı	-	Fındıcak	-	-	-	zeamet-i mehmed çavuş dergah-ı ali	15	10
80	194a	1575	Göl pazarı	-	Öyük	-	-	-	zeamet-i süleyman mirahor ferhad ağa	3	1
80	193a	1575	Göl pazarı	-	Karacalar	-	-	-	zeamet-i pervane bey mir piyadegan-ı ankara	28	11
80	192b	1575	Göl pazarı	-	Öyük	-	-	-	zeamet-i pervane bey mir piyadegan-ı ankara	35	17
80	192b	1575	Göl pazarı	-	Mededli	-	-	-	zeamet-i pervane bey mir piyadegan-ı ankara	135	128
80	192a	1575	Göl pazarı	-	Toyderesi	-	-	-	zeamet-i ahmed çavuş-ı dergah-ı ali	12	6
80	191a	1575	Göl pazarı	-	Toyderesi	-	-	-	zeamet-i ahmed çavuş b. Şah hüseyin çavuş dergah-ı ali	82	75
80	191a	1575	Göl pazarı	-	Sürmeli	Aluş dahi derler	-	-	zeamet-i mezkur ve timar-ı abdi ve yakub	53	35
80	190a	1575	Göl pazarı	-	Sürüm	-	-	-	zeamet-i be nam-ı gayreti	19	9
80	190a	1575	Göl pazarı	-	Kıran	-	-	-	zeamet-i abdürrazzak	11	6
80	190a	1575	Göl pazarı	-	Yenice	-	-	-	zeamet-i abdürrazzak	18	14
80	190a	1575	Göl pazarı	-	Çeltikçi	-	-	-	zeamet-i abdürrazzak	14	10
80	189a	1575	Göl pazarı	-	Susuz	-	-	-	zeamet-i mehmed çelebi müteferrikiyan-ı dergah-ı ali	3	1

541	62b	1575	Bilecik	Savcı(öğlü)	-	-	Vakf-1 Yörgüç Paşa	-	der karye-i zumniyan	4	4	0	0	0	0	0	0
-----	-----	------	---------	-------------	---	---	-----------------------	---	-------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---

Ek 3: Bilecik Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	PIYADE		SİPAHİ	SİPAHİZADE		DOĞANCI	DOĞANCIZADE		BAZDAR		MUHASSIL				
Bilecik	-	Gülümbe	-	-	-	0	0	-	0	7	-	0	0	-	0	6	-	1	0
Bilecik	-	Dere	-	-	-	0	2	-	0	4	-	2	0	-	0	2	-	0	0
Bilecik	-	Sorkun	-	-	-	0	0	-	0	1	-	0	0	-	0	0	-	0	2
Bilecik	-	İkipınar	-	-	-	0	0	-	0	1	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	Ergensu	-	-	-	0	0	-	0	1	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	Sarnaşık	-	-	-	0	0	-	0	4	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	Batık	-	-	-	0	0	-	0	0	-	2	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	Yumaluca	-	-	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	1	0
Bilecik	-	Kilisecik	-	-	-	0	0	-	0	2	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	-	mezraa-i Ayvacık	-	-	0	0	-	0	0	-	4	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	-	-	vakf-i imaret-i Ahmed Paşa maa nefis-i Karahisar-ı Sahib	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Bilecik	-	Kurd	-	-	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0	-	0	2

Bilecik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bilecik	-	Aleksi	-	evkaf-i imaret-i Sultaniyye maa nefs-i Bursa	-	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Abalıpnar	-		-	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Cami-i Şerif-i Orhan	-	-		-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bilecik	-	Papaslık	-		-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Bağkhisar	-		-	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Koçi	-		-	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Yakublu nam-ı diğer Elmacık	haric ez defetr		-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
						0	0	2	3	29	8	10	2	0	17	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
					TOPLAM	-	0	4	-	0	2	-	3	29	-	8	10	-	0	2	-	0	17	-	4	4	

Ek 4: Ermenipazarı Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1575)

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	KETHÜDA	MÜSELLEM	YENİÇERİ	PİYADE	SİPAHI	SİPAHİZADE	KABBAZ-I ŞAHİN	OKCU	BAZDAR	MUHASSIL
Ermeni(pazarı)	-		-	Vakf-1 Merhum Mustafa Paşa	0 0 3	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0
Ermeni(pazarı)	-	Ahibeli Derbendi	-	-	0 0 0	0 0 0	0 0 0	22 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	1 0 0
Ermeni(pazarı)	-	Karacakaya	-	-	0 0 1	0 0 3	0 0 0	58 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0
Ermeni(pazarı)	Cami	Yenice	-	-	0 0 0	0 0 0	0 0 1	6 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 1	0 0 0	0 0 0	0 0 0
Ermeni(pazarı)	Mescid-i Hacı Memi	Yenice	-	-	0 0 0	0 0 0	0 0 0	5 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0
Ermeni(pazarı)	Mescid-i Hacı Sefer	-	-	-	0 0 0	0 0 0	0 0 0	5 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0	0 0 0

Ek 5: Sögüd Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1575)

NAHIYE MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	MÜSELLEM	PİVADE	SİPAHİ	SİPAHİVADE	DOĞANCI	TAŞCI	TAŞCIVADE	MUHASSIL
Sögüd	-	-	-	0	0	0	2	0	0	0	0
Sögüd	Kızalkaya	-	-	0	0	0	0	0	0	0	3
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Ayaş	-	-	0	1	0	0	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Malluca	-	-	0	0	0	0	0	8	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Dömez	-	-	0	0	2	4	0	5	0	2
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Kepan	-	-	0	0	0	0	0	1	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Gökçeviran	-	-	0	0	1	1	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Dudaş	-	-	0	0	0	0	0	2	0	0
Sögüd	-	-	-	0	8	0	0	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Şarabhane	-	-	0	0	2	1	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Ahurköy	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	0	6	0	0
Sögüd	Göynücek	-	-	0	0	1	3	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	3	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Yalacak	-	-	0	0	0	0	0	4	0	2
Sögüd	-	-	-	0	0	0	0	1	0	0	0
Sögüd	Pelidbükü	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0
Sögüd	-	-	-	0	2	0	0	0	0	0	0
Sögüd	Nefs-i Sögüd -	-	-	0	0	9	5	0	0	0	0

Ek 6: Yarhisar Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1575)

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	MÜSELLEM			PİYADE			SİPAHİZEDE			
Yarhisar	-	Nasreddinler	-	-	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Yarhisar	-	Çakırcanlı	-	-	0	0	3	0	0	5	0	0	0	0
Yarhisar	-	Lala	-	-	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	-	Karacaagaç	-	-	0	0	2	0	0	8	0	0	0	0
Yarhisar	-	Arkıca	-	-	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0
Yarhisar	-	Kendirli nam diğer Yundkuru	-	-	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0
Yarhisar	-	Kimik	-	-	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0
Yarhisar	Muhtesib	-	-	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
TOPLAM					0	0	6	0	0	32	0	3	0	0

Ek 7: İnönü Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1585)

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	SİPAHİZADE	DOĞANCI	BAZDAR	MUHASSIL			
İNÖNÜ	Köhnec	-	-	-	3	7	-	0	0	0	1
İNÖNÜ	Orta	-	-	-	1	0	-	1	0	0	0
İNÖNÜ	Cedid	-	-	-	0	0	-	3	0	0	0
İNÖNÜ	-	Dutluca	-	-	3	1	-	0	0	0	0
İNÖNÜ	-	son söğütçük (Hasan söğütçüğü)	-	-	0	0	-	2	0	0	0
İNÖNÜ	-	Celal	-	-	0	0	-	1	0	0	0
İNÖNÜ	-	Eslemez	-	-	0	0	-	0	3	0	0
İNÖNÜ	-	Aydın	-	-	2	0	-	0	0	0	0
İNÖNÜ	-	Büyük Yüreğir ma'a çiftlik	-	-	0	0	-	12	0	0	1
İNÖNÜ	-	Hasan Eşini	-	-	1	0	-	0	0	0	1
İNÖNÜ	-	Sığır Çukuru	-	-	2	2	-	0	0	0	0
İNÖNÜ	-	Orta	-	-	0	0	-	2	0	0	0

İnönü	-	Balçıkhisar	-	-	2	0	-	0	0	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Dumanlı	-	-	0	0	-	0	0	0	0	-	1	0	0
İnönü	-	Buyuran	-	-	0	0	-	0	0	0	0	-	1	0	0
İnönü	-	Yenihan	-	-	5	0	-	0	0	0	0	-	0	1	0
İnönü	-	Karaağaç	-	-	0	0	-	0	0	0	0	-	1	0	0
İnönü	-	Eğriöz	-	-	0	4	-	0	0	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Kesimciyan	-	-	0	0	-	0	0	0	0	-	0	1	0
İnönü	-	Ishak	-	-	0	0	-	0	30	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Burnacı	-	-	0	12	-	0	0	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Balçık	-	-	4	1	-	0	0	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Çukurhisar	-	-	0	2	-	0	0	0	0	-	0	0	0
İnönü	-	Hasunlar	-	-	0	0	-	0	0	0	0	-	0	9	0

İnönü	-	-	-	-	0	3	-	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0
İnönü	-	-	-	-	0	1	-	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0
İnönü	-	-	-	-	0	7	-	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0
İnönü	-	-	-	-	0	5	-	-	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0
				TOPLAM	-	23	45	-	21	33	-	0	10	-	5	3	3	3

Ek 8: Gölpazarı Nahiyesi Muaf Zümreler 1 (1487-1530-1575)

NAHIYE MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	MÜSELLEM PİYADESİ PAHİZADE DOĞANCI	DOĞANCI ZADE	BAZAR MUHASSIL
Gölpazarı -	-	mezra-i Doğancılar	Vakf-ı Köpek Şeyh oğlu Yahya Ahuran Nasuh fakı	0 0 0	0 1 0 0 1 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Hortı	-	-	0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 1 0 0 0
Gölpazarı -	Toyderesi	-	-	0 0 0	0 0 4 1 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Kızılkaya	-	-	0 0 0	0 0 0 0 0 2 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Karaağaç nam diğer Akova	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	maa mezra-i Kurucalu	-	-	0 0 1	0 0 0 0 0 5 0 0 7 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Yenice	-	-	0 0 0	0 0 2 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Sütmeli	Aluç dahi derler	-	0 0 1 1	0 0 6 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0
Gölpazarı -	Mededli	-	-	0 0 0	0 0 1 7 0 0 1 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 1

Ek 9: Bilecik Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHIY E	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	MUALLİM	KAYYIM	EHL-İ BERAT	MÜTEVELLİ
Bilecik	Müselleman	-	-	-	- 0 0 0	0 0 0	0 1 1	0 0 0	0 0 0	0 2 2	0 0 0
Bilecik	-	Kurd	-	vakf-i imaret-i Ahmed Paşa maa nefsi-i Karahisar-ı Sahib	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 3 6	- 0 0
Bilecik	-	Aleksî	-	evkaf-i imaret-i Sultaniyye maa nefsi-i Bursa	- 1 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0
Bilecik	-	Alakılıse	-	-	- 0 1	- 0 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0
Bilecik	-	Salözü	-	-	- 1 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0
Bilecik	-	Küçük Küre	-	-	- 1 1	- 0 0	- 0 1	- 0 0	- 0 0	- 1 1	- 0 0
Bilecik	-	Çakurpınar	-	-	- 1 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 1 0	- 0 0
Bilecik	-	Gülümbe	-	-	- 0 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0
Bilecik	Dah	-	-	-	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 3 0	- 0 0
Bilecik	Kadı	-	-	-	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 2 0	- 0 0
Bilecik	Börekçiler	-	-	-	- 0 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0
Bilecik	-	Dere	tabi-i	-	- 1 1	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0	- 0 0

Ek 10: Ermenipazarı Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM		MÜEZZİN		ŞEYH		ZAVİYEDAR		EHL-İ BERAT		
Ermeni(pazarı)	nefs-i Ermeni	-	-	-	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Geçid	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Ahibeli Derbendi	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ermeni(pazarı)	-	Eymir	-	-	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	-	-	Vakf-i Zaviye-i Saru Baba	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	-	mezraa-i der karye-i İlyas Esri	Vakf-i Şeyh	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Karacakaya	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Cami	Yenice	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Mescid-i Hacı Memi	Yenice	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Mescid-i Hacı Sefer	-	-	-	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Doğanlar	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Yalacık	-	-	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0

Ermeni(pazarı) -	-	Ahmedler	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı) -	-	Ovacık	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı) -	-	Ermeni	İteşen	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM3				1	12	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1

Ek 11: Yarıhisar Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM		MÜEZZİN		HATİB		MUARRİF		EHL-İ BERAT		
Yarıhisar	Cami-İ Şerif	-	-	-	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4
Yarıhisar	Çavuş	-	-	-	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Yarıhisar	Muhtesib	-	-	-	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	Cullahlar	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yarıhisar	-	Gökçesu	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	İdris	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	Alpagut	-	-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	Nasreddinler	-	-	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4
Yarıhisar	-	-	-	Vakf-İ Hamza İnanca mezra-İ Hızır ve der karye-İ Gökçesu İlyas	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	Zekeriya	-	Vakf-İ Ayşe Hatun	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarıhisar	-	Karaağaç	Gölcük	Vakf-İ Bahşayış oğlu İlyas Bey	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Ek 12: Söğüt Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	ŞEYH	ZAVİVEDAR	CÜZHAN	MUALLİM	MUARRİF	TÜRBEDAR	KAYYIM	EHL-i BERAT	MUSLUKÇU	MÜTEVELLİ
Söğüt	Nefs-i Bey-Söğüt	-	-	-	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	001	000
Söğüt	-	Kızılkaya	-	-	102	000	002	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Dömez	-	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Dudaş	-	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Şarabhane	-	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Ahırköy	-	-	100	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Başköy	-	-	100	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Hala	-	-	100	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	-	cermaat-i ehl-i vezaif	-	000	001	000	000	000	002	000	000	000	001	000	000	001
Söğüt	-	İmanlar nam-i diğer Akçaşehir	-	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Bunak	-	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
Söğüt	-	Çene	-	-	000	000	000	000	000	000	000	000	000	000	003	000	000
Söğüt	-	Virancık	maa mezraa-i derzi ilyas	-	001	000	000	000	000	000	000	000	000	000	002	000	000

Ek 13: İnönü Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	CÜZHAN	EHL-İ BERAT
İnönü	-	İsavıranı	-	-	1	1	0	0	0
İnönü	Cedid	-	-	-	1	2	0	0	1
İnönü	-	Dutluca	-	-	1	1	0	0	0
İnönü	-	-	-	-	1	1	0	0	6
İnönü	-	Kalınkyu (Kuyupınar)	-	-	1	0	0	0	0
İnönü	-	Celal	-	-	1	1	0	0	0
İnönü	-	Eslemez	-	-	1	1	0	0	0
İnönü	-	Aydın	-	-	1	1	0	0	0
İnönü	-	Büyük Yüreğir ma'a çiftlik	-	-	1	0	0	0	0
İnönü	-	Hasan Egini	-	-	1	0	0	0	0
İnönü	-	Hasunlar	nisf	-	1	0	0	0	1
İnönü	-	Çepni	-	-	1	1	0	0	1
İnönü	-	Çukur Hisar	-	-	1	0	1	0	0

Ek 14: Gölpaazarı Nahiyesi Muaf Zümreler 2 (1487-1530-1575)

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	ŞEYH	ZAVİYEDAR	EHL-İ BERAT							
Gölpaazarı	-	Kozca tabii Alınç kaza-i Göynük	-	0	1	0	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Gömele tabii Alınç	-	0	1	0	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Karaoğlan tabii Alınç	-	0	1	0	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	nefs-i göl	maa mezra-i Kurucalu	-	0	0	0	1	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Yenice	-	0	0	1	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Mededli	-	0	0	0	0	0	1	0	0						
Gölpaazarı	-	Karacalar	-	0	0	1	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Sürmeli	Cebe	-	0	1	0	0	0	0	0						
Gölpaazarı	-	Tuzaklu	-	-	0	0	0	0	1	0	0						
Gölpaazarı	-	Günay	-	-	0	0	0	0	0	0	5						
Gölpaazarı	-	Çiftlik	-	-	0	0	0	0	0	0	1						
				TOPLAM	0	3	0	0	1	0	1	0	0	2	0	0	6

EK 15: Bilecik Nahiyesi Çift Vergisi Gelirleri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA/ AÇIKLAMA	VAKIF	ÇİFT		NİMÇİFT		BENNAK		MÜCERRE D		RESM-İ ÇİFT
					1530	1575	1530	1575	1530	1575	1530	1575	
Bilecik	-	-	-		8	0	4	0	6	0	0	0	0
Bilecik	-	Salözü	-		0	0	0	0	0	9	6	10	0
Bilecik	-	Büyük Küre	-		0	0	0	0	0	74	0	75	0
Bilecik	-	Küçük Küre	-		0	0	0	0	0	76	0	113	0
Bilecik	-	Alakilise	-		0	55	0	0	0	55	8	52	996
Bilecik	-	Gülümbe	-		0	0	0	0	0	32	2	25	0
Bilecik	Emir	-	-		0	0	0	0	0	0	2	0	0
Bilecik	Dah	-	-		0	0	0	0	0	3	0	0	0
Bilecik	Pazar	-	-		0	0	0	1	0	0	5	0	0
Bilecik	Kadı	-	-		0	0	0	0	0	2	0	0	0
Bilecik	Hisar	-	-		0	0	0	0	0	0	2	0	0
Bilecik	Börekçiler	-	-		0	0	0	0	0	0	2	0	0
Bilecik	Ermeniyan	-	-	-	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	-	Dere	-		0	8	0	9	0	18	4	27	45
Bilecik	-	Sorkun	-		0	6	0	2	0	10	0	3	326
Bilecik	-	Sobran	-		0	1	0	9	0	11	1	25	548
Bilecik	-	Beylerce	-		0	4	0	2	0	6	1	27	379
Bilecik	-	İkipınar	-		0	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	-	Ergensu	-		0	3	0	5	0	3	2	8	248
Bilecik	-	Sarmaşık	-		0	6	0	9	0	3	1	11	429
Bilecik	-	Baba Saltuk	-		0	0	0	0	0	0	3	0	0
Bilecik	-	Salar	-		0	1	0	0	0	0	1	2	45
Bilecik	-	Gürsu	-		0	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	-	Odun Kilise	-		0	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	-	Kırgalı	-		0	4	0	1	0	1	0	4	212
Bilecik	-	Elmacık	-		0	0	0	0	0	0	2	0	0
Bilecik	-	Kilisecik	-		0	1	0	1	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Hallaçlar	-		0	2	0	0	0	1	2	3	120
Bilecik	-	Ayvacak	-		0	7	0	7	0	6	2	17	318
Bilecik	-	Akdere	-		0	0	0	3	0	2	0	7	116
Bilecik	-	Marmara	-		0	1	0	1	0	0	0	2	94
Bilecik	-	Küplü nam-ı diğer Beytemür	-		0	0	0	0	0	0	2	0	0
Bilecik	-	Ayvacakbükü	-		0	4	0	4	0	8	0	9	337
Bilecik	-	Abalıpınar	-		0	1	0	4	0	2	0	11	288
Bilecik	Pazar	-	-		0	0	0	1	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Pelidözü	resm-i bennak an cemaat-i müselman		0	0	0	0	0	12	0	4	0
Bilecik	-	Pelidözü	cemaat-i gebran kesimciler ve ellicilerdir		0	0	0	0	0	0	0	0	1256
Bilecik	-	Papashık	-		0	8	0	6	0	7	0	25	614
Bilecik	-	Bayramlı	-		0	4	0	5	0	11	0	13	423
Bilecik	-	Melik Alanı	-		0	2	0	5	0	1	0	1	163
Bilecik	-	Boyalıca	-		0	1	0	6	0	0	0	6	242

Bilecik	-	Balçıkhisar	-		0	2	0	7	0	4	0	20	271
Bilecik	-	Çakırpınar	cemaat-i gebran der karye-i çakırpınar		0	0	0	4	0	4	0	29	0
Bilecik	-	Çakırpınar	cemaat-i müselman		0	1	0	0	0	21	0	7	387
Bilecik	-	-	çavdarlı		0	0	0	0	0	0	0	0	3
Bilecik	-	Seyilbükü	-		0	14	0	3	0	3	0	17	652
Bilecik	-	-	mezraa-i sobran der karye-i kilisecik		0	0	0	0	0	0	0	0	300
Bilecik	-	Koçi	-		0	0	0	0	0	1	0	0	12
Bilecik	-	Güniviran	-		0	0	0	5	0	7	0	21	0
Bilecik	-	Güniviran	-		0	3	0	5	0	11	0	21	435
Bilecik	-	Güniviran	-		0	0	0	3	0	4	0	5	122
Bilecik	-	Gevaçlar	-		0	0	0	0	0	6	0	6	108
Bilecik	-	Kireçlik	-		0	0	0	0	0	6	0	1	78
Bilecik	-	Kilisecik	-		0	1	0	1	0	0	0	0	0
Bilecik	-	yakublu nam-ı diğer Elmacık	haric ez defter		0	1	0	2	0	3	0	3	103
Bilecik	-	Küblü nam diğer Beğtemurlu	-		0	0	0	0	0	18	0	22	348
Bilecik	-	Gökpinar ve Marmara	-		0	4	0	1	0	2	0	5	196
Bilecik	-	-	lala oğlu		0	1	0	0	0	0	0	0	3
Bilecik	-	Gözlü	-	vakf-ı valide sultan	0	5	0	3	0	5	0	10	318
Bilecik	-	Bahadır an Küplü	-	an vakf-ı mezbur	0	0	0	0	0	31	0	17	0
Bilecik	-	-	-		0	0	0	0	0	0	0	0	612
Bilecik	Müselleman	-	-		7	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	Hisar	Nefs-i Lefke	-	vakf-ı Yörgüç Paşa	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Kurd	-	vakf-ı imaret-i Ahmed Paşa	24	14	6	23	0	17	5	33	1236
Bilecik	-	Aleksi	-	evkaf-ı imaret-i Sultaniyye	0	0	0	0	0	26	21	28	0
Bilecik	-	Akhk	-		0	0	0	0	0	0	10	0	0
Bilecik	Savcı(oğlu)	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	19	0	1	0	0	0	0	0	0
Bilecik	Baraklı	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	20	0	0	0	0	0	1	0	0
Bilecik	Sarı Balaban	Nefs-i Lefke	-	Vakf-ı Yörgüç Paşa	5	0	1	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	-	-		3	0	0	0	0	0	0	0	0
Bilecik	-	Güniviran	-		0	3	0	13	0	22	0	47	0
Bilecik	-	Uzun Küplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	0	0	0	0	0	16	0	17	0
Bilecik	-	Çukurviran	-		0	0	0	0	0	6	0	12	0
YEKÜN					96	168	12	151	6	561	97	801	12383

EK 16: Bilecik Nahiyesi Niyabet Vergileri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA/AÇIKLAMA	BAD-I HEVA		
			1487	1530	1575
Bilecik	Ayvacıkbükü	-	-	0	60
Bilecik	Abalıpınar	-	-	0	100
Bilecik	Pelidözü	cemaat-i gebran kesimciler ve ellicilerdir	-	0	80
Bilecik	Papaslık	-	-	0	80
Bilecik	Bayramlı	-	-	0	30
Bilecik	Melik Alanı	-	-	0	30
Bilecik	Boyalıca	-	-	0	40
Bilecik	Balçıkhisar	-	-	0	64
Bilecik	Seyilbükü	-	-	0	270
Bilecik	Koçi	-	-	0	12
Bilecik	Gevaçlar	-	-	0	12
Bilecik	Kireçlik	-	-	0	10
Bilecik	Yakublu nam-ı diğer Elmacı	haric ez defter	-	0	20
Bilecik	Küblü nam diğer Beğtemurlu	-	-	0	22
Bilecik	Gökpınar ve Marmara	-	-	0	20
Bilecik	Alakilise	-	-	0	120
Bilecik	Dere	-	-	500	97
Bilecik	Sorkun	-	-	0	20
Bilecik	Sobran	-	-	0	60
Bilecik	Beylerce	-	-	0	66
Bilecik	Ergensu	-	-	0	20
Bilecik	Sarmaşık	-	-	0	60
Bilecik	Salar	-	-	0	10
Bilecik	Kırgallı	-	-	0	20
Bilecik	Hallaçlar	-	-	0	15
Bilecik	Ayvacık	-	-	0	96
Bilecik	Akdere	-	-	0	35
Bilecik	Marmara	-	-	0	20
Bilecik	Güniviran	-	-	0	60
Bilecik	Çukurviran	-	-	0	20
YEKÛN				500	1569

Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik	Bilecik
Çakırpınar	Baıçıkhisar	Baıçıkhisar	Boyalıca	Melik Alanı	Bayramlı	Papasık	Peilözün	Peilözün	Hasıl-1 Mahalle										Uzun
-	-	-	-	-	-	-	-	-	ilyas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Uzun
Kesimci ve Ellici	Ahaliden hali						Cemaat-i Gebran.Kesimci ve Ellici	Kesimci ve Ellici	Baıçıkhisar Köyü	Ahaliden hali	Ahaliden hali								Uzun
5	15	20	30	11	30	25	20	13	8	3	5	5	10	20	10				Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
300	900	1200	1800	660	1800	1500	1200	780	480	180	300	300	600	1200	600	600	1200	600	120
5	8	15	17	8	22	16	10	13	8	1	5	5	14	15	10				Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
200	320	600	680	320	880	640	400	0	320	40	200	200	560	600	400	600	400	80	Uzun
5	10	13	18	8	20	17	5	0	10	2	2	2	5	7	7				Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	10	0	0	0	0	0	0	Uzun
200	400	265	720	320	800	680	200	0	400	80	110	100	200	280	294	280	294	30	Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Uzun

EK 18: Bilecik Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Sebze-Bahçe Gelirleri

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	AÇIKLAMA	VAKIF	CEVİZ	MEYVE	BAĞ	BOSTAN	PİYAZ	VE SİR	BAHÇE
						1575	1575	1575	1575	1575	1575	
Bilecik	-	Alakilise	-	-	-	0	0	1300	350	0	0	0
Bilecik	-	Dere	-	-	-	0	0	145	42	0	0	0
Bilecik	-	Sorkun	-	-	-	52	0	80	10	0	0	0
Bilecik	-	Sobran	-	-	-	0	0	45	38	0	0	0
Bilecik	-	Beylerce	-	-	-	0	0	280	20	0	0	0
Bilecik	-	Ergensu	-	-	-	0	0	130	25	0	0	0
Bilecik	-	Sarmaşık	-	-	-	40	0	120	13	0	0	0
Bilecik	-	Salar	-	-	-	5	0	70	10	0	0	0
Bilecik	-	Kırgallı	-	-	-	0	0	80	50	0	0	0
Bilecik	-	Kilisecik	-	-	-	0	0	300	50	0	0	0
Bilecik	-	Hallaçlar	-	-	-	0	0	80	7	0	0	0
Bilecik	-	Ayvacak	-	-	-	50	0	157	18	0	0	0
Bilecik	-	Akdere	-	-	-	0	0	20	12	0	0	0
Bilecik	-	Marmara	-	-	-	0	0	0	12	0	0	0
Bilecik	-	-	-	-	-	0	50	1300	19	15	0	0
Bilecik	-	Güniviran	-	-	-	0	0	65	69	0	0	0
Bilecik	-	Çukurviran	-	-	-	65	0	50	60	0	0	0
Bilecik	-	Kurd	-	-	vakf-ı imaret-i Ahmed Paşa	0	0	120	20	0	0	50
Bilecik	-	Ayvacıkbükü	-	-	-	0	0	254	75	0	0	0
Bilecik	-	Abalıpınar	-	-	-	100	0	137	25	0	0	0
Bilecik	-	Ahmedin	-	hali ani'r-reaya	-	0	0	80	0	0	0	0
Bilecik	-	Uzun Kilise	-	hali ani'r-reaya	-	0	0	40	20	0	0	0
Bilecik	-	-	ilyas	karye-i balcık hisar	-	0	0	120	15	0	0	0
Bilecik	Yekun-ü Hasıl-ı Mahalle	-	-	-	-	0	0	0	20	0	0	0
Bilecik	-	Pelidözü	-	cemaat-i gebran kesimciler ve ellicilerdir	-	0	0	15	13	0	0	0
Bilecik	-	Papalık	-	-	-	15	0	8	147	0	0	0
Bilecik	-	Bayramlı	-	-	-	0	0	30	20	0	0	0
Bilecik	-	Melik Alanı	-	-	-	0	0	50	15	0	0	0
Bilecik	-	Boyalıca	-	-	-	15	0	12	15	0	0	0
Bilecik	-	Balçıkhisar	-	-	-	0	0	28	20	0	0	0
Bilecik	-	Balçıkhisar	-	hali ani'r-reaya	-	0	0	137	0	0	0	0
Bilecik	-	-	çavdarlı	-	-	0	0	38	0	0	0	0
Bilecik	-	Seyilbükü	-	-	-	70	0	180	12	0	0	0
Bilecik	-	-	sobran	Kilisecik Köyü	-	0	0	25	0	0	0	0
Bilecik	-	Koçi	-	-	-	0	0	5	3	0	0	0
Bilecik	-	Kaldırayık	-	-	-	0	0	10	0	0	0	0
Bilecik	-	Kırgallı	-	hali ani'r-reaya	-	0	0	35	50	0	0	0
Bilecik	-	Kaldırayık	-	hali ani'r-reaya	-	20	0	50	18	0	0	0
Bilecik	-	Gevaçlar	-	-	-	0	0	25	0	0	0	0
Bilecik	-	Kireçlik	-	-	-	0	0	250	260	0	0	0
Bilecik	-	Gülümbe	-	hali ani'r-reaya	-	8	0	117	0	0	0	0
Bilecik	-	Göçözü	-	-	-	0	0	80	80	0	0	0
Bilecik	-	Kilisecik	-	hali ani'r-reaya	-	30	0	0	0	0	0	0

Bilecik	-	yakublu nam-ı diğer Elmacık	-	-	-	0	0	20	7	0	0
Bilecik	-	Küblü nam diğer Beğtemurlu	-	-	-	0	0	1200	58	0	0
Bilecik	-	Gökpınar ve Marmara	-	-	-	30	0	80	30	0	0
Bilecik	-	Gözlü	-	-	vakf-ı valide sultan	0	0	20	12	0	0
YEKÜN						500	50	7388	1740	15	50

EK 19: Bilecik Nahiyesi Hayvancılık Vergileri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇAYIR	KOVAN	KIŞLAK	OTLAK	YAYLAK	RESM-İ GANEM
					1575	1575	1575	1575	1575	1575
Bilecik	-	-	-	-	0	0	650	0	137	50
Bilecik	-	Alakilise	-	-	0	95	0	0	0	280
Bilecik	-	Dere	-	-	30	12	0	0	0	32
Bilecik	-	Sorkun	-	-	0	10	0	0	0	95
Bilecik	-	Sobran	-	-	0	20	200	0	0	71
Bilecik	-	Beylerce	-	-	15	34	250	0	0	238
Bilecik	-	Ergensu	-	-	20	20	0	0	50	197
Bilecik	-	Sarmaşık	-	-	0	12	0	0	0	25
Bilecik	-	Salar	-	-	0	30	0	0	0	6
Bilecik	-	Kırgalı	-	-	0	3	70	0	0	85
Bilecik	-	Kilisecik	-	-	40	2	32	0	0	0
Bilecik	-	Hallaçlar	-	-	0	3	0	0	0	5
Bilecik	-	Ayvacak	-	-	10	22	0	30	0	158
Bilecik	-	Akdere	-	-	0	12	0	0	0	47
Bilecik	-	Güniviran	-	-	0	17	435	0	0	169
Bilecik	-	Uzun Köplü	-	an vakf-ı imaret-i Sultaniyye	0	0	0	0	0	200
Bilecik	-	Çukurviran	-	-	0	0	0	0	0	10
Bilecik	-	Ayvacıkbüğü	-	-	0	35	20	0	0	396
Bilecik	-	Abalıpınar	-	-	0	115	0	0	0	25
Bilecik	Hasıl-ı Mahalle	-	-	-	0	20	0	120	0	0
Bilecik	-	Pelidözü	cemaat-i gebran kesimciler ve ellicilerdir	-	0	7	0	0	0	12
Bilecik	-	Papalık	-	-	0	14	0	0	0	266
Bilecik	-	Bayramlı	-	-	0	12	200	15	0	230
Bilecik	-	Melik Alanı	-	-	25	3	0	15	0	78
Bilecik	-	Boyalıca	-	-	0	15	150	50	0	34
Bilecik	-	Balçıkhisar	-	-	0	30	0	0	0	391
Bilecik	-	Seyilbüğü	-	-	0	20	0	0	0	412
Bilecik	-	Koçi	-	-	0	2	0	0	0	2
Bilecik	-	Gevaçlar	-	-	0	0	0	0	0	10
Bilecik	-	Kireçlik	-	-	0	2	0	0	0	4
Bilecik	-	Kilisecik	nısf, hali ani'r-reaya	-	0	0	30	0	0	0
Bilecik	-	yakublu nam-ı diğer Elmacık	haric ez defter	-	0	5	0	0	0	10
Bilecik	-	Yenice	hali ani'r-reaya	-	0	0	200	0	0	0
Bilecik	-	Küblü nam diğer Beğtemurlu	-	-	0	18	0	0	0	11
Bilecik	-	Gökpınar ve Marmara	-	-	0	5	20	0	0	31
Bilecik	-	-	lütü	-	40	0	0	120	0	0
Bilecik	-	-	-	-	0	0	600	0	0	0
Bilecik	-	Kurd	-	vakf-ı gedik Ahmed Paşa	40	30	0	0	0	120
Bilecik	-	Gözlü	-	vakf-ı valide sultan	0	5	0	0	0	7
Bilecik	-	-	-	-	0	0	50	0	0	50
YEKÜN					220	630	2907	350	187	3757

EK 20: Bilecik Nahiyesi Penbe Üretimi

NAHIYE	KÖY	MEZRAA / AÇIKLAMA	PENBE	
			1530	1575
Bilecik	Ayvacıkbüka	-	0	300
Bilecik	Ahmedin	hali ani'r-reaya	1	180
Bilecik	Uzun Kilise	hali ani'r-reaya	2	30
Bilecik	Papashık	-	3	12
Bilecik	Bayramlu	-	4	40
Bilecik	Melik Alanı	-	5	30
Bilecik	-	çavdarlu	6	51
Bilecik	Kırgallı	hali ani'r-reaya	7	30
Bilecik	Kireçlik	-	8	240
Bilecik	Göçözü	-	9	45
Bilecik	Küblü nam diğer Beğtemurlu	-	10	10
Bilecik	-	-	11	190
Bilecik	Sobran	-	12	60
Bilecik	Beylerce	-	13	30
Bilecik	Sarmaşık	-	14	40
Bilecik	Kırgallı	-	15	20
Bilecik	Hallaçlar	-	16	60
Bilecik	Güniviran	-	17	49
YEKÜN			153	1417

EK 21: İnönü Nahiyesi Çift Resmi Gelirleri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇİFT		NİMÇİFT		BENNAK		MÜCERRED		RESM-İ ÇİFT
					1 5 3 0	1 5 7 5	1 5 3 0	1 5 7 5	1 5 3 0	1 5 7 5	1 5 3 0	1 5 7 5	
İnönü	Kesimciyan	-	-		0	1	0	0	0	26	0	5	124
İnönü	-	Çomaklu	-Çiftlik-i Ala Gözler ve Çiftlik-i Küçük İdris ve Çiftlik-i Yunus ve Çiftlik-i Hona		0	4	0	6	0	12	0	13	0
İnönü	-	İshak	-		0	0	0	0	0	2	0	0	24
İnönü	-	Aksu nam- diğer yukarı aksu	-		0	1	0	1	0	7	0	8	149
İnönü	-	Burnacık nam-ı diğer ...	-		0	1	0	2	0	3	0	13	207
İnönü	-	Balçık	-		0	9	0	2	0	5	0	20	633
İnönü	-	Burnacık	-		0	3	0	2	0	2	0	5	192
İnönü	-	Büyük Yüreğir	-		0	18	0	6	0	14	0	24	951
İnönü	-	Çukurhisar	-		0	9	0	5	0	12	3	13	612
İnönü	-	Çomak	-		0	7	0	9	0	7	0	2	715
İnönü	-	Hasunlar	-		0	12	0	2	0	10	3	34	692
İnönü	-	Hasan ekin	-		0	2	0	5	0	4	2	13	503
İnönü	-	Hasan ekin	-		0	6	0	3	0	9	5	17	579
İnönü	-	Hasun söğüdcüğü	-		0	6	0	3	0	2	0	5	301
İnönü	-	Dünür söğüdcüğü	-		0	17	0	10	0	9	0	29	1058
İnönü	-	Resul nam-ı diğer ...	-		0	5	0	2	0	3	0	0	366
İnönü	-	Zeynel nam- ı diğer Armutlu	-		0	6	0	6	0	8	0	14	442
İnönü	-	Dumanlı nam-ı diğer Yenice	-		0	10	0	14	0	22	0	36	1030
İnönü	-	Karpik	-		0	2	0	1	0	8	0	11	364
İnönü	-	-		0	9	0	6	0	7	0	23	618
İnönü	-	Kavşud	-		0	4	0	4	0	6	0	7	312
İnönü	-		-	Kumral Seydi	0	4	0	0	0	13	0	15	244
İnönü	-	Katmar	-		0	22	0	0	0	3	4	4	372
İnönü	-	İsavıranı	-		0	0	0	0	0	17	6	30	366
İnönü	-	Fakir	-		0	11	0	0	0	15	3	26	324
İnönü	-	Takır ay	-		0	0	0	0	0	0	5	0	0
İnönü	Köşne	-	-		0	7	0	2	0	28	7	1	0
İnönü	Orta	-	-		0	0	0	2	0	15	0	5	0

İnönü	Cedid	-	-	0	1	0	0	0	24	3	19	0	
İnönü	-	-	-	0	10	4	10	6	22	0	21	835	
İnönü	-	Dutluca	-	0	13	0	6	0	13	6	15	773	
İnönü	-	son söğütçük (Hasun söğütçüğü)	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	
İnönü	-	Kalınkyu (Kuyupınar)	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	
İnönü	-	Celal	-	0	12	0	3	0	15	2	30	822	
İnönü	-	Eslemez	-	0	7	0	0	0	7	2	14	518	
İnönü	-	Hasan Alan	nısf	0	0	0	0	0	0	6	0	0	
İnönü	-	Aydın	-	0	0	0	0	0	0	5	0	0	
İnönü	-	Resul	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	
İnönü	-	-	der karye-i Dedebeş	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
İnönü	-	Büyük Yüreğir ma'1487 çiftlik	-	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
İnönü	-	Duman	-	0	0	0	0	0	0	8	0	0	
İnönü	-	Koncuk (Kargıcık)	-	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
İnönü	-	Oklubali	-	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
İnönü	-	Küçük Yüreğir	-	0	8	0	1	0	5	2	0	388	
İnönü	-	Çepni	-	0	10	0	8	0	6	3	22	0	
İnönü	-	Sığır Çukuru	-	0	8	0	13	0	14	0	13	460	
İnönü	-	Ortacık	-	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
İnönü	-	Düntür Söğütçüğü	-	0	0	0	0	0	0	4	0	0	
İnönü	-	Kapluca	-	0	0	0	0	0	0	5	0	0	
İnönü	-	Gökçe	-	0	8	0	1	0	5	3	14	421	
İnönü	-	Karaağaç	-	0	6	0	6	0	13	7	35	762	
İnönü	-	Günyarık	-	0	4	0	4	0	16	2	22	536	
İnönü	-	Dumanlı	nısf	0	0	0	0	0	0	2	0	0	
İnönü	-	Balçıkhisar	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	
İnönü	-	Karaca	-	0	0	0	0	0	0	3	0	0	
İnönü	-	Dumanlı	nısf	0	0	0	0	0	0	5	0	0	
İnönü	-	Gölseydi	-	0	0	0	0	0	0	6	0	0	
İnönü	-	Kumral Baba	-	vakf-ı zaviye-i Kumral baba	0	0	0	0	0	0	2	0	0
İnönü	-	-	-	vakf-ı zaviye-i Kumral Seydi	5	10	4	10	6	22	0	21	0
İnönü	-	Kumral Şeyh	-	zaviye-i Kumral Baba	16	0	1	0	22	0	0	0	0
İnönü	-	Karacaağaç	-	zaviye-i Kumral Baba	15	2	0	11	21	29	1	30	792
İnönü	-	Eğrigöz	-	ömer fakı	0	17	0	6	0	19	0	36	1090
				YEKÜN	36	292	9	172	55	479	132	665	18575

EK 22: İnönü Nahiyesi Hububat İstihsalı

NAHİYE	KÖY	VAKIF	HINTA		ŞAİR		MAHLUT			ALEF			BURÇAK		
			1575		1575		1575			1575			1575		
			MÜD	KIYME	MÜD	KIYME	MÜD	KİLE	KIYME	MÜD	KİLE	KIYME	MÜD	KİLE	KIYME
İnönü	İsavıranı	-	29	1740	29	1160	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	-	25	1500	13	520	5	0	200	6	0	240	3	0	120
İnönü	Dutluca	-	48	2880	43	1720	40	0	1600	0	0	0	0	0	0
İnönü	Celal	-	45	2700	33	1320	20	0	800	0	0	0	0	0	0
İnönü	Eslemez	-	10	600	10	400	9	10	380	0	0	0	0	0	0
İnönü	Küçük Yüreğir	-	20	1200	15	600	5	0	200	0	0	0	0	0	0
İnönü	Çepni	-	15	900	12	480	6	0	240	0	0	0	0	0	0
İnönü	Sığır Çukuru	-	20	1200	12	480	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Gökçe	-	20	1200	13	520	8	0	320	0	0	0	0	0	0
İnönü	Günyarık	-	12	720	8	320	4	0	160	0	0	0	0	0	0
İnönü	Karaağaç	Vakf-ı Zaviye-i Kumral Baba	28	1680	20	800	17	0	680	0	0	0	0	0	0
İnönü	Eğrigöz	Ömer Fakı	25	1500	20	800	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Kesimciyan	-	2	120	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İnönü	İshak	-	15	900	13	520	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Aksu nam-diğer yukarı aksu	-	10	600	10	400	5	0	200	0	0	0	0	0	0
İnönü	Ahibeli Derbendi	-	30	1800	34	1360	13	0	520	0	0	0	0	0	0
İnönü	Burnacık nam-1 diğer ...	-	22	1320	14	560	16	0	640	0	0	0	0	0	0
İnönü	Balçık	-	23	1380	22	880	16	0	640	0	0	0	0	0	0
İnönü	Burnacık	-	30	1800	18	720	20	10	420	0	0	0	0	0	0
İnönü	Büyük Yüreğir	-	55	3300	30	1200	20	0	800	0	0	0	0	0	0
İnönü	Çukurhisar	-	20	1200	12	480	13	0	520	0	0	0	0	0	0
İnönü	Çomak	-	20	1200	15	600	17	0	680	0	0	0	0	0	0
İnönü	Hasunlar	-	25	1500	20	800	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Hasan ekin	-	21	1240	13	520	8	0	320	0	0	0	0	0	0
İnönü	Hasan ekin	-	20	1200	13	520	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Hasun söğüdcüğü	-	25	1500	13	520	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Düntür söğüdcüğü	-	50	3000	30	1200	15	0	600	0	0	0	0	0	0
İnönü	Resul nam-1 diğer ...	-	25	1500	12	480	5	0	200	0	0	0	0	0	0
İnönü	Zeynel nam-1 diğer Armudlu	-	25	1500	13	520	10	0	400	0	0	0	0	0	0
İnönü	Dumanlı nam-1 diğer Yenice	-	50	3000	35	1400	17	0	680	0	0	0	0	0	0
İnönü	Karaca ağaç	-	13	780	8	320	4	0	160	0	0	0	0	0	0
İnönü	Karpık	-	5	300	3	120	1	0	40	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	20	1200	13	520	10	0	40	0	0	0	0	0	0
İnönü	Kavşud	-	25	1500	15	600	8	0	320	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	Kumral Seydi	6	360	5	200	2	0	80	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	Vakf-ı Zaviye-i Kumral Baba	20	1200	10	400	5	0	200	0	0	0	0	0	0
İnönü	Karaca ağaç	Vakf-ı Zaviye-i Kumral Baba	20	1200	5	200	5	0	200	0	0	0	0	0	0
İnönü	Akçasu	-	3	180	2	80	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	2	120	2	80	0	4	48	0	0	0	0	0	0
İnönü	-	-	2	120	1	40	0	0	0	1	0	40	0	0	0
Nefsi Kara Dona Nam-1 Diğer Bozüyük	-Cami-i Cedid(Şerif)	Vakf-ı İmaret-i Hazret-i Kasım Paşa	35	2100	30	1200	3	0	120	0	0	0	0	0	0
YEKÜN			919	55120	667	25560	387	24	14808	12	0	480	6	0	240

EK 23: İnönü Nahiyesi Hayvancılık Vergileri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	VAKIF	ÇAYIR	KOVAN	KIŞLAK	OTLAK	YAYLAK	RESM-İ GANEM
				1575	1575	1575	1575	1575	1575
İnönü	-	İshak	-	0	15	0	0	0	13
İnönü	-	Aksu nam- diğer yukarı aksu	-	0	4	0	0	0	5
İnönü	-	Burnacık nam-ı diğer ...	-	50	50	0	0	0	15
İnönü	-	Balçık	-	0	30	50	0	0	192
İnönü	-	Burnacık	-	0	10	0	0	0	27
İnönü	-	Büyük Yüreğir	-	40	120	0	0	0	64
İnönü	-	Çukurhisar	-	0	21	0	0	0	25
İnönü	-	Çomak	-	25	151	0	0	0	166
İnönü	-	Hasunlar	-	20	15	0	0	0	62
İnönü	-	Hasan ekin	-	145	55	0	0	0	224
İnönü	-	Hasun söğüdcüğü	-	50	70	0	0	0	18
İnönü	-	Dünür söğüdcüğü	-	130	26	0	0	0	98
İnönü	-	Resul nam-ı diğer ...	-	32	8	0	0	0	12
İnönü	-	Zeynel nam-ı diğer Armudlu	-	80	122	0	0	0	123
İnönü	-	Dumanlı nam-ı diğer Yenice	-	0	60	0	0	0	1278
İnönü	-	Karacaagaç	Kumral Baba	30	80	0	15	0	57
İnönü	-	Karpık	-	80	8	0	0	0	19
İnönü	-	-	80	30	0	0	0	90
İnönü	-	Kavşud	-	30	12	0	0	0	71
İnönü	-	-	Kumral Seydi	0	15	0	50	0	10
İnönü	-	Akçasu	-	10	0	0	0	0	0
İnönü	-	Dutluca	-	15	38	0	0	50	178
İnönü	-	Celal	-	0	500	0	0	0	189
İnönü	-	Eslemez	-	126	94	0	0	0	80
İnönü	-	Küçük Yüreğir	-	25	65	0	0	0	30
İnönü	-	-	Kumral Baba	15	105	0	15	0	150
İnönü	-	Çepni	-	0	55	0	0	0	97
İnönü	-	Sığır Çukuru	-	0	46	0	0	0	80
İnönü	-	Gökçe	-	0	60	0	0	0	65
İnönü	-	Günyarık	-	25	12	0	0	0	68
İnönü	-	Karaagaç	Vakf-ı zaviye-i Kumral baba	80	50	0	0	0	31
İnönü	-	Eğrigöz	Ömer Fakı	150	25	0	50	50	30
Nefsi Kara Dona Nam-ı Diğer Bozüyük	Cami-i Cedid(Şerif)	-	Vakf-ı İmaret-i Hazret-i Kasım Paşa	100	15	0	0	0	100
YEKÛN				1338	1967	50	130	100	3667

EK 24: İnönü Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Bahçe Gelirleri

NAHIYE	KÖY	VAKIF	CEVİZ	BAĞ	BOSTAN	PİYAZ-SİR	BAHÇE
			1575	1575	1575	1575	1575
İnönü	-		0	0	50	0	0
İnönü	Dutluca		0	30	102	0	0
İnönü	Celal		0	80	120	0	0
İnönü	Eslemez		0	64	25	12	0
İnönü	Küçük Yüreğir		0	20	30	0	0
İnönü	Çepni		0	80	85	0	0
İnönü	Sığır Çukuru		0	0	45	0	0
İnönü	Gökçe		0	40	30	0	0
İnönü	Günyarıık		0	0	10	0	15
İnönü	Karaağaç	Vakf-ı Zaviye-i Kumral Baba	0	50	20	0	0
İnönü	Egrigöz	Ömer Fakı	0	150	75	0	0
İnönü	İshak		0	30	50	0	0
İnönü	Aksu nam- diğeri yukarı aksu		0	4	5	0	0
İnönü	Bumacık nam-ı diğeri ...		0	30	31	0	0
İnönü	Balçık		0	0	35	0	0
İnönü	Bumacık		5	154	40	0	0
İnönü	Büyük Yüreğir		0	80	90	0	0
İnönü	Çukurhisar		0	0	65	0	15
İnönü	Çomak		0	50	164	0	0
İnönü	Hasunlar		0	0	35	0	0
İnönü	Hasan ekin		0	0	76	0	0
İnönü	Hasun söğüdcüğü		0	0	60	0	0
İnönü	Dünür söğüdcüğü		0	30	80	0	0
İnönü	Resul nam-ı diğeri ...		0	19	28	0	0
İnönü	Zeynel nam-ı diğeri Armudlu		0	0	58	0	15
İnönü	Dumanlı nam-ı diğeri Yenice		0	30	80	0	0
İnönü	Karpık		0	0	7	0	0
İnönü		0	0	20	0	0
İnönü	Kavşud		0	0	30	0	0
İnönü		Kumral Seydi	0	0	5	0	0
İnönü	Karacağaç	Vakf-ı Zaviye-i Kumral Baba	0	0	60	0	0
Nefsi Kara Dona Nam-ı Diğeri Bozıyük	- Cami-i Cedid(Şerif)	vakf-ı İmaret-i Hazret-i Kasım Paşa	0	0	30	0	0
YEKÜN			5	941	1641	12	45

EK 25: Gölpaazarı Nahiyesi Çift Resmi Gelirleri

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇİFT					NİM ÇİFT			EKİMLİ		BENNAK		ZEYLE		MÜCERRED			RESMİ ÇİFT		
				1487	1530	1575	1487	1530	1575	1530	1575	1530	1575	1487	1530	1575	1487	1530	1575	1487	1530	1575	
Gölpaazarı	Akçakavak	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	5	9	0	12	15	18	2	0	7	2	0	0	10	42	0	658	698		
Gölpaazarı	Kozca	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	0	0	0	0		
Gölpaazarı	Dımışkı	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	15	22	0	16	5	4	1	0	13	7	0	27	50	0	990	1608			
Gölpaazarı	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	4	4	0	8	1	6	5	0	1	3	0	11	12	0	452	387			
Gölpaazarı	Bozüyük	Şeyhler	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	1	2	0	5	6	3	0	0	3	0	0	5	15	0	309	486			
Gölpaazarı		Şeyhli tabii bozüyük	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0			
Gölpaazarı		mezra-i Karaca	Vakf-ı Karaca Ahmed	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0			
Gölpaazarı	Göynücek	-	Vakf-ı Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı	0	1	2	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	4	0	99	123			
Gölpaazarı		mezra-i karaca ağaç	Vakf-ı Bektaş Şeyh ve Mustafa ve Murad Şeyh	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0			
Gölpaazarı		mezraa-i Samsam	Vakf-ı İsrail Şeyh	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0			
Gölpaazarı		mezra-i Doğancılar	Vakf-ı Köpek Şeyh oğlu Yahya Ahıran Nasuh fakı	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0			
Gölpaazarı	Kızılkaya	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	126	0			
Gölpaazarı		Kızılcameş hed		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0			

Gölpazarı	Çukurviran	-	-	-	-	1	1
Gölpazarı	Çeltikçi	-	-	-	3	0	0
Gölpazarı	Toyderesi	-	-	-	2	9	2
Gölpazarı	Bel-Kilise	-	-	-	1	7	0
YEKUN				9	44	134	26
				44	134	26	44
				167	33	85	23
				49	184	104,5	28
				154	782	999	3006
				21075	286	971	333

EK 26: Gölpazarı Nahiyesi Niyabet Vergileri

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	TAYYARAT			BAD-I HEVA		
				1487	1530	1575	1487	1530	1575
Gölpazarı	Akçakavak	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	110	200	0	0	0
Gölpazarı	Kozca	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	0	25	20
Gölpazarı	Dırıışkı	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	180	82	0	0	0
Gölpazarı	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	125	135	0	0	0
Gölpazarı	Bozüyük	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	60	60	0	0	0
Gölpazarı	-	-	-	120	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Horti	-	-	20	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Çukurviran	-	-	54	0	0	0	0	122
Gölpazarı	Çeltikçi	-	-	100	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Toyderesi	-	-	130	0	0	0	0	230
Gölpazarı	Bel-Kilise	-	-	60	0	0	0	0	44
Gölpazarı	Kızılkaya	-	-	0	0	0	0	20	0
Gölpazarı	-	Kızılcaşehed	-	0	0	0	0	25	0
Gölpazarı	Hogan	-	-	0	0	0	0	20	0
Gölpazarı	-	mezra-i Koyunlu	-	0	0	0	0	15	0
Gölpazarı	-	mezra-i Eğriat	-	0	0	0	0	10	0
Gölpazarı	-	Kozca tabii Alınç kaza-i Göynük	-	0	0	0	0	25	0
Gölpazarı	-	Gömele tabii-i Alınç	-	0	0	0	0	25	0
Gölpazarı	Çay nam diğer Alınç	-	-	0	0	0	0	22	50
Gölpazarı	Karaoğlan tabii-i Alınç	-	-	0	0	0	0	25	0
Gölpazarı	İğdir tabii-i Alınç	-	-	0	0	0	0	12	12
Gölpazarı	Akalınç	-	Pir Ahmet Efendi oğlu Tevkii Mehmed Bey	0	0	0	0	15	19
Gölpazarı	Harmankaya	-	-	0	0	0	0	20	0
Gölpazarı	Koyunlu	-	Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	15	35
Gölpazarı	Kozca	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	25	20
Gölpazarı	Gömele tb. Alınç	-	-	0	0	0	0	22	24
Gölpazarı	Silbükü	-	-	0	0	0	0	300	0
Gölpazarı	Karaağaç nam-ı diğer Akova	-	-	0	0	0	0	25	29
Gölpazarı	Doğan tb. Harmankaya	-	-	0	0	0	0	20	20
Gölpazarı	Eğriat	-	-	0	0	0	0	150	25
Gölpazarı	-	mezraa-i Silbükü	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Kılınç	maa mezra-i Çayır	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	25	35
Gölpazarı	Sorkun nam diğeri Çöte	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	26	40
YEKÜN				484	475	477	0	867	925

EK 27: Gölpaazarı Nahiyesi Hayvancılık Vergileri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇAYIR		KOVAN		KIŞLAK	OTLAK	YAYLA	RESMİ GANEM		
				1575	1487	1530	1575	1575	1575	1487	1530	1575	
Gölpaazarı	Akçakavak	-	Vakf-1 Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	32	0	0	0	0	0	0
Gölpaazarı	Kozca	-	Vakf-1 Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	50	50
Gölpaazarı	Dımışkı	-	Vakf-1 İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	30	0	0	0	0	230	280
Gölpaazarı	Közköy	-	Vakf-1 İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	25	0	0	0	0	0	27
Gölpaazarı	Boztyük	-	Vakf-1 İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	10	15	0	0	0	0	300	300
Gölpaazarı	Göyntücek	-	Vakf-1 Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı	0	0	10	10	0	0	0	0	30	30
Gölpaazarı	-	Kızılcaşehed		0	0	12	0	0	0	0	0	15	0
Gölpaazarı	-	Kozca tabii Alınç kaza-i Göyntük		0	0	0	0	0	0	0	0	50	0
Gölpaazarı	-	Gömele tabii Alınç		0	0	0	0	0	0	0	0	115	0
Gölpaazarı	Kozca	-	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	0	0	0	50	50
Gölpaazarı	Silbükü	-		0	0	0	0	0	0	0	0	200	0
Gölpaazarı	Eğriat	-		0	0	0	0	0	0	0	0	20	25
Gölpaazarı	Harmankaya	-	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpaazarı	-	mezraa-i Silbükü	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
Gölpaazarı	Kılınç	maa mezra-i Çayır	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	0	0	0	25	25

Gölpazarı	Gömele	-	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	115	115
Gölpazarı	Sorkun nam diğeri Çöte	-	Vakf-1 Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Horti	-	-	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	20
Gölpazarı	Çukurviran	-	-	0	0	0	30	0	120	0	10	0	0	100
Gölpazarı	Toyderesi	-	-	0	10	0	48	0	0	0	0	0	0	120
Gölpazarı	Bel-Kilise	-	-	0	10	0	30	0	0	0	0	0	0	100
Gölpazarı	-	maa mezra-i Kurucalu	-	0	0	0	50	15	0	0	0	0	0	300
Gölpazarı	Küçük Mededli	-	-	13	0	0	2	0	0	0	0	0	0	18
Gölpazarı	İncirli	-	-	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	5
Gölpazarı	Susuz	-	-	0	0	0	0	222	0	0	0	0	0	10
Gölpazarı	Kıran	-	-	0	0	0	20	0	33	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Sürüm	-	-	0	0	0	25	15	20	0	0	0	0	30
Gölpazarı	Sürmeli	Aluç dahi derler	-	0	0	0	100	0	0	150	0	0	0	300
Gölpazarı	Kayaazğı	-	-	0	0	0	0	180	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Mededli	-	-	0	0	0	50	100	0	0	0	0	0	85
Gölpazarı	Öyük	-	-	0	0	0	40	1600	0	0	0	0	0	60
Gölpazarı	Karacalar	-	-	0	0	0	20	350	0	0	0	0	0	122
Gölpazarı	Fındıcak	-	-	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	65
Gölpazarı	Dokuz	-	-	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	55
Gölpazarı	Sürmeli	Cebe	-	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	20
Gölpazarı	Dere	-	-	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	20
Gölpazarı	Yedi	-	-	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0	15
Gölpazarı	Tiran maa Çavuşlu	-	-	0	0	0	-	60	0	0	0	0	0	200
Gölpazarı	Akbaş	-	-	0	0	0	0	400	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	kundan	-	-	0	0	0	10	700	0	0	0	0	0	20
Gölpazarı	Çukurviran nam-ı diğeri Kozcaviran	-	-	0	0	0	0	24	0	0	0	0	0	48
Gölpazarı	Tataroğlu	-	-	0	0	0	40	0	0	0	0	0	0	40
Gölpazarı	Tuzaklu	-	-	0	0	0	30	400	0	0	0	0	0	120
Gölpazarı	Günay	-	-	0	0	0	25	400	0	0	0	0	0	43
Gölpazarı	Yahya viranı	-	-	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	15
Gölpazarı	Hızır	-	-	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	15
Gölpazarı	Halil	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Gölpazarı	Köseli	-	-	0	0	0	0	240	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Sorkun	-	-	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	300
Gölpazarı	Hayran	-	-	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	30
Gölpazarı	Çayır	-	-	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	50
Gölpazarı	Eşlüce	Nisf	-	0	0	0	80	300	0	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Sürmeli	nam-ı diğeri Çavuş	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	51
Gölpazarı	Çiftlik	-	-	0	0	0	55	0	0	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Poladlar	-	-	0	0	0	50	40	0	0	0	0	0	100
Gölpazarı	Belen	-	-	0	0	0	35	700	0	0	0	0	0	130

Gölpazarı	Devlethan	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
Gölpazarı	Hacı	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35
Gölpazarı	Süremeli	Bulduk tımarı demekle meşhur		0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Kara	-		0	0	0	20	0	0	0	0	0	0	30
Gölpazarı	-	oda		0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Bayramlı	-		0	0	0	12	200	15	0	0	0	0	230
YEKÛN				28	20	32	1104	6110	238	150	10	1200	4224	

EK 28: Gölpazarı Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Sebze-Bahçe Gelirleri

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKİF	CEVİZ		BAĞAT		MEYVE			BOSTAN		FİYAZ-SIR		BAHÇE	
				1530	1575	1530	1575	1487	1530	1575	1487	1530	1575	1575	1575	1530
Gölpazarı	Horti	-	-	0	5	0	30	0	0	17	20	0	18	0	0	0
Gölpazarı	Toyderesi	-	-	0	20	0	175	10	0	35	0	0	60	0	0	0
Gölpazarı	Bel-Kilise	-	-	0	0	0	50	0	0	0	0	0	15	0	0	0
Gölpazarı	Kozca	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80	80
Gölpazarı	Dımışkı	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	150	0	800	0	0	0	0	74 4	450	0	0	0
Gölpazarı	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	380	0	0	0	0	0	34	0	0	0
Gölpazarı	Göynücek	-	Vakf-ı Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı	2 0	0	4	5	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Kızılkaya	-	-	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Hogan	-	-	0	0	8	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	-	mezra-i Koyunlu	-	0	0	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Akalınç	-	Mülk-i Mehmed Bey	0	0	32	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	-	Kozca tabii Alınç kaza-i Göynük	-	0	0	80	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	-	Gömele tabii Alınç	-	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Karaoğlan tabii Alınç	-	-	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Çay nam diğer Alınç	-	-	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Harmanka ya	-	-	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Kozca	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80	80
Gölpazarı	İğdir	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	52	52	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Silbükü	-	-	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0

Gölpazarı	Karaağaç nam-ı diğer Akova	-	-	0	0	15	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Eğriat	-	Vakf-ı Nişancı Mehmed Paşa	0	0	50	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Doğan tabi-i harmanka ya	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	8	0	10	10	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Koyunlu	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	0	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Gömele	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa		0	0	21	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Sorkun nam diğeri Çöte	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa		0	0	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Bozüyük	Şeyhler	Vakf-ı İmaret-i Mahmud Çelebi	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	-	maa mezra-i Kurucalu	-	0	40	0	500	0	0	20	0	0	100	0	0	0
Gölpazarı	Küçük Mededli	-	-	0	0	0	10	0	0	5	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	İncirli	-	-	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Susuz	-	-	0	0	0	20	0	0	0	0	0	20	0	0	0
Gölpazarı	Kıran	-	-	0	0	0	400	0	0	0	0	0	30	0	0	0
Gölpazarı	Sürüm	-	-	0	0	0	50	0	0	16	0	0	15	0	0	0
Gölpazarı	Sürmeli	Aluç dahi derler	-	0	0	0	500	0	0	60	0	0	200	0	0	0
Gölpazarı	Mededli	-	-	0	0	0	100	0	0	0	0	0	50	0	0	0
Gölpazarı	Öyük	-	-	0	0	0	62	0	0	20	0	0	50	0	0	0
Gölpazarı	Karacalar	-	-	0	0	0	46	0	0	0	0	0	30	0	0	0
Gölpazarı	Dokuz	-	-	0	0	0	121	0	0	19	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Sürmeli	Cebe	-	0	5	0	25	0	0	5	0	0	10	0	0	0
Gölpazarı	Dere	-	-	0	0	0	28	0	0	10	0	0	12	0	0	0
Gölpazarı	Yedi	-	-	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Tıran maa Çavuşlu	-	-	0	0	0	0	0	0	20	0	0	50	350	0	0
Gölpazarı	Akbaş	-	-	0	10	0	20	0	0	10	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	kundan	-	-	0	0	0	10	0	0	0	0	0	10	0	0	0
Gölpazarı	Çukurviran nam-ı diğer Kozcaviran	-	-	0	0	0	35	0	0	0	0	0	17	0	0	0
Gölpazarı	Çukurvira n	-	-	0	0	0	200	5	0	15	0	0	50	0	0	0
Gölpazarı	Tataroğlu	-	-	0	0	0	300	0	0	120	0	0	100	0	0	0
Gölpazarı	Tuzaklu	-	-	0	0	0	150	0	0	0	0	0	50	40	0	0
Gölpazarı	Günay	-	-	0	20	0	150	0	0	0	0	0	28	0	0	0
Gölpazarı	Yahya viranı	-	-	0	0	0	25	0	0	0	0	0	12	0	0	0
Gölpazarı	Hızır	-	-	0	0	0	20	0	0	5	0	0	0	0	0	2
Gölpazarı	Halil	-	-	0	0	0	11	0	0	0	0	0	3	0	0	2

Gölpazarı	Köseli	-	-	0	0	0	25	0	0	5	0	0	0	0	0	20
Gölpazarı	Sorkun	-	-	0	0	0	500	0	0	50	0	0	250	0	0	0
Gölpazarı	Hayran	-	-	0	20	0	350	0	0	15	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Çayır	-	-	0	0	0	350	0	0	25	0	0	100	0	0	0
Gölpazarı	Eşlüce	Nisf	-	0	0	0	590	0	0	100	0	0	200	0	0	0
Gölpazarı	Sürmeli	nam-ı diğer Çavuş		0	0	0	50	0	0	15	0	0	40	0	0	0
Gölpazarı	Çiftlik	-	-	0	0	0	183	0	0	40	0	0	50	0	0	0
Gölpazarı	Poladlar	-	-	0	0	0	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Fındıcak	-	-	0	10	0	15	0	0	15	0	0	15	0	0	5
Gölpazarı	Belen	-	-	0	0	0	150	0	0	0	0	0	30	45	0	0
Gölpazarı	Devlethan	-	-	0	3	0	12	0	0	0	0	0	25	0	0	5
Gölpazarı	Hacı	-	-	0	0	0	50	0	0	0	0	0	25	0	0	0
Gölpazarı	Sürmeli	Bulduk tımarı demekle meşhur		0	0	0	25	0	0	0	0	0	26	0	0	0
Gölpazarı	Kara	-	-	0	0	0	50	0	0	15	0	0	25	0	0	0
Gölpazarı	Bayramlı	-	-	0	0	0	30	0	0	0	0	0	20	0	0	0
YEKÜN				20	283	520	7085	15	30	667	20	754	2220	435	160	194

EK 29: Gölpaazarı Nahiyesi Penbe-Safran-Keten Üretimi

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	PENBE			ZAFERAN		KETEN
				1487	1530	1575	1530	1575	1575
Gölpaazarı	Çeltikçi	-	-	35	0	0	0	0	0
Gölpaazarı	Toyderesi	-	-	0	0	0	0	150	0
Gölpaazarı	Bel-Kilise	-	-	0	0	0	0	100	0
Gölpaazarı	Akçakavak	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	0	0	50	50	0
Gölpaazarı	Dımışki	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	65	100	0
Gölpaazarı	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	8	33	0
Gölpaazarı	Bozüyük	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	20	25	0
Gölpaazarı	Göyücek	-	Vakf-ı Ahmed Fakı oğlu İbrahim Fakı	0	0	0	20	0	0
Gölpaazarı	Hogan.	-		0	5	0	0	0	
Gölpaazarı	-	mezra-i Koyunlu		0	50	0	0	0	
Gölpaazarı	Karaağaç namı diğer Akova.			0	16	16	0	0	
Gölpaazarı	Akalınc	-	Mülk-i Mehmed Bey	0	90	45	0	0	0
Gölpaazarı	-	Gömele tabi-i Alınc		0	20	0	0	0	
Gölpaazarı	Karaoğlan tabi-i Alınc	-		0	65	0	0	0	
Gölpaazarı	Akalınc	-	Pir Ahmet Efendi oğlu Tevkii Mehmed Bey	0	45	45	0	0	0
Gölpaazarı	Çay nam diğer Alınc	-		0	5	25	0	0	0
Gölpaazarı	Harmankaya	-		0	6,5	15	0	0	0
Gölpaazarı	Koyunlu	-		0	50	20	0	0	0
Gölpaazarı	İğdir	-		0	66	65	0	0	0
Gölpaazarı	Silbükü	-		0	8	0	0	0	
Gölpaazarı	Eğriat	-		0	60	35	0	0	0
Gölpaazarı	Doğan tabi-i harmankaya	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	50	5	0	0	0
Gölpaazarı	-	mezraa-i Silbükü	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	8	0	0	0
Gölpaazarı	Karaağaç nam diğer Akova	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	0	16	0	0	0
Gölpaazarı	Gömele	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	0	20	20	0	0	0
Gölpaazarı	-	maa mezra-i Kurucalu		0	0	100	0	200	15
Gölpaazarı	Küçük Mededli	-		0	0	6	0	10	16
Gölpaazarı	İncirli	-		0	0	10	0	5	0
Gölpaazarı	Susuz	-		0	0	0	0	10	0
Gölpaazarı	Kıran	-		0	0	300	0	0	0
Gölpaazarı	Sürmeli	Aluç dahi derler		0	0	0	0	440	0
Gölpaazarı	Mededli	-		0	0	50	0	0	0
Gölpaazarı	Öyük	-		0	0	58	0	0	0

Gölpazarı	Karacalar	-		0	0	80	0	0	0
Gölpazarı	Fındıcak	-		0	0	40	0	25	0
Gölpazarı	Dokuz	-		0	0	0	0	150	0
Gölpazarı	Sürmeli	Cebe		0	0	0	0	30	0
Gölpazarı	Dere	-		0	0	0	0	20	0
Gölpazarı	Tıran maa Çavuşlu	-		0	0	0	0	300	0
Gölpazarı	Akbaş	-		0	0	30	0	0	0
Gölpazarı	kundan	-		0	0	20	0	0	0
Gölpazarı	Çukurviran nam- ı diğer Kozcaviran	-		0	0	0	0	23	0
Gölpazarı	Çukurviran	-		0	0	0	0	150	0
Gölpazarı	Tataroğlu	-		0	0	0	0	117	0
Gölpazarı	Tuzaklı	-		0	0	40	0	0	0
Gölpazarı	Günay	-		0	0	0	0	100	0
Gölpazarı	Yahya viranı	-		0	0	15	0	40	0
Gölpazarı	Hızır	-		0	0	0	0	10	0
Gölpazarı	Halil	-		0	0	0	0	5	0
Gölpazarı	Köseli	-		0	0	15	0	5	0
Gölpazarı	Sorkun	-		0	0	0	0	800	0
Gölpazarı	Hayran	-		0	0	0	0	150	0
Gölpazarı	Çayır	-		0	0	0	0	500	0
Gölpazarı	Eşlüce	Nısf		0	0	510	0	0	0
Gölpazarı	Sürmeli	nam-ı diğer Çavuş		0	0	0	0	100	0
Gölpazarı	Çiftlik	-		0	0	0	0	150	0
Gölpazarı	Poladlar	-		0	0	0	0	157	0
Gölpazarı	Fındıcak	-		0	0	0	0	20	0
Gölpazarı	Belen	-		0	0	0	0	150	0
Gölpazarı	Devlethan	-		0	0	0	0	12	0
Gölpazarı	Hacı	-		0	0	0	0	15	0
Gölpazarı	Sürmeli	Bulduk tımarı demekle meşhur		0	0	0	0	30	0
Gölpazarı	Kara	-		0	0	0	0	50	0
Gölpazarı	Bayramlı	-		0	0	40	0	0	0
YEKÜN				35	557	1629	163	4232	31

EK 30: Gölpaazarı Nahiyesi Baklagil Üretimi

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	MERCİMEK					NOHUT			
				1530		1575			1530		1575	
				MÜD	KIYMET	MÜD	KİLE	KIYMET	KIYMET	KİLE	KIYMET	
Gölpaazarı	-	Kurucalu	-	0	0	0	40	240	0	95	285	
Gölpaazarı	Horti	-	-	0	0	0	0	0	0	20	120	
Gölpaazarı	Mededli	-	-	0	0	0	0	0	0	40	140	
Gölpaazarı	Karacalar	-	-	0	0	0	0	0	0	30	90	
Gölpaazarı	Dokuz	-	-	0	0	0	0	0	0	20	120	
Gölpaazarı	Bel-Kilise	-	-	0	0	0	0	0	0	10	60	
Gölpaazarı	Dere	-	-	0	0	0	20	100	0	0	0	
Gölpaazarı	Tıran maa Çavuşlu	-	-	0	0	0	0	0	0	15	90	
Gölpaazarı	Tataroğlu	-	-	0	0	0	16	48	0	10	60	
Gölpaazarı	Sorkun	-	-	0	0	0	0	0	0	15	90	
Gölpaazarı	Hayran	-	-	0	0	0	0	0	0	15	90	
Gölpaazarı	Akçakavak	-	Vakf-ı Elvan Bey oğlu Sinan Bey	0	25	1	0	720	0	0	0	
Gölpaazarı	Dımışki	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	35	0	0	0	0	15	0	60	
Gölpaazarı	Kozköy	-	Vakf-ı İbrahim Paşa oğlu Mahmud Çelebi	0	0	0	0	0	55	0	50	
Gölpaazarı	-	Kızılcameshed	-	5	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpaazarı	Hogan	-	-	0	0	0	0	0	15	0	0	
Gölpaazarı	Doğan tb. Harmankaya	-	-	0	0	0	0	0	15	0	15	
Gölpaazarı	Sorkun nam diğeri Çöte	-	Vakf-ı Haleb Beylerbeyisi Nişancı Mehmed Paşa	1	0	0	1	6	0	0	6	
Gölpaazarı	Bozöyük	Şeyhler	Vakf-ı İmaret-i Mahmud Çelebi	0	0	0	0	0	35	0	43	
YEKUN				41	25	1	77	1114	135	270	1319	

EK 31: Söğüt Nahiyesi Çift Resmi Gelirleri

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇİFT		NİM ÇİFT		EKİNLİ		BENNAK		ZEVLE		MÜCERRED		CIZYE		RESM-İ ÇİFT
				1487	1530	1547	1530	1575	1487	1530	1575	1487	1530	1575	1487	1530	1575	
Söğüt	Nefs-i Bey-Söğüt	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	133
Söğüt	Kızılkaya	-	-	3	0	1	0	4	1	0	14	3	0	4	13	11	0	141
Söğüt	Dere	-	-	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	33
Söğüt	Ayaş	-	-	2	0	1	5	0	0	0	0	7	8	2	0	22	0	158
Söğüt	İmanlar	-	-	2	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	170
Söğüt	Malluca	-	-	2	0	1	2	0	1	0	0	2	6,5	0	2	0	0	165
Söğüt	Bayad	-	-	3	0	3	0	1	1	0	0	5	0	3	0	0	0	162
Söğüt	Yoğunc a Pelid	-	-	1	0	0	1	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	68
Söğüt	Budak	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	215	0
Söğüt	Dömez	-	-	2	0	7	2	0	4	0	0	10	0,5	3	23	0	197	1091
Söğüt	Kepan	-	-	9	0	6	5	11	0	0	3	6,5	5	17	0	0	471	626
Söğüt	Buynak	-	-	6	0	0	1	0	0	0	0	0	4	0	0	0	350	0
Söğüt	Gökçe vi ran	-	-	3	0	1	1	0	3	0	5	0	1	9	0	0	165	181
Söğüt	Dudaş	-	-	4	0	2	1	0	0	2	0	4	4	6	0	0	167	237
Söğüt	Kul	-	-	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	50	0
Söğüt	Şarabha ne	-	-	6	0	13	1	0	0	10	12	0	4	34	0	0	470	1553
Söğüt	oluklu (elmacı k)	-	-	5	0	0	0	15	0	0	0	0	1	0	0	0	165	0
Söğüt	Ahurköy	-	-	11	0	4	1	0	4	19	5	5	8	12	0	0	543	527
Söğüt	Başköy	-	-	11	0	0	0	4	0	6	0	0	10	0	0	0	0	0
Söğüt	Kızılsar ay	-	-	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Söğüd	Karavira n tb. Avdancı k	-	Vakf-1 Fahrü'l- emirü'l- izam Bahşayi ş Ağa oğlu İlyas Bey	0	0	4	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	16	0	0	0	0	0	0	0	424
Söğüd	-	-	Vakf-1 Kadı-i Söğüd	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	126	
Söğüd	-	mezraa-i kozca kö y	Vakf-1 Zaviye-i EdeŞeyh	0	0	4	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	318	
Söğüd	Kozağaç		Vakf-1 Zaviye-i EdeŞeyh	0	0	2	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	198	
Söğüd	-		Vakf-1 Zaviye-i EdeŞeyh	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	200	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	-	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	-	cemaat-i ehl-i vezaif		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüd	Oluklu nam-1 diğer Elmacık	-		0	0	4	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüd	İmanlar nam-1 diğer Akçaşeh ir	-		0	0	2	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	243
Söğüd	Bunak	-		0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	278
Söğüd	Hala nam-1 diğer Çukurca	-		0	0	4	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	677
Söğüd	Kavacık nam diğer Sıraçe	-		0	0	2	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	571
Söğüd	Çene	-		0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Söğüd	Virancık	maa mezraa-i derzi ilyas		0	3	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1321
Söğüd	Sofular	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüd	Borucak	-		0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüd	Buynak nam-1 diğer Kıran			0	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31
Söğüd	Kızılsar ay maa Yuva	-		0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	289
Söğüd	Baş nam-1 diğer Hacı Ömer			0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	
Söğüd	Karaardı ç	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16
																																		94

EK 32: Söğüt Nahiyesi Niyabet Vergileri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	TAYYARAT			BAD-I HEVA		
				1487	1530	1575	1487	1530	1575
Söğüt	Nefs	-	-	5	0	0	0	0	0
Söğüt	Kızılkaya	-	-	0	0	0	24	20	15
Söğüt	Dere	-	-	10	0	0	0	0	0
Söğüt	Ayaş	-	-	25	0	0	0	0	96
Söğüt	İmanlar	-	-	20	0	0	0	0	0
Söğüt	Malluca	-	-	10	0	0	0	0	48
Söğüt	Bayad	-	-	20	0	0	0	0	70
Söğüt	Yoğunca Pelid	-	-	15	0	0	0	0	150
Söğüt	Dömez	-	-	20	0	0	0	0	180
Söğüt	Kepan	-	-	60	0	0	0	0	100
Söğüt	Buynak	-	-	20	0	0	0	0	0
Söğüt	Gökçeviran	-	-	10	0	0	0	0	100
Söğüt	Dudaş	-	-	20	0	0	0	0	85
Söğüt	Kul	-	-	5	0	0	0	0	0
Söğüt	Şarabhane	-	-	60	0	0	0	0	100
Söğüt	Ahurköy	-	-	100	0	0	0	0	148
Söğüt	Başköy	-	-	60	0	0	0	0	0
Söğüt	Kızılsaray	-	-	15	0	0	0	0	0
Söğüt	Yıva	-	-	5	0	0	0	0	0
Söğüt	Göyücek	-	-	0	0	0	0	0	57
Söğüt	Yalacık	-	-	0	0	0	30	0	80
Söğüt	Kavacık	-	-	30	0	0	0	0	0
Söğüt	Pelidbükü	-	-	0	0	0	5	0	98
Söğüt	Nefs	-	-	25	0	0	0	0	50
Söğüt	Sobran	-	-	0	0	0	15	0	0
Söğüt	Elmacık	-	-	0	0	0	35	0	0
Söğüt	Gil-bulasun	-	-	0	0	0	40	0	0
Söğüt	Karaviran tb. Avdancık	-	Vakf-ı Fahrü'l-emirü'l-izam Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey	0	100	56	0	0	0
Söğüt	İmanlar nam-ı diğer Akçaşchir	-		0	0	0	0	0	118
Söğüt	Bunak	-		0	0	0	0	0	100
Söğüt	Hala nam-ı diğer Çukurca	-		0	0	0	30	0	48
Söğüt	Kavacık nam diğer Siraçe	-		0	0	0	0	0	200
Söğüt	Çene	-		0	0	0	0	0	112
Söğüt	Virancık	maa mezraa-i derzi İlyas		10	0	0	0	0	101
Söğüt	Sofular	-		0	0	0	0	0	80
Söğüt	Buynak nam-ı diğer Kıran	-		0	0	0	0	0	60
Söğüt	Kızılsaray maa Yuva	-		0	0	0	0	0	40
Söğüt	Baş nam-ı diğer Hacı Ömer	-		0	0	0	0	0	261
Söğüt	Karaardıç	-		0	0	0	0	0	100
Söğüt	Avdancık	-	Vakf-ı Bahşayış oğlu İlyas Bey	0	650	53	0	0	0
Söğüt	-		Vakf-ı Cami-i Söğüt	0	50	55	0	0	0
Söğüt	-	mezra-i der karye-i Kozcaköy	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	30	30	0	0	0
Söğüt	Kozağaç	-	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	15	0	0	0	0
YEKÜN				545	845	194	179	20	2597

EK 33: Söğüt Nahiyesi Hayvancılık Vergileri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	ÇAYIR		DUHAN		KOVAN			KIŞLAK		OTLAK		RESMİ GANEM	
				1575	1575	1487	1530	1575	1487	1575	1575	1487	1530	1575		
Söğüt	Kızılkaya	-	-	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	70
Söğüt	Ayaş	-	-	0	0	0	0	12	20	20	0	0	0	0	0	50
Söğüt	Malluca	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	55
Söğüt	Bayad	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
Söğüt	Dömez	-	-	115	0	20	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Kepan	-	-	18	0	20	0	40	0	0	0	0	0	0	0	250
Söğüt	Gökçeviran	-	-	0	0	15	0	20	0	0	0	0	0	0	0	60
Söğüt	Dudaş	-	-	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	22
Söğüt	Şarabhane	-	-	0	0	50	0	30	10	100	0	0	0	0	0	150
Söğüt	Ahurköy	-	-	300	0	10	0	180	0	0	0	0	80	0	0	300
Söğüt	Kızılsaray	maa yuva	-	33	0	10	0	3	0	0	0	0	0	0	0	20
Söğüt	Göynücek	-	-	18	0	0	10	5	0	0	0	0	0	30	0	25
Söğüt	Yalacık	-	-	0	0	10	0	37	0	0	0	50	0	0	0	50
Söğüt	Pelidbükü	-	-	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	250
Söğüt	-	-	-	0	0	0	0	150	0	0	0	0	0	0	0	50
Söğüt	Sobran	-	-	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Elmacık	-	-	0	0	10	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0
Söğüt	-	-	Vakf-ı Cami-i Söğüt	20	0	0	10	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	-	mezra-i der karye-i Kozcaköy	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	0	0	5	5	0	0	0	0	0	5	5	0
Söğüt	Kozağaç	-	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	0	0	5	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Avdancık	-	Vakf-ı Fahrü'l-emirü'l-izam Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey	2300	0	0	5	25	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Karaviran tb. Avdancık	-	Vakf-ı Fahrü'l-emirü'l-izam Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Oluklu nam-ı diğer Elmacık	-		30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	İmanlar nam-ı diğer Akçaşehir	-		0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	30
Söğüt	Bunak	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	32
Söğüt	Hała nam-ı diğer Çukurca	-		25	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	30
Söğüt	Kavacık nam diğer Siraçe	-		0	0	0	0	200	0	0	0	0	0	0	0	240
Söğüt	Çene	-		0	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	150
Söğüt	Virancık	maa mezraa-i derzi İlyas		20	0	0	0	15	0	15	20	0	0	0	0	50
Söğüt	Sofular	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50
Söğüt	Buynak nam-ı diğer Kıran	-		0	0	0	0	15	0	0	0	25	0	0	150	
Söğüt	Baş nam-ı diğer Hacı Ömer	-		0	0	0	0	30	0	0	35	50	0	0	380	
Söğüt	Karaardıç	-		0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0

Sögüd	Karahalliller maa Kaylih ve Alan	-		0	265	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YEKÜN				2879	265	155	35	989	30	135	55	215	35	2484

EK 34: Söğüt Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Sebze-Bahçe Gelirleri

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	CEVİZ			BAĞAT			MEYVE			BAĞ			BOSTAN			PIYAZ SIR		BAHÇE
				1 8 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5	1 7 4	1 3 5
Söğüt	Kızılkaya	-	-	4	0	0	0	0	55	0	0	0	80	15	0	30	0	15	40	30	0
Söğüt	Dere	-	-	10	0	0	15	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	40	0	0	0
Söğüt	Ayaş	-	-	0	0	10	35	0	95	0	0	0	0	0	20	0	75	0	90	0	0
Söğüt	İmanlar	-	-	0	0	0	35	0	0	10	0	0	0	0	20	0	20	0	0	0	0
Söğüt	Malluca	-	-	0	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0
Söğüt	Bayad	-	-	5	0	0	0	0	48	0	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0
Söğüt	Dömez	-	-	0	0	0	0	5	0	0	12	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Keşan	-	-	25	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0
Söğüt	Buynak	-	-	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Gökçeviran	-	-	0	0	0	0	0	40	10	0	15	0	0	0	25	0	0	0	0	0
Söğüt	Dudaş	-	-	0	0	14	0	0	30	5	0	8	15	0	15	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Şarabhane	-	-	0	0	0	0	0	30	0	20	0	0	0	0	52	0	0	0	0	0
Söğüt	Ahurköy	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Göyüntek	-	-	0	20	0	0	0	30	5	10	8	0	4	0	12	0	0	0	0	0
Söğüt	Yalacık	-	-	0	0	0	50	0	0	0	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Kavacık	-	-	35	0	0	50	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Pelidbükü	-	-	10	0	0	10	0	0	15	25	0	0	0	50	0	50	0	0	0	20
Söğüt	Nefs-i Söğüt	-	-	0	0	0	0	0	0	0	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Avdancık	-	Vakf-ı Bahşayış oğlu İlyas Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2300	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	-	-	Vakf-ı Cami-i Söğüt	0	70	70	0	0	0	0	30	30	0	36	36	0	0	0	0	0	0
Söğüt	-	mezra-i der karye-i Kozcaköy	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	5	7	0	0	0	0	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Söğüt	Kozağaç	-	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	0	0	0	0	0	0	4	5	5	0	0	0	11	15	0	0	0	0

Söğüd	Karaviran tb. Aydancık	-	Vakf-ı Fahrü'l- emirü'l-izam Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey	0	0	0	0	0	0	420	400	0	40	20	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	Oluklu nam-ı diğer Elmacık	-		0	0	0	0	0	0	0	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	İmanlar nam-ı diğer Akçaşehir	-		0	0	0	0	0	0	0	86	0	0	6	0	0	0	0	0	50	
Söğüd	Bunak	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28	
Söğüd	Hala nam- ı diğer Çukurca	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0	0	0	15	
Söğüd	Kavacık nam diğer Sıraçe	-		0	0	0	0	0	0	0	250	0	0	40	0	0	0	0	0	150	
Söğüd	Çene	-		0	0	0	0	0	0	0	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	Virancık	maa mezraa-i derzi ilyas		0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	15	
Söğüd	Sofular	-		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	Borucak	-		0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Söğüd	Buynak nam-ı diğer Kıran	-		0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	17	0	0	0	0	0	12	
Söğüd	Kızılsaray maa Yuva	-		0	0	0	0	0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	0	0	10	
Söğüd	Karaardıç	-		0	0	0	0	0	0	0	20	0	0	3	0	0	0	0	0	13	
YEKÜN				89	95	209	614	420	2951	65	89	584	205	2355	106	145	11	907	100	450	20

EK 35: Söğüd Nahiyesi Penbe-Safran-Keten Üretimi

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	PENBE			ZAFERA N	KETE N
				1487	1530	1575	1530	1575
Söğüd	Kızılkaya	-	-	15	0	180	0	0
Söğüd	Dere	-	-	10	0	0	0	0
Söğüd	Ayaş	-	-	50	0	0	0	0
Söğüd	İmanlar	-	-	20	0	225	0	0
Söğüd	Malluca	-	-	40	0	90	0	0
Söğüd	Bayad	-	-	0	0	50	0	0
Söğüd	Dömez	-	-	0	0	170	0	0
Söğüd	Gökçeviran	-	-	200	0	50	6	0
Söğüd	Dudaş	-	-	20	0	25	0	0
Söğüd	Kul	-	-	45	0		0	
Söğüd	Göynücek	-	-	0	0	0	20	0
Söğüd	Yalacık	-	-	50	0	300	0	0
Söğüd	Pelidbükü	-	-	50	0	0	0	0
Söğüd	Avdancık	-	Vakf-ı Bahşayış oğlu İlyas Bey	0	1855	1800	0	0
Söğüd	Karaviran tb. Avdancık	-	Vakf-ı Bahşayış Ağa oğlu İlyas Bey	0	415	400	0	0
Söğüd	Kızılkaya	-	-	0	0	180	0	0
Söğüd	Bunak	-	-	0	0	55	0	0
Söğüd	Hala nam-ı diğer Çukurca	-	-	0	0	20	0	0
Söğüd	Kavacık nam diğer Siraçe	-	-	15	0	150	0	0
Söğüd	Virancık	maa mezraa-i derzi ilyas	-	0	0	0	0	10
YEKÛN				515	2270	3695	20	10

EK 36: Söğüt Nahiyesi Baklagil Üretimi

NAHİYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	NOHUT		
				1530	1575	
				KIYMET	KİLE	KIYMET
Söğüt	Kızılkaya	-	-	0	2	10
Söğüt	Bayad	-	-	0	3	15
Söğüt	Kepan	-	-	0	30	100
Söğüt	Gökçeviran	-	-	0	6	30
Söğüt	Dudaş	-	-	0	4	20
Söğüt	Şarabhane	-	-	0	50	250
Söğüt	Ahurköy	-	-	0	50	250
Söğüt	Göynücek	-	-	0	4	20
Söğüt	Yalacık	-	-	0	5	25
Söğüt	Pelidbükü	-	-	0	8	40
Söğüt	-	-	Vakf-ı Cami-i Söğüt	8	0	0
Söğüt	-	mezra-i der karye-i Kozcaköy	Vakf-ı Zaviye-i Ede Şeyh	3	0	0
Söğüt	-	-	Vakf-ı Kadı-i Söğüt	0	0	8
Söğüt	-	mezraa-i kozcaköy	Vakf-ı Zaviye-i EdeŞeyh	0	0	35
Söğüt	Kozağaç	-	Vakf-ı Zaviye-i EdeŞeyh	15	0	12
Söğüt	Çene	-	-	0	2	10
YEKUN				26	164	825

EK 37: Yarhisar Nahiyesi Çift Resmi Gelirleri

Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	NAHIYE			
																				MAHALLE	KÖY	MEZRAA	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MAHALLE	KÖY	MEZRAA
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	VAKIF
4	1	2	2	0	0	0	2	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 8 4 7
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 3 5 0
0	2	2	6	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 7 5 5
0	4	4	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 4 8 7
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 5 5 0
0	2	7	2	0	0	0	11	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 7 5 5
0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 4 4 7
0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 3 5 0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 7 5 5
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 8 4 7
1	1	0	2	1	0	1	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 8 4 7
0	0	0	0	0	0	0	4	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 3 5 0
0	9	4	5	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 5 5 5
0	12	7	8	0	0	0	4	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 5 5 5
4	1	2	0	0	0	0	1	4	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	1 8 4 7
0	0	0	0	0	0	0	0	18	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 3 5 5
0	10	3	4	0	0	0	24	0	24	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 7 5 5
206	144	165	238	116	315	127	214	475	214	214	127	475	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 4 4 7
0	0	0	0	0	0	0	180	0	180	180	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 3 5 5
0	349	295	492	0	0	0	360	1074	360	360	0	1074	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 7 5 5

Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar
-	-	-	Süle nam-ı diğer Paşa	Cami-İ Şerif	Nefs	-	-	Göçük	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Günay	Baba	Samrı	-	-	-	-	-	-	Akbıyık	Hoca Ömer	-	Gökçesu	Karaağaç	-	-	-	-
-	-	an enbiya-i dervişan	-	-	-	-	-	-	-	mezraa-i Babaköy	mezraa-i der kurb-u nefis-i Yarhisar	cemaat-i piyadegan	Göçük	-	-	-	-
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	5	1	0	3	0	0	8	0	0	4	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	2	3	1	0	4	0	0	8	0	0	5	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	8,5	0	0	10	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	1	0	0	0	39	1	4	0	2	5	13	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
430	381	0	1160	0	266	1453	0	106	411	0	0	0	0	318	0	0	0

Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar	Yarhisar
-	-	-	-	-	-	-
Kilisecik	Kesir nam diger Bulduice	Dere	Kendirli nam diger Yundkuru	Karacaagaç		
-	-	-	-	-	-	-
YAKEL Emir Seyyid Hannu						
28	0	0	0	0	0	0
27	2	0	0	0	0	0
74	0	0	0	0	0	2
13	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	0
100	0	1	0	0	0	7
2	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	3	0
23	0	0	0	0	0	0
24	0	0	0	0	0	0
179	0	0	0	0	12	4
117,5	0	6	0	0	2	7
35	0	0	0	0	0	0
42	0	0	0	0	0	0
155	0	0	0	0	3	3
2500	0	0	0	0	0	0
1542	0	0	0	0	0	0
11327	0	0	191	189	0	295

EK 38: Yarhisar Nahiyesi Niyabet Vergileri

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	TAYYARAT			BAD-I HEVA		
					1487	1530	1575	1487	1530	1575
Yarhisar	-	Gökçesu	-	Vakf-ı Zaviye-i şeyh İshak		30			0	
Yarhisar	-	Bokluca	-	vakf-ı Alaaddin Bey		25			0	
Yarhisar	-	Zekeriya	-	Vakf-ı Ayşe Hatun		80	67		0	
Yarhisar	-	Karaağaç	-	Vakf-ı Bahşayış oğlu İlyas Bey		34			0	
Yarhisar	-	Karaağaç	Gölcük	Vakf-ı Bahşayış oğlu İlyas Bey		26	26		0	0
Yarhisar	-	-	mezra-i der kurb-u nefsi Yarhisar	Vakf-ı Pir Mehmed Paşa		0			50	
Yarhisar	-	Cullahlar	-	-	60			0		
Yarhisar	-	Sasan	-	-	60			0		
Yarhisar	-	İdris	-	-	15			0		
Yarhisar	-	Karacaagaç	-	-	20			0		100
Yarhisar	-	Çakırcanlı	-	-	30			0		190
Yarhisar	-	Alpagut	-	-	35			0		
Yarhisar	-	Günayca	-	-	10			0		
Yarhisar	-	Arkıdca	-	-	0			10		
Yarhisar	-	Nasreddinler	-	-	0			20		383
Yarhisar	-	Lala	-	-	0			20		42
Yarhisar	Süle nam-ı diğer Paşa	-	-				0			784
Yarhisar	-	-	dura çiftliği				0			69
Yarhisar	-	Cullahlar nam diğer Koyunköy ve Elvebler ve Yukarı Oba	-				0			40
Yarhisar	-	Günay	-				0			43
Yarhisar	-	Gökçesu	-				0			86
Yarhisar	-	Marsala	-				0			150
Yarhisar	-	Kendirlü nam diğer Yundkuru	-				0			200
Yarhisar	-	Dere	-				0			17
Yarhisar	-	Kınık	-	-			0			135
YEKÛN					230	195	93	50	50	2239

EK 39: Yarhisar Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Sebze-Bahęe Gelirleri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	VAKIF	CEVİZ			BAĒAT			MEYVE			BAĒ			BOSTAN			PIYAZ SİR		BAHĘE	
				14 87	1 3 0	15 75	14 87	15 30	1 5 7	1 4 8	1 5 3	15 75	14 87	1 5 3	1 5 7	1 4 8	15 30	15 75	14 87	15 75	1 4 8	1 5 7
Yarhisar	-	mezra-Hoca Ömer	Vakf-1 Hamza Bey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Gökçesu	-	Vakf-1 Zaviye-i şeyh İshak	0	50	5	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50
Yarhisar	Bokluca	-	vakf-1 Alaaddin Bey	0	30	0	0	0	0	0	10	0	83	0	0	0	10	0	0	0	0	0
Yarhisar	Zekeriya	-	Vakf-1 Ayşe Hatun	0	10	10	0	150	150	0	80	80	0	0	0	120	100	0	0	0	0	0
Yarhisar	Karaağaç	Gölcük	Vakf-1 Bahşayi ş oğlu İlyas Bey	0	0	0	0	397	30	0	0	25	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0
Yarhisar	-	mezra-i der kurb-u nefsi Yarhisar	Vakf-1 Pir Mehmed Paşa	0	50	50	0	0	0	0	20	0	400	500	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Gökçesu	-	zaviye-i Şeyh İshak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Samrı	an enbiya-i dervişan		0	0	0	0	0	99	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Yarhisar	-	dura çiftliği		0	0	0	0	0	30	0	0	5	0	0	0	20	0	0	0	2	0	0
Yarhisar	Cullahlar nam diğer Koyunköy ve Elvebler ve Yukarı Oba			0	0	0	0	0	50	0	20	0	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Günay	-		0	0	40	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Yarhisar	Lala	-		0	0	10	0	0	200	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Marsala	-		0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Kendirli nam diğer Yundkuru	-		0	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Dere	-		0	0	0	0	0	10	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Kesir nam diğer Yüklüce	-		0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Kınık	-	-	0	0	15	0	0	150	0	25	0	0	0	0	20	0	0	0	0	0	12
Yarhisar	Sasan	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	-	Korucak	-	24	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	saraycık	-	-	0	0	0	0	0	0	90	0	0	50	0	0	0	0	0	0	0	10	0
Yarhisar	İdris	-	-	30	100	0	0	0	0	0	0	10	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0
Yarhisar	Karacaağaç	-	-	10	30	0	0	0	50	0	0	7	40	0	0	15	10	0	0	0	0	0
Yarhisar	Çakırcanlı	-	-	15	0	10	0	0	30	40	0	5	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0

EK 40: Yarhisar Nahiyesi Nohut Üretimi

NAHIYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	NOHUT	
				1575	
				KİLE	KIYMET
Yarhisar	-	-	dura çiftliği	6	30
Yarhisar	-	Cullahlar nam diğer Koyunköy ve Elvebler ve Yukarı Oba	-	10	50
Yarhisar	-	Lala	-	5	25
YEKÜN				21	105

EK 41: Ermenipazarı Nahiyesi Çift Resmi Gelirleri

Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	Ermeni(pazarı)	NAHIYE
-	-	-	-	Mescid-i Hacı Sefer	Mescid-i Hacı Memi	-	Cami	-	-	-	-	-	MAHALLE
Ovacık	Ahmedler	Yalacık	Ermeni	Doğanlar	-	-	-	-	-	-	Karacakaya	-	KÖY
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MEZRAA
													VAKIF
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
4	1	10	3	9	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
1	1	3	12	7	24	6	26	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1487
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1530
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1575
0	0	132	234	0	0	0	0	0	0	0	493	0	RESMİ ÇİFT

Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)	Ermeni (pazarı)
Bey-Söğüd										
	Oluklu nam-ı diğer Elmacık	Ermeni	Ahıbeli Derbendi	mezraa	Geçid	mezra-i Ermeni-ili	Zekeriya Baba Eymürköy			
		İteşen								
						Vakf-ı evlad-ı Yunus Fakı	Vakf-ı zavıye-i Zekeriya Baba			
4	0	1	0	1	2	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0
11	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0
1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
11	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	0	0	0	3	10	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0
32	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0
126	0	0	19	0	20	0	7	0	0	0
409	40	33	0	99	237	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
988	0	0	0	0	129	0	0	0	0	0

YEKÜN

EK 42: Ermenipazarı Nahiyesi Niyabet Vergileri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	TAYYARAT			BAD-I HEVA		
				1487	1530	1575	1487	1530	1575
Ermeni(pazarı)	nefs-i Ermeni	-	-	0	0	0	10	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Geçid	-	30	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Ermeni	İtçen	0	0	0	60	0	0
Ermeni(pazarı)	-	Karacakaya	-	0	0	0	0	0	47
Ermeni(pazarı)	Mescid-i Hacı Sefer	-	-	0	0	0	0	0	250
Ermeni(pazarı)	-	Geçid	-	0	0	0	0	0	171
Ermeni(pazarı)	-	Geçid maa Okçular	-	0	0	0	0	0	100
Ermeni(pazarı)	-	Ermeni	-	0	0	0	0	0	81
Ermeni(pazarı)	-	-	yağrı der kurb-ı karye-i kayı tb ermeni	0	0	0	0	0	50
Ermeni(pazarı)	-	Yalacık	-	0	0	0	0	0	80
YEKÛN				30	0	0	70	0	779

EK 43: Ermenipazarı Nahiyesi Hububat İstihsalı

NAHİYE	KÖY		MEZRAA		VAKIF		HINTA		ŞAIR		MAHLUT		ALEF		BURÇAK		ERZEN		
	Yalacak	Ermeni	Karacakaya	Nefs	Bey-Sögüd	diğer Elmacak	Ermeni	Topraköyüğü	mezraa	Geçid	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	
112	0	0	0	0	44	8	20	8	17	15	1487	0	0	0	0	0	0	0	1530
10	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
550	60	160	30	0	0	0	0	0	0	300	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
3950	300	800	150	1200	0	0	0	0	0	1500	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
101	0	0	0	0	24	8	10	13	30	16	1487	0	0	0	0	0	0	0	1530
5	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
516	50	150	16	0	0	0	0	0	0	300	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
1340	125	375	40	300	0	0	0	0	0	500	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
70	0	18	14	0	0	0	0	0	0	38	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
175	0	45	35	0	0	0	0	0	0	95	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
26	0	0	0	0	0	0	0	17	6	3	1487	0	0	0	0	0	0	0	0
242	17	30	35	0	0	0	0	0	0	160	1487	0	0	0	0	0	0	0	0
242	17	30	35	0	0	0	0	0	0	160	1487	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1487	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1530	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1530	0	0	0	0	0	0	0	0
36	20	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
90	50	40	0	0	0	0	0	0	0	0	1575	0	0	0	0	0	0	0	0
50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	1575	0	0	0	0	0	0	0	0

YEKÜN

EK 44: Ermenipazarı Nahiyesi Bağ-Bostan-Meyve-Sebze-Bahçe Gelirleri

NAHIYE	KÖY	MEZRAA	CEVİZ	BAĞAI	MEYVE		BAĞ	BOSTAN		PIYAZ SIR
			1575	1575	1487	1575	1487	1487	1575	1575
Ermeni(pazarı)	-	mezraa	0	0	0	0	13	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Topraköyüğü	-	0	0	0	0	20	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Bey-Söğüd	-	0	0	0	0	50	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Karacakaya	-	0	25	0	0	0	0	40	5
Ermeni(pazarı)	Geçid	-	30	100	70	25	110	10	50	0
Ermeni(pazarı)	Geçid maa Okçular	-	24	20	0	0	0	0	0	0
Ermeni(pazarı)	Yalacık	-	0	15	0	5	0	0	8	0
YEKÜN			54	160	70	30	193	10	98	5

EK 45: Bac-ı Bazar ve İhtisab Gelirleri

NAHİYE	MAHALLE	KÖY	MEZRAA	BAC-I BAZAR		İHTİSAB	
				1487	1575	1487	1575
Gölpazarı	nefs-i Göl	-	-	2200	0	1600	0
Söğüt	Nefs-i Söğüt	-	-	0	100	0	200
Gölpazarı	nefs-i göl	-	maa mezra-i Kurucalu	0	800	0	2000
Gölpazarı	-	Tıran maa Çavuşlu	-	0	740	0	0
Gölpazarı	-	Tuzaklu	-	0	100	0	0
Yarhisar	Süle nam-ı diğer Paşa	-	-	0	2499	0	0
Bilecik	-	-	-	0	0	0	1800
YEKÛN				2200	4239	1600	4000

Gölpazarı	Kozköy	-	0	0	0	16	0	1920	0	0	0	10	0	600	0	0	0	0	0	270	0	0	0	1	0	60	0	0	0	0	
Gölpazarı	meza mezra-i göf Kuruculu	-	0	0	0	0	200	1200	0	0	0	0	150	450	0	0	0	0	0	180	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Horit	-	0	0	0	0	160	960	0	0	0	0	100	300	0	40	120	0	0	50	75	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Küçük Medefli	-	0	0	0	0	20	120	0	0	0	0	20	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	İncirli	-	0	0	0	5	30	0	0	0	0	4	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Susuz	-	0	0	0	80	480	0	0	0	0	50	150	0	20	60	0	0	30	45	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Kıran	-	0	0	0	200	1200	0	0	0	0	150	450	0	0	0	0	120	240	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Sürüm	-	0	0	0	100	600	0	0	0	0	50	150	0	0	0	0	30	45	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Alve dahi derler	-	0	0	0	600	3600	0	0	0	0	400	1200	0	100	300	0	0	300	450	0	0	0	0	0	80	240	0	0	0	
Gölpazarı	Medefli	-	0	0	0	300	1800	0	0	0	0	150	450	0	50	150	0	0	100	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Öyük	-	0	0	0	120	720	0	0	0	0	80	240	0	40	120	0	0	50	75	0	0	0	0	0	30	90	0	0	0	
Gölpazarı	Karacalar	-	0	0	0	150	900	0	0	0	0	120	300	0	40	120	0	0	80	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Öyük	-	0	0	0	60	360	0	0	0	0	50	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Fındıcak	-	0	0	0	200	1200	0	0	0	0	80	240	0	0	0	0	50	75	0	0	0	0	0	0	40	120	0	0	0	
Gölpazarı	Dobuz	-	0	0	0	300	1800	0	0	0	0	200	1600	0	0	0	0	150	225	0	0	0	0	0	0	50	150	0	0	0	
Gölpazarı	Sürmeli Çebe	-	0	0	0	80	480	0	0	0	0	60	180	0	70	210	0	0	50	75	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Dere	-	0	0	0	100	600	0	0	0	0	80	240	0	50	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	60	0	0	0	
Gölpazarı	Tiran meza Çavuşlu	-	0	0	0	140	840	0	0	0	0	100	300	0	20	60	0	0	80	80	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	kundan	-	0	0	0	240	1440	0	0	0	0	180	540	0	90	270	0	0	200	250	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Çukurviraan nam-i diğer Kozaviraan	-	0	0	0	60	360	0	0	0	0	50	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Tataroğlu	-	0	0	0	120	720	0	0	0	0	100	300	0	20	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Tuzaklı	-	0	0	0	240	1440	0	0	0	0	200	600	0	0	0	0	150	225	0	0	0	0	0	0	20	60	0	0	0	
Gölpazarı	Önay	-	0	0	0	220	1800	0	0	0	0	100	300	0	40	120	0	0	150	225	0	0	0	0	0	30	90	0	0	0	
Gölpazarı	Yahya viraan	-	0	0	0	80	480	0	0	0	0	100	300	0	30	90	0	0	80	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Hızır	-	0	0	0	15	90	0	0	0	0	10	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Haşil	-	0	0	0	9	54	0	0	0	0	5	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Sorkun	-	0	0	0	150	900	0	0	0	0	100	300	0	20	60	0	0	80	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Hayan	-	0	0	0	250	1500	0	0	0	0	100	300	0	50	150	0	0	80	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Çayır	-	0	0	0	250	1500	0	0	0	0	300	900	0	170	510	0	0	200	300	0	0	0	0	0	50	150	0	0	0	
Gölpazarı	Eşlice	-	0	0	0	100	600	0	0	0	0	100	300	0	0	0	0	250	375	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		YERLİK														498																			
		97	270	241	169,5	6772	60052	81	194	170	132	4886	23078	20	1536	5205	35	104	131	75	3507	7480	2	3	34	6	465	1755	12	31	8	6			
Gölpazarı	Sütmeli Çavuş	-	-	-	0	250	1500	0	0	0	0	100	300	0	33	99	0	0	0	0	150	225	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Gölpazarı	Çiftlik	-	-	-	0	340	2040	0	0	0	0	500	1500	0	200	400	0	0	0	0	400	600	0	0	0	0	100	300	0	0	0	0	0		
Gölpazarı	Polisler	-	-	-	0	250	1500	0	0	0	0	300	900	0	90	270	0	0	0	0	150	225	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Belen	-	-	-	0	200	1200	0	0	0	0	250	750	0	20	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Sütmeli demekle	Büyük tımar	-	-	0	120	720	0	0	0	0	100	300	0	68	201	0	0	0	0	80	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gölpazarı	Kara	-	-	-	0	150	900	0	0	0	0	100	300	0	50	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gölpazarı	Bayramlı	-	-	-	0	0	1800	0	0	0	22	0	880	20	0	800	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

ÖZGEÇMİŞ

Vedat TURĞUT, 1980 yılında İstanbul/ Beykoz'da doğdu. İlk Öğretimini Ömerli Erdal Yılmaz İlkokulu ve Hikmet Tevfik Ataman Orta Okulu'nda tamamladıktan sonra Ümraniye Süper Lisesi'nden (Bugün Anadolu Lisesi) mezun oldu. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümünde yüksek öğrenime başladı ve 2003 yılında "Tarihçi" unvanıyla mezun oldu. 2003 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başladı ve 2006 yılında bitirdiği bu programdan sonra 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tarih Enstitü Bilim dalında doktora eğitime başladı. 2005 yılında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı'na (Kuyud-ı Kadime Arşivi) KPSS ile atandığı görevini halen sürdürmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Vedat TURĞUT, 1980 yılında İstanbul/ Beykoz'da doğdu. İlk Öğretimini Ömerli Erdal Yılmaz İlkokulu ve Hikmet Tevfik Ataman Orta Okulu'nda tamamladıktan sonra Ümraniye Süper Lisesi'nden (Bugün Anadolu Lisesi) mezun oldu. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümünde yüksek öğrenime başladı ve 2003 yılında "Tarihçi" unvanıyla mezun oldu. 2003 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başladı ve 2006 yılında bitirdiği bu programdan sonra 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tarih Enstitü Bilim dalında doktora eğitime başladı. 2005 yılında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı'na (Kuyud-ı Kadime Arşivi) KPSS ile atandığı görevini halen sürdürmektedir.